

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN GUSTAF CEDERSCHIÖLD VERNER DAHLERUP
HJALMAR FALK OTTO VON FRIESEN MARIUS HÆGSTAD
FINNUR JÓNSSON EVALD LIDÉN

GENOM

AXEL KOCK.

FYRTIOTREDJE BANDET.

NY FÖLJD.

TRETTIONIONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1927.

Innehåll.

Johan Schreiner, Studier i Olav den Helliges saga	1
Joh. Steenstrup, <i>Skornetal</i> og <i>Næfgjæld</i> samt Tolkningsen af <i>nef</i> , <i>skalli</i> , <i>koltr</i> som Navneled	19
Hjalmar Falk, De nordiske hovedguders udviklingshistorie	34
Gustav Indrebö, Um »Norske Innsjönamn» att. Ett svar	45
Joh. Götling, Ett modernt omjud av <i>a</i> till <i>ä</i>	69
Elias Wessén, Anmälan av »Völuspá och vanakulten I af Robert Höckert»	72
Jón Helgason, Anmälan av »Björn K. Þórólfsson: Um ís- lenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr fornálinu. Með viðauka um nýjungar i ordmyndum á 16. öld og síðar»	88
Didrik Arup Seip, Anmälan av »Ivar Aasen: Söndmörsk Grammatik eller kort Underretning om Bygdemaalet paa Söndmör. Andre utgaava»	95

Sigurd Agrell, Der Ursprung der Runenschrift und die Magie	97
Otto v. Friesen, Om <i>w</i> -ljud och <i>v</i> -ljud i fornvästnor- diskan	110
Gottfrid Kallstenius, Anmärkningar till Jonas Rugmans Mono-Syllaba Is-landica	131
Nat. Lindqvist, Ha danska sättare inverkat på reforma- tionstidens bibelsvenska?	163
Axel Kock, Anmärkningar om ett par dialektiska avled- ningsändelser i nynordiska språk	198
Hjalmar Falk, Anmälan av »Otto Jespersen: Menneskehed, nasjon og individ i sproget»	215
Didrik Arup Seip, Anmälan av »Ivar Aasen: Norsk Maal- bunad. Samanstilling av norske Ord etter Umgrip og Tyding»	219

C. W. von Sydow, Hjaltesagens framväxt med särskild hänsyn till Sigurdsdiktningen	221
Nat. Beckman, Några ord om statistiken såsom språkvetenskaplig metod	245
R. C. Boer, Om kommentaren til Håttatal	262
I. Kommentarens systematik. S. 262. — II. Kommentarens bemärkningar til de enkelte strofer. S. 282 (1. Første og andet digt. S. 282. — 2. Tredje digt. S. 294).	
Sven Grén Broberg, Bibliografi för 1925	310
Gustav Neckel, Zu den Eddaliedern	358
I. Zur textgestalt. S. 358. — II. Zum glossar. S. 363. — III. Zur sprache. S. 368.	
Gustav Neckel, Anmälan av »Alexander Jóhannesson: Íslensk tunga í fornöld»	373
Nat. Beckman, Anmälan av »J. F. Schroeter, Haandbog i Kronologi. I»	377
Ernst A. Kock, Anmälan av »Die Edda übertragen von Karl Simrock, herausgegeben von Prof. Dr. G. Neckel»	382

Studier i Olav den Helliges saga.

En undersökelse av Olavssagaens utvikling har fört mig til slutninger som på en rekke punkter viker av fra de resultater Sigurður Nordal har fremlagt i sin bok »Om Olaf den helliges saga» (Kj.havn 1914). Det spørsmål jeg i nærværende stykke nærmere skal opholde mig ved, knytter sig til Styrme Frodes Lifssaga Ólafs konungs Haraldssonar.

Med stor skarpsindighet har Nordal formådd å samle de steder som må antas å stamme fra dette verk, og som nu fins bevart i flere sene håndskrifter av Olavssagaen, fremfor alt Flateyjarbók. Den liste han har satt op (s. 89 fg.) må visstnok i det store og hele betraktes som korrekt. Det er, som Nordal selv sier (s. 96), »vanskeligt at udpege enkelte numre i listen som mistænkelige, uden at gøre sig skyldig i stor vilkaarlighed».

Dernest forsöker han å fastsette denne sagas stilling i litteraturen, dens forhold til Fagrskinnas og til Snorres særskilte Olavssaga. (Den siste er utgitt av Munch og Unger i 1853, og derfor her betegnet som OH 53). Sigurður Nordal har godtgjort at OH 53 er eldre enn Heimskringlas OH, og etterpå satt inn i den sammenhengende fremstilling av Norges gamle historie i noe omarbeidet skikkelse (s. 166 fg.).

Nordals opfatning er da at de likheter som er til stede mellem Legendariske saga og Styrme Frodes verk — likheter som også tidligere forskere har vært opmerksom på —, umulig kan bero på, at det ene av disse skrifter har tjent det annet som kilde, men at de begge bygger sin fremstilling på et tredje verk, som de har benyttet helt uavhengig av hverandre. Han antar (s. 132) »en tabt bearbejdelse af Æ. s. (d. e. Eldste saga), som er bleven benyttet baade af Styrmer og bearbejderen af Leg. s. De indskud i Æ. s. tekst, som findes baade i Leg. s. og brudst. af Styrmes bog, har allerede staaet i denne tabte redaktion. *Da denne antagelse hviler paa den eneste mulige slutning fra sikre kends-*

gerninger, maa den ogsaa betragtes som sikker» (uthevet her). Dette tapte verk kaller Nordal M («den mellemste saga»).

Efter på denne måte å ha bestemt Styrmes Livssaga om Olav den Hellige i dens forhold til kildene, mener Nordal å kunne bevise, at såvel Snorres som Fagrskinnas Olavssaga har benyttet Styrmes verk. Forholdet mellem Snorres Heimskringla (og OH 53) og Fagrskinna hører til de vanskeligste og mest omdebatterte spørsmål angående kongesagaens utviklingshistorie i det hele tatt. Ved å føre deres overensstemmelser i sagaen om kong Olav tilbake til Styrmes verk som den felles kilde, mener Nordal å ha bragt problemet adskillig nærmere dets løsning.

Nordal trekker frem et stykke, som »er et fuldgyldigt bevis for, at enten M eller Styrmes bog er Fagrsk.s kilde. Og det peger videre paa, at det snarest er den sidste» (s. 159). Han sikter herved til beretningen om Einar Tambarskjelve og dronning Alfiva på tinget, en fortelling som er bevart i Leg. saga (O. A. Johnsens utg., Kr.ania 1922), kap. 89, Fagrsk. (Finnur Jónssons utg., Kj.havn 1902—03), s. 190 og Flat. II, kap. 327.

Nordal gir dette sted følgende karakteristikk: »Denne fortælling er en sagnvariant af fortællingen om Einar og Alfivas trætte ved Olafs lig, hvis slutning staar i 7. brudst. Da man kan gaa ud fra, at Alfivas ankomst til landet er bleven omtalt i Æ. s. umiddelbart før beretningen om optagelsen af Olafs lig, er det dermed udelukket, at denne episode har staaet der» (s. 58).

I begynnelsen av »Eldste sagas» 7. bruddstykke (Gustav Storm, Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den hellige, Chr.ania 1893, s. 12) står avslutningen på en fortelling, som i sin helhet gjenfinnes i Leg. saga, kap. 87, s. 90. Den har intet som helst tilfelles med den annen beretning, utover det ene at ordene veksles mellem Einar og Alfiva, og det virker derfor unektelig litt påfallende, når Nordal vil gjøre den ene til en sagnvariant av den annen; særlig er det merkelig at han lar den korteste og mest stoff-løse fortelling være den opprindelige, mens den langt mere troverdige og konkrete fremstilling av deres sammenstöt på tinget blir gjort til en senere variant. Videre er det

å merke, at man på ingen måte kan gå ut fra som en selvfølge, at dette sted ikke har stått i »Eldste saga», fordi dette ikke passer med rekkefølgen i Leg. saga. Det er en kjent sak at »Eldste saga» lider av en rekke komposisjonsmangler som er blitt utbedret i Leg. saga. Det kan i denne forbindelse være tilstrekkelig å henvide til hvad Nordal selv sier om »Eldste sagas» særdeles mangelfulle komposisjon (s. 49 fg.).

For nu å vise at Fagrsk.s fremstilling på dette punkt ikke godt kan stamme fra Styrmes Livssaga om kong Olav, anfører jeg her de viktigste partier av de tre verkers tekster til sammenligning. (De steder hvor Flat., i motsetning til de to andre saer, bruker mange ord, er satt i *kursiv*, likeledes dens øvrige sær-egenheter; med sperrret står ting Leg. saga og Fagrsk. har felles).

Flat. (d. e. Styrme)

var þa enn talat um mikit vandretti bonda. *en þa var ævinge romr gerr at male hans ne Alfifu* oc var þa huorke iattat ne næitat.

þa brugdu aller grönum þeir er heyrdu. stod upp ok mællti hatt *suo aller heyrdu*. fari menn hæim hart

hafua menn hingat haft bæde nu ok oftur til fundar Alfifu ok mega menn helldr biða hæima uanrettis þess er at hondum berr.

oc hefir þat mest nidingsverk gert uerit her *j lande er menn suiku Olaf konung* ok hefir þat illu reift *sem von var*. ok suo mykla *anaud* hefir folk þolat sidan þetta riki kom yfir.

Leg. saga.

var þa talat enn um vandrette boandanna. þa var hvarke at gort iattat ne oiattat.

þa umdu þeir er a hæyrðu.

stod upp oc mællte hatt. fara menn hæim.

hava menn hengat sott bæde nu ok fyrr næir til fundar við Alfifu. mego menn hældr biða hæima vanrettes.

hæver við hann veret gort mikit nidingsverk. oc er þui illa ræfstocmarkt hærvilectiver folket gængit sidan er þetta valld kom ivir oss.

Fagrsk.

var þar enn talat mikit vanretti bondom. oc vildi ængi hvatke iatta æða næitarta orðom.

nu umdu allir er hæyrðu.

stod upp oc mællti at bæendr sculdu fara hæim.

hava menn til æyrinde hingat sott bæði nu oc fyr til fundar Alfivu. mega menn hældr hæima biða vanrettes.

hæfir þat været gort mykit nidingsverk oc hæfir nu meðr illu ræfst er sva marct hærfiect hæfir þetta folk þolat. sidan er þetta riki com ivir folkit.

Det er således tydelig at Fagrsk. her står Leg. saga betydelig nærmere enn Styrmes Olavssaga. Den eneste rimelige forklaring vi kan gi er derfor at stedet har stått i »Eldste saga». Fagrsk.s fremstilling kan absolutt ikke bygge på Styrmes verk, slik Nordal vil ha det til.

Sigurður Nordal setter dernest op en liste over de overensstemmelser som fins mellem Fagrsk. og Heimskr., men sier (s. 160) at disse »kunde være tilfældige, bero paa traditionen og skjaldevers». Umiddelbart efter (s. 161) heter det videre: »Enkelte af disse overensstemmelser med Heimskr. og dog især de alle tilsammen gör det sandsynligt, at de to værker ikke uafhængigt af hinanden kan stamme fra M. *Og afgjørende er de to følgende steder* (uthevet av mig): I fortællingen om Hakon jarls tilfangetagelse stemmer Fsk. og Hkr. for en stor del ordret med hinanden. Leg. s. er langt ordrigere (dens afvigelser kan altsaa ikke bero paa forkortelsen) og har daarligere formede repliker. — Olafs vintertog til Trondhjem omtales med overensstemmelser i hovedtrækkene i Fsk. og Heimskr., bl. a. citeres det samme halvvers. Leg. s. kender dette tog slet ikke.»

Gustav Indrebö (Fagrskinna, Kr.ania 1917, s. 100—101) fester likeledes opmerksomheten ved en rekke av de mest slående likheter mellem Hkr. og Fagrsk., og han antar at disse må skyldes innvirkning fra en særskilt tradisjon om Ladejarlene, ja like ut fra en saga om disse. Indrebö har altså her en annen opfatning enn Nordal.

For mig står det imidlertid temmelig klart at ingen av de to forskere i dette tilfelle har rett. I den undersøkelse jeg innledningsvis henviste til, er jeg kommet til det resultat at *Fagrsk.s Olavssaga bygger på »Eldste saga» og på Snorres særskilte OH.*

Det nærmere bevis for dette mener jeg å ha gitt i et mere omfattende arbeide: Tradisjon og saga om Olav den Hellige (Det Norske Vid.-Ak.s Skrifter. Hist.-Filos. Klasse, 1926. No. 1). Her må jeg nøie mig med å henvise til det, da det vilde føre for vidt å drøfte dette spørsmål i denne forbindelse. Så meget kan dog sies, at Fagrsk. bruker »Eldste saga» som sin hovedkilde, men

på de steder hvor Hkr. (eller OH 53) har en avvikende eller bedre forment fremstilling, følger Fagrsk. Snorre, dog hele veien med avgjort selvstendighet, idet Fagrsk.s forfatter på grunnlag av skaldevers flere ganger korrigerer Snorres oplysninger.

Nordals forsök på, ved hjelp av Styrme Frodes Livssaga om Olav den Hellige, å forklare overensstemmelsene mellem de to verker fører således ikke frem. —

Vårt kjennskap til Styrmes øvrige forfatterskap stemmer da også dårlig med Sigurður Nordals syn på disse ting.

I sin store utgave av Landnámabók (Kj.havn 1900, XI fg.) har Finnur Jónsson anført de steder som Hauks fortale og en sammenligning mellem forskjellige håndskrifter av dette verk, viser må tilskrives Styrme. »Alle disse utvidelser og tillæg er forholdsvís ensartede. De går ud på at fuldstændiggøre eller forøge fremstillingen ved historiske, topografiske og særlig genealogiske oplysninger, hvortil også kommer de legendemæssige udmalinger ... Den virksomhed, der her kommer til syne, er altså af selvsamme slags som den interpolations- og omarbejds-virksomhed, vi finder i de yngre recensioner af sagaer og lign. Alle de anførte tillæg osv. passer nu fuldstændig til det forfatterskab, — *hvis det kun kaldes således* (uthevet her) —, som Styrme har eller kan antages at have udfoldet» (s. XV).

Tilsvarende til dette sier han i sin store litteraturhistorie (2. udg. II, s. 663) at Styrme »har åbenbart kendt og samlet en mængde historiske (eller halvhistoriske) overleveringer, der endnu levede i folkemunde, og dem har han stukket ind i den oprindelige Landnåma, hvor han fandt det passende. Hyorvidt de svarede til værkets oprindelige og ægte historiske karakter, var ham åbenbart ligegyldigt; denne side af sagen havde han meget ringe sans for.»

Ved siden av Landnámabók har Styrme Frode også bearbejdet Sverres saga. Om dette oplyses det i Flat.s Prologus til Sverris saga Sigurðarsonar (II, s. 534): »Her hefr vpp at segia fra þeim tidendum er giorst hafa i þeirra manna minnum sialfra er þessa bok hafa i fyrstu saman sett ok eftir þeirri bok (er) ri-

tadi Karl aboti Jonsson med fullu vitordi sialfs Suerris konungs ok hann fyrir sagdi hue rita skyldi edr huernig setia skyldi. *enn efter þeirri bok skrifadi Styrmir prestr hinn frodi. enn þessa Suerris sogu ritade þar eftir þeirri bok Magnus prestr Þorhallzson».*

Dette er helt klar beskjed; den siste skriver, Magnus, har hatt for sig et håndskrift som var fört i pennen av Styrme. Nu er det imidlertid meget vanskelig å si hvilke deler av Sverres saga i Flat. skal tillegges ham; dog synes det som Styrme også her har benyttet anledningen til å få inn endel sagnstoff i beretningen. Jfr. Finnur Jónsson, Litt. hist. II, s. 662 fg. Inntrykket av hans virksomhet er således i dette tilfelle ganske det samme som for Landnámabóks vedkommende.

Om Styrmes innskudd i Olav den Helliges saga, som Nordal har gitt oss kjenskap til, sier Finnur Jónsson (s. 664—665): »Alle disse stykker bærer et ret ensartet præg og vidner om Styrmes forfatterpersonlighet og interesser (gejstlig svulst, legender, taler og vidtløftighed). Han ses heller ikke her at have haft sans for et sagaværks oprindelige faste form og gode sammensætning, men bryder atter og atter de gode gamle sagaprinsipper».

Men umiddelbart efter dette sier så Finnur Jónsson videre, idet han bygger på Sigurður Nordal: »Mellem o. 1210 og 1240 må den (d. e. Styrmes bok) være skreven, og snarest för 1220, eller för Snorre skrev sin udförlige saga om Olaf; det er ikke rimeligt, at Styrme vilde have foretaget en sådan bearbejdelse efter at Snorre havde skrevet; dernæst har Snorre vistnok benyttet hans bearbejdelse».

Det er mig ikke helt klart, hvorfor Styrme ikke kunde ha bearbejdet Olavssagaen efter at Snorres verk var skrevet. All den stund Styrme har latt sin interesse for sagn og legende gå ut over et så betydelig verk som Sverres saga både i kunstnerisk og historisk-kritisk henseende er, synes det på ingen måte nærliggende å tro, at hans beskjedenheter har holdt ham tilbake fra å overlesse Snorres fremstilling med tilföielser og innskudd av enhver art. Det fantes ingen litterær eiendomsrett den gang, det stod enhver fritt å interpolere de allerede foreliggende tekster.

Hvad borger dessuten for, at Styrme har hatt noen virkelig forståelse av dette verks store verdi? Som den ukunstneriske og ukritiske kompilator han var, har han sikkerlig hatt mange innvendinger å gjøre, noe hans bearbeidervirksomhet i dette tilfelle klart synes å vidne om.

På grunnlag av de overordentlig sparsomme opplysninger vi er i besiddelse av, må nærmest den slutning trekkes, at Styrme har vært noen år eldre enn Snorre. Dette er imidlertid et moment som i denne forbindelse ikke kan tillegges den aller ringeste betydning. Derimot er det vel verdt å legge merke til, at Styrme etter 1235 var prior i Vidö-klostret i nærheten av Reykjavik, helt til sin død i 1245. Antagelig er det vel i dette tidsrum han har holdt på med sine sagabearbeidelser; innenfor sitt klostres murer hadde Styrme glimrende anledning til å hengi sig til sin yndlingsbeskjeftigelse. Hans litterære virksomhet ligger da adskillige år efter at Snorre hadde gjort ferdig sin saga om Olav den Hellige.

Helt naturlig føres vi da til den slutning, at Styrme Frodes Livssaga om kong Olav ikke er et selvstendig verk, men en bearbeidelse av Snorres særskilte OH. Hans virksomhet her er helt analog med hans befatning med Landnámabók og Sverres saga. —

Mellem Hákonar Saga hins gamla og Magnus Saga hins góða ok Haralds harðráða i Flateyjarbók står et stykke med overskriften »Vidbætir við Olafs sögu hins helga» (III, s. 237—248; jfr. Fornmanna sögur V, s. 225—242). Begynnelsen av dette lyder slik: »Þessir smair articuli sem her eru samanlesnir standa i sialfri lifssaughu er Styrmir prestur hinn frodi hefir saman sett þott þeir se eigi sua fulliga skrifadir her fyrr i bokinni. Ma þat engi madr vndrazst þott mart liggj nidri vskrifat þat er til hefir borit vm hans daga sua sem þessi hinn gofugligi geisli kom vida fram a Nordlondum þar sem þa var heilagri cristni ok kirkiunar rett meir til frelsis ok naadar helldr enn aadr.»

Dette sted er det viktigste grunnlag for vårt kjennskap til Styrme Frodes verk. Her sies det, at de følgende kapitler utgjor-

de en del av hans Livssaga om Olav, *skjønt* de ikke er anført tidligere. Dette skulde da bety, at skriveren har plukket dem ut av et håndskrift som skyldtes Styrme, og samlet dem her.

I en av disse »articuli» (kap. 7, s. 241 fg.) blir det fortalt om Ottar Svartes møte med kong Olav. Det berettes her at skalden hadde vært hos sveakongen, og at han under dette opphold hadde laget et kjærlighetskvad til dennes datter, den norske dronning Astrid. Olav var meget vred over dette, og lot derfor Ottar kaste i fengsel såsnart han kom til Norge. Sigvat, som var Ottars gode venn, gikk så om natten til fengslet for å hjelpe ham. De blev enige om at Ottar skulde kvede en dråpa om kongen, og da han blev ført frem for Olav, fremsa han dette like efter det annet, som kongen absolutt vilde høre. Efter dette blev Ottar kong Olavs mann, og han oppholdt sig længe ved hirden. Høfuðlausn kalles det kvad som Ottar diktet om Olav Haraldsson.

Om alt dette står det ikke ett ord i Snorres beretning. Efter å ha fortalt om kongens møte med den mektige Dale-Gudbrand på Hundtorp og Olavs kristningsferd gjennom Gudbrandsdalen, lar Snorre kongen dra ut på Oplandene, og derfra øst til Solør for også å kristne denne bygd (OH 53, kap. 99 fg.). Der nest heter det videre: »Þar com til hans Ottarr scald svarti oc beiddiz at ganga a hond Olafi konungi» (s. 110).

Leg. saga har en helt tilsvarende beretning om kong Olavs ferd gjennom Gudbrandsdalen (kap. 31 fg.), og den er eldre og mere nøiaktig enn Snorres fremstilling (jfr. Toralf Berntsen, Fra sagn til saga, Kr.ania 1924, s. 109 fg.). Som bevis på dette kan nevnes, at mens Snorre bare lar Olav fare til Solør på et av sine kristningstog rundt i Norge, heter det i Leg. saga (s. 35): »Þaðan (d. e. fra Oplandene) for Olafur konungr i Solyœiar ok lette ægi fyrr en i Sviðþjóð». Nu er det forlengst påpekt av P. A. Munch (NFH. I, 2. s. 757 fg., note) at denne beretning litterært sett hører sammen med det stykke, hvor det fortelles om kong Olavs flukt fra Möre. Jeg har ment å kunne fastslå at vi her har en sammenhengende og nogenlunde pålitelig fremstilling

av Olavs siste ferd gjennom Norge. Jfr. min avh. Olav Haraldssons siste regeringsår, (norsk) Hist. Tidsskr. 5. R. VI, s. 318 fg.

Konsekvensen av dette blir da, at det ene og alene må tilskrives Snorres egen kombinasjon, når han på dette sted nøier sig med å la Olav dra til Solör og ikke lenger, og når han i det hele lar denne ferd gjennom Gudbrandsdalen gå for sig på et så tidlig tidspunkt i Olavs regjering. Det som imidlertid i denne forbindelse er av særlig interesse, er at det likeledes bare kan skyldes Snorres resonnement, når det blir oplyst at Ottar Svarte ved denne leilighet kom øst fra Sverige — hvor Snorre tidligere har latt ham opholde sig, jfr. kap. 52 og 55 —, til møte med kong Olav.

Dette må bety at Snorre ikke har kjent noen beretning om hvorledes Ottar kom til Norge. Da han i sin fremstilling henviste til denne skalds kvad om Olavs ferd, var det nødvendig å trekke Ottar inn i fortellingen der hvor det best kunde passe. Når Snorre intet nevner av det Styrme Frode beretter, er det et bevis for, at han ikke har kjent dennes opfatning, m. a. o. at Snorre ikke har benyttet noe verk av Styrme. —

I sin liste over Flat.s innskudd fra Styrme nevner Nordal (s. 92, nr. 50) »Olavs samtale med Sigurd syr för Nesjaslaget».

Dette stykke lyder slik (II, kap. 38, s. 41—42): »En er Olafur konungr spyrr lidsofnnut Sueins jalls ok Æinars þambar-skelfis vm allan Noreg ferr hann a fund Sigurdar konungs syrs mags sins ok segir honum lidsofnnut þeirra Sueins jalls. munu þeir ætla segir hann at brenna skip min ok drepa lid mitt ok æignna ser sidan land allt. en þo at fundr uorr se vuidrkuæmiligr at missera tale þuiat nu er ofarlíga a langafostu þa mun ek þo æigi nenna oðru en fara j moti þeim huat sem j kann at georazst ok uil ek magr at þu ser j för med mer. Sigurdr konungr suarar. æigi mun mæira lid mer fylgia en suo at mer þiker von at ek muna buinn med mitt lid þa er þer uilit farit hafa. þeir fara nu med þat lid er Sigurdr konungr fek *til motz vid meginkherinn*».

Snorres særskilte OH (kap 39) forteller om kong Olavs forberedelser för slaget: »Olafur konungr samnar her saman er a

leið vetrinn. hann hafði þá mikit lið af Heiðmorc er konungar fingv honom. foro þaðan lendir meun margir oc rikir böndr. J þeirri ferð var Ketill af Hringunesi. Olafur hafði oc lið af Raumariki. *Sigurðr syr magr hans com til liðs með honom með micla sveit manna.»*

Styrme har her erstattet Sigurds navn med et annet, slik at den siste setning i Flat. (s. 41) lyder: »*Þordr Guthormsson af Steig kom til liðs við hann við mykla sveit manna.»*

Styrme lar således Olav om vinteren samle »mikit lid af Heidmork er konungar fengu honum». Blandt de stormenn som da sluttet sig til ham var Kjetil fra Ringanes og Tord fra Steig.

Da så Olav hørte om Svein jarls rustuinger, bad han Sigurd Syr om hjelp. Med den hær som således blev samlet før de »til motz við meginherinn» — den hær Olav hadde skaffet sig i løpet av vinteren.

Dette sted gir en klar forestilling om Styrme Frodes arbeidsmetode, og det viser samtidig tydelig at Snorres tekst er grunnlaget for hans tilförelser. Den beretning som på den måte kom istand — det er Styrmes Livssaga om Olav den Hellige.

De egenskaper ved Snorres verk som gir det så høi kunstnerisk og litterær verdi, er i særdeles mange tilfelle skapt på bekostning av fremstillingens pålitelighet. Nettop derfor er det ikke uten betydning, at en flittig og ukritisk kompilator, like efter at Snorre hadde avsluttet sin Saga om Olav den Hellige, fylte ut på de steder hvor den store historiker hadde veket av fra den muntlige tradisjon. For det kan vi gå ut fra som gitt: Styrme konstruerte ikke, han skrev ned hvad han hørte.

* * *

Denne opfatning av Styrmes Olavssaga gjør Nordals »mellemste saga» (M) overflödig; den har aldri eksistert. Det er en logisk fölge av hele Nordals syn, at en slik saga måtte ha foreligget, men selve grunnlaget for hans tankegang svikter. Det svikter ikke minst fordi Sigurður Nordal har en feilaktig opfatning av den såkalte »Eldste saga» og av Legendariske saga.

Om det første av disse verker sier Nordal (s. 48—49): »At forfatteren ikke har været uden kritisk sans, ser vi af følgende ytring i brudst. 3: »Nú væri mart frá Óláfi at segja, þat er hann drýgði í mǫrgu lagi, er stórmerkjum sætti, meðan hann var yfir landi; ok má ekki of þat ræða, eptir því sem var, at eigi eru svá vitni um þau öll, er tækilig eru». *Men hans kritiske metode synes at have været af den art, at praksis ikke stod paa højde med teorien*» (uthevet her).

»Forfatterens mangelfulde kritik fremgaar allerede af stofvalget. Og endnu tydeligere gør den det, naar vi af det ringe materiale, brudstykkerne frembyder, søger at danne os begreb om sagaens komposition» (s. 49). Litt lenger ut (s. 51) taler Nordal om »et stykke, som m. h. t. gentagelser og ubehjælpsomhed næsten er enestaaende og ikke kan beskrives, men maa citeres».

Oscar Albert Johnsen (Olavssagaens genesis, Edda VI, 1916, s. 209—224) har funnet Nordals karakteristikk av »Eldste saga» for hård. »Der er ingen som helst grund til med den unge islandske forsker Sigurður Nordal . . . at mistvile om forfatterens kritiske evne, fordi han har medtat enkelte anekdotemæssige fortællinger; tvertimot» (s. 214). »Alt i alt synes forfatteren av »Ældste saga» at være en mand med kritisk evne og megen realitetssans. Uten at være nogen førsteangs fortæller forstaar han at gjengi traditionen i en i det hele grei og sammentrængt fremstilling. Der ser ut til, at han har begaat enkelte kompositionsfeil; men dette er jo forklarlig nok ved den første bearbeidelse av det rike og endnu ganske uordnede stof» (s. 215).

Finmur Jónsson sier i sin litteraturhistorie (II, s. 610) at »Eldste sagas ordning sikkert har været ret god og sagamæssig».

Vi skal se litt nærmere på »Eldste saga», og det er da naturlig å begynne med de steder som Nordal mente ikke kunde beskrives, men måtte citeres.

I bruddstykkene (s. 9) blir det sagt, at efter Helgá-slaget »heimtisc saman herr Svía konvngs oc Norvegs konvngs avstr fir Gautland firir affit (d. e. oflid) Svía konvngs. Dana konvngr væyc aftr. oc lagþisc í Æýrar svndi með flota sínom oc ætlaþi nú

at hitta Norvegs konvng ef hann vildi heim fara of haustit
 Nv tók Olafr konvngur vitrligra ráþ. gek af scipom sinom þar sem heitir (Barvic) oc fór svá et øfra of Gautland oc Smáland, oc svá ifir it Vestra Gautland oc sva ofan i Vicina.» Imidlertid heter det litt efter (s. 10), idet det umiddelbart forut må være fortalt om stormenneses svikfulle optreden overfor Olav, noe vi kan se av den tilsvarende beretning i Leg. saga: »J ðessom opocka ællom er gørpise i landi með Olafi oc enom lendom monnom, oc þeim orþom er frá Knútz fóro, þa fór Olafr scipa liði austr i Svipióp. til fyndar við Cenvnd mág sinn. at rápa vmb hversu þeir scyldi standa imóti ovinom sínom, en þa er hann vildi aftr fara til Norvegs. þá lá Knútr firir honom i Æýrar svndi með þrív hvndroð scipa. þá setti Olafr vp scip sín i Barvic. oc fór landveg i Norveg. Oc þat haust it sama er þeir bærþosc Olafr oc Knvtr. oc CEnvndr við ána helgo. þa segia svmir menn at Knútr færi ó fæ. firir því at þeir høfðo vit við er firir vóro.» Derefter følger en beskrivelse av Olavs kjente krigslist.

Sigurður Nordal sier (s. 51—52) om disse stykker: »Forfatteren har først skrevet om kongernes Danmarkstog og slaget ved Helgeaaen hovedsagelig efter skjaldevers (noe som fremgår av Leg. sagas fremstilling). Først efter at have fortsat fortællingen et godt stykke, beslutter han at supplere denne første beretning, dels med en enkelt mere nøjagtig angivelse (antallet af Knuds skibe, før staar kun »óflýjandi herr»), dels med en afvigende fortælling om Helgeaaslaget. Maaske har det oprindelig været hans mening helt at udelade denne fortælling, da han ikke kunde forlige den med kvadenes opfattelse. Men hans tilbøjelighed til at medtage saa meget stof som muligt sejrede; og saa fandt han det nødvendigt at give en oversigt over det hele, skönt han derved kom til at gentage nylig fortalte ting.»

Jeg tror Nordal tar feil i dette; forklaringen er en annen: den mann som har skrevet den ovenfor anførte kritiske uttalelse, er ikke forfatter av »Eldste saga», slik denne nu foreligger. Det er ikke riktig som Finnur Jónsson sier (s. 606), at »Eldste saga» er et verk »der med føje kan kaldes den *ældste* saga om kong

Olaf.» Det er ikke en enkelt saga vi her har for oss, men en ophopning av flere beretninger, som egentlig intet har med hverandre å gjøre, men som her foreligger i sammenskrevet form.

Jeg må her nøie mig med å henvise til den undersøkelse av disse spørsmål, som jeg flere ganger har talt om. Dog skal resultatene kortelig nevnes. Ved hjelp av Leg. saga har det lyktes å bestemme tre verker.

Det første skyldes ingen ringere enn Are Frode selv, og det har jeg gitt navnet Ares Olavsbok. Dette skrift er temmelig kortfattet, og utmerker sig ved flere trekk, som vi med full sikkerhet vet er karakteristiske for ham.

Det annet har jeg kalt Den tidlige Olavsaga, et verk som på mange måter minner om Ares, men som i flere tilfelle forholder sig polemisk til dennes femstilling, en omstendighet som tyder på at denne saga i alder ligger nær op til Ares Olavsbok.

Endelig er det tredje verk, Den annen Olavssaga, i mangt og meget forskjellig fra de to andre. Fortellingen er her temmelig bred, og vidner om en forfatter med betydelig litterær evne. Denne saga har ikke alene vært kilde for Snorres særskilte OH, men også for den behandling av Olavs historie som fins i Ágrip og hos Theodoricus monachus.

Finnur Jónsson sier om Leg. saga (s. 607), at »den lider af usædvanlig store kompositionsfejl, hvad man ved første blik opdager». Noe senere heter det (s. 610): »Det er vistnok her tale om flere bearbejdere, den ene efter den anden, og resultatet er blevet derefter, en yderlig slet sagaredaktion, en af de dårligste og holdningsløseste, der overhovedet eksisterer.» Han er således meget skarp overfor Leg. saga, samtidig som han har rosende ord om »Eldste saga», idet det — som ovenfor anført — fremholdes at dens »ordning sikkert har været ret god og sagamæssig.»

Undersöker man imidlertid forholdet noe nærmre, viser det sig at den motsatte opfatning i virkeligheten er den som kommer sannheten nærmest.

I motsetning til »Eldste saga» som — slik vi nettop har sett — to ganger beretter om Olavs reise til Sverige, og ferd tilbake gjennom Vestre Gautland og Småland til Viken, blir dette stykke sløifet på det annet sted, slik at Leg. saga ikke gjør sig skyldig i en tilsvarende ubehjelpelighet.

Det er dog ikke her hensikten å forsøke noen »Ehrenrettung» av Leg. saga; det jeg ønsker å slå fast er at hverken »Eldste saga» eller Leg. saga er sagaer i egentlig forstand.

At så er tilfelle, det vil fremgå av den gjennomgåelse som i det følgende skal foretas av beretningene i Leg. saga. Det er å merke at denne gjennomgåelse innskrenker sig til å omfatte beretningen om Olav som konge i Norge. En drøftelse av alle fortellinger om hans ferder i fremmede land, eller av jærtegningene ved kongens grav, vil her ikke bli foretatt.

I kap. 23 blir det sagt: »A Upp landum varo þa marger fylcis konongar. Oc sumir ungir menn þeir er konongborner varo ener mesto spekingar firir vizmuna saker . . . Sva sægia menn um Olaf at hann fecc ser þeirra raða læitaa þæim vætri með um ræðom Sigurðar mags sins. At hann let taka a æinum morne milli rismala oc dagmala XI kononga eða konongborna menn.» I tilknytning til dette sies det så i kap. 24: »En æftir þetta var Olafur Harallz son tækinn til konongs a Upplandum oc sva viðare hvar i Norege.»

Like efter beretningen om slaget ved Nesjar forteller imidlertid kap. 27: »Olafur læggr nu allan Noreg undir sic. Oc var hann nu til konongs tækinn i allum Norege. Olafur æyðdi allum fylcis konongom i landeno. Oc hafðe nu æinn allan Noreg undir sic lagðan næst æftir Haralld hinn harfagra.»

Endelig meddeles i kap. 46: »Þar er Sigurðr syr var annaðr stiuþfaðr hans þa var ængi maðr sa i Norege er konongr var kallaðr. Nema Olafur Harallz son. En þat hafðe æigi orðet i Norege fyrr. Siðan er Haralldr hinn harfagre hafðe af latet rikinu. Þa hafðe iamnan veret þess a milli. hæraðs konongar.» —

I kap. 46 heter det: »Þorer hundr var oc rikr maðr. hann hafðe faret til Biarman lanz. Oc drepet þar goðan mann þann

er Karle het. Konongr sændi menn til. Oc fecc þorer nauðulega sætt firir illvirki sitt. For síðan or lande oc marger lænder menn aðrer oc gerðoze otruir kononge af raðom sinum oc ihuga.»

Efter at det dernest utførlig er berettet om kong Olavs og Erling Skjalgssons møte på Agvaldsnes i anledning av Asbjörns drap på Tore Sel, innføres inidlertid atter Tore Hund (kap. 49): »Fær nu Asbiorn norðr hæim fyst. Oc sægir þore frænda sinum hværr lýt er a varð . . .»

Kap. 62 forteller om Olavs hårde fremferd overfor stormennene i Norge, da han fikk underretning om deres forbindelse med kong Knut: »Æfter þetta drap þorer hundr III menn firir Olave kononge oc kærastu vini hans. Síðan gerðe Olaf konongr hann utlægan um ændilangan Noreg. Flýði þa þorer undan oc a Finn mork norðr oc var þar II vætr.» I kap. 63 heter det så: »A eno XIII are rikis Olaf konongs um haustet kom þorer hundr norðan af Finn mork til Noregs . . .» —

Gjentagelsene i fremstillingen av Helgåslaget er det unødvendig her å anføre på ny; de er talende nok. —

Fremstillingen av den siste kamp mellem Erling og Olav bærer tydelig preg av å være støpt sammen av flere beretninger (kap. 63): »Giængr nu langskipet mikit oc ifra aðrum skipum Ærlings. Olaf konongr stæmmir firir innan Bukn oc læggr i sundit firir norðan Tungu i oeyiar þær er sva hæita. Nu giængr skipet norðr i sundet. Tok mikla sigling oc roðr. En langskipet gecc miklu mest fra aðrum skipunum. Þat er Ærlingr var a . . . En þegar var lact a bæde borð. Oc var allt i senn er roðet var skip undir Ærlingi. oc hann var tækinn oc leiddr firir konongenn fyrr miklu en annur skipen kæme æftir hanum. Oc varð hinn hardazta vidrtaka. Oc a skammu bragðe var drepet hvært manuz barn. Ærlingr Skialgs son stod i lýptingu; (kap. 64:) Da gecc Olaf konongr aftr i firirrumet. Oc sotto menn hans þa at Ærlingi. hann varðezk drængilega.» —

Kap. 65 har følgende karakteristiske fremstilling: »Konongr for norðr með lande. Draga upp seglen. Sýnir Ærlings oc frænndr liggia nu i samnaðe. Oc fær Olaf konongr hværgi

landgangu firir hærrenom. fær nu norðr a Mære. Spýr nu at þrænder (ero) i svic ræðom við hann. Oc fiðr nu at lanndet er raðet undan hanum... Sýnir Ærlings oc fræendr fara nu norðr æftir konongenom með orgrýnni liðs um Ruga land oc um Hordá land. Fær nu Olafur konongr hværgi land gangu firir boanda. hærr oc skipa liði er æftir hanum fær... Olafur konongr fær nu með skipa liði sinu norðr a Mære oc spýrr at þrænder varo i mote hanum. fiðr nu at landet er raðet ifra hanum.» —

Som nettop anført heter det i kap. 62 om stormennenes holding overfor kong Olav: »A hinu XI (are) rikis Olafs konongs sændir Knutr konongr væstan sændi menn sina oc niosner oc fara læýnilega i Noreg. Oc koma i oll hærroð með miklu fe til allra hinna vitraztu manna oc storhofðingia i landeno oc sagðu at þar skilldi fylgia vinatta Knuz konongs með. Ef þær reðe Olaf konong or landeno. Nu var við feno tækit. En er þetta kom firir Olaf konong at æigi var flærða laust við hann i landeno. þa i hugar hann um sitt mal. Oc let drepa fira menn firir þeim...»

I kap. 65 oplyses det imidlertid, under beretningen om Olavs flukt nordover langs landet: »J þesse atlagu var Olafur konongr varr (við) velar þær er við hann varo hafðar i landeno. Oc hværir lændir menn er feet hafðu tækit af Knuti kononge. Ærlingr Skialgs son. Oc Ærlændr or Gerdi. Aslacr af Fitium. Kalfr Arna sun. Þorer huodr. Harekr or þiotto oc marger aðrer. Nu tok Olafur konongr allar þær niosner.» —

Om forholdet mellem den norske og den svenske Olav blir det sagt (kap. 39): »Þær Olafur hinn svænске oc Olafur konongr Harallz sun hafðu længi ofrið mikinn sin a millum. Oc drap hvarr mart manna firir aðrum. Oc talde Olafur Sýia konongr at Olafur konongr Harallz sun hafðe sæze i skattlond hans. drapozk menn firir. Oc brændu hvarer býgðir firir aðrum. En þat stod af þui at Olafur digri hafðe hæriat a Sýia. Oc sva var þar til er Olafur Harallz sun hafðe tækit upp marga dýrlega luti Olafs svænсca þa er hann hafðe niðr sætta a Upplandum. Oc hanum var landet skatgillt af sumum luta.»

Om kong Olavs ferd fra Gardarike heter det i kap. 72: »Olafr konongr for austan at fiarum til hafsens. En um varet for hann ivir hafet. Oc sva til Sviðþjóðar oc samnaðez hanum þa nokot af liði. Oc for þaðan til Hælsingia lannz. Oc er hann kom til Sviðþjóðar þa tok Anundr fæginsamlega með hanum...» Kap. 73 sier plutselig: »Nu er Olafr konongr for milli Upplanda oc Sviðþjóðar...»

Men lenger ute i samme kapitel sies det: »Færr nu konongrenn með nokcoro liði til Hælsinga lannz oc í Íamta lannd.» I begynnelsen av kap. 76 heter det derimot: »En þa er Olafr konongr kom a Upplond þa kom imote Haralldr Sigurðar sun broðer hans.» —

I kap. 78 (s. 80) blir det sagt om böndenes hær på Stiklestad: »Þeir bæendr er i Þronðæimi varo samnaðu saman liði miklu XII.C manna. En allz hafðu þeir VII þushundrað manna.»

Og i slutten av kap. 78 og begynnelsen av kap. 79 opplyses det: »Bœnndr hava IIII mærki oc XX. Oc C. manna liðs undir hværiu. Sva er oc sact at konongrenn let iam morg bera í mote oc fioratigu manna undir hværiu mærki.»

Endelig heter det i kap. 80: »Þorer hundr kom þa til oc Harekr or Þiotta með þriu þushundrað manna ... XII C manna var allz lið Olafs konongs. En bæendr hafðu VII þushundrað manna.» —

Kap. 79 beretter: »Þostæinn knarrar smiðr strængði þess hæit ef hann ma at hann scal fýstr manna vinna a konongenom.»

I kap. 80 heter det: »Þostæinn halæyser maðr er kalladr var knarrar smiðr. han mællte æigi vil ek i fylkingu vera. Oc giærna villda ek fýstr vinna a konongenom...»

Endelig sies det i kap. 82: »Þorer hundr oc Þostæinn knarrar smiðr baro bana ord af Olave kononge. Oc var Þostæinn þegar fælldr a fætr konongenom. hann strængði þess hæit at hann skilldi fýst bera bana ord af konongenom ef hann mætte.» —

De steder som her er trukket frem viser tydelig at det i dette tilfelle ikke godt kan være tale om bearbeidervirksomhet.

Den eneste naturlige forklaring er at vi i Leg. saga (og »Eldste saga») har med flere sammenskrevne verker å gjøre.

*

*

*

For ikke unødig å tyngre fremstillingen, har jeg i nærværende avhandling søkt å undgå henvisninger til den omfattende, noe eldre litteratur som behandler de spørsmål det her har vært tale om. Det kan i stedet være tilstrekkelig å vise til Sigurður Nordals bok om Olav den Helliges saga, hvor tidligere opfatninger er viet en inngående drøftelse, og dernest selvsagt til Finnur Jónssons store literaturhistorie, den uundværlige håndbok for alle dem som arbeider med kilder fra sagatiden.

Johan Schreiner.

Skornetal og Næfgiæld samt Tolkingen af nef, skalli, kollr som Navneled.

1. I et gammelt Brev har et enkelt Ord vakt min Opmærksomhed; jeg kan ikke være i Tvivl om at det hidtil er bleven misforstaaet. Undersøgelsen har ført mig ind paa en Række Spørgsmaal af forskellig Art, vedrørende Skattevæsen og Navneforhold i Oldtiden.

Det nævnte Diplom foreligger ikke i Original, men er optaget i en af Kong Hans udfærdiget Vidisse fra Aar 1500, det er udstedt den 3. Febraer 1313 og angaar et Mageskifte mellem Dalby Kloster og Lunds Ærkebisp. I noget afkortet Form er det trykt i Kr. Erslevs Repertorium (Nr. 1000), jeg meddeler det her i sin fulde Udstrækning efter en Afskrift af den originale, i det svensk Riksarkiv bevarede Vidisse, der er indgaaet i Langebeks Diplomatarium i det danske Rigsarkiv.

Omnibus Borendholm inhabitantibus Faterus divina misericordie prior in Dalby totusque conuentus ibidem salutem in domino Jesu Christo. Tenore presentium notum facimus universis presentibus et futuris nos scotasse, assignasse et tradidisse Reuerendo patri ac Domino Domino Esgero, Dei gracia Lundensi archiepiscopo Suecieque primati, omnes possessiones nostras et singulas quas habuimus apud vos, videl. Skornetall cum omnibus iuribus, fructibus et pertinenciis quibuscunque iusto permutationis et concambii titulo pro Gryndby, tota villa scilicet cum omnibus iuribus pertinenciis iure perpetuo possidendas. Unde omnibus et singulis in dicta iurisdictione nostra Skornetall precipimus et mandamus quatinus ipsi domino archiepiscopo vel aduocato suo nomine suo de cetero in perpetuum respondeant et nulli alteri de næffgiæld, serviciis regalibus, solutionibus, redditibus et debitis aliis quibuscunque. In cuius rei testimonium sigillo nostro presentibus sunt appensa. Datum anno Domini millesimo tricentesimo tredecimo tercio Nonas Februarii.

Man har hidtil opfattet dette Brev som om det angik et Mageskifte af Jordegods. Dalby Kloster skulde have faaet hele Byen Gryndby (Grönby, Vemenhögs H.) for sin Besiddelse Skor-

netal paa Bornholm. Allerede i en 1577 optaget Registratur siges Kong Hans' Vidisse at angaa et Brev om »noget Godtz paa Boringholm kaldis Skorndall»¹. Som Stednavn er det ogsaa opført i forskellige Registre, men hidtil har ingen kunnet paa- vise Stedets Beliggenhed. Nu vil det imidlertid ses, at Brevet selv betegner det overdragne som: *omnes possessiones nostras et singulas . . . videl. Skornetall cum omnibus iuribus et pertinenciis quibuscunque*. Her er altsaa Tale om et Afgifts-Omraade, et Birk, for Fremtiden skal alle *in dicta iurisdictione* svare al skyldig Afgift til Lunds Ærkebisp: *de næffgiæld, serviciis regalibus, solutionibus, redditibus et debitis aliis quibuscunque*. Overdragelsens Art er da ogsaa paa Bagsiden af Kong Hans' Vidisse betegnet saaledes: *super certa iurisdictione Skornetall et Næwegiæld*. Men »Jurisdixen», var netop paa Bornholm den staaende Betegnelse for Oppebørselsretten².

Tal er Numerus, og Skornetal sigter til den Regnskabsførelse, der finder Sted ved et Indsnit, der bliver *skoren* paa Karvestokken, Skorsmanden er Incassatoren i Købstædernes Gilder og i Bylaget i Landsbyerne, Skursnævninger dømmer om Forsømmelser med Hensyn til Ydelse af Leding, Skursmør var paa Bornholm en Afgift for at have Ret til at sende Svin paa Olden i Kongens Skove³. I norske Love hedder det da ogsaa, at der skal gives Aarmanden Regnskab med Skaar paa Karvestokken for hver Person: *skal skorar selia armenne i hond; nef pau oll . . . er skorat er fyrir; eptir skoro ok skipreiðu tale*⁴. Ved Udtrykket Skornetal erindres man dog især om den i Borgarthings Syssel i Norge anvendte gamle Ansættelse af en Ejendoms Værdi eller Skyld (»Hartkorn»): *eyris ból at skoro; halfs eyris ból at færnu*

¹ Ældste Archivregistraturer IV. 344.

² Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie, 174: den Tiende, Jurisdicctz Smør, Korn, Penge og anden Del, 277, 318 (Jurisdixfogeden hæver Tiende og Landgilde), 369, 418, 479 og Registret.

³ Hübertz I, c. 55, 81, J. A. Jørgensen, Bornholms Historie II, 146 f. (her giver Forf. den forbausende Oplysning, at engelske Munke lærte Skaaningerne og Bornholmerne den Kunst at lave Smør), 149 f.

⁴ Storm og Hertzberg, Glossarium. N. G. Love V.

skoro; eyris ból fornt at skoronne. Substantivet *skora* har ogsaa Formen *skoran: 2 marka ból at skoran.* Stadig er der ikke Tale om nogen Landgilde eller Jordleje, der sigtes til »Hartkorn» (se Fritznors Ordbog ved disse Ord).

Naar denne Tolkning staar fast, falder der formentlig ogsaa Lys over hele Overdragelsen, og man skimter Oprindelsen til den Dalby Kloster tilkommende Birkeret.

Dalby var under Svend Estridsöns Regering i nogen Tid et Bispesæde. Kongen havde givet det til den nidkære Eginö, medens samtidig Henrik var Biskop i Lund. Eginö havde store Fortjenester ved at omvende Blekingboerne og Befolkningen paa Bornholm til Kristendom, disse ofrede i rigt Maal deres Ejendele til Gejstlighedens Tjeneste og til at bygge Kirker for (Adam af Bremen IV. k. 8—9). Efter den lidet berömmelige Henriks Död blev de to Stifter slaaet sammen til ét, og dette givet til Eginö, som tog Sæde i Lund, medens Dalby blev et Kloster for regulære Brödre af Augustinerordenen under en Provst, senere under en Prior.

Hvad er rimeligere end at Kong Svend har overladt den af Bornholm saa höjt fortjente Eginö kongelige Indtægter af Øen, og at disse eller en Del af dem er forblevne i Dalbys Besiddelse, efter at det var ophört at være Bispesæde. Klosteret vedblev at være en betydelig Stiftelse, dets store Kirke havde Kong Svend begyndt at bygge og fölgende Konger yderligere udvidet, og de havde vist Gavmildhed imod det, her havde Kong Harald Hen faaet sit Hvilested, stadig var Dalby den anseeligste kirkelige Stiftelse i Skaane næst efter Lund. Det maa forekomme rimeligt, at det har faaet Ret til at bevare enkelte Indkomster fra dets fyrstelige Tid. Om Ærkesædet i Lund véd vi, at det senere besad kongelige Indtægter af Bornholm. Svend Grathe, der letsindig havde ladet Ærkebisp Eskil fængsle i sin egen Domkirke, indsaa straks sin Fejl og skænkede ham en Del af Bornholm¹, hvad der kan have været en Udvidelse af tidli-

¹ Saxo (ed. Müller) 675: *agresti vico magnaue Burgundiæ insulæ parte ... donavit.*

gere Besiddelser. Under Eskils Strid med Kong Valdemar I er vel disse Besiddelser som flere andre gaaet tabt, men paa Valdemar Sejrs Tid var kun et af Bornholms fire Herreder bleven bevaret som Konunglef (se K. Valdemars Jordebog). Dette var Rønne Herred, som Kong Erik Menved, efter at være besejret i den store Kamp med Jens Grand, havde maattet afstaa som en Del af den Erstatning og Bøde, han skulde udrede (1303), det var paa den Tid af Kongen overdraget til andre og kunde først nogle Aar senere frigøres. I Aaret 1310 var Esger Juel bleven Ærkebisp, hans tidligere Venskab med Kong Erik ophørte straks og forandredes til en Kampstilling, Kong Erik higede fra sin Side efter igen at blive Herre over den hele Ø¹. Vi lærer af det nævnte Brev, hvordan ogsaa Esger Juel ruster sig ved at erhverve de kongelige Rettigheder paa Øen, som endnu maatte være i en andens Haand.

Hvor paa Øen Dalby Klosters Skornetal var beliggende, véd vi ikke, men vi ser, at der i dets Birk krævedes en Afgift med det ærværdige Navn Nefgiæld. En saadan Afgift nævnes ogsaa i et Brev af Ærkebisp Peder 1345², og endnu i Aaret 1586 blev der svaret af en Gaard Krashave i Klemensker Sogn (Nørre Herred), som Kongen har forlenet bort, men som tidligere har været i fri Mænds Besiddelse³, blandt andre Afgifter: Negeldtt 4 Sk.⁴

Navnet bringer os den ene staaende Oplysning i Erindring, som findes i Roeskildekröniken, at Jydernes Oprör under Kong Knud den Hellige fandt Sted, fordi han ved en ny og uhört Lov tvang Folket til at betale den Skat, der hedder Nefgiæld⁵.

¹ Se herom Helveg, Den danske Kirkes Historie I. 711, 733. Kr. Erslev i D. Riges Historie II. 189 f.

² Diplom. Svecanum V. 422: *solucionibus Næfgyæld, bodngyæld, stadgyæld, mithsomersgyæld nuncupatis.*

³ Trap, Danmark 3 Udg. III. 74.

⁴ Hübertz l. c. 502. Udgiveren søger at forklare Ordet ved: Nähgeld, Sypenge, se S. 620, 631.

⁵ Gertz, *Scriptores minores* I. 23 f.: *cum populum quadam noua lege et inaudita ad tributum, quod nostrates nefgiæld uocant, coegit.*

Herved kan der ikke være tænkt paa det Forsøg paa at indføre Tiende, hvorom andre Forfattere beretter; en gejstlig Mand som Krönikeskriveren i Roeskilde vilde ikke kunne betegne Tiende som en uhørt Ydelse. Kun vilde Navnet Nefgjæld minde stærkt om Hedenskabets Tid, da der til Gudehovet betaltes en Neftold. Maaske kan ved Forhandlingerne en saadan Personskat være bragt i Forslag i Stedet for Tiende. Svend Aagesön kender ogsaa Paastanden om at der skulde være paalagt Almuen en utaa-
lelig Skat, men han forkaster denne Opfattelse, og han retter utvivlsomt en Kritik mod Roeskildemanden; Grunden til Op-
standen var den haarde Indkrævning af Böderne for den forsømte Leding¹.

Til Oprøret under Kong Knud knytter sig i Knytlingasaga Fortællingen om en af Kongens Ombudsmænd i Vendsyssel Þórðr skori. Efter at Kongen havde paalagt Bönderne at yde en høj Skat (*konungr lagði stór gjöld á fólkit*), stillede Thord sig paa Böndernes Side og ophidsede dem mod Kongen. Det ligger nær at antage, at Thord netop som den Mand, der forestod Skornetal, har faaet Tilnavnet Skori — Finnur Jónsson siger om Navnet: *skori*, egentlig den, der gör Indsnit, skærer — men det bör dog bemærkes, at Tilnavnets rette Form maaske er *skorri*, den nye Udgave af Sagaen har endog *dorri* (k. 46, 62)².

Nefgjæld er en Afgift, der kendes fra alle de nordiske Lande. Den tilhører især Sagntiden og den ældste historiske Tid, og den synes især at forekomme i to Tilfælde, der vel ogsaa var de ældste Forhold, hvor der stilledes Krav til hver enkelt Borger, nemlig ved Ydelse af Leding og ved Gudstjenesten. Begge disse Anledninger kunde tænkes at foreligge, da Oprøret i Jylland under Kong Knud udbrød, idet Kongen baade paa-
talte den forsømte Ledingspligt og stillede, efter sin Sædvane, store Krav om Støtte af Kirken. Men der savnes enhver Efter-

¹ Gertz, *Scriptores minores* I. 126 f.: non, ut quidam arbitran-
tur, propter nimiam crudelitatis seuitiam uel iugum intolerabile, quod
plebi crudelis irrogauerat. Hec enim causa extitit persecutionis etc.

² Carl af Petersens o. E. Olson, *Sögur Danakonunga*.

retning, som vilde kunne nærmere belyse eller forklare Roeskildekrønikens Udtalelse. —

For saa vidt de foran fremsatte Oplysninger skulde give An-tydninger om, at Skattevæsnet i Danmark var langt mere ud-
viklet og ordnet end det sædvanlig antages, vil derved min per-
sonlige Opfattelse blive bekræftet¹. Det forekommer mig, at
man for stærkt har hævdet en Skattefrihed for de Danske, baade
for saa vidt Skatten lagdes paa Person og paa Jord eller Om-
sætning, og ligeledes at man har henført den aarlige Skat —
eller man bør maaske rettere sige den hvert tredie Aar krævede
Skat — til for sene Tidspunkter. De Danske var i Udlandet
kendte som ivrige Skattekrævere, saaledes naar de lod Hakon
Jarl i Norge betale Skat eller krævede Danegæld i Frankrig og
England, og de har sikkert ogsaa stillet Fordringer om hvorledes
Skatten skulde paalignes; fra England véd vi, hvorledes Skatten
maatte betales paa en lignende Maade som Ledingsbyrden var
fordelt i de nordiske Lande.

Ofte har de Danske dog hos Udlændinge krævet en Skat
for hver Person, Nefgæld. Saxo fortæller fra Sagntiden om en
Svenskerne paalagt Straffeskate, hvor Hovedmændene maatte ud-
rede 12 Pund Guld, men hver Almuesmand 1 Ørtug Guld².
Hos Friserne paa Jyllands Vestkyst er Skatten til den danske
Konge bleven opkrævet paa denne Maade, i alt Fald fortæller

¹ En Opfattelse, der afviger fra den i det følgende fremsatte,
er fremstillet og begrundet hos Kr. Erslev, Valdemarernes Storheds-
tid 41 ff., 150 ff., Poul J. Jørgensen, Den danske Rets historie 155,
176 f., 202 f., Edv. Bull i Norsk Hist. Tidsskrift 5 R. IV. 487 f.
I Anledning af Bulls Henvisning til at i England en fast Skat ikke
kendes før Slutningen af Henrik II's Regering, vil jeg bemærke, at
staaende Skatter dog sikkert var kendte i England et Par Hundrede
Aar tidligere; W. Stubbs, Constit. history of England I. 278 f., 580
f., Liebermann, Gesetze der Angelsachsen, II (Finanz, Steuer).

Jfr. Steenstrup, Normannerne III. 296 f. 423, IV. 148 ff., 158
ff., 166 ff.

² Saxo, ed. Müller 435: actum est, ut singuli facinoris autores
bissena auri talenta, e plebe vero quilibet unam ejusdem generis
unciam persolveret.

Knytlinga, at Knud Magnussön eftergav hver Mand en halv Örtug af denne Skat¹. Efter irske Kilder krævede Nordboerne i Irland en Afgift for hver Næse². Man vil ikke kunne indvænde imod Antagelsen af en saadan Personskat, at Möntstykker ikke fandtes eller dog ikke i tilstrækkeligt Antal, thi baade umöntet Sølv, Vadmøl og andet var brugbart som Mönt. I övrigt er der vel raadet Bod paa en saadan Skats ringe Hensyntagen til den enkeltes Ydeevne ved det Princip, som er vel kendt fra senere danske Skattelove, at den rige skulde hjælpe den fattige.

Men ogsaa Skatter paa Jord og Grund gaar sikkert langt tilbage i Tiden. Paa to Steder bruges i Kong Valdemars Jordebog det Udtryk om Jorder i Jylland og Fyen, der er ansat til »Mark Guld»: *sic antiquitus est apreciata; secundum antiquam estimacionem* (S. 16, 22), og dette maa dog vist pege paa, at en saadan Skyldsætning ligger langt tilbage i Tiden og i ethvert Fald ikke kan skrive sig fra Valdemarernes Tid. Vi finder ganske vist først Jord, ansat til »Mark Guld», nævnt i et Brev af 1183, men det maa erindres, at vi har saa at sige ingen Breve bevaret fra det vestlige Danmark — hvor alene Guldvrdering fandtes — eller i hvert Fald Breve, der maatte nævne saadant, hvis det fandtes.

Saafermt nu en offentlig og almindelig Skyldsætning af Jord i tidlig Tid har fundet Sted, maa det være sket af Hensyn til Skattepligten eller de offentlige Byrder. Hensynet til Familiens Ret til at besidde Slægtens Jord kan ikke have givet Anledning dertil. I Danmark havde Familien ingen Ret til at indløse den allerede bortsolgte Jord; det var kun paabudt, at man, indeu arvet Jord solgtes, skulde lovbyde den til Frænder. Endvidere var den Sum, som Slægtningen skulde betale, ikke bestemt ved en Omsætning af »Mark Guld» til hvad Guldmarken var værd i den senere løbende Möntsort, men derimod efter den da i Egnen gængse Pris paa Jord³.

¹ Kap. 108: gaf þar hverjum manni hálfra örtug vegna af því gjaldi, er þeir áttu at gjalda konungenum i Danmörk.

² Steenstrup, Normannerne IV. 169.

³ Eriks Sj. Lov III. 2. Matzen, Rethistorie, Privatret I. 101.

Den til Skatten paa Bondejord svarende Afgift af Købstæderne var kendt som fast, aarlig Skat allerede i det af Knud den Hellige udstedte Gavebrev for Lunds Domkirke 1085, og Grundlaget for denne Skat og Tiden, da den udrededes, ligger i dens Navne Arnegæld og Midtsommersgæld.

2. I det foregaaende er *nef* stadig opfattet som Individ, Person, Menneske, men dette giver mig Anledning til en Redegørelse for Betydningen af Ordet og for dets Anvendelse. Undersøgelsen kommer til at omfatte nogle Ord, der formentlig har faaet en beslægtet Anvendelse, nemlig *skalli*, *skeggr* og *kollr*.

Nef betyder Næse, men Ordet kunde anvendes ogsaa som Betegnelse for den hele Person, netop som vi nu omstunder, især i djærvere Tale, lader en enkelt Legemsdel være Betegnelse for Manden. Vi omfatter hele Mennesket ved at tale om: gode Hoveder, haarde Halse, vi kender Kop(f)skat og siger, at et Udlæg kan dækkes med 6 Kr. pr. Hoved, pro persona; hos Grundtvig læses i hans Verdenshistorie: han lader dem hænge af Alexander, hver Kæft. I övrigt kan vi ogsaa se helt bort fra Legemet. »Var der nogen?», ikke en Sjæl; Fiskerlejet talte 100 Sjæle.

Hvordan *nef* i lange Tider maa have holdt sig hos Almuen i Betydning af Menneske i abstrakt Almindelighed, fremgaar af den af Fritznér givne karakteristiske Oplysning om »den gammel-dags Tiltale: Goddag! Neb!, hvorved man ved Möde hilsede en Mand, hvis Navn man ikke vidste».

Naar nu *nef* er benyttet til Dannelse af en lang Række Tilnavne¹, kan der jo derved være sigtet til Mandens Næse,

¹ Jeg støtter mig i det følgende til Finnur Jónssons omfattende Undersøgelser over "Tilnavne i den islandske Oldlitteratur" i Aarbøger f. n. Oldkyndighed 1907 S. 161 ff., og "Oversigt over det norsk-islandske Navneforraad för o. 900", i Aarb. 1926 S. 175 ff. Naar jeg paa flere Punkter er uenig i F. Jónssons Tolkning, er det med fuld Anerkendelse af hans Arbejdes grundlæggende Betydning og ypperlige Vejledning. — B. Kahle har i Arkiv XXVI. 142 ff. meddelt "Die altwestnordischen Beinamen bis etwa zum Jahre 1400",

men ofte, og sikkert langt hyppigere, tænkes der paa Personen i sin Helhed. Hvad Mening skulde der være i at sammensætte Næse med Bröd-, Gröd-, Kerling-, Klokke-, Krage-, Smör? Her ligger det karakteriserende udelukkende i Tilnavnets første Led, han solgte Bröd, teede sig som en Kerling osv. At Tilnavnets første Led staar i Genitiv, peger aldeles ikke paa noget Ejendoms- eller Tilbehørsforhold, det er simpelthen en Følge af at paa denne Maade sammensættes i det Hele Tilnavne.

Det kan iøvrigt ikke stærkt nok betones, at man gör sig skyldig i en Misforstaaelse ved at lade et Navns to Led nödvendigt eller dog oftest danne en Helhed, saaledes at de udfylder hinanden eller ved deres Indhold svarer til hinanden. Man har overset, at hurtigt efter at et af Sprogets Ord er bleven benyttet som Navn, træder dets Betydning tilbage, og det bliver udelukkende Navnestof. Har det engang tilsigtet en Karakterisering af Navnets Bærer, er denne Egenskab jo allerede tabt, naar Navnet arves (ved Opkaldelse). At være et Kendingsmærke for Bæreren udelukkes allerede ved at Navnene tildeles nyfödde. Fra at have en Betydning er det tidligt blevet en Lyd. Ganske særlig viser et Navns ringe Krav paa at blive forstaaet som Enhed, naar Ord fra vidt forskellige Omraader föjes til hinanden, blot fordi de nu engang er Navne-Materiale¹, og ligesom der ikke kan söges Mening i Lundblad eller Rosenörn, kan en saadan findes i Arnfin og Ketilbjörn.

Vi har set, at Næse traadte i hele Personens Sted, men det samme er tilfældet med Hjerneskillen, *skalli*. De norsk-islandske

som jeg ogsaa har benyttet, ligeledes E. H. Linds "Nordiska personnamn" i Arkiv XXXVI. 301 ff.

¹ J. Steenstrup, Mænds og Kvinders Navne i Danmark 32 ff. E. H. Lind l. c. 308 fremsætter den rigtige Opfattelse, at Tilnavne "bliva lättare begripliga, om man blott fasthåller, att de ikke äro sammansättningar i vanlig mening utan sammanställningar av uttryck för egenskaper hos en person utan språkligt [her menes vist logisk] samband inbördes". Dog söger Lind for stærkt at tyde Ledene i Sammensætninger bogstaveligt. Saaledes udtaler han (307): "nef är det egentliga binamnet, föranlett av någon felaktighet åller annan egendomlig beskaffenhet hos bärarens luktorgan".

Ordbøger har, som det forekommer mig, bestemt dette Ords Betydning urigtigt, og dette gælder ogsaa Fritzners ypperlige Værk, skönt denne Forsker netop er saa beundringsværdig i Bestemmelse af Ords Indhold og deres Anvendelse. Som den første Betydning af *skalli* angiver Fritzner: skaldet, haarløst Hoved. Denne Forklaring træffer formentlig ikke det rette; *skalli* er Hovedets Kranie, dets Benbygning, uden særligt Hensyn til om Hud eller Haarvækst findes eller ikke, især uden nogen Antydning om at Haaret er mistet.

I Thorstein Vikingssons Saga¹ fortælles, at det ikke lykkedes Faxe i Kampen mod Thorstein at ramme ham i Nakken, hvorfor han forfra og ovenfra styrtede løs mod hans Pande for *at sárna skallin*, altsaa netop mest den Del af Hovedskallen, der ikke har Haarvækst. Man bør ikke lade sig vildlede af, at en Sagas Tekst paa anden Maade oplyser, at en Mand er skaldet. I Følge Ljósvetninga Saga bliver Gudmund lokket til at hugge sin sovende Fosterfader, der var skallet (*sköllottr*), i Panden, idet en Myg havde sat sig paa den; han huggede *i skalla karlsins; skallinn blæddi en karlinn vaknade*². Atter her er det jo Pandskal. I Hávardar Saga berettes, at Atle, der var skaldet (*sköllottr*) da han plagedes af en ond Dröm, strøg sig om Panden (*strauk um skallan*), og under Kampen med Thorgrim siger denne til Atle: jeg huggede til Dig og havde den bedste Lejlighed, men intet bed paa Din onde Hovedskal (*ú þinn vanda skalla*). I G. Thordarsons Oversættelse staar der paa begge Steder Skaldepande, men det har ikke Hjemmel³. Jomsvikingen Aslak Holmskalle paastaas at være skallet (*sköllottr*); i Strid gaar han uden Hjælm paa Hovedet, *er han fram beran skallan fyrir*, men Vaabnene springer tilbage fra hans Pande, *rykr ór skallanum vítt höggin; hann hafite beran skallann fyrir; vápnin brjótu af upp af skallanum Asláks*⁴.

¹ Fornaldar sögur II. 451.

² Ljósvetninga saga (1880) 174.

³ Hávardar saga Isfirðings (1860) 46, 48, Overs. 102 f.

⁴ Flateyjarbók I. 190. Fornm. sögur XI. 132.

Om Skallagrim fortælles det i Egils Saga k. 20 at han kaldtes saaledes, fordi han var skaldet fra sit 25de Aar. Den rette Tydning af dette Navn er imidlertid Hovedskals-Grim. Et Kendingsnavn af denne Art peger i og for sig hen paa Hovedets særegne Udseende og stemmer med at han var skaldet, men *skalli* betyder ikke Skaldethed¹, og Adjektivet hedder *sköllótr*. Naar Kong Harald siger, at man kan se paa Egils store Skal, at han ikke er god at komme i Kast med, er derved jo intet udtalt om at Hovedet var haarløst².

I Cleasby-Vigfussons Ordbog bliver *skalli* paa lignende Maade og med Henvisning til de samme Kilsteder bestemt som: a bald head.

Som den anden Betydning af *skalli* nævner Fritzner: skaldet Person, og det er jo forsaavidt rigtigt, som Oversætterne af to bibelske Böger — Stjórn og Postula Sögur, begge fra 13de Aarh. — har ment at kunne gengive en i latinske Skrifter forekommende ejendommelig Tiltaleform: calve! med skalli! I senere Tid kan man ogsaa finde Kong Karl den skaldede kaldt baade *sköllotti* og *skalli*, men alt saadant har ingen Indvirkning paa den almindelige Sprogbrug.

Efter det saaledes paaviste³ kan der næppe være Tvivl om, at i de mange med *-skalli* sammensatte Tilnavne, som tilmed i overvejende Grad tilhører de ældre Tider, maa dette Ord betyde Hovedskal, hvad der atter — som ved *nef* — staar i Stedet for den hele Person.

Hvis vi derefter betragter det Forled, hvormed *-skalli* sammensættes, stadig ved Hjælp af F. Jónssons omhyggelige Fortegnelse, vil man iagttagte, hvorledes i alt Fald det store Flertal af Navne straks viser hen til Mandens Bopæl og Hjemsted.

¹ Dette udtaler dog Lind l. c. 305: Skalli är en ännu vanligare [end kollr] beteckning för barskallighet.

² Egils Saga k. 25: þat sé ek á skalla þeim hinum mikla, at hann er fullr upp ulfúðar . . . at sá skalli mun enguan yðuarn spara.

³ Jeg kan tilføje at Jakob Jakobsen i sin Afhandling om Shetlandsøernes Stednavne bestemmer *skalli* som: Pande, Hovedskal. Aarb. f. n. Oldk. 1901. 146.

Fitjar-, Hamar-, Holta-, Lundar-, Myrkár-, Viggjarskalli hørte hjemme i Fitjar, Hamar, Holt, Lundr, Myrkaa, Viggen. Men naar dette staar fast, vægrer man sig uvilkaarligt ved at Bjóðaskalli skulde kunne sættes i Forbindelse med et Bord, *bjóðr*; man finder det rimeligt, at denne Nordmand har haft sit Hjem i en af Gaardene Utbjóðar eller Innbjóðar i Bergenhus Amt, de hedder nu Utbjoe, Indbjoe¹. Under disse Forhold ledes man ogsaa til at søge et Stednavn² bag Arni Brigiðarskalli (fra Tiden 1161). Finnur Jónsson formoder, at Arni har været gift med en Birgitte. Nu vilde vel nok et Kendingsnavn som Brigiðar-Arni stemme med Tidens Smag og Skik, men om det samme kunde siges om en Tilknytning af Hustruens Navn til *-skalli*, forekommer mig ret tvivlsomt. Snarere maa man formode, at Tilnavnet hidrører fra et med Brigida sammensat Stednavn, hvoraf der findes nogle i Norge³.

Tilbage staar da for Norge-Islands Vedkommende kun det ene Navn blöðruskalli. Det udledes af *blóðra*, Blære, som det er lige saa vanskeligt at bringe i Forbindelse med et skaldet Hoved som med en Hovedskal⁴. Snarere kan man vel tænke sig Blære indgaaet i et Stednavn, og da to Mænd, som ikke vides at være Slægtninge, bærer det nævnte Tilnavn, vilde der vel ogsaa derved være peget paa et Stednavn.

Vi vender os derpaa til dansk Omraade, og her træffer vi

¹ Norske Gaardnavne IX. 90 f., 99. Jeg var ved Studier i dette Værk kommen til denne Forstaaelse af Navnet, inden jeg blev opmærksom paa, at E. H. Lind havde allerede fremsat denne Tydning her i Arkivet (l. c. 305), hvad der yderligere taler for dens Rimelighed.

² Fra et Stednavn stammer afgjort det Tilnavn, som Nordmanden Thorljótr skaufuskalli (savrpu-, skorpu-) bærer. Det er ganske unyttigt at lede efter Stedet, da Navnets rette Form er aldeles usikker, men der findes i Norge talrige Stednavne Skorpen, Skjerpe, Skorfa, Skufa.

³ I Norske Gaardnavne III. 212, 242 udledes Bröðböl, Bröðerud (Brigðharud) af Kvindenavnet Brigit.

⁴ F. Jónsson (1926. S. 230) er selv besværet af sin Opfattelse af skalli: "det behøver vel ikke her at forudsætte skaldet Hoved".

tre Tilnavne: Þórðr Hléseyjarskalli fra Læsö, Aslákr Holmskalli fra Bornholm og den mærkelige Kong Silfraskalli. Paa Grund af de to andre Navne og med Parallelerne fra Norge—Island i Erindring er der vel Anledning til ogsaa her at tænke paa et Stednavn, maaske i noget afkortet Form, saaledes som det kunde ske ved Dannelsen af disse Tilnavne¹, men hvilket dette er, skal jeg ikke gætte paa².

Med *skegg*, *skeggi* er det gaaet paa en tilsvarende Maade som med *nef* og *skalli*. Tilnavnet behøver ikke at have Mandens Skæg og dets Udseende for Øje, det angiver ham kun som Mandsperson. Meget ofte er det dernæst sammensat med et Stednavn. Þórofr Mostrarskegg var fra Mostr og »han havde meget Skæg», Ulfr Fitjumskeggi var fra Fitjar, Þorir Akraskeggr eller Akrakarl boede paa Akrar, Þorbjörn Götuskegg i Gaarden Gata paa Færøerne, Yrjaskeggi i Yrjar. Jeg maa derimod tage Afstand fra de mere end besynderlige Former for Skæg og for dets Anvendelse, der er bleven fremsat; man vil sikkert finde en rimeligere Tydning ved Hjælp af Stednavne og ved at have for Øje, at *skeggi* kun behøver at betyde Mand³.

¹ Flere Eksempler paa Afkortning findes i Fortegnelsen hos F. Jónsson 183 ff. Jfr. ovenfor Holmskalli, Brigiðarskalli.

² Jeg skal kun kortelig erindre om Kilderne. Den større Olaf Tryggvesöns Saga (Fornm. Sögur I. 115) fortæller, at Gorm den Gamle samlede det danske Rige, i det han bl. a. i det sydlige Jylland overvandt to Konger Gnupa og Silfraskalli. Adam af Bremen (I. 48) beretter om to Konger i Danmark, Chnub og Gurd, der var Sønner af en Svenskernes Fyrste Olaf. Tyskeren Widukind (I. 40) melder om en dansk Kong Chnuba, som Kong Henrik I betvang, og af to Runestene véd vi, at Gnupas Gravminde var ved Slien. Silfraskalli synes at være et Tilnavn (jfr. H. Koht i Norsk Hist. Tidsskrift 5 R. III. 546); det har maaske været baaret af Gurd. Kun 12 km. Vest for Slien ligger ved Treaa Sylversted (Silbersted), men dette Navn kendes ikke fra en tidligere Tid end 1542 (Suluerstede), og jeg vil i det Hele ikke ind paa en Gætning.

³ Selv de Forskere, der holder sig til en ordret Fortolkning, springer dog undertiden tilbage fra det altfor underlige. Saaledes skriver B. Kahle (l. c. 169) om gullnálsskeggi: Skeggi bedeutet hier vielleicht ebenso wie in gyrdílskeggi einfach "Mann", ohne dass noch

Paa en tilsvarende Maade som med *skalli* forholder det sig med *kollr*. Det betyder först og fremmest noget rundt og højt-siddende (Fritzner: afrundet Top af Træ, Fjeld eller lignende). Dernæst blev det ofte anvendt om det menneskelige Hoved, men med saa liden Tanke om at det er haarløst, at Mænd efter deres Haarvækst kan faa Tilnavnet *lvítakollr*, *svartakollr*. Fremdeles fik det en lignende Anvendelse som *skalli* og betyder Mandsperson. En Biskop tiltaler en ung Mand: *kollr min!* (Biskupa sögur I. 600). Man bör derfor ved et Tilnavn *skotakollr* ikke tænke paa »et Hoved, hvormed man er tilbøjelig til at slaa» (F. Jónsson), hvad der jo ogsaa vilde være underligt, men derimod paa en Mand, der kan have denne Egenskab¹. Hvis en Person volder Besvær og Tyngde, er han *afráðskollr*, stammer han fra Dale, hedder han Dalakollr, fra Fljodur Fljóðakollr, fra Hagen Haghakollr, fra Miola Mjölukollr², men stadig uden Hensyn til Haarvæksten. En norsk Gejstlig i Trondhjem hedder Iuarus Katrinukollr (1280)³ hvad han vel er kommen til at kaldes ved at være Plejesøn af en Katrine, ved at have været i hendes Tjeneste, eller som tidligere ansat ved et St. Katarines Alter eller ved »Katrinekirkje» i Bergen og dens Hospital (begge nævnes netop ofte uden »Sankt»), og der er ingen Grund til at anse ham for skaldet (selv om han bar Tonsur).

Som en fjerde Betydning nævner Fritzner det haarløse Hoved, og dette kan man jo gerne indlægge i Ordet, naar Sammenhængen viser, at Hovedet var tætklippet eller Haaret raget af. I alt Fald findes Udtrykket *gera koll* om at afraage Hovedet inden det blev indsmurt med Tjære⁴, og paa lignende Maade ud-

die urspr. Beziehung auf den Bart empfunden wurde; also "Mann mit Goldnadel", "Mann mit einem, irgendwie besondern Gürtel".

¹ B. Kahle (l. c. 161) sætter det i Forbindele med Skotland.

² Saaledes rigtigt hos Lind (304), som imidlertid tolker kollr som: barskalle.

³ Diplomatarium Norvegicum III. 18. Lind l. c. 315; han har lidit av skallighet.

⁴ Völsunga saga 191. Saga af Tristram ok Isodd. Ann. f. n. Oldk. 1851, 30.

taler den ældre Bjarkö-Ret kap. 168 om Straffen for den, der begaar Tyveri under Købmandsfærd; *skal raka koll ok bræða skal koll hans*, hvor Ordet altsaa bruges baade om det uragede og ragede Hoved.

Af det foran udviklede vil det formentlig fremgaa, at en og anden Saga har været vildledt af Ordet *skalli* og uden Grund tildelt en Person Skaldethed, men langt almindeligere er dog dette Ord, saa vel som *kollr*, bleven misforstaaet i nyere Tid, og man har uretfærdig tildelt haarfagre Nordmænd et Udseende, som dog ellers ansaas for Tegn paa Trællestand¹.

København 9:de Sept. 1926.

Joh. Steenstrup.

¹ Flateyjarbók I. 130, Völsunga saga 191.

De nordiske hovedguders utviklingshistorie.

Eldre enn de personlige guder er en forestilling som danner grunnlaget for magi og trolldom. Dette er troen på en kraft eller potens («mana») som — om enn i forskjellig grad — tilhører hvert levende vesen, fremfor alle trollmannen, og hver gjenstand, ja endog naturfænomener, sykdommer, o. l., og ikke mindst det talte ord, — krefter som unddrar sig menneskets kontroll og derfor kom til å stå for det som guddommelige. Denne hemmelighetsfulle kraft kunde overføres; ved å fortære bjørnekjøtt f. e. kunde man få del i dyrets styrke og villskap. Skjønt kraftforestillingen tidlig fikk en konkurrent i troen på ånder som har opphold i naturens gjenstande og forårsaker forskjellige fænomener, var den dog ennu i historisk nordisk tid fullt levende innen visse områder.

Det gno. navn for mana er *megin* (makt, kraft). Om jordens *megin* tales i flere eddadikter, om månens i Vøluspå (jfr. om månens *miht* i det ags. Dommedagskvad). Tors berømte kraft var ingen konstant størrelse, men noget han iførte sig for den enkelte anledning (*fórðist í ásmegin*) ved å spenne om sig kraftbeltet (*megingjörð*). Odens makt til å gi seier var knyttet til hans spyd som i en skaldestrofe kalles hans *megináss* (kraftstang). Gjennem trylleformler og blot (besprengning med blod) kunde en gjenstand bli ladet med mana eller bli et kraftcentrum. Det tekniske uttrykk herfor er *magna*. Således kunde stener få beskyttende evne, bli til amuletter (*magna steina*); og klær kunde fortrylles så våben ikke bet på dem. I Grettis saga berettes om en trerot som blev *magnat* ved at en trollkvinne ristet runer på den og gned sitt blod i dem, og så leste galdre derover, hvorefter hun kastet treet i sjøen og befalte hvor det skulde flyte hen. Om et Torsbilled heter det at det blev *magnat* slik at det blev helt levende og kunde gå. Fröisbilledet, som gudens prest-

inne førte omkring i svenske bygder, var *magnat* så det kunde tale. Oden *magnar* Mims hode ved å kvede galdre over det, så det kan tale med ham. Også dyr, som okse og ko, kunde bli *magnat* ved blot, hvorved de blev hellige og fikk overnaturlige egenskaper. Hvad der har fått en slik kraftforøkelse, sies å være *aukit* (forøket); således var guden Heimdal *aukinn* ved jordens kraft og andre midler, de av den ivrige hedning Håkon jarl dyrkede guder sies å være *rammaukin*; og om en som en art guddom dyrket heste-phallos brukes likeså uttrykket *aukinn*. Ved megen bloting og galdre kunde både levende og døde mennesker bli til skadelige troll; en slik person sies å være *trollaukinn* eller *trylldr*. Således heter det om trollkarlen Ogmund at han blev gjort usårlig ved seid og blotet og *trylldr* så han ikke lignet et menneske.

En gjenstands mana gikk også over i dens dobbeltgjenger, den billedlige fremstilling av den. Følgen herav var at man ved å besverge billedet kunde påvirke dets original. Man trodde f. e. at man ved å gjennembore billedet av en person kunde såre ham selv. En helleristning fra Nordfjord (Norge) viser onkr. 400 hjorter løpende henimot sjøen; meningen herav fremgår av en beretning om at når hjorten her om høsten trakk vestover mot havet, drev bønderne flokkene ut på de stupbratte fjellskrenter slik at dyrene styrtet ned og blev et lett bytte¹. Helleristningen inneholder altså en magisk tvang til sikring av rikt jaktutbytte.

Et hjul med fire eker eller en ring med et kors fins ofte innhugget i gravstener fra stenalderen og gjenfinnes på bronzealderens helleristninger. Tegningens betydning av solbilled er utvilsom efter de tallrike analogier fra andre primitive folkeslag. Fra senere tid stammer solskive på hjul eller i vogn forsynet med hest, likeså gullbåter med soltegning. Sikkert har solbilledet i forbindelse med bestemte trylleformularer eller ceremonier tjent til å tvinge solen frem. Som personlig guddom har solen aldri

¹ Jfr. A. W. Brøgger, Det norske folk i oldtiden, s. 77 fg.

været dyrket blandt germanerne (om enn *Sól* i den gno. kunstmologi er blitt en åsynje).

Små hamre eller økser av rav, ben eller sten blev i steinalderen båret som amuletter. De har sikkert forestillet lynet. Når man også i vikingtidens senere graver finner hammerformede hengesmykker av sølv, foreligger utvilsomt et Tors-symbol, det samme som finnes uthugget på runestener hvor det utsier det samme som innskriften »Tor vie disse runer» på andre stener. Man har her antatt forbindelse med den kortskaftede dobbeltøks som Jupiter er veibnet med på innskrifter fra Karien og med Zeus' dobbeltøks på Kreta. Nærmest er måskje denne gjenoplivelse av det gamle trylletegn å forklare gjennom motsetningen til det kristelige korsmerke. Går man ut fra at hammertegnet eller tordenkilen fra først av har hatt en helt selvstendig betydning, må dets anvendelse ha vært av lignende art som soltegnets, d. v. s. i forbindelse med en besvergelse har det tjent som beskyttelse mot lynet. Ved å knyttes til en personlig tenkt gud, menneskenes beskytter mot onde makter, fikk tegnet en langt videre anvendelse som apotropæisk (avvergende) middel.

Billeder, særlig stener, av phallosform er kjent fra næsten hele jorden og er hos naturfolkene et tryllemiddel hvorved naturens fruktbarhet vekkes. Helleristninger viser at phallos i bronsealderen spillet en betydelig rolle i den nordiske magi. Fra de danske mosefund kjennes trefigurer med unaturlig stor penis erectus. Tillhugne marmorstener endende i et hode som er avdelt ved en fordypet ring, er funnet i betydelig mengde ved graver og på gamle kultsteder i Sverige og Norge; de antas å stamme fra det første halve årtusen e. Kr. Efter et eddakkvad kan den kvinne som er beskyldt for ulovlig samleie, fri sig ved en ed på »en hvit hellig sten». Om en privat dyrkelse av en balsamert hestephallos (kalt *Vølsi*) berettes utførlig i Olav den helliges saga. Til dyrkelse av en phallosfigur henviser også ordet *tjōsnuhlól*, jfr. *tju(r)sna* »en treplugg med hode oventil, som nagledes i holmgangfeldens fire hjørner» (beslektet med ags. *teors* »penis»). At dette oprindelig sikkert helt upersonlige fruktbar-

hetssymbol er blitt knyttet til fruktbarhetsguden Fröi, fremgår av Adam av Bremens skildring av Fröibilledet i Uppsala cum ingenti priapo, med tilføielse av at der ved bryllupper ofredes til denne gud; hvormed kan sammenstilles at i Norge i ny tid en phallosfigur ved bryllupper har været hengt på en stang. Når særlig hingster helligedes Fröi, er vel dette å sammenstille med den nevnte dyrkelse av hestens avlelem.

Av begrepet »mana» utvikler sig i tidens løp troen på personlige guder som bærere av denne potens eller kraft. Dog meget langsomt. Nogen personlig gud av indoeuropæisk oprindelse kan ikke påvises. Man har vistnok villet identificere den gammelgermanske krigsgud gno. *Týr* (ags. *Tīw*, ght. *Ziu*) med himmelguden glind. *Dyaus pitar*, gre. *Zeus pater*, lat. *Jupiter*; men denne ligning er formelt utilfredsstillende. I virkeligheten er *Týr* likefrem entalsform av *tívar* »guder» og svarer formelt ganske til glind. *dēva* og lat. *dīvus* »guddommelig, gud», egentlig: himmelsk, lysende (mens det beslektede glind. *dyaus* formelt er = lat. *dies* »dag»). Av denne ordgruppe kan bare utledes en ursproglig distinksjon mellem himmelske makter og menneskene, hvis gammelgermanske navn gno. *gumi* = lat. *homo* egentlig betegner jordvesen (jfr. lat. *humus*), likesom glind. *Dyaus pitar* (fader himmel) har sitt komplementære sidestykke i *prithivī mātar* (moder jord).

De gno. navn for disse himmelske makter er *goð*, *tívar*, *regin*, *rát*, *bond*, *hopt*, hvilke alle i hedensk tid bare forekommer i flertalsform, likesom det nøitrale kjønn av samtlige undtagen *tívar* forutsetter upersonlige forestillinger: *rát* og *regin* er egentlig abstrakter med betydningen styrelse, *bond* og *hopt* betyr »bånd», mens etymologien av *goð* er ukjent. De første navn må da være betegnelsen for skjebnens upersonlige makter, mens de to følgende henviser til følelsen av en verdenssammenheng, en universel lov-bundethet: det er de makter som holder verden sammen, likesom verdens undergang i Ragnarok betegnes ved uttrykket *regin rjúfask* (brytes, brister).

Naturfænomenet og det vesen som dunkelt føltes bak, hadde

ikke lett for å skilles ut fra hinannen. Hvor kraften, potensen var bundet til et bestemt fænomen, som himlen, solen, morgenrøden, vinden, regnet o. s. v., hadde dens bærer — som religionshistorien viser — vanskelig for å utvikle sig til en virkelig personlig gud. Dette var fra først av bare tilfelle med slike krefter som har et ubegrenset virke, som fruktbarheten og styrken.

Eldst blandt de nordiske folk var vel dyrkelsen av fruktbarhetsguddommer. Tidligst omtales gudinnen *Nerthus*, som Tacitus betegner som *Terra mater*, den moderlige jord. Hun dyrkedes i en hellig lund på en ø av syv forbundne folkestammer på den jyske halvø. Til visse tider drog gudinnen omkring i landet på en tildekket vogn trukket av kjør. Ved avslutningen av denne rundfart blev gudinnen tvettet i en skjult sjø, som slukte de tjenende træler. Hvad Tacitus forteller om *Nerthus*, stemmer — som Mannhardt først har påvist — på en merkelig måte overens med visse kultskikker vedrørende en annen fruktbarhetsgudinne, den frygiske *Kybele*, også kalt den store moder eller gudernes moder. Romernes store vårfest for *Kybele* og *Attis* endte med en procesjon til bekken *Almo* som faller ut i *Tiberen* like nedenfor *Roms* mure. I denne procesjon var gudinnens sølvbilled anbragt i en vogn trukket av okser. Ved ankomsten til bekken badedes billedet, vognen og de øvrige hellige gjenstande av gudinnens yppersteprest, som bar navnet *Attis*. Om innbyggerne i *Augustodunum* (*Autun*) i *Gallien* fortelles at de pleiet å kjøre *Kybeles* billed om i en vogn til bedste for markene og vinbjergene, mens de danset og sang foran den. Mens *Mannhardt* anså likheten mellem de to kulter for begrunnet i analoge forestillinger, har senere forskere, sikkert med rette, betraktet de høiere former av fruktbarhetsdyrkelsen i Norden som lån fra folkeslagene omkring *Ægæerhavet*, hvor en lignende ritus var vidt utbredt. Navnet *Nerthus* betyr kraft, jfr. *njarð-gjørð* = *megingjørð* (*Tors* kraftbelte). Det hører utvilsomt etymologisk sammen med keltisk **nerto-* »kraft» (ir. *nert*, kymr. *nerth*) og antas av enkelte forskere å være et tidlig lån fra keltisk. *Nerthus* er således representant for *jarðar megin*. Samme navn

er gno. *Njörðr*, gud for fruktbarhet, rigdom og fred, oprindelig vel jordgudinnens himmelske ektefelle. Et slikt forhold er tydelig for sønnen, den strålende Fröi, om hvem Skirnismál inneholder en gammel kultnytte (beslektet med den i Fjolsvinismál besungne): jordens befrielse fra jettevold og forening med himmelguden. Som gud for kornet har Fröi tjeneren *Byggvir*. Som gud for været seiler han gjennom luften i sitt sammenfoldbare skib *Skíðblaðnir*, et symbol på skyen, som i alvernes sprog heter *veðrmegin*. Slektskapet med Nerthus- og Kybelekultusen fremtreder klart i en fortelling i en norsk saga om Fröidyrkelsen i Uppsala: gudens billede, som var levende og hadde til kone en ung og fager kvinne, kjørtes om vinteren på en vogn omkring i bygderne, og bragte overalt med sig godt vær og god åring. Etter Adam av Bremen og Saxo blev Fröibilledet med den svære priapos feiret under orgier og utuktige ceremonier, slike som man gjenfinner både i Europa og i Lilleasien knyttet til dyrkelsen av guddomme som våker over naturens fruktbarhet og avlekraft; ved visse Dionysosfester blev således en stor phallos båret i procesjon under avsyngelse av tilsvarende sange. Som navnet på søsteren Fröia viser, er Fröi blitt oppfattet som betydende »herren», om enn et slikt ord ikke er opbevaret i nordisk. Utvilsomt er Fröi bare en ærestitel som gudens tilhengere har gitt ham; på samme vis er navnet Adonis for den babylonisk-syriske vegetasjonsguddom Tammuz intet annet enn det semitiske Adon »herre». Mulig har man valgt dette tilnavn med henblikk på det like lydende, ennu i svenske dialekter (og en enkelt norsk) bevarede adjektiv (*frö, fröy*) med betydningen »spiredyktig, avlekraftig». Likesom Fröi har epitetet *enn fróði* (den frodige), således er den danske sagnskikkelse Frode en gammel vegetasjonsguddom, og sikkert ikke forskjellig fra Fröi.

Trots sitt navn var Tor visstnok fra først av styrkens representant, hvem hammertegnets mana blev tillagt. Usikker er den formodning at navnet i en fjern fortid er innkommet fra keltisk, hvorfor allene kan anføres innskriften på en sten i Chester fra 154 e. Kr., viet *Jovi optimo maximo Tanaro*. Under alle om-

stendigheter dreier det sig vel om et tilnavn; jfr. at Jupiter i Rom blev dyrket som tordengud under navnet *Fulgur* (lyn). Når Tor skulde svinge sin hammer, måtte han benytte en kraftkilde, sin *meingjörð* (styrkebelte). Sin medfødte styrke har han fra et annet kraftcentrum, jorden (jfr. *jarður megin*): hans mor er *Jörð* eller *Fjörgyn* (samme ord som ags. *fiergen* »skogbevokset fjell»)¹. Den nordiske Tor minner så sterkt om Indernes Indra, den som selvstendig potens tenkte kraft og styrke, att man vanskelig kan undgå å tenke på en sammenheng av en eller annen art. Likesom Tor er Indra sterkere personlig preget enn andre guder; også Indra har rødlig hår og skjegg, er en storeter og stordriker og en veldig slåskjempe. Han er, som Tor, mittpunktet i sagn- og mytedannelse. Han smelter sammen med tordendæmonen og utstyres med tordenkilen; han blir til slangedreperen, liksom Tor dreper midgardsormen. Han er ariernes viktigste beskytter i kampen mot de fiender som stillet sig mot deres fremrykning, på lignende vis som Tor er menneskenes beskytter mot de urgamle jetter. Bak begge synes man å skimte en indoeuropæisk eventyrsskikkelse².

Vikingtidens fornemste gud Oden er som nordisk guddom av sent datum. Oprindelig var han bare trolldomsmester. Han seidet og kalles for *galdrs faðir* og betegnes som runemagiens ophavsman. Hans navn er uten tvil dannet av adjektivet *guo. óðr*, got. *wōds* »besatt, rasende» og beslektet med lat. *vates* »spåmann, seer, gudebegeistret sanger». Navnet henviser følgelig til den ekstatiske tilstand som til alle tider har været tydet som virkning av en overnaturlig makt som gir den derav besatte en overnaturlig evne, — således som vel kjent fra de greske orakler, de sibiriske sjamaner og indianernes medisinmenn. Som trollmann hadde Oden jettepreg (jfr. Eddaens vise jetter), og blev ikke dyrket. Minnet om dæmonen Oden bevarede i hans stam-

¹ Sammenstillingen av *Fjörgyn* med littauisk *perkūnas* «torden, tordengud» lar sig (som påvist av Lidén) visstnok ikke opprettholde. Man tør følgelig ikke i *Fjörgynn* (Friggs far) se et eldre navn for Tor.

² Om Indra se Sten Konow, *Indiens Religioner*, s. 233 ff.

tre (hans mor var en jettelatter) og i Snorres beretning om at han, før himmel og jord blev skapt, levet hos rintursene; ved en leilighet, da han optrådte i forklædning, kalte han sig også med et jettenavn (*Hengikjpptr*). Trollmannen Oden kjenner vi bedst fra Hávamál (hvor der citeres en rekke av hans tryllevers, som han hadde lært av en jette) og Snorres Ynglinga saga. I denne egenskap har Oden nær forbindelse med de døde; bl. a. var han anfører for de dodes stormtog, og lappernes dødsgud Rota menes i tidlig tid å ha fått sine fleste trekk fra Oden. I det nordlige og vestlige Tyskland hevet Oden sig høit over dette dæmoniske standpunkt og blev gud for krig og seier og åndelige ferdigheter. I løpet av folkevandringstiden fant dyrkelsen av denne kulturgud også inngang i Skandinavien, nærmest fra saksene (jfr. benevnelsen *Saxa god*). Efter den gjengse opfatning avspeiler myten om æsernes kamp med vanerne og deres endelige forlik Odensdyrkelsens inntrengen og forening med den hjemlige dyrkelse av fruktbarhetsguderne. I vikingtiden var Oden de høiere klassers og skaldenes fornemste gud, bare på Island forblev hans kultus ukjent. Forvandlingen fra trollmann til kultgud anskueliggjøres gjennom hans kraftsymbol. For seidmannen Oden var en tryllestav like så nødvendig som seidstaven (*völr*) for volven. En slik *gambanteinn* fikk Oden efter Hárbarðsljóð 20 av en jette, jfr. de ni *wuldortānas* hvormed den angelsaksiske Wöden hekset; efter staven kaltes Oden for *Göndli* (*göndull* = *gandr* »seidstav»), muligens også *Sveigðir* (: *sveigr* »böielig gren»). Hvor Oden er krigsgud, er staven blitt til spydet Gungne, som en skald betegner som hans *megináss*. Såvel navnet (egentl. det gyngende) som spydets egenskap å kunne forvandles til en rørstengel eller vånd (*reyrsproti*, *laufsproti*) minner ennå om opprinnelsen av en ten (stengel).

Av de nordiske hovedguder er, som nevnt, fruktbarhetens representanter sikkert de som tidligst blev dyrket, Oden den siste. Efter en almindelig erfaring kan man vente at den senere kultus vil vise sig å ha optatt elementer fra dem som er trengt til side. Tydelig fremtreder dette forhold hvor Tor anropes for

god årsvekst og gunstig br, som ellers hører til Fris og Njrds maktsfere. Men selvfølgelig er det særlig Oden som har beriket sig på de vikende naturguddommers bekostning. Et slående eksempel frembyr den berømte og meget diskuterte Odensmyte i Hvaml 138 ff., som efter min mening beror på en Frikult blandet med gamle forestillinger om trollmanns-innvielse. Som bekjent, har man i beretningene om Fri, hans alter ego Frode Fredegod og om Nerthus ment å kunne påvise spor av en vidt utbredt ritus, hvorved den for årsveksten rådende guddom ofres i skikkelse av en dertil utvalgt gudfremstiller for å gjenfødes i forynget tilstand (se herom G. Schütte i hans bok om hedenskapet i Daumark). I Hvaml er det Oden som ofres til sig selv for å opstå til nytt liv. I ni ntter, sier Oden, hang jeg, såret av spyd, på det tre hvis rtter ingen kjenner, ofret til mig selv, uten at noen gav mig mat eller drikke. Derefter falt jeg tilbake derfra. Her sies ikke direkte at døden fulgte på denne offerinnvielse; at dette har været meningen, bestyrkes dog av Ynglinga saga kap. 10, hvor det sies at Oden fr sin dd lot sig merke med spydodd, hvorefter han gikk inn til et evig liv. Frazer, The Golden Bough, 1923, s. 353 ff., begrunner den mening at Attis, som drepte sig under et hellig grantre, og som hvert år blev fremstillet ved et billede hengende i et slikt tre, efter den oprindelige myte har været drept ved hengning, i likhet med enkelte andre representanter for naturens avlekkraft og fornyelse. At Odens ofring mtte anta form av hengning, er lett forståelig: til ham ofredes jo mennesker ved hengning, og han kalles likefrem for de henges gud. I motsetning til vegetationsguden blev Oden ved sin hengning innviet til trolldomsgud. Denne tanke har dog fått et mislig uttrykk. Frst heter det at han under hengningen »speidet ned og tok op runer»; dernæst at han efter hengningen lærte galdre av en jette og fikk en slurk af dikterdrikken. Så følger i str. 141 en skildring av den første utvikling av Odens nye liv: *på nam ek frvaz | ok frr vesa | ok vaxa ok vel hafaz*, d. v. s. da begynte jeg å bli fruktbar og være frodig og vokse og trives; jfr. Rigspula 8: *hann nam at vaxa ok vel dafna*, brukt

om et nyfödt barn. Disse linjer går ikke godt sammen med den foregående strofe, og Müllenhoff har foreslått en omstilling (av str. 140 og 141) som Bugge er tilbøielig til å slutte sig til. Efter min opfatning skyldes forvirringen den omstendighet at de anførte linjer likefrem er et ikke særlig passende og uheldig anbragt citat fra en eldre Frøidiktning. Det er den foryngede vegetasjons-gud som her skildres i billeder hentet fra plantelivet: *frævesk* = sette frø, *fróðr* = frodig (i Skirnismál 2 epitet til Fröi).

I lys av hengningsmyten finner også overførelsen av tilnavnet *Frór* fra Fröi til Oden sin fulle forklaring. Ordet forekommer første gang i Ynglingatal og har sikkert fra først av betegnet kongeslektens oprindelige stamfar Fröi: det er identisk med *Frór* »galt» (det til Fröi helligede dyr), men opfattedes som gudeavn efter sin grundbetydning »den trivelige», et passende epitet til fruktbarhetsguden. Efter at Oden i Norge var blitt ynglingkongernes stamfar, blev navnet Tro — på samme vis som *fróðr* — overført på den gjennom selvpinsler foryngede trolldoms-gud. Som motsetningsnavn laget man *Þunnr* om den gjennom ofringens faste utmagrede gud. Efter Grímnismál kaltes Oden for Tro *þingum at*. Da Oden ikke var tinggud, er uttrykket visstnok å forstå som: jeg kaltes »den trivelige» på mine elskovsmöter. Også denne spesielle anvendelse av navnet synes hentet fra Fröi, jfr. Skirnismál 38, hvor det heter at Gerd vil hengi sig til *enum þroska Njarðar syni (þroskr = fróðr) á þingi*. Også andre av Odens tallrike tilnavn skyldes overførelse fra Fröi, således sikkert *Fjólunir* og kanskje *Sveigðir*, *Þrasarr* og *Atríðr*. Jfr. mine »Odensheite».

En konkurranse mellom Fröi og Oden har også funnet sted for julens vedkommende. Juleblotet sies å ha hatt til formål å fremme snart årsveksten, snart fred og godt værlik. Begge utsagn tyder på at det har været helliget Fröi. Herfor taler også at brageløftet ved denne anledning blev avlagt på en til Fröi viet galt. Mange skikke fra senere tid viser likeledes hen til en fruktbarhetsfest; mens andre går i retning av at julen har været en fest for de døde, en sjelefest, altså nærmest knyttet

til Oden, hvis tilnavn *Jólnir* likefrem sies å komme av at julen var viet ham. I juletiden hadde efter folketroen de dödets ånder og de underjordiske skarer fritt spill og krevet bevertning; og som fører for deres julerei har vel Oden været tenkt. Denne utvikling av julefestens karakter fant tilknytning i de minnesbegere som ved de store årsblot alltid blev drukket for de avdøde, og som tør ha spillet en fremtredende rolle ved juleblotet. At disse minnesbegere ikke behøver å være en frukt av Odenskultens innvirkning, men meget vel kan ha hørt hjemme i juleblotets eldste skikkelse, fremgår av de spor som er bevaret av et nært forhold mellem de avdödets sjæle og fruktbarhetsguden. Til den strålende himmelgud Fröi soknet den del av alverne som kaltes lysalver og bodde i Alvheim sammen med guden. Sikkert har disse alver, som dyrkedes ved *alfulblót*, været tenkt som avdøde menneskers sjæle. Denne opfatning er direkte bevidnet for den på gården Geirstad hauglagte småkonge Olav, som efter døden blev blotet under navnet Olav Geirstadalv. I den gamle literatur omtales alveblot i Sverige og på Island, altså på steder hvor Fröis kultus blomstret. Man kan da tenke sig at Fröidyrkerne har håbet efter døden å komme til Fröi, likesom efter enkelte vidnesbyrd Torsdyrkerne kom til Tor i Trudvang, eller Odens tilbedere kom til Oden i Valhall.

Hjalmar Falk.

Um "Norske Innsjönamn" att.

Eit svar.

Professor D. A. Seip hev i næstsiste heftet av »Arkiv» late prenta ei sers detaljera umröde um boki mi »Norske Innsjönamn I». For ymse rettingar og tillegg som recensenten kjem med, er eg takksam. Men det er nokso mykje i stykket, baade av principielle ting og detaljar, som eg finn det turvande aa gjera motmerknader til. Alt som eg kunde ha hug til aa nemna, skal eg like vel ikkje taka med. For sumt kann eg nöggja meg med aa visa til ei utgreiding eg hev skrive i »Maal og Minne», s. 150—168 i aar. — Eg fylgjer i tilsvaret i det heile gangen i recensjonen.

— Recensenten byrjar med aa hævda at »ikke sjelden vil man finne at forf. rasjonaliserer opkomsten av navnene, lar dem mer være frukt av spekulasjoner enn det sikkert er riktig». Eg vil ikkje gaa med paa at eg »rasjonaliserar» i den meining som recensenten legg i ordet. Han nemner til döme paa »rasjonalisme» nokre ord i boki (s. 16) um namni *Baklidtjernet* og *Solsida*: »Det er eit folk som bur i djupe dalar og lyt sakna soli lange tider og ventar paa henne, som gjev sovorne namn. Den gleden over sol og varme som höyrer nordlege land til, og uhyggjekjensla ved skugge og kulde, skin igjenom mange namn». Men dette er daa rett, tenkjer eg. Dei livshöve som det er peika paa i dette citatet, hev röynleg vorte upphavet til ei rekkje med namn. Underskrivne veit um ein Vestlands-gard paa sudsida av ein dal, og soli er burte der mange vikor um vinteren. Naar det leid framum solvendet — hugsar han —, saag dei fraa vindaugo korleis soli drog seg ned gjenom lidi og bakkane paa nordsida av dalen for kvar dag. Og naar ho var komi langt nok ned, gjekk smaagutane upp paa bakkeriset yver garden og

saag etter henne; og den dagen dei fyrst fekk sjaa henne millom tretoppene og smaaskogen, kom dei ned att paa garden og fortalde at no hadde dei set soli.

Gledefestar for den attervendande soli hev me utgamle fraasegner um, veit me.

At slikt — glede yver sol, ynskjet um ende paa myrker og skugge og sollöyse — hev gjeve den sjælsgrunn hjaa folk her nord som mange namn hev vakse fram or, det tarv ein ikkje tvila paa. Vil so nokon kalla det rasjonalisme aa peika paa dette, vil ikkje eg trætta um ord. Men eg tykkjer det er langhenta naar dei nemner det ordet her.

Dei andre tvo dömi paa »rasjonalisme» som rec. nemner, er ikkje heller talande, synest det meg. Som no dette med *Sjaardalen*, *Sjodalen*, *Sjaadalen* i Vaagaa. Det kann ikkje anna enn glæda ein filolog aa aathuga korleis ein namnstomn her hev differentiera seg, soleis at ein einaste stomn innanfor ei bygd no hev gjeve alle desse tri namni. So hev eg personificera maalföret i Vaagaa og sagt nokre gode ord um det. Det hev vorte litt bilætleg tale; ein torde kunna venta at citatet daa vart lese soleis at det ikkje vart pressa. Recensenten hev vel ikkje teke det beint bokstavleg at Vaagaa-maalet skulde vera ein person? Filologane lyt unna einannan aa ha ei uskuldig glede yver eit interessant maalfænomen ein gong imillom¹.

Den teorien som rec. — noko uklaart — konstruerar upp um mi »syn paa spraakutvikling», kann eg ikkje godkjenna. Og naar rec. opplyser at det er ut ifraa »et slikt syn» at »forf. ofte forklarar opkomsten av navn», skynar eg ikkje kva som er meint utan namni vert nemnde.

— Naar det gjeld den *planen* som NI fylgjer, talar recensenten

¹ I den skjemtande slutten paa citatet um *aaborr*-namni ligg rett nok at eg meiner stadnamn i einskilde tilfelle røyneleg kann "være frukt av spekulasjon"; eller eg vil heller segja: kann gaa fram av ein medviten viljesakt hjaa namngjevaren. Men dette er rett, for det kann provast.

heller avvisande. Han hev tvo motnæle: at namni er rekna upp alfabetisk, og at fylkesinndeilingi er lagd til grunn.

Den alfabetiske skipnaden hev grunnar baade fyre og imot seg. Eg viser til nokre faae ord um dette i Maal og Minne, det nemnde stykket s. 150 ff. Eg legg berre til her at rec. nemner nok at han meiner den alfabetiske namneupprekningi er lite tenleg. Men han nemner ikkje det positive, kva for »andre prinsipp» det er som etter hans meining vilde vera betre aa leggja namnematerialet fram etter.¹ Det vert daa ikkje so lett aa mæla imot einannan fyremuner og mismuner ved den framgangsmaaten som er vald og so den eller dei som rec. held for tenlegare.

Naar det spyrst um kva geografiske umraade ein skal leggja til grunn, tykkjer eg rec. ser heller einsideleg og teoretisk. Han hev imot fylkesinndeilingi for di det er eit etter maaten nytt »administrativt inndelingsprinsipp», og so for di ein skal ikkje taka namn ifraa so store vidder som eit fylke under eitt. I staden for aa velja dei geografiske granskingsumraadi etter nyare »administrative inndelingsprinsipp», held han paa at ein helst skal velja etter »spraakgeografiske delingslinjer». Og i staden for aa leggja namni fram under eitt fraa ei stor vidd, skal ein leggja dei fram etter sokner eller herad eller »landskap».

Her er aa merka at um fylkesinndeilingi er etter maaten ny, so er ho i minsto eldre enn storluten av det arkivmaterialet ein kann koma til aa nytta. Det vil segja at dette arkivmaterialet skipar seg etter fylket med sine underdeilder. Ein stor part av dei prenta skriftene som namnegranskaren skal raadspyrja og som serskilt ogso andre skal bruka ved sida av boki hans, er likeins skipa etter den nyare administrative inndeilingi — ikkje etter maalføregrensor. Den geografiske raama som admini-

¹ Han segjer nok at "behandlingen av navnene burde ha foregaatt etter språkgeografiske delingslinjer"; men i det ligg ikkje noko slag rettleiding um kva skipnad som skal setjast i staden for den leksikalske innanfor det geografiske umraadet som i kvart tilfelle vert valt.

strasjonen hev lagt yver landet i dei siste hundradaari ved det at staten vart organisera paa moderne vis, henne er no alle velkjende med og tilvande med. Ho hev meir aa segja praktisk no enn nokongong fyrr. So forfærdeleg uhistorisk, det er: utan samanheng med eldre inndeiling, er ho no ikkje heller. Ho vil i det heile paa so mange maatar leggja band paa ymse slag stadnamn-arbeid, at ein i mange tilfelle vanskeleg skal kunna löysa seg ifraa henne. Tek ein t. d. eit verk som »Norske Gaardnavne», so ser ein at det hev retta seg heilt etter moderne administrativ inndeiling og tilskipnad. Det rettar sig etter fylkesinndeilingi og so etter matrikkelen¹. Det tek ikkje noko slag umsyn til maalföregrensor. I verket vert skilde bygder som høyrer so nær i hop spraakleg som respektive Valdres og Hallingdal, Austtelemark og Numedal, Nordfjord og Sunnmøre. Men bygder som stend so vidt langt ifraa einannan som, i same fylgd, Valdres og Hadeland, Numedal og Hurum m. m., Nordfjord og Indre Sogn, dei er bundne saman innanfor dei same band og med dei same register. Gardsnamni i den vesle Jondalen nordvest for Kongsberg, som berre er ei kyrkjesokn, finn ein uppbytte paa tri skilde stader, og paa tvo band i NG. Det kjem av at administrativt er dalen uppbytt, mot naturi og maalföret, paa tri herad.² Den raama som brukeleg og velkjend administrativ inndeiling og tilskipnad gjev, og som hev synt seg so sterk yver dette verket, den skal dei ikkje vraka utan ettertanke for andre stadnamnarbeid heller³; ikkje naar arbeidi er av den karakter som NI og hev til eitt av hovudfyremaali aa leggja fram nytt namnemateriale. Dei kann segja at det er eit ufilologisk umsyn, dette med administrativ inndeiling. Men det er eit praktisk umsyn; og det slepp ikkje den som arbeider so radt framum. Ein fær vega dette og so serfyremunene med aa

¹ Matrikkelen no gjeng etter heradi; heradsskipnaden er fraa 1837.

² Av di rec. hev drege NG inn til jamföring, tek eg so mykje um dette.

³ Naar ein i det heile byter riket upp i mindre luter daa.

fylgja ei spraa­keografisk inndeiling¹ imot einannan i dei ein­skilde tilfelli.

Naar recensenten hævdar so avgjort at ein skal leggja namni fram etter slike mindre umraade som sokner eller herad eller »landskap», so er det for di at ymse tilhöve ved namngjevingi skal koma greidast fram daa. Det er saut at soleis er det. Men paa same tid er det liksovisst at andre tilhöve ved namngjevingi kjem greidast fram naar ein tek namni fraa større landvidder — som eit fylke, eller eit heilt rike — under eitt. Millom anna kann ein daa faa lettare yversyn yver korleis dei einskilde namn­stomnane finst spreidde utyver. Det er eit ikkje so lite »væsentlig forhold» ved namngjevingi, og det vert meir »tilsløret» di mindre umraade ein byter namni upp paa.

Saki er at dei ymse framgangsmaatar ter best fram kvar sine sidor av det indre samanhenget millom namni og av tilhövi ved namngjevingi. Og paa hi sida: korleis ein snur seg, vil nokre umsyn lida. Vandelaust vil det ikkje verta for granskaren i alle slags tilfelle aa nytta ei stadnamnsamling for sitt fyremaal, korleis ho so er skipa. Det lyt dei koma i hug. I eit fullkome »naturlegt» samanheng — um det skulde vera so ynskjande aa faa synt fram i ei materialsamling — kann ikkje stadnamn koma i ei bok. Det kann dei einast paa kartet, som aldri vert gjort uturvande.

Det vilde daa vera rimelegt, trur eg, um dei ikkje ordlagde seg dogmatisk og altfor generelt um kva framgangsmaatar som skal veljast naar nokon vil skriva namneböker. Ikkje so lite fridom for forfattarane er forsvarleg her.

— Ei fylgje, som stundom vert til ei ulempe, hev det jamt aa arbeida med namni fraa ei større vidd. Det er at ein ikkje fær heile *materialet* so grannleg med. NI hev ikkje heller fenge alt materialet med, det er nemnt i fyreordet, og rec. strikar sterkt under det. Um dette punktet viser eg til Maal og Minne, s. 166.

¹ Aa retta seg etter "spraakgeografiske delingslinjer" utan *noko* umsyn til administrativ skipnad, kann ein no elles i det heile ikkje faa til i slike stadnamnarbeid som NI.

Men eg vil taka upp att her, at det vil vera upraktisk og stundom löglegt, og det batar ikkje nokor interesse, dersom ein tek det for rigoröst med kravet um at ei stadnamnsamling skal vera uttömmande. Men visseleg er det betre, di meir materiale som vert framlagt. Difor er eg takksam for det supplementet fraa nokre bygder som rec. gjev. Eg skulde ynskja andre vilde gjera som han for andre bygder og skriva upp namn, og auten lata supplement prenta eller senda uppskrifter til Norsk Stadnamnarkiv (Universitetet, Oslo). Ved tilleggslistone aat rec. gjer eg den merknad at dei vilde ha vore ikkje so lite meir verdfulle dersom det hadde vore sagt nögnare kvar vatni ligg, og ikkje, soleis som det oftast er gjort, berre bygdi var nemnd. Det vert jamt att noko utrygt ved eit namn naar ein ikkje kann segja grannsamnt kvar staden er. Underskrivne i minsto hev meir enn ein gong heller late eit namn vera unemnt naar han ikkje kunde faa vita nögje nok kvar ein hadde det. Soleis t. d. med *Mjödumstjernet* i Hedal i Valdres, som rec. nemner. Sidan ikkje stadene er nögje nemnde i lista aat rec., vert det uraad aa kontrollera um ikkje eitt og anna av dei nye namni som han nemner ligg i grensestrok, og kann vera nemnde av ulike heimsmenn under ulike herad, so dei alt stend oppförde under granneherad i boki; ikkje heller vert det raad aa kontrollera um sune namn kanskje er variantformer for namn som stend i boki: t. d. »Eggelkjenn» i Brandbu for *Igla* i boki, »Bærjekjenn» i Brandbu for *Bergevatnet*, »Øbbörputten» i Nord-Aurdal for *Aabortj.*, »Röttvellfjorden» i Nord-Aurdal for *Rössjöen?* »Finnkjenne» i Jemnaaker er derimot ikkje, soleis som rec. held for moglegt, identisk med *Finnvatnet*. Ei topografisk opplysning kunde òg ha löyst tvilsmaalet, um »Amundskojetjern» i boki og »Amundstaaekjenne» aat rec. er eitt og det same; so lenge ein ikkje veit kvar vatnet aat rec. ligg, kann ingen faa vita korleis det er. Nokre av dei nye namni hjaa rec. er nann paa vikar i vatn. Slike namn gjekk det ikkje inn i planen for boki aa taka med, og dei er berre undantaksvis medtekne, som rec. mun vita. Naar rec. vil at alle namn av typen »Lange-

tjörni» skulde ha vore serskilt upprekna, og han so nemner eitt Langtjern fraa dei bygdene han hev gjort etterrökjingar i (Hadeland, Hedal i Valdres, Nord-Aurdal), er det svært lite. I den uprenta registraturen aat Stadnamnarkivet finst til saman ein 14 Lang(e)tj. og Lang(e)vatn fraa dei same bygdene. Men vitskapen vinn vel ikkje so mykje paa det, um ein talde dei upp. Kva rec. hev meint med »en kort spesifisering» av desse namni, stend ikkje klaart. *Skal* fyrst namn nemnast i hovudlista i arbeid som NI, so fær ein vel lata fylgja stad-festing, uttale og eventuelle skriftformer. Det kann daa ikkje tena til noko aa skriva dei nakne namni Langetjörn og Langevatn upp att til saman 50 gonger.

— Det nye tilskotet rec. gjev til *realupplysningane*, »som eksempel», kunde ein ha ynskt hadde havt meir verd. Han opplyser som nytt til namnet »Lustjernet», at »tjernet med dette navn ligger ved *Lushaugen*, hvad endog et studium av rektangelkartet kunde oplyst forf. om.»¹ Forf. hev vorte opplyst um dette, sjölvsagt; han hev no reist gjenom bygdi med kartet i hand og spurt seg fyre um namni og sidan skrive med kartet ved sida. Men högdi Lushaugen ligg soleis til at det namnet gjev oss slett ikkje nokor rettleiding um upphavet til namnet Lustjerni. Etter all von hev högdi, i samsvar med ein vanleg namneskikk, fenge namn etter vatsdraget.²

»Det er rimelig», skriv rec. vidare, »at forf. vil finne grunn til aa opgi sin problematiske forklaring av dette navn [»Lustjernet»] naar det viser sig ha sammenheng med navnet paa andre lokaliteter i nærheten.» Desse ordi vert meiningslause naar ein tek unsyn til det faktiske. Dei maatte elles ha til fyresetnad at naar det finst eit namn som er avleidd av eller samansett med eit anna namn, so influerar det paa forklaaringi av det primære namnet. Rec. held, ser ein, den fyreslegne forklaaringi paa namnstommen Lus- i vatsdragsnamu for aa vera i og for seg

¹ Av dei tvo Lustjern-namni som boki nemner, er det "Lustjerni" paa grensa millom Brandbu og Hurdalen som rec. hev meint.

² Anten mun högdi vera uppkalla (elliptisk) etter sjölve tjörne, eller, dersom elvi fraa dei hev heitt paa Lus-, etter henne.

problematisk. Det er moglegt at ho er det. Like vel, kvifor er ho det?¹ Korleis forklaasar rec. desse namni?

— Um det prinsipielle spursmaalet »grov» eller »fin» *ljodskrift* fær eg visa til Maal og Minne. Likeius um kakuminal *l*, som rec. skriv um, og um teiknforklaaringi for spirantisk palatal eller *j*-fengen *k*.

Her skal do koma nokre merknader um *l*'en, og dertil nokre merknader til ymist anna som rec. skriv um uttale og *ljodskrift*.

Naar rec. hævdar at den nokso fint nuancerande *ljodskrifti* aat Storm er likso lett aa lesa for lækmannen som ei grov *ljodskrift*, vekkjer det undring. Di fleire uvande og ukjende skriftteikn dei brukar, di vanskelegare vert det for lækmannen aa lesa — det turvte der ikkje vera meiningskilnad um.

Rec. citerar ikkje, der som han viser til Joh. Storm, at ogso Storm kallar *l*-ljoden i *slaa*, *vesle* i austlandsk for kakuminal *l* (av eit serskilt slag). At denne *l*'en ikkje »adskiller sig i lyd meget fra almindeligt *l*» (Storm), er visst oftast rett. Men han kann òg skilja seg svært tydeleg; det kann ein høyra baade i Oslo — ogso i høgre samfundslag — og i bygdene.²

Rec. segjer at *l*-ljoden i austlandsk *sl* »er i norsk dialektlitteratur alltid holdt ut fra tykk *l*». Like vel er det so at i hovudverket i norsk dialektlitteratur etter Aasens Grammatikk, nemleg Ross: Norske Bygdemaal, er nytta eitt og same *ljodteiknet* for *l*-ljoden i *slua* og i *Ola*. Ross nyttar i det heile *l*-teikn i hovudsak som det er gjort i NI.

Rec. skriv: »I funderingene om navnet *Oalen* (s. 145)

¹ Eg forklaasar desse vatsdragsnamni av appellativet *lus* f., smaakrypet, helst soleis at *Lus*-tyder noko slikt som "liten, vesall", "fille"-; det er dertil nemnt som ei onnor tydingsvон, at sume av namni kann høyra til plantenamnet *lushatt*.

² Det hev ikkje eigenleg noko aa segja for uttydingi av namni, det eg kann sjaa, aa markera denne *l*'en. For den skuld kunde ein nok godt ha nytta vanleg *l* for han. Men vil ein fyrst markera at han skil seg fraa vanleg *l*, so rekk det til for fyremaalet med namneverk aa markera ogso *denne* kakuminale *l*'en med det *ljodteiknet* som ein hev for *l* i *Ola*. Det er hovudsaki her.

har forf. ikke tatt ringeste hensyn til den uttaleform han selv oppgir (med kakum. *l*), en uttale som utelukker begge de forklaringene forf. fremsetter». Det kunde vel henda at rec. mistek seg like vel. Eg hev sett fram *ei* forklaring. Eg hev teke og tek framleides sterkt atterhald ved henne. Men det er av reale grunnar. Ljodleg trur eg ein fær halda forklaringi nyn. *Oalen* (kakum. *l*) < gn. **Óðall* for mogeleg. I Vaagaa i Gudbrandsdal hev dei namn paa dei tri kyrkjeklokkone sine: Storklokka, Meal'n, og Vesleklokka. *Meal'n*, dativ *Meale*, er den millomste kyrkjeklokka. Baade i nom. og i dat. er det tjukk *l*. Dei talar òg um »mealskonn» eller »mealsbygg» i Vaagaa: »kornet som ved kastingi fell ned millom veggjerondi (strikornet) og lettkornet, det millomste». I *meals-* med er det »tjukk» ljod. Desse opplysningane er etter vaagværingen Ivar Kleiven, i brev. Det er ikkje noko tvilsmaal um at *meal-* her svarar til gn. *meðal-*. Men daa hev ein her ein so god parallel til ein framvokster som gn. **Óðall* (akk. **Óðal*, dat. helst **Óðali*) > nyn. *Oal-* med kakum. *l*, at ein fær vera varsam med aa vraka den forklaringi som det er orda frampaa um, av ljodlege grunnar. Merk at i det eine dømet som Storm nemner paa tjukk *l* i den tonelette stavingi *-ul*, der kjem òg i nyn. denne endingi etter vokal (*sliul*, *slyul*, av *slegil*, **slegiul*; Norvegia I, s. 109).

Namnet *Möllua* hev eg i eit framkasta spursmaal ført attende til gn. **Mala*, obl. kas. **Molu*. Eg hadde tenkt meg at den ljodrette uttalen, *mölua* med stutt *ö* og tjukk *l*, kunde ha vorte brigda til *möllua* ved uklaar, falsk tilknytning, helst til ordet »mölle», mylne. Det kann vera ei langt burt liggjande forklaring. Men ho er ljodleg mogeleg. For so vidt gjev ho ikkje orsak til dei merknader rec. kjem fram med.

Namnet *Sperillen* vonar eg aa faa koma attende til ein annan stad. Eg hev forklaara det stutt — like vel ikkje »uklart», trur eg — av eit gn. **Sperðill*. Det er ein etymologi som eg framleides trur skal ha rimelege ogso ljodlege grunnar fyre seg.

Til gardsnamnet »Gullerud» (dette er den officielle formi), som eg hev nemnt under *Gulsjöen*, knyter rec. denne merknaden:

»et gaardnavn kan ikke baade ha tykk *l* og «tynn» *l*». Nei; men det hev eg ikkje skrive heller¹. I den artikkelen det gjeld er fyrst oppgjeve uttalen for namnet Gulsjöen, med tjukk *l*. Etterpaa stend det: »Det syntest meg at gardsnamnet òg hadde tjukk *l*»² [nemleg likeins som Gulsjöen]. Nedanfor er nemnt at O. Rygh hev ein annan uttale (*gulle-*) for gardsnamnet, og ei onnor forklaring paa namnet eun eg. Men det stend ikkje eit ord um at dei tvo ulike uttalemaatane — og altso òg dei tvo ulike namneforklaaringane! — skulde kunna vera samstundes moglege. Det bör ein recensent aa kunna lesa.

Etter at eg hev vore paa staden og lydt etter paa nytt, lyt eg halda fast paa at kakuminal *r* finst, og det svært vanleg, i namnet »Mo(r)sjöen» i Jemnaaker.

Rec. hev elles synt at det er innkome tjukk *l* med urette i fleire namn (4 stader, trur eg, fyre *t*, dessutan i Karlstj., Aval-, Brakal- og ordi stöl og smal). Det er sers keidsame feilar, i ser for di dei er innkomne — ved mi eigi skuld — i korrekturen mest alle i hop.

Rec. er dertil principielt usamd i at eitt og same (*l-*)teikn vert nytta for fleire kakuminale ljodar, slik som boki nemner i fyreordet. Til det er aa segja at dette er ein ting som det kann diskuteraast um; og eg skulde under andre umstende gjerne ha vilja diskutera det. Men rec. brukar ein slik maate med aa skriva um »uklar opfatning» og dilikt der som han er usamd, at eg vil ikkje gaa meir med paa det.

Eg kjenner meg ikkje tent med den maaten som rec. skriv um »östnorske» *ll* og *nn* paa heller. Der er sagt ifraa i teiknforklaaringi at dei teikn som boki nyttar, vert brukte principielt [likeins som i NG] for fleire utgaavor av palatalisering. Rec. hev *ikkje* teke skyldigt umsyn til det som soleis er sagt i teiknfor-

¹ Namn som *Baklidi* finn ein like vel sume stader uttala baade med «tunn» *l* og med sekundær tjukk *l*. So ein skulde ikkje ordleggja seg altfor absolut.

² Eg tykte ein gamall mann paa garden sagde *güleri* (kakum. *l*). Garden ligg attmed mynnet aat den elvi som kjem fraa Gulsjöen.

forklaaringi endaa um han citerar or henne. Naar rec. elles her nemuer heimstaden aat forf., Nordvestlandet, er eg i tvil um han meiner at nyframvaksne stutt-diftongar framfyre gamall palatal — med og utan etterfylgjande palatal ljod i notidi —, er ukjende i maalföri paa Nordvestlandet. Det er i tilfelle ikkje rett. At serskilt (Nordre) Gudbrandsdal er nemnd i eitt samanheng i teiknforklaaringi, kjem av at den ljodovringi det galdt aa peika paa i det samanhanget, hev ein mest av nettupp i (Nordre) Gudbrandsdal (sjaa Norvegia I, s. 114). Det eine dömet som er nytta (*kjönn*, med *j*-fengen framljod og palatalisering til slutt), höver i det heile ikkje godt utanfor Gudbrandsdal (i Upplands fylke).

Der som rec. röder um vokalane, synest ðg det samlande synspunktet sku vera at forf. som vestlending¹ ikkje skal ha kunna höyra skikkeleg skil paa »östlandske vokalnyanser». Det synest meg at det fell noko vride stundom aa faa dömi til aa höva med teorien. T. d. ved ordet »hemm» (= heim). Trong stutt *e*-ljod, som ein etter rec. skal ha i det ordet [allstad]² paa Hadeland og Land, finst no — i andre ord — t. d. paa Nordvestlandet ogso. Og den tronge *u*-ljoden som — di verre rangt — er uppgjeven i boki i *Stumne*-tjern, vilde den höva i tilsvarende stode paa Nordvestlandet? Eller vilde uttalen *ökse-* for *Uksetjernet* höva der? Det finst nok fleire fallgruvor til for ein maalgranskar enn dei som rec. synest öygna i denne avhandlingi si. Soleis t. d. det at folk naar dei talar med framande, medvite eller umedvite gjerne vil segja namni etter den officielle skriftformi eller det som dei trur bör vera skriftform. Sidan det fyrst hev vorte spurt so etter orsaki til feilar som faktisk finst i boki, nemner eg at her er ei av feilkjeldone. Dei falske uttaleuppgaaavone for *Uksetj.* (1) og *Stumnetj.* t. d. er nettupp innkomne paa denne maaten. Ein annan ting vil eg peika paa som eg trur stadnamngranskarar ikkje jamt hev kaga vel nok

¹ Han flutte til Austlandet som barn og hev butt der ²/₃ av sitt liv.

² I Lunner paa Hadeland gjev dei upp *hemm-* med ein noko open *e*-ljod og *hem-* (subst., adv.) med lang trong *e*.

etter. Det er at naar folk skal nemna upp namni med serleg tyngd, soleis som dei gjerne gjer naar dei segjer snaude namni for ein framand, so vert namni ikkje sjeldan sagde noko annleis enn i vanleg tale. Millom anna kann den naturlege akcenten i samansette namn skiplast, so tvostavings tonelag vert einstavings; han kann skiplast paa andre maatar òg. Og avstytt vokal i fyrstelekk (og midlekk) kann lengjast att. Eg trur ein her hev forklaaringi til ikkje faae av villone med umsyn til akcent i NG, eller um ein heller vil: til mange av avviki der fraa den naturlege akcenten. Eg held det rimelegt at sume av mine oppgaaavor ogso kann syna den irregulære uttalen ved sterk akcentuasjon. Men stundom er det rec. eller heimelsmennene hans, tvilar eg for, som hev vorte misleidde. Namnet *Grasberg-tjernet* t. d. hev soleis heilt visst vanleg stutt *a* (*grass*-). Naar rec. hævdar at stutt vokal her er falskt, so maa den eventuelle heimelsmannen hans ha gjeve namnet med sekundær lengjing ved sterk akcentuering (kanskje kunde do òg uttalen skifta noko individuelt hjaa bygdefolket)¹.

I det heile, ingen skal vera viljugare enn eg til aa gaa ved at uttaleoppgaaavone i NI er langtifraa fullkomne. Men so velkome som det er aa taka imot rettingar, so kann eg ikkje utan vidare godtaka alle rettingane aat recensenten. Han tek ikkje skyldigt umsyn til at princippet »grov ljodskrift» naar ein fyrst vil fylgja det, hev til fyresetnad forenkling.² I rettingane hans

¹ I 1924 hev underskrivne og arkivar Axel V. Ullmann baae skrive upp *grass*-, etter ulike heimelsmenn. I september i aar hev eg skrive upp det same etter 7 heimelsmenn fraa ulike kantar i Lunner og Jemnaaker. Eit par av dei fekk eg ogso til aa segja *gras*- ved sterk akcentuering. — Same slag avstyting som her i *grass*- finst t. d. (til deils) i namnet *Mattjern* (*Mattkjenn*) i Soknedalen paa Ringerike. Denne avstytingi i samansetning löyser òg den vansken rec. peikar paa ved namnet *Bänmtjern* (stutt *ä*) naar ein skal forklaara det av "bän" (lang *ä*), barn.

² Princippet i NI hev vore aa halda seg nær til NG baade i ljodskrift og definisjonar — likeins som i den ytre skipnad dei einskilde artiklane hev fenge. Det er mogelegt at det vil vera rett aa gaa noko lenger burt fraa NG. Lenger enn det er plent turvande bör dei like vel etter mi meining av praktiske umsyn ikkje gaa.

er difor ikkje skilt fullt millom det som fylgjer av sjölve ljodskriftssystemet og det som er røyndeg rangt. Der er heller ikkje teke turvande omsyn til at eitt og same namnet kann ha varierende uttale, t. d. i grensestrokk; og at um difor éin uppteiknar hev fenge ei uttaleform, fær han ikkje vera for snar til aa slutta at ei onnor uttale-uppgaave er falsk. Fleire av rettingane aat rec. er positivt range. Eg gjer desse spesielle merknadene:

Der som rec. meiner (Ark. s. 258) at *æ* og *ç* er nytta for den indifferente vokalen, skal desse ljodteikni syna at dei heimsmennene som er spurde uttala namni med skarpere ljod enn indifferént *e*. — Innsjönammnet *Skillingen* (Ark. s. 257) i Lunner er uttala med ein tydeleg open vokal (nögnast *sjell-*), likeins som myntnamnet »skilling» i bygd i Aker sunnanfor (notera soleis etter 8—9 nye heimsmenn i september 1926). Namnet hev ikkje trong *e*. At ogso uttale med open vokal finst for namnet *Skjæppsjøen*, torer skrivemaaten »Skjæpsjøen» paa rektangelkartet 1886 bera vitne um. Namn paa *Fjell-* hev tydeleg open vokal (nögnast *fjell-*) i Lunner i minsto — der hev eg kunna spyrja etter paa nytt. I »tjern» trur eg at det er ein tydeleg open *e*-ljod »de fleste av bygdene» i Uppland hev. I originaluppskriftene mine stend mest *ç*. I boki er skrifti forenkla so denne *ç*'en og *æ* jamnast er skrivne med eitt og same teikn (*æ* likeins som hjaa Rygh). Det er under tvil eg hev gjort denne forenklingi.¹ Men trong *e* t. d. i namnet *Skillingen* vilde ikkje vera nokor betring. — Nokre namn synst paa Hadeland, som rec. (s. 257) hævdar uretteleg hev *a* for *æ* i boki, hev eg havt høve til aa høyra paa nytt: *Brandtj.*, *Galtetdalstj.*, *Gudbrandstj.*, *Kaldrassen*. Eg lyt halda fast paa at dei vert uttala i verkelegt folkemaal nær stadene med *a*. Sideformer med *ä* (*æ*) er òg i bruk, det er ein uttale som er vikande.² Baade uttalen

¹ I tvil kann ein ikkje so sjeldan koma naar ein vil bruka grov ljodskrift (o: faae og mest mogelegt av kjende teikn), kor langt ein skal tora gaa med forenkling. Ein lyt av og til gjeva avkall paa konsekvens.

² Ogso namnet *Randsfjorden* er i minsto paa desse kantar uttala baade med *a* og med *ä*, *æ*, som er i vikande.

min. og rec. sin er for so vidt rette. Naar det er sovori vingling innanfor (greiner av) eit maalföre, kann ein ikkje venta at uttaleuppgaavone skal verta konsekvente (jfr. ordi aat rec. um Randsjöen). Eigenleg var det ikkje aa ynskja heller. — Uttalevarianten med *æ* i namnet *Omdalen* (Lunner paa Söre Hadeland) burde dei ikkje kalla for »psevdoöstnorsk» (Ark. s. 257). *æ*-ljod i ordet *dal* er vidspreidt i austnorsk. Ein hev det soleis i folkemaal i Austfold, Vestfold, bygdene synst i Akershus (Follo, Aker, Bærum, Asker), og i Buskerud fylke so nær som Hallingdal ovanfor Krödsherad; det vil segja i ein stor halvring i grannebygdene til Söre Hadeland i sud og vest. Sjaa NG. O. Rygh hev òg döme med *æ* fraa sjölve Söre Hadeland, fraa Jemnaaker (NG IV₂, s. 119). Det kann daa ikkje undra um ogso fleire namn fraa den landsluten vert notera med *æ*. Og ein fær ikkje kalla eit maalfænomen pseudo-austnorsk, berre for di um det mogeleg kann ha breidt seg til og innan ei bygd i vest-austleg leid. Eg legg til at eg no hev notera uttalevariantar med *æ* ogso til namni *Daltjuven*, *Dal(s)tjernet*, *Galtdalen* — alle paa aasen millom Jemnaaker og Lunner. — Upplysningi aat rec. (s. 259) at »Ørettjernet» (ø: Auretj.) i Lunner hev til fyrstelekk *ör-*, er radt uskyngleg. Det er skrive Aure paa Norli's skikart og paa aalmenningskartet yver Hadeland 1900—03, som ikkje byggjer det eine paa det andre. Eg hev fenge oppgjeve *aure* paa nytt fraa stad-kjende paalitande heimelsmenn (til saman umkring 10). *Ørret-* (rekt.-kartet 1872) og *Øret-* (originalblad i Geogr. Uppm. fraa 1827, og ein heimelsmann 1922) er fordanskingar av fiskenamnet aure m. og ikkje av noko *ör*.¹ — Um namnet *Leirsjöen* i Lunner skriv rec.

¹ Mogleg kann mistaket aat rec. forklaarast like vel. Ein heimelsmann ordlagde seg soleis: "Auretjernet segjer me, men det *skrivst* kanskje Ørettjernet". Ein annan kann daa ha nemnt berre det som "kanskje skrivst". Dessutan er det soleis at i den lange samansetningi "Auretjernsætri" vert den tonelette *e*'en i Aure-synkopera. Framfyre den konsonantgruppa som daa kjem fram, vert diftongen ihopdregen til ein stutt-diftong; for dei som ikkje er vande med ein sovoren reduksjon av *au*, likjest det mykje paa *ö*. Hjaa

(s. 258 f.): »Hadelandsk har ikke diftong i Leirsjøen ...; her er det mulig Römeriks-formen forf. har faatt tak i.» Den oppgjevne uttalen i boki er nok innaubygds like vel, fraa Lunner. *læir-* er den vanlege uttalen i Lunner so langt nord som til millom Grua og Roa i minsto (7 nye heimelsmenn sept. 1926 paa stykket Harastua-Roa¹). *læir-* gav dessutan heimelsmenn fraa Haavelsrud og Hallum vest for Roa upp, og éin heilt nord fraa skilet millom Lunner og Gran. Diftong er i bruk i det sudaustlege av Hadeland, og der er vatnet. — *Snellingsvatnet* i Lunner, som rec. nemner (s. 257), hev nettopp den uttalen som boki gjev upp: *snelling-* (stundom næmare *snelling-*), utan stutt-diftong (og utan palatalitet i *ll*).² NG hev òg *snelling-*. *Kvernputten* i Brandbu skulde truleg etter det ljodskriftsystemet som boki nyttar, havt uttalen *kvænn-* (palatal *nn*). Det andre Kvernnamnet i boki — som rec. do ikkje nemner serskilt —, *Kvernsjøen* i bytet millom Lunner og Gran og Nannestad, hev uttale utan stutt-diftong og utan palatalitet i *nn* i Lunner (*kvænn-*, *kvænn-*; 7 heimelsm. sud for Roa sept. 1926). *Helletjernet* som rec. nemner, er etter det ljodskriftsystem som boki nyttar, oppført med rett uttaleform; uttaleformi er granusam nok for sitt fyremaal. — *Tversjøen* (Jemnaaker) hev traass i rec. (s. 259) lang vokal (*æ*)³. — *Karusputten* (Lunner; Ark. s. 259) hev òg i regelen lang (og halvlang) vokal i fyrste stavingi, ikkje stutt (6 nye heimelsmenn). — *Ølja* (Jemnaaker; Ark. s. 260) hev heilt regelfast einstavings tonelag, ikkje tvostavings. Det er uppskrive med akcent 1 i 1924 av Axel V. Ullmann, og av meg etter fleire heimelsmenn. I sept. 1926 hev eg atter skrive det upp soleis etter 13

mange hev det ogso vorte til rein *ö*. Altso: *ø^hrkjenn-* (*ö^hrkjenn-*, *örrkjenn-*) *sætra*. Kanskje er det helst dette som hev valda mistyding. Usamansett heiter namnet jamt *Auretjernet*, naar dei ikkje skal umsetja til dansk.

¹ Ein aattande fraa Solberg aust for Roa: *ler-*.

² Ca. 10 nye heimelsmenn sept. 1926.

³ Uppskrive soleis i 1924 av arkivar Axel V. Ullmann og underskrivne; i sept. 1926 paa nytt av meg etter 4 heimelsmenn i Jemnaaker og 4 — sers gode — i Lunner. I Lunner er òg notera i 1926 etter andre, ikkje so gode heimelsmenn: *tværr-*, *tværr-*.

nye heimelsmenn fraa mange kantar i Jemnaaker og Lunner. Den uventa akcenten her, som lyt vera sekundær, kann vera innkomen ved innverknad fraa namni Mylla og Svea; deim hev ein tett attmed. — *Utgravningstjernet* (Gran; Ark. s. 260) hev eg fenge oppgjeve sept. 1926 med tvostavings tonelag (1 heimelsmann, fraa Jemnaaker). — *Klövstjernet* (Gran; Ark. s. 258) uttala atter ein heimelsmann (fraa Jemnaaker): *klöv-* for meg og forklaara det av klyv *f*. Ein annan (øg fraa Jemnaaker) sagde *klau-* (baae med tjukk *l*). Aalmenningskartet yver Hadeland 1900—03 hev Klövstj. Er her tvo konkurrerande namnformer? — »*Johanstjernet*» hev Axel V. Ullmann i 1924 og eg i 1926 skrive upp med uttalen *jans-*, som boki gjev upp med reservasjon; (jfr. Ark., s. 261). Ein heimelsmann (1926) sagde *jeang-*. — *Harastuvatnet* (Ark. s. 262) hev baade uttalen *hasstevanne* og *hasstu-*. *hasste-* høyrest hjaa gamle. — Utsegni i NI s. 264 um bundi og ubundi form i innsjönamm bör modificerast; like vel ikkje heilt soleis som rec. synest meina det er rett. Der skulde ha stade eit tillegg um at sume namn av inkjekyn (serskilt dei paa *-tjern*) kann ymse stader brukast baade med og utan artikkel, men artikkel *kann* jamt setjast til i alle desse namni. Det kunde òg ha stade noko meir med parentesar kring artikkelen i uttalemerkjingane i den alfabetiske namnelista (serskilt, trur eg, i den synste luten av fylket). Det er ikkje soleis som rec. synest meina serleg um namni paa *-tjern*, at ved nokre einskilde av dei vantar artikkel heilt. Ogso dei namni som rec. tel upp Ark. s. 261 vilde det radt tvillaust ha vore graunsamast aa skriva: Beitingstjern(*et*) etc. Utsegni s. 264 i boki gjeld berre dei namni som *aldri* hev artikkel i notidi og soleis stend heilt i ei serstode; men utan det tillegget som er gjort her, vert ho ufullstendig.

Det er mest berre namm fraa Søre Hadeland eg hev nemnt i heile denne bolken um uttalen; eg hev ikkje havt høve til aa gjera nye etterrökjingar i terrenget anna berre i desse næmaste bygdene¹. Men etter det eg hev set, lyt eg faa segja: dette med

¹ Ogso utan næmære etterrökjing kunde eg ha merknader aa gjera til det rec. segjer um *Næveren* (Ark. s. 254), *Selsjøen* (s. 257 f.), *Ause*, *Foldetjerni* (s. 258), *Avillan*, *Bergstj.* (s. 259).

uttalen er vanskelegt; det er vanskelegt for »forfattarane», og for dei andre. Det krev umtanke og varsemd av alle. Dette vere sagt med takk for verkelege rettingar.

— Um princippet som er fylgt i NI for gjennomgaaing av *eldre kart og skrifter*, skal eg leggja til nokre ord her. Naar ein kjem so langt ned som til det 17. og serskilt det 18. hundradaaret, er det plent umogelegt aa uttöma kjeldematerialet. Det let seg ikkje gjera noko so nær ein gong, det veit kvar som hev noko arkiv-kunnskap. *Utvalet* av kjeldor lyt gjerast etter eit skyn. Ein fær nytta det som gjev mest av seg for etter maaten minst arbeid¹. Eg hev freista taka namni vel med fraa nokre viktuge kjeldor; soleis: Jens Nilssons *Visitatsböcker*, matrikkelen fraa 1660-aari og matr. fraa 1723, svári fraa embættsmennene i 1743 paa »de 43 qvæstioner»,² *Lyngs Beskrivelse* 1800—1801. Nokre namn hev visseleg vorte yversprungne. Eg hev ikkje kunna lesa gjennom kjeldone meir enn ein gong og so konferera dei oppskrivne namnformene under korrekturen. Um eg hadde havt tid til meir, trur eg ikkje eg hadde vilja. Nokre viktuge kartverk hev eg òg freista ekscerpera vel. Men or ei stor mengd med baade prenta og uprenta skrifter og kart hev eg ekscerpera berre dei namn eg tykte hadde interesse. Princippet er alto: aa ekscerpera vel nokre hovud-kjeldor, elles notera under gjenomsynet det som synest ha verkeleg interesse. Eg trur alle som kjem til aa arbeida med slike ting skal verta nöydde til aa gaa paa lag den vegen; serskilt naar det som i dette tilfellet ikkje er gjort noko fyrearbeid med systematisk ekscerpering av eldre kjeldor. Skulde ein gaa so uelastisk og doktrinært fram at ein skulde ekscerpera fullstendig eit kart eller ei skrift naar ein fyrst i det heile vilde sjaa i dei, so trur eg ikkje vitskapen skulde vinna paa det. Skal ein nokon gong

¹ Av namneformer som er verkeleg nyttige for namnetydingi gjev desse unge kjeldone jamnast ovende lite. Derimot kann topografiske opplysningar som sume av dei inneheld, vera svært nyttige.

² Eitt dokument fraa 1743 som rec. nemner, hev eg ikkje gaatt aat: svaret for Akershus bispedöme.

verta ferdig, lyt ein taka praktiske umsyn. Men det er greidd, her vil jamt verta att ei vid mark for medarbeidarar i namnegranskingi, og rikt höve til aa supplera namneverk. Sume nye verdfulle skrivematar som kann vera til hjelp ved namnetydingi vil jamt kunna finnast, ogso i kjeldor fraa det 18. og 19. hundradaaret, og framfor alt ei mengd som aldri tryt med skrive- maatar utan interesse.

Av det som rec. skriv um eldre kart og skrifter, fær ein den tokken — i samsvar med det røyndelege — at han er ikkje arkivmann, — dette traass i det positive som ogso finst millom det han skriv. Det er no òg vanskelegt for den som ikkje hev arkiv- utdanning eller praktisk arkiv-kjennskap aa tala med yversyn og rett verdsetjing um det arkivaliske kjeldetilfanget som stend til raads; og likeins um kva kjeldetilfang som let seg praktisk og lett utnytta og ikkje.

Kvi er det t. d. vanskelegare for ein forfattar aa nytta uprenta enn prenta kart? Baae slagi (so nær som dei nyaste prenta karti) lyt ein finna og bruka i bibliotek og samlingar. Og det er katalogar yver kartsamlingane baade i Universitets- biblioteket og Riksarkivet og Geografisk Uppmæling; for kart- samlingi i Geogr. Uppm. er det endaa til ein prenta katalog, som eg hermed viser til.

Ein fær den tokken at rec. ikkje hev full kjensle av kor umfangande kjeldematerialet i røyndi er, og kva praktiske umsyn som difor lyt takast. Skal dei senda ut nye band um eitt og same umraadet til dess »alt det materiale som ikke er utnyttet» vert utnytta, so kann dei vel faa halda paa eit bil. Det tilleggs- materialet som rec. nemner, vil i røyndi kunna aukast svært mykje meir enn ein eigenleg fær tanke um med aa lesa utgrei- dingi hans, traass i det at utgreidingi i sume stykke gjeng sterkt i detalj. Og det kann dragast fram heller mykje materiale som er likso verdfullt som det meste av det han reknar upp. Eg legg til her ei generell tilvising — forutan til den nemnde, nyttige prenta kartkatalogen aat Geogr. Uppm. —, til m. a.

aalmenningsakter¹ og »lokalia» og samlingi med yngre diplom i Riksarkivet, og til sume senior med protokollar i Riksarkivet og statsarkivi.² Men eg vil strika under paa nytt at det er ikkje tale um aa faa nytta ut alt dette. Og det vilde ikkje löna arbeidet. Dei lyt gjera eit utval, og dei lyt taka den vaagnaden at dei daa ikkje fær med alt som hev verd.

— For tilvisingi til den moderne publikasjonen, aarsmeldingar fraa fiskje-inspektören, takkar eg, dei hadde eg ikkje gauma etter. Men rett nok er det som rec. segjer, at dette materialet maa ein handsama med kritikk. Hans eigi suppleringsliste (s. 269 f.) gjev vitnemaal um det. Opplysningane um namni i meldingane er fælände knappe, og sume av namni i lista hev eg ikkje kunna finna i den vedkomande aargaugen av meldingane (lista hev ikkje sidetilvisingar). Like vel er det lite tvil um at fleire namn i lista er berre mislukka skrivemaatar for namn som boki alt hev; soleis *Frælen*, *Böverkindtjernene*, *Dærlingen*, *Jwkvamsöiangen* (som rec. ðg set spursmaal ved), *Olavann*, *Jessin*: for *Trælen*, *Bövertjörni* — eint., -tjernene er flt. —, *Dunglungen*, *Jukamsöyangen*, under *Øyangen* NI s. 222, *Olefjorden* (= *Olevatnet*), *Geitskinn*. Forutan det at *Skurtj.* i lista er lik *Skurtj.* i boki, og *Damiltj.* i lista visseleg er lik *Danielstj.* (jfr. rec.), er vel *Grafsjöen* det same som *Grefstjörni*; sjaa gradteigskartet. Og *Flaavannet* og *Muvannet* som lista legg til *Sör-Fron*, kann ikkje vel vera anna enn den *Flaatjörni* og det *Muvatnet* som i röyndi ligg i *Venabygdi* i *Ringebu*, og dei er nemnde i boki. Det store og kjende vatnet *Atnesjöen* ligg hovudsakleg i eit anna fylke. Namnet *Stylskardtj.* var vel kjent i 1922.

— Eg skal gjera nokre tillegg til tvo-tri punkt i det rec. skriv. Det er visseleg som rec. segjer at eldre skrivemaatar som »kind»

¹ Sumt av dette eg her nemner, er nytta i NI, men ikkje heilt utnytta.

² Ymist av dette er vanskelegt aa nytta, av di dei lyt leita meir etter sjölve kjeldone, og etter opplysningane av interesse. — Av *Ketil Motzfeldt*, *Norsk Vasdragsret*, vil dei praktisk finna ut nokre av dei arkivsenior som hev interesse for den som studerar vatsdragsnamn.

for *tjern* hev samanhæng med at dei paa sine stader hev uttala ordet med meir eller mindre trong vokal. Men ogso denne sanningi maa ein nytta kritikk ved. Skrivemaaten hev spreidt seg litterært og speglar paa ingen maate av den røynelege uttalen jamt. Nettupp det dömet som rec. nemner (s. 256 f.): »As kind» hjaa v. Langen 1750 fraa Nord-Fron, er i so maate heilt uheppe. I Nord-Fron segjer dei »kjönn» i vaare dagar og hev aldri sagt »kjénn», »kjinn» det me veit. — I samansetningar kann mannsnamn som stend i fyrste lekken staa baade i nemneform og genitiv; sjaa t. d. lista med »sernamn» i NI s. 279. Ein treng ikkje med rec. (Ark. s. 260, Simenputtane) venta genitiv. — For tilleggsnamni *Sivesintjernet*, *Grevlösputton* (Ark. s. 265) er det misleidande karttilvising. — Formi »kjödn» i det nye namnet »Karruskjöd» fraa Øystre Slidre er falsk; det skal vera »kjædn». »Kjöd» finst ikkje i Uppland. — Um opphavet til namneformene »Aasten» og »Aastein» fraa Øyer skriv rec. (s. 267): »Som de eldste skriftformene viser, er navnet optegnet i en form som høver med sterkt fem. i Nord-Gudbrandsdal, altsaa *åsta*. Formene paa *-en* og *-ein* synes aa ha den bestemte flertallsform til grunnlag. Her er jo tale om to vann». Dette burde ikkje ha vore skrive. For det fyrste utljodar ikkje sterkt fem. i Nord-Gudbrandsdal paa *-ø*; for det andre ligg ikkje Øyer og vatni Øvre, Nedre Aasta i Nord-Gudbrandsdal, men i Sör-Gudbrandsdal; for det tredje er det ikkje her tale um sterkt fem., men um lint fem.; og endingi *-ein* (*-æin*) er ikkje kjend i bunde fleirtal av det linne fem. anten i Sör-Gudbrandsdal eller storluten av Nord-Gudbrandsdal. Skrivemaaten »Øver Aasten Siö» fraa fyre 1799 som rec. nemner, er det so kunstigt som det vel er tenkjelegt aa setja i samband med fleirtal. Skrivemaaten er aa forklaara soleis: dei hev sagt »Øv(e)raasta» i 1799 som no; det hev dei fordanska til »-- aasten»¹, og det uturvande appellativet »Siö» hev dei sett forklarande til. Dette er daa kurant skriveskikk for tidi. Der er ikkje meir enn eitt vatn Øvre Aasta. Skrive-

¹ Mogeleg med studnad i dativen -- *aasten*.

maaten »Aastein» paa amtskartet 1849 er framkomen ved ei kontor-retting som er gjord i Oslo. Det let seg beint fram prova. For det originalbladet fraa 1829 som ligg til grunn for amtskartet, det hev »öv., ned. Aasten Vd», og »öv., ned. Aasten» (um elvane). Det er fyrst paa det utgjevne, korrekturlesne kartet ein hev fenge innsett »Aastein». Korleis den godviljande korrektören hev kome paa rettingi si, fær ein kanskje ein tanke um naar ein legg merke til at ei av side-elvane til »Aasten» (o: Aasta) heiter »Eisteens Bk» paa originalbladet, og (korrektare) »Eisteins B» paa det utgjevne amtskartet. I alle høve hev ein i »Aastein» eit døme paa mislukka oppnorsking (fraa eintal »Aasten»). — Rec. hev det aa segja s. 273 at forf. av NI under yversynsbolken »Bundi og ubundi form» »burde ha kommet inn paa» spursmaalet um bundi form i fyrste samansetningslekken. Millom dei kjende innsjönamni i Uppland finst ikkje eitt som tvillaust hev bundi form i fyrste lekken. Bör ikkje heller forfattarar halda seg ifraa aa gjera aalmenne ræsonnement paa slikt laust grunnlag? ¹ Rec. skriv vidare: »Der er en viss tilbøielighet hos visse spraakmenn — og forf. synes aa høre til dem — til ikke aa ville godkjenne som »ekte» slike sammensetninger med bestemt form i første ledd». Denne aalmenne utsegnii maa vel rec. — etter samanhenget — byggja paa tvo setningar s. 33 i NI um namnet *Buttentjernet*: »[Buttentj.] kann vanskeleg koma av butt m., ... Daa skulde ein ha venta »Butt(e)tjernet». Er det ikkje ogso noko laust — eller sökt — aa draga slike aalmenne slutningar um synsmaataane aat ein forf. paa grunnlag av ein sovoren einskild stutt, spesiell merknad? Visseleg kann namnformer stivna og endingar veksa fast, soleis at stadnamn i bundi form kann gaa inn som fyrstelekk i nye namn. Spraakmannen hev ikkje noko med det aa godkjevna slikt. Døme: *Oddaneskjeret* i Brunlanes, Vestfold, etter garden Oddane. Men det er ovende

¹ Av dei tvo namni rec. nemner, reknar han det eine, "Aasentjörni", for eit trygt døme paa bundi form i fyrste lekken. Det er kritikkløyse. Namnet er kjent berre etter rektangelkartet, uttalen er ikkje kjend. Truleg heiter tjörni røyndleg *Aastjörni*.

sjeldsynt at *naturnamn*, t. d. tjörnnamn, stivnar paa denne visi i folkemaalet i dei bygder der namni finst, so dei dreg artikkelen med seg inn i nye samansetningar. Aa forklaara eit namn som Buttentj. av eit eldre stivna stadnamn med artikkel (»Butten» altso, av butt m.), er difor ein framgangsmaate som dei lyt vera sers varsame med aa bruka. Det namnet som rec. nemner til döme paa liknande namnebruk, er eit mislegt döme. *Laagendalen* (til elvenamnet *Laagen*) er eit ferskt by- og trafikk-namn; det er ikkje framvakse i folkemaalet i sjölve dalen, der segjer dei ikkje til dagleg anten »Laagdalen» eller »Laagendalen». ¹ Ein skulde akta seg for aa driva namntyding paa lokale folkelege namn med aa jamföra med slike kontornamn som Laagendalen.

— I nokre höve gjev ordi aat rec. ikkje full, eller ikkje korrekt opplysning um det som stend i boki. Nokre stader gjer han soleis ikkje vis med at sume range eller mistenkjelege uttaleformer er gjevne paa ein maate som det ligg reservasjon i. Det er so ved »Benstiputten», »Lövlitj.», »Björkmannstj.», »Olbogtj.», »Flaatetj.», »Eltj.», »Heimvegsputtane». Rec. hev lagt merke til at reservasjon vantar ved *Stumnetj*. Side 256 skriv han at namnet *Elgevatnet* er uttala med klusil *g* i Hedal, og difor — skriv han — er den oppgjevne uttaleformi i boki (med *j* etter *l*'en) rang. Men han nemner ikkje det som boki opplyser, at den oppgjevne uttalen er fraa grannebygdi Begndal. Der höyrer ein *ælje*- (tjukk *l*)². Elgevatnet ligg paa aasen millom Begndal og Hedal, Elgevatssætri höyrer til garden Steinsrud i Bgd. — Liknande namn som »Baannkjenu» finn rec. (s. 245) berre med lang vokal fraa Uppland s. 16 i NI. Side 16 stend do ogso namnet *Baannsjöen* (stutt *å*) fraa V. Gausdal (sjaa elles um *bånn*- her

¹ Folk i Numedal og Sandsvær fortalde i sumar at dei hadde lært namnet (Laagendalen) nyleg aa kjenna utanfraa. Ved sida av "Laagendalsruta" og "Laagendalsposten" som ein hev fenge i det siste, hev ein òg fenge "Laagdalsmuseet". So "Laagdalen" er ikkje som rec. meiner, ukjent.

² Paa ei ferd gjenom Begndal i sumar hadde eg höve til aa spyrja nokso mange der. Ein höyrer baade *lg* og *lj*. Lektor Einar Garthus fraa Bgd. stadfester det. Bygdi hev eit yvergangsmaal.

framanfyre s. 56). — Der som formene for ordet *sjö* i andre lekken er umrödde (NI, s. 226 f.), er uttalemerkjingar og skrivemaatar hovudsakleg etter O. Rygh og NG. Kva rec. meiner (s. 271 f.) med at her er ei »generende» blanding av ljudskrift og onnor skrift, skynar eg ikkje. — Under *Tarmen* (NI, s. 201) skal vera »unödiagtig» citering. (Ark. s. 273). Rec. kunde nemnt den mis-skrivingi han meiner. — Under *Buttentj.* citerar NI eit diplom soleis: »Butten kien DN XVI 22, 1361 (avskr. 1770)». Denne citeringi tek nok ikkje umsyn til heile saga aat det dokumentet det gjeld um. Men det som rec. vil ha fram, at sjölve *skrivemaaten* her kann ein ikkje rekna med anna berre fraa 1770, det gjeng fram av citatet etter elementære kritiske reglar. — Namnet »Tjærnos» fraa rektangelkartet (Ark. s. 265) vantar ikkje i NI; det stend paa sin stad under *Tjörnosen*. — Side 249 skriv rec. som ei tilleggs-upplysning: »For *Vallsjön* i Kolbu (forf. s. 212) har jeg faatt op-gitt *Storvålsjön* og *Veslvålsjön* (begge navn med aks. 2 og kakum. l i »vål»)». Her er aa merka at noko namn »Vallsjön» stend ikkje i boki; men s. 212 er nemnt fraa grensa millom Kolbu og Austre Toten *Vaalsjön*, med slik uttale (fraa Hurdal) som rec. nemner. Dessutan hev lesarane alt fenge oppgjeve i boki, ved citat fraa rektangelkartet, at der er eitt stort og eitt lite vatn.

Til rec. sine ord um ein »gammeldags landsmaalsnormal» som han finn brukt i namni, vil eg berre segja: Det er etter mi syn ei av oppgaavone for norske namnegranskarar aa syna fram — ogso for utlendingar — korleis norske stadnamn tek seg ut i *norsk skriftmaalsform*. Det hev vorte »tilsløret mer enn nödvendig», di verre, baade i »Norske Gaardnavne» og andre norske namneverk. Noko anna skriftmaal enn landsmaalet aa gaa ut ifraa daa er ikkje paavist. Skulde dette maalet — som ei setning hjaa rec. kann tyda paa — vera noko lite kjent for ikkje-norske lesarar, er det meg ei sorg. Men dei vil daa visseleg sjölve vita aa segja ifraa um det. — Namni i NI er skrivne i samsvar med rett-skrivningsprincippi for officiel nynorsk (landsmaal), med noko

tillemping etter maalföri¹. Kva principp rec. held det for rett aa fylgja i staden for dette, gjeng ikkje næmare fram av recensjonen. Eg kann difor ikkje leggja imot han. Ei utgreiding um vanskane ved normalisering av stadnamn og dei ymse slag umsyn som er aa taka — slik som eg ser det — finst i Maal og Minne 1926, s. 152—158.

Til slutning er det ein skyldnad for meg aa halda fram at den detalj-rike recensjonen aat professor Seip inneheld mange ein-skild ting som er nye og vert tillegg til NI. Recensenten hev drege fram ikkje faae nye namn ved etterrökjingar i bygdene og so fraa — hovudsakleg — tvo skriftlege kjeldor. Han hev ei rad med — di verre sværande ujamne — merknader um uttalen. Men paa hi sida er det, som eg trur eg hev synt, ikkje so radt faae gaalöysor og faktiske mistak hjaa recensenten. Og han tykkjest meg heller teoretiserande naar det gjeld principielle spursmaal, og syner vanskyn paa korleis dei röynlege umsyn og vilkaar er som slike arbeid som NI lyt rekna med. Dette, og so at eitt og anna av det recensenten skriv synest noko framleita, hev gjort at motlegget hev fenge ei meir polemisk form enn det elles vilde ha fenge.

¹ Nokre faae etymologiske avvik fraa det officielle (som bud, lid) finst ogso.

Gustav Indrebö.

Ett modernt omljud av *a* till *ä*.

I de moderna Västgötamålen förekommer ett fall av omljud av *a* till *ä*, vilket kan påräkna särskilt intresse av den anledningen, att vi här ha tillfälle att se hela förloppet av omljudets skeende. Vad som är efter vartannat i tiden, kunna vi här se på en gång, då företeelsen är utbredd så, att olika delar av området representera olika stadier i utvecklingen. Med andra ord: vi få här se en företeelse, som tillhör tiden, så att säga projicerad i rummet.

I södra Västergötland finns (liksom på flera andra håll) ett område, där *a* övergår till *ä* framför *gg*. Men även flera stadier på vägen äro representerade. Det heter inte bara *vägga* 'vagga', *bäggə* 'bagge', *lägg* 'lagg', *tägg* 'tagg', som fallet är i t. ex. soknarna Grönahög, Ljungsarp och, åtminstone i viss utsträckning, i södra delen av Strängsred, där övergången redan är fullbordad, utan flera fall med vokalismen *aⁱ*, *æⁱ*, *æ^e*, *äⁱ* o. d.¹ förekomma även: *vaⁱgga*, *baⁱggə*, *laⁱgg*, *taⁱgg* äro antecknade från bl. a. Holsljunga och Ambjörnarp, *læ^egg*, *tæ^egg* från Sjötofta, i vilken socken jag ibland själv tvekat mellan *äⁱ* och *æ^e*. I fråga om de flesta av mig där undersökta personer har jag antecknat *äⁱ*: *bäⁱggə*, *fläⁱggstång* (eller *fläⁱggstaong*) 'flaggstång' m. m. Dessa beteckningar äro naturligtvis fonetiskt sett rätt »grova», men man kan nog ändå se huvuddragen av förloppet. Först uppkommer en diftong, där den ena komponenten ännu är föga utvecklade. Den växer emellertid ut alltmera (dock knappast till en normal diftonghalva). En dragkamp mellan komponenterna i denna diftong inträder, som har till följd en assimilationsprocess, vilken

¹ Då jag icke här kan använda det svenska landsmålsalfabetets fonetiskt mera tillfredsställande beteckningssätt, har jag tillgripit den nödfallsutvägen att låta *æ* betyda ett mellanljud mellan *a* och *ä* (*ä* betecknar naturligtvis det "normala" *ä*-ljudet). Mellanljudet mellan *i* och *e* tårges med *e* i förbindelsen *æ^e*.

resulterar i *ä* ($\sim \text{æ}$). Viktigt är emellertid, att en »parasitisk» vokal utvecklas efter den vokal, som omljudes.

Innan jag går vidare, vill jag ta upp till diskussion en invändning, som skulle kunna göras. Man kan nämligen fråga sig: är ej denna diftongering att betrakta blott som ett led i den allmänna diftongeringstendens, som förefinnes i dessa trakter (Kinds härad)? Jag tror emellertid, att så ej är förhållandet. Även om man bortser från det faktum, att gammalt *ä* i dessa trakter tenderar att bli *ao* eller liknande (*taok* 'tak', *traongt* 'trångt') och ej *äi* el. d., då diftongering inträder, finnes ändock ett par tecken, som tyda på att en sådan förklaring vore oriktig.

Det är ej ovanligt att å området träffa på personer, särskilt äldre, vilka så gott som alldeles sakna diftongeringstendensen (de ha naturligtvis gammal diftong i ord som *bain* o. d.). Dessa personer ha emellertid trots detta en »parasitisk» vokal i ord, som diskuterats ovan. Vidare finnas andra orter i Kind, som ha en tydlig tendens till diftongering, men trots detta ha former som *baggo* etc., alltså former utan den »parasitiska» vokalen. Detta visar, att vi i trakterna för omljudet i detta fall ha att göra med en särskild företeelse, liksom den gamla diftongen oberoende av den moderna, allmänna diftongeringstendensen.

Detta fall är ju ej fullt analogt med t. ex. ett vanligt *i*-omljud. Vad som förorsakat omljudet är ej en vokal utan en konsonant, ett palataliserat *g*-ljud. Någon väsensskillnad mellan dessa omljud torde dock inte föreligga. Det saknas ej heller tecken på att förloppet vid ett gammalt *i*-omljud i vissa fall kunnat gå till på liknande vis som det ovan relaterade.

I Röstena i Bohuslän och runorna i Norden sid. 14 f. diskuterar von Friesen den egendomliga *ai*-diftongen i formen *sairawidar* och antar som en möjlighet, att *ai* återgett »ett uttal mellan *a* och *i*», utgörande ett börjande omljud. Detta stödes med analogier från mycket gamla fht. texter, där belägg finnas på att ett *a*, som sedermera *i*-omljudats till *e*, har ett inskott av *i*: *aigi* (= *egi* 'disciplina'), *airin* = *erin* 'Fussboden'; vidare framdragas skrivningar med *ae*: *uellinu*, *aenti*. Von Friesen vill be-

trakta dessa skrivningar som tecken för en enkel vokal. Med exemplet från Västergötland för ögonen torde man böra ta under övertvägande, om inte skrivningarne *ai*, *ae* också verkligen avse två ljud, en diftong, som i så fall är ett stadium i utvecklingen till det färdiga omljudet. På så sätt bör man också undersöka skrivningen *eirilax* i de norska By- och Veblungsnes-ristningarna, där *ei* måhända ej är en kompromisskrivning utan en verklig diftong, utgörande ett steg på vägen till den av von Friesen antagna omljudda formen **irilax*.

Med denna uppsats har jag således velat fästa uppmärksamheten på att de nutida folkmålen ge anledning till den frågan, om man möjligen även i vissa fall av gammalt i-omljud kan ha att göra med diftongering.

Joh. Götlind.

Völuspá och vanakulten, I. Akad. afhandl. af Robert Höckert. Uppsala 1926, Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B. 113 s.

Det fjärde och längsta kapitlet i dr. Höckerts avhandling (s. 37—113) utgöres av ett försök att »vinna klarhet rörande Völuspá 26—27¹ genom analys af själfva det sammanhang, hvori stroforna förekomma». Str. 21—22 handla om *Gullveig*, 23 om *Heiðr*, 24—25 om vanakriget, 26—27 enligt gängse tolkning om Åsgårdsmurens uppbyggande. Därefter följa de båda dunkla strofer (28, 29), där Valan säger sig veta, att Heimdals hörkraft och Odens öga äro dolda under Yggdrasils ask, i Mimers brunn. Denna följd av strofer (21—29 R) har enligt H. en central betydelse för dikten i dess helhet. Vad som berättas i 26—27 utgör, rätt uppfattat, »själfva peripetien i Völuspás gudadrama».

Den hittills gängse tolkningen har icke funnit något verkligt sammanhang inom denna del av dikten, eller rättare, den måste för att förstå ordningen mellan stroforna underförstå åtskilligt, som ej direkt utsäges. Sammanhanget blir sålunda helt artificiellt. »Men Völuspá är ingen artificiell produkt, utan verkligen en skaldskapelse, i hvilken råder hvad Heidenstam kallar inbillningens logik. Och där logik finnes, finnes också möjlighet att ingripa.»

Det är givetvis ett naturligt behov, att vi söka ett sammanhang i dessa dunkla strofer. Förf. saknar härvidlag ingalunda föregångare. Man måste emellertid alltid ha i minnet, att den text som det är fråga om är R. Vi ha ingen garanti för att denna i allo är den ursprungliga Völuspá och att vi därför i den texten ha att se en skaldskapelse, där »inbillningens logik» råder. Vi behöva blott erinra om den helt olika ordningen av stroforna i H. Hur skulle det vara, om R vore förlorad och vi hade att bygga upp vår förståelse av dikten på H allena? Är ställningen nu i sak väsentligen förändrad, därför att vi ha R? Även där är texten full av dunkel och brist på synbart sammanhang. Att vi där, utan luckor och i orubbad ordning, finna skaldens tankegång bevarad, är väl möjligt, men ingalunda säkert.

Utän tvivel är det befogat att göra en sådan erinran, när man befinner sig vid början av de vidlyftiga konstruktioner, som förf. bygger upp. Att ett »logiskt-episkt sammanhang» verkligen existerar inom strofföljden, blir givetvis sannolikt i samma mån

¹ Strofernas numrering i det följande liksom i avhandlingen genomgående efter Cod. R (= Bugges text II).

som man med en sådan hypotes lyckas finna en naturlig och motsägelselös förklaring av strofernas innehåll.

H. underkänner till en början (kap. 3, s. 30—37) — som det synes på svaga grunder — Snorres tolkning (Gylfaginning, kap. 41) av innebörden i str. 26—27. Han finner den ologisk och självmotsägande. De flesta invändningarna röra emellertid icke något annat än Snorres sätt att infoga Voluspå-stroferna uti sin framställning av sagan om Asgårdsmurens uppbyggande. Det som har större intresse är, om det för Vsp-diktaren kunnat föreligga en sådan form av myten, att han har kunnat återge den så som han gör. Det synes väl möjligt, att så är fallet. Det finns ytterligare en omständighet, som direkt torde tala för att Snorres tolkning är riktig. Snorre har icke satt byggmästarsagan i något som helst samband med vanakriget. Han säger blott, att händelsen tilldrog sig *snimma í ondverða byggð goðanna, þá er goðin höfðu sett Miðgarð ok gort Valhöll*. I Vsp däremot följa str. 26—27 omedelbart på strofen om vanakriget, där det säges, att *brottinn var brotvegg borgar ása*. Förutsatt att ordningen mellan stroforna här är ursprunglig, är det klart, att detta för Vsp-skalden framstått som orsaken till att åsarna behöva en ny borg, och det tyder i så fall på att han i str. 26—27 verkligen åsyftat byggmästarsagan. Obegripligt är det, hur H. kan påstå (s. 36), att hos Snorre (i motsats mot Vsp) ingenting säges om att eder och avtal brötos. *Þá var eigi þyrmt eiddunum*, heter det hos Snorre. Alldeles oförstående måste jag ställa mig mot resonemanget s. 34 om det episkt orimliga i att gudarna behöva sätta sig i sina domaresäten för att erinra sig de avtal de ingått föregående sommar. Kan det ej tänkas, att gudarna, när de märka, hur olyckligt det har gått, samlas för att reda ut saken och slå fast vem det är som har skulden? Det orimliga är själva överenskommelsen, som gudarna till sin egen ofärd så obetänksamt ingått, men detta är ju ett organiskt led i berättelsen, som icke kan avseändras. Motsägelsen mellan Snorre och Vsp 26 med avseende på Fröjas utlämnande till Jotunheim, synes mig, om den överhuvud finns, sakna betydelse för frågan. Skalden kan väl tänkas ha använt något överdrivna uttryck för att framhålla den förskräckelse, som har gripit gudarna. Innebörden i strofen kan uppfattas så: »vem som hade blandat luften med fördärv (genom att lova bort sol och måne) och lovat bort Ods mö till jättarna». — Snorres och Vsp-skaldens versioner av sagan behöva f. ö. visst icke i alla detaljer ha varit lika. Det är naturligtvis mycket möjligt, att Snorre, sedan han väl i dikten trott sig igenfinna byggmästarsagan, uti sin framställning upptagit ett och annat ur verserna (t. ex. episoden om ederna) eller missförstått

ett och annat uttryck. Men frågan är, om hans identifikation är riktig eller icke.

Det märkligaste i str. 27 är — något som ej alls beröres av H. i detta sammanhang —, att första halvstrofen uppenbarligen ger uttryck åt sympati och beundran för Tor — fastän han, om Snorres tolkning är riktig, är edbrytaren. Detta strider mot den moraliska tendens, som annorstädes så starkt kommer till uttryck i Vsp. Tor utför illdådet, men han är trots allt beundransvärd, när han gör det. —

S. 40 börjar förf. sin utläggning av str. 29 (*Ein sat hon úti osv.*). »Uttrycket *sítia úti* användes», säges det, »som terminus technicus för utöfning af seid». Pluralformerna i frågorna (*fregnið, freistið*) antas »ge vid handen, att när Oden kom, andre voro närvarande, naturligtvis de, för hvilkas räkning sejden utfördes». Ordet *ein* slutligen åsyftar, »att valan ritenligt satt för sig själf på sejdställningen, afskild från de andre». — Hela denna utläggning är grundligt förfelad, framför allt därför, att förf. godtyckligt insatt begreppet sejd i st. f. *útiseta*.¹ Sejd och *útiseta* är nämligen icke samma sak. Det är, såsom tydligt framgår av källorna, två olika slag av trolldom. Sejden var åtföljd av en mycket stor apparat, en mängd ceremonier måste iakttagas, särskilt sång av galdrar och *varðlokkur*; det var därför alltid flera som måste hjälpas åt (jfr t. ex. berättelsen i Erik rödes saga). I motsats härtill var *útiseta* en form av magi, som synes ha utövats utan några yttre trolldommedel. Det viktiga är, att man, av källorna att döma, vid *útiseta* alltid befann sig ensam.

På grundval av denna tolkning går nu förf. till mycket djärva kombinationer. Den sejdande valan i str. 29 kan icke vara någon annan än Gullveig-Heid i str. 21—23; om henne berättas uttryckligen, att hon sejdade. Med anledning av Odens förgripelser mot henne uppstod kriget mellan honom och vanerna (str. 24—25). Hon är sålunda (i str. 29 likaväl som i str. 21—23) representant för de mot Oden fientligt sinnade vanerna. Den sejd, varmed hon är sysselsatt, är riktad mot Oden, och han uppsöker henne för att öga mot öga hindra hennes uppsåt.

Vanakriget är enligt H. för den i dikten talande valan icke blott en episod i det förflutna. Det pågår alltjämt. Dess senare faser äro i ytterst hemlighetsfulla ord uttryckta i str. 28—29. »Strof 29 förtäljer, hur Oden segrade öfver vanerna. Det skedde därigenom, att han lyckats komma åt den underbara vätskan i Mimers brunn» (s. 48). Av str. 28 framgår, att den gud som besegrades av Oden, var Heimdall.

¹ Jfr Detter-Heinzel s. 38: "*Úti sítia* ist der technische ausdrück für das draussen, im freien sitzen der Völven zum zweck mit den naturgeistern zu verkehren".

Uppslaget till denna nya tolkning av Vsp. 28—29 säges ha givits av Heinzel, först i Detters Vsp-kommentar 1899 och sedan i de båda forskarnas gemensamma Eddakommentar 1903. *Fela* i de båda str. betecknar »en handling af magisk innebörd»: »Heimdall tänkes ha fått sin underbara hörsel och Oden sin underbara synkraft genom att dricka ur Mimers brunn» (s. 45). *Allt veit ek, Ótinn, hvar þú augu falt* översättes (s. 47): »Jag vet allaredan, Oden, hvarifrån ditt öga fått sin trollkraft». »Den av Detter-Heinzel föreslagna tolkningen af *fela* är enligt min åsikt omotsäglich och innebär en upptäckt af grundläggande betydelse för Völuspåforskningen liksom för uppfattningen av fornordisk religionshistoria öfver hufvud.» Av denna tolkning följer som nödvändig slutsats: »det öga som Oden 'dolt' i Mimers brunn måste ha varit det öga, som han ännu hade i behåll, ej det han mist».

Det förhåller sig emellertid så, att denna märkliga upptäckt i själva verket ej alls existerar, och DH äro fullkomligt främmande för den tolkning av *fela*, som förf. tillskrivit dem. Det står där uttryckligen (DH s. 39), att *falt* i 29: 8 »kann 'verborgnen hast' oder 'verpfändet hast' bedeuten, das letztere ist wahrscheinlicher wegen Str. 28 af *veiti Valföðrs*» (jfr även Detter 1899 s. 51). Alltså precis samma mening som Snorre!¹

Identiteten av den utesittande valan i str. 29 och Gullveig-Heid är det ena ledet, varpå förf. bygger upp sitt sammanhang mellan str. 21—29. Det andra är, att Gullveig-Heid skall ha något med mjödet att göra, som omtalas i str. 29. Innan Oden

¹ Däremot är det oklart, om den mystiska tolkningen av *fela*, som icke motiveras på något sätt utöver hänvisningen till DH, möjligen kan leda sitt ursprung från ett förslag framställt av Bugge (Studier, s. 558): *hljóð* kan icke betyda 'horn'. "Derfor oversætter jeg: 'Hun ved Heimdalls Lyd afhængig af Træet'. Det er: Hun ved, at det afhænger af Træet (at det kommer an paa Træet), naar Heimdalls Horn skal lyde... For Betydningen af *folgit undir* jævnføre man Eyrb. s. kap. 46: *mun hér þú vár vinátta undir felask* (vil være afhængig deraf) og analoge Steder". Härmed förhåller det sig på följande sätt: *fela* kan (utom 'gömma') även betyda 'överlämna, anförtro', t. ex. *f. bifé inni at bianda, f. sik undir bænr es, f. e-t undir eitt sinn; er und einom mér þú um folgin hodd Níflunga*, säger Gunnar efter Hognes död. Hit hör tydligen också exemplet från Eyrb. s., där 'anförtros' > 'være afhængig af'. Däremot är det en fullständigt orimlig tanke, att man i Vsp-stroferna skulle återfinna denna överförda användning av *fela*. I str. 28 står det med ett prep.-adverbial *undir heitvognom helgom baðmi*, som utan tvivel betecknar rummet. Ännu mera tydligt är detta i str. 29 *Hvar þú auga falt?*

bemäktigat sig mjödet i Mimersbrunnen — den kallas i str. 28, 29 *Valfödr's veit* —, ha hans fiender vanerna haft tillgång till det. Detta framgår av själva namnen *Gullveig* och *Heiðr*.

Veig 'kraft, kraftdryck' är enligt Alv. 34 mjödets namn hos vanerna. *Gullveig* skall översättas 'Gulddryck, Gyllenmjöd'. »Då vi af Skaldskaparmål 31 veta, att som kenning för kvinna kan brukas den dryck, som hon öfverräcker eller iskänker, äro vi fullt berättigade att uppfatta namnet *Gullveig* i *Völuspá* som en sådan kenning, vald för att antyda, att den som bär namnet står i förbindelse med mjödet. Som kenning är namnet *Gullveig* af enklaste slag». Att *Gullveig* kan betyda 'gulddryck' är sant, men som kenning för kvinna är det med denna betydelse fullständigt orinligt. Förf. saknar klarhet om vad en kenning är, något som synes vara rätt fatalt för en eddaforskare¹.

Ej mycket mera lyckad är undersökningen av valans andra namn *Heiðr* (s. 52 f.). Det är att hänföra till samma stam som adj. *heiðr* 'klar, glänsande'. Liksom synonymet *skírr* faktiskt användes som epitet om mjödet (*skírrar veigar*, *inn skíri miðr*), så bör detsamma ha varit fallet med *heiðr*. Emellertid finnas av adj. substantiveringar (*heiðr*, m., *heið*, n.), som av Egilsson (Lex. poet.) översättas 'aurum, guld' (F. Jónsson: 'gave bestående af sold, lön, guld'). Enligt H. skulle denna betydelse ingå även i sammansättningarna *heiðbiart* och *heiðskírr*. Ord med betydelsen 'guld' kunna ha brukats som benämningar på mjödet².

¹ *Gullveig* måste utan tvivel närmast sammanställas med kvinnonamnen på *-veig*. Dessa äro från början vad man skulle kunna kalla valkyrjenamn, dvs. de uttrycka krigiska egenskaper. Närmast likna de till betydelsen namnen på *-trud* (fe. *þrjúð* 'kraft', fvn. *þrúðigr* 'stark'): fht. *Gertrúd*, *Sigitrúd* o. a. På grundval av dessa personnamn har bildats det *horveig*, som av *Víga-Glum* användes som beteckning för 'kvinna' ('linbärerska'). På samma sätt skulle ett *Gullveig* kunna tänkas som kenning för 'kvinna' ('gullbärerska'), ehuru det blir mycket litet sannolikt ifråga om en eddadikt. Med mjödet har namnet i varje fall ingenting att göra. Att mjödet kallas *veig* just hos vanerna, betyder platt intet, då alla vanernas ord i *Alvismål* börja med *v*.

² Originell är H:s tolkning (s. 74 f.) av det dunkla uttrycket *ausinn hvíta auri* Vsp 18; *aur* är "ett lånord bildadt af det latinska *aurum*, 'guld' och med samma betydelse". Av subst. har bildats ett adj. *aurigr* 'gyllene', som föreligger i Vsp. 28: 'hon ser det (trädet) genomösas (!) med gyllene ström från Valfaders pant'. Tyvärr har tolkningen icke kunnat stödjas. Något *aur* 'guld' förekommer eljest icke, varken i nordiska eller andra germanska språk. Den enda gång det möter, skulle det ha överförd betydelse 'mjöd'. Epitetet *hvit*

Om förf. använt även Fritznerns ordbok, hade han med säkerhet besparat sig dessa reflektioner. *Skírr* och *heiðr* äro icke synonymer. *Skírr* betyder 'ren, oblandad, fläckfri' (om t. ex. *gull, silfr, malmr, vatn, hialmr*); *heiðr* däremot 'klar, skyfri', om himmelen, dageru o. s. v. (*h. himinn, dagr, heið brúðr himins* 'solen', *heiðar stjórnur*), poet. även om andra ting (*orðrómr, gjöf* o. dyl.). Det är därför alldeles i sin ordning, att *skírr*, men icke *heiðr*, användes som mjödepitet. *Heiðbjartr* och *heiðskírr* betyda 'luftklar', 'skyfri' (*veðr var heiðbjartr; náttin var liós en himinn heiðskírr*); hit hör uppenbarligen också *heiðvanr* i Vsp 28 använt om världsträdet (av H. översatt: 'det mjödvana trädet'). Även i prosa förekomma sammansättningar som *heiðverða* 'ära, hedra', *heiðlauna* 'giva som hedersgåva, som lön för trogen tjänst', adj. *heiðvirðr* 'hedervärd', *heiðsádr* 'hedrad', subst. *heiðfé* och *heiðgjöf* (som naturligtvis poet. kan återges 'datio auri'), *heiðmaðr* 'konungstjänare, jarl'; i alla ingår subst. *heiðr* 'heder'. *Heiðfrömuðr* ('dator auri') förekommer 1 g. i en vers av Snorre i Håttatal, där han konstnäsligt leker med stavelsen *heið*; det översattes alldeles riktigt av Meissner (Kenningar s. 320): 'einer der die Ehre der von ihm beschenkten fördert'. Ett enkelt *heiðr* (med ovisst genus) träffas 1 g. i en vers av Kormak, där tolkningen är mycket osäker; i varje fall betyder det icke 'guld'¹.

Som man ser, brister bevisningen sönder på alla de avgörande punkterna. Att förf. vid tolkningen av de mycket dunkla stroferna gått till väga med en oförskräckt djärvhet, skall förvisso icke klandras. Men uppslagen måste så långt görligt är prövas med de hjälpmedel vi äga, och de få icke strida emot säkra fakta eller vara uppenbart orimliga. I så fall bli de ingenting annat än lösa hugskott utan vetenskapligt värde. Alltför ofta underlåter förf. en sådan prövning, även i fall då en utredning varit möjlig eller ovillkorligen påkallad. S. 76 tolkas *á sér hon ausask* (str. 28) 'hon ser det genomösas'; *ausask* skall här vara likvärdigt med *drekka*. Men icke med ett ord berör förf. partikeln *á*, som väl knappast talar för att trädet blivit invärtes begjutet, genomöst. S. 105 sluter förf., att frågan i 26: 5—8 måste syfta på Oden, även om R:s läsart *hverir* »vore den riktiga

talar emot; *gullhvitr* är ingenting att stödja sig på, då det förekommer endast 1 g., Hárbr. 30 Cod A (R: *gullbjartr*), snarast genom påverkan av det strax förut gående *línhvitr*.

¹ *Heiðr* är i den isl. litt. i utpräglad grad ett namn på häxor (se Linds ordbok; DA 5, s. 96). Förekomsten i Vsp. 23 måste stå i samband härmed. Då användningen för övrigt knappast kan ha sitt ursprung i Vsp-strofen, måste man anta, att innebörden av namnet stått klar för diktaren och att han valt det med full avsikt.

och måste uppfattas som flertalsform»(1). I en not anmärkes, att enligt Holtzmann (Die ältere Edda, 1875, s. 47) »är *hverir* att uppfatta som äldre form för *hverr*». Alltså en urnordisk språkform bevarad i Cod. Reg.! Det är att märka, att Holtzmanns arbete utgöres av föreläsningar hållna 1861—68 och utgavs posthumt 1875, två år före de grundläggande undersökningarna om synkopelagarna i PBB 5. S. 62 f.: förf:s förmodan om Vsp 3 *né sær né svalar unnir*, att det här är en motsättning mellan två olika slags vatten, är måhända riktig, ehuru detta knappast framgår därav, att *svalar* som rimord är betonat¹. »*Sær* torde här afse 'saltvatten' och *svalar unnir* 'sötvatten', närmast 'källvågor'. I öfverensstämmelse härmed har man att uppfatta *svalkaldr sær* (Hyndl. 38) som 'källvatten'. Man frågar sig ovillkorligen: varför inte lika gärna tvärtom? *Úrsvalar unnir* HHu II: 13 betecknar i varje fall havsvågorna, och fisl. *sær* som ämnesnamn betyder just 'salt vatten' i motsats till sött². Det verkliga skälet är nog, att betydelsen 'källvatten' kräves av förf:s mening om Heimdallsdryckens beståndsdelar, liksom exempelvis den magiska innebörden av *fela* är nödvändig, för att tolkningen av str. 28—29 (liksom f. ö. förf:s helhetsuppfattning av Vsp) skall kunna stå sig. En filologisk undersökning måste ofta röra sig i cirkel, men det gäller då så mycket mera att klart skilja på vad som blott är hypotes och vad som är någorlunda hållbar förutsättning. Förf. av denna avhandling är i sin tankegång på ett påfallande sätt bunden av förutfattade meningar, och hans bevisföring blir därigenom ofta pressad och hårdragen. Då undersökningen till stor del föres fram med tillhjälp av ovissa eller oriktiga förutsättningar, måste slutsatsernas sannolikhetshalt bli ytterst ringa.

Här kan en redogörelse lämnas för innehållet endast i mycket allmänna drag. Det heliga mjödet, som härrör från de tre mytiska underjordsbrunnarna, är världsträdets, Yggdrasils, näring

¹ Liknande resonemang finnas flerstädes: S. 15 *alda bprnom* str. 20 hänföres, "såsom också rimmet kräver", till *ørlog seggja*. ej, som vanligen sker, till föreg. vers. S. 82: frågan *vitoð er enn eða hvat?* str. 28, 29 måste avse det närmast föregående *af veði Valfoðrs*, med vilket det allittererar: "Förstån I ännu hvad jag menar med detta uttryck *af veði Valfoðrs*?" Men samma fråga återkommer ju som stef även i str. 34, 35, 38, 40, 49, 59 och 60. Vilken innebörd har det väl här? S. 89: *gullnom stóli á Háv*. 105 hör icke till *mér* utan till *Gunnloð*, "med hvilket ord det allittererar".

² Tydligast på ett ställe i Grågås, där det talas om dop: *skal taka vatn þar, er vatni náir, eða síá, ef eigi náir vatni*. I hela Norge betyder *sjó* salt havsvatten. Naturligtvis är detta en sekundär betydelseutveckling, men den kan vara gammal nog.

(s. 69—78). Samma mjöd ger åt Heimdall hans gudomskraft (s. 57—69); förf. stöder sig härvid förnämligast på en grundlig, om också i sina detaljer mycket diskutabel tolkning av Hyndl. 38. Mjödet har sålunda uppfattats som ett slags kosmisk livsprincip, liksom det också varit en helig kult- och ingivelsesdryck, åtminstone inom den kultgemenskap, där Heimdall dyrkats som den högste guden (s. 78—80).

Att Vsp. uppstått inom en Heimdalldyrkande kultkrets, framgår redan av diktens första strof: *allar helgar kindir, meiri ok minni mögo Heimdallar*. »Härmed åsyftas icke människorna i allmänhet... utan sådana människor, som anse sig härstamma från Heimdall, dvs. sådana som dyrka Heimdall som den högste guden» (s. 81)¹. Heimdallsdyrkarna äro fientligt sinnade mot Oden. »I gåtlika ordalag, afsedda, efter allt att döma, endast för de invigde» (s. 104), »kanske tillhörande det hemliga kultspråket» (s. 82), låter valan i str. 28 sina åhörare förstå, att det icke längre är Heimdall, utan Oden, som förfogar över underjordens mjödkälla, och i str. 29 berättar hon om Odens seger över sina fiender². De närmast föregående str. 26—27 förtälja, hur Oden kom i besittning av mjödkällan. H. finner här en variant till den från Háv. 104—110 kända myten om Oden och Gunnlod (s. 85—104). Det talas om ett illdåd övat av Oden gent emot en kvinnlig fruktbarhetsgudom, som genom hans vållande har utlämnats till frostens och köldens makter. Som trohetspant (*at veði*) har Ods mö givit åt sin brudgum underjordens mjödkälla, men då han fått denna i sitt våld, bröt han trolöst sina löften och eder (s. 104—113).

Anmärkningsvärt är, att om denna tolkning vore riktig, det då i str. 26—27 skulle berättas i bakvänd ordning: först hade de eder trampats under fötterna, som man ömsesidigt avlagt vid ett äktenskapsavtal (27: 5—8); därpå hade Tor, upptänd av vrede, gripit till vapen (27: 1—4); slutligen samlades de rådande makterna (= vanagudarna) på tinget för att utröna, vem förövaren

¹ Uttrycket *helgar kindir* betecknar, att åhörarna "stodo i kultgemenskap med valan och voro afskilda från dem som stodo utanför denna kultgemenskap. Man skulle möjligen kunna på svenska återgiva uttrycket med 'heliga församling' eller 'församlade helige'". Egendomligt är dock, att *kind*, som självt är kollektivt, här står i pl., till på köpet föregånget av *allar*. Fanns det många Heimdallsförsamlingar, till vilka valan vänder sig? Icke heller få vi veta, varför Heimdallsönerna kallas "större och smärre".

² "Kanske var det också med hänsyn till omgivningen tryggast för den besegrade att blott genom antydningar vidröra hvad som hänt" (s. 104).

av illdådet är (26). Hur mycket enklare och sannolikare är då icke Snorres tolkning!

Den senare delen av H:s avhandling ger kanske icke anledning till anmärkningar i lika hög grad som den förra, vilket torde bero därpå, att den i mindre utsträckning rör sig med språkliga argument. Därmed är emellertid ej sagt, att den går fri för invändningar. Religionshistoriskt som historiskt lika orimlig är den besynnerliga tanken, att det under vikingatiden skulle ha funnits olika hedniska kultsamfund och sekter, bekämpande och förföljande varandra. Tanken blir ej sannolikare, om man som förf. föreställer sig, att Vsp diktats i Sverige, eller eventuellt vill skjuta dess tillkomst några århundraden tillbaka i tiden. Den ene bonden satte Frö högst bland gudarna, den andre Tor eller Oden, utan att detta, så vitt vi av källorna veta, ledde till några obehagligheter för honom. Den nordiska hedendomen var till sin natur icke exklusiv eller intolerant. Vsp måste utan tveivel förstås mot bakgrunden av en spänning mellan två motsatta religioner, men dessa äro icke Odenskult och Heimdallskult, utan som man länge insett nordisk hedendom och kristendom¹.

Myten om vanakriget är av samma slag som myten om Gefjon. I båda fallen döljer sig enligt min mening bakom myten en historisk verklighet. Men motsatsen mellan åsar och vaner, m. a. o. mellan den gamla Njord- och Frökulten och den nya Odenskulten med runor och skaldskap var blott ett moment i utvecklingen. Vsp:s diktare har ej förstått myten bättre än vi, snarare tvärtom. För honom har den blott varit en episod i gudarnas öden.

Om man sålunda måste ställa sig starkt kritisk till H:s Vsp-avhandling som helhet, skall utan förbehåll erkännas, att den innehåller enstaka tänkvärda synpunkter och uppslag. Särskilt må nämnas tolkningen av *vígsþjá* s. 41 f., av uttrycket *ok í augo leit* s. 47, sambandet mellan Hel och Urd s. 72, mellan stjärnhimmel och myten om världsträdet samt förklaringen av Fjölsv. 20 (s. 77 f.). Förtjänstfull är i många stycken utredningen om mjödet och behandlingen av Háv. 104—110, där förf. stöder sig på tolkningar av M. B. Richert och V. Rydberg. Undersökningen är alltigenom skarpsinnig och intresseväckande och utförd med en energisk och övertygande framställningskonst, som mången gång gör det lätt för läsaren att glömma problemens faktiska svårigheter. Grundfelet är nog bristande kunskaper om fornnordiskt språk och fornnordisk kultur. Förf. har gått till väga ungefär som om vi ägde blott en enda källa och den enda vägen vore att genom minutiös analys borra sig in i dess hemligheter. För

¹ Jfr särskilt R. Meissner i *ZfdPh* 43, s. 450 f.

min del tror jag icke att vi ha mycket att hoppas av denna metod. Den ökade insikt i Vsp:s innehåll och mening, som vi kunna hoppas av framtiden, få vi nog snarast vänta genom ett fördjupat inträngande i forntidens kultur över huvud taget.

*
*
*

Str. 26—27 äro enligt H. själva kärnpunkten i Vsp. De handla om Odens svekfulla illdåd, det *Valföders vél*, som valan i första strofen säger sig skola förkunna. I anslutning till Müllenhoff söker förf. (kap. 1, s. 1—8) i fråga om str. 1 motivera H:s läsart. Kritiken mot den gängse uppfattningen, som lancerats av Bugge och stöder sig på R, är onekligen i mycket träffande. Ingen skall kunna säga, att det är självklart, vilkendera hdskr:s text som är rätt. Svårigheter yppa sig, vilkendera man väljer. För min egen del har jag icke blivit övertygad av förf:s argumentering, som givetvis i främsta rummet stöder sig på innehållet i det 4. kap.

H. uppfattar (s. 10) sista versparet i strofen (*forn spjóll fira, þau er fremst um man*) som apposition till *Valföders vél*. Men är detta en rätt naturlig tanke? »Valfaders svek» omtalas ju enligt förf. först i str. 26—27. Och valan minns ju mycket som är tidigare: urtiden då endast jättarna funnos, jordens skapelse osv. Detta kunde med skäl kallas »gudars och mänskors forna öden, de som jag först minnes».

Dikten börjar med en lystring. Valan äskar ljud och omtalar ämnet för sin dikt. Formeln är välkänd från skaldekväden; på liknande sätt börja exempelvis Haraldskvåde och Håleygiatal (också dess förebild Yngl.?). Det som därefter är anmärkningsvärt är, att skalden icke talar direkt själv. Det är ett mytiskt väsen, en vala av jättebörd, i vars mun han har lagt sitt kvåde. Därav följer, att dikten, hur man än uppfattar den, måste ha varit infattad i en episk ram av större eller mindre omfattning. När den ännu levde i muntlig tradition, kan man inte gärna ha börjat direkt med *Hliöds biðk allar* etc. Man måste ha fått veta åtminstone vem det är som talar, när det sker, till vem det sker och varför det sker. Denna episka infattning, som sålunda gav situationen för valans spådom, har sannolikt varit på prosa. Härpå tyder diktens uppslag *Hliöds biðk allar* etc.; så har ver- sen sannolikt börjat allt från begynnelsen.

I Vegt., som ju väsentligen består av ett samtal mellan Oden och en vala, är själva situationen, ramen, given i de första stroforna. Detsamma är förhållandet med Vafpr. (samtal mellan Oden och Frigg, Odens färd till jätten). Annorlunda Grimn.: här är endast Odens tal i metrisk form, men det är omgivet av en ramberättelse på prosa. Av dessa tre dikter liknar Vsp mest

Grimn., därigenom att det består av en persons monolog om mytologiska ting (valans, Odens).

Prosan var emellertid en vida mindre varaktig form för traditionens liv än versen. Den förändrades, den glömdes, man försummade att uppteckna den. Flera eddadikter ha utan tvivel varit åtföljda av muntlig prosa, som har gått förlorad. Så är fallet med Vsp. Att ramberättelsen kring Grimn. bättre bevarats, beror utan tvivel därpå, att dikten själv innehöll anspelningar på situationen (Oden mellan de båda eldarna) och sålunda faktiskt lockade till utförlig kommentar. Vad Vsp angår, ha vi väl skäl att antaga, att ramberättelsen varit relativt enkel och lättfattlig för en forntida nordbo.

Emellertid är det just förlusten av infattningen, som till stor del gör dikten så svår för oss att förstå. Infattningen har varit en levande del av konstverket, men den är förlorad. Vi veta genom namnet *Völuspá*, som säkert är gammalt, att det är en vala som talar. Men till vem har hon talat? Vem har frågat ut henne? Hennes ord (*Vildo at ek . . . fyrtelia*) synas ange, att det är en enskild, som gjort det.

En ting kunna vi med full säkerhet säga: ramen måste ha varit mytologisk. I Vegt. är det Oden, som väcker valan och nödgar henne att yppa sina hemligheter. Det förefaller sannolikt, att detsamma varit fallet med Vsp. Valan är här icke en verklig vala, en mänsklig spåkvinna. Hon är urgammal. Hon är fostrad bland jättarna. Det kan då icke ha varit en människa, som förmått henne att tala. Det måste ha varit Oden, som med makt har tvingat henne. Detsamma antydes också av slutorden *nú mon hon sökkrask* 'nu skall hon sjunka tillbaka i den trollvärld, varifrån hon har kommit'.

Om vi uppfatta saken på detta sätt, gå vi knappast utanför de antydningar, som dikten själv ger. Men då blir genast åtskilligt i str. 1 enkelt och kräver icke så stora spekulationer. Själva situationen i Vsp är ett lånat motiv; detsamma är fallet med inledningsformeln, varmed skalden öppnar sin dikt. Det är Oden som väcker valan och tvingar henne att tala. Men hon riktar sina ord till människor. Därför låter skalden henne tala om sådant, som för Oden måste ha varit välbekant, och omtala honom själv i tredje personen¹.

¹ *Heilag*r egentl. 'åtföljd av *heill*' (jfr namnet *Helgi*). Måhända är det denna ursprungliga innebörd, som ordet har i valans *allar helgar kindir*. Jfr valkyrjans *Heill dagr*, *heilir dags synir* etc. Sigdr. 3—4. Den ur sömnen väckta valan hälsar de levande och bjuder tystnad till vad hon har att säga. — I str. 2 talar valan om sig själv och hur hon har fått sin kunskap. Därefter börjar med str. 3

Det betydelsefulla i Vsp är alltigenom icke motiven, ty de äro traditionella och lånade, utan den *anda*, varmed den för oss okände skalden fyllt sin dikt.

* * *

Det 2. kapitlet (s. 8—30) utgöres av en undersökning av strofbildningen i Vsp, sålunda ett försök att karakterisera diktens stil. Det för Vsp utmärkande finner förf. däruti, att »ett stort antal af diktens regelrätta, dvs af åtta verser bestående strofer äro byggda med en egendomlig syntaktisk symmetri, ett slags parallellism, hvilken, utom i enstaka fall, eljest icke förekommer i någon af Eddans fornyrdeslagsdikter. Denna parallellism råder utan undantag mellan hvarje strofs båda halvvisor och består däri, att andra halvvisan tjänar att utveckla eller på annat sätt närmare bestämma hvad som utsäges i första halvvisan, hvarvid de båda halvvisorna bilda hvar för sig syntaktiska enheter, åtskilda medels en längre meningspaus... Äfven inom hvarje halvvisa kan i de allra flesta fall iakttagas samma eller liknande parallellism».

Sedan man konstaterat, att förf. med »parallellism» menar något annat än vad man i regeln annars gör, skall man villigt medgiva, att det ligger riktiga iakttagelser till grund för förf:s framställning i stort sett — jag talar icke om detaljer. Man frågar sig blott, i vad mån detta stildrag är särskilt utmärkande för Vsp och om dess rika förekomst där icke sammanhänger med diktens säregna innehåll.

Att de båda halvstroferna »hvar för sig bilda syntaktiska enheter, åtskilda medelst en längre meningspaus», är ingenting märkvärdigt. Det är allmänt uti de allra flesta av Eddans fornyrdeslagsdikter, särskilt de äldre. Helmingen är helt enkelt normalt en rytmisk och syntaktisk enhet, och det är endast i några få (yngre) dikter, som man märker en tendens till dess upplösning, därigenom att meningen griper över halvstrofgränsen¹.

den egentliga förkunnelsen (*Ár vas alda* etc.). Str. 1—2 ha sålunda samma ställning som str. 1—3 i Grimn. Med str. 4 börjar där den mytologiska förkunnelsen (*Land er heilagt* etc.). Valan talar om världsskapelsen, guldåldern, dvärgars och människors skapelse, asken Yggdrasil med nornorna och om händelser i gudarnas liv. Därmed har hon kommit fram till nutiden. Då kommer denna märkliga str. 29 *Ein sat hon úti* och 30 *Valdi henni Herföðr*. Så till vida har Bugge enligt min mening sett rätt, att här kommer något som hör till infattningen.

¹ Från denna huvudregel om halvstrofens självständighet och

Det andra och viktigaste, som skulle vara utmärkande för parallellistisk strofbyggnad, är att det råder ett logiskt samband mellan strofens båda helmingar. Bestämmandet kan vara av mycket olika slag, såsom framgår om man granskar de 28 strofer, som förf. s. 14 upptar såsom utan vidare parallellistiska. I vad förhållande står då detta stildrag i Vsp till diktens allmänna karaktär och innehåll?

Fornyrdeslagsdikterna annars äro ju i regeln rent episka: det är en rad händelser, som utvecklas, berättelsen fortskrider i rask följd från moment till moment, skalden ilar framåt i knappa satser, något vilande i momentet, någon beskrivning förekommer knappast. Det som binder stroferna och helmingarna, väl också versparen, samman är ofta blott och bart tidsföljden. Vsp åter utgör en rad av bilder; det hela är ju en tankedik men framställd som en följd av syner. Därav följer, att manéret blir helt annorlunda än i de rent episka dikterna, mera beskrivande, skalden dröjer gärna och utförligt vid de enskilda bilderna och utvecklar dem. Den kronologiska utvecklingen sker mellan stroferna, mera sällan inuti dem. Vsp liknar i detta avseende icke något annat inom Eddan, och det är svårt att jämföra den med de andra fornyrdeslagsdikterna.

Emellertid vill det förefalla, som om parallellistisk strofbildning icke vore så alldeles sällsynt. Den förekommer just i sådana strofer, som äro skildrande, beskrivande. Några ex. på måfå: Þkv 10, 14, HHu I: 2, 3, 6, 10—13. Om man blott uppsöker sådana partier i de andra kvädena, som ur innehållets synpunkt äro någorlunda jämförbara med Vsp, så skall man återfinna parallellismen.

Under sådana förhållanden är det en viss risk att använda parallellistisk strofbyggnad som kriterium på en strofs äkthet. Enligt H. (s. 27) åstadkommes det estetiska intrycket av Vsp »uteslutande af de parallellistiskt byggda stroferna». De övriga

frihet, syntaktiskt och metriskt, finnas en del anmärkningsvärda avvikelser i Vsp: I str. 60 griper meningen över halvstrofgränsen och omfattar 3 verspar. I str. 3 går den viktigaste gränsen icke mellan de båda helmingarna, utan inuti den första helmingen. Strofen uppdelar sig sålunda icke i 2 + 2, utan i 1 + 3 verspar. Str. 4 är syntaktiskt icke självständig gent emot det föregående (likaså str. 16). Sådan syntaktisk förbindelse mellan stroferna är i Eddan ej särdeles vanlig. Str. 7—8 bilda ur innehållets synpunkt en enhet. 8: 1—4 bildar en omedelbar fortsättning av 7. Det nya, som hänför sig till allt detta föregående, kommer så i andra halvstrofen av 8. (Man bör lägga märke till hurusom här versparet som slutet enhet sönderfaller; det är kortversen, som bygger upp strofen.)

äro estetiskt undermåliga. »Det synes otänkbart, att dessa misslyckade poetiska försök kunna hafva samma upphof som Vsp-diktens öfriga strofer. Dessa icke parallellistiska strofer torde alla vara att betrakta som interpolationer.» Det är att märka, att de flesta av dessa strofer just äro utpräglat episka, livligt berättande i högre grad än några andra i Vsp. Det gäller om Baldersepisoden str. 32—34, förberedelserna till Ragnarök str. 47—50 och slutligen de enskilda gudarnas strider str. 51—53. För min del kan jag icke finna, att förf:s hårda omdöme om dem är berättigat, om man nämligen bedömer dem ur sin art och inte lägger parallellismen till norm. Vi kunna väl tilltro Vsp:s diktare omväxling i olika stilar; det bidrager snarare till diktens skönhet än tvärtom. På samma sätt som vi i andra dikter finna blandning av parallellistisk och icke parallellistisk strofbildning, alltefter innehållet.

Förf. utgår ifrån att varje strof i Vsp ursprungligen måste ha bestått av 8 rader; vad därutöver är, det är av ondo. Ståndpunkten är med säkerhet oriktig och numera allmänt öfvergiven. Man måste exempelvis räkna med möjligheten av strofer på 3 helmingar, sådana som 19—20 (s. 15), 31 (s. 18), 44 (s. 23), 45 (s. 24). Det finns i Vsp utan tvivel ett didaktiskt element, och namnuppräkningsarna i 19: 5—8 och 31: 5—8 behöva därför icke vara interpolationer. Vad str. 44 beträffar, instämmer jag tillfullo med förf., att det är oförklarligt, att Müllenhoff m. fl. velat »offra de kraftiga som svärdshugg fallande verserna» *skeggiöld, skalmöld, skildir ro klofnir, vindöld, vargold, átr veröld steypiz*. Men jag har svårt att tro, att man skall behöva offra något alls. H. menar, att raderna *Hart er í heimi, hördómr mikill . . . mun engi maðr öðrum þyrma* med sina abstrakta moralsatser härröra från en kristen läsare. Förmodligen är detta intryck i främsta rummet föranlett av ordet *hördómr* (jfr härom Meissner i ZfdPh 43, s. 450 f.). Men, om detta är riktigt, måste vi rikta samma invändning mot ett annat ord, som förekommer i de fyra rader förf. vill behålla, nämligen *veröld*. Det förekommer 2 ggr i Vsp men annars aldrig i eddadikterna, lika litet som i den äldre skaldepoesien (i stället *heimr*). Fritzners belägg äro hämtade så gott som uteslutande från religiös prosa och riddarromaner. Ordet är starkt misstänkt för att vara kristet och tillhöra det religiösa språkbruket, västgermanskt till sitt upphov och med den kristna missionen inlånat till Norden. Got. har i stället det likbetydande *manaseþs*. — I str. 45 ha vi en livlig berättelse, där en mängd olika ting uppräknas, alldeles i stil med str. 7—8, 47, 48, 50: 5—8.

Mycket verklighetsfrämmande ter sig förf:s flera gånger (s. 16, 24, 26) uttalade mening, att »interpolationerna» skulle vara att betrakta som i texten inflikade randglossor.

Vad parallellismen inom halvstroforna beträffar (s. 10—14), hade det alldeles säkert varit gagneligt, om förf. tagit hänsyn till Neckels undersökningar om förhållandet mellan sats och vers inom de olika eddadikterna. I all sin knapphet ge de faktiskt allt väsentligt, som kan sägas om Vsp i detta stycke. Det visar sig, att Vsp icke intar någon utpräglad ställning. Där finns blandning av olika typer: strofer som i kortversens självständighet erinra om Rp (t. ex. str. 7—8), strofer med fast bindning som i Hym (t. ex. str. 38 a, 39 b). Detta viktiga stildrag kommer icke alls till sin rätt i förf:s framställning. Vi finna på s. 10 under samma rubrik stilistiskt mycket olikartade strofer om varandra (t. ex. str. 25 och 7—8).

F. ö. kan jag naturligtvis icke i detalj granska förf:s redogörelse för Vsp:s halvstrofer. Några få anmärkningar må dock finna plats. S. 10 upptar förf. som första grupp halvvisor, där bestämningen i andra versparet utgöres av en självständig sats; hit hör närmast tredjedelen av parallellistiskt byggda halvvisor. I flera fall är man dock tveksam, om helmingarna verkligen äro parallellistiskt byggda i förf:s mening. 59 a: är här andra versparet med sina båda självständiga satsers bestämning till det första? Är det ej i stället tre sidsordnade moment? På samma sätt 54 a. Likartade te sig 3 a, 3 b, 7 b, 8 a, 23 b, 40 b, 43 a (= 46 a, 55 a), 44: 1—4, 7—10, 45: 9—12, 50 a, 54 b. 18 b: hör ej andra halvstrofens första verspar närmare samman med första halvstrofen? Det skarpaste avsnittet synes vara framför sista versparet. 45: 9—12: Om H:s och SnE:s ordning är den ursprungliga, vilket synes sannolikt, blir helningen väl knappast parallellistisk. 20: förf:s tolkning (s. 15) är med säkerhet icke riktig; den förutsätter en tempusväxling inom halvstrofen, som är föga sannolik. *Alda bornom* är bestämning till *lif kuro*; *ørlog seggia* är variation av *lif* eller snarare *log*. Av str. 23 har förf. utlovat ny tolkning; tillsvidare få vi dock uppfatta *volo velspáa* som apposition till *hana* i första versen. Här ha vi sålunda fast förbindelse mellan versparen. Av de halvvisor förf. uppräknat till första gruppen, bortgå i så fall 20, endast 7 återstå. Av dessa utmönstrar förf. själv senare (s. 17) en, nämligen 29: 5—8.

I andra gruppen »bildar andra versparet appositionsbestämning till ett för meningen betydelsefullt substantiv i första versparet». Hur hit kan föras 39 b, 42 a, 62 b, synes åtminstone mig oförklarligt. — Stundom går det skarpaste avsnittet i halvstrofen icke mellan versparen, utan tvärsigenom ett verspar. Detta är fallet med 6 a (= 9 a, 24 a, 26 a), 29 a och med 43 b (= 46 b, 56 b). Dessa kunna rimligtvis icke kallas parallellistiska.

Resonemanget s. 12 om 36: 5—8, 41 a och 41 b, där subjektet med sina bestämningar upptager andra versparet och får en

ställning »nästan som apposition till ett i det föregående predikatet inneslutet virtuellt subjekt», låter givetvis höra sig. Om det är riktigt att uppfatta saken på detta sätt, beror på om det otvunget låter genomföra sig på alla fall och om dikten f. ö. icke uppvisar några säkra exempel på bindning. Fast bindning ha vi i 39 b, 56 a, 38 a, 58 a, 32 a, 34 b.

Vsp är i stilistiskt avseende ett alltför invecklat konstverk, för att den skulle kunna lösas efter en enda formel. Läser man dikten uppmärksamt ur denna synpunkt, ger den ett helt annat intryck än flertalet eddadikter, mycket mera komplicerad och rik på nyanser. Man har icke rätt varken att pressa fram sådana tolkningar, som stämma med »parallismen», eller ännu mindre att utesluta sådana strofer eller strofdelar, som icke äro parallelistiska. Varför skulle dikten vara uppbyggd efter ett strängt logiskt schema?

Elias Wessén.

Björn K. Þórólfsson: Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr fornmalinu. Með viðauka um nýjungar í orðmyndum á 16. öld og síðar. Reykjavík 1925 (XXXIV + 138 s., pris 6 kr.).

Denne bok behandler et emue, som hittil har vært altfor lite undersøkt, nemlig utviklingen av det islandske sprogs form-lære i tiden etter ca. 1300. Forfatteren har gjennomgått en mengde sprogkilder fra 14. og 15. århundre, diplomer, sagahåndskrifter, rimur, danseviser og annen diktning. Særlig må det fremheves, at han ved flittig bruk av originaldiplomer søker å datere overgangene, og at han derved har gitt sin bok en solid ryggrad. Derimot har han hvad de andre kilder angår, i større grad måttet la sig nøie med et utvalg, og det er da naturlig, at han først og fremst har holdt sig til det lettest tilgjengelige, den helgendiktning, som er optatt i Den norsk-islandske skjaldedigtning, og de rimur, som er utgitt i Riddararímur og Rímnasafn. Likevel er det utvalg, han har benyttet, så fyldig, at man sikkert vil kunne gå ut fra, at alle de viktigere forandringer i sprogets bøningsformer, som er foregått i disse hundreår, finnes omtalt i boken. Skjønt forfatteren for det meste har brukt utgaver som grunnlag, har han i flere tilfelle vært nødt til å kontrollere sine eksempler ved eftersyn i selve håndskriftene. Særlig gjelder dette de ordformer han har optatt fra Diplomatarium Islandicum, et verk som på grunn av sin store unøiaktighet, i II. og III. bind iallfall, må sis å være så godt som ubrukelig til sproghistoriske studier, hvis man ikke stadig har selve originalene ved hånden.

I et tillegg behandles ordformenens fortsatte utvikling i 16. århundre med enkelte av tidsrummets trykte bøker som hovedgrunnlag. Der finnes også noen bidrag til sprogets historie i senere tid, men de er mer spredte og tilfeldige; for det meste er de bygd på de to første islandske grammatikker, av Runólfur Jónsson (trykt 1651) og av Jón Magnússon (skrevet omkring 1737, utrykt). På grunn av visse forhold under utarbeidelsen, som nærmere forklares i fortalen, kunde dette tillegg ikke innarbeides i bokens hoveddel. For benytteren medfører dette den ulempe, at hvis han vil ha greie på et eller annet spørsmål, må han slå op på to steder, men denne mangel avhjelpes for en stor del ved et rikholdig register.

Endelig finnes der en innledning om hovedpunktene av islandsk lydhistorie etter ca. 1300.

Hvis man skulde nevne bokens nærmeste forbillede, måtte det vel være Det norsk-islandske skjaldesprog av Finnur Jónsson,

men selvfølgelig kan den på grunn av kildematerialets art ikke gjøre lignende krav på fullstendighet. Dens verdi beror først og fremst derpå, at den inneholder og legger til rette en stor mengde eksempler med henvisninger til selve kildene. Det hender ikke ofte, at en overgang eller en ny form konstateres uten at bevissteder anføres; man kunde nevne formene *ukkur*, *ukkar* (< *ykk-*), som uten nærmere forklaring oppgis å være fra 17. årh. (s. 97). Flere eksempler vilde forfatteren ha kunnet forkorte, uten skade for tydeligheten. F. eks. finnes s. 55 et citat på endelsen *-i* (*-e*) i 1. pers. konj.: »uill nu sancte nicholaus (*-i* utg.) at ek niote brautarholts», hvor ordene »at ek niote» vilde være mere enn tilstrekkelig. S. 57 står »livka fiorar merkr», men her er det bare formen *ljúka* (< *lúka*), som har interesse, ikke ordets syntaktiske sammenheng, og ordene »fiorar merkr» kunde derfor gjerne være utelatt. I forbindelse hermed kan det også nevnes, at boken av og til gir opplysninger, som er av syntaktisk eller leksikalsk art og som neppe kan sis å være på sin plass i en formlære, f. eks. slike ting som at subst. *lunga* finnes i sing. (s. 24; i de gamle kilder er det tilfeldigvis bare overlevert i plur.), at et emfatisk *svó* forekommer foran adjektiver uten at en atsetning følger efter (*seg þínu ætt svó dýra*, s. 73) og at *nú* kan stå uten bestemt betydningsinnhold efter verber (*þá gól nú haninn fyrst*, s. 123). Men for leseren er der liten grunn til å klage over, at der enkelte ganger gis noe mere enn man ifølge titelbladet venter.

Når man tenker på, hvor konservativt det islandske bøinings-system i det hele tatt er, vil man forstå, at en forholdsvis stor del av en bok som den foreliggende må bestå av detaljer, opplysninger om enkelte ord, som har endret form, skiftet kjønn eller er gått fra den ene klassen over til en annen. Enkelte av de ordformer, som er optatt, synes å være ganske isolert; de finnes bare en gang og viser sig så aldri mere. Det er særlig på reformasjonstiden slike former dukker op. Man minnes i den forbindelse den omstendighet, at den første islandske oversetter av det nye testamente var sønn av en nordmann og hadde fått sin utdannelse i utlandet, for det meste i Bergen. Skjønt hans islandske stil efter forholdene er utmerket, har han neppe vært fullt sikker overfor alle formlærens finesser. Iallfall for ikke-islandske benyttere av boken vilde det ha vært en vinning, om forfatteren regelmessig hadde gjort oppmerksom på slike isolerte fenomener, som ikke stemmer overens med eller danner grunnlag for den senere utvikling.

Selvfølgelig er der flere enkeltheter, som man kan ha avvikende mening om. Jeg skal nu nevne størstedelen av de steder, hvor jeg tror en anmerkning kan være på sin plass.

S. XI (jfr. s. 7). Formene *Árun* (-*ún*?), *Símun* (-*ún*?) kan være lydrett utviklet ved en svaktrykksovergang $ó > ú$ eller $o > u$, jfr. *hón* : *hún* og *hon* : *hun* (s. 43); *priur* (for *prior*) er sannsynligvis onlaget i tilslutning til de mange maskuline substantiver på *-ur*. Forfatteren synes å tenke sig, at disse ordene er to ganger lant inn i sproget og at *ú* da gjengir det europeiske *o*, mens islandsk *ó* var blitt diftong. Det er mulig at denne forklaring strekker til med hensyn til formen *Thumas* for *Tómas*, som han også nevner. Både *Tummas* og *Simun* finnes også i færøisk.

S. XX. Det er ikke lett å forklare overgangen $au > ö$ i ordene *lauðr*, *taufr*, *tvau*, *sjau*. At den skulde være et svaktrykksfenomen (jfr. *Gunnlaugur* > *Gunnlögur*) tilfredsstillende ikke. Med *lauðr* kan det kanskje gå (forfatteren nevner sammensetningen *haflauðr*, som imidlertid neppe har vært så meget brukt som det usammensatte ord), men med *taufr* synes der å være større vanskeligheter. Med hensyn til *tvau* og *sjau* hevder forfatteren, at disse ordene ofte har svakt trykk, da de gjerne står foran substantiver. Men i den stilling pleier tallord nettop ikke å være trykksvake.

S. XXIII note **). At man efter ca. 1550 gjerne anvender bøningsendelser til rim, i motsetning til det man før hadde gjort, forklares ved en hypotese om endring i sprogets aksentforhold. Det er mulig at dette er riktig, men likevel forekommer det mig tvilsomt, om der ligger noe lydlig fenomen til grunn for slike rim. Forfatteren gjør nettop oppmerksom på, at de først optrår i salmer, senere i annen poesi. Men det er velkjent (og kraftig understreket av forfatteren s. 89), at de første islandske salmer for det meste var en i høi grad mislykket diktning, som formelt stod langt under den katolske religiøse poesi, som de nærmest avløste. Der er tydelige fremskritt i salmeboken 1589, men heller ikke der stiller man på langt nær så store krav som før. Den altoverveiende del av disse salmene var oversatt, og når det ikke var råd å forene nøiaktig gjengivelse av originalene med korrekt metrisk form eller fullklingende rim, gjorde man heller avkall på det siste enn på det første. I dette forhold er jeg tilbøielig til å søke endelsesrimenes opprinnelse. De var først en nødhjelp, men gjennom flittig bruk av salmene satte de sig fast, inntil man fant dem i sin orden.

S. XXV. Formen *gvuð* (< *guð*) kan ikke være yngre enn fra 16. århundre. I et dikt av Arngrímur Jónsson den lærde finnes verslinjene: *kund eg greini Gvöndar | góðmentan og fróðtan* (diktet er trykt i *Calendarium* 1597, her citert efter Páll E. Ólason: *Menn og menntir* IV 634), men sammentrekningen *Gvöndur* for *Guðmundur* kan først være opstått efter at man var

begynt å uttale det siste *gvuð*-. Forresten nevnes Ólafur Gvöndsson i et diplom 1536 (Olaffz Gvöndssonar, Dipl. Isl. X 89), men bare i overskriften, som sannsynligvis er senere tilføiet, skjønt utgaven ikke nevner det.

S. XXV. Her nevnes fra Katrinardrápa rimene *frægar : meyyjar, fegri : meyyjar*, som forklares slik, at *j* i 14. århundre var blitt så konsonantisk, at det nærmet sig til spirantisk *g*. Hos Kahle (Die sprache der skalden 69, jfr. 99) ser man, at slike rim først optrer i 13. årh. hos Sturla (*leys : Súdreyjar, fleigr : Súdreyjum, geiga : síjgur*), og det er naturligst å forklare dem i forbindelse med bortfallet av spirantisk *g* forau *j* (nærmere omtalt nedenfor). Alt før 1250 sa man f. eks. *teyja* for eldre *teygja*, og ordet dannet nøiaktig rim med *meyja*, som derfor ofte ved falsk analogi blev skrevet *meygia*. Når Sturla dikter *geiga létuð gyltar síjgur*, er det unøiaktig rim, men linjen var fra hans standpunkt fullstendig analog med en linje som *frægr víð firna slægjan* hos den gamle »hovedskalden» Úlfr, og derfor uan-gripelig. Eysteins linjer *eigi munu þit Ádám deyja og hlægir mík at hér mun teygjaz* tilhørte for ham ganske den samme kategori (kanskje han brukte stavemåten *deygja* da han nedskrev sitt dikt), men historisk sett er bare den siste korrekt. Uttalen *eiji* og *hlægir* fantes ikke på Eysteins tid, som det nedenfor vil bli påvist. På samme måte er rimene i Katrinardrápa mislyk-kede forsøk på å etterligne eldre rim med *g : gj*.

S. XXXII. Skrivemåten *Orny* (for *Oddnyf*) i et diplom fra 1332 (? iallfall ikke yngre enn 1341) forklares i tilslutning ti Noreen som assimilasjon (ved trykkfeil står der tre ganger > for <), men dette er ikke fyldestgjørende. Man kan ikke komme utenom den antagelse, at overgangen *rn > dn* alt fantes i første halvdel av 14. årh., og at overgangen *nn > dn* efter diftong eller lang vokal er likeså gammel. Man sa *badn*, men skrev *barn*, sa *Oddnyf*, men skrev *orny*, sa *kolbeidn* (< *kolbeinn*), men skrev *kolbeirn* (også dette siste eksempel finnes i diplommet fra 1332 eller de nærmeste år derefter, Dipl. Isl. II 674, og analoge eksempler ofte senere i 14. årh.). Skrivemåten *Olleifr* (= *Oddleifr*) i Hauksbók (se utgaven s. XLV) tyder på, at overgangen *ll > dl* ikke er yngre eun de andre. Når forfatteren søker andre forklaringer av skrivemåter som de nevnte, så er det fordi man i rimur og annen diktning fra 14. og 15. årh. kan finne rim som *bæn : vænn, fein : einn, hreinn : skein* (Grettisr. VIII 7, 26, Sturlaugsr. V 40). Men skal man legge så stor vekt på det? Selv om den nye uttalen er opstått ca. 1300, er det ikke sikkert, at den har vært utbredt over hele landet før enn la oss si et par hundreår senere, og dessuten kunde det godt hende, at en dikter, som i sitt daglige sprog sa *eidn*, i sine vers brukte uttalen *einn*, når rimet

krevde det, enten under innflytelse fra eldre diktning eller som følge av sine kunnskaper om eldre generasjoners sprog. Den omstendighet, at rettskrivningen stadig holdt på *ll* og *nn* kunde også spille en rolle. Man kan fra islandsk lydhistorie anføre flere eksempler på diktningens konservatisme. Svarabhaktivokalen anerkjennes neppe før i 16. århundre som stavelседannende element i rimord. Forfatteren opplyser (s. XXVI—XXVII), at skrivemåten *Fábnir* alt forekommer i 14. årh. (her savner man finnested), og *bl* i ord som *afl* må da sikkert være likeså gammelt, men diktningen bruker lenge ennu rim som *grafnir*: *svaf* (Konráðsr. VI 29) eller *gefi eflautst refsta ná* (det siste hentet fra et dikt fra 16. eller 17. årh., trykt Ísl. gátur etc. III 261).

S. XXXIV. Guðm. Andrésson var fra Bjarg i Miðfjörður, ikke fra Skagafjorden, men i sine unge år gikk han på skolen på Hólar, så hvis *kv* for eldre *hv* virkelig har eksistert i Skagafjorden i første halvdel av 17. årh., har han sikkert kjent det. Det kan ikke nektes, at det er noe overraskende å finne *kv* så tidlig, og kanskje har man da lov å tvile om ektheten av det vers av Hallgrímur Pétursson, som forfatteren citerer, inntil nærmere opplysninger foreligger. Hverken forfatteren eller jeg kjenner ellers noe eksempel på allitterasjon av *k* med *hv* fra 18. århundres første halvdel, men dermed er muligheten for, at de kan forekomme, naturligvis ikke utelukket. En overveldende mengde diktning fra denne tid er utrykt og vanskelig tilgjengelig. Hos Sigurður Pétursson (1759—1827) finnes ett eksempel (Ljódmæli 1844 s. 225) og ett hos Benedikt Gröndal (1760—1825, Kvædi 1833 s. 110), men de første dikt jeg kjenner, hvor overgangen almindelig viser sig, er av Bólu-Hjálmar (f. 1796).

S. 7. At *mánu-*, *þriði-*, *fimmtidagr* går over til *mánu-*, *þriðju-*, *fimmtudagr* skyldes ikke bare innflytelse fra *sunnudagr*, men også fra *miðvikudagr*, *fostudagr*.

S. 12. Det forekommer mig ikke sikkert, at den almindeiligste moderne form for ordet smør, *smjer*, er en fortsettelse av det *smēr* (antagelig med kort vokal), som noen ganger finnes i 14. og 15. årh. Formene *ket* (kæt), *smjer*, *mjel*, kan også godt være opstått ved overgangen *jō* > *je* (omtalt av forf. s. XIX og Valtýr Guðmundsson Ísl. gramm. § 45; som tillegg til eksemplene nevnes *ófjeti* < *ófjot*, *littilfjerlegur* i talesprog ved siden av *littilfjörlegur*).

S. 16. Det kunde være nevnt her, at ordene *hel* og *ey*, som efter forfatterens opplysning lengst av alle *jō*-stammer beholdt endelsen *ju* i dativ, har fått nye sideformer i nominativ: *helja*, *eyja* (dat. *kirkju*: nom. *kirkja* = dat. *helju*: nom. *x*).

S. 24¹⁶ *tvö*, skal være: *eitt*. S. 33²¹ *a*, skal være: *a* og *u*.

S. 35. Nutidssprogets *j* i *nýjan*, *nýjum* o. s. v. er bare ortografisk; ordene *nýja* og *sía* er gode rim.

S. 39. Det er ikke riktig å tale om en »ny form» med *o* i gen. og n. til *fjórir*. Diftongen i ordets første stavelse er opstått ved *u*-brytning, og når man, som forfatteren, skriver brytningsdiftongen *jo*, bør man også skrive *fjogur*, *fjogurra*. Det, som her har vill-ledt forfatteren, er, at i normaliserte utgaver finner man undertiden *fjogur* (sål. ogs. Lexicon poeticum), *fjogurra*, i motsetning til f. eks. *jörð*, *fjörðr*. Det kan i denne forbindelse også nevnes, at det er uriktig å skrive *bjoggu*, *hjoggu* i pret. plur. til *búa*, *hoggva*, når man ellers skriver *jo*, som følgende eksempler viser: Perg. 4 to nr. 2 i Stockholms kongelige bibliotek skriver *biogu* 153²⁴, 158¹⁷ *biogio* 147²⁷ *hiövu* 164³⁰ *hiogio* 163³⁴ (eksemplene er tatt fra selve codex med side- og linjehenvisuinger til utgaven, Saga Ólafs konungs ens helga 1853); Króksfjarðarbók har *biöggv*, *hiöggv*, *hiuggvz* (Sturlunga s. Kålund, s. XXVII); Perg. 4 to nr. 4 i Stockholm skriver *biögu*, *hiögu*, svarende til Ol. s. h. 1853 s. 123³⁵, 217³.

S. 40. Forfatterens opplysning, at spirantisk *g* mellom en vokal og *i*, f. eks. i *tigi*, alt i 13. årh. gikk over til *j*, er ikke i overensstemmelse med de eksempler jeg kjenner. Når spirantisk *g* stod etter lang vokal eller diftong og foran konsonantisk *i*, altså bare i forbindelsene *-eigg-*, *-eygg-*, *-ægg-*, *-ægg-*, *-ýgg-*, forsvant det i første halvdel av 13. årh. Eksempler herpå finnes i Ágrip (*orcnaygiar*, *scraygia*, utg. s. XXVII), Cod. reg. av Eddakvadene (*þygiar*, *blegio*, *gyiar*, Bugges utg. s. XII) og Perg. 4 to nr. 2 (*Feyeygiom* 140¹⁵, *hlegia* = *hlæja* 171⁸, *gyiar* 183²⁸, — henvisuinger til Saga Ólafs konungs ens helga 1853), for ikke å tale om det 14. århundres håndskrifter (se f. eks. Orkneyinga s. XXI, Snorra Edda præf. XXXIII, LVI, LXVIII, Eirspennill XIV, Hauksbók XLV, Forn. Suðrl. LIV, Sturlunga s. Kålund XI, XXVIII) og diktning (*frægja*: *tæjandi* Arngr. Guðm.dr. I 46, *beygja*: *meyjar* Heil. meyjja dr. 48, *beygja*: *deyja* Vøls. rimur III 7 o. s. v.). Derimot beholder *g* sin velare uttale hele det 14. hundreår igjennem i ord av typene *segja*, *eigi*, *ægi*, *tigi*. Dette fremgår dels indirekte av håndskriftenes korrekte skrivemåter, dels direkte av en mengde rim, som f. eks. *plögi*: *róg*, *mýgir*: *augun*, *hneigir*: *augun* Arngr. Guðm.dr. I 35, 55, 64, *ægi*: *frægr* Þormóds kvad om Áróni I 3, *segja*: *eg* Vitnisvísur 7, *eigi*: *þegar*, *dregin*: *skógar*, *segja*: *eg* Máriuvisur I 11, 13, 18, *segja*: *vagr* Gyðingsvísur 1, *dægr*: *ægi* Griplur II 44 o. s. v. Men kort etter 1400 begynner det også å vakle i disse stillinger (se eksempler hos Jóh. L. L. Jóhannsson Nokkrar sögulegar athuganir 46).

53¹¹. 34, skal være: 36. Det sted henvisuingen gjelder står s. 58.

59. Formen *frá* i halvverset *Allir snjallan Ólaf þá | þrva þorvar látinn frá* bør sikkert oppfattes slik: Dikteren levde efter at spirantisk *g* var forsvunnet efter *á* og *ó* (jfr. innledn. s. XI og *mjóu: drógu* i Blávusrimur IX 36) og efter at *u* var trengt inn i en form som *sáu* (< *sá*, pret. plur. 3. pers. til *sjá*). Formene *frá(g)u* og *sáu* var for ham helt sideordnet, og i likhet med *sá*, som han kjente fra gammel (og ny) diktning, dannet han så *frá*.

S. 63. Formen *gjöra* er eldre enn fra første halvdel av 14. årh.; bl. a. finnes den i Perg. 4 to nr. 2, og efter sin opprinnelse står den i nøie sammenheng med overgangen $\rho > \theta$. Sålenge man bare hadde palatalt *g*, *k*, foran θ , var der ikke grunn til særskilt å fremheve det; man skrev *gøra*, ikke *giøra*, ganske som man skrev *geta* ikke *gieta*. Men efterat ρ gikk over til θ , opstod motsetningen *gøra*, *kørin* med palatalt *g*, *k*: *gømul*, *køld* (< *gømul*, *køld*) med velart *g*, *k*, og det var da naturlig, at betegnelsen *gi*, *ki* mere og mere kom i bruk i de førstnevnte ord. Jfr. Olson: Yngvarss. XXXIX.

S. 91. Når komparativ hos Oddur Gottskálksson noen ganger bøies som positiv og superlativ i svak form (*hin fyrra verkin*), forklares dette av forf. som norsk påvirkning. Lignende former er også påvist fra gammelnorsk (Noreen Altisl. gramm.⁴ § 435 anm. 2), men det er vel meget tvilsomt, om de har eksistert så lenge, at Oddur kan ha kjent dem.

S. 96—7. Den antagelse, at formen *jeg* skulde være utviklet i enklitisk stilling efter verbalformer på *-i*, forekommer mig av flere grunner høist betenkelig. Man kan ikke gjerne skille *jeg* fra det *éc* med forlenget vokal, som alt finnes i AM 645, 4 to, forresten bare en eneste gang mot en mengde eksempler med vokal uten lengdetegn. Forf. argumenterer med det faktum, at noe eksempel på *ieg* ikke er påvist i kilder fra 14. og 15. årh. Men det er neppe riktig å tillegge dette moment en avgjørende betydning. Dels behøver forlengelsen ikke å ha vært gjennomført overalt i talesproget på denne tid. Dels var ennå i 14. årh. *e*, ikke *ie*, den hyppigste betegnelse for gammelt *é*, og heller ikke i 15. årh. er *ie* tilnærmedesvis trengt igjennem. Et faktum, som også kan ha spilt en rolle i en tid med sterke rettskrivningstradisjoner, er det, at man ikke var vant til å se ord med *ie* i forlyd. Talesproget kjente bare tre slike ord: *ég* (< *ek*), *él*, *éta* (< *eta*), og det var lett å huske, at de skulde skrives med *e*, ikke med *ie*.

S. 107 (l. 8). Når man i 18 årh. skriver *hverugur*, er det sikkert uttalen *hourugur* som ligger til grunn, jfr. at *hverninn*, *hver* var gått over til *hourinn*, *hour*.

S. 118. Grunnen til at *venda* (vende) enkelte ganger kan

bøies som *ö*-verbum er sikkert det lydlige sammenfall med *vernda* (beskytte).

Efterhvert som kildene til vår sproghistorie blir nøiaktigere undersøkt er det sannsynlig, at enkelte av denne boks dateringer vil kunne skyves litt lengere tilbake, og selvfølgelig kan dens materiale da økes og suppleres på flere måter. Men ved det pålitelige og kritisk siktede stoff den inneholder gir den en solid basis for videre studium, og sikkert vil den lenge ennu være uundværlig for alle, som søker opplysninger om de islandske sprogformers utvikling i tidens løp.

Jón Helgason.

Ivar Aasen: Söndmörsk Grammatik eller kort Underretning om Bygdemaal paa Söndmör. Andre utgaava. (Norske Maalföre VIII utg. av Studentmaallaget i kommisjon hjaa Olaf Norli, Oslo 1924).

Ivar Aasens første språklige undersøkelser gjaldt dialekten i hans hjembygd, sunnumörsmålet. Alt 1836 hadde den 23-årige autodidakt i stillhet for sig selv satt op et »målprogram»¹, som gikk ut på at man burde arbeide for at Norge fikk igjen sitt »Nationalsprog». Han sluttet sin lille programartikkel med dette forslag:

»Det er ikke min Hensigt hermed at fremhæve nogen enkelt af vore Dialekter; nei, ingen saadan bør være Hovedsprog, men dette skulde være en Sammenligning af, et Grundlag for dem Alle. Til et saadant at fuldføre, skulde der gjøres Ord-samlinger for Enhver af Landets større Provindser, med grammatikalske Oplysninger og bestemte Ordforklaringer».

På grunnlag av slike undersøkelser skulde så et »Selskab, oprettet af sprogkyndige Mænd» få istand et »Hovedsprog».

I 1837 begynte Aasen selv å undersøke den dialekt han kjente, og i 1839 hadde han ferdig »Det söndmörske Almuesprogs grammatikalske Indretning». Men to år etter omarbeidet han sin grammatikk og kalte den nå: »Den söndmörske Dialekt (en grammatikalsk Oversigt med Fragmenter av en Ordbog) af Iver Aasen».

Det var dette manuskript som vakte interessen for ham hos kyndige menn i Bergen og Kristiania. Han blev sendt ut

¹ Offentliggjort først i Syn og segn 1909 (se Aasen, Skrifter i samling III, s. 7—11).

på sin lange reise til undersøkelse av dialektene over hele landet, den reise som hadde til resultat, »Det norske Folkesprogs Grammatik» (1848) og »Ordbog over det norske Folkesprog» (1850).

Då han hadde avsluttet disse arbeider, reiste han tilbake til Sunnmøre og opholdt sig der fra høsten 1850 til høsten 1851. Mens han her hovedsakelig arbeidet med »Ordnung af Materialet til Planen for en norsk Sprogform», tok han sig også tid til å omarbeide sitt utrykte ungdomsverk, og våren 1851 kom hans »Söndmörsk Grammatik» ut på Ekset på Sunnmøre.

Den lille boken hadde en dobbelt oppgave: dels skulde den være en populær veiledning for bygdefolket på Sunnmøre om den del av »det norske Folkesprog» som var i bruk der, dels skulde den »være til nogen Hjælp for Fremmede, som kunde ønske at benytte den i videnskabeligt Øiemed».

Ivar Aasens beste egenskaper som folkeskribent og som språkmann kommer her til syne. Han kjenner stoffet inngående, kan derfor fremheve det vesentlige og la det uvesentlige bli liggende. Det er klart at opplysningene om lydene ikke er så nøiaktige som vår tids språkvidenskap krever; men han når langt med enkle midler. Ivar Aasens »Söndmörsk Grammatik» er enda den eneste dialektmonografi fra den del av Norge. Den som ligger nærmest i sted, er Amund B. Larsens »Sognemålene», som nettop er utsendt. Det var rimelig at Studentmållaget fant at det burde ta op vår eldste virkelige dialektskildring i sin nyttige serie »Norske målföre». Professor Sigurd Kolsrud har skrevet ett kort instruktivt forord.

Didrik Arup Seip.

Der Ursprung der Runenschrift und die Magie.

Seit etwa zwanzig Jahren hat man die Frage nach dem Ursprung der Runen fast allgemein als ein in den Grundzügen erledigtes Problem betrachtet. Die Auffassung des Norwegers Bugge und des Schweden v. Friesen, wonach hauptsächlich das griechische Alphabet als Muster für die Runenschrift gedient habe, schien in der sprachwissenschaftlichen Welt so gut wie überall die Ansichten des dänischen Runologen Ludwig Wimmer verdrängt zu haben. Im Jahre 1924 wurde aber die Frage nach dem Ursprung des germanischen Alphabets in eine ganz neue Lage gebracht, und zwar durch eine kleine Schrift des hervorragenden dänischen Sprachforschers Professor Holger Pedersen, »Runernes oprindelse« (veröffentlicht in »Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie« 1923, aber erst im Jahre 1924 gedruckt¹). Früher hatte Professor Pedersen, wie bekannt ein gründlicher Kenner der europäischen und vorderasiatischen Alphabete, seine skeptische Stellung zu der herrschenden Meinung nur durch Äusserungen in seinen Vorlesungen und eine kurze schriftliche Andeutung (vgl. »Et blik på sprogvitenskabens historie«, 1916, S. 21) verstehen lassen. Die Untersuchung Pedersens gibt mit logischer Schärfe in klarer Übersichtlichkeit eine kräftige Verteidigung der Auffassung Wimmers. Aus dem reichen Born eigener Kenntnisse und Ideen spendet der Verfasser auch eine ganze Reihe von neuen Beiträgen, besonders bezüglich des keltischen Ogamalphabets und der mutmasslichen kulturellen Verbindungen zwischen Germanen und Kelten in der römischen

¹ Das Werk ist im folgenden Jahre auch in französischer Übertragung erschienen: "L'origine des runes" (in "Mémoire de la société royale des antiquités du Nord", 1920—25, S. 88 ff.).

Zeitperiode. In bezug auf gewisse Einzelheiten weicht Pedersen von den Auffassungen seines Vorgängers ab und sucht bessere und sichrere Deutungen zu geben. In der Hauptsache aber steht er auf dem von Wimmer gemauerten Grunde. Die Schrift des gelehrten dänischen Linguisten hat auf die Sprachforscher in Skandinavien einen sehr starken Eindruck gemacht, und die Frage nach dem Ursprung der Runen ist von neuem in den Mittelpunkt des Interesses gerückt. Wird sich vielleicht die Wagschale, die wieder in Bewegung gesetzt ist, endgültig zugunsten des dänischen Erklärungsprinzips senken? — Wie in so vielen wissenschaftlichen Streitfragen dürfte es jedoch möglich sein, dass die Wahrheit keiner der mit einander ringenden Ansichten ganz gehört. In ihren Untersuchungen haben sowohl Bugge und v. Friesen¹ wie auch Wimmer und besonders Pedersen eine Seite des Runenrätsels gar zu wenig beachtet: den Zusammenhang der Runenschrift mit der Magie. In der Erörterung Pedersens wird sogar kein Wort darüber gesagt, obgleich die anregende Schrift Magnus Olsens »Om Troldruner« sieben Jahre früher erschienen war (Uppsala 1917, in der Schriftserie »Fornordstima«). Der Verfasser dieser Zeilen hat sich seit einigen Jahren mit der antiken Buchstabenmystik in ihrem Zusammenhang mit den Zahlenrätseln der Runeninschriften beschäftigt. Ich bin durch diese Studien zu der Auffassung gekommen, dass der *Fupark*, d. h. die Runen als eine geordnete Ganzheit, für einen rein magischen Zweck gebildet worden ist. In der Tat ist die *Fupark*-Reihe die maskierte Buchstabenfolge der Altgermanen: Die *f*-Rune \mathfrak{F} hat nicht, wie man glaubt, am Anfang des wirklichen Runenalphabets gestanden. Dieses hat dagegen mit der folgenden *u*-Rune \mathfrak{U} angefangen, und die *f*-Rune nahm in der tatsächlichen Zeichenreihe die letzte Stelle ein (war Nr. 24, nicht Nr. 1). Eine gewisse Analogie bietet eine andere

¹ In seinem Aufsatz *Runer* in "Salmonsens Konversationsleksikon", Bd 20, 1926, den ich erst nach Beendigung vorliegender Studie gesehen habe, hat v. Friesen das magische Element beachtet.

Erfindung, die noch heute in gewissen Kreisen magische Verwendung findet, — das gewöhnliche Kartenspiel, wo das As in der Regel nicht den niedrigsten Zahlenwert, sondern den höchsten bezeichnet. Hier kann ich nicht umständlich erörtern, wie sich diese *Uþark*-Theorie durch eine ganze Reihe von Beweisen stützen lässt. In einem Buch »Runornas talmystik och dess antika förebild«, das im Mai oder Juni 1927 erscheinen wird, werde ich eine systematische Begründung meiner Auffassung geben. Hier kann ich nur vorläufig einige Andeutungen meiner Hauptresultate mitteilen.

Die Reihe von 24 Runen ist am Ende des zweiten Jahrhunderts unter Germanenkriegern, die in der römischen Armee dienten, fertiggebildet worden. Ihre Lehrmeister in der Buchstabenmagie waren die Mithrasverehrer, die in dieser Zeitperiode, als sogar der Kaiser selbst — Commodus — ihrer Mysterienreligion huldigte, unter den römischen Soldaten und Offizieren immer zahlreicher wurden (vgl. die Untersuchungen Cumonts). Ich glaube darlegen zu können, dass die Runennamen mit Rücksicht auf die mithriastische Zahlenmystik gebildet worden sind: Die erste Rune ᚠ wurde 'Auerochs' oder 'Stier' genannt und bekam den Zahlenwert 1, weil der Stier das erste von Ahura Mazda erschaffene Lebewesen war, die zweite Rune ᚢ wurde 'Unhold, Dämon' und die dritte ᚦ 'Gott' genannt, weil in der Mithrasmystik, wie in der vorderasiatischen Magie überhaupt, 2 als die dämonische, 3 als die göttliche Zahl betrachtet wurde. Die vierte Rune bekam den Namen 'Wagen', weil 4 unter den Mithrasverehrer die heilige Zahl für die Quadriga, den Wagen $\kappa\alpha\tau'$ ἑξοχῆν, das Symbol der vier Elemente, war. Unter den folgenden Runennamen lassen sich besonders deutlich Nr. 7 ᚨ , Nr. 8 ᚱ und Nr. 9 ᚦ gemäss der mithriastischen astralen Vorstellungen erklären. Die neunte Rune, aisl. *nauðr*, entspricht der Ananke der Mithrasreligion, der Schicksalsmacht, die über die neunte Sphäre herrschte; vgl. die »neun Welten« der Edda, wo sich auch *nauðr* eben in dem neunten Zauberlied des Óðinn findet. Fast sämtliche Runen von der fünfzehnten, der Sonnenrunen ᚱ ,

an haben ihre Namen und Zahlenwerte aus dem mithriastischen Monatskalender erhalten: Dem Mithras als dem Vermittler — $\delta \mu\epsilon\sigma\iota\tau\eta\varsigma$ wurde er genannt — war, wie in dem avestisch-persischen Kalender, der sechzehnte Tag heilig. Seinem Begleiter dem Sonnengotte war der vorangehende fünfzehnte Tag gewidmet. Durch *interpretatio Germana* wurde ganz natürlich Mithras, der *deus invictus*, mit dem Siegesgott der damaligen Germanen identifiziert. Die Rune \uparrow , Nr. 17 in dem Futhark, somit Nr. 16 gemäss meiner Theorie, heisst eben aisl. *Týr*, und die Edda erwähnt diese Rune als die »Siegesrune«. Die vorangehende, also Nr. 15 gemäss meiner Erklärung, ist die Sonnenrune (aisl. *sól*) — und das fünfzehnte Zauberlied des Óðinn erklang *fyr Dellings drom*, d. h. »vor Sonnenaufgang«. Auch die folgenden Runennamen lassen sich mehr oder weniger einleuchtend auf die Tagesnamen des avestisch-persischen Monatskalenders zurückführen. In bezug auf die Bedeutung und so nahe wie möglich auch auf die Zahl finden wir für die letzte Rune, Nr. 24 F (aisl. *fé*), ein entsprechendes Symbol in dem avestischen Monatskalender. Der 25. Tag ist hier der Göttin des Reichtums, *Ashi Vañuhi*, der Schwester des Mithras, gewidmet. Weil man nur eine Buchstabenreihe von 24 Zeichen nach dem Muster des griechischen Alphabets bilden wollte, bekam die Reichtumsrune den 24. Platz, wurde somit durch die höchste Zahl der Reihe charakterisiert. Schliesslich will ich erwähnen, dass man mit Hilfe der von mir rekonstruierten *Uparik*-Reihe die alten magischen Runeninschriften gematrisch berechnen kann, FFN z. B. ist $3 + 20 + 1 = 24$. Die zahlreichen Amulette, worauf sich diese Inskription, sowie auch FNF , NFF ($= 24$) befinden, sollten dem Träger Glück, Reichtum (aisl. *fé*) bringen. Viele alte Inschriften — z. B. diejenigen auf dem Brakteat von Vadstena, dem Beinchen von Lindholm und dem goldenen Horn von Gallehus — sind wahre Kunststücke der Gematrie: jede Runengruppe enthält eine magische Zahlenkombination, und der Zahlenwert der ganzen Inskription enthält auch eine solche. Auf dem goldenen Horn gab es eine dreifache Gematrie mit der Zahl 13: *ek hlewazastik* hat den

Zahlenwert $143 = 11 \times 13$; *holtija_R* den Zahlenwert $104 = 8 \times 13$ und die ganze Inskription den Zahlenwert $390 = 30 \times 13$. Dazu stimmte die Verzierung des Hornes: in dem Felde unter der Inskription befanden sich eben $39 = 3 \times 13$ Bilder, und das Horn dürfte einst aus 13 Gürteln mit Bildern bestanden haben, denn das nicht beschädigte Gallehuser Horn hatte wie bekannt 13 solche. Die Zahl 13 war unter den Mithriasten und den Verehrern von Jupiter Dolichenus besonders heilig. Unter den Altgermanen wurde 13 wahrscheinlich als die heilige Zahl des Sternengottes Ullr betrachtet, der in der nordischen Mythologie einst eine zentrale Stellung eingenommen hat.

Nach diesen Andeutungen über die Art der Runenmagie, die ich in der oben erwähnten Arbeit ausführlich behandle, kehre ich zu dem Hauptgegenstand vorliegender Studie zurück, der Frage nach dem Ursprung der Runenschrift.

Das Muster der magischen Runenreihe ist m. E. offenbar das griechische Alphabet, dessen 24 Buchstaben mit den $12 + 12$ Stunden von Tag und Nacht und den 12 Tierkreisbildern des Himmels zahlenmystisch korrespondierten. Das griechische Alphabet kann demnach nicht aus der Entstehungsgeschichte der Runenschrift eliminiert werden. Damit ist aber nicht gesagt, dass die Ansicht der dänischen Forscher von einem lateinischen Ursprung der ersten Runen verfehlt sei. Man muss nämlich im vorliegenden Problem zwischen zwei Fragen unterscheiden: dem ersten Ursprung der Runen und der etwas späteren Ausbildung einer magisch geordneten Zeichenreihe, wobei gewisse neue Runen der Vollständigkeit halber geschaffen sein können. Soweit ich sehen kann, spricht nichts gegen die Annahme eines lateinischen Ursprungs einer ersten primitiven Schrift unter den Altgermanen. Die in der Regel magisch benutzten Runenzeichen, die auf Waffen und Amuletten seit dem Beginn des dritten Jahrhunderts der Nachwelt erhalten sind, können sehr wohl aus einer einfacheren, für rein praktische Zwecke entstandenen Schrift entwickelt worden sein. Diese primitive Urschrift wurde wohl in Holz geschnitten, und die

Denkmäler dieser Alphabetperiode sind demnach begreiflicher-
weise vollständig verschollen. Die ersten Buchstaben der Alt-
germanen dürften sich aus dem lateinischen Alphabet ent-
wickelt haben, denn eine nähere Berührung mit den Griechen
ist vor der Endperiode des zweiten Jahrhunderts kaum denk-
bar. Diese primitive Schrift muss in der Nähe der römischen
Grenze entstanden sein, und zwar ist wohl aus gewissen kul-
turellen und politischen Gründen die erste Entwicklung des
germanischen Uralphabets am ehesten unter den Markomannen
zu suchen, wie neuerdings der hervorragende norwegische Ar-
chäologe Haakon Shetelig angenommen hat¹. Das Uralphabet
der Germanen dürfte aller Wahrscheinlichkeit nach ganz einfach
gewesen sein. Gewiss hat man nicht mit 24 Zeichen ange-
fangen. Der Futhark hat ja allzu viele Buchstaben, um etwas
Primitives zu sein. Es finden sich hier Lautbezeichnungen, die
in der Schrift der Römer als etwas Überflüssiges fehlen, z. B.
der Unterschied zwischen *i* und *j*, *u* und *w*. Wenn das lateini-
sche Alphabet das Muster war, so konnte man sich ohne Zweifel
mit viel weniger Buchstaben begnügen als wir in der Futhark-
reihe vorfinden. Es scheint mir wahrscheinlich, dass die erste
Genesis der germanischen Schreibkunst darin bestand, dass die
lateinischen Buchstaben ABCDEFHILMNORSTV (und viel-
leicht auch Z) übernommen und gemäss den Forderungen des
Holzmaterials umgebildet wurden. Den Grundstock des Runen-
alphabets dürften die Zeichen **ƿ ʀ ʁ ʒ ʔ ʕ ʖ ʗ ʘ ʙ ʛ ʜ ʝ ʞ ʟ** gebildet
haben. Die Rune **ʛ** ist wohl aus einem älteren **ʛ** entstanden,
und dieses Zeichen konnte zunächst sowohl für *p* als für *ā*
fungieren. Ebenso wurde wohl gleichzeitig das Zeichen **ʕ** nicht
nur für *h* (*χ*), sondern auch für den entsprechenden tönenden Laut
ʒ (*γ*) verwendet. Dann sind vielleicht durch vollständige oder
teilweise Verdoppelung das Zeichen **ʖ** für *ā* und etwa ein Zeichen
ʕ (?) für *ʒ* ausgebildet worden, die Zeichen **ʛ** (später **ʛ**) und **ʕ**
blieben für *p* und *h* reserviert. Über die Bezeichnung des tön-
nenden *s* (*ʒ*) werde ich im folgenden sprechen, m. E. dürfte auch

¹ Vgl. Shetelig, Norges Forhistorie, S. 138 (Oslo 1925).

das älteste Zeichen für diesen Laut aus dem lateinischen Alphabet stammen. Zwischen *b* (*þ*) und dem seltenen *p* hat man wahrscheinlich keinen Unterschied gemacht. Mit 19 Zeichen konnte ein altgermanischer Dialekt für alle praktischen Zwecke schriftlich gebraucht werden. Etwas später entstand aber am Ende des zweiten Jahrhunderts unter den Germanenkriegern, die in der kaiserlichen Armee mit den damaligen Soldatenreligionen, besonders dem Mithraskultus, Bekanntschaft gemacht hatten, das Verlangen, eine eigene Buchstabenreihe zu besitzen, die ebenso gut wie das griechische Alphabet für Buchstabenmagie geeignet war. Demnach war es nötig, das Alphabet einer älteren Generation zu vervollständigen. Woher sollte man diese neuen Buchstaben nehmen, wenn nicht aus dem griechischen Alphabet, das mit seinen 24 Zeichen das magische Muster war? Vierundzwanzig Buchstaben wollte man haben, deshalb hat man das primitive germanische Alphabet durch einige Zeichen ergänzt, die für das Verständnis der Worte nicht streng nötig waren. Dass diese neuen Zeichen auf griechische Buchstaben zurückgehen, scheint mir fast einleuchtend. Hier haben Bugge und v. Friesen das Richtige gesehen.

1) Für die Lautverbindung *gg*, die früher ganz einfach und ohne Zweideutigkeit mit einer Kombination der Zeichen für *n* und *g* (*g*) wie im Lateinischen bezeichnet werden konnte, hat man nach dem Muster des griechischen Doppelgamma ein neues Zeichen geschaffen (woraus später \diamond).

2) Nach der griechischen Ligatur für *et* entstand das Runenzeichen \mathcal{E} . Diese Form, und nicht der Typus \mathfrak{H} , mit dem Pedersen in Widerspruch mit den archäologischen Zeugnissen operiert, ist offenbar die ursprüngliche. Die Altgermanen haben ohne Zweifel *et* als eine Variante von *t* aufgefasst. Es wurde ja in der Regel (und zwar aus zahlenmystischen Gründen) z. B. Μετθραϛ geschrieben.

3) Bezüglich des Zeichens für *w* liegt die Sache nicht ganz so klar. Bugge hat den Ursprung der Rune \mathfrak{P} in dem griechischen *F* sehen wollen. Darüber sagt Pedersen: »et si l'on a adopté, avec l'ensemble de l'alphabet latin, la lettre **F** et cou-

servé cette lettre sans changement essentiel, on ne peut être allé chercher le F grec comme signe de complément» (S. 129 f.). Mir scheint es aber gar nicht notwendig anzunehmen, dass man bei einer Vervollständigung der Runenreihe daran denken musste, dass einst vor einer Generation oder schon früher das \mathfrak{F} nach dem lateinischen **F** gebildet worden war. Weil man im germanischen Uralphabet schon $\mathfrak{F} = f$ und $\mathfrak{B} = a$ hatte, konnte es sehr natürlich sein, eine dritte Variationsmöglichkeit zu versuchen, die ebenfalls mit dem graphischen Hauptprinzip der germanischen Holz-schrift (dem Streben nach Vermeidung der horizontalen Linie) übereinstimmte: die obere Querlinie konnte nach unten, die untere nach oben verschoben werden — und aus \mathfrak{F} wurde ein \mathfrak{P} . Die Buggesche Hypothese ist aber aus einem anderen Grunde unwahrscheinlich — unter den 24 Buchstaben der spätantiken Alphabetzauberei gab es kein \mathfrak{F} . Demnach kann dieses Zeichen schwerlich das Muster der *w*-Rune gewesen sein. Es bietet sich aber eine plausible Erklärung, woran die Forscher m. W. bis jetzt nicht gedacht haben: das Vorbild kann ein defektes griechisches B gewesen sein. Im zweiten nachchristlichen Jahrhundert hatte dieser Buchstabe in der Volkssprache schon einen frikativen Lautwert. Ein B mit defektem (unten offenem) unterem »Halbmond« ist in griechischer Papyrus-schrift sowohl im ersten, wie im zweiten Jahrhundert belegt (vgl. Kenyon, *The palaeography of Greek papyri*). Über diese Variante des B sagt Gardthausen (*Griechische Palaeographie II*², S. 165): »es wäre nur ein kleiner Schritt, den unteren Halbmond abzuwerfen, dann hätten wir bald eine ganz neue Form«. Diesen Schritt kann der Futharkbildner gemacht haben, weil \mathfrak{B} schon das Zeichen für *b* (\mathfrak{b}) war.

4) Für den seltenen *p*-Laut, wofür man früher wohl \mathfrak{B} (wie in so vielen späteren Runeninschriften) verwendet hatte, bildete man durch Umstellung des griechischen Π die Rune \mathfrak{Z} , wo gemäss dem Hauptprinzip der Germanenschrift (vgl. oben) die horizontalen Linien durch je zwei schräge Linien ersetzt wurden. Übrigens gab es um die Zeit vor und etwas nach Christi Geburt

auch ein II mit gebogenen Vertikallinien Γ (vgl. Kenyon, a. a. O., Tafel XI und XIV). Diesem Zeichen entspricht sehr auffällig, wenn man von der Umstellung absieht, die Rune \mathfrak{Z} .

5) Der natürliche germanische Schriftreflex von Z (lateinisch oder griechisch) ist \mathfrak{Z} oder \mathfrak{Z} . Ich glaube deshalb, dass die Rune, die man gewöhnlich mit \mathfrak{e} transkribiert und als ein Vokalzeichen betrachtet hat, von Haus aus einen tönenden *s*-Laut, d. h. *z*, bezeichnete und wie die nachfolgende Rune im Futhark den Namen nicht auf Grund des Anlautes, sondern im Hinblick auf den Auslaut erhalten hatte. Wahrscheinlich hiess diese Rune **īwaz* mit der ursprünglichen Bedeutung 'Eibe' (der Ursprung dieses magischen Symbols wird ausführlich in meinem Buche besprochen). Nun ist es möglich, dass im Altgermanischen, wenigstens in gewissen Mundarten, das auslautende *z* zwei Nuancen hatte. Nach einem harten Vokal wurde eventuell ein tönender Spirant gesprochen, nach weichem Vokal aber konnte mehr oder weniger dialektisch ein tönender Zischlaut entstanden sein. Eine Parallele für diesen mutmasslichen Zustand bietet der Wechsel von *iš* und *as* im Altindischen. Die Benennung der Rune \mathfrak{Y} , deren Namen man gewöhnlich als **alziš* angesetzt hat, war, wie ich vermute, urspr. etwa **alhiž*¹. Zahlenmystisch lässt sich nämlich, wie ich zeigen werde, an einen Zusammenhang mit den auch in der Mithrasreligion verehrten Dioskuren denken. In dem Dialekt der Germanenkrieger, unter denen die Runenreihe von 24 Zeichen entstand, wurde wahrscheinlich **īwaz*, aber **alhiž* gesprochen. Darin hat der Futharkbildner Anlass gefunden, ein neues Zeichen zu schaffen, und das Muster für die neue Rune bot ihm wohl das griechische Ψ , es entstand die Rune \mathfrak{Y} . Die graphische Ähnlichkeit ist so gross wie nur denkbar, die phonetische aber ziemlich klein. Wir müssen aber bedenken, dass der Bildner der Runenreihe ein Zeichen für einen Zischlaut nötig hatte, der in dem lateinisch-griechischen Lautsystem ganz fehlte. In der griechischen Sprache gab es nur folgende irgendwie da-

¹ Über "germ. **Alkiš*" (besser wohl mit *-h-*) = lat. *Alcis* (Tacitus) vgl. Helm, Altgerm. Religionsgeschichte I, S. 321 f.

mit verwandte Laute und Lautverbindungen mit eigenen Zeichen in dem Alphabet: $Z = z$, $\Sigma = s$, $\Xi = ks$ und $\Psi = ps$. Z konnte man nicht verwenden, denn daraus (oder eher schon aus dem lateinischen Z) war die Rune $\uparrow \downarrow$ (vgl. oben) gebildet. Σ und Ξ mit ihren vielen horizontalen Linien passten nicht in das germanische graphische System hinein. Es blieb nur Ψ , das sich als Υ vorzüglich für die germanische Schrift eignete. Später ist, wie bekannt, in der praktischen Verwendung der Runenschrift das Zeichen $\uparrow \downarrow$ ganz aufgegeben worden. Die Ursache dürfte darin zu suchen sein, dass bald z und $ž$ zusammenfielen (entweder infolge phonetischer Entwicklung oder weil die Runen von Volksstämmen übernommen wurden, die den Unterschied nicht kannten): z ging wohl über $ž$ in $ř$ (r) über. Als Zeichen für $ž$ (später $ř$) hatte man somit nur Υ nötig.

Hiermit war eine Runenreihe von 24 Zeichen fertig. Aus verschiedenen Gründen dürften aber in dieser Zeitperiode noch drei Änderungen durchgeführt worden sein:

1) Statt des von mir vermuteten \mathfrak{N} (oder eines anderen unbequemeren Zeichens) hat man als Zeichen für den tönenden Spiranten z nach griechischem Muster das bequemere χ eingesetzt¹. In der Vulgärsprache des ausgehenden zweiten Jahrhunderts wurde wohl gr. χ schon als ein frikativer Laut ausgesprochen (der allerdings nicht tönend war).

2) Statt $\mathfrak{N} = n$ kann man \uparrow eingeführt haben, teils weil es bequemer war, teils weil man dadurch die Zaubermacht der Runenschrift zu verstärken glaubte. Wir können es hier mit einem mystisch-astralen Zeichen zu tun haben, das für die Zauberrune $\kappa\alpha\tau' \acute{\epsilon}\xi\omicron\chi\eta\nu$, Nr. 9 (*nauātr* = Ananke), gut passte². Das Zeichen kommt als ein astral-mystisches Symbol auf mehreren Mithras-

¹ Denkbar ist auch, dass erst in derselben Zeit der Unterschied zwischen \uparrow und \mathfrak{M} entstand. Als Muster für das \mathfrak{M} kann man vielleicht das Δ des Typus Δ der Papyrus-Unziale gehabt haben (vgl. Garthausen, Griech. Palaeographie² II, Tafel 1).

² Der Prototypus dieses Zeichens ist wohl das babylonische Ideogramm für 'Gott' \star , das ursprünglich einen Stern vorstellte, vgl. Boll, Sternenglaube und Sternendeutung³, S. 11.

monumenten vor. Wir wissen auch, dass die Mithrasverehrer glaubten, das Kreuzzeichen habe die Macht, Dämonen zu vertreiben (vgl. Cumont, *Textes et monuments* I, S. 115 und S. 357).

3) **М** als Zeichen für *e* dürfte auch unter Einwirkung der antiken Alphabetmagie entstanden sein. Pythagoras hatte nämlich die Fünffzahl der Gerechtigkeit zugeteilt, weil $E = 5$ in der Stellung des **Ϸ** in der bekannten delphischen Inschrift die Wage darstellt (vgl. Eisler, *Weltenmantel und Himmelszelt*, S. 490, Fussn. 4 der vorang. S.). Die Rune **М**, die Nr. 19 in dem Futhark ist, muss gemäss meiner Theorie in Wirklichkeit den Zahlenwert 18 gehabt haben. In dem avestisch-persischen Monatskalender ist eben der 18. Tag dem Gotte der Gerechtigkeit, dem Rashnu, gewidmet. Das Symbol dieses Gottes war die Wage. Der ursprüngliche Name der Rune hatte wohl auch, wie in meinem Buch näher entwickelt wird, eine Bedeutung, die sich auf ein entsprechendes Symbol bezog.

Schliesslich habe ich, ehe ich diese kleine Studie beende, noch zu einer Frage des hier behandelten Problems Stellung zu nehmen: Können die Runen aus einer Kursivschrift entstanden sein? Pedersen verneint dies: »Je ne puis non plus m'accorder avec M. v. Friesen (Hoops, *Reallexikon* IV, 9) pour découvrir dans le style des runes des traces d'un style cursif antérieur» (*L'origine des runes*», S. 119). Wie in bezug auf die ganze Problemstellung dürfte auch in dieser Einzelfrage die Wahrheit keiner der bisherigen Ansichten ganz gehören. Mir scheint es wahrscheinlich zu sein, dass die primitiven Runen, das germanische Uralphabet, nach dem Muster der lateinischen epigraphischen Buchstaben gebildet worden sind. Dagegen muss ohne Zweifel der Futharkbildner mit der griechischen Kursivschrift mehr oder weniger vertraut gewesen sein. In erster Linie ist sein Vorbild in der Schrift der spätantiken magischen Inskriptionen des ausgehenden zweiten Jahrhunderts zu suchen. Ohne Zweifel wurden solche Inschriften in der Regel in der griechischen Sprache ausgeführt. Leider haben wir keine sicher datierbare Sammlung von solchen Inschriften aus eben dieser

Zeitperiode. Wenn wir aber bedenken, wie ausserordentlich konservativ die Schrift der spätantiken Zauberer war — die Zauberbücher wurden sehr sorgfältig nach älteren Vorlagen kopiert —, können wir in vorliegender Frage die von Wünsch (Leipzig 1898) herausgegebene Sammlung »Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom« als besonders lehrreich betrachten. Diese erhebliche Reihe von magischen Inschriften auf Bleitafeln bezieht sich auf Ereignisse der Zeitperiode 390—420 n. Chr., zeigt aber Schriftformen, die »sich zwischen der Mitte des zweiten und des dritten Jahrhunderts n. Chr. entwickelt haben« (Wünsch, a. a. O., S. 56). Die Sprache ist, obzwar die Tafeln in der römischen Hauptstadt niedergegraben worden sind, mit sehr wenigen Ausnahmen die griechische. Wahrscheinlich hat man die Inschriften in griechischer Sprache für viel zauberkräftiger als die lateinischen gehalten. Solche sind wohl nur von »Dilettanten« verfasst worden, die einen zünftigen Magiker nicht bezahlen wollten oder konnten. Die griechische Schrift, die auf diese Bleitafeln eingeritzt worden ist, steht dem Typus nach zwischen der in harten Stein gemeisselten und der auf glatten Papyrus oder Pergament geschriebenen. Es gibt unter den Buchstaben solche, die mit den epigraphischen Schriftzeichen identisch sind, in der Regel sind aber mehr oder weniger deutliche Kursivformen gebraucht worden. Hier finden wir als Zeichen für *et* die Ligatur, woraus sich (wie ich oben erwähnt habe) die Rune ᛖ am besten erklären lässt. Überaus oft wird in diesen sethianischen Inschriften die Göttin der Notwendigkeit Ananke (vgl. *naudr*) angerufen. Ohne Zweifel hat sie fast überall in der spätantiken Zauberkunst eine grosse Rolle gespielt (wie oben erwähnt, ist es bezeugt, dass Ananke auch unter den Mithriasten verehrt wurde). Auf den sethianischen Tafeln findet sich oft ein Doppelkreuz, das wahrscheinlich das Zeichen der Ananke war (vgl. was ich oben über den Ursprung der Rune ᛚ gesagt habe). Von Interesse ist eine Variante des B, wo nicht der obere, sondern der untere Halbmond schwächer markiert ist, z. B. in dem Namen *Βερεπίας* (Genitiv) auf der Zeichnung zu 20 A, S. 23 (rechts unten). Der

untere Halbmond geht hier mit der senkrechten Linie des Buchstaben fast parallel und in sehr kleiner Entfernung. Ein Schritt weiter, und der untere Halbmond würde verschwunden sein (vgl. was ich oben über die mutmassliche Entstehung der Rune **ᚥ** gesagt habe). Auch **᚛** findet sich als magisches Zeichen auf den sethianischen Bleitafeln (vgl. die Abbildung S. 16 in der erwähnten Arbeit).

Demnach dürfte es unmöglich sein, die Entstehung der Runen ohne die griechische Kursivschrift zu erklären. Die v. Friesensche Theorie hat, soweit ich sehen kann, vieles gebracht, was man nicht aufgeben darf. Den ersten Anfang der Runenschrift haben wir allerdings nicht in dem griechischen Alphabet zu suchen. Wenn die Germanenkrieger, unter denen der Futhark entstanden ist, nicht schon früher mit einer Schrift des lateinischen Typus vertraut gewesen wären, würden gewisse Runen (z. B. **ᚠ**, **ᚱ**, **ᚲ**) ein ganz anderes Aussehen erhalten haben.

Lund, im September 1926.

Sigurd Agrell.

Om *w*-ljud och *v*-ljud i fornvästnordiskan.

Noreen ger i första upplagan av sin *Altisl. und altnorw. Grammatik* (1884) § 190 följande regel: »*v* geht allmählich in tönendes *f* über und ist schon vor dem ende des 13. jarh. mit diesem laute zusammengefallen».

I andra upplagan av samma arbete (1892) § 194 preciserar han sin mening på ett sätt som kanske snarast innebär en väsentlig ändring av den huvuduppfattning han uttalat i första upplagan: »*w* (d. h. kons. *u*) geht (wo es nicht schwindet) allmählich, ausser nach tautosyllabischen konsonanten, gegen das ende der vikingerzeit (nach heterosyllabischen konsonanten jedoch wohl erst nach 1200) in bilabiales *ð*, woraus dann dentilabiales *v*, über z. b. *var*, *háfer*, *sniöfa*; nach 1200 *gærfi*, *støðfa*, *máfr* — — —. Weit später tritt derselbe übergang nach tautosyllabischen konsonanten ein, z. b. *suartr* > *svartr* — — —.» Noreens regel av 1884 torde böra ses mot bakgrunden av den uppfattning som kommer till synes bl. a. i ortografien i normaliserade klassisk-isländska texter, där gammalt (urn.) *u* och gammalt (urn.) *f*, *ð* städse skiljas åt i det att det förra ljudet representeras av *v*, de senare ljuden av *f*. Enligt denna bland textutgivarna hävdvunna uppfattning återge *v* och *f* ännu på 1200-talet två olika ljud i t. ex. *hafa* 'ha' och *hávan* 'hög', i *hálfan* 'halv' och *ølve* (dat. sg. av *øl*) 'øl'. Regeln av 1884 anger emellertid icke den ungefärliga tidpunkten för övergången av *v* (urn. *u*) till *ð* (och senare labiodentalt *v*), skrivet *f*, vadan regeln av 1892 rymmes inom den formulering regeln av 1884 fått och följaktligen endast behöver vara en närmare precisering av denna. Sannolikast är dock att regeln av 1892 är uttrycket för en helt ny uppfattning om tidpunkten för övergången *u* > *ð*, skrivet *f*, en uppfattning som innebär att denna övergång i sin äldsta fas (i uddljud och efter vokal) börjat redan mot slutet av vikingatiden. Jfr också *Nordische Sprachen*² (i Pauls Grundriss) § 56.

Vad som förmått Noreen att intaga denna från den allmänt gängse avvikande ståndpunkt är i huvudsak följande omständigheter:

1. assonanser sådana som Torbjörn Disarskalds *Suívor: lífi*; andra fall hos Kahle, *Die Sprache der Skalden*, s. 68;
2. skrivningar i runinskrifter som *far* för *uar* 'var';
3. den i flere av de äldsta isl. handskrifterna mötande ortografien *vetr: tue-*, *vats: huerfa* o. s. v. Dessa skrivningar äro först påpekade av Ludv. Larsson, Älsta delen av Cod. 1812 4:to gml. kongel. Samling s. XIV f. Larsson jämför företeelsen med den av Kock för y. fsv. hävdade motsättningen *u-*, *v-* (spirant) i uddljud men *w* (»double u») i postkonsonantisk ställning alltså *v-* (bilabial eller labiodental frikativa): *-u-* (konsonantiskt *u*); se Kock, *Studier öfver fornsv. ljudlära*, I: 1 ff. Jfr ock för isländskan Kock, *Ark.* V 87.

I själva verket är ingen av dessa grunder bärkraftig för en så tidig datering av övergången $u > \bar{b}$ som till slutet av vikingatiden. De två första har jag i detta avseende belyst i mitt arbete *Till den nordiska språkhistorien* (I) s. 59 ff. Den tredje skall nedan behandlas. Det skall där visa sig att motsättningen *vetr: tue-* är föranledd av en paleografisk tradition och icke grundad på någon talspråklig olikhet.

I tredje upplagan (1903) av *Aisl. Gr.* § 242 närmar sig Noreen åter den åsikt, som jag ovan trots mig böra läsa ut ur hans regel av 1884 (i första upplagan): *v* (= *u*) har övergått till \bar{b} i uddljud och efter vokal *c:a* 1200; efter heterosyllabisk konsonant först något senare och mycket senare efter tautosyllabisk. Jag skall icke här närmare utreda orsakerna till Noreens meningsändring; sannolikt äro de förnämligast att söka i det förhållandet att de äldre fvn. handskrifterna på det stora hela taget väl skilja i sin ortografi mellan det ljud som återgår på urn. *u* och det som återgår på urn. \bar{b} och *f*, något som skulle vara oförklarligt om de båda ljuden sammanfallit redan vid vikingatidens slut d. v. s. över hundra år före våra äldsta handskrifter och ett par generationer före det den latinska skriften började användas för

uppteckning av norskt språk, d. v. s. före det skriftrationen grundlades, omkr. 1125.

Noreens 1903 intagna ståndpunkt möter 1910 en mycket bestämd gensaga av E. Mogk som i *Indogerm. Forschungen* 26, 209 ff. söker visa att det isl. litteraturspråket aldrig haft någon labial halvokval (*u*), utan att *v*-ljudet i alla ställningar varit spirant och därför bör vid normalisering återges med *v*. Hans huvudsakliga bevis för denna sats äro följande.

1. Under det att *ǰ*-mycket ofta allittererar med vokal hos skalderna och i Edda-dikter, gör däremot *v* (= urn. *u*) detta aldrig hos skalderna — lika litet hos de äldre som hos de yngre —, och de 10 av Mogk godkända exempel av 17 framdragna, där *v*-förmenats rimma med vokal, kunna enligt hans mening antingen vara utslag av bristande teknik (allitterationslösa verser) eller bero på bristfällig tradition. Av denna påfallande olika rimknytning för kons. *i* och konsonantiskt *u* drar Mogk den slutsatsen att det förre, som i alla fall utom ett rimmar med vokal, är en halvokval, men det senare, som aldrig visats rimma med vokal, är en »konsonant i gammal mening», d. v. s. en spirant.

2. Mogk finner också det uddljudande *v*'s spirantiska karakter styrkt av den omständigheten att äldre handskrifter så gott som uteslutande i uddljud skriva *v* »varigenom ljudets konsonantiska (= spirantiska) natur gentemot *u* skall uttryckas».

3. Den första grammatiska avhandlingen i Snorres Edda säger att »varje vokal uttalas så, som den lyder i alfabetet, utom när den uppger sin natur, så att den snarare bör kallas konsonant än vokal. Detta inträffar då den förbindes med en annan vokal t. ex. *austr*, *eárn*, *eiv*, *cór*, *eyrer*, *uín*». Härpå följer en utvikning varav framgår att i ett ord som *iárn* första ljudet på grammatikerns tid (1100-talet) kunde uttalas som *e* eller *i* och att det än kunde vara sonantiskt än konsonantiskt. Då grammatikern icke säger något liknande om *v* (*u*) i förbindelsen *ui*, drar Mogk därav den slutsatsen att *v*-ljudet här måste vara konsonant, d. v. s. spirant, en slutsats som han finner bekräftad av grammatikerns uttalande om bokstavstypen *v*, vilket återfinnes i slutet av denna

uppsats. Även den andra gram. avhandlingens uppgifter om uttalet (omkr. 1220) finner Mogk tyda på riktigheten av hans uppfattning.

Ljudvärdet av *v*-ljudet i intervokalisk ställning finner Mogk betydligt vauskligare att fastställa, men då det stundom rimmar med det uddljudande (enligt hans mening spirantiska) *v* (i fall som *vargar*: *ávallt* Heidreks-gátur, Heusler-Ranisch Eddica minora s. 111) och assonanser förekomma som *áf*: *áv* (Kahle Die Sprache der Skalden s. 208), talar detta för att *v*-ljudet varit spirantiskt jämväl i denna ställning.

Vid granskningen av Mogks bevisföring torde jag icke behöva gå närmare in på de grunder han anför till stöd för att *i* och *u* varit spirantiska redan i de äldsta skaldedikterna i ord som *styðia* och *boðuar*. Hans framställning går på denna punkt in på den mycket omstridda och mycket oklara frågan om var i dylika ord stavelsegränsen går, om före eller efter resp. *i* och *u*, och det är klart att, om i det äldre isländska litteraturspråket *i* — även efter Mogks mening — är i alla andra ställningar halv-vokal, det icke är synnerligen sannolikt att det i denna ställning skulle vara spirant, vadan Mogks sats att *u* i samma ställning är spirant likaledes måste anses obevisad. Detta desto mer om — såsom jag nedan skall söka ådagalägga — också urn. *u* överallt äljest i fyn. till början av 1300-talet fortsattes av en konsonantisk vokal.

Jag skall här alltså inskränka mig till att bemöta Mogks huvudgrunder.

1. Uddljudande *u*-allitterar i regeln icke med vokal. Erik Noreen Studier i nord. filol. III 5 har uppvisat att denna regel i själva verket är ännu undantagslösare än Mogk antagit: allitterationen i fråga förekommer icke ens i de 10 fall, där Mogk erkänner dess skenbara existens; E. Noreen kommer till det resultat att den knappast i något enda fall ens till skenet föreligger. Hans bevisföring synes mig övertygande. Men han framhåller också — enligt min mening med all rätt — att detta icke med nödvändighet medför att *u*- skall uppfattas som frikativa. Man

har, menar han, att fatta motsatsställningen till *ǣ*, som i regeln allittererar med vokal (ej med *ǣ*-) så, att t. ex. *éarn*, *eotunn* när de till en början hade fallande diftonger av naturliga skäl endast kunde rimma med vokaler och att detta rimsätt sedermera bibehölls, när ord av denna typ fått stigande diftonger och *e*- alltså övergått till *ǣ*. Däremot har *u*- mycket sällan framgått ur en vokal-kontraktion som t. ex. i *várr* 'vár' < **óarr*. Detta är helt säkert en fullt tillräcklig förklaring till den av Mogk framhållna motsättningen mellan *ǣ*'s och *u*'s användning som rimstavar, och man behöver alls icke tillgripa den förklaringen för olikheten att *ǣ*- varit konsonantisk vokal men *u*- däremot spirant. Om f. ö. rimmet *u* : vokal verkligen använts i *ino.*, måste detta vara en sekundär företeelse, framkallad därav att *u*- sannordiskt bortfallit före labiala vokaler, *o*, *u* etc. t. ex. *ulfr* — *wolf*, *ormr* — *wurm* och sedermera från fall som rimmet *valda* : *ulfr* spritt sig till fall där aldrig något *u*- fallit bort. I varje fall saknas nu säkra fall, och gammal kan företeelsen ej vara, då *u*- endast rimmar med *u*- i den övriga germanska allitterationspoesien.

Ett avgörande bevis för att *u*'s rimsätt i nordisk poesi icke tillstöder den slutsats Mogk dragit med hänsyn till dess uttal är att i den ags. poesin, liksom i den övriga forngermanska, *u*- endast rimmar med *u*- (ej med vokal), och här kan — i varje fall gäller detta anglosaxiskan — intet tvivel råda om att *v*-ljudet uttalats som konsonantisk vokal.

2. De gamla handskrifternas bruk av *v*- i uddljud har intet med uttalet att göra. Nedan i den positiva delen av min framställning skall jag visa att bruket av *v*- i uddljud uteslutande är en paleografisk företeelse som tillhör den s. k. karolingiska minuskeln. Typen *v*- i uddljud motsvaras här av typen *u* i in- och slutljud. I medellatinet, för vars skrivning den karolingiska minuskeln ursprungligen och huvudsakligen var avsedd, återgav *v*-, *u*(-) med nyssnämnda fördelning dels vokalen (sonanten) *u* t. ex. *vt* (= *ut*), *vtut* (= *utut*), dels konsonanten (spiranten, frikativan) *ð*, *v* t. ex. *viuus* (= *vivus*), *voluo* (= *volvo*). När latinsk skrift av denna form brukades för uppteckning av icke-latinskt (i detta fall

nordiskt) språk, kan man därför icke sluta sig till ljudvärdet av *v*; följde man noga den medellatinska skriftens mönster, måste man i uddljud städse använda *v* både när man skulle beteckna sonanten *u* och *v*-ljudet, och emedan *u*-ljudet (konsonantiskt *u*, *w*) icke mer fanns i medellatinet, nöjde man sig med att återge detta med *v* i uddljud och *u* i inljud, om man icke krävde en noggrannare ljudbeteckning och kände till bruket av det ur runskriften i England upptagna tecknet *p* eller den för återgivande av det germanska ljudet *u* inom det latinska alfabetet självt utbildade digrafen *vv*, *w*. Se härom närmare nedan, s. 118.

3. Den förste grammatikern jämför uttryckligen bruket av *i* och bruket av *u* som konsonanter med varandra, och den reservationslösa exemplifieringen av konsonantiskt *u* med *austr* och *uīn* gör tolkningen av *u* i sistnämnda ord som återgivande *u* mycket sannolikare än att uppfatta uttalet som *b*, *v* (bilabial eller labiodental frikativa). —

Sannolikt är det Mogks här återgivna och kritiserade framställning som förmått Noreen att i senaste upplagan av sin grammatik, *Aisl. u. anw. Grammatik*⁴ (1923) § 250 återgå till sin uppfattning i andra upplagan av samma arbete: »*w* (d. h. kons. *u*) geht anlautend und nach Vokal allmählich seit dem Ende der Vikingerzeit, nach heterosyllabischen Konsonanten wol erst im 13. Jahrhundert in bilabiales *b*, woraus dann labiodentales *v*, über».

* • *
*

I det följande skall jag söka visa att övervägande skäl tala för att urn. *u* ännu under 1100- och 1200-talen bibehöll sin karaktär av konsonantisk vokal (*double u*) i väsentligen oförminskad utsträckning.

När det gäller att komma till klarhet om vilket värde det ljud som historiskt motsvarade urn. *u* ägde i det äldsta och det klassiska fvn. litteraturspråket, ger oss först och främst skaldespråkets assonanser en viktig fingervisning. I min avhandling *Till den nordiska språkhistorien* (I) s. 59 ff. har jag framhållit,

att det äldsta som det synes otvetydiga vittnesbördet om att intersonantiskt *u* sammanfallit i uttalet med det *v*-ljud som återgår på urn. *f* och *þ* träffas hos skalden Eysteinn Ásgrímsson († 1361). Först hos honom möta skot- och *aðal*hendingar i vilka samnord. *u* rimmar med samnord. *þ*: *líft* : *évi*, *óvarliga* : *prófar* o. s. v., se Kahle Die Sprache der Skalden s. 69 och s. 95. Visserligen ha som bevis för en tidig övergång *u* > *þ* anförts Tjodolfs rim *ty-framra* : *tíva* och Ulf Uggasons *ofrak* : *sévar*, men i sistnämnda fall är rimmet i själva verket *svá* : *sévar* och i det förra *ty* : *tíva*, d. v. s. här föreligga vokaliska assonanser om vilka t. ex. Brate Fornord. metrik § 34 anm. 2.

De fylligaste och mångsidigaste bevisen för att urn. *u* och urn. *f*, *þ* ända ner i klassisk tid — under 1200-talet — sannolikt hade olika uttal ger oss emellertid ortografien i en rad fornisländska och fornorska handskrifter från 1100- och 1200-talen.

Det latinska alfabetet, brukat till skrift, utvecklade under förra delen av medeltiden på de britiska öarna en säregen form, den s. k. insularen. Denna karaktäriserades i främsta rummet av särskilda typer för *f*, *r*, *d*, *g*, *s*. Under äldsta anglosaxiska tiden brukades insularen uteslutande för nedteckning av latin. Tillsatt med nödiga tecken ur den germanska runraden såsom *þ* och *ϥ* och modifierade latinska typer som *ȝ* och *ǣ* fick den snart användning för uppteckning på det inhemska språket, på anglosaxiska. Under den ags. forntidens senare del uttränges insularen i på latin avfattade skrifter av den från Frankrike invandrande s. k. karolingiska minuskeln, en antikiserande stil som anknöt till den gamla s. k. halvunciala stilen och så småningom ersatte de från varandra och sin källa ofta vitt skiljaktiga nationella stilarter som utvecklats i Italien, Spanien, Frankrike och på de britiska öarna. Under 900-talet intränger den karolingiska minuskeln i England och blir snart ensamrådande för latinet, under det att anglosaxiskan nedskrevs med den utökade insularen. Det var dock icke länge som den rent anglosaxiska skriften blev oberörd av det karolingiska inflytandet. Redan före den normandiska erövringen och ännu mer efter densamma finna vi karolingiska

typer i färd med att uttränga anglosaxiska, och i slutet av 1000-talet och början av 1100-talet finna vi en stark blandning av typer och skrivvanor från de båda olika stilarna i skrifter på engelska. Detta är just den tid, då latinalfabetet lånas till Norge från England för uppteckning av norska — närmare bestämt ligger tidpunkten för detta lån omkring år 1125, se G. T. Flom Publications of the Soc. for the Advancement of Scandinavian Study, Vol. II, No. 2, p. 105.

Detta är grunden till att vi finna en stark blandning av rent latinska drag (karolingisk minuskel) och ags.-me. drag (ags. insular) jämväl i de äldsta fornisländska och fornorska skrifterna på nationellt språk. Det var dels ur den för latin använda stilen med den för latinet säregna ortografin och dels ur den ags.-me., redan något latiniserade stilen med den för engelskan brukade ortografin som fornorskan (fornisländskan) hämtade sitt typförråd och sin ortografi. Det som mönster tjänande me. skriftspråket befann sig till följd av det starka av normannerna burna fornfranska inflytandet i en jäsningsperiod med starkt vacklande ortografi, typval och typbildning.

Vad nu först *v*-ljudet i latinet angår, hade redan i början av medeltiden det klassiska latinets *u* (konsonantiskt *u*) utvecklats sig till en frikativa (*v*) i väsentligen samma utsträckning som i vårt nutida uttal av detta språk. Så hade skett på kontinenten: de under senare delen av fornhögtysk tid ur latinet upptagna lånorden visa *v* eller *f*, under det att de äldre visa *w* (i fht. liksom troligen ännu i mht. uttalat *u*) t. ex. fht. *brêf*, *fêrs* från lat. *breve*, *versus*, men (i äldre tid lånade) *wicka* = lat. *vicia*, *wanna* = lat. *vannus*, se t. ex. Kluge Pauls Grundr.² I, 352. Förhållandet är det samma med de i yngre tid i ags. inlånade latinska orden t. ex. ags. *fers*, *fann* från mlat. *versus*, *vannus*, ags. *bréfian* = mlat. *breviare*; däremot äldre lån *win* = lat. *vinum*.

I latin uttalades alltså på 1000-talet även i England i ett ord som *vivus*, skrivet *uiuus* eller *viuus*, såväl första som andra med resp. *u* (*v*) och *u* tecknade *v*-ljuden som frikativa och snarast en bilabial sådan. De båda typerna *v* och *u* hade sålunda i

1000- och 1100-talets latin två ljudvärden: brukade för vokal betecknade de *u*, brukade för konsonant betecknade de, snarast bilabial, frikativa. Typen *v* användes sålunda både för *u*- och *ð*-ljud och på alldeles samma sätt förhöll det sig med *u*. Förhållandet mellan *v* och *u* var i 1000- och 1100-talens karolingiska minuskel paleografiskt betingad: *v* brukades stundom och särskilt i diplom i uddljud men *u* i övriga ställningar, jfr ovan s. 114. Man skrev sålunda icke sällan *viuus*, *viuam* men *auu*; *uiis* men *consuetudo*; *vice*, *volo*. *vicinis*, *viuariis* men *auu*, *aqua*, *quietas*, *quam*; och jämväl *vxori*, *vnam*, *vt* men *bonum*, *hundredis*, *rerum*; se Fascimiles of Royal and other Charters in the British Museum Vol. I no. 2, 4, 11, 37, 40 (sistnämnda diplom från 1156—57 ovanligt konsekvent) m. fl. Därjämte brukas dock ofta genomgående i såväl uddljud som in- och slutljud *u* t. ex. *uidelicet*, *uillis*, *uiis* liksom *aquis*, *nouo*. Sedermera kan också *v* brukas i inljud och rent av bli ensamtrådande som tecken för *u*- och *v*-ljud. När fördelningen av typerna är *v*- men *-u*- och *-u*, är grunden härtill lätt att inse. Jämte minuskler brukades i ordens början särskilt i diplom ofta majuskler, och som majuskel motsvarande minuskeln *u* användes kapitälerna *V*, och en kvantitativ reduktion av denna typ till vanlig minuskels storlek låg ju nära till hands.

Vi se sålunda att den i de äldsta fvn. handskrifterna uppträdande växlingen *v*:-*u*-, *-u* har sin utgångspunkt i me. skrivningar och att man av själva den typologiska olikheten mellan tecknen intet kan sluta angående värdet av det eller de ljud som med dem betecknas. —

Av den föregående framställningen finna vi att *u* och *v* i medellatinet har vardera två ljudvärden nämligen 1. *u* (vokal, sonant) och 2. *ð* (eller *v*) (konsonant, frikativa). Om en latin-kunnig man skulle använda det exklusivt latinska alfabetet för att skriva fornnorska, kunde han omedelbart (utan att ändra vare sig ljudvärde eller funktion i stavelsen hos lat. *u*, *v*) använda de båda latinska tecknen i fråga för att återge fno. *u* (sonanten) och fno. *ð* (*v*) (konsonanten < urn. *f*, *ð*). Med ändring av stavelsefunktion kunde han också bruka lat. *u*, *v* som tecken för *u*

(konsonantiskt *u*, d. v. s. *w*). Var en man som ville skriva fornorska kunnig i engelskt skriftspråk — vilket ofta synes ha varit fallet — var problemet ännu lättare: me. ägde, liksom fno., ljuden *u*, *u* och *ð* (*v*) och särskilda tecken för vart och ett av dessa ljud, nämligen resp. *u*, *w* (*p*) och *f*. Dock bör man erinra sig att i slutet av ags. och början av me. tid det konsekventa bruket av dessa tecken led intrång av att typerna *v*, *u* från den rent latinska skriften (och fornfranskan) ofta sipprade in i engelsk skrift och i viss utsträckning ersatte typerna *u* och *f*.

Mot denna bakgrund bör ortografien i de äldsta fornorska skrifterna ses och värdena av de fno. ljud som den nya skriften hade att återge bedömas.

Jag övergår till att granska ett antal äldre fisl. och fno. handskrifters ortografi när det gäller återgivande av de fisl.-fno. ljud som återgå på urn. *u* och urn. *f*, *ð*. Ortografien i dessa handskrifter skall visa sig mer eller mindre tydligt föranledd av ett ännu under 1100- och 1200-talen olika uttal av det ljud som motsvarade urn. *u* och det som motsvarade urn. *ð*, *f*. De som bevis för min tes anförda handskrifterna äro mera tagna som stickprov och uttömma ingalunda förrådet av de handskrifter, som ge material till samma slutsatser.

A. Isländska handskrifter¹.

1. Cod. reg. g. s. 1812 4:to (från slutet av 1100-talet). Här förekommer ljudet som motsvarar sann. *ð* (< urn. *f*, *ð*) — genomsnittligt beräknat — 200 ggr. I regel är det tecknat med *f*. t. ex. *þarf*, *af*, *gáfo*, *huerfa*; endast 17 ggr med annat tecken: 15 ggr med *u* eller *v* (7 ggr *u*, 8 ggr *v*) och 2 ggr *p*, se L. Larsson Cod. 1812 s. XIV.

Återgivandet av sammord. *u* kontrasterar häremot skarpt: såväl i intersonantisk som postkonsonantisk ställning tecknas detta sann. *u* alltid med *v* eller *u* t. ex. *sevar* 4 ggr, *frevon* 2 ggr,

¹ För kontroll av belägg och sifferuppgifter har jag att tacka fil. lic. Knut Andersson, Stockholm.

nequer, naquat. På samma sätt tecknas samn. μ i uddljud t. ex. *vin, uŋn*. Denna motsättning mellan beteckningen av urn. *f, b* och av urn. μ kan icke, i varje fall icke för ställningen i inljud, förklaras annat än ur en motsättning i uttal. Vad uddljudet beträffar kunde det konsekventa bruket av *v, u* där förklaras därav, att *f* ej gärna i denna ställning kunde användas för *b-* (*v-*) ljud, då det redan var disponerat för *f*-ljud och uteslutande hade *f*-valör i uddljud såväl i mlat. som i me. Men å andra sidan torde vi ha ett direkt vittnesbörd om att urn. μ var bevarat i fisl. uddljud — likaväl som i fisl. inljud — i skrivningen *wica* (s. 22 r. 9 i Larssons uppl.): tecknet *w* återger nämligen i latiniska texter i England i engelska ord regelbundet samma ljud μ som i engelska texter tecknas med *p*.

2. Cod. Holm. 15 4:to (Fisl. homiliboken från c:a 1200) som i ortografiskt avseende står den föregående handskriften synnerligen nära skiljer även den i sin beteckning i stort sett noga mellan det ljud som återgår på urn. μ och det som återgår på urn. *f, b*. Detta gäller samtliga händer.

Samn. μ återges med *v* eller *u*, någon gång med *w* (*vv*) t. ex. *vestr, veþr, vinna, war, waweflegr; frævasc* 4 ggr, *sævar* 1 g, *þolva* 9 ggr, *þolvon* 4 ggr, *algorver* etc. 9 ggr, *gorver* etc. 15 ggr, *gorvallr* och *gørvallr* 3 ggr, *ógorva* 1 g, *smyrva* 2 ggr, *støþva* 15 ggr; naturligtvis skrives *byggva, hoggva, slökkva, tysvar, þreongva* o. s. v.; ett enda undantag från regeln att samno. μ återges med *v, u* gives och ett högst märkligt sådant: *ðefe* 13 ggr (alla). Med detta *ðfi* förhåller sig på följande sätt. Det inhemskt nordiska *ðvi* f. förekommer i Eddan och hos skalderna i betydelsen 'liv, livstid'; t. ex. *liþen es ðve . . . Granmars suna* H. H. II 17^a, *hvat mon enn vesa|ðve minnar* Grp. 12,14, *nafn fekk hann en hrofnun|hrð þess konungs ðvi*, *Sighvat Bersøglisv. 1, sá's á sinni ðvi|sásk aldregi háska* Arnórr Jarlask. Rimflätningen i äldre skaldedikter visar att det ljud som i våra texter skrivs *v* haft ett aunnat uttal än det som skrivs *f* i inljud, ty ett rim av typen *ð: ðf* är okänt men av typen *ð: ðv* välbestyrkt. — Någon annan betydelse för *ðvi* f. än 'liv, livstid' är icke känd från 900 och 1000-talen. I de äldsta

prosaverken, särskilt de religiösa, framträder en ny betydelse 'tidsålder, sæculum': »*vas su æfe* (tiden från världens skapelse till Kristus) *af því vœnd kœlloþ at þa foro aller til helvitiss heþan af synþ adams*» Isl. homiliebook s. 220; »*En á várri æfe tók hann líkamlíkt øpli ok gerþísk maþr*» (om Kristus har förut sagts att han av evighet var född av Fadern) Larsson AM. 645 4:to s. 75,¹⁴. Jfr *æfiligr* 'evig' i Stjórn och *æfiliga* 'evigt', *æfinleikr* 'evighet'. Betydelseorna 'tidsålder, sæculum' och 'evig' bero troligen på kristet inflytande, och ordets (*æfi*) källa till form och betydelse är säkerligen det mlt. *æwe* 'seculum' och *æweliken* 'evigt, ständigt' etc. Om mlt. *w*'s ljudvärde se A. Lasch Mnd. Gr. § 292.

Samn. *þ* (< urn. *f*, *þ*) återges i stockholmska homilieboken regelbundet med *f*. Exempelen äro utomordentligt talrika; bland dessa må anföras: *dúfa*, *hófa*, *gaumgáfa*, *atháfe*, *leyfa*, *gefa*, *hølfom*, *sialfer*, *skelfa*, *hverfa*, *þurfom*, *erfeþe*, *ofr*, *afl*, *høfn*. Ett viktigt undantag är: då på *þ*- (*v*-) ljudet följer förkortningstecknet för *er* är *þ*- (*v*-) ljudets teckning med *v* (*u*) i allmänhet vanligare än skrivningen med *f*, som dock även den är vanlig; alltså *hever* men *hefer*, *hliver* men *hlífa*, *hóver* men *hófer*, *liver* och *liuer* men *lífer*, *sialver* och *sialuer* men *sialfer*, *yver* och *yuer* men *yfer*. De återstående undantagen från huvudregeln äro — såvitt jag kunnat finna — endast fyra: *gouogra*, *hevec*, *love* och *avynde*, som alla endast förekomma en gång vid sidan av de till antalet alltid mycket överlägsna formerna med *-f*. Skrivningen med *v* (*u*) före förkortningstecknet för *er* är tydligen förorsakad av utrymmesskäl: förkortningstecknet för *er* placeras över det tecken efter vilket *er* följer och det karolingiska *f* var oftast för högt för att man skulle kunna placera förkortningstecknet däröver utan att komma i kollision med särskilt under raden nedskjutande typer i ovanför stående rad. I det ovan nämnda *æfi*, som delvis är lånord, måste man förutsätta dubbelt uttal: dels med *þ*, dels med *y*; det senare tillkom ordet i dess ursprungliga, inhemska betydelse 'liv, livstid', det förra i den lånta betydelsen 'tidsålder'. I homilieboken skrives konsekvent *æfe*, vilket är resultatet av en normalisering av skrivsättet. Senare skrivningar med *v* av detta ord i handskrifter

som i beteckningen skilja på μ och δ böra förklaras som härflytande från uttal med μ i ordets genuina betydelse.

Att homiliebokens skrivare ännu uttalade urn. μ som μ därom vittna direkt *war* vb, *warr* (= *várr* pron.), *wekia*, *wöndr* och *wöndr*, *wiþ*, *witiabu*, *waweifleg* med *w*. Märkas bör också att det ags. *w*-tecknet *p* ofta förekommer, ehuru det icke särskilt betecknas i Wiséns upplaga eller Larssons Ordförrådet.

3. Cod. reg. n:o 2365 av den s. k. poetiska Eddan (fr. c:a 1265). Av denna handskrift har jag genomgått de tre första sångerna i Bugges upplaga (Völuspá, Hávamál, Vafþrúðnismál). De etymologiskt ofta oklara dvergnamnen har jag dock ej medtagit.

I uddljud och postkonsonantisk ställning brukas *v* och *u* utau åtskillnad som tecken för samn. μ t. ex. *vildo*: *ualföþr*, *uar*: *vara*, *uissi*: *visso*, *dverga*: *duerga*. *v* brukas som son. *u* t. ex. *gettuz*, *livfr*, *tvni*, *vnz* jämte *u* t. ex. *gulli*.

Skillnaden mellan å ena sidan samno. μ och å andra sidan samno. δ , *f* uppehålles i huvudsak:

samno. μ : *éva* s. 12 v. 3, *doggvar* s. 14 v. 18, *lævi* s. 14 v. 26, *gprvar* s. 15 v. 31 (2 ggr), *tívor* s. 15 v. 32, *tyva* s. 16 v. 43, *váltívar* s. 18 v. 59, *ofrólvi* s. 45 v. 14, *évangi* s. 45 v. 21, *neyk-kviðr* s. 48 v. 49, *sæva* s. 49 v. 53, *sævar* s. 50 v. 62, *gprva* s. 55 v. 102, s. 58 v. 123, *háva* s. 56 v. 109, 111, *hávo* s. 58 v. 119, *þólvi* s. 60 v. 137, *frévas* s. 61 v. 141, *stöðvigak* s. 62 v. 150, *hávan* s. 62 v. 152, *Nörvi* s. 68 v. 25; o. s. v.

samno. δ , *f*: *gáfo* s. 12 v. 6, *afla* s. 12 v. 7, *hafat* s. 13 v. 15, *líf* s. 14 v. 20, *lífir* s. 14 v. 22, *höfuð* s. 15 v. 34, s. 17 v. 45, *skelfr* s. 17 v. 45, *nef* s. 17 v. 47, *hverfa* s. 18 v. 54, *líknstafi* s. 44 v. 8, *hófi* s. 45 v. 19, s. 50 v. 64, *líufr* s. 47 v. 35, *líufom* s. 47 v. 40, *gefendr* s. 48 v. 41, *leyfa* s. 52 v. 81, *hleifi* s. 61 v. 139, *alfom* s. 61 v. 143, *sefa* s. 63 v. 161; o. s. v.

Undantagen från regeln äro:

v för samno. δ , *f*: *sevi* s. 49 v. 56, *seva* s. 54 v. 95, s. 55 v. 105, *líva* s. 62 v. 147;

f för samno. μ : *læfi* s. 17 v. 50, *váltífu* ib.

Sammanlagt användes *f* rätt (alltså för samno. *f*, *ð*) omkring 260 ggr (*halb* s. 49 v. 53, *hverð* s. 51 v. 74 ej medräknade) och orätt (= samno. *ʁ*) 2 ggr; samt *v*, *u* rätt (= samno. *ʁ*) i samma ställningar som *ð* i inljud förekommer 43 gånger, felaktigt (= samno. *f*, *ð*) 4 ggr.

S. Bugge Sæmundar Edda hins fróða p. XIV säger: »I Indlyden skifte *v* og *f*, ogsaa hvor *f* er det oprindelige». I belysning av ovan anförda material bör man förstå Bugges uppgift så att *v* kan då och då brukas för normalortografiens *f* liksom *f* kan brukas för *v*. Grunden till denna inkonsekvens kan dock lika väl vara arv från den förklassiska tidens vacklan eller det kända inflytandet av fastlandsnorska skrivseder på den isländska ortografien under 1200-talet som ett sammanfall av urn. *ʁ* och urn. *f*, *ð* i isländskt uttal. När man — såsom av det följande skall framgå — finner att skillnaden mellan de nämnda ljuden är iakttagbar i ännu senare isländska urkunder, måste man anse det sannolikare att det i Cod. regius är fråga om en blott ortografisk växling.

4. Hauksbók.

Det av Haukr Erlendsson († 1334) skrivna partiet av Landnámabók i Det k. nord. Oldskriftselskabs upplaga Kbh 1900 s. 66 r. 3—s. 92 r. 2 visar också en klar skillnad mellan samno. *ʁ* och samno. *ð*, *f*.

Samno. *ð*, *f* skrivs alltid med *f* i in- och slutljud efter vokal och *l*, *r* samt mellan vok. och konsonant t. ex. *dufvnef* s. 66 r. 5, *hvarf* s. 66 r. 9, *giofvm* s. 67 r. 26, *erfi* s. 67 r. 27, *hofväs* s. 71 r. 33, *halfa* s. 78 r. 20, *hverfi* s. 83 r. 17, *hofvm* s. 91 r. 21. Enda undantagen äro *Narva* s. 71 r. 9, jfr *Narfi* s. 71 r. 8 och 74 r. 18 och 21 (namnets härledning dock oviss, jfr Noreen Aisl. Gr.⁴ § 84), och binamnet *torva* s. 87 r. 13, jfr *torfi* s. 88 r. 10 och 18;

samno. *ʁ* skrivs i motsvarande ställningar med *v*¹; fallen äro följande: *Boðvar* 67.11, 79.28, 85.7, 8 och 86, 88.11, *mióvadals* 70.16 o. 21, *tryggva* 71.28, 77.9, 83.21, *Splvars* 71.21, *Splvari* ib., *Yng-*

¹ Sammansatta ord vilkas andra kompositionsled börjar på urn. *ʁ*- medtagas icke, lika litet som enkla ord börjande på samma ljud.

vildr 75.19, 79.14 o. 23, 87.29, *Yngvildi* 73.26, 74.32, 85.14, *bøggvir* 73.29 o. 30; *snøggvan* 73.29, *høggvin* 73.30, *høggvinkinna* 85.17, *ørvi* 79.27, *kvikkvendi* 81.19, *tiørva* 81.31, *tiorvi* 82.3, 91.14, 15, 17, 20, *fiørvi* 84.3, *gervir* 85.18, *Ævarr* 89.26, 90.4. Undantagen från regeln äro *gerfis* (? trol. för *gerpis*) 74.16 och *háfi* 82.2, 85.9.

v brukas av Haukr regelmässigt som tecken för såväl samno. *u* som *u* t. ex. *vt*, *þorvnn*, *vetrvn*, *avstan*, *svmrvn*, *Gvðrvn*.

5. Cod. reg. g. s. 1009 fol. (Morkinskinna), första handen. Handskriften som förskriver sig från slutet av 1200-talet (se F. Jónsson Den oldnord. o. oldisl. Litteraturhist. II. 2. 625) är skriven av två olika händer. Första handen har en ortografi som står Hauks nära. Å de 59 första sidorna i Ungers upplaga av Morkinskinna Christiania 1867 som jag genomgått visar skrivaren i fråga ett på det hela med Hauks överensstämmande bruk av bokstäverna *v* och *f*.

Samno. *ð*, *f*: *sefaz* 1.26, 3.39, *horfa* 7.6, *sihverfullt* 12.38, *erfiþi* 18.2 o. s. v.;

samno. *u*: *atgervi* 2.23, *gervir* 4.24, *avallt* 4.11, 5.28, 6.6, 13.19, 20.12, *gørva* 17.37, *kløkkvir* 8.9, *sløkkva* 8.15, *hryggvari* 9.8 o. 9, *siávar* 12.7, *sevar* 32.8, *frávastr* 36.1, *kykvendvm* 13.26, 36.30, *ykva* 48.2, 58.10 och 29 o. s. v.

Undantagen äro *efi* (= *évi*) 3.11, 43.38, 44.10, 51.1 (alltid), *tyrfit* 7.30 (= *tyrvit*) samt omvänt: *Svarvadardal* 44.11 (men *Svarfapar dal* 44.8), *Alfivo* 23.26 (men *Alfivo* 53.29).

B. Fornorska handskrifter.

1. Cod. reg. g. s. 1347 4:to.

Denna handskrift från 1100-talets senare del skiljer i ortografien gammalt *u* och gammalt *ð*, *f*; det förra ljudet företrädes av ags. *p* (= *w*): *-page* (= *vágr*), *-pic* (= *vík*), *pet* (= *vétt*), *Spina-*, *Sparua-*, *-hperui*, *Separ-ase*; det senare (= tonande bilabial frikativa) av lat. *u*: *þiouanese* (= *þiöfa-*), *Sparuastopum* (= *Svarfa-*), *stroumahperui* (= *hverfi*).

2. Cod. AM 655 4:to fragm. IX (ur en legendsamling från tiden före eller omkr. år 1200)¹.

Handskriften skiljer ganska konsekvent i skrivningen samno. *b*, *f* från samno. *u*. Samno. *b*, *f* företrädes av *f* (ags. *f*) i slutljud och före konsonanter och av *f* (ags. *f*), *fu* (*f**u*) eller *u* mellan sonanter; samno. *u* åter av *p* (ags.) i uddljud och postkonsonantisk ställning och förmodligen också i intersonantisk, ehuru något sådant fall ej är belagt till följd av fragmentets ringa omfattning. Någon gång möter *V*- eller *u*- för väntat *p*-. Exempel för samno. *b*, *f*: *siallfr*, *hafðe*, *ef*, *grof* (= *grøf*); *ifuir*, *yfuir*, *raufuar*, *hæuir* (= *hefir*), *geua* (= *gefa*), *yuir*, *eiliuo* etc. Samno. *u*: *spa*, *pas*, *pæitti*, *patneno*, *hpær*, *hælpitis*, *hoggpín*, *qpærccum*, *speinn*.

De enda undantag jag antecknat äro *Ves*, *Vitr*: (*p* tycks ej brukas som majuskel) och *sua*, *necquærn*, *ue*.

3. Cod. AM. 315 g. fol. (Niðáróss biarkøyiarréttir) utg. i Norges gamle Love IV 71—74; från inemot 1250.

Handskriften uppvisar i huvudsak samma ortografi som föregående:

samno. *b*, *f*: *riufa*, *þurfi*, *hafa*, *halfan*, *hæfia*; *hæuia*, *haua*, *houuð*, *geuenn*, *yuir* o. s. v.;

samno. *u*: *pærðr*, *æinhpærr*, *páttir*, *hpíilir*, *tpæir*, *cpæða*, *pinndáss* etc.

Undantag göra *horper* (= *horfir*) och *upr* (= *úfr*).

4. Cod. AM. 310 4:to (Saga Óláfs konungs Tryggvasonar er ritaði Oddr munkr). Från tiden c:a 1230 (?) enl. Hægstad; hemma i Sydvästlandet enl. ds. Vestnorske Maalføre fyre 1350, innleiding s. 10; jfr H. Celandier Ark. 22.51. Utgiven av P. Groth Chria 1895. Handskriften använder i fråga om de ljud som här äro före en originell ortografi, av vilken man torde kunna sluta att skrivaren haft skiljaktigt uttal av *u* och *v* (< samno. *b*, *f*). Groth har i anf. arb. s. XXXI ff. visat att fördelningen av typerna *u*, *v*, *p* och *f* (ags. *f*) är följande: i absolut uddljud och i uddljud efter konsonant oftast *u* eller *v*, mindre ofta *p* t. ex.

¹ Genom Kommissionens för det Arnemagnæanske Legat tillmötesgående har jag haft tillfälle att studera handskriften i original.

ueþia, ueggi, suara, huarigrar, vatni, vandræða, valldi, var; þatn parum, þann, þel, þið, spipiðing, allþalldr, forþitni, Eypindr (särskilt ofta þ i andra kompositionsleden); i inljud mellan vokaler och efter konsonant brukas omväxlande *f* (ags. *f*) och *p* t. ex. *diofull, eilifu, gefa, gafugr, hlifum, starfi, hurfu; eilipa, giapir, leypa, sialþan, starþit*, o. s. v.

Vi se sålunda att AM. 310 4:to använder en ortografi som i viss mån innebär en omkastning av det i fnorskan vanliga bruket av *p* och *u, v*, i det att *u, v* brukas i uddljud (motsvarande gammalt *u*) och *p* i inljud (motsvarande gammalt *f, þ*). Den faktiskt i AM. 310 4:to förekommande växlingen av typer förstå vi lättast, om vi utgå från att den i första eller avlägsnare hand återgår på en förlaga med ags. *p* som tecken för det ljud, som representerar urn. *u*, och ags. *f* som tecken för det ljud som representerar urn. *f, þ*; jfr de dock något utslätade förhållandena i Cod. AM. 655 4:to och Cod. AM. 315 g. fol. strax ovan. Skrivaren av AM. 310 4:to eller en förlaga till denna har för sin del icke varit van att använda *p* utan i dess ställe brukat *v, u*. Han har också i en mängd fall infört dessa tecken (varjämte han i en del fall från sin förlaga övertagit *p*) i uddljud och efter tautosyllabisk konsonant). Det ags. *p*, som han sålunda merendels avlägsnat i uddljud, brukar han — ovan vid tecknet som han var ock föranledd av skrivningar som *sæpar, miþan* — jämte ags. *f* i inljud för urn. *f, þ*, men däremot undviker han att i inljud bruka *v, u* (som var hans normaltecken i uddljud) rimligtvis därför att det i regeln var fråga om olika ljud i uddljud och i inljud. Denna slutsats har Groth dragit anf. arb. p. XXXIV, och han har vunnit instämmande av Noreen Aisl. Gr.³ § 242 (liksom i sista upplagan av samma arbete) och av andra.

I ännu en urkund har jag funnit en något så när genomförd konsekvens i bruket av *p* och *v, f* (*f*). Det är

5. ett fragment i Det norske Riksarkiv (Norges gamle Love II 501—15) från tiden 1260—70 av den äldre Frostatingslagen. Detta fragment visar i grunden samma skrivvanor som utmärka de ovan omnämnda fno. handskrifterna 1 och 2.

Dock möta undantag av typerna *þui* (för *þpi*), *þorui* (för *þorpi*) och *lipanda* (för *liuanda*) etc.

Som redan nämnt (s. 119) äro de anförda fornisländska och fornorska handskrifterna ett tillfälligt men som jag tror representativt urval; och deras ortografi ger vid handen att man på Island och åtminstone i vissa trakter av både det västanfjällska och nordanfjällska Norge under 1100- och 1200-talen skiljt i uttalet mellan det ljud som återgår på urn. *ʒ* och det som återgår på urn. *þ*, *f*. Tydligast framgår detta av skrivningarna i vissa fisl. handskrifter, men man kan knappast misstaga sig om grunden till typfördelningen i de fno. handskrifterna, även om dessa ej tala fullt så tydligt språk som de fornisländska. Säkerligen har det ofta berott på en tillfällighet att finare fonetiska distinktioner kommit till uttryck i skriftspråket. Man bör nämligen erinra sig att skriften först och främst hade ett praktiskt ändamål: att nödtorftigt återge talet till deras tjänst som voro och förut-sattes vara fullt hemma däruti. Smärre skiftningar — och dit torde väl på 1100- och 1200-talen skillnaden mellan *ʒ* och *þ* ha hört — ha säkerligen ofta lämnats utan avseende. Vi kunna ju konstatera att skriftspråket icke sällan satte sig över rätt väsentliga uttalsolikheter som mellan det tonlösa *f*-ljudet och det tonande *þ*-ljudet och återgav dem båda med tecknet *f* (*F*) (fornsvenskan däremot med resp. *f* och *v* (*u*, *w*)) eller mellan det explosiva och det frikativa *g*-ljudet som båda i fisl. återgavos med *g* (i fornsvenskan däremot med resp. *g* och *gh*). Det är därför möjligt att när den fno. homilie-boken, Cod. AM. 619 4:to, från omkr. 1200, — och detta gäller såväl den första som den andra handen — för gammalt *ʒ* i inljud mellan vokaler och efter konsonant någon gång använder *f* t. ex. *alhofan* (= *-hávan*), *algørfi*, *bolfan* (= *þólvan*), *viðsmiorfe* (= *-smiorve*) detta beror på ett schablonmässigt överförande av *f*-tecknet i inljud från fall som *hafa*, *sialfa*, *ærfa*, vilka jämväl kunde tecknas med *u*.

Utom denna likgiltighet för fonetiska olikheter, där deras uttryckande ej var av betydelse för förståendet av det skrivna,

medverkar också den högst olika innebörd olika skrivarskolor gävo de från fornengelskan övertagna bokstavstecknen. Så blir på Island *v*, *u* beteckningen för *u*, under det samma tecken i olika trakter av Norge brukas för samno. *f*, *b*. Förutsättningarna för en utslätning av från början ev. iakttagna distinktioner äro framför allt för handen i Norge, där *u*, *v* jämte *u* också får på sina håll beteckna *b*. När därtill kommer att det från fornengelskan övertagna speciella tecknet för *u* nämligen *p* (*w* användes mer tillfälligtvis i västnordiskan) till formen så småningom under 1200-talet flyter samman med *v*, inses omedelbart att det mera är en tillfällighet om en faktiskt förefintlig uttalsolikhet mellan *u* och *b* kommer till synes i skriften och att man måste lägga större vikt vid att en sådan olikhet kan i skriften konstateras än vid att den saknas.

Förmodligen har alltså urn. *u* allmänt i fornorska och fornisländska ännu under 1200-talet uttalats som konsonantiskt *u* i alla ställningar.

Det urn. *u* är ju som bekant i de nutida nordiska riksspråken ersatt med labiodental frikativa (*v*-ljud). Det samma är förhållandet i de flesta folkmålen. I nynorska dialekter är *u*-ljudet en stor sällsynthet. Större utbredning äger ljudet nu för tiden eg. endast i jutskan, spec. den nordligare, där det normalt motsvarar allmännordiskt uddljudande *v*. I svenska dialekter är det för ett par generationer sedan antecknat i Skåne, Halland, Småland, S. Bohuslän och möjligen i ännu några trakter. Ännu lever ljudet kvar i Ovansiljans fögderi. Se t. ex. Lundell Sv. Im. I 2 s. 78 f. På 1700-talet fanns möjligen *w*- (*u*-) uttal kvar i västgötskan, men samtidigt hade uppsvenskan *v*-uttal, se Beckman 1700-talets svenska s. 16 f. Detta i uddljud. I ställningen efter tautosyllabisk konsonant är *w*- (*u*-) ljudet dessutom än i dag bibehållet i Blekinge, Småland, Halland, S. Västergötland, Bohuslän, Härjedalen, Hälsingland, Västerbotten, Norbotten och Estland. I vilken utsträckning det var bevarat i fornsvenskan och forndanskan och vid vilken tid och i vilken ordning det i västnordiskan och östnordiskan övergick till frikativa är jag ej nu i tillfälle att under-

söka. Jag förmodar att ersättningen av *ʒ* med *v*-ljud i nordiska språk står i sammanhang med samma företeelse i nordtyskan. I nutida holländska, frisiska och lågtyska är urg. *ʒ* tonande labiodental frikativa, se t. ex. Pauls Grundr.² I 1251 och 840. Det närmare förloppet av utvecklingen av urg. *ʒ* > nlt. *v* (skrivet *w*) känner man icke. Lasch Mnd. Gr. (Halle 1914) s. 152 anser att *ʒ*-ljudet ännu kvarstod i äldre mlt. tid och att det under loppet av det mlt. skedet över bilabial frikativa utvecklats till labiodental.

Det ljudvärde jag ovan sökt uppvisa för det fornvästnordiska *v*-ljudet i förklassisk och klassisk tid, där detta motsvarar samnord. *ʒ*, förutsättes i själva verket av den hävdvunna normalortografien vid utgivandet av fornvästnordiska texter och återgivandet av fvn. språk överhuvud. Wimmers och Finnur Jónssons textupplagor, Fritznors, Hægstad-Torps och Finnur Jónssons ordböcker bruka med konsekvent genomförd fördelning tecknen *f* och *v* i inljud allt efter som dessa tecken återge de resp. motsvarigheterna till urn. *f*, *þ* å ena sidan och urn. *ʒ* å den andra. Detta i full överensstämmelse med flertalet fisl. handskrifter skrivsätt. Även om urn. *f*, *þ* redan i klassisk tid skulle ha utvecklats till labiodentalt ljud — något som i betraktande av skrivningar som *hverþ* för *hverf*, *halb* för *half* o. s. v. icke är sannolikt — förutsätter den konsekventa skrivningen *hávan*, *gørva*, *þolvi* en tydlig olikhet i uttalet gentemot *háfar*, *erfi*, *halfir*. Denna tydliga olikhet kan knappast förstås på annat sätt än så att *v* återger *ʒ*-uttal i inljud. Och efter all rimlighet också i uddljud.

Vill man med Noreen i normaliserad skrift återge *ʒ*-uttalet, bör man följaktligen införa *u* även i uddljud och skriva *uill*, *uaka*, *uottr*, *hóuan*, *séuar*, liksom man skriver *þolue*, *gørva* och *túí*- och liksom man i all hävdvunnen normaliserad text skriver *auga*. Det är ingen nymodighet som härmed föreslås. Den förste grammatikern i Snorres Edda påyrkar som bekant detsamma. Hans ord *lyða* i den restituerade ortografi som Verner Dahlerup utarbetat i Islands gram. Litteratur i Middelalderen I 42 sålunda: *v*, *han ef griksfer stafr*

oc heit' þar *ui*, en látinomen hafa hann fyrir *i*, oc í griksfō orþō at einf þó, ef scynsamlega ef ritet, oc þarf hann af þúi eige h' í óra tuþo, nema maþr uile sętia hann fyrir *u*, þá ef hann u'þr stafapr uip anan radarstaf oc hafþr fyrir samhleópanda; ef þó láta ec af nú at rita hann, þúi at ec léka *u* þes meire þorþ fulting an orþō radarstōfō, þá ef þeir u'þa fyrir sähleópendr sęr'.

Uppsala.

Otto v. Friesen.

Anmärkningar till Jonas Rugmans Mono-Syllaba Is-landica.

År 1676 utkom i Uppsala ett 32-sidigt häfte MONO-SYLLABA IS-LANDICA å JONA RUGMANS Collecta. Samlingen innehåller 1598 uppslagsord, varav dock ej få dubletter. Vid varje ord ges översättning till latin, med ett undantag: *wir* Mifingstráð (*vír*, m.¹, eng. *wire*); vid ytterligare ett ges svensk översättning jämte den latinska: *Brik* Sängebráde / Fulcrum² (jfr värml. *bräk*, n. 'horisontell kant på spiskappan').

Avsikten med publikationen var, enligt vad man av företalet finner, att i Rudbecksk-Vereliansk anda lämna ett bidrag till att hävda det skandinaviska urspråkets egenskap av alla språks gemensamma moder: dåtidens språkvetenskap hade den uppfattningen, att de enstaviga orden vore »språkets rötter» och att därför det språk, som kunde uppvisa det största antalet sådana ord, måste vara det gemensamma urspråket.

Författarens etymologiska intresse lyser igenom på flere håll, starkast måhända i följande notis:

»*Rjn*³ Vocarunt veteres, doctrinam, experientiam & notitiam rerum, tam divinarum quam humanarum. dicitur *Ryn* quasi accuratus intuitus, descendit. à verbo *ryna* vel *reina*, accuratè

¹ Då ingen hänvisning ges vid de av mig till jämförelse citerade isl. orden, avses alltid Blöndals lexikon.

² De isl. orden äro hos JR med mycket få undantag tryckta med antikva, latinet med kursiv (båda naturligtvis av gammaldags typ, med "långt s" och ligaturer). Här användes av mig rakt motsatt anordning.

³ Uppslagsordets barbariska stavning är ensamstående; förmodligen avses stavningen *Rijn*, som kan beteckna **ryjn*, n., nybildat abstraktum till *ryna*, 'granska, kritisera, stirra'. Sammanställningen med *ryna*, *reyna*, *reynsla*, *rún(ir)* och *rúna* visar onekligen stor etymologisk takt hos JR.

intueri, percontari, experiri, probare, tentare, hinc *runer & reinsla* experimentum, experientia scientia. *Runa* dicitur fœmina quæ virum cognovit, quæ virum experta est. Jurisconsultis mulier usurpata dicitur.»

Jag skall nu ge några exempel på översättningar, som mer eller mindre säkert framkallats av det etymologiska intresset: *A amnis A'α confluxus aquorum*¹ in unum locum (vad som avses med det grek. »ordet», är mig förborgat, men tydligen har det etymologisk innebörd), *All Barathrum*, profundioris aquæ gurgis 'άλς 'άλος mare (= *áll*, m. 2, a), *Æ Semper* Græ: *ἄει & ἀεί*, *Bia Bia* vis, robur, violentia (1. *bjá*, f.), *Bomb* βόμβος bombus, sonus (ej anträffat; jfr *bompa* 'dunsa ner', *boms*, n. 'duns'), *Botn* βόθος fundum, imus gurgis, *Bragd* Pragma (*bragð*, n. 5), *Dadr* Tarditas (jfr *daður* 'svanssviftning, flirt': den skrala betydelseöverensstämmelsen torde få tillskrivas intresset av att få »etymologisk» översättning, med antagen metates), *Das* Dasia seu densitas spiritus¹ (jfr »*Dað* / n. g. Fervor agendi, quasi incendii flagrantia. *Æt* *daðast* / operis anhelius² deficere. *Daðabur* / fessus» G. A.³, *das*, n. 'trötthet, utmattning' Bl., *dasast* 'bli utmattad' Fr.), *Dyr* Fores θύρα, *Fas* Facies (jfr anm. vid *Dadr* ovan), *Fult* Detestabile, turpie¹. *full*, *ful*, *full* φάυλος vilis, abjectus, *Gann* γάνος lætitia, gaudium (jfr ? *gant*, n. 'narrande, gäckande'), *Grei* γρῆ Sordes sub unguibus al. minimum quid (jfr *grey* 2, b), *Grey* γράια Anus, vetula (ej anträffat; jfr *grey* 'hynda'), *Hrys* Oryza (betecknar förmodligen födoämnet kollektivt — en betydelse som *Oryza* kan ha — alltså = *hrís*, n. 5), *Irr* Irritatio (förmodligen substantivering av interjektionen *irr*, som användes, när man tussar hundar på hästar eller får), *Kaf* Chaos, al. submersio, *Klif* Declivitas (*klif*, n. 'bergrygg, bergstig'), *Klifr* Ascensus in locum clivem (*klifur*, n. 'klättring'), *Lall* Lallatio (jfr *lalla*), *Lap* Liguritia à λάπτω libo more catulorum (*lap*, n. 'lapande': *lepja* 'lapa'), *Lar* λαρχός, λάρχως, corbis vimine plexa, capsâ (1. *lár*;

¹ Sic!

² Fel för *anhelitus*.

³ = Guðmundur Andreæ, Lexicon Islandicum, Köpenhamn 1683.

det grek. ord, som avses, är tydligen *λάρκος* 'kolkorg'), *Laustr* *λάσθη* *illusio*, *contemptus*, *Contumelia vituperium* (*löstr*, m. 3, Fr.), *Men* Genus ornamenti, collaris, armilla, torques Græ: *μάννος* seu *μάνος*, *Par* *Par* (är väl helt enkelt *par*, n.; jfr anteckning vid *Dadr* ovan), *Pund* *Pondus*, *pondo*, *Wd* *Tempestatas* *uda* (nybildning till *pað úðar*), *Wagl* *ἄγλη* seu *in oculo subalba cicatrix* (2. *vagl*, n. 'grå starr'; det grek. ordet är väl en barbarisk förvrängning av *ἀχλός*¹, möjligen under påverkan av *ἀγλατή*), *Wik* *Vicus* (jfr *Vik* som kortnamn för *Reykjavík* och som gårdnamn), *Wirt* *Virtus* (*vir*[k]t, f.).

Utgångspunkten, att samlingen skulle utgöras av monosyllaba, fasthålles strängt i fråga om uppslagsorden, åtminstone vad stavningen beträffar. Då man på första sidan möter *Akki* *Coacervatio*, är detta utan tvekan att rubricera som tryckfel, vare sig nu förf. avsett **Akk*, n., nybildning till *akka* 'anhopa', eller — måhända troligare — *Akkr* (d. v. s. *akkur*, m. 'vinning, fördel')². Såsom redan några av de andragna exemplen visa (*Dadr*, *Klifr*, *Laustr*) generar sig JR nämligen icke för att vid behov efter den klassiska fisl. ortografiens mönster som enstaviga upptaga en del ord, vilka långt före hans tid genom utveckling av svarabhaktivokal framför -r blivit tvåstaviga. Ytterligare ex. härpå: maskulina *Audr* *Divitiæ*, *Austr* *Sentina* (1. *austur*, 2), *Brundr* *Libido*, *Hampr* *Stupa*, *Hlemr* *Operculum doliorum* aut *similium vasorum*; neutra *Amr* *Vagitus*, *ejaculatio*, *Glamr* *Fragor*, *stridor*, *Gliufr* *Montis ruptura*, *aquam evomens*, *Gnistr* *Stridor*,

¹ Enligt förslag av rektor C. A. Brolén.

² *Tæi* Genus är väl en stavning, som beror på kontamination mellan stavningarna *tæ* och *tægi*. Ett verkligt undantag synes däremot bildas av *Jawur* *Idemuod* (d. v. s. *idem quod*) *Ja*. Ordets form är alldeles obegriplig, men det bör tilläggas, att trycket i båda de ex. av boken, jag haft tillgängliga, icke är riktigt tydligt: *u* skulle möjligen kunna vara *n*, och *r* liknar *t* något. Är ordet emellertid riktigt läst, skulle det måhända kunna vara en anomal stavning för **jár*, som lic. Nordenstreng enl. uppgift till mig tror sig ha hört jämte *jór* i interjektionen *jerijór* (om vilken se Bl. s. 413 a).

Klungr Terra petrosa¹; maskulina adjektivformer *Gildr* Crassus, *Kræfr* Fortis, *Odr* Furens, *Rietr*² Hypæthrus (kan vara perf. part. av *rjetta* i den nisl. ej belagda betydelsen *rétta*, 10 'låta driva för vinden' Fr., eller subst.³ *rjettur*, m. III 'ett skepps drivande för vinden').

JR använder emellertid även ett annat sätt att bland sina monosyllaba presentera starka maskulina, som i nom. ändas på *-ur*: han tycks helt enkelt skära bort nom.-ändelsen och ge endast stammen (eller, om man så vill, ack.-formen). Sålunda träffas *Alw* Dæmō subterraneus (*álfur*), *Kugg* Navis genus (*kuggr* Fr.), *Linn* Serpens (*linnr* Fr., *linni*, m. Bl.), *Mód* Mens, animus (*móð-ur*), *Nid* Posteritas (*niður*), *Skit* Excrementum (*skítur*), *Suarm* Tumultus (*svarmr*, m. Vig.⁴), *Sop* vel *sops* Sarmentum (*sópur*, m. 'sopkvast, ris', jfr no. och sv. dial. *sop*, m.; är då *sops* genitivformen?!); likaså *Saf* Succus (något **safur*, m. är icke belagt, men väl *safi*, m.). Emellertid är det att märka, att nom.-ändelsen hos JR saknas även i två fall, då den icke kunnat vara stavelsebildande: *Há* Scalmus (4. *hár*⁵, no. *haa*, sv. dial. *há* 'årtull') och *Sa* Vas, hydria (1. *sár*). Det synes mig därför sannolikt, att dessa ändelselösa »starka maskulina» — alla eller åtminstone de flesta — äro att betrakta som nybildade neutra. Detta går synnerligen lätt för sig med *sóp* (nybildning till *sópa*, då *sóps* kunde vara motsvarande nybildning till ett icke anträffat men mycket möjligt **sópsa*), och man bör märka, att *mod* i svenskan

¹ Till dessa konstgjorda monosyllaba höra emellertid icke *Hamr* Sonus quem malleus ad incudem cusus edit (*hamr*, n.) och *Umr* Quærela (jfr *umr*, n. 'brummande ljud'). Hur förhållandet i detta avseende är med nybildningarna *Slafr* Loquacitas al. modus mandendi hebetibus dentibus (jfr *slafra*), *Töfr* Magia (*töfra*), *Wafr* Lentus gradus (*vafra*), *Slidr* Piger incessio (*slyðrast*), *Lekr* Stillicidium (*leka*), kan jag icke avgöra.

² Det är möjligt, att ordet är tryckfel för **Rietr*, som kan vara neutral nybildning till *rjetta*.

³ *Tott* Hypæthrus är väl samma ord som det omedelbart föregående *Tott* Rudera domuum (*tótt*, 2) och sålunda subst.

⁴ = Cleasby-Vigfússon, An Icelandic-English Dictionary.

⁵ Bl. s. 1026 a.

är neutr.¹, samt att *skit* har detta genus i uttrycket *inte ett skit*².
Jfr även *ná*, n. Haldorsen vid sidan av *nár*, m.³

Nybildningar har JR nämligen i betydande utsträckning, särskilt abstrakta neutra, bildade till verb och utgörande verbets stam. Jag ger här först en lista på hos JR anträffade enstaviga neutrala verbalsubstantiv, som äro belagda på annat sätt och som utgöra mönstret för hans nybildningar: *Babb* Loquela barbara, *stribligo*, *solacismus*, *imparilitas sermonis* (*babb*, 2 : *babba*), *Baul* Mugitus (*baul* : *baula*), *Biak* Labor molestus (*bjak* : *bjaka*[*st*]), *Blak* Verber leve (*blak*, 2 : *blaka*), *Bofs*⁴ Latratus (*bofs* : *bofsa*), *Brial* variatio (*brjál* : *brjála*), *Dar* Irrisio (1. *dár* : *dára*), *Dik* Vagatio (*dik* : *dika*), *Dramb* Superbia (*dramb*, 2 : *dramba*), *Draf* Loquela incondita (*draf*, 3 : *drafa*), *Draft* Nugacitas (*draft* : *drafta*), *Falm* Palpatio (*fálm* : *fálma*), *Farg* Pressura (1. *farg*, 1 : *farga*), *Gal* Vlulatus (*gal* : *gala*), *Gaul* Vociferatio, ejaculatio (*gaul*, 1 och 3 : *gaula*), *Gaul* Verminatio (är väl identiskt med föreg., jfr sv. *dunderbrakare* o. d.), *Geip* Jactantia (*geip*, 1 : *geipa* Haldorsen), *Glott* Sanna (*glott* : *glotta*), *Gnadd* Murmur (*gnadd* : *gnadda*), *Gnap* Eminentia (*gnap* 2 Haldorsen : *gnapa*), *Gól* Canum ejulatus (1. *gól* : *góla*), *Hamp* Actus gestandi aliquid in manibus (*hamp* : *hampa*), *Hamr* Sonus quem malleus ad incudem cusus edit (*hamr* : *hamra*), *Hjal* Confabulatio (*hjal* : *hjala*), *Hnegg* Hinnitus (*hnegg* : *hneggja*), *Hniat* Increpatio (*hnját* : *hnjáta*), *Hop* Retrocessio (*hop*, 1 : *hopa*), *Hrif* Raptus (*hrif* : *hrifa*), *Hrips* Apprehensio (*hrips* Fr., *hrifs* Bl. : *hrifsa*), *Hrot* Stertatio (*hrot* : *hrjóta*), *Hvik* Instabilitas (*hvik* : *hwika*), *Kalls* Irrisio (*kals* : *kalsa*), *Kítl* Titillatio (*kitl* : *kitla*), *Klink* Sonus (*klink* : *klinka*⁵), *Klor* Laceratio ungvium (*klór* : *klóra*), *Krass* Inscissura (*krass* Haldorsen : *krassa*), *Krimt* Vagitus (*krimt* : *krimta*),

¹ JR har ett flertal obestridliga svecismer, om vilka närmare nedan.

² Genusändringen beror väl på attraktion från *inte ett dugg*, *inte ett fnask*.

³ Båda upptagna av JR.

⁴ JR upptar även *Bufs* Latratus; denna vokalisation ej eljest belagd.

⁵ Båda orden hos Bl. försedda med frågetecken.

Kuabb Petulantia (*kvabb* : *kvabba*), *Kuak* Garritus avium (*kvak* : *kvaka*), *Kuas* Defatigatio equorum (jfr *kuas* [~ *kvás* Haldorsen] 'pustande, frustande' : *kuasa* ~ *kvása* 'trötta, stöna'), *Kuef* Catharus (*kvef* : *kvefast*), *Kuein* Ejulatio (*kvein* : *kveina*), *Kuik* Motus (*kvik* : *kvika*), *Kuis* Runor (*kvis* : *kvisa*), *Kul* Frigus (*kul* : *kula*), *Labb* Vacillando progredi (*labb* : *labba*), *Lam* Fractura (*lam* : *lama*),

Lap Liguritis¹ (*lap* : *lepja*), *Las* Læsisio { vitium
crimem² (jfr *las* Hal-
detrimentum

dorsen : *lasinn*, *lasna*³), *Laum* Occultatio (*laum* : *lauma*), *Lin* Laxamentum (*lin* Haldorsen : *lina*), *Lar* Defatigatio (*lar* Haldorsen : *lara* ~ *lára*), *Mak* Vnctio (*mak*, II : *maka*), *Mal* Molitura (*mal*, I : *mala*), *Man* Provocatio (2. *man* : *mana*), *Mas* Blateronum clamor (*mas* : *masa*), *Maul* Manducatio (*maul* : *maula*), *Mialm* Felis proprium (*mjál*m : *mjál*ma), *Nagg* Rixa (*nagg* : *nagga*), *Nasl* Arroasio (*nasl* : *nasla*), *Org* Mugitus (*org* : *orga*), *Prial* Affectatio (*prjál* : *prjála*), *Próf* Probatio (*próf* : *prófa*), *Pul* Labor (*púl* : *púla*), *Rabb* Magniloquentia, confabulatio (jfr *rabb* 'förtroligt samtal' : *rabba* 'talk nonsens' Vig.), *Ragl* Vacillatio (jfr *ragl* 'Slentren' : *ragla* 'to stabber about' Vig.), *Rap* Vagatio (*ráp* 'a roving, rambling' Vig. : *rápa* 'to rove, ramble about' Vig.), *Raul* Cantillandi modus (*raul* : *raul*a), *Raup* Jactantia (*raup* : *raupa*), *Raus* Loquacitas (*raus* : *rausa*), *Ríft* Ruptura (*ript* 'a withdrawal or breach of a contract' Vig. : *rif*ta), *Ris* Surrectio (*ris* : *rísa*), *Rit* Scriptura (*rit* : *ríta*, st. vb., *ríta* sv. vb.), *Rod* Rubedo (*roð*⁴ : *rjóða*, st. vb., *roða*, sv. vb.), *Rof* Ruptura (*rof*, I : *rjúfa*), *Rof* Domuum destructarum quisquiliæ (samma ord), *Rol* Vagatio, error (jfr *ról* 'långsam gång, gungning' : *róla*), *Rót* Rodendi actus (3. *rót* : *róta*), *Rot* Putredo (*rot* : *rotinn*, *rotna*), *Rugg* Motio (*rugg* : *rugga*), *Rugl* Confusio (*rugl* : *rugla*), *Rusl* Sapellex (jfr *rusl* 'skräp' : *rusla* 'rota'), *Safn* Congestio, collectio (*safn* : *safna*), *Sagl* Serrandi actus (*sagl* : *sagla*), *Siatn* Quod exsiccando minuitur (*sjatn* : *sjatna*), *Sig* Irritatio (*sig* :

¹ Se ovan s. 132.

² Sic!

³ Något **lesja* är icke belagt.

⁴ Bl. s. 1045 b.

siga), *Sis* Conatus (*sis* 'sysslände med något' : *sisa*), *Skaf* Ramentum (*skaf* : *skafa*), *Skil* Divisio discrepantia (*skil* : *skilja*), *Skin* Splendor (*skin* : *skína*), *Skirn* Purgatio, baptismus (*skirn* 'dop' : *skírna*), *Skraf* Sermo, loqvela (*skraf* : *skrafa*), *Skref* Iter (*skref* 'steg' : *skrefa*), *Skrölt* Singularis saltationis genus (*skrölt* 'Raslen, Rumlen, Stöjen' : *skröлта*), *Slef* Futile dictum (*slef* : *slefa*), *Slis* Infortunium (*slys* : *slysa[st]*), *Slit* Corruptio (*slit* : *slitta*), *Snaf* Lenis progressus (*snáf* : *snáfu*), *Snid* Scissura (*snid* : *sníða*), *Spil* Fritillus, *Spil* Instrumenta lusoria¹ (jfr 2. *spil*, I, 1, b och II, 2 : *spila*), *Stam* Balbuties (*stam* : *stama*), *Stand* Status, statio (*stand* : *standa*), *Stapp* Percussio in terram quæ fit pede (*stapp* : *stappa*), *Star* Intuitus, obtutus (*star* : *stara*), *Stig* Gressus, passus (*stig* : *stíga*), *Stik* Itio pleno passu (1. *stik* : *stika*), *Stim* Palæstra (*stím* : *stíma*), *Suack* Lucta (*svakk* : *svakka*), *Suif* Versatio (*svif* : *svífa*, st. vb., *svifa*, sv. vb.), *Suik* Fraus (*svik* : *svíkja*), *Sull* Confusio (*sull* : *sulla*), *Tak* Acceptio sequestratio, *Tak* Rapina (*tak* : *taka*), *Tap* Perditio (*tap* : *tapa*), *Taut* Mussitandi affectus (*taut* : *tauta*), *Tif* Celeritas pedum (*tif* : 2. *tifa*), *Tott* Suctio (*tott* : *totta*), *Waf* Glomeramen (jfr 1. *vaf* : *vefja*), *Wafs* Trmultus² (jfr ? *vafs* 'bryderi' : *vafast*), *Wal* Electio, sortilegium (*val* : *velja*), *Wapp* Infantum primus gradiendi modus (*vapp* : *vappa*), *Wein* Ploratus (*vein* : *veina*), *Wík* Digressus (*vik* : *víkja*, st. vb., *viku*, sv. vb.), *Wijl* Desperatio (*víl* : *víla*), *wingl* Vertigo (*vingl* : *vingla*), *wipp* Motus ocissimus cum affectu quodam (*vipp* : *vippa*), *Umr* Quærela (jfr *umr* : *umra*), *Urg* Tritura (*urg* : *urga*), *wæl* Vagitus (*væl* : *væla*), *þamb* Molesta persecutio (*þamb*, 2 : *þamba*), *þan* Expansio (*þan* : *þenja*), *þof* Coactio (*þóf* : *þófari*, m.³), *þol* Patientia (*þol* : *þola*), *þor* Audacia (*þor* : *þora*), *þratt* Contentio, lis (1. *þrátt* : *þrátta*, *þræta*), *þrif* Vegetatio² (*þrif* : *þrifas*), *þukl* Contactus (*þukl* : *þukla*).

Efter detta mönster träffas hos JR följande: *Ag* Codfusio², coalitio, colluvies, tam de animata quam in animata re dicitur

¹ JR upptar även *Spil* Machina versatilis = 3. *spil*, som av Bl. försetts med frågetecken.

² Sic!

³ Verbet **þófa* ej belagt.

(1. *aga*, 3), *Alk* Vectura, vehes (*aka*, jfr nsv. *äk*), *Agt* Obedientia, studium, item cura, observatio (jfr *akt*, n. 'æstimatio' Haldorsen, *aktan*, f. Fr. : *akta*), *Alp* Instabilis, inordinatus¹ progressus, divaricatio (*álpa[st]*), *Apl* idem quod *Alp* (jfr »*Álpaz* [per metathesin litt. pro *aplaz*] vitulorum more incedere, gaa fin egen stjæve Gang, toffe af» Haldorsen), *Ap* Irrisio (*apa*), *Ban* Necatio, *Ban* Internecio² (jfr *bani*, m. : *bana*), *Barm* Commiseratio (*barma sjer*), *Bolm* Dormitatio, cubatio (*bólma*), *Brit* Partitio (*brytja*), *Dyrk* Gloriatio (*dýrka*), *Dragn* Lentus incessus, itio lentu gradu (*dragnast*), *Dryn* Mugitus (jfr *drynur*, m. : *drynja*), *Faus* Stolidia proruptio (jfr *fausi*, m. : *fausast*), *Ford* Cautio (*fordan*, f. Haldorsen : *forda*), *Glidn* Divaricatio (*gliðna*, 2), *Guf* Exhalatio (*gufa*, f. : *gufa*, vb.), *Gus* Ebullitio (*gusa*), *Hafn* Fastidium (*hafnan* ~ *höfnun*, f. : *hafna*), *Hien* Deliquium, decrementum (*hjenast*), *Higl* Cura, custodia, favor (*hygli*, n., *hyglun*, f. : *hygla*), *Hym* Mora (2. *hima*), *Hink* Claudicatio (*hinkur*, n. : *hinkra* Bl., *hinka* Fr.), *Hlack* Spes (jfr *hlakk*, n. 'Hoveren' : *hlakka* 'jubla i förväntan på något'), *Hnerr* Sternulatio (*hnerra*), *Hnik* Instabilitas, *Hnik* Motus tardus & improprius (*hnika* 'runka'), *Hott* Actus (jfr *hott* interjektion åt hästar : *hotta* 'ropa »hopp» åt hästar'), *Hryn* Clamor (*hrinur*, m. : *hrína*), *Hrod* vastatio, privatio (*hrjóða*), *Hlack* Vox, sonus inconditus (*hlakka*), *Huom* Ingurgitatio (2. *hvoma*, 1), *Hurr* Præceps¹ circumvolutio (jfr ? *hurr*, n. 'knirken', *hurr*, m. 'a hurley-burley noise' Vig. : *hurra*), *Jag* persecutio (*jaga*, jfr no. *jag*, n. 'jakt'), *Jat* Affirmatio (*játan* ~ *játun*, f. : *játa*), *Ibb* Morositas, austeritas (*yhbba[st]*, *ybba sig*, adj. *ybbinn*), *Idk* Vsus (*iðkan* ~ *iðkun*, f. : *iðka*), *Imp* Iteratio (*impa* 'påminna om', no. *impa* 'upprepa'), *Kant* Pugna verbalis rixa (*kantast*), *Kaur* Verminatio (jfr *kaur*, n. 'brummande, knakande' : *kaura* 'brumma, knaka' och se *Gaul* ovan s. 135), *Kilp* Curvatura Inrustatio (*kilpur*, m. : *kilpa[st]*), *Klag* Accusatio

¹ Sic!

² Utom dessa bägge upptar JR vidare *Ban* Interdictum (= *bann*, n. 1 och 2) och *Ban* Bannum; betydelsen hos sistnämnda kökslatinska ord är inte vidare klar — det kan betyda både 'bannbulla' och 'straff' — och ordet är kanske alldeles identiskt med det närmast föregående.

(*klagan*, f. : *klaga*), *Kli* Fastidium (*klia* ~ *kligja*), *Krabb* Contactus (jfr *Krabb*, n. 'Uorden, utidig Omgjøren' Haldorsen : *krabba* 'vedrøre eller behandle noget ubehændig' Haldorsen), *Krack* Fervor (*krakka*), *Kræl* Labor (jfr *kræla*, 2 'benytte alle Midler til at berige el. forsyne sig'), *Krit* Dissidium (jfr *Krit*, n. 'viskning, mumlande' Haldorsen, *Kritr*, m. Haldorsen, *krytur*, m. Bl. 'oenighet, mumlande' : *kryta*, vb. 'träta'), *Kruf* Mactatio (*kryfja* 'skära upp ett kadaver', jfr *krof*, n.¹ 'slaktat djur', nsv. *skrov*, n.), *Kucl* Stercoratio, cacandi actus (»*kucl* / *Cacare exonerare ventrem*» G.A., jfr *kúka*), *Lak* Stillatio (*leka*; jfr *mát*, n. : *meta*, *dráp* : *drepa*, *gát* : *geta*, *nám* : *nema*), *Lall* Lallatio (2. *lalla*; jfr *lall*, n. 'Slentren' : 1. *lalla* 'slentre'), *Lerk* Fractura (1. *lerka*), *Mang* Sermo litigiosa (jfr dels *manga*, II 'berette vidløftig', dels *mang*, n. 'prut' : *manga*, I 'pruta'), *Miad* Motio (*mjaðast*), *Mig* urina (*miga*, f. 'urin'² : *miga*; jfr no., sv. dial. *mig*, n., värml. *mæg*, m. 'urin'), *My* Deturbatio (*mia* ~ *mýa* ~ *mýgja*), *Mim* Motus (*mimra* sjer³), *Mok* Fimus, purgamenta, quisquiliæ (*moka*), *Nalg* accessus (*nálgast*), *Noll* Frigidi corporis habitudo (*nollur*, m. : *nolla*⁴), *Off* Vehementia, skall antagligen vara *Ofs*⁵ (*ofsast*), *Orr* Garritus (jfr dels *orra* 'kivas', dels *urr*, n. 'morrande' : *urra* 'morra'), *Pump* Casus (*pumpa*, 3 'falla ned med en duns', jfr *pompa* 'falla huvudstupa'), *Rat* Notitia viarum (*rata*), *Rot* Ictus capiti inflictus (jfr *rot*, n. 'medvetlöshet' : *rota* 'bedöva med ett slag i huvudet'), *Rum* Ronchus (*rymja* 'råma', jfr *ruma* 'sladdra', *rumska* 'ge ljud ifrån sig i sömnen'), *Salg* Internecio (*sálgun*, f. : *sálga*), *Samn* Conventus (*samna*, jfr *safn* : *safna*), *Sank* Collectio (*sanka*), *Sef* Lenimen (*sefan* ~ *sefun*, f. : *sefa*), *Sig* Tarditas (*síga*, I, 4), *Skign* Vmllra-

¹ Som JR upptar med betydelsen "Corpus mactatæ ovis nondum dissectatum".

² Bl. s. 1040 b.

³ Man skulle närmast ha väntat sig verbalsubstantivet under formen **Mimr*.

⁴ Bl. s. 1042 b.

⁵ Och det är kanske icke absolut omöjligt att läsa ordet så. — JR använde i sin vanliga piktur ej alldeles sällan *f* i st. *f*. *s* i slutet av ord.

culum¹ (2. *skygna*, II, 1), *Skim* Circumspectio (*skima*), *Skod* Intuitus (*skoðun*, f. : *skoða*), *Slafr* Loquacitas al. modus mandendi hebetibus dentibus (*slafra*), *Slidr* Piger incesso (*slyðrast*, jfr *slyðra*, f. 'lätja'), *Smug* Rima (*smuga*, f. 1 : *smjúga*), *Skrík* Divaricatio (*skrika* 'glida ur sitt rätta läge'), *Slark* Grassatio pecudum (jfr *slark*, n. 'besvärlig resa, larm, oordentligt liv' : *slarka* 'resa med strapatser, larma, gå med stora steg, svira'), *Soo* Diminutio (*sóa*), *Sorl* Tumultus (*sörlast*), *Sprak* Ignis sciutillens (2. *spraka*), *Sprott* Dissolutio, måhända tryckfel för **Sprett*² (*spretta*), *Stun* Gemitus (*stuna*, f. : *stynja*), *Sturl* Offensio (*sturlan* ~ *sturlun*, f. : *sturla*), *Suss* Aciditas (representerar förmodligen *súrs*, n. 'syla' såsom nybildat verbalabstraktum till *súrsa*), *Talm* Impedimentum (*tálmi*, m., *tálman* ~ *tálmun*, f. : *tálma*), *Tiarg* Picatio (*tjarga*), *Töfr* Magia (*töfra* 'förhäxa'), *Wafr* Lentus gradus (*vafra*), *Wag* Vacillatio, titubatio (2. *vaga*), *Wagg* Motus cunarum (*vagga*), *Wank* Vacatio (1. *vanka* 'ströva omkring', jfr ty. *Müssiggang*), *Wank* Vertigo (2. *vanka*), *Wd* Tempestas uda (*úði*, m. : *það úðar*), *wins* Actus vannandi (2. *vinsa*), *Þakk* Gratiarum actio (*þökk*, f., *þakkan*, f. : *þakka*), *Þrif* Apprehensio (*þrifa*, I), *Þus* Strepitus (*þysja*).

Beträffande flertalet av dessa uppslagsformer är det väl endast en tillfällighet, att de icke — åtminstone icke i den av JR angivna betydelsen — anträffats annorstädes.

Väsentligen av samma art synas följande ord vara, vid vilka jag icke i isl. träffat något direkt motsvarande verb: *Ank* Suspectio ad odium (jfr »*Anki*, m. visum, *Braef*, *Lyde*; 2) obligatio ob vitium, *Forpliftelse* förmedelt begaet *Forseelse* Haldorsen, no. *ank*, n. 'klagan', *anka* 'jämra sig'), *Bof* Nequitia (jfr *bófi*, m. 'Kælt-ring'), *Bril* Fætor (jfr *brýla*, f. 'stank'), *Fol* Furtum (jfr *fóli*, m. 'Tyvekoster'), *Kart* Refragatio, austeritas (jfr »*Kartinn*, obstinatus, *halstarrig*, *ftiv*, *haarðnaffet*» Haldorsen, »*Karta*, f. scabrities, *Þuðeb*, *Þvasþeb*» Haldorsen), *Kefs* Obganuitus (jfr *kjafta* 'sladdra', sv. *käfta*, fisl. *keptr* ~ *keftr* ~ *kjaptr*, m. Fr.), *Kipl* Strangulatio (jfr fsv. *kipla* 'sätta munkavle på någon', no. *kipl*, m., sv. dial. *kippel*,

¹ Fel för *Vmbraculum*.

² Ordet står mellan *Sprett* Dissolutum och *Sprund* Virgo.

m. 'pinne, som sättes i munnen på en killing för att hindra honom att dia'), *Skjom* Ictus gladio inflictus (jfr *skjömi*, m. 'blixtrande svärd'), *Stapl*¹ Titubatio (jfr *stöpla* 'sätte något i saadan Bevægelse, at Ligevægten forstyrres' Fr.), *Waf* Circumretio² (jfr ?? *vaf*, n. 'a wavering, hesitation' Vig., *vaf* 'gå med ostadighet, vara osäker'), *Wagl* Tardus incessus (jfr no., sv. dial. *vagla* ~ *vaggla* 'stå osäkert, vackla').

Av feminina med *ā*-avledning träffas hos JR: *Bigd* Rus (*byggd*), *Dæld* Terra subsidiens, *Dyrd* Gloria (*dýrd*), *Eird* Tranquillitas (*eird*, 2), *Eymd* Miseria, *Firnd* Antiquitas (*firnd* ~ *fyrnd*), *Fremd* Honos, *Frigd* Amor (*frygd*, 2), *Fylgd* Comitatus, *Hrygd* Tristitia (*hrygd*), *Rijfd* Magnificentia (*rifd*), *Sæld* Beatitudo, *Semd* Honos, *Snild* Venustas³, *Trigd* Fiducia (*trygd*), *Wernd* Custodia, cura, *willd* Voluntas, *þifd* Furtum (*þýfd*), *þreingd* Angustia (*þrengd*), *þurd* Imminutio (*þurđ*).

I anslutning till denna typ träffas även *Fird* Privatio (jfr *firra*, 2 'berøve en noget' Fr.), *Ind* Sedulitas (jfr *unna*), *Ilfd* Ploratus (jfr *úlfur*, m. 'varg', *ýlfra* 'tjuta'), *Kefd* Studium (jfr *kefja* 'doppa ner', *önnum kafinn* 'överhopad av arbete'), *Seld* Venditio (jfr *selja* 'sälja', *matseld*, f. 'utdelning av mat' Fr., 'matlagning' Bl.), *Tregd* Angor animi (jfr *trega* 'sörja', *tregi*, m., *trega*, f.⁴ 'sorg'), *wænd* Fastidium (jfr *væma* 'vänjas', *væma*, f. 'vämjelse').

Några bildningar med (s)l- och n-avledning böra även särskilt behandlas: *Smírs*l Vngventum (*smyrsl*, n. pl. ~ *smyrsl*: *smyrja*), *þings*l Gravititas (*þyngsl*, n. pl. ~ *þyngsl*: *þungur*); *Æsl*

¹ Då ordet står mellan *Stand* och *Stapp*, är det icke tilltalande att antaga tryckfel för **Stapl* d. v. s. **stöpl*.

² Antagligen tryckfel för *Circumretitio*.

³ Att döma av de ställen i Monosyllaba Islandica, där översättningen 'Venustas' förekommer, tycks JR i detta ord lägga in en betydelse av 'kvickhet och konstfärdig elegans i språket, flödande vältalighet' eller dyl.; de ord, som fått denna översättning, äro *Gnott*, *Hind*, *Nírd* och *Snild*. Se även min uppsats "Tre isländska dikter av Jonas Rugman" i Språkvetenskapliga Sällskapetets förhandlingar 1925—1927 (Upps. Univ. Årsskrift) s. 114 f.

⁴ Thorkelsson III.

Effer uvescentia¹ (jfr *æsa* 'flamma upp'), *Risl* Cursitatio (jfr ? *riysa* 'gaa knejsende, stoltserie' och *Ræsn* nedan), *Usl* Detrimentum quod in agro fit (jfr *usli*, m. 'Skade tilføjet en Jord' Haldorsen), *Præsl* Marcor, tabes (jfr *præsla*, f. 'härskenhets'). — *Lækn* Medicina (*lækn*, f. = *læknan*, f. Fr.); *Audn* Fortuna, fors, sors (jfr *auðna*, f.), *Fisn* Aspiratio (nybildning till *fisa* eller en eljest obekant betydelse hos *fýsn*, f.?), *Frækn* Robur (jfr *frækni*, f., *frækneleikr*, m. Fr., *frækneleiki*, m. Thorkelsson II)², *Ræsn* Mundities (jfr å ena sidan *ræsn*, *ræksni*, *ræksn*, n. 'klädtrasa', å andra sidan fisl. *ræsimaðr*, av Haldorsen översatt 'vir decorus, en pæn og net Mand [ifaer i Klædebragt]' samt slutligen dubbelbetydelsen hos sv. *pynt*, *pyntu sig*), *Tirn* Scintillatio (jfr *týra* 'lyse svagt, brænde svagt').

Genom abstraktion ur komposita torde följande former och betydelser ha skapats: *Felms* Metus (jfr *felmsfullur*), *Hrops* Defamatio (jfr *hrópstunga*³), *Ups* Piscis genus in Islandia (jfr *upsa-murta*, *-veiði* m. fl. av *upsi* ~ *ufsi*, m. 'sej'), *Nar* Margo al. inguen (jfr *nára-bein*, *-haull* m. fl. av *nári*⁴), *Sif* Affinitas (jfr *sifjallið*, *-spell*, *sif-kona* : *sifjar*, f. pl.); *Kuæmd* Adventus (jfr *samkvæmd*, f. Fr.), *Leifd* Reliquia (jfr *arfleifð*, *föðurleifð*, f.), *Sia* Visio (jfr *umsjá*, f.), *Tungl* Luna, sidus (den senare betydelsen belagd blott i *himintungl*⁵).

Nyskapade singularformer visa sig i *Lund* Musculus φῶας⁶ Medicis vocatur (av *lundir*, f. pl.⁷ 'muskeln psoas' under medverkan av komp. *lundabaggi*, m. 'ett slags kory, vari kött av

¹ Tryckfel för *Effervescentia* eller *Efferuescentia*? (förslag av rektor C. A. Brolén).

² Simplex *frækn* träffas även i en nedan (s. 158 not 1) nämnd dikt av JR från 1667.

³ Eller nybildning till ett icke belagt **hrópsa* = *hrópa*?

⁴ Då pluralen *nárar* väl är vanligare än singularen, kan JR:s form även direkt ha skapats på den förra.

⁵ Märk även "*Tungl* n. g. *Sydus*, *astrum*, *Planeta* Hæc vocantur *Þimen* *tungl*; *Diurnavit porrò Lunam tantum tungl* vocicare" (sic!). G. A.

⁶ Fel för φῶας.

⁷ Den av Hellquist Et. Ordb. art. *lænd* upptagna isl. singularen *lund* synes icke eljest existera.

psuas ingår' — jfr även värml. *lunnera*, best. f. plur. 'partiet strax bakom höfterna', *lunn-skreen* 'bekajad med höftsjuka' [eller ischias?], *Lagn* Inescamentum (*lögn*, n. pl. [och f. sing.] 'lockbete'), *Ragn* Dæmon al. maledictio (den förra bet. nyskapad ur n. pl. *rögn*¹ under medverkan av komp. *ragnarök*, den senare belagd annorstädes), *Skap* Virga maris (*sköp*, n. pl.²), *Kual* Tortura (förmodligen bildat till *kvöl*, f. sing., uppfattat som n. pl. — jfr genus i svenskan). Ett par mycket egendomliga former visa sig i *Apn* Vesper (abstraktion ur dat. sing. *ap[t]ni*, pl. *ap[t]nar* o. s. v.), *Aurf* Jaculum, spiculum (abstraktion ur gen. sing. och pl. *örvar*³ o. s. v.).

Såsom redan nämnts, erbjudas i samlingen — för att bringa upp antalet monosyllaba så högt som möjligt — både sing.- och plur.-former av en del ord, såsom *Ragn* : *Rogn*, *Skap* : *Sköp*. Härtill kan jag lägga *Band* Ligamen : *Baund* Ligamina, *Barn* Proles : *Börn* Liberi, *Lag* Modus : *Laug* Leges, *Mus* Mus : *Mys* Mures, *Ta* Digitus pedis : *Tær* Digniti pedum. Här skulle JR naturligtvis ha kunnat öka ut samlingen väsentligt, om han lagt sig vinn därom. I samma syfte förekomma rätt ofta som särskilda uppslagsord ganska små betydelsevariationer hos samma ord, t. ex. *Stag* Funis : *Stag* Fila connexa, *Tak* Acceptio, sequestratio : *Tak* Rapina, *Reim* Ligula : *Reim* Cinguleum, *Kort* Breve : *Kort* Curtum⁴.

Adjektivböjda ord presenteras på olika sätt. Tre genera upptagas för följande: *Ein*⁵ unus. *Ein* una. *Eitt* unum⁶, *Frar*,

¹ Vilken även upptas: *Rogn* Dis.

² Som även upptas: *Sköp* Maris genitalia.

³ Även *Aur* Jaculum är upptaget.

⁴ Sådana dubblingar som *Rid* Vacillatio, vertigo och två rader längre ned *Rid* Vertigo, *Aur* Jaculum : *Ör* Iaculum bero väl på ovarsamhet. — Å andra sidan förekommer det vid enstaka tillfällen, att under samma uppslagsord vitt skilda betydelser uppförts; det mest flagranta exemplet är väl *Gielt* Latratus, Castratū exsecatum.

⁵ Sic!

⁶ Av övriga räkneord upptas endast *Þrir* (i m.), *Þrent* Trinum samt den obegripliga formen *Ta* Bini.

fra, fratt Acer, acre (*frár*), *full, ful, fult* φάλος vilis, abjectus (står under uppslagsordet *Fult* Detestabile, turpie¹), *Glær, glært* Pellucidus, a, um (2. *glær*), *Háll, hál, hált* Lubricus, a, um, *Hinn, hin, hitt* Alter, alia, aliud², *Mio* Tenuis, *Mior* Tenuis, *Miott* Tenue³, *Ryr, ryr, ryrt* Evanesens (*ryr* 'tunn, obetydlig', jfr *ryra* 'förringa'), *Sin, sitt, sin* Suus, a, um⁴, *Skar, ska, skatt* Apertum, scatens (*skár* Vig.), *Smar, sma, smatt* Parvus, a, um, *Gildr, gild, gildt* Crassus, a, um (*gildur*, II, 2), *Kræfr, kræf, kræft* Fortis (*kræfur*), *Odr, od, ott* Furens⁵.

Maskulinum och neutrum (såsom olika uppslagsformer) upptagas för följande fyra: *Har* Altus: *Hátt* Altum, *Hrar* Crudus: *Hratt* Crudum, *Laus* Solutus: *Laust* Solutum, *Nir* Novus (*nyr*): *Nitt* Novum.

Endast maskulinformer: *Flar* Vafer (*flár*, 4), *Frin* Lætus, hilaris (*frjnn*), *Hás* Raucus, *Kiurr* Tranquillus (*kjur ~ kyr*), *Klen* Parus (»*Klén* v. *Klien*, parvus, tener, lille, tnap» Hal-dorsen, *kljenn* Bl.), *Ór* Largus (3. ör, 2), *Skign* Is dicitur qui lynceis est oculis (*skygn*), *Skir* Purus (*skír*), *Skiær* Purus, purgatus (1. *skær*), *Þrar* Tabidus (*þrár*, I, 2), *Þrir* Tres in masculino, *Rietr* Hypæthrus (se ovan s. 134).

Femininum och neutrum anföras för följande: *Hrum*, *hrumt* Debilis (*hrumur*), *Hrygg, Hryggt* Tristis, e (*hryggur*), *Kaurg* Pigra, *Kargt* Pigrum⁶ (*kargur*, 2), *Klokt, klok* Disertus⁷, a (*klókur*), *Naumt, naum* breve, is (*naumur*, 2), *Olm, olmt* Hæc, hoc vecors, amens (*ólmur*), *Rangt* Pravum, *Raung* Prava (*rangur*), *Satt* Concors (*sáttur*); såsom olika uppslagsord: *Blaud* Sexus fæmineus: *Blaud*⁸

¹ Sic!

² Separat upptas även *Hid* Aliud.

³ Dessa tre genera av *njór* upptagas som särskilda uppslagsord, i här angivna ordning; mellan *Mio* och *Mior* står *Miod* Mulsum.

⁴ Av *minn* och *þinn* upptas blott neutr., se nedan.

⁵ Separat upptas även *Od* Energumena.

⁶ Separat upptas även *Korg* Parca, tenax.

⁷ Sic! Det kan misstänkas, att *Klokt* är tryckfel för *Klokr*, ty typerna *r* och *t* äro varandra synnerligen lika i detta tryck.

⁸ Fel för *Blaudt* (eller *Blautt*)? Jfr nedan om *Lied* m. fl. s. 148.

Liquidum, molle (*blauður*, 1 och 2), *Eigd* Oculata : *Eigt* Oculatum (*eygður*), *Graunn* Tenuis : *Grant* Tenue (*grannur*), *Haurd* Dura : *Hart* Durum (*harður*), *Kat* Hilaris : *Kutt* Hilare (*kátur*), *Löng* Longa : *Langt* Longum (*langur*), *Ung* Juvenis fæm. : *Ungt* Juvenile (*ungur*), *wond* Mala : *wont* Malum (*vondur*), *Kend* Nota, docta : *Kent* Notum, doctum (*kendur*, p. p. av *kenna*), *Nydd* Conspurcata : *Nydt* Spurcatum (*niddur*, p. p. av *níða*).

Endast femininforme: *Bla* In fæm. flava (*blár*), *Dauf* Surda, *Feit* Pinguis, *Frid* Venusta (*fríður*), *Grom* Truculenta (*gramur*), *Krumd* Curvata (av ett icke belagt **krumdur*, jfr »*Krumma*, f. manus concava» Haldorsen), *Laut* Pigra (*latur*), *Mölt* Putida (*maltur*), *Órg* Mala (*argur*), *Snør* Celer (*snar*), *Snorp* Hirsuta (*snarpur*), *Suinn* Parca, tenax (2. *svinnur*, 2); *Grimd* Trux (f. p. p. av *grimmast*), *Kesfd* Forda (metates ur *kelfd*, f. p. p. av *kelfa*), *Keird* Propulsata (*keyrður*, p. p. av *keyra*), *Klemd* Pressa (*klemdur*, p. p. av *klemma*¹), *Kringd* (*kringdur*, p. p. av *kringja*), *Krufd* Mactata (**krufður* ~ *krufinn*, p. p. av *kryfja*), *Lömd* Mutilata (**lamdur* ~ *laminn*, p. p. av *lemja*), *Þíkt* De muliere uterum ferente dicimus (*þyktur*, p. p. av 2. *þykkja*).

Endast neutra:

Adjektiv: *Æst* Vesanum vecors (står mellan *Æd* Anatis genus, boscus och *Ægsl* Tuber corporis humani och torde därför vara tryckfel för *Æft*, n. av »*Æfr*, affectuosus, heftig, lidensfabelig; 2) excaudescens, ophidsjet, optændt til Brede» Haldorsen, *æfr* 'hidsig, heftig, voldsom' Fr.), *Ætt* Esui aptum (*ætur*), *Bist* Torvum (*bistur*), *Biugt* Curvum (*bjúgur*), *Dautt* Mortum (*dauður*), *Falt* Venale (3. *falur*), *Fast* Fixum (*fastur*), *Flatt* Planum (*flatur*), *Glatt* Politum, hilare (*gláður*, II och I), *Gult* Flavum (*gulur*), *Halft* Dimidium (*hálfur*), *Halt* Claudum (*haltur*), *Kalt* Frigidum (*kaldur*), *Kort* Breve, *Kort* Curtum (*kortur*), *Lágt* Curtum, breve (*lágur*), *Lint* Liquidum, molle, leve (*linur*), *Liost* Lucidum (2. *ljós*), *Liott* Turpe (*ljótur*), *Murgt* Multum (*margur*), *Meirt* Liquidum (*meyr*), *Mildt* Largum (*mildur*), *Prudt* Venustum (*príður*), *Ragt* Animal

¹ Danskst lánord.

meticulosum ¹ (*ragur*), *Rakt* Humectatum, madidum (*rakur*), *Ramt* Acerbum (*ramur* ~ *rammur*), *Riett* Verum, planum (*rjettur*), *Rijft* Adultum (möjl. av *rifur* 'riklig, tillräcklig' jfr *Rijfd* ovan s. 141), *Ræmt* Sonorum (? **ræmur* 'ljudande', nybildning till 3. *ræma* 'göra bekant', jfr nedan *Ræmt* s. 147), *Satt* Verum (*sannur*), *Satt* Concors (*sáttur*), *Sætt* Dulce (*sætur*), *Seigt* Lentum (*seigur*, II, 1, b), *Sídt* Prolixum (*síður*), *Skarpt* Acutum, durum, acre (*skarpur*), *Skiott* Citum, velox (*skjótur*), *Skiædt* Vehemens (*skæður*, 2), *Slakt* Remissum (*slakur*), *Slikt* Tale (*slikur*), *Slioft* Hebes, antagligen tryckfel för *Sliott* ² (*sljór*), *Smæst* Minimum (*smæstur*), *Snogt* Sine crine, glabrum (*snöggur* 'korthårig'), *Stift* Rigidum (*stífur*), *Stint* Rigidum (*stinmur*), *Stækt* Acidum, acerbum (*stækur* 'stinkande'), *Stutt* Breve (*stuttur*), *Suart* Nigrum (*svartur*), *Tæpt* Insufficientis capacitatis (*tæpur*), *Teitt* Hilare, affabile, lætum (*teitur*), *Trigt* Fidum (*tryggur*), *Trynt* Rostratum (*tryndur*), *Warmt* Calidum (*varmur*), *Weikt* Debile (*veikur*), *Weilt* Falsum (*veill*, 4), *Werst* Pessimum (*verstur*), *Witt* Latum, capax (*víður*), *Þarft* Vtile (*þarfur*), *Þiett* Densum (*þiettur*), *Þitt* Tuum, mitt meum (*þinn*, *minn* ³), *Þunt* Tenue, rarum (*þunnur*), *Þrent* Trinum (*þrennur*).

Adjektiv eller perfekt particip: *Ilmt* Odiferum (av ett icke belagt **ilmur*, jfr subst. *ilmur*, m., eller p. p. av *ilma*, som i fornspråket böjdes efter 3:dje svaga), *Kilpt* Curvum (av ett icke belagt **kilpur* 'krokig' eller av **kilptur*, felaktig böjning ⁴ av *kilpa*), *Klingt* Sonorum (**klingur* 'ljudande' eller p. p. av *klingja*), *Reitt* Iratum (*reiður* eller *reita*), *Tamt* Domitum, assuetum (*tamur* eller **tamður* ~ *taminn* av *temja*), *willt* Erraneum

¹ Det förefaller efter översättningen, som om ordet skulle vara substantiverat.

² F. ö. är det inte alldeles omöjligt, att det verkligen står *Sliott*; trycket är något otydligt.

³ Utom hittills behandlade pronomina har jag hos JR antecknat endast följande: *Eg* Ego, *Mier* Mihi, *mig* me, *Wer* Nos. al. *vier*, *Wid* Nos duo, *þu* Tu, *Þid* Dualis. vos duo, *Han* Ille, *Hon* Illa. al. *Hun*, *Sa* Ille, *Su* Illa, *Það* Hoc, illud, istud, *Þeir* Illi, *Þær* Illæ, *Þæug* (tryckfel för *þaug*) Illi duo, mas & fœmina. al. *þau*, *Huad* Quid.

⁴ Analogi efter t. ex. *klippa*, *kippa*.

(*villur* eller 2. *villa*), *Þikt* Consitum, densum (*þykkur* eller *þykkja*), *Þægt* Acceptum, placens (*þægur* eller *þægja*), *Þræsl* Luridum, tabidum (är väl tryckfel för **Þræst* av ett adj. **Þræs* eller ett verb **Þræsa*, jfr *Þræsa*, f. 'härskenhet', *Þræsinn* 'härsken').

Perfekt particip: *Ætt* Evomitum (står mellan *Ægsl* och *Æpt* och är väl sålunda tryckfel för *Ælt*, av 2. *æla*), *Æpt* Deploratum (*æpa*), *Birgt* Clausum (*byrgja*), *Bætt* Redintegratum (*bæta*), *Bægt* Inflexum (*bægja*), *Bælt* Prostratum (2. *bæla*), *Ert* Irritatum (*erta*), *Eimt* Læsum (*eyma*), *Frætt* Eruditum (*fræða*), *Gielt* Latratus¹, Castratū, exsecatum (*gelda*), *Hnekt* Incurvatum, foliatum, spiratum (*hneigja*, som av Haldorsen skrives *Hnegia*), *Hreitt* Sparsum (2. *hreyta*, I, 1), *Hrutt* Dirutum (*hryða* = *ryða*, Fr.), *Int* Edictum (2. *inna*, II), *Int* Præstitum (2. *inna*, I), *Irkt* Confectum (*yrkja*), *Keikt* Incurvatum, flexibile (*keikja*), *Klift* Forcipibus scissum (*klippa*²), *Krækt* Nexum (*krækja*), *Kræst* Delicatum (*kræsa*), *Kreingl* Curvum quid (antager jag vara tryckfel för **Kreingt* av ett icke belagt **krengja* 'kröka, vrida, vända' eller dyl., jfr sv. *kränga*), *Kreist* Contortum (*kreista* ~ *kreysta*), *Krutt* Collectum (*kritja* ~ *krytja*, perf. part. numera obrukligt), *Kuænt* Nuptum (*kvænast*), *Kuæft* Suffocatum (*kvæfa*), *Lagt* Positum (*leggja*), *Læst* Seratum (*læsa*), *Leint* Occultum (*leyna*), *Leist* Solutum (*leysa*), *Lest* Vitiatum (1. *lesta*), *Mænt* De domo dicitur, cujus culmen in altum surqit³ (*mæna*), *Mætt* Lassum (*mæða*), *Meitt* Læsum (*meiða*), *Merkt* Signatum (2. *merkja*), *Myst* Amissum (*missa*), *Nælt* Spintribus⁴ connexum (2. *næla*), *Neglt* Clavatum (2. *negla*), *Neitt* Vsuale, usuarium (*neyta*), *Nyst* Contortum (? *hnyssa*, påverkat av sv. *nysta*), *Pingt* Crumena inclusum (*pyngja*), *Rakt* Extricatum (**raktur* ~ *rakinn* av *rekja*), *Ræmt* Celebratum verbis (3. *ræma*), *Rætt* Dictum (3. *ræða*), *Reitt* Equo vectum⁵ (2. *reiða*, 1), *Reitt* Paratum (*reiða*,

¹ = *gelt*, n. 'skall'.

² Se Guðmundsson, Isl. Gramm. § 30, g.

³ Sic!

⁴ På de tre ställen, där översättningen 'Spinter' (d. v. s. *spinter*) förekommer, måste ordet beteckna ett nålformigt instrument: utom detta ställe träffas *Prionn* Spinter (*prjónn*) och *Teirn* Spinter (*teinn*).

⁵ Möjligen står det *vocum*, vilket då är tryckfel.

11, Fr.), *Seimt* Clavatum (*seyma*), *Seirt* Sordidatum (*seyrast*), *Selt* Venditum (*selja*), *Sendt* Missum (*senda*), *Sett* Positum (*setja*), *Sirt* Fermentatum (2. *sýra*), *Sytt* Deploratum (*syta*), *Skrítt* Ornatum (*skryðta*), *Smurt* Vinctum (*smyrja*¹), *Spert* Repagulo oclusum (*sperra*²), *Spírdt* Ligula colligatum (2. *spyrða*), *Sprænt* Prorumpens (2. *spræna*, 1), *Spreingt* Corruptum (*sprengja*), *Sprett* Dissolutum (3. *spretta*), *Steitt* Contritum al. confertum (3. *steyta*), *Stídt* Decurtatum (2. *styttta*), *Stælt* Calybe inductum (2. *stæla*, I), *Stælt* Validi roboris (2. *stæla*, II), *Sueípt* Involutum (2. *sveipa*), *Suelt* Famelicum (3. *svelta*), *Tæmt* Evacuatum (*tæma*, II), *Tært* Consumptum (*tæra*), *Tætt* Confectum, de lana dicitur (2. *tæta*, 3), *Teigt* Extensum (2. *teygja*), *Teimt* Domitum (? *teyma* 'leda vid tygeln'), *Tínt* Perditum (*týna*), *Tífrt* Cespice tectum (metates för **Tírf*³ av *tyrfa*), *Trílt* Fascinatum (*trylla*), *Weítt* Depromptum (3. *veita*), *wætt* Humectatum (2. *væta*), *Þæft* Coactum (*þæfa*), *Þætt* Trilix, bilix (*þætta*), *Þeítt* Inflatum (*þeyta*, 1; jfr *þeyta lúður* 'blåsa trumpet'), *Þrædt* Inditum (*þræða*), *Þreítt* Lassum (2. *þreyta*, 2), *Þreítt* Expertum (2. *þreyta*, 1).

En särställning intaga följande: *Líed* Commodatum (*ljá*), *Mad* Hebetatum, tritum (1. *má*), *Tíed* Demonstratum (2. *tjá*), *Þreíd* Expectatum (2. *þreyja*). Av dessa former och det s. 144 citerade neutr. *Blaud* tycks man kunna draga den slutsatsen, att adj. med stam-slut på *-ã* efter gammal lång vok. och diftong på Rugmans tid kunde bilda neutr. utan tillägg av *-t*. Sådana neutralformer äro väl i varje fall att förutsätta för de nutida supinformerna *ljæð* o. s. v. Jfr dock å andra sidan de nedan citerade adverbena

¹ Guðmundsson, Isl. Gram. uppger blott participformen *smurinn*, men Blöndal både *smurður* och *smurinn* och ingen annan supinform än *smurt*.

² Som dock icke är belagt i nämnda betydelse utan = 'förse med sparrar' eller dyl.; man kan därför misstänka inflytande från sv. *spärra*.

³ Denna form torde väl ha avsetts, ty ordet står i listan mellan *Tíon* och *Tírn* — mycket kan man visserligen icke bygga härpå, ty den alfabetiska ordningen är ofta ganska skral.

Titt och *Trautt*. Uppseendeväckande böjning visar sig hos *Auett* Auctum (*auka*) och *Aust* Haustum quid (*ausa*)¹.

Den stora mängden av f. och n. av adjektivböjda ord i jämförelse med sådana i maskulin form visar tydligt, att JR uppfattat slut-*r* efter konsonant som stavelsebildande och velat undvika sådana former; att emellertid en del både subst. och adj. i former med slut-*r* efter kons. kommit med², torde då bero på ovarsamhet.

Av adverb i samma form som neutr. av adj. presenteras följande: *Efst* Supreme, *Inst* Intimè, *Irst* Extreme (förmodligen »hyperislandistisk» stavning för **Ist*, d. v. s. *yst* = *yst*; jfr *fyrst* eller *first*, uttalat *fist*), *Nedst* Infirmè (*neđst*), *Seint* Tarde, *Skiott* Cito, *Snemt* Mane, *Snógt* Cito (*snögg*), *Titt* Sæpe, *Trautt* Vix, *Ɔeist* Cito (adverbiell användning av n. p. p. av *peysa*), *Ɔratt* Sæpè (*Ɔrátt*)³.

Eftersom Rugman, då han avfattade sin ordsamling, redan länge vistats i Sverige⁴, är det icke förvånande, om man i hans samling finner åtskilliga svecismer; och även danismer kunna givetvis misstänkas, då Island redan flere hundra år lytt under Danmark och varit utsatt för påverkan av dansk kultur och danskt språk. Jag har här samlat några ord, som torde böra förklaras på det ena eller andra sättet: *And* Messis (svecism för *önn*, som även finns hos JR, såsom *Ónn* Mensis⁵), *Asp*⁶ Ligni

¹ Har den latinska översättningens form spelat in?

² Se s. 133 f.

³ Övriga adverb och "partiklar" äro icke talrika. Jag har utöver dem, som på annat ställe här behandlas, antecknat följande (listan med säkerhet ofullständig): *Ei* Non, *Enn* Iterum, *Gnog* Satis, *In* Intus, intrò, intra, *Ja* Ita, immo, *Mieg* Valde, *Mun* Fortè, *Ofst* (eller möjl. *Ofst*) Sæpe, *Senn* Simul, *Wel* Bene, *Ɔar* Ibi, *Huar* Ubi; *A* In, *Supra*, *Ad* Ad, *Ur* Ex, *Wid* Apud; *Enn* Sed, quid, *Og* Et, *Sem* Sicut, *Unst* Usque dum; *Suei* Væ.

⁴ Han lämnade Island 1658 och var sedan veterligen endast en gång, sommaren 1661, på ett kortare besök där.

⁵ Säkerligen tryckfel för *Messis*.

⁶ Kan icke gärna vara tryckfel för **Ausp*, ty ordet står mellan *As* och *Ast*.

genus, populus (svecism för *ösp*), *Bak* Pistura (kan vara nybildat n. till *baka*, men det sv. *bak*, n. har säkerligen starkt medverkat), *Bang* Strepitus, *Bank* idem (det senare ordet torde vara svecism eller danism), *Beskt* Acerbum (föga troligt, att det är tryckfel för *Beiskt*, då ordet står mellan *Ber* och *Besl*; jag antar därför svecism), *Besl* Frænum (jfr närmast föregående), *Bisp* Episcopus (danism), *Dam* Pulvis (förmodligen svecism), *Darr* Tremulatio (torde vara svecism, då även verbet **darra* saknas i denna bet. i isl.), *Dopp* Intiċtio (svecism; även **doppa* saknas i isl. men finns i no.), *Helgd* Sanctitas (kan vara nybildat f. med *ġ*-avledning ur *helgur* ~ *heilagur*, men det sv. *helgd* har väl medverkat), *Kamp* Lucta, palæstra (svecism för *kapp*, som JR även har: *Kapp* Certamen), *Kim* Sonitus campanarum artificiosus (torde närmast vara danism: da. *kim*, n.; jfr da. *kime* vb. = no. och färöiska *kima*, sv. dial. *kimma*), *Kök* Coctio (svecism: även **kōka* saknas i isl., som i stället har *kōkka*), *Korf* Farcimen (flagrant svecism), *Kuad* Cantio¹ (danism: ordet är första gången anträffat i Arreboes Hexaameron, tr. 1661²), *Lesp* Blæsus (förmodligen nybildning till ett **lespa*, som i sin tur är danism eller svecism), *List* Artus (1. *list* 'konst' med betydelsen påverkad av sv. *list*), *Musl* Furtum minutum (jfr? sv. [s]mussla), *Nyst* Contortum (se ovan s. 147), *Nyt* Æmulatio (skall tydligen beteckna **nit*, svecism), *Noor* Rivus (jfr no., sv. *nör*; Vig. upptar »*Nór*, n. obsolete in Icel., and not recorded in old writers»), *Prat* Loquela (kan vara nybildat n. till *prata* 'sludre', men är säkerligen starkt påverkat av sv. *prat*), *Skaft* Fructus arborum (jfr fsv. *skaf*³) *Skratt* Cachinnus (svecism; märk dock, att ordet på JR:s tid icke ännu var vidare vanligt som simplex i svenskan⁴), *Skrit* Passus (danism för *skrið*), *Sladr* Nugæ (danism och nybildning till *slaðra*), *Spert* Repagulo oclusum (se ovan s. 148), *Stuss* Affectatio in vestitu (jfr äldre nsv. *studs*, *stuss*⁵,

¹ "Quad / f. g. quadar in Genitivo f. g. Postulatum Votum" G. A. är förmodligen = *kvöð*, f.

² A. dog 1637.

³ Se Samlaren 1927 s. 18.

⁴ Hellquist, Et. Ordb. art. *skratta*. — ⁵ Dahlgren.

sv. dial. *stuss*), *Tadl* Calumnia (svecism), *wop* Stolidus (? svecism enl. proportionalanalogien sv. *vån* : isl. *von* = sv. *våp* : isl. *æ*). Jfr vidare *Mód* s. 134, *Kual* s. 143, *Di* nedan not 3, *Sin* vel *Sion* s. 153, *Ims* s. 154 f., *Lim* s. 155, *Pril* s. 156.

Jag skall nu lämna en lista på hittills icke behandlade ord, som enl. JR:s översättning uppträda i annan betydelse än den eljest kända eller som saknas i Blöndals lexikon, antingen helt och hållet eller i JR:s betydelse: *Agg* Rixa it. punitio (den senare bet. ej eljest belagd), *Ags* Spica, al. axis (den senare bet. ej eljest belagd; är den enbart »etymologisk»?), *Als* Summatim (*alls* Fr.), *Ar* Spica (denna bet. ej känd; jfr betydelsen 'årsväxt' hos *ár*, n.¹), *Bal* Flamma, al. pyra (*bál*, n. 1 och 2 Fr.), *Bisn* Præsa-gium (»*Bisn*, n. pl. prodigium, portentium, *Barfel*, *Under*, *Wid- under*» Haldorsen), *Bie* Interjectio indignantis (jfr *bja* 'fy'; JR:s form kan väl emellertid vara alldeles riktig: hos interjektioner variera vokalerna mycket), *Bör* Filius (»*Bör*, m. . . . filius, en *Æøn*» Haldorsen, *börr* Fr.), *Brad* Assatum quid (*bráã*, f. 'raat *Kød*, spec. *Vildt*, *Brad*'²), *Dan* Servus, famulus (»*Dán* / m. g. *Davus*, *servulus*» G. A.), *Di* Terra putrida (*dý*, n. 'Dynd' Fr.; G. A.:s och Haldorsens av Bl. upptagna översättning är ganska avvikande: 'en vattenpuss, omgiven av gräs'³), *Dreif* Compedes (*dreif*, 4, Fr.), *Drygd* Incrementum (»*Drngd* / n. g. & *drppinde* / *Frequentia molis & qvanti*» G. A.), *Eikt* Hora, tempus (detsamma som *eykt*, f. 'tre timmars tid'), *Fang* Sperma (jfr *fung*, II 'foster i djur'), *Fit* Solea pedis⁴ (jfr *fit*, f. II, 1, a 'simhud mellan tårna'), *Flor* Pavimentum (»*Flór*, m. *pavimentum lapideum*, *lithostratum*, *Stengulv*» Haldorsen), *Flur* Ornamenta mulieris (jfr 2. *flúr*, n.), *Gan* Spiritus malus (jfr *gan*, n. 2 'trolldom'), *Gas* Ruptura,

¹ JR upptar följande serie: *Ar* Annus, *Ar* Dæmonis minister, *Ar* Remus, *tonsa*, *Ar* Spica.

² Denna bet. eller den mera generella 'föda' träffas hos ordet i en nedan (s. 158 not 1) nämnd dikt av JR från år 1667.

³ Måhända har det sv. *dý* påverkat betydelsen för JR.

⁴ Ordet förekommer i denna betydelse i en nedan (s. 158 not 1) nämnd dikt av JR från år 1664.

scissura¹ (betydelsen torde vara proportionalanalogiskt uppkommen: **sprund* 'spricka' : **sprund* 'vulva' : *sprund* 'kvinna' = *gás* 'x' : *gás* 'vulva' : *gás* 'kvinna'), *Gaum* Attentio (*gaum*, f. Fr.), *Geisl*² Lorum (jfr no. *geisl*, n. 'piska', 'skidstav', isl. *geisl*, m. 'skidstav'), *Gler* Vitri nitor (denna abstrakta specialbetydelse synes eljest icke vara belagd), *Glit* Tapes (jfr *glit*, n. 1 'invävede Figurer av glimrende Farve' Thorkelsson III), *Gnit* Lens (*gnit*, f. Vig., *nit* ~ *nyt* Bl., no. *gnit*, sv. *gnet*), *Gol* Ventus frigidior (*gol*, n. Fr.), *Got* Foetus animalium (jfr »*Got*, n. fœtura piscium, *ÿiffeæg*, *ÿiffeleg*» Haldorsen), *Grad* Orexia (»*Grád*³, n. gula, aviditas, Slugvorrenhed, *Græbigghed*» Haldorsen), *Graun* Naris al. *grøn* (*grøn*, f. 'läpphår', 'läpp'), *Gnott* Venustas (se ovan s. 141 not 3), *Hang* Trutina (denna bet. ej eljest belagd utan blott 'Hængen', 'Bugtning'), *Hegnd* Vltio (*hegnd*, 2 Fr.), *Hiolt* Capulum ensis (*hjölt*, f. Fr.), *Hind* Venustas (se ovan s. 141 not 3), *Hir* Aura levis, ignis (den förra bet. ej eljest belagd), *Hnauk* Itio molesta & laboriosa (jfr *hnauk*, n. 'Anstrængelse, Slid og Slæb'), *Horn* Callus in manibus (»*Horn* [á höndum], n. callus, haard og tyf *Hub* i *ÿaenderne*» Haldorsen), *Hrim* Ros item pruina (den förra bet. ej eljest belagd), *Hun* Trochlea, rota striata (jfr 1. *hunn*, m.), *Jol* Commessatio, helluatio (är väl ur *jól* 'jul' på grund av nordbornas sätt att fira julen härledda betydelse), *Ir* Arcus, missile telum, sagitta (endast första betydelsen belagd; de övriga måhända härledda ur poetiska sammansättningar som *ybogi*, *yskelfir*, *yglöd*), *Kam* Macula (»*Kám*, n. Macula, labes, *Smuðs*» Haldorsen; Bl. har mera speciell bet.), *Kind* Animal (enl. Bl. = 'får, lus, fisk', i fornspråket = 'väsen, släkt'), *Kynsl* Prodigium (»*Kynsl*, n. pl. res insolita, en ufaedvantlig *ÿing*» Haldorsen, *kynsl*, n. 'Vidunder' Fr.), *Lag* Positio, positura, finale (sistnämnda bet. ej belagd), *Lofn* Fæmina (*Lofn* kärleks gudinnan), *Mat* Forma. al. meta. matrix (kan sistnämnda bet. möjligen dölja sig i *mat jarða*? De övriga motsvara 2.

¹ JR upptar serien *Gas* Anser (*gás*, f. 1), *Gas* Inguen (antagligen = *gás*, f. 2), *Gas* Ruptura, scissura.

² Skulle möjligen kunna läsas *Geist*.

³ D. v. s. *grád*.

mát, n.), *Mauk* Mixtura lactis & aquæ (betyder eljest 'soppa, sås, välling, röra, gelé'), *Maur* Abdomen, axungia omentum (första bet. ej eljest belagd; den är väl uppkommen genom abstraktion ur *mörbambi*, *mörvambi* Bl., *mörvömb* Vig.), *Megd* Potestas, vis, robur (ganska svagt belagt som simplex, se Haldorsen och Vig.), *Myr* Terra putida (*mýrr*, f. Fr.), *Na* Cadaver (»*Ná*, n. cadaver, et dødt Legeme, *Sig*, *Uabfel*» Haldorsen), *Nam* Docilitas, captus (betydelsen -'aktighet' synes eljest icke belagd), *Nefst* Pœna (*nefst*, f. Fr.), *Nyd* Spurcities (förmodligen detsamma som *nîd*, n. 'hånande ord, smutskastniug'), *Ok* Pingvedo (*ok*, n. 3 Haldorsen), *Prim* Principium (jfr *prim*, n.), *Ra* Scirpus, planus baculus, per-tica (den första bet. ej eljest belagd), *Rein* Ordo (är det samma ord som *rein*, f. 'smal jordremsa, linje'?), *Sid* Syrma vestis (jfr *sið*, n. 'Kile, indskudt Stykke i et Klædningsstykke'), *Sygd* Gladius (jfr *sigd*, n. 'skära' — kanske endast ofullkomlig latinsk översättning), *Sin* vel *Sion* Scrutinio um¹ (denna bet. synes ej eljest belagd hos vare sig *sýn*, f. eller *sjón*, f., i stället användes *skoðun*; är betydelsen möjligen beroende på svecism?), *Skass* Fœmina perdita libidinis (jfr *skass*, n. 2), *Skid* Asseres pandæ, Xilosoleæ (*skið*, n. 2 Fr.), *Taug* Habena, themo (det senare, som väl skall vara *temo*, beror kanske på sammanblandning av betydelserna 'tistelstång' och 'draglina'²), *Taus* Mancipium, serva (jfr *taus*, f. 'tös'), *Was* Versatio (jfr »*Was* / n. g. Tumultuarius impetus & gestus» G. A., *vas*, n. 'Løben frem og tilbage, Vindpust, stolt Gang'), *wit* Exploratio³ (denna bet. tycks icke belagd men kan väl härledas ur 'besök'), *wor* Procella, maris unda (jfr 2. *vör*, m. 'ärtag, kölvatten'), *Þij*, *Þir* Servus, serva (*þýr*, m., *þír*, f. Haldorsen, *þírr*, m. Fr.; Bl. har blott *þý*, n. och f.), *Þil* Sponda (jfr fis. *þil*, n., *þili*, m. 3 'brädvägg bakom säte eller bänk' Fr.), *Þuss* Spectrum (jfr *þurs* ~ *þuss*, m. 'troll' Fr.).

Jag kommer nu ut på något mera gungande mark: *Aull*

¹ Sic!

² Förslag av doc. J. Svennung och prof. O. v. Friesen, den ene oberoende av den andre.

³ Omedelbart förut upptas *wit* Scientia.

Vacillatio (sammanhänger det möjligen med 2. *aulast* 'bære sig ad som en Taabe'? Eller med *ölvast* 'bli berusad'?), *Badm* Dumetum (är det stammen i *badmur* 'Træ, Ved, Grene?'), *Bass* Ictus, percusio¹ (jfr ? no. sv. *basa*), *Bogt* Curvatura (jfr dels »*Bugt*, n. curvatura, sinus, Bøjning, Krumning, Bugt» Haldorsen, dels *bogi*, m., *boginn*, adj., *bogna*, vb.), *Brim* Amoris æstus² (jfr *brimi*, m. 'eld'), *Brinn* Celer (jfr ? *brynn*, 2 'magtpaaliggende, paa-trængende'), *Freir* Sanies, crassamen (jfr ? *freyri*, m. 'vissen Marv, = *fraud*, n., vilket sistnämnda även kan betyda 'fradga'), *Gall* futilis (jfr 1. *gall*, n. 'fel, lyte'), *Gall* Effætus³ (jfr föreg.), *Griom* Fex, sordes (jfr *gróm*, n.), *Gris* Magnus, fortis (abstraktion ur *grísefldur* 'meget stærk, bomstærk?'), *Gris* Nefrens (jfr ? *grisinn* ~ *gisinn* 'gisten, gles'), *Geinn* Exporrectus (jfr *gína* 'gapa'), *Hniss* Cura, studium (möjligen samhörigt antingen med *hnos*, n. 'sen-drægtigt, ubehändigt Arbeide' och dithörande vb. *hnosa* eller med *hnoss* 'klenod'; vad det sista beträffar, som formellt vore mera tilltalande, är det dock en otrevlig instans, att dithörande vb. *hnyssa* endast tycks betyda 'svepa i likdräkt'), *Hrak* Jactura (är möjligen den latinska översättningen ofullkomlig, så att därmed menas 'något förkastat eller bortkastat, skräp'? I så fall identiskt med *hrak*, n.), *Hreid* Ingven (formen är misstänkt; jfr *hredr*, n., *hredjar*, f. pl. 'penis + scrotum'), *Hrops* Defamatio (jfr *hróp*, n. 2 : *hrópa*, 2; det har väl funnits ett pejorativt **hrópsa*), *Huoms* Interjectio stupentis (jfr *hvums*, n. 'förbluffelse' Haldorsen : *hvumsa* 'studsa'), *Huop* Stultitia (jfr ? *wop* Stolidus ovan s. 151 och se vidare nedan s. 162), *Huops* Male loquentia (sammanhänger väl på något sätt med *hvoptur* ~ *hvoftur*, m. 'käft'; nybildning till ett pejorativt **hvopsa* 'käfta'? Jfr *Kefs* s. 140), *Ins* Variatio (synes vara nybildning till ett ur pl. *ymsir* etc., eventuellt med hjälp av

¹ Tryckfel för *percusio*.

² Om icke JR även upptagit *Brym* Æstus maris, skulle man vara frestad att vid *Brim* antaga tryckfel för 'maris æstus'; jfr "Brim / N. g. æstus maris, & fluctus, fervor" G. A., "Brim, n. æstus litoralis maris" Haldorsen. De av JR upptagna båda orden *Brim* och *Brym* äro givetvis åtminstone etymologiskt identiska.

³ Sic!

sv. *ömsa*, utgående **ymsa*), *Ist* Irritatum (är det n. p. p. av ett på den tillrättavisande interjektionen *iss* ~ *yss* bildat **issa* eller av ett på den hetsande interjektionen *irr* bildat **irsa* ~ **issa*?), *Inn* Domus, receptaculum (jfr eng. *inn*; är det eng. lån eller samma betydelseutveckling som i eng.?), *Joc* Jugum. *Jok* idem (lån från eng. *yoke*?), *Ird* Terra¹ (jag har icke funnit något besläktat ord med *i* i isl. utom det nybildade *irði*, n. 'grundämnet Tellurium' — även i senare sammansättningsled användes formen *jörð*, t. ex. *kalkjörð* — och ordet är därför särdeles gåtfullt), *Kad* Congeries (jfr *kað*, n. 'oordentligt leverne'), *Keil* Rasturum (har ordet något samband med det sv. verktygsnamnet *kil*, ty. *Keil*?? Fvn. *kill*, m., *keila*, f. ligga allt för avlägset i betydelsen för att kunna tas med i diskussionen), *Klint* Fastidium (bildat av ett icke belagt **klinta*? Jfr *klintur*, m. 'Mangel, Feil'), *Korb* Corbis (jfr senare fisl. *korf*, f. Fr., nisl. *körf*, f.; *b* i JR:s form beror väl på anslutning till latinets), *Kraf* Lucrum (jfr fvn. *krafa*, f., *kröf*, f. 'krav', no. *krav*, n., nisl. *krafa*, f., *krafti*, m. Thorkelsson III), *Laknr* Medicus (då ordet står mellan *Lak* och *Lall*, kan dess *a* icke gärna vara tryckfel för *æ*; det ser ut, som om det skulle betyda **lāknr*, en ur *lækna* 'läka' bildad, i hög grad barbarisk form), *Lekr* Stillicidium (står mellan *Lækn* Medicina och *Lær* Femur, vilket kan innebära, att JR avsett formen **Lækr* — i ty fall skulle det väl vara en till *Lak* Stillatio bildad föga prydlig maskulinform, jfr s. 139; men ordets placering behöver inte betyda så mycket, och ordet torde bli mindre barbariskt, om det innehåller *e*: det kan då bättre sammanställas med *leki*, m. 'dropp, läckage', *lekur*, adj. 'läck', *leka*, vb. 'läcka'), *Lim* Membrum (jfr *limur*, m. 'lem'; måhända är det detta ord, som — eventuellt genom danism — ändrat genus och blivit neutrum, eller också *lim*, f. 'kvist', som i anslutning till *limur* och da. *lim* ändrat betydelse), *Lif* Cicuta (jfr ? *lyf*, n. 'läkemedel'), *Lod* Villus (jfr *loðinn* 'luden' och värml. *lå* [med »orent å»], f. 'ludd' < **lōð*), *Lok* Currus (det lat. ordet kan utom 'vagn' även betyda 'fartyg');

¹ Till höger om nästa ord i samlingen (*Irkt* Confectum) står "al. Jörd", som tydligen hör hit och kommit på orätt plats.

finns, det då möjligen något sammanhang mellan JR:s ord och *lok*, 5 'halvdäck' Fr.??), *Loon* Littus (jfr *lón*, n. 'lagun'), *Mat* Confederator (lån från holl. *maat*? Märk, att *máti*, m. bl. a. betyder dels 'tumstock', dels 'kamrat' och att *mát*, n. bl. a. betyder 'tumstock'), *Mist* Gladius (är det valkyrienamnet? Eller abstraktion ur svärddnamnet *Mistilteinn*?!), *Mump* Stupiditas (månända substantivering av interjektionen *mump*, som uppmanar till tystnad; jfr sv. *dumheter!* som interjektion), *Mæs* Anhelatio (jfr *más*, n. : *mása* 'pusta, stöna'; tryckfel för *Mas* kan man icke gärna antaga, ty ordningen är följande: *Mær* Virgo, *Mærd* Cantio lepida, *Mæs* Anhelatio, *Mæt* Pretium¹, *Mætt* Lassum, och ordet är sålunda ganska gåtfullt — något **mæsi*, n. är icke belagt), *Mæt* Pretium, æstimatio, æstimium vocarunt antiqui (jfr *mæti*, n. 'värde'; JR:s form skulle möjligen kunna vara abstraktion ur kompositum såsom *mætavel* 'särdeles väl'), *Nap* Frigoris ustio (jfr å ena sidan *gnapandi*, m., *gnapi*, m. 'kall blåst', å andra sidan adj. *napur*² 'bitande kall'), *Oll* Efficiens (förmodligen bildat på *olla* = *valda*), *Pril* Punctio (jfr *príl*, n. 'klättring, oförsiktig lek med något' med inverkan på betydelsen från sv. *pryl*?), *Rit* Gladius (jfr *rít*, f. 'sköld' Bl., 'båge' Haldorsen — JR har kanske endast vetat, att ordet betecknade något slags vapen³), *Rumpl* Depravatio (jfr ? no. *rumpla*, *rupla* 'rokke, flytte, rive af Lave', isl. *rupla* 'plundra', *rupl*, n. 'plundring, rov'), *Skord* Navis fulcimen, *Skord* Fæmina, virago (etymologiskt samma ord, se *skord*, f. Bl. — det förra dock icke eljest belagt), *Slagg* Nimbo ventisque conflata tempestas (är det = *slag*, n. 'häftig regnskur'?), *Slind* Margo (jfr no. *slind*, f. 'bjälke mellan väggarna i ett hus, list på en vägg', fsv. *slind* 'sida', sv. dial. *slind* 'sida, hörn'), *Slitt* Quidquid crudum & inutile est (jfr *slytti*, m. 'blöd, fugtig, slap Genstand; Pjalt, Klud'), *Ta* Bini (måste väl ha något med *tveir* etc.⁴

¹ Se nästa här behandlade ord.

² Med radikalt *r*.

³ JR har översättningen 'Gladius' även i andra tveksamma fall, t. ex. *Sydd* (se s. 153), *Mist* (se ovan denna sida), *Lifd* (se s. 158).

⁴ Som saknas i JR:s samling.

att göra, men synes mig alldeles oförklarligt), *Tal Vaniloquium* (ordet står mellan *Tar* och *Taug*, och flere rader ovanför finnas *Tal Loquela*, *Tal Numerus*, *Tal Deceptio* på var sin rad, vadan tryckfel kan misstänkcas; avses manne **Taul* = *töl*, pl. av *Tal Loquela*?), *Tryp Holosericum* (är det manne befryndat med no. *tripsa*, *trapsa* 'klut, lapp'?), *Trod Longuriones*, *virgulta*, *peticæ* (jfr fno. *tróð*, n. 'stänger', no. *trod*, sv. dial. *tro[d]*, isl. *tróða*, f. 'stång, läkt'), *Urf Suppellex* (måhända detsamma som *orf*, n. 'lieskaft', som JR icke upptar), *Wad Segitis*¹ *divisio*, *partitio* (översättningen kan betyda 'delning av sädesfält'; då kunde ordet möjligen sammanhänga med *vað*, n. 'mätsnöre'), *Wer omne activum quod in aliud agit* (jfr ? 4. *ver*, m. 'ärtag'), *wimpl Stratagemata*² (jfr ? no. *vimp* 'sært Indfald, Grille, løs Skrue'), *Pis Promptio* (jfr ? *pys*, n. 'Larm, Støj, Tummel, Opløb', *pysja* 'larme, stöje, fare frem i susende Fart'), *Prumb* (kontaminationsbildning till *bumba* 'trumma' och *pruma* 'dundra, larma'?), *Pæs Cursus velox* (ordet står mellan *Pær Illæ* och *Pæst Lassum*, defatigatum, varefter följer *Pætt Trilix*, *bilix*, och det kan därför antas som tämligen säkert, att vokalen *æ* är avsedd; det är icke tilltalande att antaga sammanblandning av *æ* och *ei* — så mycket mindre, som JR även upptar *Pæist Cito*³ — men jag ser ingen annan utväg än att föreslå, att ordet skall betyda **Pæis*, d. v. s. **pæys*, nybildning till *pæysu* 'driva fram med fart, galoppera'), *Pæst Lassum*, defatigatum (sammanhängar väl med närmast föregående och är ett adj. eller perf. part. i neutr.), *Prot Senex*, *delirus* (är väl stammen i ett med *Prot Defectus*, som anföres av JR 17 rader längre upp, sambörigt adj. **protur* eller ev. **prautur*), *Prot Tumor corporis* (jfr *prútinn* 'uppsväld', *prútna* 'svullna').

Än värre ställd är jag beträffande följande ord, till vilka jag icke funnit några rimliga paralleller: *Aft*, *Aptum*, *conveniens*, *æqui par* (tydligt neutr. av ett adjektiv; är det skolslang från

¹ Sic!

² JR använder på de tre ställen, där denna översättning förekommer, samma felaktiga form; jfr *Met* s. 158, *Wel* s. 160.

³ Se s. 149.

Hólar och utgående från lat. *aptus?*), *At* Interjectio metuentis (barnspråk motsvarande da. *ak???*), *Baud* Sanguis¹, *Baut* Cruor (dessa båda sistnämnda ord tyckas ha något sammanhang med varandra), *Dif* Doloris in carne operatio, *Dræs* Peniculus, *Gall* Hospes, *Grap* Sculptura, *Hy* Fraus, *Hlyr* Stria, *Hnot* Præcipitatio, *Krit* Hordeum, granum, *Krud* Paruitas, *Kund* Petitio, *Left* Popisma, *Lif* Sentum quid, *Lifd* Gladius, *Met* Pragma, stratagema², *Nird* Venustas³, *Præ* Interjectio metuentis, *Russ* Invasio, impetus, *Tapt* Tautologia (skolslang? Jfr ovan *Aft*), *Torg* Nænia, luctus, *Tus* Quarè (måhända en interjektion), *Wa* Clava, *Ƿarn* Destitutio, *Ƿyr* Arcus.

Om ortografi och ljudlära torde några ord böra yttras. *U*-omljudet av gammalt *ä* tecknas på varjehanda sätt, vanligast dels *au* (t. ex. *Augn* Palea, *Aur* Jaculum, *Faunn* Nivis condensatio, *Graun* Naris, *Haund* Manus, *Hlauck* Epithet. fæm., *Kaurg* Pigra⁴), dels *o*⁵ (t. ex. *Broll* Tripudium, *Gnop* Omne quod supereminet, *Nogl* Vngvis, *Ol* Cerevisia, *Korg* Parca), vidare ej allt för sällan *ò* (t. ex. *Gròf* Scrobs, fossa, *gròn*⁶, *Lòng* Longa, *Mògl* Refragatio quæ fit verbis, *Mòlt* Putida, *Nòf* Pinnaculum prominens, *Skòm* Pudor, *Skòp* Fatum, *Skòp* Maris genitalia, *Snòr* Celer, *Sòg* Serra, *Stòr* Juncus, *Tòfr* Magia, *wòr* Labrum — i allmänhet säkerligen till skillnad från närstående ord, som ha *o*, t. ex. *Sog*

¹ I två utgivna dikter av Rugman träffas formen *baudar*, som tydligen är gen. av detta ord, på båda ställena i kenning, resp. *baudar regn* och *baudar naut* (= varg). Den ena dikten är tryckt tillsammans med Verelii ed. och övers. av Gautreks och Hrólfs saga, Uppsala 1664, den andra i ett litet personaltryck "Klaugugratur" etc. 1667 (en kondoleansskrift till M. G. Delagardie med anledning av en ung sons frånfälle).

² Se s. 157 not 2.

³ Se s. 141 not 3.

⁴ Märk att i rad förekomma t. ex. *Aur* Jaculum (= ör), *Aur* Largus (ör), *Aur* Terra lapidosa (aur), *Aur* Strenuus (ör); *Baul* Adversitas (böl), *Baul* Mugitus (baul); *Kaun* Impetigo (kaun), *Kaup* Emptio (kaup), *Kaur* Diuturna ægrotatio (kôr), *Kaur* Verminatio (kaur?).

⁵ Möjligen något mindre ofta än *au*.

⁶ Upptas som variantform till *Graun*.

Aquagium ¹, *Stoor* Magnus, *wor* Noster ²), två eller tre gånger *ó* (som eljest — se nedan! — betecknar gammalt *ō*): *Snóp* Caritas, egestas, *Snógt* Cito (mellan dessa båda ord står *Snot* Fœmina), *Siót* Conventus ³ hominum (kan beteckna *sjót* eller *sjöt*, men då omedelbart förut gå *Sion* Visus och *Sior* Mare, är det väl sannolikt, att accenten betecknar ett från dessa ord avvikande uttal hos vokalen, alltså *sjöt*), några gånger *ô*: *Blóskr* Metus, trepidatio, *Bór* Filius, *Bórn* Liberi, *Fiól* Asser, *Lón* Ordo, *Mól* Harena, sabulum, *Ónn* Mensis ⁴, *Ónn* Occupatio, *Ór* Largus, *Órg* vid versaler i några fall ersatt av *Ô*: *Ór* Iaculum, *Ór* Cicatrix, *Órn* Aquila; märk även den ensamstående stavningen *Boulf* Maledictio (= *bölv*, u.).

ô (och *Ô*) får även några gånger beteckna gammalt *au*: *Lóp* Cursus ⁵, *Lón* Solutio ⁶, *Ódn* Solitudo ⁷.

Gammalt *ō* betecknas några gånger med *ó* eller med *oo*, bådadera huvudsakligen då det gäller att skilja uttalet från närstående ords, t. ex. serierna *Hof* Aula, templum, *Hóf* Modus, *Hol* Foramen, *Hól* Laus; *Lod* Villus, *Lód* Terra; *Loo* Titivillitium, *Loon* Littus, *Lón* Ordo; *Stood* Via in nive trita, *Sloog* Intestina piscium, *Stoor* Mora morosa; *Skord* Fœmina, virago, *Skoor* Calceus. Men vanligen användes helt enkelt typen *o*, t. ex. *Slo* Indurata in cornu sanies ⁸, *Bo* Habitatio, peculium, villa prædium, familia, *Bol* Lectus, *Bol* Villa, prædium. På samma sätt förekommer relativt sällan *á*, t. ex. serierna *Hád* Terra, *Há* Scalmus, *Hád* Irrisio, *Haf* Mare, *Hugl* Grandio, *Háll*, *hál*, *hált*, Lubricus,

¹ Jfr värml. *käll-sug* (med "orent" u), n. 'källdrag'.

² Ordningen är följande: *wor* Noster, *wór* Labrum, *wor* Procella, maris unda; i sistnämnda ord, som också bör ha *ö*, har JR ej ansett sig behöva accenten, eftersom det har samma vokal som närmast föregående.

³ Sic!

⁴ Förmodligen tryckfel för *Messis*.

⁵ Märk, att även *Laup* Cursus är upptaget.

⁶ Ordningen är följande: *Loon* Littus (= *lón*), *Lón* Ordo (*lön*, f. 'husrad'), *Lóp* Cursus (*laup*), *Lón* Solutio (*lausn*), *Laut* Pigna (*löt*).

⁷ Jfr *Audn* Fortuna, fors, sors.

⁸ Står omedelbart före *Stood*.

a, um, *Hald* Retentio; *Hart* Durum, *Hás* Raucus, *Hátt* Altum; *Bás* Caula, *Bass* Iter, percusiosio¹; *Kál* Brassica, crambe, *Kall* Clamor; *Lag* Modus, *Lág* Terra subsidiens; *Lagt* Positum, *Lágt* Curtum, breve — en gång aa: *Smaan* Dedecus — men vanligen användes a även för gammalt ā, t. ex. *Smar*, *sma*, *smatt* Parvus, a, um², *Kat* Hilaris, *Ran* Rapina.

Gammalt ē uppträder än som e, än (oftare) som ie, t. ex. *El* Nymbus³, *Wel* Pragma, dolus, stratagema⁴, in antiquis pro omni arte & sapientia accipitur, *Wer* Nos, al vier; *Mier* Mihi, *Stiett* Scabellum, *Stiett* Gradus in repub., *Wie* Pax securitas. al. *vei* væ, *Wiel* Cauda avis (*vél* n. Haldorsen, *vel* ~ *viel* Bl.), *Þiett* Densum. Hit hör väl även *wies* Versatio, *Was* Versatio (*vjes* ~ *vas*, n. Bl.). Att märka äro även skrivningarna *Klen* Parus (*klén* ~ *klien* Haldorsen, *kljenn* Bl.) och *Mel* Far (*Mél* Haldorsen, *mjel* Bl.).

Gammalt ě framför ng uppträder naturligtvis som ei: *Spreingt* Corruptum, *Þreingsl* Augustia.

Gammalt i och gammalt y äro givetvis sammanfallna. Då *ij* användes, avses därmed nästan alltid gammal lång vokal, i eller y, t. ex. *Wijl* Desperatio (*víl*), *Dijr* Animal fera (*dýr*)⁵; men det finns även ex. på motsatsen: *Dijn* Sonitus, strepitus (*dyn*, n.). Likaså synes det råda en tendens att använda y som tecken för gammal lång vokal, t. ex. *Dys* Dea (*dís*), *Myll* Frœnum (*míl*), *Hyr* Mansuetus (*hýr*); men även i förekommer i denna användning, t. ex. *Stift* Rigidum (*stíft*), *Nir* Novus (*nýr*), och för gammal kort vokal brukas i och y promiscue, t. ex. *Fil* Equuleus, hinnulus (*fyl*, n.), *Gis* Ironia, sarcasmus (*gys*, n.), *Kin* Genus (*kyn*, n.), *Kinn* Gena (*kinn*, f.), *Eimt* Læsum (*eymt*), *Eymd* Miseria (*eymd*), *Dys* Tumulus mortui (*dys*, f. o. n.), y dock mycket sällan för gammalt kort i — jag har blott antecknat ett ex., *Myst* Amisum (*míst*).

¹ Sic!

² Kommer omedelbart efter *Smaan*.

³ Kan i nutida isl. även ha e.

⁴ Se s. 157, not 2.

⁵ Jfr även *Rjin* s. 131.

Växling av *o* och *vo* visar sig i *Suo* Sic. al. *sua* & *so*. Härmed kunna jämföras *Kuok* Faux (*kvok* ~ *kok* ~ *kók* Bl.), *Kuop* Laxitas (jfr *kop*, n. 'Standning el. Tilbagegang i et Kreaturs Vækst el. Huld' med tillhörande verb *kopa* 'åstadkomma *kop*' och *kópa* 'svække, udmarve'), *Kuos* Fovea (*kvos*, f. 'en snæver Dal' = 1. *kos*, f. 1 Bl.).

Palatalisering av *g* och *k* visar sig i åtskilliga stavningar, t. ex. *Gielt* Latratus, Castratū exsecatum, *Gied* Animus, *Skier* Scylla, *Skier* Purus, purgatus, *Skiedt* Vehemens, *Tæi* Genus¹. I regel är dock palataliseringen icke angiven. Att icke det konsonantiska *i*, som uppkommer efter *a* och *e* framför palataliserat *g*, anträffas, är helt naturligt, då inga tvåstaviga ord anföras; men det förekommer en omvänd stavning som *Hnekt* Incurvatum², bestyrkande dess existens. I detta sammanhang kunna även de olika stavningarna *Ags* Spica, al. axis, *Ægsl* Tuber corporis humani: *Auxl* Humerus anföras.

ð betecknas överallt med *d* utom i det enda exemplet *Flærdh* Astutia, adulatio, falsitas, merx adulterata. Eftersonantiskt *v* tecknas alltid *f* utom i *Alw* Dæmō subterraneus och det underliga *Jawur*¹.

Bortfall av konsonant visar sig i *Alt* Olor, Cygnus (*ålft*), *Filsn* Latibulum, lustrum antrum (*fylgsn*), *wirt* Virtus (*virkt*)³; assimilation i *Fist* Primo (*fyrst*), *Bust* Pinnaculum, seta⁴; jfr även *Þuss* s. 153, *Ist* s. 155 och den omvända stavningen *Irst* s. 149. Metates uppvisas av *Tifrt* Cespitē tectum⁵, *Kefld* Forda, vacca, quæ uterus fert⁶, *Alp* ~ *Apl* Instabilis inordinatus⁷ progressus, divaricatio⁸.

Den i äldre isl. vanliga stavningen *rn* för *nn*, då uttalet är *dn*, uppvisa få ex.: *Steirn* Lapis, *Sveirn* Famulus, *Teirn* Spinter. Däremot: *Fleinn* Hasta, hastile, *Ein* unus.

¹ Se ovan s. 133 not 2.

² Se ovan s. 147.

³ Märk även *Nemd* Judicium (*nefnð*), *Stamn* vel *Stafn* Prora, puppis.

⁴ Även *Burst* Pinnaculum al. Seta upptages.

⁵ Se s. 148. — ⁶ Se s. 145. — ⁷ Sic! — ⁸ Se s. 138.

h visar sig vara tämligen ostadigt. JR upptar både *Aull* Hernia och *Hauil* Hernia (*hauil*, m.), *Jom* idem quod *hiom*¹ (*hjóm*, n. 4 Bl., 2 Haldorsen), *Lass* Vectura, *vehes* och *Hlass* Vectura *vehes* (*hlass*, n.), *Laup* Cursitatio, *Laup* Cursus² och *Hlaup* Cursus (*Hlaup*, n.), *Ross* Equus och *Hross* Equus (*hross*, n.), *wisl* Susurratio, al. *huisl* (*hwisl*, n.) samt endast *Leif* Placenta (jfr *hleifur*, m.)³. Märk även *Hrutt* Dirutum (n. p. p. av fisl. *hryðja* = *ryðja* Fr., nisl. *ryðja*) och *Huop* Stultitia, som väl har något sammanhang med *wop* Stolidus⁴.

Slutligen skall jag behandla några icke ännu omnämnda tryckfel: *Berg* Mons (då ordet står mellan *Biak* och *Biart*, kan man starkt misstänka tryckfel för *Biarg*), *Gand* Latratus (står mellan *Gall* och *Gan*, och dess plats inbjuder därför icke särskilt till att antaga tryckfel för **Gaud* = *gauð*, f.; måhända kunde det höra ihop med *gandi*, m. 'hund', Bl. s. 1022 a), *Hafn* Ἐμβρυον, fœtus qui est in utero (står mellan *Hätt* och *Haufn* Statio navis och torde sålunda vara tryckfel för *Haufn* = *höfn*, f. 2), *Margð* Multitudo (står mellan *Meitt* och *Merkt*: tryckfel för *Mergð* = *mergå*), *Namd* Vicinia (står mellan *Nam* och *Namn*, och formen är därför måhända avsedd; eljest kunde tryckfel för *Nand* = *nánd*, f. misstänkas). Även i latinet förekomma några hittills icke omnämnda tryckfel eller andra egendomligheter, men den enda, som torde hava något intresse, är översättningen 'Sublautio' på *Rog*, vilken enligt förslag av doc. J. Svennung tycks vara en hemgjord översättning av det danska 'Bagvaskelse', med folk-etymologisk tydning därav.

¹ Separat upptas *Hiom* Vanitas, spuma, bulla.

² Även *Löp* Cursus (se s. 159).

³ *Lad* Terra al. *hlad* platea — även separat *Hlad* Plutea (sic!), area — representerar två skilda ord, 1. *lād*, n. och *hlād*, n. I, 1.

⁴ Se ovan s. 151 och 154.

Uppsala i augusti 1926.

Gottfrid Kallstenius.

Ha danska sättare inverkat på reformations- tidens bibelsvenska?

Johan Palmér har i Arkiv n. f. XXXVIII: 20—60, 134—192 upptagit den gamla frågan om reformatorerna och översättningen av Nya Testamentet 1526. Som bekant har under-tecknad i Studier över Reformationstidens bibelsvenska (1918) med tillhjälp av ett stort och mångsidigt språkligt jämförelse-material kommit till den slutsatsen, att Laurentius Andreae måste vara huvudredaktören av nämnda urkund, enär han åtminstone i det s. k. normalspråksområdet (Galaterbrevet—Uppenbarelse-boken och Allmänna förspråket) i detalj verkat normerande på språket, såtillvida att han icke blott bestämt ortografien där, utan även själv språkligt måste ha formulerat nämnda parti. Palmér vill nu visserligen icke förneka, att L. Andreae haft ett betydande inflytande på språket i Nya Testamentet 1526 (Ark. s. 180), men samtidigt söker han göra gällande, att tryckeriet — här representerat av tvenne för övrigt icke historiskt dokumenterade danska sättare hos den tyske boktryckaren Richolff — haft ett betydligt större inflytande på urkundens språk än jag räknat med. Detta inflytande skulle enligt författaren visa sig icke blott i urkundens början, där ju, efter vad sedan länge känt är, ortografien är mera växlande och olika språkliga inslag tydligt kunna skönjas, utan även inom normalspråksområdet. Hur Palmér tänker sig detta inflytande, framgår trots en längre diskussion icke riktigt klart, då han tycks räkna med, att kanslern å ena sidan såsom huvudredaktör gått strängt fram mot uppenbara danismer och redan i urkundens början, där dock hans inflytande i övrigt är mindre skönjbart, utmönstrat flertalet sådana, medan han å andra sidan inom det av hans språk starkt präglade normalspråksområdet skulle ha tagit intryck av de danska sättarnas språk, på

punkter, som i huvudsak överensstämde med hans eget språkbruk, vadan således normalspråket bl. a. skulle utgöra en produkt av L. Andreæes och de nämnda sättarnas språk. Denna något svårbegripliga punkt skall nedan ytterligare belysas. Till detta rätt så originella resultat kommer författaren genom en jämförelse mellan språket, framför allt ortografien, i å ena sidan Nya Testamentet, å andra sidan två från samma tryckeri utgångna arbeten, Een nyttwgh Wnderwijsning av Olaus Petri från år 1526 och Vor Fruwe tijdher paa swenska, vanligen benämnd Den svenska tideboken, av okänd författare, sannolikt från år 1525¹. Palmér påpekar först — en sak som jag redan i Reformationstidens bibelsvenska s. 144, 190 vidrört —, att språket i Wnderw. starkt avviker från Olaus Petri språk i Stockholms stads Tänkebok 1524—1525. Han anser i likhet med mig (a. st.), att avvikelserna måste bero på tryckaren, men framlägger en ny synpunkt på saken, nämligen, att tryckeriets inflytande varierat på så vis, att två olika sättare satt sin prägel på språket i Wnd., den ene i förra delen (s. 1—70 i Hesselmanns upplaga), den andre i senare delen (s. 70 nedtill, Aue Maria, — s. 120). Palmér går så vidare till den å samma tryckeri förlagda Tideboken och tror sig finna en likartad motsättning mellan språket i förra och senare delen av denna urkund (s. 1—38, 39—104 i Klemmings upplaga), dock omvänt korresponderande, så att förra delen i Tideb. motsvaras av senare delen i Wnd. och tvärtom. Motsättningen måste enligt Palmér bero på, att samme sättare, som satt förra delen i Tideboken, har satt senare delen av Wnd. och tvärtom. De två sättarna karakteriseras tydligast därav, menar författaren, att sättaren av Tideb. I—Wnd. II i större utsträckning använt sin egen ortografi och sina egna uttalsformer med åsidosättande av manuskriptets än sättaren av Tideb. II—Wnd. I (s. 36). Författaren går så in på frågan om sättarnas nationalitet (s. 41) och kommer på grund av det starkt skönjbara daniserande inflytandet i Tide-

¹ Urkunden föreligger i två exemplar, varav ett förvaras å Riksbiblioteket och ett å Uppsala universitetsbibliotek, och är utgiven av G. E. Klemming, Sthlm 1854.

boken till det resultat, att bägge sättarna måste ha varit danskar. Detta söker författaren ytterligare styrka genom ett jämförelse-material, som hämtats från en del danska urkunder fr. 1400-talet, såsom *Lucidarius*, *Gamle danske Dyrerim*, *Den danske Rimkrønike* m. fl. (se s. 43). Palmér söker sedan bortförklara den påfallande likheten mellan språket i Wnd. och L. Andreæes språk genom att tillskriva de för Wnd. och kanslern gemensamma språkformer, som eventuellt även uppträda som variantformer i Tideboken — ty om andra än variantformer kan det på grund av Tidebokens växlande språk knappast bli tal — såsom härrörande från sättaren. Likheten mellan kanslerns och Undervisningens språk kan dock icke Palmér helt komma ifrån, varför han söker förklara den dels genom en kontrollerande verksamhet från kanslern i manuskript eller korrektur, dels genom en överensstämmelse mellan L. Andreæes egen dialekt och den samtida danskan (!) jämte inflytande från danskt kanslispråk på kanslerns skriftspråk (s. 57 ff.).

Med utgångspunkt från de resultat Palmér anser sig ha utvunnit ur jämförelsen mellan Tideboken och Undervisningen går han vidare till Nya Testamentet, där han återfinner samma sättare så fördelade, att sättaren från Tideb. I—Wnd. II spåras i förra hälften av Matteus, i Lukas, Apostlagärningarna, förra delen av Romarbrevet och andra Corinterbrevet, medan sättaren från Tideb. II—Wnd. I återfinnes i förra hälften av Markus, i Johannes och senare hälften av första Corinterbrevet. Partiet från och med Galaterbrevet jämte Allmänna förspråket, vad jag kallar normalspråksområdet, uppvisar enligt författaren inga sättarvariationer, säkerligen beroende på att redaktören strängare korrekturläst detta parti (s. 134—139). I konsekvens med sin uppfattning om de danska sättarnas inflytande på Nya Testamentets förra del tolkar Palmér en hel del former i nämnda parti, vilka jag betraktat som svenska dialektformer, i stället såsom danska former (s. 141—150). Han anser sig även återfinna danismer av samma ursprung i senare skrifter, som utgått från Kungl. tryckeriet, särskilt i de från åren 1526—1530, vilkas språk jag i min

avhandling ansett påverkat av tryckeriets sättare. I ett litet kapitel om inhemska variantformer anser sig Palmér återfinna Olaus Petri språkform i förra delen av NT., framför allt i Joh., Marc. och 1 Cor., således i överensstämmelse med den av mig (a. a.) uttalade meningen, dock med den avvikelsen, att förf. icke som jag räknar med något större inflytande från Ol. Petri i Romarbrevet. I ett såväl till metod som syfte föga preciserat kapitel om »Normalspråket» (s. 166—176) tycks författaren, som redan nämnts, vilja göra gällande, att även normalspråket, den med en för sin tid märklig konsekvens uppbyggda stommen till vårt nysvenska riksspråk, till stor del skulle vara en frukt av de danska sättarnas språkvårdande ingripande på svenskt språkområde, medan kanslern, enligt författaren i föregående och följande kapitel, samtidigt uppträtt som en mycket sträng granskare av de danska sättarnas former. I enlighet med denna något grumliga syn på normalspråket kan givetvis författaren icke i detta återfinna någon bestämd dialekt, utan språket betraktas som ett konglomerat av L. Andreæ, Ol. Petri och de danska sättarnas språk. Till slut går författaren in på själva översättningsfrågan, där han (s. 180—182) på ytterst vaga, språkliga grunder söker vindicera över även översättningen av NT:s senare del på Ol. Petri, men i berättigad känsla av sina arguments otillräcklighet söker han i följande kapitel på mera sakliga skäl — komposition, innehåll, samtida historiska vittnesbörd m. m. — styrka denna sin mening. Han lyckas dock icke heller på denna väg bringa något väsentligt nytt eller avgörande material till lösningen av denna gamla diskussion, i vilken argumenten alltjämt stå emot varandra, men där åtminstone de äldsta historiska vittnesbörden trots upprepade bortförklaringsförsök fortfarande peka mot L. Andreæ som översättaren.

Som nämnts, utgår Palmér i sin bevisföring från det förhållandet, att språket i Wnd. så påfallande avviker från Ol. Petri språk. Denna avvikelse kan nu enligt min och andras mening förklaras på tre sätt, vilka alla äro betingade av den starka

överensstämmelsen mellan Wnd.:s, NT:s och L. Andreæ's språk: genom inflytande från Laurentius Andreæ (se Steffen i Samlaren's extrahäfte 1893 och jämför Palmér, a. a. s. 52 ff., särsk. s. 57), genom ingripande från någon korrektör, som varit förtrogen med översättningen och korrekturläsningen av Nya Testamentet, eller genom tryckaren (sättarna) av samma urkund, vilken sista möjlighet jag räknat med a. st. i Ref.-tidens Bibelsvenska. Palmér bestrider visserligen (s. 53) denna möjlighet — som jag för övrigt numera sätter i sista rummet —, under hänvisning till, att NT. sattes efter Wnd., men såvitt jag kan förstå, föreligger intet absolut hinder för att sättningen av NT. påbörjats samtidigt eller kanske rentav före Wnd. Då översättningen av NT. säkerligen var långt framskriden redan i senare delen av 1525 (se min avh. s. 111 ff. och där citerad litteratur och jfr Palmér, s. 22, dock med en något oklar motivering), är det mycket rimligt, att sättningen påbörjades, så snart Richolffs tryckeri överflyttat till Stockholm, vilket kan ha skett redan i slutet av 1525. Författaren av Wnd. utlovar ju NT:s omedelbara utkommande, vilket han näppeligen kunnat göra, om icke arbetet fortskridit så långt, att arbetstakten kunde beräknas, och urkundens snabba tryckning blir med dåtidens tekniska resurser hart när oförklarlig, om sättningen skulle ha påbörjats först i slutet av februari 1526. För övrigt borde Palmér's egen uppfattning av språket i Wnd. såsom i huvudsak bestämt av de danska sättarna tvinga honom till en liknande ståndpunkt. Han tycks vilja inskränka kanslerns inflytande på Wnd.:s språk till det minsta möjliga, medan han alltjämt erkänner dennes reglerande och granskande hand i NT. Men varifrån ha de danska sättarna fått den stora träning, som gjort dem skickade att bestämna språk och ortografi i de jämförelsevis konsekventa och från danismer ovanligt fria hälfterna av Wnd.? Tidebokens fruktansvärt blandade och starkt daniserande och germaniserande språk vittnar sannerligen icke om någon sådan träning. Från Ol. Petri ha de tydligen icke fått den. De kunna icke gärna ha skaffat sig den själva. Återstår endast NT. med dess med Wnd.

överensstämmande språk. Den från Ol. Petri språk avvikande prägeln på Wnd:s språk kan således icke i och för sig berättiga till den slutledningen, att det senare till sin huvudsakliga del är en produkt av tryckeriet, än mindre av två danska sättare. Till detta resultat kommer författaren först genom den omtalade jämförelsen mellan Wnd. och Tideboken och de med varandra korresponderande sättarvariationerna i urkundernas olika partier, som han anser sig kunna uppvisa. Det är således på denna del av undersökningen, på tillförlitligheten av dess metod och statistik, på det inre sammanhanget och överensstämmelsen mellan de från samma sättare utgångna partierna, som författarens alla övriga slutsatser rörande de danska sättarnas inflytande på Wnd. och NT. vilar. Brister denna hörnpelare i bevisningen, så ramlar allt det andra som en enda stor och luftig konstruktion.

När man rör sig med ett arbete av Tidebokens art — en samling katolska böner, som med visshet förelegat mer eller mindre varierande till form och innehåll i handskrifter från hela det nordiska området —, där en bestämd författare knappast kan tänkas och där utgivaren icke är känd, så måste man ju i första hand göra åtminstone något försök till källgranskning, till utforskning av bönerns förlagor, om möjligt dessas genesis, men om icke detta låter sig göra, åtminstone ett försök till bestämning av förlagornas språkmiljö eller nationalitet, innan man söker fastställa, vad som tillhör manuskriptet eller vad som kan vara influerat av sättaren. Palmér har icke ansett sig böra göra något som helst försök i den vägen. Han konstaterar med all rätt, att Tidebokens språk särskilt till sin senare del är starkt daniserande. Han har ett ögonblick tanken uppe, att detta kunde bero på ett danskt original, han medger till och med (s. 42) att »åtskilliga böner i Tideboken funnits i danskan, då de upptagits i t. ex. Christiern Pedersens danska Tidebok av år 1514», men han avfärdar saken lättvindigt med att »återgivandet av dem i denna urkund vittnar snarare om en gemensam främmande källa än om direkt lån eller översättning». Vad menas för resten med »främmande källa»? Någon jämförelse eller analys av texter

med gemensamt innehåll framlägges icke för läsaren. Följande argument anses tillräckligt för att lösa frågan: »Oregelbundenheten och nyckfullheten i deras (böernas) uppträdande bleve ock oförklarlig, om de övertagits från ett danskt original. Man skulle då väntat större likformighet, vartill kommer, att så utpräglade danismer, som de ovan nämnda, knappast skulle fått stå kvar». Jag är icke fullt på det klara med, vad som avses med »oregelbundenheten och nyckfullheten i deras uppträdande», men antar, att författaren syftar på det förhållandet, att daniserande böner förekomma här och där omväxlande med svenska. Men det är väl icke så oförklarligt. Det kan ju bero därpå, att somliga böner översattes mera noggrannt, medan andra ansågos begrip- ligen i sin ursprungliga form, eventuellt med smärre ändringar. Har för övrigt den mångomtalade brådskan varit så stor, som Palmér sid. 42 nedtill antager, så kanske man inte hunnit med att översätta så grundligt. Företeelsen kan också förklaras därav, att förlagan innehållit både daniserande och rent svenska böner. Sådana handskrifter äro väl ingen ovanlighet vid denna tid. Kunde vederbörande tolerera blandningen i tryck (se Tideboken), så kunde de väl tåla den i handskrift. Och vad är det för reson i ett sådant antagande som att ansvarige utgivaren mera skulle reagera mot danismerna, om de komme direkt från en dansk text, än om de framginge ur en fullständig förvanskning av en svensk text, något som fallet skulle vara i Tideboken euligt Palmér? Det senare brottet är väl svårare och borde väl efter- hållas strängare. Förf:s argument, vilkas haltlöshet redan fram- går av det sagda, falla emellertid ohjälpligt till marken vid en konfrontation mellan vissa av texterna i de svenska och danska tideböckerna. Vi kunna taga just det exempel från Sv. Tide- boken, s. 59, som Palmér anför som typiskt för en dansk sättares ingripande på en ursprunglig svensk text. Bönen återfinnes näm- ligen i *Vor froe tider 1514* (Da. Tideb.), s. dd 1 a, b, och jag sätter här de två versionerna vid sidan av varandra:

Da. Tidb., s. dd 1 a ff.

En bøn till sancte peder och till alle andre wor herriss ihesu cristi apostele

O Dw hellighe sancte pæder den alsommectiste gud vdwalde dig serdeliss oc funderede oc bygde den hellige kirke paa dig Oc antworde dig hiemmerigiss nøgle den tiid han gaff dig mact oc naade at afløse alle menniske aff deriss synder Thi flyer ieg nw til dig bedendiss dig ydmyglighe att dw formedelst den naade dw haffuer aff gud Anammer til dig sancte hanss sancte pouel sancte andriss oc alle andre apostel dine kere medbrødre Och beder for mig met dem til gud alsommectiste ath han migh forlade wil alle mine synder oc vnde mig den ewindelige glæde meth edher effter denne forngelighe verden. Amen.

Sv. Tideb., s. 59.

En bøn til sancte päder och til alle andre wor herris Jhesu cristi apostele.

O Thu hellighe sancte Päder den alsommectiste gud vdwalde dig serdeliss oc funderede och bygde den hellige kirke paa dig Oc antworde dig hiemmerigis nøkle den tiid han gaff dig mact (och) naade at afløse alle menniske aff deris synder Thy fløer iac nw til tig bedendis tig ydmyglyghe ath thw formedelst den naade tw haffuer aff gud anammath til tig Sancte hans. sancte paual. sancte anders. och alle andre apostel dine käre medbrødre Oc beder for mich med dem til gud alsommectiste ath han mich forlate wil alle myne synder och vnde mich den ewinzelige glæde med edher effther denne forgengeliche werden. Amen.

Kan någon efter genomläsande av dessa två versioner tvivla på, att den i danska Tideboken ligger till grund för den svenska, antingen så, att den förra med några smärre förändringar, *thu* i st. f. *dw*, *nøkle* för *nøgle*, *fløer* för *flyer* m. fl., införts i sv. Tideb. eller kanske snarare så — på grund av missuppfattningen »anammath» för »anammer» —, att båda i första hand utgå från samma danska original? Detta bevisas enbart av de två växlande pluralformerna *apostele* i överskriften och *apostel* inuti texten, fränsett den nästan minutiösa överensstämmelsen i formulering och ortografi. För övrigt är det nog ingen tillfällighet, att den sällsynta pluralformen *apostel*, som också förekommer i bönen överst å sid. 80, påträffas just hos Chr. Pedersen¹. Nästa mera utpräglad daniserande parti återfinnes å sid. 77—81

¹ Det enda belägg som Kalkar anför är från Brandt, Romant. Digt. III: 52²³ (= Chr. Pedersen V: 36¹⁹).

(med undantag av sid. 78 fr. o. m. Credo, första bönen å sid. 79 och bönerna till sancte Jacob och sancte Andreas å sid. 80). Alla övriga böner i detta parti äro ordagranna, föga försvenskade versioner av böner, som träffas i danska Tideboken å sid. cc 1 b (sv. Tideb., s. 77), bb 8 b, cc 1 a (sv. s. 77), cc 2 b (sv. s. 78), cc 8 b (sv. s. 79), cc 3 b, 4 a (sv. s. 79—80), G 8 b (sv. s. 80—81), dd 3 b (sv. s. 81), dd 3 b, 4 a (sv. s. 81). Jag anför här några exempel. Det som står inom parentes i bönen å sid. bb 8 b är utfallet i sv. Tideb., möjligen beroende på, att en rad överhoppats. I så fall ligger ett annat tryck (1517?) eller en handskrift som förlaga för sv. Tideb:s tryck.

Da. Tideb., s. cc 1 b ff.

Huilket menniske som gerne læser denne effterscreffne bøn for iomfrw maria tha foruerffuer hwn hannwm affløssning aff alle sine synder.

O Maria alle engle oc offuer engle de hedre dig Alle helgene i hiemmerige de loffue oc ære dig sigendiss alle Hill maria velsigned och benedideth est dw O iomfrw maria wii bede dig ydmygelige ath dw formedelst din benedide sønss ihesu cristi blodige saar och vunder som dw sost paa hannum for wore synder skyld At dw vilt bede for oss til hannwm at wii mwe bliue verdige til at se dig i hiemmerigiss rige for vden endhe amen.

Da. Tideb., s. bb 8 b ff.

Denne effther screffne bøn wor obenbaret sancto bernardo aff gudz engild hwo henne daglige læss han fonger gudz naade oc barmhertighed skæll oc scriffemaal och gudz legeme paa sit yderste før han dør.

Sv. Tideb., s. 77.

Hwilke menniske som gerne læser thenne effterscriffne bøn for jomfrw maria tha forwerffwer hon haanwm aflössning aff alle syne synder.

O Maria alle engle ok offuer engle the hedra tik, Alle helgene j hymerike the loffwe oc ære tig sigendis alla, heel maria welsignat ok benediteth est tw O jomfrw maria wy bede tig ödmykelighe ath tw formedelst thyn welsignade son ihesu cristi blodige saar ok vnder som tw sost paa hannom for wara synder skwlt, Ath tw wildt bide for os til hannom at wy maae bliue verdwgge til at se tigh j hymmerikis ryke ffor vthen endhe. Amen

Sv. Tideb., s. 77.

Thenne effther scriffne bøn wor apenbaret sancto Bernardo aff gudz ängel hwo henne daglige läs han fonger gudz nade ok barmhertighed skäl ok scriffemaal ok gudz licama paa sit yterste for han dödh.

Hill maria hellig tre foldig-
hedz alder ydmygste tienster-
inne. Hill maria gwd faderss
alder ypperste oc vdualdiste daa-
ther aff ewigh tiid. Hill maria
den verdige helliandz alder kær-
reste brud Hill maria ihesu cristi
gudz leuende sønss alder verdig-
ste moder Hil maria alle engliss
alder degliste søster. Hil maria
som [aff patriarckerne oc pro-
feterne aldermest begerendiss
vor Hill maria] alle ewange-
listerss alder sandiste mester-
inne Hil maria apostleness alder
visiste docterinne Hill maria
alle marteress alder sterkiste
trøsterinne Hil maria alle con-
fessoress alder mildeste hwgsua-
lerinne. Hil maria alle iomfru-
ers alder høgtideligste oc løste-
ligste heder och ære Hil maria
som altiid er redebon till at
hielpe oc hwgsuale alle baade
leuendiss och døde vær hoss mig
i all myn nød sorg oc drøvelse
och beskerme mig fra alle mine
fiende oc anamme min siel i min
dødz time oc offre henue din
alder kærste søn oc wore for-
eldriss siele oc alle andre som
wii ere skyldige at bede got
faare amen.

Da. Tideb., s. cc 3 b.

O Dw aldersødesthe iomfru
maria velsignet est du aff gud
faderss ewige velsignelse Thii
ath dw vost en ren iomfrw for
din fødzell oc bleff en kar iom-
frw i din fødzel oc sammelediss
effter din fødzel vden alth twil
Thii est dw benedideth til ewigh
tiid som er moder oc ren iom-
frw thii ath gwd han elsker digh

O Heel maria helge träfollog-
hets alder ydmygste tenerinne.
Heel Maria gwðz faders alder
vpperste ok vdwaldeste dother
aff ewygh tydh Heel maria den
werdwge helghe andes aller kær-
reste brwd. Heel maria ihesu
cristi gwðz leuende sons aller
verdwgaste moder. Heel maria al
ängles aller degleste syster. Heel
maria som alle ewangelisters al-
ler sandeste mesterinne. Heel
maria apostlenes aller visiste
docterinne. Heel maria alle mar-
tires aller starkiste trøsterinne
Heel maria alle confessores aller
mildeste hwgswalerinne Heel
maria alle jomfrwes aller hög-
tideligste ok lösteligste heder ok
ære. Heel maria som altid är
redebom til at hielpa ok hwg-
swale alle baade leuandis ok
døde war när mik j alle myn
nöd sorg ok drøvelse ok beskerim
mik fra alle myne fiande ok
anamme myn siel j myn dödz
tyma ok ofre henne dyn alder
käreste son ok wore föreltris
siele ok alle andre som wy äre
skyldighe at bede got faare
Amen.

Sv. Tideb., s. 79.

O Thw allersötteste jomffrw
maria welsignad est tw aff gud
faders ewige velsignelse. Thij
ath thw var en ren jomfrw for
tin födelze ok blif en kär jom-
frw j thyn födelse ok samme-
lidis effter thin födelse vtan alth
twil. Thy est tw benedideth til
ewigh tith som är moder ok ren
jomfrw thy ath gwd han elsker

aldermest offuer all ting fordi
ath dw est clarerre oc purerre
en alle ængle och stadeligere i

tigh aldermest offwer al ting
fordi at tw est clarerre ok renare
en alle ængle ok stadeligere j
then helghe

Da. Tideb., s. cc4 a (forts. fr. 3 b).

den hellighe tro en alle apostel dw
hagde alder swariste oc beskiste
pine i dit hellige hierte for din
kærste søn den tiidh han tracte-
rediss saa vmildelige aff de slem-
me iøder dw est oc alder kyskest
oc ydmigst blant aile iomfruer
som til er Thii skulle alle helgen
och engle i hiemmerigiss rige oc
alle menniske paa iorden hedre
ære oc loffue dig ath gudz eniste
søn anamme vilde mandom aff
digh Alle retferdige menniske
bliffue stadfeste i deriss retwise
leffnidh formedelst dig Fattige
syndige menniske fonge afløs-
ning aff deriss synder for din
bøn De arme siele som ære i
skerss ild fonge ro og lyse aff
deriss pine for din skyld oc kom-
me til deriss rette fæderne land
som er hiemmerige ath loffue
dyn benedide søn met dig til
ewigh tiid Amen.

Sv. Tideb., s. 80.

tro en alle apostel tw hagde aller
swariste ok beskiste pine j tith
helge hierte for thin kæreste son
then tydh han tracteredis saa
vmildelige af the slemme jøder
thw est ok alder tystest ok yd-
migst bland alle iomfrwer som
til är, Thy skwlle alle helgen ok
engle j hymnerekis ryke ok alle
menniske paa iorden hedre äre
ok loffwe tigh ath gudz eniste
son anamme vilde mandom aff
tigh Alle retferdige menniske
bliffwe statfeste j deris retwise
leffnidh ok rätta tro, Fattighe
syndoge menniske fonghe aflös-
ning aff deris synder for thin
bön The arme siele som äre i
skers eldh fonghe roo ok lyse aff
deris pine for thyn skwld ok
komme til deris rette fæderne
land som är hymerike ath loffwe
thin benedide søn met tigh til
ewigh tith Amen.

Med dessa exempel för ögonen kan det icke råda någon tvekan om, att dessa böner samtliga äro så gott som direkt överslyttade från ett danskt original, som ligger till närmaste grund för trycket i Vor froe tider. Dessa äro också de mest utpräglat daniserande bönerna i sv. Tideboken. Givetvis finns det även i andra partier danskt inslag i språket, men icke mera än som var vanligt vid denna tid. Rena danismer finner man i början av 1500-talet hos så gott som alla skribenter. Reformatorerna voro icke ens fria därifrån. Vanligast äro de hos Ol. Petri, men även L. Andreae, vars språk i stort sett har en utpräglat svensk karaktär, kan göra sig skyldig till sådana danismer som *blegungh*

och *slige* (en hel del av de hos Palmér, s. 58 som danismer anförda formerna kunna mycket väl vara svenska). När sådant förekommer hos de bästa, så skall man icke förvånas över att finna det i tryck och handskrifter, som kanske plockats ihop från skilda håll inom nordiskt språkområde av någon mindre framstående kyrkans tjänare. Det är emellertid betecknande, att när Palmér (s. 42) skall anföra exempel på danska sättarformer, så får han dem just från ovan nämnda parti. Således hava följande a. st. uppräknade former sina mer eller mindre bokstavstrogn motsvarigheter i da. Tideb., t. ex. *ödmykelighe* 77 (*ydmyselige* cc 1 b) *hannom* 77 (*hannwm* cc 1 b), *ydmyste* 77 (*ydmyste* cc 1 a), *bogh* 78 (*bog* cc 2 b), *sammelidis* 79 (*sammelediss* cc 3 b), *slemme jöder* 80 (*slemme iøder* cc 4 a), *ydmigst* 80 (*ydmigst* cc 4 a), *søn* 80 (*søn* cc 4 a), *cristendommen* 81 (*cristendommen* dd 3 b). En del av de a. st. upptagna »danismerna» äro minst lika goda svenska former, såsom *nöttog* (götisk form), *frömunde*, *ffrömanda* (*frömande*, *frömonda*, Söderwall, däremot da. *fremmet fremmed*), *kirchia* (*kirke*), (den vanligaste fsv. formen, uppslagsform hos Söderwall), *korsidh* m. fl. De från danska Tidebokens förlaga direkt övertagna formerna kunna emellertid åtskilligt utökas även från böner, som icke äro citerade här, t. ex. *konge* 80 (= G 8 b), *hwer* 81 (= dd 3 b), *alszommectiste* 81 (*alsommectiste* dd 3 b), *hannwm* 81 (2 gr) (= dd 3 b), *ödmygelika* 81 (*ydmyselige* dd 3 b), *nyde* 81 (= dd 3 b), *miskundhedz* 81 (= dd 3 b), *vdstrecket* 81 (*vdstrecked* dd 4 a) m. fl.

Fullt i överensstämmelse med den iakttagelse vi här gjort beträffande de daniserande partiernas ursprung står den rent topografiska anordningen. Gränsen mellan tvenne till språk rätt skilda partier i Tideboken sammanfaller i regel icke med ark- eller bladskillnader utan kan ibland ligga på samma blad eller samma sida, vilket icke gärna kunde vara fallet, om språket skulle tillskrivas sättnare. Således går den stora gränsen mellan de två sättnarna, som Palmér drar efter sid. 38 i Klemmings upplaga, i originalupplagan mitt på en högersida i fjärde arkets innersta uppslag (m. a. o. i mitten på s. D 5 a). Den rent danska bönen till sancte Päder (Klemming, s. 59) står något ovanför mitten på en

vänstersida av sjätte arkets inre uppslag (s. F 4 a) och efterföljes på nästa sidas mitt av den svenska versen å sid. 59 hos Klemming, och samma förhållande råder i fortsättningen. Detta bestyrker således den ovan dragna slutsatsen om danismernas proveniens.

Några andra böner än de här nämnda, som ha en liknande verbal överensstämmelse i de båda tideböckerna har jag icke lyckats finna. En del behandla visserligen samma ämne och hava samma överskrift men överensstämma varken till innehåll eller formulering. Sådana äro t. ex. »Deus misereatur (sv. s. 9, da. s. b 5 b), Lauda jherusalem (sv. s. 22, da. s. f 3 a), Aue maris stella (sv. s. 23, da. s. f 4 b), Magnificat (sv. s. 23, da. s. f 5 b) m. fl. Andra, såsom Helga kors tijder (s. 39—41) och delvis Davids psalmer (s. 42—47), äro till innehållet i huvudsak överensstämmande, men till formulering och språk vida åtskilda. En del åter överensstämma till innehåll men endast delvis till formulering. Sådana äro bönerna på sid. 67 längst ned—69, vilka (med undantag för Collecta s. 69) återfinnas i da. Tideb. s. aa 6 a—aa 7 a, samt cc 3 a. Slutligen finnas några få, som till innehåll och formulering ansluta sig i huvudsak, men dock avvika så pass, att man tydligt ser, att de icke kunna ha en gemensam förlaga: Så är t. ex. fallet med följande böner på sid. 75 nedtill och 84 i sv. Tideb., vilka meddelas här vid sidan av de danska (i fråga om den senare bönen är dock blott ingressen medtagen).

Da. Tideb., s. cc 8 a.

Alexander pawe den siette han sette denne bøn paa sancti pederss kirke dør i Rom aar effter gudz byrd MCCCCXCIIII det første aar han bleff pawe Oc gaff alle som henne læse tre gonge for Sancte Anne billede X twsinde aar afflad aff dødelige synder oc XX twsinde aar aff naadelige sinder.

HIll Maria fuld met naade herren er meth digh din naade

Sv. Tideb., s. 75 ff.

Alexander then siätte paffwen haffwer gyffwit allom cristnom menniskiom som thenna äpther skriffnä bøn lesa threm synnom for sancta Anna belätä X twsande aar aflath, aff dödhelikom syndum, Ok XX twsande aar aff nadelikom syndom, Stadffäst j rom pascka dag Anno domini Mcdiiij.

Heel Maria ffwl med nadh, herren är med tik, thiju nadh

være met migh dw est velsigneth
offuer alle qwinder. velsignet
være oc din benedide moder
Sancta Anna aff hwilken dw fød-
diss yden all synd Och ihesus
cristus gudz søn er fød aff dig
amen.

wari medh mik, thw äst welsig-
nat, offwer alla qwiunor, wel-
signat är thyn aldhra helgasta
modher sancta Anna, Ok thyn
hedherwerdogasta fader sancte
Iochim, aff hwilkom wtganghen
är, thyn aldra helgasta jomfrw-
lyka likama, wtan alla sindh ok
smitto, ther aff är födder Jhesus
cristus Amen.

Da. Tideb., s. dd 2 b ff.

En bøn till Sancte Cristoffer
O Dw alder sterkiste gwdz martir
sancte cristoffer ieg beder digh
i naffn gwd faderss sønss oc den
helliandz Och for den store
naade der gudh digh vnte den
tiidh han gaff digh sith naffn.

Sv. Tideb., s. 84.

Een bøn aff Sancto Cristoffero
Sancte Christoffere dyre marte-
lere ok gudz witna. Jak bidher
tigh wid gudz nampn wars herre
Jhesu cristi, ok widh then god-
het som han tig bewesede tha
han tig gaff sith helge welsig-
nadhe nampn.

Språket i alla dessa kategorier av böner är till större delen icke daniserande. Även de mest danskpåverkade såsom de på sid. 67—69, komma icke tillnärmelsevis ut till den ytterlighetsgräns, som de ovannämnda, med da. Tideboken helt överensstämmande intaga. Detta kan icke vara en tillfällighet eller bero på en nyck från en dansk sättare, utan kan endast förklaras av bönernas olika ursprung (möjligen med undantag för de nyssnämnda å sid. 67—69).¹

Detta styrkes ytterligare, om vi gå vidare till böner, som vi finna motsvarigheter till i samtida, rent svenska handskrifter. Klemming har i förordet till sin utgåva av Tideboken påpekat, att »några få av bönerna återfinnas nära lika lydande uti en Wadstena-handskrift från början af 1500-talet» (numera förvarad på Kungl. Biblioteket under signum A 80). Untertecknad har genomgått nämnda handskrift för att efterse, vilka av Tidebokens böner som kunna återfinnas där, och därvid funnit, att följande

¹ Givetvis kan en del av dessa böner, t. ex. de mest daniserande, ha danskt ursprung, fast de försvenskats mer än de andra, t. ex. på grund av att de inkommit tidigare.

av Tidebokens partier med större eller mindre avvikelser påträffas i handskriften: s. 53—58 med överskrift »femten bönär aff wars herra Jhesu cristi pyna och dödh», bönen till sancte Erasmus å sid. 60, till sancte Örien å sid. 62 och de 15 nödhjelpara å sid. 63 till Sancta Anna, sid. 71, till sancta Maria Magdalena, Katherina, Barbara, Dorothea å sid. 73—74, Credo å sid. 78 samt slutligen bönerna å sid. 82 till och med första stycket å sid. 83 (A 80 113 a ff.). En bön till s:t Peter finnes å s. 166 a i hdskr. av helt annat innehåll än den danska i sv. Tideb. s. 59, och likaledes en bön till s:t Andreas med delvis annat innehåll och helt annan formulering än sv. Tideb. s. 80. Av de förstnämnda bönerna avvika de till Katherina och Maria Magdalena avsevärt, den sista mest mot slutet, de till s:ta Anna, s:t Erasmus, Barbara och 15 nödhjelpara delvis, särskilt till formulering, den förstnämnda även genom en del uteslutningar i handskriften den andra genom en del luckor än i handskriften än i trycket. Minsta olikheten förete bönerna å sid. 56—58 (bl. a. »söndagsbönen») samt bönen till s:t Örien, sid. 62. Här lämnas några exempel på den senare typen, ställda vid sidan av motsvarande böner i Tideboken:

A 80, s. 125 a.

O Söthe Ihesu criste högxte ffadhersins wälwilioghet. Jak hedra oc loffwar thin signadha knä, som wärdogadhos ffalla til jordh thu ther himerikis konwngher är, oc badh sörghianthe til ffadhren oc war hördher j bönom, hör mik mildhe ihesu j allom minom bönom som jak bedher tik oc som thu westh mik wara widhertorfftogha badhe til liff oc siäl.

A 80, s. 126 a ff.

O Söthe ihesu criste Jak bedher tik fför tässa bön dygdh skuld, giff mik Först idhrilse oc hiärtans trägha fför alla mina

Sv. Tideb., s. 56.

O Söthe ihesu criste högxte fadersins wälwilioghet. Jach hedrar och loffuer thyn signadhe knä som werdogadhis ffalla til iord thw ther himerikis konunger är och badh sörghiande til fadhrin och wart hörder j bönom hör mich millasta ihesu j minom bönom som iac beder tigh om och thu westh wara widhertorffthelighet baade til liff och siäl.

Sv. Tideb., s. 57 överst.

O Söthe Jhesu criste Jach bedher tigh ffor tässa bön dygd schul, giff mich fförst idhrilse och hiertans aanger ffor alla mina

syndher, som jak haffwer mothe tik brwtidh här til Oc styrk mik j godho lifferne äpther thinom hælga wilia Giff minom ffrändhom oc wenom ffrälse aff skärsloeldhe, som ther ärw staddhe The j syndhenne ärw staddhe wänth them til thin hælga wilia at göra, hiälp them tik wilia gärna tiäna, styrk them j godhom stadga ärw Giff minne siäl thin hælga licama, til styrkilse oc andheliko ffödho Thit hælga blodh til rensilse, aff allom dödhelikom syndhom Thit hælga kors til wärnilse, moth minom owenom, oc wärdoghas at komma m3 thinne kära modher mariam, j minom dödhz thima at taka mina siäl, oc ledha henne til äwardhelica glädi Oc giffwa henne then äwardhelika dryk, aff thins guddoms källo, som thu haffwer loffwat allom them tässa böner ffulkompna m3 thinne signadha hiälp. Amen.

synder som iach haffuer aff minom barndom mothe tigh brutith oc här til styrk mich j godho lyffuerne eptther thynom hælga wilia giff mynom frändrom oc wenom frälse aff schäärseelde som ther ärw i stadde. Och the som j syndene ärw stadde. wänth them til thin helga wilia at göra. The som tigh wilia gärna tiäna styrk them j godhom stadga giff myna siäl thin helga likoma til styrkilse och andeliga födhe tith helgha blod til rensilse aff allom dödhelikom syndom Tith helga kors til wernilse mot minom owenom oc werdogas ath komma m3 thina kära modher maria til myns dödz thima oc taga mina siäll och ledha til ewerdeliga glädi och giffua henne een eenkannelikin dryk aff thins guddoms kyälla som tw haffuer loffuat allom them tässa böner gudeligha läsa och ffulkompna med thyna welsignadhe hielp. Amen.

Söndagsbönen.

A 80, s. 93 b.

Sv. Tideb., s. 57.

Här äpther börjas söndagx bönen...

Heer eptther ffolger Sundax bönen.

O herra gudh ihesus cristus, j thenna dagh oc tässa äptherkommandhe atta dagha oc näther, antwardar jak mik tik j wald oc j the wälsignadha ordh, som alle klärka läsa, m3 hwilka ordhom, the mana oc welsigna brödhith, til kiöth oc winith til blodh, Jak anthwardar mik j thenna otta dagha och näther, j thin hælga guddom, j thin hælga mandhom, j thina hælga siäl, j thin hælga

O Herre myn gud jhesus cristus j thenna dach oc tessa epttherkomanda otta dagha oc otta nätter antuarder jac mich tigh j woldh, oc j alla the welsignade ordh som alla klärka läsa, med holkom ordom the mana oc welsigna brödit til kyöth och winit til blodh Jac antwarder mich j thenna otta daga oc otta nätter j thyn helga gudhdom j thin helga mandhdom, i thyna

likama, j tith hælga sacramenth, j thina hælga treffalloghet, at thu wårne mik oc göme ffran alt onth Oc fför alla handa wapn, fför alla mina owener, synligha oc osynligha, Oc fför alt thz mik skadh kan, til lifff oc siäl, särdeliss fför ondh ffal, fför styrt oc skot, fföre kast oc stywng, fföre hwgh oc slag, fför eldh oc watn, fför aldra handa trwldom fföre fförrådihlse fför ffångilse, oc fför alt thz mik skadh kan til lifff oc siäl, til åra, godz, ålla (!) rykthe, ther wakthe oc göme mik gudh alzwallogher fföre O herra min gudh Jak gömer oc skyler mik j tässa atta dagha oc nåther, wndher thinom stora guddom, swa som thin stora guddom skylis oc hwar dagh gömis j thinom hælga mandom, oc swa som thu gömer oc skyler tik j presthens handhom j brodz liknilse, sandher gud oc man Jak gömer mik wndher thina hælga ffäm wndher, jak skyler mik wnder tith wälsignadha dyra blodh The hælga treffalloghet wari m3 mik oc min wårn ffran alt onth, Thin wälsignadha högra handh wari ower mik Thit hælga åmbithe som år thin hælga scriffth, oc thina hælga mæssor wari min hiålp och wårn, nw oc j ålla tässa attha dagha oc nåther, glådhas oc ffrogdhas j gudhi, thz wne och giffwe mik herran ihesus cristus liffwandhis gud3 son j himerike, fför thina kåra modher jomffru maria wårdogha bön skuld Oc mina siäl oc likama Oc ålla mina kåra wåner, beffåller jak j gud3 ffadhers wald

helga siäl, j thin helga lichama j tith helga sacrament j thina helga treffolloghet, ath thw werne mich och göme mich ffraau alth onth, oc fföre ålla handa wapn, fore ålla mina owenner synliga och osynliga, Oc fföre alt thz mich lifff oc siäl, Serdelis ffor ont fal, fore stört, fore skot, fore kast, fore stingh, fore hwgh, fore eeldh, fore watn, fore ålla handa truldome, fföre forrådhilse, ffor fångelse, och fföre alth thz mich schada kan til lyff och siäl, til åra gotz eller rychte, Ther wachta och göme mich gudh alzwallogher fore, Thes bider jach tigh myn gudh ffor thyna mycla nadh oc stora miscund herre myn gudh iac gömer och skyler mich j tesse otta daga oc nåtter vnder thynom stora guddom saa som thin stora guddom skywldes oc hwar dach gömis wtj thinom kertzla mandom oc saa som thw gömer oc sköler tic j prestens handom j brodzsens lichnilse sanner gud oc sanner man, jach gömer mich vnder thina helga fam wnder, jac skywler mik vnder tith welsignada dyra blodh Thin helga treffolloghet wari med mic oc min varn fran alt onth Thyn welsignadha högra hand ware offuer mich, tith helga åmbete som år thin helga scriffth Ok thina helgo messor wari myn hielp och wårn nw och otta netter, swa gladh och saa helbrögda heem ath koma j ghen som iach vthgaar eller som jach vth gyk Thz vne och gyffue mich herre Ihesus cristus liffuandes gud3 son j hymmerike ffor thyna kerasta

I gudz sons gömo Oc thäs hälga andha wärdogha frid, ä fför wthan ändha Amen.

moder jomfrw maria werduga bön schuld. oc alla myna kera goda wanner. thom befaler jach j gudz fadhers waald. j gudz söns göme: och thens helga andas werduga frydh Offor vthan ända Amen. Fader war. Heel.

A 80, s. 206 a.

O hälogher herre sancte örian, ädhele riddare, ffri oc staldz Oc martyr, bidh gudh thz han mik beware, thy jak haffwer marghaledis syndat, oc bidh fför mik til gudh, thz han mik swa länge spar, thz jag matte betha oc bätra mina syndher, som jak arm syndherska haffwer syndhat oc brutit mothe the hälga treffalloghet Jak bedhis nadhe her aff gudheliko hiärta, oc bedher jak tik min gudh oc riddher sete örian, at thu lös mic wtaff diäffwlsens wedagha, swa som thu löste the jomffrwanna, som draken han wilde fförstäkkia hennas liff, gudh gaff tha tik the nadhe, at thu gaff drakanom eth we j sith hiärta, thz han matthe bliffwa jomffrwanna ffanghe O ädhele riddar sancte örian, thu som alla thina nödh fförwan hiälp mik at bidhia jomffrw maria himerikis keserinna, thz alle mina gärninga matthe ffaa en godhan ändha, jomfru maria hon giorde tik til swa ärlikin riddare, bintth tith swärd widh thina sidho, oc statt mik til trösth j alle stwndh, och gör mina siäl helbrigda, hwat jak wakar, æller soffwer, æller hwat jak gör O ädhele riddare sancte örian, gör mik ffri af alle sorgh, oc bedröffwilse Amen.

Sv. Tideb., s. 62.

O Hälogher herre sancte örian ädhle riddare fry oc staldz och martilär, bid gudh thz han mich beware, jac haffuer marghaledhis syndat, Oc bidh ffor mich til gudh thz han mich swa länge spar thz jach motte böta oc bätra myna synder som jac arma syndare haffuer syndath oc brwtith mothe the helge treffollighet, jach bedhis nadher aff gwdheligha hierta, Oc bedher jac tigh myn gud och ridder sancte örian ath thw lös mich vtaff diäflana weedagha, Swa som tw löste the jomffrwanna som drakyn han wylde forstäkkia henna lyff, Gudh gaff tha tigh the nadhe ath thw gaff drakanom ith wee j sith hierta thz han motte bliffua jomffrwanna fange, O ädle riddare sancte örian thu som alla thyna nödh forwan, hielp mich at bidhia jomffrw maria hymerikes konungynna thz alla myna gyerningha motte faa een godhan ända, jomfrw maria hon giordhe tigh til swa een ärlighen och schönän riddare bintth tith swärdh vidh thyna sydha och stat mich til tröst j alla stwndh Och gör myna siäl helbrigdä hwat jac waker äller soffuer eller hwad jac gör O ädhle riddare sancte örian gör mik fry aff alle sorgh och bedröffuilse Amen.

Som synes, äro texterna visserligen icke så identiska, att den ena måste ha legat till grund för den andra, men formulering och språk är dock så pass lika, att de ursprungligen måste ha utgått från en gemensam förlaga, som sedan avskrivits med smärre variationer. Texternas svenska ursprung är i varje fall omisskänligt. De rena danismerna äro ytterligt få utom i bönerna till Maria Magdalena och Katherina. De gjorda jämförelserna ha således visat oss, att de av sv. Tidebokens böner, som hava verbala motsvarigheter i den danska Tideboken, äro så gott som rent danska med få försvenskningar, att de svenska böner, som avvika till innehåll och formulering från de i da. Tideb. och således kunna förmodas ha en annan förlaga, obekant vilken, uppvisa få danismer, i varje fall avsevärt färre än den förstnämnda kategorien, och slutligen att de böner, som hava sina närmaste förebilder i en svensk Vadstena-handskrift och med största sannolikhet utgå från ett svenskt original, äro i det närmaste fria från danismer. Sådana förekommo huvudsakligen i de både till innehåll och formulering från A 80 avvikande bönerna till Maria Magdalena och Katherina, vilka kunna ha en annan förlaga. Att detta icke kan bero på sättningsvariationer utan beror på bönernas olika proveniens, är uppenbart.

En återblick på språket i de ovan jämförda olika kategorierna av böner ger oss åtskilliga upplysningar av intresse. Vi kunna först gå till den viktiga gruppen av adjektiv på *-ig*, *-ug*, *-og*, som spela en stor roll i Palmérs bevisföring. Den vanliga ändelsen i danskan vid denna tid är *-ig*, och man måste gå långt tillbaks på 1400-talet för att finna *-ug* i majoritet. Ett samtida danskt tryck som Christern II:s Nya Testamente 1524 har ojämförligt oftast *-ig*, ytterst sällan *-ug*. I den danska Vor froe tider är ändelsen genomgående *-ig* liksom för övrigt i Christiern Peder-sens skrifter. Således hava alla dylika adjektiv, som förekomma i ovannämnda böner i danska Tideboken, ändelsen *-ig*, såsom *blodige* 77 (= cc 2 a), *ewygh* 77 (*ewigh* cc 1 a), *ewigh* 79 (= cc 3 b), *ewigh* 80, 81 (= *ewig* cc 4 a, dd 3b), 81 (= *ewig* G 8 b), *ewige* 79 (= cc 3 b, 8 b), *ewighe* 78, 81 (= cc 2 b, dd 3 b), *skyldighe* 77 (=

cc 1 b), *hellige, hellyghe* 59, *helghe* 79, 81 m. fl. (= *hellighe* cc 4 a, dd 1 b, 3 b m. fl.), *verdyge* 79 (= *verdige* cc 8 b), *verdige* 81 (= dd 4 a), *retferdige* 80 (= cc 4 a), *barmhertighed* 77 (= bb 8 b), *Barmhertighe* 81 (= dd 3 b), *almazmectiste* 79 (*alsommectiste* cc 8 b), *alszmeckteste* 81 (*alsommectiste* G 8 b), *alsommectiste* 59 (2 ggr, = dd 1 b), *alszommectiste* 81 (*alsommectiste* dd 3 b). Statistiken visar också, att *ig*-adjektiven i sv. Tideb. nästan uteslutande äro koncentrerade till de daniserande partierna. Av 46 anträffade adj. på *-ig* i senare delen uppträda 23 på det jämförelsevis lilla område, som upptages av det med danska Tideboken överensstämmande partiet, där *ig*-formen också är huvudform (23 *-ig(h)*, 4 *-wg*, 1 *-og*). Av de övriga 20 formerna förekomma 7 (*ewyghen, -ighe, ewicht* (2 ggr), *almectighe, barmhertige, barmhertighet*) i ett par små böner å sid. 52, som kunna vara hämtade från danskan, 4 (*mechtigasta, almectige, oschyllige, syndige*) i det daniserande partiet å sid. 69, 1 (*saliga*) å sid. 51, 1 (*treffollighet*) å sid. 62, 1 (*alsmäktigiste*) å sid. 63, 3 (*werdige, ewigh, salighet*) å sid. 65, 1 (*salige*) å sid. 70, 1 (*werdyga*) å sid. 73, 1 (*werdeghet*) å sid. 79, 2 (*salighe, werdigh*) å sid. 84 och 1 (*öfwerflödighheeth*) å sid. 100. Det råder således ingen tvekan om, att *-ig*-formen, som var att vänta, är den »danska» huvudformen i Tideboken. I några fall har emellertid den danska förlagans *ig*-form ändrats till *-wg* eller *-og* i sv. Tideboken. Så t. ex. *verdwogge* 77 (*verdige* cc 2 a), *verdwoge* 77, 80 (*verdige* cc 1 a, G 8 b), *verdwogaste* 77 (*verdigste* cc 1 a) samt *syndoge* 80 (*syndige* cc 4 a). Enligt Palmér är det ju nu de danska sättarna, som infört *ug*-formen i sv. Tideboken (liksom i Wnd. och NT. 1526), den ene i förra delen, dock i större utsträckning än den andre i senare delen. Alltså skulle, om denna hypotes tillämpas, den danske sättaren här ha avlägsnat dåtidens vanliga danska form och insatt *wg*-former, ja till och med en *og*-form. Men detta blir ju en orimlig slutledning.

Gå vi till det nyssnämnda svenska partiet, som hade sin motsvarighet i A 80, så erbjuder det samma analogi. Den svenska handskriften har i regel *-og*, sällan *-ug*, och de med denna närbesläktade partierna i Tideboken uppvisa också *-og* som huvud-

form, några få gånger *-ug*, *-wg* (31 *-og* å sid. 53, 54, 56, 57, 60, 72, 73, 75, 82) mot 11 *-ug*, *-wg*: *werduga* 58, 60, 83, *werdugas* 82, 83, *owerdwaga* 83, *nadwgh* 74, *valdughan* 82, *werdwgh* 73, 74, varav det sista kanske icke bör räknas hit. Ibland har A 80 motsvarande *-ug*-form, såsom *nadugh* 74 (155 a), *valdughan* 82 (114 b), vilket kan tyda på, att redan förlagan haft samma växling som trycket. Emellertid är det icke uteslutet, att *ug*-formerna tillkommit vid tryckningen, m. a. o. äro redaktörens eller korrektorns former, eftersom de dels gå ut över de danska *ig*-formerna, dels över de svenska *og*-formerna. Att det i varje fall icke kan vara en dansk sättare, som infört dem, framgår utom av den synpunkt, som nyss framhävts, därav, att de få ändringar, som gjorts i de danska bönerna, äro försvenskningar, varför denna ändring bör ses i sammanhang därmed, något som också evident framgår av en liten detalj i andra bönen till jungfru Maria på sid. 77. Där har nämligen den danska förlagans *verdige* (jfr cc 1 a) ändrats till *verdwogaste*. Införandet av *w* står således i närmaste samband med försvenskningen till *-aste*, vilket tyder på att det varit en svensk, som gjort ändringen i bägge fallen. Detta kan givetvis ha skett redan i den handskrift, som ligger till grund för trycket, men i vilket fall som helst kan det icke vara en dansk, som gjort den.

Gå vi över till andra språkliga företeelser, så stå eventuella växlingar i liknande korrespondens till de olika partierna. Så t. ex. med de former av ord med gammalt kort *i*, som kunna påträffas inom de jämförda områdena. Av verbet *bidhia* ha vi endast formerna *bede* 1 p. plur. 77, *bede* inf. 77 och *bedendis* 59 samt *bide* inf. 77 och *bidher*, imp., 79 belagda inom det reut »danska» partiet, flertalet med *e* såsom i da. Tideb. med två undantag, *bide* och *bidher*, där dock da. Tideboken har *e*-former. Inom det »svenska» området ha vi i regel *bedher*, 56 (2 ggr), 57, 60, 62, 82 (3 ggr) (vidare sid. 80, 83 på ovisst område, dock sannolikt svenskt); undantaget *bidher* uppdyker s. 57 (ordet ej belagt i A 80), s. 60 (A 80 *bedher*) 72, 73, 75 (A 80 *bedher*), vidare imp. *bid(h)* s. 60 (ordet ej belagt i A 80), 62 (2 gr; A 80 i bägge fallen *bidh*), s. 74

(A 80 *bidh* s. 155 b), 75 (A 80 *bidh* s. 149 b), inf. *bidia* s. 60 (A 80 *bidhia* s. 95 b), *bidhiä* s. 62 (A 80 *bidhia* s. 206 b), *biddia* s. 73 (A 80 *bedher*) (vidare *bidia* 67 i en bön t. S. Sebastian, som har samma språk, som denna grupp). På ovissa områden förekommer sedan *bidher* i rätt stor utsträckning (s. 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71 m. fl.). Vi hava således i huvudsak på det »svenska» området *bedher*, men *bidh* och *bidhia* precis samma växling som förekommer mera konsekvent i A 80. Har ändring skett, har den gått ut över *e*-formerna, såväl de danska, (se *bide*, s. 77, *bidher*, s. 79) som de svenska (se ovan). Men denna ändring kan icke heller tillskrivas någon dansk sättare, vars ändringar borde gått i motsatt riktning. Bortse vi från det »danska» partiet, så ha vi intet skäl att på denna punkt skilja mellan förra och senare delen i Tideboken. I förra delen ha vi *bid(h)*, *bid(h)ia*, *bidhiom* liksom i senare och imp. pl. *bidher* 1 gg (s. 14), men däremot intet presens sing. belagt, varför ingenting motsäger, att här samma växling kan vara rådande.

Pron. *edher* följer också förlagorna. I det »danska» partiet ha vi *edher* s. 59 (= dd 1 b), *edher* s. 81, 2 ggr (*ether* s. dd 3 b, 2 ggr), *eder* s. 81 (*eder* s. dd 3 b. Obs. *th* ~ *d!*), i det »svenska» ha vi *edher* s. 82 (= A 80 113 a), *idra* s. 74 (*idhra* 149 b). Samma förhållande är det med *leva*, *e*-former i det daniserande partiet, *i*-former i det svenska i analogi med A 80, t. ex. *liffuandes* 58 (*liffwandhis* A 80 95 a), *liffwandes* 78 (*liffwandhes* A 80 202 b).

Man skulle kunna framdraga åtskilligt flera exempel på samma förhållande, men tid och utrymme tillåta det icke. Vill blott till slut anföra ytterligare ett exempel, som pekar i samma riktning. Den danska Tideboken har genomgående formen *effter* och samma form går igen på motsvarande ställen i svenska Tideboken, stavad med eller utan *h*, således *effther* s. 59 (*effter* dd 1 b), *effter* s. 79 2 ggr (= cc 8 b, cc 3 b), *effterscrifne* 77 (*effterscreffne* cc 1 b), *effther scrifne* 77 (*effther screffne* bb 8 b). Endast en gång har den danska formen *effterscrifne* (s. dd 3 b) ändrats till *eptherscrifne* s. 81. (Obs. ändringen *screffne* = *scrifne!*). Vadstena-handskriften A 80 har lika genomgående formen *äpther* och i alla

böner i Tideboken, som ha sin motsvarighet där, uppträder formen *epther*, så t. ex. s. 55 (2 ggr) 57: 1, 57: 2, 60, 62, 63, 74 (A 80 *äpther*, s. 93 b, 126 a, 142 b, m. fl.). Således ytterligare ett exempel på att de mest skilda språkformer i sv. Tideboken så nära som möjligt följa förlagorna, och att växlingarna på de områden vi kunnat kontrollera saken icke kunna tillskrivas ingripande från några sättare, allra minst några danska sådana. Det finns ingen anledning att antaga, att icke ett liknande förhållande är rådande även på andra områden i Tideboken.

Trots att jag således anser mig tydligt och klart ha ryckt undan grunden för Palmérs antagande om de danska sättarna i Tideboken, skall jag likväl något syna i sömmarna den statistiska metod, med vars hjälp han får fram en så bestickande parallell mellan Tideb. och Wnd.

Enligt Palmér har, som nämnts, sättaren av Tideb. I satt Wnd. II och tvärtom sättaren av Tideb. II satt Wnd. I. Den karakteristiska skillnaden mellan dem var enligt Palmér, att den förre ändrat betydligt mera än den senare. Denne (Tideb. II—Wnd. I) har närmare följt manuskriptet och oftare undertryckt sin egen form till förmån för detta (Palmér, s. 33 ff.). Här möta vi den första stora motsägelsen i Palmérs hypotes. Som vi redan visat, finnas de mest utpräglade daniserande partierna just i senare hälften av Tideb., något som förf. själv tydligt och klart antyder, då han tar sitt ex. på urkundens starkt danskpåverkade språk just från denna del, och tillägger (s. 41): »Ett parti som det följande på s. 59 verkar sålunda ren danska». Men huru stämmer detta med antagandet om den försiktige sättaren? Tydligen icke alls. Då skulle man tvingas till en så underlig hypotes, som att han skulle ha gått våldsamt fram över det centrala språkbeståndet, ord och ordformer, medan han varit ytterligt ängslig för att röra vid det perifera, ortografien, skrivningar som *sk* och *kt*. Sättaren i Tideb. I—Wnd. II skulle däremot ha varit mera försiktig med att införa sina danska ord och former, men haft mani på att genomföra den *lågtyska* skrivningen med *sch*, som dock icke är alldeles främmande för danskan (jfr Palmér, sid. 43). Detta blir

ju en orinlig konsekvens, och den beror tydligen på felaktiga förutsättningar.

Eftersom vi härmed kommit in på ett av de viktigare momenten i bevisföringen om de danska sättarna, växlingen *sch* — *sk*, skola vi ett ögonblick se på den statistik, som ligger till grund för detta resultat. Denna statistik är nämligen ganska anmärkningsvärd. Palmér har funnit, att i Wnd. I orden *skola*, *skal*, *skulle* stavas med *sk*, i senare hälften däremot med *sch*. Detta tycks vara en riktig iakttagelse. Nu finner författaren i enlighet med sin hypotes denna motsättning återspeglad i Tideboken så, att där i första hälften i regel användes *sch* (omväxlande med *sc*), medan han i andra delen antecknat denna stavning (dvs. med *sch*) endast 5 ggr, under det att den vanliga stavningen här är *sk*, någon gång *sc* (s. 34).

Jag kan ej bestrida, att förf. icke antecknat flera, men jag bestrider, att detta resultat står i överensstämmelse med verkligheten. Det är nämligen så långt ifrån riktigt, att man kan påstå, att motsatsen är fallet. Jag har i stället i denna del antecknat skrivningen *sk* endast 5 gånger, *skal* s. 73, (82), *skaltw* s. 83, *skwle* s. 104, *skwle* s. 80 (*skulu* s. 43 är ovisst, då bokstaven efter *s* i det mig tillgängliga originalet är utplånad). För övrigt förekommer *schal* 20 ggr (s. 39 (2 ggr), 42 (3 ggr), 43 (4 ggr), 45 (4 ggr), 46 (2 ggr), 47 (2 ggr), 62, 70, 71), *scholo*, -e 3 ggr (s. 46, 52, 60), *schulu* 13 ggr (s. 43 (3 ggr), 45 (3 ggr), 46 (7 ggr)), *schuln* 1 gg (s. 43), *scholendes* 2 ggr (s. 38, 41), *schulle* 2 ggr (s. 41, 99), *schulde* 4 ggr (s. 38, 43, 60, 72), *schuldo* 2 ggr (s. 44, 46) eller tillsammans 47 former med *sch*. Dessutom förekomma *scal* 1 gg (s. 47), *schald* 1 gg (s. 67), *sculle* 1 gg (s. 72), *sculde* 1 gg (s. 72), *komascwlande* 1 gg (s. 78). I förra delen är visserligen skrivningen *sch* övervägande, men *sk* saknas icke heller där, t. ex. *skolandes*, s. 34, *skalt*, s. 38, varjämte skrivningen med *sc* förekommer, särskilt i formen *scalt* (6 ggr, s. 3, 12, 18, 21, 36). Att på detta material bygga någon motsättning mellan en sättare, som i förra delen genomför *sch* och en, som i senare delen undertrycker *sch* till förmån för en författare, om vilken man ingenting vet, men som förmodas i

likhet med Ol. Petri ha skrivit *sk*, förefaller skäligen hopplöst. En liten bit på väg till kännedomen om redaktörens språk kan man möjligen komma genom den nyss använda metoden, att efterse, hur ortografin tillämpas i de partier som ha motsvarigheter i da. Tideb. och A 80, men man kan icke heller med den nå någon visshet. Emellertid visar materialet, att den danska förlagan med största sannolikhet haft *sk*, enär denna skrivning i sv. Tideb. genomgående sammanfaller med den i da. Tideb., t. ex. *skulle* s. 80 (*skulle* cc 4 a), *skult* 77, *skuld* 80 (*skyld* cc 2 a, 4 a), *skäl* 77 (*skæll* bb 8 b), *beskerm* 77 (*beskerme* cc 1 b), *beskermelse* 78 (= cc 2 b), *skyldighe* 77 (= cc 1 b), *skers eldh* 80 (*skerss ild* cc 4 a), *skærss ildz* 81 (*skerss ildz* G 8 b), *skers ildz* 81 (= dd 4 a), *skare* 79 (= cc 8 b), *menniske* 77, 80 (= cc 1 b, cc 4 a), *elsker* 79 (= cc 3 b). Som vi se en förvånansvärd överensstämmelse över hela linjen, som visar, att den danska förlagan haft *sk*, och att dess stavning följts. Skulle detta parti ha bestämts av en dansk sättare, skulle vi här i stor utsträckning enligt Palmérs hypotes ha träffat skrivningen *sch*. Gå vi till det »svenska partiet», så ställer sig saken något annorlunda. Även A 80 har skrivningen *sk*, men denna har icke konsekvent genomförts i Tideb. utan utsatts för flera förändringar, så t. ex. *skuld* A 80 126 a, 95 a, *schul* 57, *schuld* 58, *skærsoelde* 126 a, *schäärseelde* 57, *skadha* 94 a (2 ggr), *schada*, *scada* 57, *skuldhe*, *skapare* A 80 147 a, *schulde*, *sculde*, *schapare*, *scapare*, s. 72, men däremot *skot* 94 a = 57, *skyles* 94 a, *skyles*, *skywler* 57 m. fl. Detta skulle möjligen kunna tyda på, att redaktionen eller tryckeriet haft *sch*, särskilt på grund av denna vanliga skrivning i hela urkunden, men i så fall blir det oförklarligt, att ingen förändring gått ut över de danska *sk*-formerna, varför det sannolika väl blir, att den svenska förlagan haft omväxlande *sk*, *sch*- och *sc*-. Palmérs viktigaste skäl för sättarkorrespondensen mellan Tideb. och Wnd. visar sig således ha kommit till genom en felräkning.

Hans andra skäl är växlingen *kt* ~ *ct* i de nämnda urkunderna. Beträffande denna meddelar Palmér å sid. 35, att skrivningarna äro så fördelade:

sid. 1—38: *kt* 10 ggr — *ct* 20 ggr.

sid. 39—103: *kt* 23 ggr — *ct* 15 ggr.

Sid. 1—38		Sid. 39—103	
(c)kt	ct	(c)kt	ct
aktade 1 g (32)	delactughet 1 g (18)	akt 2 gr (101, 102)	delactughet 1 g (beläggställe bortfallet)
makter 1 g (7)	macht 1 g (18)	makt 7 gr (44, 67, 76, 84, 101, 102)	macht 2 gr (59, 99)
meectuges 1 g (13)	mectugh, -og etc. 6 gr (5, 7, 21, 23) alszmectug, -ig etc. 5 gr (5, 7, 14, 28, 36)	alsmäktig, -ug etc. 3 gr (63, 78)	mechtigaste 1 g (69)
frukt 2 gr (1, 27)	mechtug- 3 gr (3, 11, 18)	alsmeecteste 1 g (81)	mectogasta 1 g (82)
fruckt 1 g (4)	owermechtug 1 g (4)		al(z)mectig, etc. 3 gr (52, 69, 79)
fructsamliken 1 g (3)	fruct 1 g (18)		alsmectog- etc. 6 gr (67, 82, 99, 101)
lukt 1 g (4)	fructsam(b)ligen 5 gr (10, 18, 19, 22, 36)		alsomectiste 3 gr (59, 81)
luekt 1 g (16)		fruckt 2 gr (51, 64)	fruct 1 g (72)
lyktha, subst. 1 g (25)		luktan -ena 2 gr (54)	fructsamlighet 1 g (56)
			lwctat 1 g (100)
			lykta, ändalykt 4 gr (52, 55, 65, 72)

släkt(h)e, -na etc. 4 gr (2, 10, 14)	släcte 4 gr (5, 22, 23)	slächt 2 gr (8, 23)	slæcte 1 g (46)	slächte 4 gr (46)
ödmiwkt, subst. 1 g (23) = 15	ödmiwkt, subst. = 22	pflichtig 1 g (beläggställe bortfallat) = 14	eendrachtogheet 1 g (40) sandreckt 1 g (50) rykte 1 g (84) wakta 2 gr (72) ödmywkt, subst. 3 gr (69, 80, 82) = 29	eendrechtelighen 1 g (beläggställe bortfallat) rychte 1 g (57) wachta 1 g (57) = 10
licktes 1 g (3) sakt 1 g (23) sökt(h)e 5 gr (11, 12, 14, 32)	sacht 1 g (14) söchte 1 g (9)		bökt(h)e 1 g (44) samtlyckt 1 g (60) fortekthe 1 g (43)	vtrechte 1 g (47)
teektis 1 g (10) toekt 1 g (23)	vphöct 1 g (10)		vthräktom 1 g (64) vthsläakter 1 g (40) stadokth 1 g (76) konukth 1 g (46) ödmiwkt(h), adj. 2 gr (45, 83) ödmiwkt, pc. 1 g (47) = 41	kwnnocht 1 g (47) = 13
= 24	= 23	= 16	= 18	= 13

Denna statistik är visserligen icke lika felaktig som den föregående, men den är dels ofullständig, dels alltför schablonmässigt gjord, varför den blir missvisande. Jag meddelar här en mera fullständig sådan. Jag skiljer därvid på ord med fast ljudförbindelse *kt* och sådana, där förbindelsen uppkommit genom böjningen.

Som synes, blir skillnaden mellan *kt* och *ct* i de bägge delarna av Tideb. icke så stor som enligt Palmérs statistik. Men vad viktigare är, resultatet blir helt annorlunda, om vi se på det statistiska materialet med en viss urskillning och icke blott göra en mekanisk hopräkning. Vid denna tid är det rätt vanligt, att vissa ord, utan att man alltid kan exakt avgöra varför, få en viss konsekvent stavning, t. ex. med *ct* eller *kt*, utan att skrivnanan tillämpas på andra ord med samma ljudförbindelse. Exempel därpå uppvisar Palmér själv (s. 24, 25) från Wnd., såsom *mektog*, *-ugh*, med genomgående *kt* men *slect*, *släct*¹ med genomgående *ct*. Ett sådant förhållande måste man alltid räkna med som en möjlighet. Om vi med denna utgångspunkt granska materialet, så kunna vi icke undgå att lägga märke till, att det mycket väl kan vara vissa ords talrikare förekomst i senare delen, som fällt utslaget. Hade samma ord uppträtt i liknande proportion i förra delen, så är det mycket möjligt, att siffrorna blivit omkastade. Så t. ex. med *makt*, som ofta skrivs med *kt* (jfr *mektugh* ovan). Det stavas i bägge delarna med *kt*, men förekommer 7 ggr i senare delen och blott 1 gång i förra. Ingenting hindrar att talen kunnat vara omkastade. Liknande fall kunna föreligga hos *akt(a)*, 1 gg förra delen, 2 ggr senare delen, *wakta*, ingen gång förra delen, 2 ggr senare delen, *lyktha* 1 gg förra delen, *lykta*, *ändalykt*, 4 ggr i senare delen, subst. *ödmiwkt* 1 gg i förra delen, 3 ggr i senare delen. Man kan även lägga märke till skrivningen *släkt(h)e* 4 ggr i förra delen, ingen gång i senare (*slecte*, *slechte*), samt pret. *sökt(h)e* 4 ggr i förra delen 1 gg i senare. Dessutom har senare delen ett mycket större antal ord med sekundärt *kt*, där *k* uppenbarligen

¹ Då Palmér a. st. säger, att samma förhållande, *ct* i *slect*, *fruct*, nästan enbart råder i Tideb. är det en sanning med mycket stor modifikation, som synes av statistiken.

under alla förhållande mera måste göra sig gällande än *c*. Således äro siffrorna vid en kritisk granskning icke så gyunsamma för Palmérs mening, som de vid ett flyktigt påseende ge sken av. Härtill kommer, att även i detta fall skrivningarna i de granskade partierna av senare delen visa sig i huvudsak härstamma från förlagorna.

Skrivningen *ct* är den vanliga i da. Tideb., och den går också igen på motsvarande ställen i sv. Tideb., t. ex. *als(z)ommectiste* 59 (2 ggr), 81, *alzmectiste* 79, ett par gånger ändrad till *cht*, *macht* 59 och *mechtigaste* 69, i detta fall i samband med försvenskning. I A 80 är däremot skrivningen *kt* genomförd, och denna går också igen i motsvarande partier i Tideb., t. ex. *ändalykth* 55 (*ändhalykt* A 80 124 b), *alzmäktoghan* 78 (*alzmäktoghan* 202 b), *ödmywkt* 82 (= 113 b). Om ändring skett, har *kt* i regel utbytt mot *cht*, t. ex. *wachta* 57 (*wakthe* 94 a), *rychte* 57 (*rykthe* 94 a). Att *cht* gått ut både över de danska och svenska formerna, kan tyda på, att den är redaktionens form. Även med hjälp av denna jämförande metod komma vi till samma resultat. Någon avgörande skillnad mellan förra och senare delen kan icke märkas. Skrivningarna följa i huvudsak förlagorna, *ct* i Tideb. beror icke på ingrepp från någon dansk sättnare utan förskriver sig i de fall, där det är möjligt att kontrollera saken, från danska förlagan. Liknande ursprung kan därför förutsättas även i övriga fall. Om man kan skönja något ingrepp mot förlagorna, så är det snarare skrivningen *cht*. Beträffande Palmérs fjärde stora argument (sid. 35), växlingen *ugh* ~ *ogh*, så har jag redan uppvisat denna växlings orsaker, vilka äro desamma som de för de förutnämnda växlingarna.

Beträffande de två återstående större argumenten, växlingen *offuer* i förra ~ *öffuer* i senare delen och den ibland uppträdande stavningen *w* i förra delen, som i senare delen »nästan helt» skulle saknas (s. 34, 35), så måste även de statistiska uppgifterna härom åtskilligt modifieras. Enligt Palmér skulle *öffuer* i senare delen vara minst lika vanligt som *offuer*. Nu förhåller sig saken i verkligheten så, att *öffuer*, *öffwer* i senare delen förekommer endast 7 ggr såsom enkelt ord (s. 42, 52, 61, 67, 80, 100) och 3 ggr i ssgr, *öffuerflödh* 43, *öffuertäkkie* 46, *öffwerflödigheeth* 100,

medan *offuer* förekommer omkring 36 ggr (s. 39, 43, 44, 48, 51, 54, 63, 71, 76, 82 m. fl.). Det nämnda påståendet tål således åtskillig retuschering. I förra delen är *offuer* för övrigt icke okänt (t. ex. s. 6, 13, 16, 36). Det andra påståendet, att senare delen »nästan helt» skulle sakna skrivningen *w*, är ock en sanning med modifikation. Jag har antecknat följande *w*-former: *owerwinne* 65, *ower* 66, *bliwe*, *dröwelse* 77, *lewendis* 81, *skälwandis*, *ohöwisacasta* 82, *bliwa* 103. Visserligen kanske de inte nå upp till antalet i förra delen, men skillnaden är icke så stor, att den spelar någon som helst roll i detta sammanhang.

Efter detta torde alla de sporadiska variantformer av skilda slag, som Palmér påträffar i Tideboken, och vilka gå igen på flera ställen i framställningen (s. 36—40, 44—50, 53—56, 142—149), ej få tillskrivas alltför stort bevisvärde för författarens hypotes. Åtskilliga av dessa former äro rena danismer, hämtade direkt från danska förlagan (se ovan), andra äro svenska dialektformer, andra åter svenska eller lågtyska skrivingar, och en del ytterst sällsynta variantformer, som kunna uppdyka i vilken urkund som helst. Detta material hopas i nämnda partier av arbetet på ett mycket svåröverskådligt sätt, ofta utan att man får syftet med dess framläggande klart, då det icke alltid användes som jämförelsematerial. Uppgifterna om dessa variantformer äro ofta hållna i allmänna ordalag, många gånger dunkla, ibland otillförlitliga. Så t. ex. å sid. 38, 47, där det sägs att *ecke*, *ekke*, äro vanliga i Tideboken. Ja, »vanlig» är ju ett ganska relativt begrepp, men i detta fall tydligen i högre grad än vanligt. Statistiken visar nämligen följande: *ey* i förra delen omkr. 54 ggr, i senare delen omkr. 60 ggr, *ecke*, *ekke* i förra delen 2 ggr (s. 2, 5), senare delen 17 ggr. Härvid är desstom att iakttaga, att av dessa 17 ggr 11 förekomma på *en* sida, s. 100, och två i en vers å sid. 78, där *ey* och *ekke* användas om varandra för meterns skull. Skulle sättaren helt plötsligt mot bokens slut ha fått mani att införa alla dessa *ekke* på en gång? Och har han bättrat upp metern i versen genom att införa *ekke* för *ey*? Eller har han blott i bägge fallen ändrat *icke* till *ekke*? Man har all anledning att fråga, ty författarens mening framgår

lika litet här som på flera andra ställen riktigt klart. I vilket fall som helst strider statistiken bestämt mot Palmérs hypotes. *Ecke* uppträdde ju framför allt i Wnd II (Palmér, s. 31), som satts av sättaren från Tideb. I, men siffrorna visa, att *ekke* är koncentrerat till Tideb. II. Alltså visar denne sättare en plötslig och oväntad aktivitet på slutet. Enligt Palmér skulle han ju annars varit mera hänsynsfull än den andre, men det tycks han ha glömt här. Förklaringen är naturligtvis, att *ekke* finns i förlagan. Det är icke sällsynt i svenska handskrifter. Det finns bl. a. i en handskrift i UB. Palmskiöld C 50, vilken just innehåller böner liknande dem i sv. Tideb.

Ett annat exempel å sid. 34 längst ned. Där slås *nedher* och *edher* tillsammans, och *e*-formerna hos båda påstås i hela urkunden vara i majoritet. Ja, om man slår ihop dem och tar urkunden i dess helhet, så är det rätt, men om materialet, som syftet är, skall styrka Palmérs hypotes om *i*-formernas bevarande mot slutet, så blir statistiken felaktig. Ätminstone beträffande *edher* råder ett rakt motsatt förhållande, såvida man, som sig bör, skall se på proportionen mellan formerna: i förra delen träffas *i(d)her* 3 ggr (s. 2, 18, 38), *idre* 1 gg (s. 2, ej s. 3!) = 4 ggr; däremot *edher* 1 gg (s. 19) *edre* 1 gg (s. 25) = 2 ggr, i senare delen träffas *id(h)er* 2 ggr (s. 72, 83) *ider* 1 gg (s. 83) och *idra* 1 gg (s. 74) = 4 ggr, däremot *ed(h)er* 8 ggr (s. 59, 61, 81, 3 ggr, 82, 104, 2 ggr).

Ett tredje exempel på författarens allmänt hållna, summariska uppgifter, som kunna vara riktiga från viss synpunkt, men icke giva hela sanningen och därför ofta ge en felaktig bild av situationen, finns på sid. 40, där det står: »Objektsformerna av personliga pronomina heta vanligen *mich*, *tigh*, *sigh*. Dock träffas även *migh*, *mik*, *tik*, *sik*, *mic* och t. o. m. *mech* (jfr *tech* i Wunderw.)» Detta allmänna omdöme kan ju vara riktigt, men en viktig sak är, att i senare delen av Tideb. formerna med *ch* och *k* dela upp sig, så att vi t. ex. på sid. 40—57 hava genomgående *mich* (omkr. 60 former mot 4 *mik*) och från sid. 73 (fr. o. m. bönen till s:ta Katherina) till sid. 100 lika konsekvent *mik* (omkr. 60 former mot 3 *migh*, dessa i det danska partiet s. 79). En likartad växling *tik* — *tigh* föreligger. Jag skall icke fördjupa mig i detta problem,

men vill blott framkasta, att allt tyder på, att vi här verkligen ha en sätтарvariation. Vid bönen till Katherina s. 73 börjar i originalet ett nytt ark, och där förut på *mich*-området har denna form dels gått ut över den danska formen *mig*, s. 59, dels över den svenska *mik* i bönen till s:t Örien, s. 62, medan efteråt å sid. 74 *mik* återigen gått ut över den danska formen *mig* å sid. 77 nedtill, 78 upptill. Vad detta än tyder på, icke stämmer det vare sig med Palmérs uppdelning av de olika sätтарna eller med hans uppfattning av dem såsom danskar.

Dessa exempel få räcka för denna gång. Jag skall här icke gå in på någon detaljerad granskning av Palmérs jämförelser av språk och sätтарvariationer i de tre urkunderna. Den kan ju synas onödig, när själva grunden, »den fasta utgångspunkten för bedömandet» av sätтарformerna (s. 35) ryckts undan hypotesen, men jag torde längre fram komma in på frågan i annat sammanhang och vill blott här i förbigående nämna, vilket redan framgår av min doktorsavhandling, att jag är fullt på det klara med att språket i NT:s böcker växlar, särskilt i urkundens början¹, men enligt min uppfattning är denna skillnad alltför djupgående för att kunna bero på enbart sätтарvariationer. Jag skall heller icke här gå in på frågan om vad som kan betraktas som danismer eller icke eller svenska dialektformer eller icke i Wnderw. och NT. Den frågan kan förtjäna sitt kapitel även oavsett de danska sätтарna, och den kommer också att behandlas av docent E. Neuman i en artikel i Arkivet. Jag skall här endast till slut nöja mig med att något skissera den metod, med vars hjälp Palmér når en så god språklig överensstämmelse mellan Tideb., Wnderw. och Nya Testamentet. Sedan författaren tror sig ha visat, att sätтарna i Tideboken och Wnd. äro desamma, anser han sig i stor utsträckning kunna undvara Tidebokens material och appellerar till Wnd. Ofta sker det dock så, att båda urkunderna nämnas samtidigt, varför man icke kan avgöra, vad Wnd. å ena sidan

¹ Palmér vill antyda på somliga ställen, att jag håller före att L. Andreæ översatt hela urkunden. Detta har jag dock aldrig sagt och tror det för övrigt icke heller.

och Tideb. å den andra presterar i fråga om bevisningsmaterial. Ibland sägs blott, att formen »återfinnes i» eller »har anor» från Tideboken. Vad betyder då detta? Vi kunna ta ett exempel. Om ordet *hemmel* förekommer en gång i Tideboken (t. ex. s. 3) och *himmel*, *himmerike*, *hymmerike* ett hundratal gånger, så sägs det, att den konsekventa formen *hemmel* i Wnd. (nästan genomgående) har anor från Tideboken och det anses därmed bevisat, att sätterna i Tideboken infört den i Wnd. Man frågar sig bara, på vilket stadium de lärde sig denna konsekvens? Eller var korrektorn i Tideb. så sträng på denna punkt, att de blott lyckades få med *hemmel* en gång, och var åter den i Wnd. så slapp, att han lät dem genomföra den över allt? Om ett ord, som ofta händer i Tideboken, har 4 å 5, ja ända till 6 olika former, t. ex. *mich*, *mic*, *mik*, *mych*, *mig*, *mech* eller *tich*, *tik*, *tyk*, *tig(h)*, och man träffar någon av dessa former i Wnd. eller NT., så är därmed bevisat, att det är en sätтарform. Tidebokens författares eller förlagas språk är ju icke känt. Jag kan betrakta vilken som helst av ovan nämnda former som sätтарens, och så, när jag kommer till en liknande form i Wnd. och NT., så kan jag genast säga, att den har anor från Tideboken. Om formen *tech* förekommer i Wnd. (Palmér, s. 40), så har den anor från Tideboken, ty vi ha *mech* en gång belagd (s. 11), om fördelningen *mich*, *tich* förekommer i Mt-2Cor., så har den anor från Tideboken, och om fördelningen *migh*, *tigh*, *sigh* förekommer i normalspråket, så kan den motsvara sätтарnas skrivformer (s. 174). (Obs att *migh* i Tideb. endast var belagt i det från danskan överflyttade partiet!) Konsekvensen blir, att ju flera variantformer en urkund, exempelvis Tideboken, har, dess större utsikter har den att prestera »anor» till en form, som slagit igenom i en annan urkund, exempelvis Nya Testamentet, och då man har frihet att välja vilken form som helst till »ana», så är det ingen svårighet att få släktskap i rakt nedstigande led från den ena urkunden till den andra. Metoden är åtminstone tillräckligt bekväm. Om den är i samma grad tillförlitlig, är mera tvivelaktigt. Men om man nu icke kan finna några anor i Tideboken? Ja då går man antingen till Wnd. eller till

1400-talets danska litteratur. Så sker i fråga om dubbelskrivning av vokalen i *-doom* och av konsonanten i *till* (Palmér, s. 55, 56, 57, 169, 175). Nu finns skrivningen *doom* ingenstades i Tideboken, trots avledningsändelsens talrika förekomst (minst 13 ggr enbart i senare delen, t. ex. s. 41, 57, 58, 64, 68, 73, 82 m. fl. jämte det enkla *dom*, s. 40), ej heller dubbelskrivningen *itt*, *till* — trots att danska upplagan har »redebön *till* at hielpe» s. 77 och »see *till*» s. 81, har sv. Tideb. ett *l* å båda ställena. Då hänvisar man emellertid blott till Wnd. — vilket som ovan visats, ingenting bevisar — eller till 1400-talets danska — vilket om möjligt bevisar ändå mindre. Ty det skall ju vara Tidebokens danska sättare, som skola stå för formen, och icke 1400-talets danska handskriftspräntare. I Tideboken ha de ju *till* och med avlägsnat dubbelskrivningen men ändå är det deras form. I förbigående sagt, är varken *itt* eller *till* lika främmande för L. Andreæ, som de tyckas vara för de danska sättarna i Tideboken. (Se L. Andreæ's skrifter i min avhandling, *itt*, s. 18, 25, *till*, s. 10, 14). Ett likartat exempel träffas å sid. 149, där det står: »Till danismerna (i NT.) torde helt säkert böra räknas de enstaka *affbroten* Mc 13:2, *förbodhen* Mt 5:33, not, *vthgoten* Ag, 10,45 etc., vilka äro främmande för reformatörerna, men vanliga i tidens danska.» Men de tyckas trots det icke vara kända för sättarna i Tideb., ty där finns icke ett enda exempel, trots ordens förekomst t. ex. *vthgut(t)in*, *giuthen* etc. 7 ggr (s. 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37), *beguten*, s. 5, *buditt*, *buden* 8 ggr (s. 25, 52, 72, 92, 93 m. fl.), *brutith* 3 ggr (s. 57, 62, 100) m. fl. Jag anser, att det sagda är tillräckligt för att karakterisera metoden och dess otillförlitlighet, och jag återgår till min utgångspunkt. Att från språket i Wnderw. draga några slutsatser om danska sättares inverkan på språket i Nya Testamentet är, som visats, en ren cirkel. Och när Palmér (s. 60) påstår, att L. Andreæ's språk påverkats af någon auktoritativ språklig källa, Wnderw. och NT. 1526, så är det en ännu klarare cirkel. Varför har icke Palmér nämnt Tideboken som den auktoritativa källan? Emedan man vid denna tid svårigen torde kunna upptäcka någon sämre ledning i svensk ortografi och svenskt språk. Där

ha de danska sättarna tydligen icke för någon svår korrektör, som älskat språklig oreda, fått visa sina talanger. Men i Wnderw. och NT., ett knappt år efteråt, kunna de tydligen uppträda som läromästare för Sveriges rikets kansler, som långt innan dessa fiktiva sättare ingrepo i språkutvecklingen hade ett fast, konsekvent och svenskt språk (se min avhandling). Att denna i och för sig orimliga hypotes icke har något sakligt underlag, anser jag mig i det föregående till fullo ha uppvisat.

Jag vill härmed ingalunda bestrida, att tryckeriet, väl närmast genom sin korrektör, haft ett visst inflytande på ortografien. Men det kan finnas en annan förklaring till tryckeriets ingripande, som jag här blott framkastar som en möjlighet, då jag icke haft tid att närmare pröva dess sannolikhet. Hypotesen bygger på ett rent tekniskt förhållande, som för ett tryckeri vid denna tid kunde vara allvarligt nog, nämligen typtillgången. När den lågtyske tryckaren stod inför uppgiften att på oerhört kort tid sätta två sådana arbeten som Wnderw. och Nya Testamentet, så måste typtillgången bli ett ganska allvarligt problem. Att tryckaren från början ej haft tillräckligt förråd för uppgiften, veta vi. Nya typer anskaffades för Nya Testamentet. Men kanske typerna till en början icke räckte för båda urkunderna. Då måste man knappa in på en typ och hjälpa sig med andra. Ett lågtyskt tryck hade ju icke samma proportioner bokstäver per sida som ett svenskt, och det var alltså icke rustat med typlager efter samma behov. Så t. ex. behövde det icke så mycket *i*-typer och troligen icke lika mycket *k*-typer, och lagret var kanske beräknat därefter. När då kanske Wnderw. och NT. sattes samtidigt, fick den förra stå till baka och hjälpa sig med reservtyper mot slutet, t. ex. i samråd med redaktören eller korrektorn införa *e* eller *y* för *i* (*geffua* för *giffua*, *ecke* för *icke*, *lyws* för *liws*) och *c* eller ligaturen *ch* för *k* (*släct*, *schola*) överallt, där sådant lät sig göra. Denna möjlighet föreligger och bör närmare prövas, men då jag ännu icke medhunnit detta, vill jag blott framkasta den med all reservation och hoppas få tillfälle återkomma till ämnet i annat sammanhang.

Nat. Lindqvist.

Anmärkningar om ett par dialektiska avledningsändelser i nynordiska språk.

I flera nutida svenska bygdemål finnas ord med ofta ned-sättande betydelse av typen *spra¹tllas* 'sprattlare' (jmf. *spra²tlla*) (Västergötland), och åtminstone i södra Skåne brukas liknande ord sådana som *do¹mpes* 'grov, klumpig karl', *da¹lkes* 'en som spottar'. Dvs. att om män användas tvåstaviga ord dels på *-as*, dels på *-es* med akc. 1 och med dylik betydelse. — Det skånskan mycket närstående bygdemålet på Bornholm använder likaledes åtskilliga ord på *-es* av samma slag. Även där finner man t. ex. *dalkes* 'een der f. ex. har en dinglende og vaklende gang'.

Jag skall i denna uppsats söka något belysa ord av dessa typer.

Vissa forskare ha, om också med (såsom det vill synas) stor tvekan, velat uti den i typen *spra¹tllas* ingående ändelsen *-as* se ett från utländska namn eller andra låneord upptaget element.

Så gör redan Nordfelt i Studier i modern språkvetenskap, utg. av Nyfilologiska sällskapet i Stockholm I s. 142, när han helt kort nämner, att de bibliska namnen *Lukas* och *Judas* havt med ändelsen *-as* i svenska ord att göra. Enligt v. Friesen »torde denna ändelse »kanske» förskrifva sig från almanackans många namn på *-as* såsom *Esaias*, *Jeremias*, *Andreas*, *Lukas* osv.» (Arkiv nf. 14: 61). Han synes således vara tveksam om denna sin förklarings riktighet. Även Johan Götlind yttrar sig i Studier i västsvensk ordbildning (1918) s. 151 med skepsis om den av honom framkastade tanken, att ordet *pajas* med ändelsen *-as* »möjligen givit upphov åt ord av typen *klabbas*». (Han erinrar även om det vulgära ordet *schajas*). Tydligen är det mycket vanskligt antaga, att dessa två, helt visst först i senare tid av Västgöta-allmogen använda ord (*pajas* och *schajas*) kunnat spela någon viktigare roll vid bildandet av den diskuterade ordtypen.

Sedan Gering i en anmälan (1920) i ZfdPh. XLVIII, 291 f. av Feilbergs Ordbog over jyske almuesmål sökt förklara ändelsen *-is -es* i åtskilliga tvåstaviga ord i jutländska och bornholmska (t. ex. jutl. *snorris* 'selvklog, dum person'; *stompes* 'et lille barn (kæleord)') såsom utgången från personnamnet *Jens, Jes*, yttrar sig Gillis Lech om okvädinsord på *-as, -is, -es* i Skåne-målens böjningslära s. 3 f., en avhandling, som för mig i flera avseenden varit lärorik. Han förkastar Gerings förklaring och säger: »Det är enligt min mening nödvändigt att föra tillhopa alla dessa bildningar på *-es, -is, -as* av samma karaktär. De kräva en enhetlig förklaring. Det sannolikaste synes mig vara, att i dem föreligger ett nordiskt *s*-suffix med varierande bindevokal, brukat i samband med akut accent för beteckning av mask. nedsättande epitet».

Om jag riktigt förstår Lech, så anser han, att de diskuterade orden innehålla ett urgammalt (väl urgermanskt) avlednings-suffix *s* med sedan gammalt olika vokaler (*a, i, e*) framför. Emellertid vore det tydligen önskvärt, att man kunde på närmre håll förklara dessa väsentligen blott från våra dagars språk påvisade ord.

Först anför jag från Sverige (väsentligen Götaland) och Bornholm några flera exempel på de i fråga varande typerna.

Från Skaraborgs-målet i Västergötland upptager Götling *da¹nglas* 'en som går hållningslöst' (: *dangla* 'gå utan hållning' m. m.; jmf. *dingla* i riksspråket) — *bra¹las* 'karl som bralar' (: *brala* 'prata, skvallra') — *bra¹tas* 'karl som bratar' (: *brata* 'prata') — *ba¹tras* 'person som slår med käften' (: *baltra* 'prata mycket') — *så¹las* 'långsam och slabbig person' (: *såla* 'söla, slabba') osv. — Speciellt från Vadsbomålet i samma län: *sna¹ttras* 'pratmakare' (: *snattra*) — *spra¹ttlas* 'mansperson som är obalanserad och hållningslös' (: *sprattla*).

I Småland användes enligt Götling *kl¹as* 'klåfingrig mansperson' (: *klia*) och på Dal *su¹rvas* m. 'slarvig människa' (: *surva* 'slarva'). Att dylika ord på *-as* brukas eller brukats även i Halland, torde framgå av det där upptecknade *lu¹rvas* 'en slängd,

illmarig person'. Detta torde nämligen vara en ombildning av riksspråkets *lurifax* efter ord av typen *spra¹tillas*.

I Ark. nf 14 s. 58 ff. nämner v. Friesen från svenska bygdemål *lu¹vas* 'luver' — *lu¹rvas* 'lurvig människa' — *kra¹blas*, *sjē¹tas* 'krabbsaltare' (Ydre), även *gu¹bbas* 'gubbe', som enligt honom skulle ha ombildats från *gubbe* (jmf. nedan s. 212).

Såsom öknamn känner jag från Skåne *Sko¹rvas* (jmf. *skorv*; från Lund) och *Ty¹gas* (Luggude härad).

Vida oftare¹ synes emellertid i detta landskap en tvåstavig form på *-es* och med akc. 1 brukas. Så har Gillis Lech anf. st. med begagnande av Skånska landsmålsföreningens samlingar på Lunds universitetsbibliotek från Ljunits härad (nära Ystad¹) anfört t. ex.

di¹ngtjes 'slankig, gänglig karl' (: *di²ngtja* 'gå med slängande rörelser') — *do¹mpes* 'grov, klumpig karl' (: *do²mpa* 'gå med tunga, klumpiga steg') — *dra¹ddes* 'en som spiller' (: *dra²dda* 'spilla i småportioner' — *dri¹bbes* 'en som sölar' (: *dri²bba* 'dröja, söla') — *dru¹sles* 'en som spiller' (: *dru²sla* 'tappa, spilla') — *na¹vres* 'en som knaprar' (: *na²vra* 'knappa') — *sla¹ddes* 'en som spiller' (: *sla²dda* 'tappa, spilla') — *sla¹skes* 'en som slaskar' (: *sla²ska*) — *sma¹dres* 'en som pladdrar' (*sma²dra* 'pladdra').

Enligt Klinghammers handskrivna, på Lunds universitetsbibliotek förvarade ordbok över Skåne-målen användes i Järrestads härad (i vilket Simrishamn ligger) *dreutes* m. om 'en person, som är trög och långsam i sina göromål'. — Motsvarande det bornholmska *kjybbes*² brukas i Vemmenhögs härad (enligt muntlig uppgift av förste bibliotekarien A. Malm) *tji¹bbes* (jämte *tjibb*) såsom smeknamn och lockord till kalvar. Förhållandet är detsamma i Skytts härad².

Bornholms-målet har, såsom nämnt, åtskilliga tvåstaviga, om

¹ Herr Per Larsson har gjort de omfångsrika uppteckningarna från Ljunits härad.

² Tegnér nämner detta ord under formen *kibbis* med hårt *k* i Forhandlinger paa det andet nord. filologmøde s. 69.

män (mankön) använda ord på *-es* med ofta nedsättande betydelse. Så upptar Espersens ordbok¹ t. ex.

dalkes = *dalk* «1) en hængende seig klump af slim eller snot
2) een der f. ex. har en dinglende og vaklende gang» (: *dalka* 'dingle, vakle'). Ordet *dalkes* finnes således både i Ljunits härad i Skåne (s. 198) och på Bornholm, men med något olika betydelse. — *drabbes*, som även har formen *drabbhas* m. 'uvirksom, seendragtig person, drog (om mandfolk)'; använt om kvinnor får det formen *drabbhasa* f. (: *drabba* 'være langsom, seendragtig, gaee og smøle'). — *kabbes* m. 'nedsættende udtryk om en dreng el. mandsperson' — *fittes* m. »1) 'smøl, klodrian' (om begge kjøen)
2) kujon, kryster. Bruges i regeln om mandspersoner' (: verb *fitta* 'famle, kludre')». — *antes* m. (kun om mandfolk) = *anta* f. 'gjek, fjante' (: verb *anta* 'skabe sig' osv.) — *gantes* m. 'gante, gjek' (Vestl.). Enl. Espersen av sent ursprung liksom verbet *gantas* 'gantes'. — *futes* m. 'lille uanselig mandsperson, vissenpind' — *sagges* m. 'langsomt, sendragtigt menneske (om mandfolk)' (: verbet *sagga* 'være langsom'). *Sagga* f. 'langsomt, seendragtigt menneske (om kvindfolk)'. —

Former på *-es* ha även:

toppes m. 'en toppet fugl af hankjøen; især om en durik'. — *kjøbbes* el. *kjøbbes* m. 'melkekalv, mest som ord, hvormed man kalder paa kalve' — *dægges* m. 'dæggelam; forkjølet barn (kjæledægge)' (: verbet *dægge* i da. rspr.). — *tugges* m. 'en tygget bid el. mundfuld; tyggemad som gives børn' (: verb *tugga* 'tygge') — *tules* m. 'en improviseret dukke; dukke lavet af uordentlig sammenbyttede klæder' (*tvetules* m. = *tvetula* f. 'hermaphrodit').

Gering uppräknar många jutska ord av typerna *stompes* och *snorris*.

När Lech (se ovan s. 199) förkastar Gering's förklaring av ändelsen *-es*, *-is* uti många danska bygdemålsord sådana som de jutska *stompes* 'et lille barn', *snorris* 'selvklog person' och de bornholmska *dalkes* 'man med vacklande gång', så är detta, så

¹ Några av dessa ord nämnas av Gering.

vitt jag ser, icke berättigat. Därmed må dock icke vara sagt, att icke Gerings teori kan tarva ytterligare stöd, och ej håller att ord av typen *dalkes* osv. uteslutande måste ha utgått från komposita med *Jens* till senare kompositionsled.

Lech invänder (s. 4 f.) mot Gering, att hans förklaring icke är antaglig för målen i Skåne, där namnet *Jens* över huvud icke spelat tillräckligt stor roll; och vidare att den icke passar för de västgötska formerna på *-as* (*spra¹ttilas* 'sprattlare'). Enligt Lech fordra formerna på *-es*, *-is*, *-as* en enhetlig förklaring (jmf. ovan s. 199).

Naturligtvis har Lech rätt däri, att *-as* i ord sådana som *sprattlas* icke kunnat uppstå ur ett äldre *Jens*, men så vitt jag förstår, är det icke nödvändigt att förklara *-as* i *spra¹ttilas* och *-es* i *dalkes*, *-is* i *snorris* osv. på alldeles samma sätt. För övrigt är det, såsom vi nedan skola se, möjligt, att ändelsen *-es* (*-is*) delvis utvecklats ur ändelsen *-as*, och att dessa ändelser alltså i så fall delvis varit identiska.

Det torde vidare vara riktigt, att namnet *Jens* spelar en mindre roll i det nutida Skåne än i det nutida Danmark. Men exempel på ifrågavarande ord på *-es* ha i danska källor påvisats från 1500-talet (Gering s. 301, Lech s. 5), alltså från en tid, då Skåne var ett danskt landskap. Vid den tiden kan namnet *Jens* hava i Skåne spelat en större roll än nu; emellertid är *Jins*, *Jöns* alltjämt ett mycket vanligt namn i Skåne.

För övrigt finnes också den möjligheten, att ändelsen *-es* i skånska *da¹lkes* etc. delvis lånats från trakter av det nuvarande Danmark. Jag erinrar t. ex. om att *dalkes* nu användes både på Bornholm och i det geografiskt nära liggande Ljunits härad i Skåne, men med olika betydelse, samt att (åtminstone hittills) det väsentligen är från sydligaste Skåne (särskilt Ljunits härad), som ord av typen *dalkes* upptecknats.

För att belysa uppkomsten av den danska typen *stompes* 'et lille barn' från komposita med *Jens*, *Jes* till senare sammansättningsled erinrar Gering s. 301 med rätta om sådana bekanta, mycket vanliga sammansättningar i tyskan som *mäkel-fritze*,

prahl-hans, *schmalhans* osv.; jmf. även nedan s. 210 om talrika svenska ord med *Hans* till senare kompositionsled.

Det i Danmark synnerligen populära namnet *Jens* kunde redan under medeltiden hava formen *Jes*, t. ex. *Jes* (år 1477, *Scriptores*, Register s. 361), *Jes* Ingworssøn (år 1495; *Scriptores* VI, 202), och alltså användes denna form *Jes* i vissa bygder, t. ex. i Silkeborg (Feilbergs ordbok); jmf. även familjnamnet *Jessen*. Det är därför mycket naturligt, att t. ex. ett äldre **stomp-Jes* (**stump-Jes*; jmf. *stump*) med *stomp* 'et lille barn' såsom första led blev till *stompes*. Den på dylikt sätt uppkomna typen på *-es* hade, såsom Gering även nämner, ett visst stöd i sådana främmande namn som *Hannes*, *Mattes*, *Dines* etc. med ändelsen *-es* sedan gammalt.

Vad som kan tarva ytterligare belysning, är blott *j*-förlusten i *stomp[j]es* etc. Gerings yttrande härom är åtminstone icke i allo tillfredsställande. Han synes s. 301 mena, att t. ex. ett äldre **knar-jens*, **knar-jes* blivit till *knarres* (*knarris*) 'en gnaven person' genom assimilation. Det är väl möjligt, att en dylik assimilation av *j* med vissa föregående konsonanter föreligger i vissa bygder. Men då *Jens* i några danska bygdemål (t. ex. på Bornholm; så ock i vissa bygder av Skåne) blivit till *Jins*, så kan säkerligen i vissa trakter utvecklingen ha varit t. ex. **knarrji(n)s* > *knarris* med förlust i infortistavelse av den palatala konsonanten *j* framför den palatala vokalen *i*. Då jag icke är specialist på danska bygdemål, skall jag ej söka utreda, i vilka ord på *-is*, *-es* ändelsen *-is* har sitt *i* från namnformen *Jins* med *i*-ljud, och i vilka ändelsen *-is* närmast utgått från *-es*; ej håller om i vissa mål ändelsen *-is* i sen tid tvärtom övergått till *-es* (*-æs*).

Emellertid är det mycket naturligt, att avledningsändelser icke alltid hava endast ett ursprung, och det är möjligt, att ändelsen *-es* (*-is*) i flera bygder tillhörande det nutida eller forntida Danmark icke alltid uppstått ur ett äldre *Jens* (*Jes*).

Avledningsändelsen *-as*, som finnes i flera svenska bygder (Västergötland, Småland, trakter av Skåne osv.) uti sådana förklenande benämningar som det västgötska *spra¹ttilas* 'sprattlare'

med akc. 1 och levissimus på ultima, kan ljudlagsenligt i vissa trakter ha blivit till *-es* (*-əs*).

Som bekant övergår svenskans *a* i levissimus-stavelse ljudlagsenligt till *e* (*ə*), t. ex. fsv. *pu¹sand*: nsv. *tu¹sen*, fsv. *þæt stø¹rra*: nsv. *det stø¹rrre* (Kock Alt- u. neuschw. acc. s. 78 f.). Här må ock erinras om utvecklingen *a* > *e* (*ə*) i levissimus-stavelse uti senare kompositions-(juxtapositions-)leden, när inflytande från simplex icke vållade, att *a*-ljudet kvarstod. Så har nsv. riksspråkets *i sö¹ndags*, *må¹ndags* etc. i ledigt samtalspråk blivit till *i sö¹ndes*, *må¹ndes* etc. I vulgärt Skåne-uttal har *he¹m-at* givit *himmet* 'hem-åt, hem' osv.

På enahanda sätt är det möjligt, att *-as* i ord av typen *spra¹ttlas* (i Västergötland etc.) med akc. 1 och levissimus på andra stavelsen kunnat bli till *-es* i *dalkes* osv. i trakter av Skåne och på Bornholm (i bornh. 'een der har en dinglende og vaklende gang'). Ty det finnes naturligtvis intet tvivel om att den i grunden skånska dialekten på Bornholm fordom havt akc. 1 och levissimus på andra stavelsen av *dalkes*, liksom fallet ännu i dag är i sydsåkanska uti motsvarande ord.

För denna utveckling *-as* > *-es* skulle kunna anföras, att bornholmskan har så väl *drabbhās* som *drabbes*, båda med betydelsen 'uvirksom, seendrægtig person' (jmf. ovan s. 201). I så fall har *drabbhās* dels ljudlagsenligt blivit till *drabbes*, dels kvarstått oförändrat genom påverkan av simplex *hās*¹. Men det är även möjligt, att i *drabbhās* och *drabbes* föreligga två olika bildningar, en sammansättning med subst. *hās* 'has', en med personnamnet *Je(n)s*.

De skånska och bornholmska orden på *-es* kunna alltså hava två olika ursprung; dels kunna de utgöra komposita med *Je(n)s* till senare led (resp. vara analogiska nybildningar efter dylika), dels kunna de i vissa bygder ha ljudlagsenligt utvecklats ur äldre ord på *-as* (jmf. typen västgötska *spra¹ttlas*).

¹ Jmf. med utvecklingen *drabbhās* > *drabbes*, att bornholmskan jämte *krobbhus* har det därmed synonyma *krobbes* 'en nu forældet benævnelse paa et særeeget værelse i et huus'.

Jag övergår till att belysa avledningsändelsen *-as* i okvädinsord och i dem till betydelsen närstående ord sådana som de västgötska *spra¹ttilas* 'sprattlare', *da¹nglas* 'en som går hållningslöst', *kla¹bbas* 'klabbare' etc.

Man må erinra sig, att okvädinsord och dem närstående ord i de nordiska språken rätt ofta äro komposita med namnet på en kroppsdel till senare sammansättningsled. Så upptar Feilbergs jutska ordbok t. ex. *brölhals* 'en person, et barn som græder meget', *flabhals* 'flab (skældsord)', *lögnhals* 'lögner', *pralhals*, *skriqhals*, *skræbhals* 'skrålhals', *slughals* osv. I svenskan användas motsvarande eller liknande ord såsom *lögnhals*, *skrikhals*, *gaphals*. — Om ordet *hæl* anmärker Feilberg, att det utgör »den sidste del af sammensætningen i en stor mængde skældsord»; han anför *dratte-*, *flagre-*, *flante-*, *flas-hæl* osv. (20 stycken komposita nämnas).

Förhållandet är till god del detsamma med ordet *has*. Detta både i svenska riksspråket och i flera svenska bygdemål förekommande ord kan brukas om något olika delar av benen (bakre extremiteterna), men användes även som benämning på människans nedre extremiteter i allmänhet. Så förklarar Dalins ordbok (1850) *has* m. 'det ställe på bakbenen af fyrfota djur, der leden är'. Östergren Nusvensk ordbok (1926) upptar *has* med realgenus samt plur. *-ar* eller *-or*, och han anger som dess »egentligaste» betydelse den del av husdjurens extremiteter, som ligger mellan skanken och skenbenet (motsvarande hälen och vristen hos människan), men han framhåller tillika, att ordet även användes friare och bildligt om människor. I vissa bland de av Östergren anförda exemplen brukas *has* ungefär synonymt med *ben*, såsom »den som fick fart på hasorna, det var allt jag det» (E. Sparre). Rietz anför *has* (pl. *-ar*) m. med betydelserna 1) knäveck; från Sörmland, Småland och Skåne, 2) smalben; från Västergötland, 3) ben; (ex. »dra hasera efter sej») från Småland, Östergötland och Skåne. Klinghammers ordbok upptar ordet *has* 'knäveck' etc. från många bygder av Skåne: Torna, Bara, Färs, Frosta, Albo, Åsbo, Rönnebergs, Harjagers, Oxie, Skytts härad.

Också Kaléns ordbok över Fageredsmålet (i norra Halland på gränsen till Västergötland) anför *has* f., och Rääf upptar *has* 'ben' från Ydre (Östergötland).

Detta *has* ingår såsom senare sammansättningsled i åtskilliga okvädinsord.

I flera trakter av Skåne användes enligt Klinghammers handskrivna ordbok över Skåne-målet *drahas* m. 'långsam, senfärdig människa' (i Rönnebergs, Bjäre, Luggude, Åsbo, Onsjö, Färs, Frosta, Torna, Bara härader), och han jämför med rätta det i danska mål använda *dragskank* 'den som släpar benen efter sig'. Dessutom brukas enligt Klinghammer i Torna *drahas* även i betydelsen 'väg som sträcker sig uppför någon betydligare backe'. Så kallas även en hög och brant backe vid Arild (Luggude härad). Rietz känner från Blekinge *drahasa-li(d)* f. 'långsluttande backe, der man vid uppgåendet länge drager *hasarne* efter sig'.

I Bornholmskan finnas (jmf. Espersens ordbok) åtskilliga okvädinsord eller dylika närstående ord på *-hās*.

Jämte *draddhāl*, sammansatt med *dradda* 'ved uagtsomhed lade ngt falde' och *hāl* 'calx', finnes även det synonyma *draddhās* 'en som er dratvorn'; om kvinnor brukas det därav avledda *draddhāsa*.

Till *drabba* 'gaae og tabe, hvad man har i hænderne' hör *drabbhās* m. 'en som er dratvorn', vilket även har formen *drabbes* (jmf. ovan s. 201).

Till *pāsa* 'gå langsomt og slæbende; trække benene efter sig' höra *pāshās* m. och *pāshāsa* f. 'en som pasar'.

Till *slāsa* 'være slusket og skødesløs med sin gjerning' hör *slāshās* m. 'som *slasar*'.

Till *pløddra* 'pløddra sei te, søle sine klæder' finnes *plødderhās* m. med fem. *plødderhāsa* 'som har den uvane at søle sig til' (Espersen s. 463).

Från Jutland anför Feilberg t. ex.

skrævehas, 'skældsord; vigtig, hoven person, som skræver med benene'.

strækhas = *strægtehas* 'person som strækker godt ud, når han går, el. som føjter omkring'

även *vindhas* 'vindböjtel' — *snothas* 'skældsord' (*snot* 'näse-slim').

Av de anförda exemplen framgår, att i komposita på *-has* detta ursprungligen haft betydelsen 'has, ben' (ex. bornh. *pāshās* 'en som pasar' till *pāsa* 'trække benene efter sig'), men att denna sammansättningsled *-hās* blivit »produktiv», dvs. använts till nybildning av komposita med nedsättande betydelse, utan att *-hās* i dem har kvar betydelsen 'has, ben' (ex. bornh. *slāshās* till verbet *slāsa* 'være slusket og skødesløs med sin gjerning').

I Ordbog over det danske sprog, grundl. af Verner Dablerup, anföras band 7, sp. 913 rad 47 flera ord med *has* till senare led: *kludder-*, *snot-*, *drathas* etc. Redaktören av detta parti av ordboken (Aage Hansen) synes vara tveksam, huruvida *-has* utgått från *has(e)* 'hare', som lånats från ty. *hase*, eller från *has(e)* 'sene paa bagsiden af knæet'. Det torde vara otvivelaktigt att det senare är fallet i vissa bland de anförda komposita.

Liksom *has* ingår såsom senare sammansättningsled i det skånska okvädinsordet *drahas* 'en som drar på benen', och liksom *has* likaledes utgör senare kompositionsleden i ganska många okvädinsord uti skilda danska bygdemål, så ingår — menar jag — samma *has* under formen *-as* såsom senare kompositionsled i flera okvädinsord eller dylika närstående ord uti svenska bygdemål.

När Västgöta-målet t. ex. använder *dangla* 'gå utan hållning' (jmf. riksspråkets *dingla*) och vid dess sida okvädinsordet *da'nglas* 'en som går utan hållning', så är det helt naturligt, att av *dangla* och *has* bildats *dangl[h]as* 'en som danglar (dinglar) med benen'. I senare kompositionsleden *-has* 'ben' har *h*-ljudet förlorats i relativt oakcentuerad stavelse efter föregående konsonant, liksom detta ofta är fallet i det från lågtyskan lånade *bönhas* (1622), *bönhās* (1621): *bönās* (1640; ännu Weste 1807) 'fuskare' (mnt. *bonehase*, av språkkänslan uppfattat såsom en sammansättning av *bön* 'loft' och *hase* 'hare', men väl urspr. lånat från gr. βάνυσος; jmf.

SAOb.). Senare kompositionsleden förlorar ofta *h* efter konsonant i relativt oakcentuerad stavelse även t. ex. i *Stock[h]olm*, *Ka²rls[h]am[n]*. Så ock redan i fornsvenskan i avledningsändelsen *-het* t. ex. *ogudheliket* och uti ortnamn på *-[h]em* såsom *gudem* 'Gudhem' SD. I, 400 (år 1260), *warnem* 'Varnhem' SD. I, 520 (1277).

Förhållandet är ett likartat i det västgötska *spra¹tllas* 'mansperson som är obalanserad och hållningslös', egentl. 'som sprattlar med benen'; av *sprattla* och *has*.

Så ock i det västgötska *så¹las* 'långsam och slabbig person', egentl. 'långsam i benen'; av *såla* 'söla' och *has*.

På liknande sätt kan man fatta det småländska *kli¹as* 'klåfingrig person', egentl. 'en som kliar (klår) benen'. Det intervokaliska *h* i **klihas* kan ha förlorats under inflytande från ord sådana som *sprattlas* etc. med konsonant före *h*.

Det nordskånska okvädinsordet *Ty¹gas* har måhända till första led det i Småland använda, av Rietz anförda *tyk* 'svin' (i sammansättning *tyka-so* 'sugga'). *Tyg[h]as* ursprungligen 'svinhas'?

Ovan s. 204 har jag framhållit, att vissa av de skånska okvädinsorden på *-es* ljudlagsenligt kunnat uppstå ur ett äldre *-as* (liksom i *sön¹des* uppstått ur i *sön¹da[g]s* etc.). Så kan fallet vara i vissa ord i Ljunits härad (syd-Skåne). Det till *di²ngtja* 'gå med slängande rörelser' hörande *di¹ngtjes* 'slankig, gänglig karl' kan t. ex. tidigare ha hetat **di¹ngtjas* egentl. 'slänghas' — det till *do²mpa* 'gå med tunga, klumpiga steg' hörande *do¹mpes* 'grov, klumpig karl' kan ha hetat **do¹mp[h]as*. — Till *dri²bba* 'dröja, söla' hör *dri¹bbes* 'en som sölar', som kan ha utgått från **dri¹bb[h]as* egentl. 'en som sölar (dröjer) med benen'.

Dock kunna dessa skånska ord på *-es* även ha *Jens* till senare kompositionsled.

Jmf. även det bornholmska *drabbhas*: *drabbes* ovan s. 204.

Från komposita på *-[h]as*, där denna sammansättningsled ursprungligen betydde 'has, ben', men där dess betydelse förbleknat, spred sig avledningsändelsen *-as*, dvs. att den blev produktiv; härigenom kan man ha fått *sna¹ttras* 'pratmakare' osv. Jmf. att (såsom nämnt s. 207) i danskan (bornholmskan osv.) betydel-

sen av senare kompositionsleden *-has* 'has, ben' ofta förbleknat, och att det därför kan användas såsom ett medel att bilda okvädinsord.

Det bör övervägas, huruvida icke (utom *has*) även det synnerligen populära mansnamnet *Hans* ingår såsom senare led i vissa okvädinsord på *-as* och i dylika närstående ord, liksom det med *Hans* ursprungligen etymologiskt identiska *Jens* (båda utvecklade ur *Johannes*) givit upphov åt avledningsändelsen *-es* (*-is*) i åtskilliga danska ord med nedsättande betydelse.

Jag erinrar om följande.

Ej blott i svenskan utan även i de närstående språken danskan och tyskan ingår *Hans* såsom senare led i ett stort antal appellativiskt använda ord.

Så upptar Dahlerups ordbok t. ex. (VII spalt 868) *klodshans*, *pralhans*, *fabelhans*, *smalhans*, och den anmärker, att *Hans* särskilt brukas såsom beteckning för eller öknamn till »en dum, klodset el. ubehøvlet person» (ex. »hvis det ikke er sandt, saa vil jeg hedde Hans o: saa maa du spotte mig, gøre nar af mig»). — Feilbergs ordbok har även *bukse-*, *gal-*, *grise-*, *plæbbre-*, *skotte-*, *stram-*, *sulten-*, *tosse-hans*.

Grimms Wörterbuch upptar (under H sp. 457 stycket 1 nfr.) sexton sammansättningar med *Hans* till senare led, t. ex. *federhans*, *gaffhans*, *kalthans*, *pochhans*, *prahlhans* etc., och ordboken anmärker: »Hans bekommt aber ... einen niedrigeren nebensinn, namentlich ist er in einer anzahl von compositen verwendet, wo die bedeutung 'kerl' ... hervortritt». — I Sprachschatz der Sassen yttrar Berghaus om namnet *Hans*: »Soust verknüpft man mit dem worte im gemeinen leben einen verächtlichen begriff und bildet mit ihre [läs: ihm] zum theil ganz grobe schimpfwörter» (s. 649).

Dahlgrens glossar antecknar från äldre nysvenskan *grothans* 'storman' (P. Svart Krönika), *storhans* 'kaxe' (Gustav II Adolf), *prålhans* (Lucidor), *Gästebode Hans* (Sylvius). I Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan s. 113 ff. har Hjelmqvist (hvarom min vän professor Tuneld erinrar mig) sam-

lat en mängd (femtiofyra stycken) dylika komposita: *bråk-hans*, *dret-hans* 'smuts-hans', *skrik-hans* osv.

Det är naturligt, att liksom man till *bråk*, *bråka* bildat *bråk-hans* 'bråkare, bråkmakare', man till *klabb*, *klabba* kan ha bildat det västgötska **kla¹bb-hans*, senare *kla¹bbas* 'klabbare'.

Ljudlagsenligt skulle nämligen **kla¹bbhans* med akc. 1 och med en ur semifortis försvagad levissimus på ultima övergå till *kla¹bbas*. I **klabbhans* förlorades *h* efter konsonant liksom i *bön[h]ås*, *Stock[h]olm*, *Ka²ls[h]am[n]* etc. (se s. 208). Vidare har i svenskan *n* förlorats framför *s* i levissimus-stavelse (dialektiskt kanske även i svag levis-stavelse); jmf. Noreen i Ark. nf. II, 336 ff., Aschw. gr. § 317: 2. Dylik *n*-förlust föreligger t. ex. i fsv. i *morghons*: i *morros*¹ 'i morse' Linné Öländska resa s. 148 (jmf. da. *i mores*) — fsv. i *aftons*, *i aftens* (början av 1500-talet): i *afftes* BSH. IV (1471), *i jafftes* BSH. V flera ggr (1505 osv.) 'i går afton'; jmf. da. *i aftes* — fsv. personnamnet *Læbin*: *Læbistum* Västmanland SD. ns. I (1407), nu *Läbbesta* — fsv. *Larens*: ä nsv. *Lares*, *Laris* (citats hos Vendell Språket i Peder Swarts Krönika s. 11). Jmf. även hos Falkman s. 39, 138 de skånska ortnamnen *Hemmingædyngæ* (1283), *Hemendtzdynde* (1610): nu *Hemmesdyngæ* — *Hemmingsorp* (1404), *Hemindstorp* (1567): nu *Hemmesstorp*, och särskilt att (se G. Billing Åsbomålets ljudlära s. 175) i Åsbomålet i nord-Skåne *Gödmanstorp* blivit till *Jömmastorp* och Personnamnet *Klementsson* till *Klämmesen*.

Såsom smeknamn till *Hans* brukas som bekant i nysvenskan *Hasse* med assimilation av *ns* till *ss*. Det är möjligt, att vid denna assimilation den omständigheten spelade en roll, att **Hanse* (*Hasse*) var relativt oakcentuerat i flera ställningar i satsen, t. ex. *Hässe Kårlsson* etc.; *god dag, Hässe* osv. Dock bör det nämnas, att åtskilliga nsv. manliga smeknamn ha ljudgruppen kort rotvokal + lång konsonant + ändelsevokal: *Pelle*, *Olle*, *Kalle*, *Nisse* etc., och denna omständighet kan ha spelat en roll även vid bildandet av formen *Hasse*.

¹ I *morros* har väl uttalats med akc. 1, liksom fallet nu är med *i mo¹rgon*.

Även i norskt umgängesspråk användas vissa tvåstaviga ord på *-as* med nedsättande betydelse. Så upptages *fulas* 'listig person) fuling' av Schjøtt Dansk-norsk ordbog (1909), Falk og Torp Etym. wb. (s. 1308), Vidsteen Dansk-norsk ordbog (1907), Ivar Alnæs Norsk uttaleordbok (1910), Krogsrud og Seip Norsk riksmålsordbok (1924; *fulas* med plur. *fulaser*). Beckman översätter i Dansk-norsk-svensk ordbok (1907) *fulas* med 'lurifax' (skämtsam). Ordet *tykkas* översättes 'dicksack' av Falk-Torp¹, och det upptages även av Krogsrud og Seip.

Liksom det svenska dialektiska *klabbas* 'klabbare' uppstått ur **klabb-hans* (**klabb-Hans*) osv., så ha enligt min uppfattning de norska *fulas*, *tykkas* utvecklats ur **ful-hans* (**ful-Hans*), **tykk-hans* (**tykk-Hans*). I ledigt samtalsspråk i staden Oslo och i flera norska bygdemål har *hans*, genitivus sing. till pronomenet *han*, förlorat *n*-ljudet, så att *hass*, 'ass eller åss uppstått; stundom med alternativt bibehållande av den äldre formen *hans*. Så upplyser Amund B. Larsen »Kristiania bymål, vulgärsproget med henblik på den utvungne dagligtale» s. 112, att pronomenet *hann* heter i genitivus dels (såsom »betonet») *hans* och *hass*, dels (såsom »ubetonet») *ass*. Aasen Norsk grammatik s. 181 upptager såsom genitiv till *han* formerna *hans*, *hass* och 'ass; jmf. även Ross ordbok s. 296, där det även upplyses, att målet i Aaserall (Mandals fogderi) har gen. *haas*. Enligt Birger Martinussen Maalet i Bø (i Vesteraalen) s. 17 har gen. till *hann* formen *hass*. Så ock målet i Hemna enligt P. E. Sivertzens monografi över detta mål s. 15.

Det är självklart att formerna t. ex. i Oslo-målet uppstått sålunda: gen. sg. *hans* (till pron. *hann*), akcentuerat med fortis, kvarstod oförändrat, men akcentuerat med infortis i satssammanhanget blev *hans* till *hass*. Senare användes även *hass* såsom fortis-form, under det att *hass*, akcentuerat med infortis, övergick till *ass*.

Också i Sverige kan gen. sg. *hans* (till pron. pers. *han*)

¹ Så vitt jag förstår, är det icke skäl att med Falk och Torp sammanställa de norska *fulas*, *tykkas* med svenska bildningar sådana som *tjockis*.

dialektiskt ha förlorat *n*-ljudet framför *s*; så heter (enligt Lars Levander Älvdalsmålet i Dalarna. Ordböjning och syntax (1909) s. 63) denna form i Älvdalsmålet *oss* såsom »betonad», *os* såsom »obetonad».

Liksom nyno. *hans*, gen. sg. till *hann*, i infortis-ställning övergick till *ass*, så övergingo nyno. **ful-hans* (**ful-Hans*), nysv. **klabb-hans* (**klabb-Hans*) till *fulas*, *klabbas* osv.

När i många (väl de flesta) nsv. mål gen. sg. *hans* (till *han*) bibehåller *n* även uti infortis-ställning i satsen, så beror det naturligt dels därpå, att fortis-formen *hans* med kvarstående *n* segtrat, dels därpå att gen. sg. *hans* bevarat *n* under inflytande från nom. sg. *han* och ack.sg. *han* med slutljudande *n*.

Emellertid är det troligt, att också andra element än de nu avhandlade ingå såsom senare kompositionsleder i vissa talspråksord på *-as*. Ett sådant är det av mig i Några svenska etymologier (i Sv. landsmål XV nr 8) s. 11 ff. behandlade *gubbas*, som i norrländska talspråket användes i betydelsen 'gubben' (»måntrö gubbas blev ond»). Ordet utgör en sammanställning av *gödhbas* 'arbetsförman'; **gödhbas* blev till *gu'bbas*.

Som bekant har bibelspråket haft rätt stort inflytande på talspråket. Man har därför skäl att tillse, huruvida icke ord finnas i bibeln, hvilka kunnat spela en roll vid stadgandet av svenska ord på *-as* med nedsättande betydelse (jmf. ovan s. 198). Detta är helt visst fallet. Bibeln använder såsom appellativa substantiv med nedsättande betydelse några tvåstaviga mansnamn på *-as*, och ett och annat bland dem kunna rent av brukas såsom appellativer. Anlitande Hjelmqvists »Bibliska personers namn med sekundär användning», meddelar jag följande:

Det bekanta namnet *Judas* brukades fordom och brukas alltjämt rent av såsom okvädinsord i betydelsen 'en usel bedragare', 'en arg förrädare' t. ex. *du gamle Judas* (Jolin), *Eländige Judas* (Jolin). Det är vanligt i svenskt och även i finländskt talspråk. Redan från 1674 har Hjelmqvist citatet *en arger Judas*, från år 1558 sammansättningen *en Judasze leek*. I betydelsen 'förrädare'

brukas *Judas* i flera andra språk såsom danskan, tyskan, engelskan, franskan. Se härom Hjelmqvist s. 199 ff.

Tomas, namnet på den tvivlande aposteln, begagnas, enligt Hjelmqvist »ej sällan mer eller mindre appellativt i betydelsen tvivlare», och detta såväl i den högre stilen som i hvardaglig framställning, t. ex. *wara Thomas* (Runius omkr. 1707). I denna betydelse är *Tomas* allmänt i hela Sverige och förekommer även i Finland. Se ib. s. 197 ff.

Dialektiskt användes *Lukas* i betydelserna 'liver, lurifax' (i mellersta Bohuslän, Göteborg, Småland osv.) och 'drulig, dum person' (Hälsingfors). Hjelmqvist s. 232.

I skånskt bygdemål brukas *Kaifas* såsom okvädinsord enligt Wranér (se ib. s. 224). Det tvåstaviga *Jonas* med akc. 1 är även ett populärt namn. Däremot ha tre- och fyr-staviga bibliska namn sådana som *Ba¹rrabas*, *Tobi¹as*, *Eli¹as*, *Esa¹ias*, *Sakari¹as*, *Anani¹as* osv. väl knappast i nämnvärd mån influerat på svenska två-staviga okvädinsord på *-as*.

Alltså:

I flera svenska bygdemål brukas om män tvåstaviga substantiv på *-as* med akc. 1 och med nedsättande betydelse, t. ex. (i Västergötland) *spra¹ttlas* 'mansperson som är obalanserad och hållningslös' (egentl. 'som sprattlar med benen').

Dessa okvädinsord ha till god del uppstått ur komposita med *has* 'ben' ('bakre extremiter') till senare led: **sprattlhas* > *sprattlas* osv. Jmf. det skånska (i flera bygder använda) *dra¹has* 'en som drar benen efter sig' och sådana danska okvädinsord med *has* 'ben' till senare led som de bornholmska *drabbhäs* 'uvirksom person, drog', *draddhäs* 'en som er dratvorn', *pāshās* (till *pāsa* 'gaa långsamt og slæbende') osv.; de jutska *strækhas* 'person som strækker godt ud, naar han gaar', *skrævehas* 'som skræver med benene' etc.

Säkerligen ha dessutom de svenska bygdemålsorden på *-as* med nedsättande betydelse delvis utgått från komposita med det synnerligen populära mansnamnet *Hans* till senare sammansätt-

ningsled, så att t. ex. *kla¹bbas* 'klabbare' uppstått ur **klabb[h]a[n]s* osv. Jmf. att i norskt samtalsspråk (i Oslo) t. ex. **fūlas* 'listig person' utvecklats ur äldre **fūl[h]a[n]s* med förlust i infortistavelse av *n* framför *s*, liksom *ns* blev till *ss* uti relativt oakcentuerad satsställning i nynorska *hans* > *hass*, 'ass, genit. till pron. *han*.

Den på dessa sätt uppkomna svenska avledningsändelsen *-as* blev senare produktiv.

I några om män använda benämningar på *-as* föreligga säkerligen andra ord såsom senare kompositionsleder (ex. *gu¹bbas* 'gubben'; se s. 212); om *bön[h]as* se s. 207.

Vissa i bibeln brukade populära tvåstaviga mansnamn på *-as* med akc. 1 och med förklenande bibetydelse (ex. *Judas*, *Tomas*) ha bidragit till stadgandet av de inhemska förklenande benämningarna på *-as*.

Olika danska bygdemål bruka om män tvåstaviga benämningar på *-es* (även vissa på *-is*) med nedsättande betydelse; så är t. ex. fallet i bornholmskan (ex. *dalkes* 'een der f. ex. har en dinglende gang') och i jutskan (ex. *stompes* 'et lille barn', *snorris* 'selvklog person'.) Gering förklarar enligt min uppfattning väsentligen riktigt den danska avledningsändelsen *-es*, *-is* ur ett äldre *Jens*, *Jins*. Också i Skåne-mål (åtminstone mål i sydligaste Skåne) brukas åtskilliga dylika tvåstaviga benämningar på *-es* med akc. 1 (ex. *do¹mpes* 'grov, klumpig karl'). Även i dessa mål har *-es* väsentligen uppstått ur mansnamnet *Jens*. Kanske har dock den maskulina avledningsändelsen *-es* i vissa skånska mål (och möjligen även i vissa danska mål) till någon del utgått från den nyss avhandlade ändelsen *-as*.

Lund.

Axel Kock.

Otto Jespersen: Menneskehed, nasjon og individ i sproget. 207 sider.

Denne bok er utgitt av Instituttet for sammenlignende kulturforskning og utgjør en rekke forelesninger som forfatteren holdt i Oslo høsten 1924. I overensstemmelse med planen for disse, for en større almenhet beregnede foredrag har arbeidet fått et populært tilsnitt. Fremstillingen er, som alt hvad Jespersen skriver, klar, livlig og underholdende. Til inngående drøftelse av detaljer har der ikke været plass; almensatserne har derved undertiden fått en mere absolutt form, motsetningerne er blitt mere tilspisset enn de formodentlig ellers vilde ha blitt.

Det første kapitel handler om »tale og sprog». — I striden mellom den intellektualistiske og den affektivistiske sprogbeaktning stiller J. sig avgjort sympatisk overfor den sistnevnte. Mot den setning at sprogets oprindelige funksjon er å tjene til meddelelse, setter J. sitt kategoriske: »nei, hverken dets oprindelige eller dets nuværende funksjon». Og han resymerer sin kjente teori om det eldste sprog som en mellemting mellom tale og sang med lange næsten meningsløse lydkomplekser der tjente som utslag av intense følelser (side 5). J. fjerner sig her lengst mulig fra den anskuelse at sproget efter sitt vesen er et sosialt fænomen, at intet sprog kan opstå uten samvirken av en krets av personer hvem nødvendigheten av innbyrdes forståelse tvinger til å søke felles uttrykksmidler. Hvad der skaper et virkelig sprog, er neppe individets spontane følelser- og stemningsutbrudd, men dets trang til å påvirke medmennesker i retning av dets vilje og ønsker. Imperativ og vokativ er de eldste grammatiske kategorier.

Det viktigste fremskritt i opfatningen av sprogets vesen, sier J. (s. 4), består i at man ikke lenger oppfatter sproget som en levende, selvstendig organisme, men som menneskelig virksomhet. Denne formel tør dog være for kortfattet til å være uttømmende. Ganske visst hørte man oftere sprogforskere av eldre årganger anvende ordet organisme i utide, som når de frabad sig autoriteternes innblanding i rettskrivningsspørsmål under henvisning til sprogets »naturlige» utvikling, således som den avspeiler sig i litteraturen. Men ellers var jo definisjonen av sproget som menneskelig virksomhet også kjent for disse menn, ialfall fra Humboldts skrifter. Med »organisme» tenktes vel i første rekke på det i sproget herskende formative prinsipp, altså hvad andre kaller sprogets »system», den (på assosiasjoner beroende) likevekt mellom uttrykksmidlerne som bevirker

at viktigere enkeltforandringer gjerne fremkaller tilsvarende forskyvninger i dermed sammenhengende elementer. I denne mening, altså om sprogsystemet, finnes uttrykket »organisme» ennu brukt av franske lingvister av de Saussures skole. Etter J. bunner opfatningen av sproget som en organisme i læren om en mystisk folkesjel eller folkeånd, hvad vel også, historisk sett, tør være riktig. Når den idealistiske tenker Voszler definerer »Volksgeist» som folkets åndelige egenart (hvis uttrykk sproget også efter Humboldt er), synes dog mystikken ikke så overveldende — om det enn kan holde hårdt å forklare sprogets forandringer ut fra den felles mentalitets utvikling. Og Wundts Völkerpsychologie, som J. nevner i denne forbindelse (s. 16), har dog, hvad sproget angår, et helt positivt grunnlag: hvad Wundt mener med socialpsykologi (i motsetning til individualpsykologi) er jo bare analysen av de fænomener som fremkalles ved vekselvirkning mellom et samfunds individer, først og fremst den »soziologische Auslese»; om en mystisk fellessjel er der ikke tale, om man kan gi J. rett i at ordet »sjel» helst bør undgås i denne forbindelse. Likesom J., og motsatt den franske lingvistiske skole, hevder også Wundt meget sterkt at det nye overalt stammer fra den individuelle virksomhet.

Av avsnittets øvrige innhold kan merkes den treffende kritikk av visse teser i den franske »sociologiske» sprogfilosofi, — hvis største mangel forøvrig tør være at den så ofte lar oss i uvisshet om hvori den sociale faktor egentlig ytrer sig. I stedet for Saussures distinksjon mellom *parole* og *langue* setter J. motsetningen mellom individualsprog og kollektivsprog, som ialfall har den fordel å være helt klar og uangripelig.

I to avsnitt (kap. III—IV) behandles dialekternes forhold til fellessproget. Etter J. er det blandt fagmenn herskende syn på maktforholdet mellom disse misvisende: De fleste sprogforskere er blinde for at der er samlende krefter i virksomhet som motvirker dialektkløvningen, og overser helt at disse krefter i nutiden er sterkere enn de differensierende krefter (s. 41). Hvorledes J. vil begrunne denne strenge dom, er mig uklart: utviklingen av fellessprog og dialekternes gradvise utslettelse må dog vel nu sies å være vel kjente og studerte fænomener. Derimot forekommer det anmelderen at J.'s bedømmelse av dialekternes verd ikke kan frikjennes for en viss ensidighet. Man kan nok, som almindelig regel, være enig med J. i at man bevisst bør arbeide henimot fellessprogets utbredelse på bekostning av de lokale egenmål, men å innskrenke disses betydning i nutiden til å gjelde sprogforskningen (s. 75 f.), er neppe å skifte sol og vind likelig. Likesom fellessproget er fremgått av dialekterne, således er disse fremdeles mangesteds — mindst kanskje i engelsktalende land —

levende kilder med en rigidom av sprogstoff som ennå ikke er utnyttet. For en nordmann er det unødvendig å påpeke dette. Men også i Tyskland er den klage ikke uten berettigelse at skriftsproget i altfor høi grad har avbrutt forbindelsen med folkemålene og derved har fått en abstrakt og lærd karakter, en stiv og kunstig uttrykksmåte, — en klage som da også i den senere tid har ført til en motbevegelse. J.'s sterke fremhevelse av at utviklingen går i retning av enhet og almenforståelighet trenger dessuten en innskrenkning; her som ellers i sproget er der kryssende tendenser. Mot dialektforskjellenes utslettelse står den stadig voksende differensiering av sociale grupper hvorav hver har sin eiendommelige terminologi og billedlige uttrykk. Selvfølgelig har forfatteren ikke været oppmerksom herpå; allikevel søker man i avsnittet om den sproglige lagdeling (kap. VII) forgjeves en nærmere omtale av klassesprogene.

En inngående drøftelse blir spørsmålet om sprogriktighet til del (kap. V—VI). Der oppstilles ikke mindre enn syv forskjellige synspunkter for bedømmelsen herav. Etter anmelderens mening vilde fremstillingen ha vunnet i anskuelighet om hvert av disse prinsipper var blitt opplyst av et konkret eksempel, ved analyse av et typisk tilfelle. J. forkaster den gjengse definisjon av sprogriktighet som ensbetydende med den herskende sprogbruk og setter istedet (s. 120, i kapitlet om »riktig og godt sprog»): »det sprogriktige er det samfundsmessige, det av vedkommende sprogsamfund krevde». Forfatteren hevder (s. 121 f.) at dette standpunkt ikke er det samme som det å sette bruken som det ubetinget høieste, og betegner det som en fordel at det abstrakte »bruken» er erstattet av det mere konkrete »samfundet», likesom hans definisjon intet utsier om at det samfundsmessige, den av samfundet givne norm alltid fortjener å følges, der levnes et visst spillerum for individet som medlem av dette samfund. Eftersom sprogbruken jo intet annet er enn den av samfundet — mer eller mindre offisielt — anerkjente bruk, mot hvilken norm det står enliver fritt å opponere, er det anmelderen uklart hvori J.'s forbedring egentlig består. Nogen skjelen mellen »riktig» og »godt» sprog ligger ikke direkte i nogen av definisjonene. Det er vel nok at forf. vil hevde et visst spillerum for det subjektive skjønn like over for »det samfundsmessige», men det synes litt selvmotsigende samtidig å definere sprogriktighet som »det samfundsmessige». I betraktning av at problemet sprogriktighet i første rekke er et praktisk-pædagogisk spørsmål, kan man vel vanskelig være i tvil om hvilken av de to definisjoner bør ha fortrinnet.

Kapitlet om »slang» gir, foruten en begrepsbestemmelse av navnet, en mengde, ofte meget fornøielige eksempler. Det på-

følgende avsnitt, om »sproglig mystikk», behandler navnlig en rekke tabu-fænomener hentet fra forskjellige kanter av verden. De nordiske sprog kunde her ha været mere utnyttet. Når det således (s. 173 f.) omtales hvorledes tabu kan bevirke omstilling eller bytte av lyd, burde de temmelig tvilsomme eksempler som anføres, ombyttes med nærmereliggende og mere innlysende nordiske tilfelle, som gno. *ars: rass*, *argr: ragr*, no. *ræv* (podet): *rauv*. Kap. X handler vesentlig om såkalte »skjulesprog» (som f. e. tyvesprogene). Ny for anmelderen og forbløffende er J.'s opfatning av eddaernes navneramser som »meningsløse klange» (s. 178 ff.). Som eksempler citeres dverge-, Odens- og trollkvinne-ramserne in extenso. Nogen av disse navn minner — sier forf. — om kjente ord, andre har full mening, men de fleste er tomme navn, virkningsfulle som »blot lyd» og i denne egenskap anvendelige i besvergelses. Jeg har i et lite skrift behandlet Odensnavnene og ikke funnet et eneste på hvilket J.'s sistnevnte karakteristikk har anvendelse.

Siste kapitel har overskriften »det almenmenneskelige» og dreier sig om slike likheter mellem sprogene som skyldes det felles naturgrunnlag. Fellesmenneskelig er først og fremst sprogets fysiologiske grunnlag, taleorganernes bygning. Herav følger muligheten av å opstille en almindelig fonetikk. Derimot stiller forf. sig avvisende like over for den franske skoles »generelle lydlove» og gir en treffende kritikk av Grammonts dissimilasjonslov (s. 198). Hans standpunkt er her det samme som Schuchardts, når denne mot Schleicher nekter eksistensen av almindelige lydlove og tillegger hver såkalt »lydlov» bare et i tid og rum begrenset virkefelt. Med denne undtagelse er kapitlet viet til de faktorer som kan tjene forfatterens yndlingsidé, det internasjonale hjelpesprog, således for ordforrådets vedkommende det felles grunnlag for navnegivningen og de felles kulturord, for grammatikkens vedkommende den almenmenneskelige logikk.

Mot dette mål streber på en måte hele boken, ikke mindst ved den sterke fremhevelse av at utviklingen overalt går henimot dannelse av store sprogsamfund. På hvert punkt gjør forfatterens praktiske syn på sproget sig gjeldende; og selv der hvor en hårdhendt gjennomførelse av dette syn fører til ensidighet, må man beundre den konsekvens hvormed detaljerne er føiet sammen til en helhetsbetraktning.

Hjalmar Falk.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Samanstilling av norske Ord etter Umgrip og Tyding. (Det norske samlaget, Oslo 1925).

Ivar Aasen hadde fra første stund av også andre formål enn rent videnskapelige med sitt arbeide. Han regnet det for sin hovedoppgave å løfte op det norske folkemålet til heder og verdighet og på grunnlag av det skape et rikt skriftspråk, så fullkomment som mulig.

Gjennem »Norsk Maalbunad», som ikke har vært utgitt før, får vi et levende inntrykk av hvilken vekt Ivar Aasen la på å legge et godt grunnlag for den praktisk-nasjonale oppgave han hadde satt sig.

Det første utkast til dette arbeidet, satte Aasen op alt i 1843 i en »Samling af Synonymer og Ord som i Betydningen staae nær ved hinanden». Dette første utkastet er nå for første gang trykt i »Innledning» til »Norsk Maalbunad». Da han i begynnelsen av 1850-årene utarbeidet sin normalform for norsk landsmål, var han også sterkt optatt med arbeide som stod i forbindelse med det som senere blev »Norsk Maalbunad». Han tok arbeidet op gang på gang, først i 1876 fikk han det ferdig. Av mange grunner kom han aldri til å gi det ut; men hans forskjellige arbeider (annen utgave av ordboken; Heimsyn o. fl.) har nytt godt av de studier »Norsk Maalbunad» er resultat av.

»Norsk Maalbunad» er en samling av synonymer i norsk folkemål, ordnet i fire hovedavdelinger: »Frumverket», »Emne», »Umstøda», »Mannsfora». Hver av hovedavdelingene er igjen ordnet i flere underavdelinger (Land, Vatn, Luft, Jordfang osv.) i alt 30, og disse igjen i enkeltnummer ialt 315. Selve inndelingen er vel gjennomtenkt og omhyggelig opsatt.

Det gjaldt for Aasen særlig å vise at norsk folkemål hadde nok av slike ord »som have et meget omfattende Begreb og kunne bruges i den vanskeligere Stil»; ved sin sammenstilling av den slags ord og andre ord vilde han skape »et vigtigt Hjælpe-middel ved Behandlingen af Sprogstoffet og blandt andet ved alle Udarbejdelser eller Forsøg paa at skrive i Folkesproget».

Aasen har i sin vurdering av ordene her ikke tatt hensyn til deres større eller mindre utbredelse. Det synes å ha vært det vesentlige for ham at ordene virkelig var til i en eller annen dialekt, ikke hvor langt de var kjent eller brukt. Det stemte også godt med hans og hans samtids opfatning av hvordan man skulde kunne »bestemme» et »Hovedsprog».

Naturligvis har Aasen holdt sig vesentlig til det hjemlige nedarvede språkstoff; lånord tar han sjeldnere med, og han utstyres dem ofte med citasjonstegn. — Gjennem senere leksikografiske arbeider er det dradd fram adskillig ordstoff som Aasen

ikke kjente. En kan altså ikke vente å finne en fullstendig synonymikk for norsk folkemål, selv om samlingen er rik og omfattende.

»Norsk Maalbunad» vil sikkert være nyttig for dem der søker råd til utvikling av sitt språk og sin stil. Men selv om den vesentlig skulde tjene praktisk-språklige formål, vil den også ha betydning som et hjelpemiddel for språkvidenskapen. Det er praktisk og nyttig for den å ha ordførrådet samlet etter systematiske prinsipper. For semologiske og leksikalske arbeider over norsk språk vil boken være uundværlig.

Det er professor *Sigurd Kolsrud* som har forestått utgivelsen av »Norsk Maalbunad». Alt er omhyggelig og godt utført, og i en grei og utførlig »innledning» har Kolsrud vist hvilken plass »Norsk Maalbunad» har hatt i Aasens arbeidsliv.

Didrik Arup Seip.

Hjaltesagans framväxt med särskild hänsyn till Sigurdsdiktningen.

Mytiskt upphov för hjältesagan. Müllenhoff inleder sitt arbete över Beowulf (Berlin 1889) med ett slags motto som anger hans åsikt angående hjältesaga och epos: »Jede epische sage und der inhalt jedes volksepos besteht aus zwei elementen, aus mythus und geschichte». Då denna tes formulerades, härskade ännu den gamla romantiska naturmytologien som i varje hjälte såg en solgud och i varje hans motståndare en stormdemon. Och den som inte var nöjd med solgudar och stormdemoner valde efter egen smak något annat slags heroer och demoner lika fullkomligt främmande för verklig folkföreställning. Hela denna uppfattning var möjlig blott emedan man ej i minsta mån hade studerat folklig tankegång och diktning eller över huvud försökt sätta sig in i förutsättningarna för mytdiktning.

Numera har de naturmytologiska teorierna dragit sig undan i skumrasket och är officiellt avskaffade, men detta beror mindre på att man genom studium av folkets tro och diktning kommit till bättre insikt om myternas rätta natur, än på att naturmytologien i längden ej kunde förenas med ett någorlunda sundt förnuft. Man ser därför fortfarande en del forskare söka efter eller ana myter bakom hjältesagan, fastän nu av annat slag än förr. Sedan religionsforskningen börjat lägga huvudvikten på kult och riter, i stället för på mytologien, har man börjat söka andra myttyper där man förr sökte solmyter. Man inbillar sig se dödsrikesmyter och fruktbarhetsmyter på ett lika okritiskt sätt och med lika liten insikt om traditionens rätta karaktär som någonsin solmytologerna.

Detta fasthållande vid den gamla teorien att hjältesagan är grundad på myter, kan knappast bero på annat än att man hållit fast vid den Müllenhoffska dogmen även sedan den myto-

logiska riktning som den byggde på, blivit utdömd. Och det är ofta synnerligen framstående forskare som låtit förleda sig att anlägga mytologiska synpunkter där de ej hör hemma. I min uppsats »Scyld Scefing» (Namn och bygd 1924 s. 63 ff.) har jag kritiserat ett sådant misstag, begånget av ingen mindre än Axel Olrik, som eljest på sin tid var snart sagt den främste på hjältediktningens område, just emedan han väl kände till folktraditionen. Beträffande Sigurdsdiktningen har en så framstående forskare som Fr. von der Leyen så sent som 1912 i ett förträffligt arbete om den germanska hjältesagan (Deutsches Sagenbuch II) framställt Sigurd såsom sammansatt av två gestalter, den ena den verklige Sigurd, den andre den mytiske, som till sitt väsen är släkt med Balder (s. 22, 309). Den verklige Sigurd dödas i sin säng, den mytiske i skogen, »ursprünglich im heiligen Hain». Hans färd till Brynhild tolkas som en dödsrikesfärd (s. 12), och t. o. m. burgunderna uppfattas såsom blott till hälften historiska, men till hälften såsom mytiska herrar över en rosengård som är ett dödsrike (s. 13). Dock betonar v. d. Leyen att myten blott är »*ein* Ursprung, nicht *der* Ursprung» för hjältesagan. I andra upplagan av samma arbete (1923) har dessa uttalanden avlägsnats såsom alltför osäkra. Men kvar står en tydligt uttalad uppfattning att myten är en väsentlig beståndsdel. Så framställes färden till nibelungarna såsom förmodligen en dödsrikesfärd (s. 70), och Brynhild »kommt vom Reich des Mythos» (s. 75). Siegfrieds död ställes i nära samband med Balders (s. 295): »Der Tod Siegfrieds im deutschen Nibelungenlied ist nun dem Tod Balders, wie ihn Snorri in der jüngeren Edda erzählt, seltsam ähnlich. Ganz unmöglich ist es ja nicht, dass beide Berichte auf eine alte germanische Götter- und Heldensage zurückweisen, die dann aus dem Kultus entstanden wäre. Vorsichtiger und einleuchtender ist die Vermutung, dass der deutsche Dichter und der nordische Dichter beide ein weitverbreitetes Märchen kannten, das vom bedingten Leben: es erzählt von einem Helden, dessen Kraft auf irgendeinem geheimnisvollen Zauber beruht, den eine Frau kennt und verrät». Detta är försiktigt

uttryckt, men man får det intrycket, att författarens sympati är för den mest mytiska tolkningen, och att han blott nödvungen lämnar åsido vad han framhåller såsom icke helt omöjligt.

Då en så framstående forskare alltjämt kan ge myten en så framstående plats inom hjältesagan, kan ej jag, som har en helt annan syn på saken, här underlåta att slå ett slag för min egen ståndpunkt.

Så länge man hade den övertygelsen att all folklig diktning måste börja med myter, och att all folkdiktning från början var myter, var det en helt naturlig sak, att även tro hjältesagan ha samma upphov. Men i och med att denna romantiska syn på myterna visat sig vara grundfalsk, så är allt tal om myter såsom en grundbeståndsdel av hjältesagan fullkomligt oberättigat. Orden *myt* och *historia* i Müllenhoffs tes bör nu bytas ut mot *dikt* och *minnen*. Dikten intager i den fullt utvecklade hjältesagan det ojämförligt största utrymmet, men genetiskt bör minnena sättas främst såsom utgörande hjältesagans kärna, utan vilken den icke kan uppstå.

Då jag här använder ordet dikt, menar jag naturligtvis både den i traditionen levande anonyma folkdiktningen och den enskilde skaldens individuella omdaning av stoffet. Då jag föredrager ordet *minnen* framför *historia*, är det dels emedan de olika minnena i hjältesagan så helt översvämmas och omdanas av diktningen, att de ej längre kan betecknas såsom historia, även om de har historiska beröringspunkter, dels kan hjältesagan rymma åtskilliga minnen om verkliga personer och händelser som ej har något att göra med det vi vanligen kallar historia. För att bättre åskådliggöra vad jag här menar, skall jag här ge en skiss av den bakgrund, hjältesagan har i folkdiktningen.

Minne och dikt i sägnen. Om en person upplevat något märkligt, och han berättar det just så som han själv minns det, har hans framställning ej karaktär av dikt, även om hans framställningskonst i hög grad kan bidra till att det hela väcker intresse hos hans åhörare. Ofta dröjer han vid detaljer som

fäst sig i hans minne utan att de har någon betydelse för själva ämnet, och som därför rent av verkar förvirrande och gör framställningen onödigt lång. Men andra detaljer som i verkligheten skulle kunna ha varit av vikt för att rätt bedöma saken, lämnar han kanske ute, emedan han själv ej förstått deras rätta betydelse. Så till vida kan dock hans framställning närma sig dikten, som han mer eller mindre omedvetet lägger saken till rätta för sig på en del punkter i överensstämmelse icke med vad han miuns utan med vissa förutfattade meningar, så att rätta förloppet blir i någon mån förvanskat, omdiktat.

Är en sådan upplevelse av så stort intresse, att de som hört den berättas, för den vidare till andra, övergår berättelsen från att vara ett personligt minne till att vara en tradition. Med detta ord menar man vanligen något som gått över från ett släktled till ett annat, men detta är en alldeles för trång definition. Så snart en berättelse muntligen går man och man emellan och mer eller mindre blir allmänegendom, är den en tradition och lyder helt och hållet de vanliga traditionslagarna. Det inträder då snart en påtaglig förändring i hela berättelsens byggnad. Allt sådant som för den ursprunglige berättaren hörde med till framställningen blott emedan den fäst sig i hans minne, men som ej har något intresse för den som ej varit med, lämnas snart nog ute, och återstoden blir ytterligare omdanad i överensstämmelse med allmän uppfattning och så att det blir mera verkningfullt. Denna omdaning är en stilisering, en omdiktning, om än åtminstone delvis omedveten.

Då traditionen på detta sätt tagit hand om en upplevd händelse, blir resultatet en *sägen*, och i de fall då denna grundats på en verklig upplevelse, ett minne, kallar jag den en *minnes-sägen*. Att kalla den historisk sägen blott emedan en i historien känd person händelsevis däri omtalas, eller emedan man kan identifiera minnet med en i historien känd händelse, anser jag nämligen vara missvisande.

Det är ingenting som hindrar att en sådan minnessägen kan vara fullt sann från början till slut. Det är nämligen ej

nödvändigt att något lagts till eller att något ändrats om, utan sedan allt onödigt genom traditionen skalats bort, kan den återstående kärnan under gynnsamma förhållanden förbli orörd och oförfalskad ej blott under ett par släktled utan under årtusenden, såsom framgår av överensstämmelsen mellan arkeologiska fynd i forngravar med vad allmogen förut visste att berätta om gravarnas innehåll. Genom avdrag och tillsatser, överdrifter och utbyten kan emellertid minnet, det faktiska i sägneu, ofta krympa ihop till något ytterst obetydligt eller helt och hållet trängas ut ur berättelsen. Sammanhanget med minnet finns dock kvar, och sägneu berättas allt jämt, emedan man anser den vara saun, ej för att fördriva tiden. Det är detta som ger sägneu dess säregna knappa och rättframma stil.

Till stilen tämligen likartade med minnessägnerna är ett par andra sägengrupper som emellertid ej på samma sätt haft sin utgångspunkt i en upplevelse. Den ena utgöres av *upphovssägnerna* eller de aitiologiska sägnerna¹ som på fri hand diktats för att förklara uppkomsten av naturbildningar, ortnamn, sedvänjor och annat som väckt undran och som man velat ha en förklaring på. Det är så godt som alltid ren dikt, och vad de berättar om, har i regel ej händt, men de håller sig någorlunda nära verkligheten, ty meningen är ej att åstadkomma en häpnadsväckande historia utan att ge en förklaring på någonting som diktaren själv ej vet och förstår, och på ett sådant sätt att han själv och andra kan finna den sannolik. Hur långt upphovssägneu vågar gå åt det fantastiska hållet, beror emellertid på hur okritisk diktaren och hans publik är, och man kan därför träffa mycket starka skiftningar i fråga om graden av sannolikhet bland hithörande sägner. Ej sällan apteras sägner av annat slag till att bli uphovsförklarande.

¹ Jag har tidigare kallat dessa sägner *förklaringsägner*, men finner detta namn ej tillräckligt tydligt. Man har också kallat dem *svarssägner* (svarsmytter), men då en sägen kan ha diktats som svar på även andra frågor än den om upphovet, finner jag *uphovssägen* bäst uttrycka vad saken gäller.

Den andra gruppen är av mera mångskiftande natur, och det är svårare att ge den ett fullt träffande namn. Jag kallar den *vittnes- och varningssägner*¹. De har diktats såsom bekräftelse på folktrösföreställningar, såsom varning att ej försumma de sedvänjor och riter som kräves till skydd mot trolldom och annan fara, såsom ett fullföljande av dithörande föreställningar, så att man så att säga drager ut hela konsekvensen av folktron, sålunda såsom ett slags kristalliserad folktro. Det är ej en faktisk upplevelse som utgör en sådan sägens grundinnehåll, utan vad folktron lägger in i ett visst slags upplevelse och hur den tänker sig att det hela kan utveckla sig, men framställt som om det faktiskt ägt rum. För att bättre klargöra vad jag menar, skall jag ge ett exempel: Ynglingasagas berättelse om hur Vanlande kvävdes av maran, är en minnessägen grundad på en upplevelse, en verklig händelse, lagd till rätta av berättaren i överensstämmelse med den gängse uppfattningen om vad maran är. Sägner om mannen som fångade maran genom att täppa till den öppning hon kommit in genom, och som sedan gifte sig med henne, men förlorade henne när han tog ut pluggen ur det hål hon såsom mara hade flugit in genom, denna sägen är ej och kan ej vara grundad på en verklig händelse, utan har diktats genom att låta fantasien draga ut konsekvenserna ur folktron, och den betecknar jag sålunda som en vittnessägen.

Då såväl upphovssägnerna som vittnes- och varningssägnerna i regel ej grundats på ett minne utan är ren dikt, låt vara mer eller mindre omedveten, kan detta ge dem en något annan stilkarakter än minnessägnerna. Detta betyder dock ej synnerligen mycket, då de ju av folket anses såsom sanna berättelser och i första rummet just därför väcker intresse. Sägner av olika typgrupper kan därför också lätt blandas med varandra:

¹ Än är det mera karaktären av bevittning, bekräftelse som framträder, än är det varningskaraktären, och som här inga skarpa gränser kan dragas, för jag i gruppbenämningen samman bägge synpunkterna, vilket dock ej är nödigt då det gäller beteckningen av de enskilda sägnerna.

minnes- eller vittnessägnerna kan lätt ombildas till att tjänstgöra såsom upphovssägnerna, och vittnes- och upphovssägnerna tränger ofta in i minnessägnerna och skjuter mer eller mindre grundligt undan deras ursprungliga innehåll.

I regel berättas sägnerna ej såsom tidsfördriv, utan de flickas in i talet då omständigheterna för tanken åt sådant håll. Man går kanske förbi en plats som är förknippad med något minne, och så berättas minnessägnerna enkelt och rakt på sak. Eller man kommer att nämna ett ortnamn som förefaller underligt, och så berättas upphovssägnerna om hur namnet kommit till. Eller man talar om de försiktighetsmått som måste iakttagas med nyfödda barn, och till bekräftelse berättas kanske om en person som anses vara bortbyting men också gärna varnings- och vittnessägnerna om bortbytingar och om hur man fått bytet att gå tillbaka, vilket nog inte alltid lyckas så lätt. Just vittnes- och varningssägnerna är emellertid vanligen mera fantasirika och konstnärligt komponerade, och de har därför också en starkare förmåga att fånga intresset i sådan grad, att man lätt kan glida in på att fördriva tiden med att växelvis berätta sådana sägnerna. Detta är en motsvarighet till vad som sker, då ett sällskap besluter sig för att berätta spökhistorier, som ju ofta ingenting annat är än vittnessägnerna om spöken.

I sammanhang med sägnerna måste jag också nämna *ättsagan*, bäst känd i sin isländska form, men också anträffad i blygsammare skick hos norsk och svensk allmoge. Den isländska ättsagan har en starkt litterär prägel och kan ej betraktas som folktradition i vanlig mening, men dess folkliga motsvarighet hos våra dagars allmoge kan anses som en särskild avart av minnessägnerna. Den är grundad på verkliga minnen om en släkt eller om en enskild mera framträdande persons liv. Medan sägnerna i vanliga fall blott består av en enda episod, är ättsagan lång och sammansatt av en mängd episoder. Såsom Liestöls undersökning (Norske Ættesogor, Kristiania 1922) visar, har ättsagan stor förmåga att bevara riktiga uppgifter om ättleden, om personernas inbördes förhållanden samt en hel del egendomliga

detaljer, men åtskilliga omdiktningar äger också rum, framför allt genom att mera färglösa episoder byts ut mot redan utformade sägner av olika slag. Utom genom sin längd skiljer sig ättsagan från vanliga sägner även däri, att den berättas av valda berättare för en lyssnande åhörarskara, och användes alltså som underhållning vid festliga samkväm alldeles som de egentliga folksagorna.

Beträffande spridningsmöjligheter förhåller sig de olika sänggrupperna så, att ättsagan ej alls kan spridas utanför den trängre bygd där den hör hemma; även vanliga minnessägner har i regel svårt att spridas utanför den trakt, där de ha anknytningar till orter och personer; detsamma gäller upphovs-sången, då det är något rent lokalt som den skall förklara, men ofta kan en sådan sägen finna fäste var som helst och därigenom få stor spridning. Vittnes- och varningssägnerna är för sin spridning inskränkta till det område inom vilket den till grund för dem liggande tron eller kulturformen förekommer. Det är emellertid omöjligt att uppställa fasta regler, då inom varje sänggrupp stor växling råder i detta hänseende.

Saga och myt. I skarp motsättning till sången har man brukat sätta sagan, emedan den ej av folket uppfattas såsom sann utan helt och hållet avser att roa. Denna skillnad finns verkligen, men granskar man närmare de olika diktgrupper som brukar sammanföras under benämningen *saga*, skall man snart finna att gränsen mot sången är ganska flytande. Här förhåller sig emellertid de olika grupperna på väsentligen olika sätt.

Mycket nära släkt med sången är *skämtsagan*, som vad stoffet angår ofta är grundad på verkliga händelser. Den överensstämmer även däri med sången, att den typiskt är enepisodisk, och dess liv bland folket är av ungefär samma slag, i det den kommer fram under samtalets gång. Men den kommer också lätt att i en uppsluppen krets behärska samtalet — alldeles som spökhistorier och andra vittnes- och varningssägner. Vad som mest skiljer skämtsagan från sången är att den ej fäster någon vikt vid, om det den berättar har hänt eller ej utan

blott vid den lustiga poängen, och därför brukar den ej anföra namn på personer eller orter. Medan sägnerna ej sprider sig allt för långt från sin hemort, kan skämtsagan med lätthet spridas så långt som dess skämtsamma poäng kan uppskattas. Den blir därför en vidla omkring snabbt vandrande diktning gent emot sagnens mera ort- och kulturbundna. Jag vill med detta ha framhållit att skämtsagan till uppkomstsätt och livsvillkor i grunden hör betydligt närmare samman med sängen än med den egentliga sagan.

Ungefär detsamma kan sägas om *djursagan*. Även den är nämligen enepisodisk och lever samma liv bland folket som skämtsagan och varningssängen. En mycket stor grupp motsvarar till hela sin karaktär upphovssägnerna och berättar om hur och varför de olika djuren ha fått sina egenheter. I övrigt kan djursagorna sägas ha diktats med samma förutsättningar som vittnessägnerna.

Större olikhet med sängen visar *undersagan* med sin mera konstfulla mångepisodiska komposition och sin karaktär av helt fri underhållningsdikt. Den berättas icke i förbigående, utan en särskild berättare utses därtill av en skara åhörare som tyst hör på. Men är undersagan sålunda skarpt skild från de typiska sängerna i fråga om komposition, lynesriktning och liv, så får man därför ej tro att den saknar samband med dem. Ett ganska stort antal sagor har nämligen uppenbart uppstått ur varningssägner genom utvidgning och omarbetning. Så har t. ex. sagan om djurbrudgummen (Amor och Psyche) utvecklats ur en varningssägen om lbrutet äktenskapstabu, och dylika sägner träffas också hos snart sagt alla folk. Därjämte finns det naturligtvis också undersagor som diktats alldeles på fri hand, men det är ingenting som hindrar att sagodiktningen börjat med anslutning till varningssägner, fast man sedan fortsatt på fri hand i samma stil. — Gränsen mellan varningssägner och undersagor är för övrigt ej skarp. Åtskilliga varningssägner är så pass kraftigt utvecklade, att de mära nog kan uppfattas som undersagor. Och går man genom varianterna av t. ex. sagan om Rumpelstilzchen,

skall man finna att en mycket stor del av dem är typiska sägner, medan andra är av rätt obestämd karaktär. Dessutom måste man räkna med att vittnes- och varningssägner i äldre tider, då man var naivare och mindre kritisk än nu, vågat avvika längre från verkligheten än senare, emedan man då kunde tro på vad som senare föreföll orimligt. Då har alltså avståndet i fråga om fantasi varit mindre än nu mellan de båda diktgrupperna.

Bland folkdiktningen kan *myten* ej göra anspråk på en självständig ställning varken genom innehåll eller form. Ordet *myt* kan beteckna vilken berättelse som helst i vilken gudomligheter eller med dem jämförliga krafter är verksamma, men det är i övrigt ej fråga om någon särskild diktart. Det säger sig därför själv att olika myter kan ha den mest olika härkomst, karaktär och historia, även om de träffas hos ett och samma folk. Det finns sålunda rent litterära myter som dock i detta sammanhang har mindre intresse. I den mån myten är folklig och tillhör traditionen, måste den tillhöra någon av de folkliga berättelsearterna. Vanligen är den en sägen, helst vittnes- och varningssägen eller upphovssägen, men också minnessägen, i den mån dess verklighetsinnehåll tolkats såsom ett gudomligt ingrepp. Men myten kan också uppträda som skämtsaga, djursaga eller undersaga ehuru mindre ofta och vanligen blott sekundärt.

Då man skiljer mellan myter och andra folksägner, blir denna skillnad väsentligen en skillnad i åtkomstsättet: myterna som handlar om hedniska gudar och kulter, kan ej leva kvar sedan en ny religion besegrat den gamla, under det sägner om vanliga människor och lägre naturväsen o. d. fortsätter sitt liv bland folket oberoende av religionsbytet. Även sådana sägner måste emellertid dö, då den till grund för dem liggande uppfattningen ändras, så vida de ej kan anpassa sig till de nya förhållandena. Myterna finner man sålunda i regel blott i gamla skrifter från hedendomens egen tid eller de närmaste århundradena därefter. Endast i sällsynta undantagsfall har myter genom omdiktning till större överensstämmelse med ny trosuppfattning kunnat fortleva såsom tradition. Det är emellertid tyd-

ligt att myterna varit underkastade samma lagar som råder inom de diktgrupper ditt de hör, utom i de fall då de fått en rent kultisk användning; vilket ju medför en särställning.

Hjältésaga och folktradition. Redan förut har jag framhållit att hjältésagan bygger på minnen. Den vill liksom sägnen berätta om något verkligt och vill bli trodd. Så tillvida är den alldeles avgjort närmast släkt med sägnen. Men den nöjer sig ej med sagnens enkla och opartiska relaterande, utan den vill höja stämningen, rycka åhöraren med sig i beundran för en hjältes lysande brägger och väcka ett elegiskt patos hos honom genom sin skildring av hjältens död. Diktaren lägger själv mer eller mindre tydligt sina känslor i dagen och vill att hans åhörare skall dela dem.

En sådan diiktning kan svårligen växa fram ur en vanlig sägen- (eller myt-)diktning utan kräver mera levande minnen. Diktaren har antingen själv sett och älskat den hjälte han besjunger, eller fått beundran och kärlek till honom inplantade i sig av personer som stått honom nära. Vill man förnimma något liknande hjältésagans atmosfär, skall man lyssna till gamla trotjänares berättelser om den älskade husbonden, vars fel visserligen kan beröras, men blott för att ge relief och färg åt den idealbild av husbonde, som i olika situationer målas upp för åhöraren. Och skildringen får starkast liv och värme, då även åhöraren står i något slags förhållande till skildringens hjälte, eller då de för tillfället rådande förhållandena bildar kontrast mot den gamla goda tiden.

Men har hjältésagan sprungit fram ur en sådan levande och personlig kärlek, utesluter detta att vanliga sägner eller — vilket är det samma — myter skulle ha bildat dess utgångspunkt, ty de kan ej sätta hjärtesträngarna i dallring. Och lika orimligt är det att en hjältedikt kunnat uppstå ur den såsom ren fiktion uppfattade sagan. Att bipersoner kunnat utan verklighetsförebilder diktas in i hjältedikten, särskilt sedan den svällt ut till epos, måste medges såsom en möjlighet, ehuru även dylika i många fall kunnat identifieras med verkliga personer. Men

huvudpersonerna har alltid varit verkliga personligheter som var på sitt sätt imponerat på sin omgivning.

Det är sålunda beundran och kärlek till en verklig hjältegestalt som har bildat utgångspunkt för hjältesagan, men just detta gör att överdriften blir en viktig stoffomdanande faktor, och utsmyckningsmotiv drages med förkärlek in i framställningen. Sådana utsmyckningsmotiv hämtas i första rummet från sägnen, då de ej diktas på fri hand. Därvid kommer de mera rikt utbildade vittnes- och varningssägnera särskilt i betraktande, och då deras innehåll uppfattas såsom i viss mån allmängiltigt, så att vad de berättat om, lätt kan tänkas upprepas, uppfattas det ingalunda såsom orimligt eller osannolikt att hjältesagans hjälte kunnat råka ut för samma sak som man förut hört berättas om andra personer och i annat sammanhang.

Ju längre man kommit från hjältens egen tid, och ju mera diktningen om honom alltså kommer att vila på tradition i stället för på levande minnen, desto djärvare fantasimotiv vågar hjältesagan använda. Så småningom tränger även folksagomotiv in, i den mån de kan förefalla någorlunda rimliga, och därvid är att märka, att mycket som man i egen tid och eget land finner vara omöjligt, uppfattas såsom möjligt i förgången tid och i för diktaren och hans publik främmande land. Därför har Beowulf-dikten ej blott bruk för sägenstoff utan även för ganska fantastiskt sagostoff, men det har förefallit någorlunda sannolikt, dels emedan händelserna förlagts till forntiden, dels emedan mycket som ej kunde tänkas ha inträffat i England, föreföll rimligt då skådeplatsen var Danmark.

Att hjaltdikten förlägger sin handling till en fjärran tid och ett fjärran land, är emellertid ej den enda omständighet som är av vikt beträffande sagomotivs och sagoepisoders upptagande i hjältesagan. Ett sagomotiv som för åhörarna är känt såsom sådant, kan av dem i många fall uppfattas som ett sägenmotiv, alltså som något som stundom förekommer och som därför även den besjungne hjälten kan ha haft att göra med. En längre sagoepisod kan däremot ej gärna hämtas från en av åhö-

rarna känd folksaga, emedan den då genast skulle kännas igen såsom fiktion. För att en sådan episod skall kunna införlivas med en hjältesaga, kräves det att den folksaga, som den hämtas från, *icke* tillhör det egna folkets tradition. Den *måste* importeras från ett främmande land. Det är därför ej en tillfällighet, att Beowulfsången lånat stoffet till sagan om kampen med hafstrollen från irisk diktning eller att den tyska Sigfridstraditionen lånat den östeuropeiska sagan om prins Ärta och ej den inhemska om björnsonen, såsom jag tidigare visat, eller den ryska sagan om den starka prinsessan, såsom jag i en följande uppsats skall visa. Den inhemska traditionen *kunde* för sådant ändamål ej användas.

Minnen i Sigurdsdiktningen. Tillämpar man på Sigurdsdiktningen, vad jag här sagt om hjältesagan i allmänhet, så får man visserligen ej uppfatta innehållet som historiskt, men huvudpersonerna kan ej ha varit diktade utan måste ha varit verkliga och med stor sannolikhet historiska. Så har Sigurd, Brynhild, Gudrun och väl även Högne var för sig varit betydande personligheter, som gjort ett starkt intryck på sin samtid, även om de ej alla kan identifieras med i historiska källor omtalade personer.

Det finns ingen anledning att betvivla, att Brynhild är identisk med den västgotiska kungadottern Brunichild, drottning till konung Sigibert av Austrasien. Hennes betydande, kraftiga och ädla personlighet och hennes stolta strid med landets stormän har tydligen gjort ett djupt intryck på folket, och hennes namn ingår ännu i en del ortnamn. Det är ej att undra på om hon kommit att uppfattas som sköldmö och valkyria.

Vad hennes make Sigibert beträffar, är hans namn visserligen språkligt sett ej alldeles identiskt med vare sig Sigurd—Sigward eller Sigfrid, men detta betyder föga. Den första stavelsen fastnar lättast i minnet, och den senare kan lätt på grund av halv glömska felaktigt rekonstrueras. Sigibert var en tillräckligt lysande gestalt för att bli föremål för hjältediktens intresse. Både hans krigiska bragder, hans rikedom och hans

genom en kvinna anstiftade mord har förmått sätta fantasien i rörelse, och han visar så god överensstämmelse med hjältesagans Sigurd—Sigfrid som man kan önska.

Fredegunda, Chilperiks av Neustrien gemål, kan vara delvis identisk med Gu(n)drun, fast det är större olikhet i fråga om namnen än den som råder mellan Sigibert och Sigurd. Men även hon spelade en så framträdande roll såsom vållande Sigiberts död och som motspelerska mot Brunichild, att det ligger mycket nära till hands att i henne söka motsvarigheten till Gudrun — Kriemhilt. Om man här vill anmärka att Brunichild och Fredegunda hade helt andra roller i verkligheten än Brynhild och Gudrun i dikten, så bör man komma ihåg att omkastade roller ej är något ovanligt i traditionen. Dessutom måste man, för att jämförelsen skall bli rättvis, från dikten subtrahera först och främst allt det som ej kan ha varit verklighet utan är ren dikt (den sovande mön innanför eldslågorna, falcken som visar Sigurd vägen till tornet, Sigurd såsom Gunnars hjälpare vid frieriet o. d.). Subtraheras måste också alla de förvauskningar, som kommit till genom att burgundersagan knutits till Sigurdsagan. Detta har nämligen ej kunnat ske utan att fullständigt ändra om det hela genom att i båda sagorna mycket måst skäras bort och annat läggas till. Blott namnen har någorlunda bibehållits samt några små ansatser till verklighetsstoff, vilket dock omkastats och nästan drunknat i vad det nya stoffet har fört med sig.

Den nordiska traditionens Hjalprek är blott ett namn men synes närmast motsvara det frankiska kunganamnet Chilperik, som bl. a. bars av Sigiberts broder, Fredegundas gemål. Huruvida namnet Högne—Hagen kan ha haft något att skaffa med avarernas *Chagan* som Sigibert hade att kämpa mot, lämnar jag därhän, men saken kan förtjäna en prövning. Skulle så vara fallet, måste Hagen eller åtminstone hans namn från början ha tillhört Sigurdsdiktningen, ej burgundersagan, vilket även i någon mån antydes av hans epitet »från Troja», då just frankerna gjorde anspråk på trojansk härstamning. Sigiberts broder Gunthchramn

av Burgund kan genom sin namulighet med Gundikarius av Burgund ha förmedlat förbindelsen mellan de båda från början helt skilda sagokretsarna. Benämningen *Nivlung* kan rimligen hänga samman med staden Nivelles eller Nyvel i Brabant, då ändelsen -ung eller -üng åtminstone i de nordiska språken väl så ofta betyder härkomst från eller samband med en viss ort som härstamning från en viss person. (Holz, Sagenkreis der Nibelungen, 1914, s. 79.)

Den som finner överensstämmelsen mellan de här omnämnda historiska personligheterna och deras motsvarigheter i dikten allt för ringa, bör erinra sig, att denna överensstämmelse dock är fullt lika stor som den mellan Dietrichdiktningen och vad vi vet om den historiske Theoderik eller mellan vilken annan germansk hjältedikt som helst och de av oss kända historiska fakta. Vad jag härvid anser vara det bärande för identifieringen, är ej så mycket detaljfrågor som just det förhållandet, att ingen annan germansk hjältediktning har kvinnor som huvudpersoner. Under det att Sigurdsdiktningen, som är av frankiskt ursprung och måste höra närmast samman med merovingisk tid, sålunda jämte titelhjälten har två kvinnor såsom huvudpersoner, finner man här en merovingisk konung och hjältegestalt med nästan samma namn och två kvinnogestalter med stora mått såsom hans hustru och svägerska. Den ena har alldeles samma namn som den ena av diktens hjältinnor. Det är denna likhet som jag finner så slående att jag icke tvekar att uppfatta just minnet av Sigibert, Brunichild och Fredegunda såsom Sigurdsdiktningens innersta kärna.

Att man ej hittills velat gå in på denna identifikation, har delvis berott på att man för starkt betonat *historia* såsom beståndsdel av hjältesagan och därför krävt större överensstämmelse med historiska fakta än vad här föreligger och vad hjältedikt brukar förete. Delvis har det varit emedan man i Sigurd velat finna en för hela den germanska världen mera betydelsefull hjälte, t. ex. en sådan som romarnas besegrare Arminius. Delvis har det varit de förtwivlade försöken att förklara hela Sigurdsagan mytiskt och önskan att få i hjältens öde se en urgammal

germansk myt. Samtliga dessa uppfattningar är emellertid vetenskapligt oberättigade, och man vågar i regel ej längre framställa dem i vetenskapliga arbeten, men de lever tydligen i djupet av många forskares hjärtan och har där en makt som är större än vederbörande själva vill erkänna.

Sigurdsdiktningens utveckling. Den kärna av minnen som bildar utgångspunkten för Sigurdsagan, har ej haft något med politiska förhållanden eller egentlig historia att göra. Sigiberts krigarära har varit en värdefull bakgrund, men har ej gett något egentligt diktstoff. Hans guldrikedom och givmildhet har däremot för germansk uppfattning betydtt mycket mer och gett anledning till aitiologisk tilldiktning.

Varifrån har han fått sina skatter? Detta är en fråga som för folkets uppfattning ligger ytterst nära till hands. Jag har om åtskilliga småländska bönder, som ännu lever eller som mina sagesmän mycket väl mindes, hört aitiologiskt diktade förklaringar på deras rikedom. Än hade de hittat en draxskatt, än hade de en tomte eller en spiritus som drog till dem rikedomar. Om Sigibert har man berättat att han lyckats förvärva en stor skatt från dvärgar, som troddes bo inne i bergen och råda över de där gömda rikedomarna.

Då han senare från Sigmund ärvde säggen om hans strid mot den skattvaktande draken, så avsåg detta arv att framställa honom såsom den lysande hjälten utan fruktan och tadel. Drake's skatt var däremot egentligen överflödig. I nordisk tradition samarbetades därför draksäggen med dvärgsäggen, så att draken förklarades vara en av dvärgarna som antagit drakhamn och tagit hela skatten för sig. I tysk tradition hölls de båda sägnerna i sär, men draken förlorade karaktären av skattvaktare under intryck från andra sägner, varjämte dvärgarna delvis fick ändrad karaktär genom inflytande från den bekanta sagoepisoden om de tre dvärgarna (demonerna, jättarna etc.), som kivades om de tre ärvda önsketingen (osynlighetshatten, sjuvinstövlarna o. d.), (Aarne 518). Se i övrigt mitt arbete »Sigurds strid med Fävne» (Lund 1918), vars uppfattning jag emellertid här något modifierat.

Sigiberts giftermål med en kungadotter från det avlägsna västgotiska riket har gjort ett så mycket djupare intryck på folket, som det eljes blivit sed bland de merovingiska furstarna att omge sig med hela harem av med dem icke jämbördiga kvinnor. Det har därför legat nära till hands att fantastiskt utsmycka tilldragelsen, och man har därvid vänt sig till folksagan för att få färg och glans åt den. Säggen kunde här ingenting ge.

Vilken saga man därvid begagnat är ej känt, men den sovande jungfrun innanför lågorna är likafullt ett typiskt sago-motiv. Man har gissat att någon variant av sagan om Törnros (Aarne 410, Grimm 50) varit förebilden, och i så fall är det en bland de germanska folken ej hemmahörande saga som gett Sigrdriva-episodem dess gestaltning. Episoden har emellertid ingenting annat gemensamt med Törnrossagan, än att en sovande mö väckes av en prins som trängt genom det omgivande stängslet, och något dylikt finns lika tydligt även i andra sagor. Så har sagan om Snövit (Aarne 709, Grimm 53) en episod som något påminner om den sovande Törnros: Snövit har sänkts i dödlignande dvala genom en sömntorn, en ring eller ett klädesplagg, som måste tagas av, liksom brynjan på den sovande valkyrian måste skäras upp och tagas av. — Sagan om prinsessan på glasberget (Aarne 530) har åtminstone i regel ej en sovande mö, men hon är lika svåråtkomlig som Törnros, emedan hennes friare måste rida uppför ett glasberg på vars topp hon är. Detta motiv är så till vida intressant i detta sammanhang, som det i den danska folkvisan om Sivard och Brynild (Grundtvig, Gl. d. Folkev. nr. 3) har fått ersätta lågorna. Det har väl känts mindre främmande för nordisk uppfattning än lågorna, som är ett ej blott onordiskt utan helt ogermanskt sago-motiv. Det kan emellertid också mycket väl vara ursprungligt i sagan, fast det i isländsk tradition trängts undan av det keltiska eldmotivet. — Även i sagan om ungdomslandet (Aarne 551, Grimm 97) ligger en sovande prinsessa inom stängsel som i lika hög grad som törnehäcken kan jämföras med lågorna kring Sigrdriva, och i keltiska varianter utgöres hindret verkligen stundom av eldslågor, som hjälten

endast på en bestämd häst kan rida över. Så får hjälten i en irisk variant (Curtin, *Myths and folklore of Ireland*, Boston 1911, s. 93 ff.) ett betsel med uppmaning att skaka det utanför stallet och sätta det på den första häst som kommer. Då han gjorde så, kom en liten smutsig och lurvig häst som strax talade om för hjälten, som ej kände sin härkomst, vilka hans kungliga föräldrar var, samt uppmanade honom att hålla sig väl fast, ty han skulle i ett enda språng sätta över den eldflod som omgav slottet med den sovande prinsessan. Då hjälten kom in, låg han hos den sovande mön i sex dygn, men den sjunde dagen red han tillbaka, sedan han lagt ett brev om vem han var under prinsessans huvudgård. Denna variant av sagan om ungdomslandet har betydligt större likhet med Sigrdriva-episoden än någon mig bekant form av de övriga här nämnda sagotyperna, och den är värdefull just emedan den tillhör en del av Europa som ligger så nära frankiskt område och som betydt så mycket för Norden.

Då det ej kunnat avgöras vilken folksaga som varit förebild för Sigrdriva-episoden, så beror det väl i första hand därpå, att blott en enda episod av sagan tagits i bruk, ej hela sagan, och att episoden ej har bevarat några för en bestämd sagotyp tydligt kännetecknande drag. Vilket ursprung episoden än må ha haft, så måste den i sagan ha slutat med ett giftermål mellan hjälten och den ur den magiska dvalan väckta prinsessan, och den har väl från början lånats in i Sigurdssagan för att ge en framställning av hans förnämliga gifte. I Hürnen Seyfried har denna episod — eller dess motsvarighet i den ursprungliga Sigurdsdiktningen — bytts ut mot den från Östeuropa, snarast från Ryssland, införda sagan om Prins Ärta, fast Brynhild där ersatts med Krimhild.

De våldsamma slitningar inom kungaätten som följde efter att Chilperik låtit mörda sin gemål, Brunichilds syster Galswinth, och äktat sin tidigare älskarinna Fredegunda, striden mellan bröderna samt Sigiberts fall genom av Fredegunda utsända mördare, har gett Sigurdssagan dess tragiska karaktär. Dikten har

belt naturligt ej kunnat kronistiskt hålla reda på den trassliga härvan av intriger och mord. Här har burgundersagan knutits till och hjälpt till att omforma det hela, som lagts till rätta med folksagans hjälp. Sigurds frieri för Gunnars räkning till Brynhild, varigenom hon gick miste om den bäste av alla män och måste nöja sig med en man av mindre mått, har komponerats som ett sagomotiv, fastän sagans optimistiska avslutning vridits om till sin tragiska motsats. Här har emellertid ingen av de förut nämnda sagorna följts.

Det finns åtskilliga sagor där prinsen har en hjälpare på sin friarefärd, men dock själv förblir huvudpersonen. En enda allmänt europeisk saga framställer en friarefärd utförd av sagans verkliga hjälte för en annan person, som av sagan framställs såsom ovärdig att få prinsessan, sagan om den kloke hästen (Aarne 531, Grimm 126): En yngling har av sin fosterfader eller på annat sätt fått en häst som förmår hjälpa honom i alla svårigheter. Av en konung som han tagit tjänst hos, tvingas han att hämta prinsessan med guldhåret, som emellertid ej vill gifta sig med kungen och därför ställer en rad svåra villkor. Kungen uppdrager varje gång utförandet åt ynglingen, som fullgör allt med hjälp av sin häst. Det sista villkoret är vanligen att kungen skall bada i kokande olja eller mjölk. Kungen befäller ynglingen göra det först. Då han genom att hästen blåser kallt på kitteln, stiger upp ur badet föryngrad och förskönad, gör kungen ett försök, men dör genast, ty hästen blåser nu hett på kitteln. Prinsessan gifter sig därefter med ynglingen. I varianter från Västeuropa (Frankrike, Irland—Skottland) har den kokande mjölken ersatts med ett bål som skall bestigas, och ynglingen göres eldfast med att bestryka sin kropp med hästens svett eller fradga. I en gaelisk variant av sagan rider han över ett eldberg. I en stor grupp varianter är det ej för konungens räkning som prinsen utför allt detta, utan en bedragare har tvingat honom att byta kläder med sig och ger sig ut för att vara prins, medan den verkliga prinsen får vara tjänare och tvingas att utföra bedragarens alla befallningar.

Här finns verkligen några överensstämmelser med den nordiska Sigurdstraditionen: För en annans räkning uthärdar hjälten ett eldprov, vilket endast kan ske med hjälp av en viss häst. Det är möjligt att det är från denna sagas västeuropeiska varianter som hjältesagan hämtat det sagonässiga i sitt innehåll. Någon annan känd saga kan svårligen komma i fråga, allra minst björnsonssagan. Hjaltesagan har emellertid behandlat det hela realistiskt i den mån det låtit sig göra, och tillika gjort det hela tragiskt, så att prinsessan måste ta den hon ej ville ha, och så att hjälten måste dö.

I vad mån denna del av hjältesagan fått sin nu kända utformning först i Norden eller redan på frankisk botten, lämnar jag därhän, men i tysk tradition har den till större delen ersatts med en helt annan saga, vars härkomst jag i en följande uppsats skall närmare utreda.

Först sedan Sigurdsdikningens huvuddel, som handlar om hans förvärv av skatten och hans giftermål, redan förelåg utbildad, har barndomshistorian i anslutning till andra merovingiska sägner om det utsatta kungabarnet som ammadades av en hind, fostrades av en smed och kändes igen såsom kungaättling på det merovingiska korsformiga födelsemärket mellan skulderbladen, fogats till. Födelsemärkets ursprungliga betydelse glömdes emellertid och kom att uppfattas såsom den enda sårbara fläcken, ett typiskt sägenmotiv. Men den har då krävt en aitiologi, och det har den fått genom att låta hjälten bli osårbar genom drakens blod utom där ett löv fastnat mellan skulderbladen.

I min »Sigurds strid med Fävne» har jag förklarat osårbarhetsmotivet såsom ursprungligen sammanhängande med en översköljning av drakens blod, emedan lövet som fastnade mellan skulderbladen under badet är ett bättre diktmotiv än att hjälten ej kunde nå med händerna till fläcken mellan skulderna. Ingen annan sägen om osårbarhet förvärvat genom bad i drakblod är emellertid känd. Om nu sagan om den kloke hästen har spelat in i Sigurdssagan, skulle man kunna tänka sig att osårbarhetsmotivet diktats såsom fri imitation av sagans sätt att göra sin

hjalte eldfast gemom ingnidning av hästens fradga eller svett. I så fall bör naturligtvis bestrykningen med drakens blod eller smälta fjäll vara det ursprungliga.

En stor dell av detta stoff har i nordisk tradition delvis glömts, delvis undanträngts av iriskt material. Så har Sigurd i överensstämmelse med iriska sagor om Fionn gjorts till posthum son till sin fader, och i stället för osårbarheten genom ormens blod, har han grenom lån från samma saga fått konsten att förstå fåglalåt gemom att bränna sig på Fafnes stekta hjärta och sticka fingret i munnen.

Myt i Sigurdsdiktningen. Det råder en ganska påtaglig skillnad mellan tyska och nordiska forskare i fråga om försöken att finna myter i hjältesagan. Hos tyskarna är det en svärmisk längtan efter myten som lockar dem att se myter lite varstans, förmodligen emedan det varit tyska folket förmenat att bevara en egen edda. Det ligger däri onekligen något rörande. När man här i Sverige ger sig på mytjakt, sker det utan någon sentimentalitet. Det gäller helt enkelt att följa efter i tyskarnas spår, och man gör det med rutin men utan att använda någon större intelligens på arbetet. Jag har redan principiellt vändt mig mot en dylik mytjakt i hjältesagan såsom oberättigad. Jag kan emellertid ej underlåta att närmare granska några av de ännu på senaste tid gjorda försöken att i Sigurdsdiktningen finna myter.

En sak som mytalskare gärna fäst särskilt avseende vid, är namnet nivlungar, som man med förkärlek satt i samband med Nivlhel. Det saknas emellertid alla hållpunkter för ett sådant antagande. I nordisk tradition brukas ordet uteslutande om burgunderna. Namnet Nivlung förekommer ej sällan som personnamn på frankiskt område, och att även den dvärg som var skattens ursprunglige ägare, enligt sen tysk tradition också får namnet, kan ej bero på annat än att det mest användts på tal om nivlungasskatten, men för övrigt kommit ur bruk. På den grund har namnet såsom en aitiologi för skattens benämning överförts på dvärgen. Några verkligt mytiska nivlungar från

Nivlhel är icke kända från någon källskrift. Mytkonstruktionen beror i detta fall på bristande kännedom om sägnens liv och på en alldeles oberättigad mytmani.

Högne plägar framhållas såsom en ursprungligen mytisk nivlung, och man har framhållit det demoniska i hans väsen. Detta är emellertid alldeles oberättigat. I nordisk tradition har han ej ens ett spår av demoniskt väsen. Och i den tyska dikten är det uppenbart inga urgamla demondrag som bevarats, utan sådant som de vilda uppträderna så småningom utvecklat i dikten. Att i Hagens mord på Sigfrid söka en upphovsmyt, förklarande innebörden av en gammal rituell svärdsdans »som ursprungligen utförts av män, kostymerade till ktoniska väsen, och vars slutakt bestod däri, att de stucko ned 'konungen' i dansen» (Schück-Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, I³ s. 50), är en långt driven ritmytmani utan minsta stöd i dikten själv. Man har på diktens uppkomsttid varit tillräckligt entusiastisk för skildringar av strid och dråp för att med hjälp av egen erfarenhet och fantasi kunna dikta om sådant utan att behöva lära sig det av vare sig svärdsdanser, majgrevelekar eller andra riter och myter. Tolkningen har så mycket mindre fog för sig som dylika av ktoniska väsen uppförda svärdsdanser ej är kända på germanskt område. Ridten genom eldslågorna till den sovande sköldmön är ett rent fantasimotiv, och det är därför mindre underligt, om man här velat se något mytiskt. Men blott den som ej är förtrogen med folkets diktning, kan undgå att se, att det här är folksagan som spelat in. Att bakom folksagan genast söka myter, är ej berättigat, ty sagan vill i första rummet åstadkomma spänning och överraskning, och detta kan den uppnå utan att gå omvägen om rittolkande myter. Eldslågorna har ofta förklarats vara en gräns mot ett dödsrike, liksom alla fantastiskt skildrade platser i sagorna med förkärlek tolkats såsom dödsriken. Men även detta kommer av bristande kännedom om sagans rätta natur. Sagan för gärna åhöraren till fantastiska underland och låter övermänskliga feprinsessor uppträda, men alldeles utan baktankar på dödsriken och deras invånare som

brukar skildras på helt annat sätt. Om det finns likhet mellan å ena sidan sagans underland och dess invånare och å andra sidan en skildring av de saligas ängder, så grundar sig denna likhet ej på att sagolandet ursprungligen varit eller imiterat ett elysium, utan på att skildringen av elysium gjorts med hjälp av sagofantasi.

Vad slutligen likheten mellan Sigurd och Balder angår, är den icke synnerligen stor och ligger väl mest i, att vi följer båda med samma sympati — och att Baldersagan utbildats i anslutning till hjältesagornas kynne utan annan mytisk färgning än just gudarnas närvaro ger. I den mån något slags samband mellan Sigurds- och Baldersdikningen finnes, ligger detta samband ej i det mytiska, ej i något traditionssammanhang, utan i det rent dikteriska eller stilistiska. Hur Sigurd fått sin osårbarhet, har jag redan sökt visa. Osårbarhet har alltid stått som ett viktigt önskemål hos alla folk. Det har varit många ännu under det sista världskriget, som prövat varjehanda magiska medel för att göra sig skottfasta. Det bör då ej förvåna att man finner ett sådant motiv i sägen och hjältesaga utan det minsta sammanhang med myt. Sigfrids osårbarhet har ingen mytisk karaktär. Balders osårbarhet har så tillvida mera tycke av myt, som den vinnes genom att ta ed av alla ting att ej skada Balder, men en folksaga skulle kunna bjuda på lika djärvt fantastiska motiv och i grunden är naturligtvis även hans osårbarhet ett ur den profana världen hämtat önskemotiv. Likheten här väger mindre än intet såsom stöd för inbördes sammanhang, särskildt då medlen att vinna osårbarhet och sättet att döda den osårbara är så helt olika. Att hemligheten i båda fallen — och likaså i den med de båda här jämförda episoderna icke på minsta sätt varken i tankegång eller byggnad besläktade sagan om trollet utan hjärta (Arne 302) — röjes genom en kvinna, visar inget sammanhang, ty det är psykologiskt en självklar utväg att vända sig till offrets närmaste, helst just hans hustru, för att få önskade upplysningar i ett så intimt spørsmål, såsom vilken modern detektiv som helst kan intyga. Själva sättet varpå

Frigg, Krimhild och den hos trollet fångna prinsessan lockas att förråda hemligheten, är dock mycket olika.

Uppfattningen att Balder och Sigurd skulle stå i något släktskapsförhållande beror ytterst på bristande insikt i vetenskaplig sagosystematik. Varje botaniker vet, att man ej får uppfatta två blommor såsom tillhörande samma art, blott för att de är vita och har flikiga blad, ty det finns mångfaldiga blommor ur skilda släkten och skilda naturliga familjer, som företer så pass stor likhet med varandra. Botanisterna vet, att man måste studera växternas naturliga system med familj-, släkt- och artkarakterer för att rätt kunna döma om deras inbördes släktskap. När skall de mytologiskt intresserade lära sig förstå, att man också måste studera folkdiktningens systematik vetenskapligt för att kunna döma om hithörande frågor?

C. W. von Sydow.

Några ord om statistiken såsom språkvetenskaplig metod.

Den språkhistoriska forskning, som drivits i Sverige under de senaste årtiondena, har rört sig med ganska stora sammanställningar av språkmateriel. Man kan t. ex. slå upp en eller annan av de undersökningar, som ingå i Kocks »Fornsvensk ljudlära», och man finner då, att slutsatserna byggas på en samling språkformer, ur vilka reglerna abstraherats.

Utan vidare kan detta icke rubriceras som statistik. I de flesta fall räknas här med ett begränsat antal faktorer, som man anser sig kunna bestämma var för sig. Man finner regeln tillämpad i ett övervägande antal fall, och så finner man ett antal undantag. I allmänhet uppställer man då en hypotes, som går ut på, att de i den ursprungliga regeln förutsatta orsakerna antagligen varit verksamma, ehuru resultatet upphävts av senare inträdda förändringar.

Statistiskt bedömande kan i dylika fall endast behövas så tillvida, som man bör göra sig reda för, om i det hela materialet kan antagas vara tillräckligt. I mycket primitiv form återfinna vi denna tanke i sådana uttryck som: »i urkundens språk gälla vokalbalanslagarna, försåvitt man vågar döma av det otillräckliga materialet» o. d. För den första överblicken av materialet, då det gällde att se, om en undersökning lönade sig, har väl också statistiken spelat en roll.

I strängare mening statistiskt resonerande kommer till användning, då orsakskomplexet är så invecklat, att man icke räknar med möjligheten att utfinna samtliga däri ingående faktorer men vill genom att undersöka massor av fall studera det normala och sannolika resultatet av dess verkan.

Statistiken vilar på »de stora talens lag», men vilka tal äro stora och vilka tal äro små? Uppenbarligen finnes ingen gräns,

vid vilken vi kunna säga: nedom gränsen äro talen små, ovanför den äro de stora. Givetvis få vi räkna med att i visst avseende bli resultaten bättre, ju större talen äro, och det får prövas efter förhållandena i varje särskilt fall, om tallen äro tillräckliga för det föreliggande ändamålet.

Att en fast norm för denna prövning är önskelig, inses lätt. Statistiken kan utan den bli ett ganska farligt instrument. Det är ju rätt egendomligt, att vi samla material av siffror, i viss mån det mest objektiva tänkbara material, och så använda vi vid bedömandet rent subjektiva metoder. Möjligheten att subjektiviteten här kan få ett objektivitetens sken, ligger ju snubblande nära.

Det är naturligtvis den matematiska statistiken, som skall lämna normen. Nu förhåller det sig så, att många praktiska statistiker hysa motvilja mot matematisk statistik. Denna motvilja är, säger prof. Sven Wicksell, »ofta baserad på otillräcklig kännedom om vad saken gäller, och till följd därav vanligen felaktig, (ehuru ej sällan proklamerad med karakteristisk säkerhet)»¹.

Nu har väl närmast prof. Wicksell befolkningsstatistiker i tankarna. Dessa räkna med åtminstone hundratusental, oftast milliontal. Om de då utan prövning antaga, att »de stora talens lag» är tillämplig, så kan detta möjligen vara förlåtligt. Men att göra sådana antaganden, då även hundratal och tiotal läggas till grund för statistiska slutsatser, kan omöjligen låta sig göra utan att framkalla felaktigheter av mycket allvarlig art.

Det är nu ungefär 35 år sedan jag sökte skaffa mig kännedom om den då tillgängliga litteraturen i ämnet för att behandla ett givet problem statistiskt. Resultatet stannade i papperskorgen, och det är, såsom jag nedan skall visa, icke utan sitt intresse att påpeka, att en dylik tingest behöves vid vetenskapsmannens

¹ Elementen av statistikens teori — Svenska Försäkringsföreningens publikationer 2, s. 36. Det är huvudsakligen detta arbete, som ligger till grund för min framställning.

skrivbord. Det problem, jag ville behandla, var något svårare än de, som nedan skola diskuteras, och förtjänar kanske att åter upptagas med bättre hjälpmedel¹. Emellertid har jag under de gångna 35 åren haft anledning glädja mig åt den något ökade respekt för talen och den minskade benägenhet att missbruka dem, som blev behållningen av min undersökning.

Rätt allmänt torde antagas, att den matematiska prövning, som kan komma i fråga, förutsätter omfattande matematiska studier. Om man vill bevisa reglerna, är nog detta sant. Bevisningen kräver integralkalkyl. Men avskräckande svårigheter möta knappast annars. Många, kanske de flesta frågor inom språkhistorien, som komma i fråga för statistisk behandling, äro nämligen statistiskt sett av mycket enkel beskaffenhet. Vi ha i allmänhet icke att göra med gradskillnader, såsom då befolkningsstatistikern räknar med kroppslängder och livslängder. Det är i allmänhet fråga om fall, då ett alternativ *A* inom ett undersökt material visat sig förekomma i *a* fall, ett annat alternativ *B* i *b* fall. Det ena fallet kan vara t. ex. ändelsevokalen *i*, vars frekvens i förhållande till *e* skall undersökas. Det kan vara särskrivning av ord i motsats till sammanskrivning o. s. v. Fall, då mellangrader kunde tänkas, äro i vårt arbete sällsynta och lämnas i denna undersökning i varje fall obeaktade. Genom att eliminera de delar av handböckernas innehåll, som äro medtagna med hänsyn till något mer komplicerade fall, samt genom att utesluta allt, som har avseende på satsernas bevisande, hoppas jag kunna så sammantränga framställningen, att den med bibehållen vederhäftighet kan bli tillgänglig för de läsare, jag önskar komma i kontakt med.

Vi nämnde, att ett vanligt resultat är, att vi i *a* fall fått belägg för händelsen *A*, i *b* fall för händelsen *B*. Summan $a + b$, som vi, för att icke onödigt avvika från gängse bruk

¹ Min avsikt hade varit att undersöka, om de allitterationer, som möta i den 99 rader långa "Sången om Kristi pina" i Codex Bureanus, äro tillräckligt många för att medge ett bestämt svar på frågan om tillfällighet eller avsiktlighet i allitterationens användning.

kalla n , sätter oss i stånd att uttrycka frekvensen hos de olika händelserna genom bråken $\frac{a}{a+b} = \frac{a}{n}$, resp. $\frac{b}{a+b} = \frac{b}{n}$. Det ena av de två talen, det som närmast intresserar oss, om skillnad förefinnes, kalla vi åter för att vinna överensstämmelse med vanligt bruk p , (probabiliteten, sannolikheten); den andra händelsens frekvens blir då $1-p$.

Vad vi ville ha, är ju icke frekvensen i det begränsade materialet. Vi önska en frekvenssiffra som skulle hålla sig, hur stort material vi medtog, naturligtvis hur stort homogent material vi medtog. På detta eftersträfvade tal är det vunna talet ett ofullkomligt mått, och faran ligger i att vi frestas på det ofullkomliga måttet tillämpa regler, som gälla blott för exakta mått. Ingenting synes väl klarare än att t. ex. 0,7 är större än 0,6. Men om både 0,6 och 0,7 äro ofullkomliga mått på ännu okända storheter, är det ju fullt möjligt, att den storhet, som ligger bakom måttet 0,6 är större än den, som ligger bakom 0,7. Här ha vi koncentrerat uttryckt den risk för misstag och skenbevis, som givit statistiken dess dåliga rykte.

Nu har den matematiska statistiken i sin grundläggande sats, Bernoullis teorem, ett mått för en preliminär frekvenssiffras tillförlitlighet, för den latitud, inom vilken den exakta frekvenssiffran kan antagas ligga. Det är uppenbart, att den, som vill använda tal, får finna sig i att taga hänsyn till talens lagar. Och vi skola visa, att för de enkla uppgifter, det här gäller, alla räkningar falla inom den matematiska allmänbildningens, gymnasiekursens, rämärken. Logaritmer, som icke ingå i de minsta gymnasiekurserna, kunna användas till räkningens förkortning, men äro icke nödvändiga.

En frekvenssiffras noggrannhet prövas i första hand med det s. k. medelfelet, m . Detta beräknas enligt formeln:

$$m = \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}.$$

Medelfelet betrakta vi som en korrektion, uppåt eller nedåt, på det preliminära värdet p . Vi antaga tillsvidare med en viss

grad av sannolikhet, att det sökta, exakta värdet på frekvenssiffran ligger emellan gränserna $p - m$ och $p + m$. Att denna sannolikhet ingalunda är lika med visshet, skola vi senare framhålla.

En iakttagelse skola vi genast göra. Talet n , antalet undersökta fall, står som nämnare under ett kvadratrotmärke. Ju större n är, desto större blir noggrannheten hos vår frekvenssiffran. Men progressionen i noggrannhet går långsamt. Har jag funnit medfelet för stort, så kan jag t. ex. önska få det nedbringat till hälften, detta nödvändiggör fyrdubbling av materialet. Vill jag nedbringa m till tiondelen av sitt värde, så får jag 100-dubbla materialet, noggrannheten tilltar i proportion till \sqrt{n} .

Jag skall först ge ett exempel på formeln, där (efter språkmännens förhållanden) jämförelsevis stora tal kommit till användning.

I en polemik mot mig vill Prof. Sjöros visa, att verb av typen *rådha* äro talrikare än verb av typen *spå*¹. Han har från olika fornsvenska skrifter samlat nära 1300 (1288) belägg på båda verbtyperna. Denma har givit (då beläggen, icke verben, räknas) 0,85 % av den senare typen, 0,65 av den förra. Resultatets värde prövas.

$$p = 0,65; 1 - p = 0,35; n = 1288.$$

$$m = \sqrt{\frac{0,65 \cdot 0,35}{1288}} = 0,013.$$

Denna uträkning, som jag för min personliga del gjort med logaritmer, visar, att Sjöros på ett fullt tillfredsställande sätt bevisat sitt påstående. Mitt svar, som mera var byggt på mitt föregående intryck av hans statistik än på undersökning av det konkreta fallet, var sålunda in casu obefogat. Emellertid kvarstår, att Sjöros icke ens i detta fall, då han uppenbarligen hade rätt, kunnat framdraga något objektivt bevis för sin mening.

Innan jag går vidare, skall jag ge vår formel en för språk-

¹ Nysvenska studier 1926, s. 90.

männen mera bekväm form. Att medtaga beteckningen p är icke alltid nödvändigt. Det är lämpligt, då man i föreliggande tabellverk finner frekvenssiffror uttryckta i procent, men för oss, som i allmänhet ha våra primärsiffror framför oss, är det ofta lämpligare att utgå från dessa. Man sätter då $p = \frac{a}{n}$; $1 - p = \frac{b}{n}$. Att behålla n är däremot alltid lämpligt, då detta tal är det, som ständigt skall påminna oss om den grad av berättigande, vi ha, för att använda »de stora talens lag». I förbigående kan jag också anmärka, att då man tar material från ett godtyckligt valt textutsnitt, t. ex. 50 sidor, så kan man lika väl besluta sig för att stanna vid ett godtyckligt valt n -värde, t. ex. ett runt tal såsom 1000, om man tycker detta vara lämpligt, eller vid 900, om man tycker det är bekvämt från början ha jämn kvadrat i nämnaren.

Med den ändring vi nu gjort i beteckningen, få vi följande uttryck för formeln.

$$m = \sqrt{\frac{ab}{n^3}}.$$

Om här, som i regeln torde vara fallet, n icke är jämn kvadrat, kunna vi räkna om formeln så, att vi få flytta nämnaren utom rotmärket. Formeln blir då mycket enkel:

$$m = \frac{\sqrt{abn}}{n^2}.$$

En multiplikation av tre hela tal, en kvadratrotutdragning, en ny tvåledad multiplikation och en division av roten med ett helt tal, detta kan väl icke sägas vara någon orimligt svår uppgift för en person, som vill använda talen som objektivet bevismedel. Två decimaler äro nog.

Emellertid måste vi återknyta till ett tidigare uttalande. Det har »en viss sannolikhet» för sig, att det korrekta talet håller sig inom gränserna $p - m$ och $p + m$. Frågan är: hur stor är denna sannolikhet? Den är icke överväldigande. Den är ungefär $\frac{2}{3}$. Man kan sålunda hålla 2 mot 1 på att det är så, men icke heller mer. Man har för ett korrekt resultat samma sannolikhet som

vi ha för att en given tärning i nästa kast icke skall visa mer än högst 4 ögon. Uppenbarligen är detta icke nog. En vetenskaplig sats är ju ofta bestämd att utgöra grund för nya byggnadsarbeten. Men ingen klok man offerar tid och möda på en byggnad, vars grund kan glida undan lika lätt, som en tärning kan visa fem eller sex ögon.

Vill man göra ett påstående, som kan anses i någon mån hållbart, så måste man räkna med tredubbla medelfelet. Man kan påstå, att det exakta värdet ligger mellan $p - 3m$ och $p + 3m$. Sannolikheten för att då ha rätt, är 0,997, ett ganska gott uttryck för »en till visshet gränsande sannolikhet». Vad som fattas i visshet, vars tecken är 1, är ju 0,003, noggrannare räknat 0,0027. Denna risk är visst inte att alldeles förakta, den motsvarar ett fall på 370, och man kan ju göra det tankeexperimentet, att vi skulle sätta oss på tåget med det medvetandet, att i medeltal var 370-de passagerare förolyckas! Icke dess mindre vore mycket vunnet, om alla bevis, som ge svagare sannolikhet än denna, förkastades. Om avvikelsen ökas över tredubbla medelfelet, så blir risken försvinnande. En avvikelse av femdubbla medelfelet kan anses praktiskt otänkbar.

Till en början skola vi nu kasta en ny blick på det från Sjöros hämtade exemplet. Det visar sig, att detta står sig förträffligt, även om det mätes med tredubbla medelfelet som mått. Om frekvenssiffrorna få ändras från 65 och 35 % till 61 och 39 %, så ändrar detta ingenting i huvudsaken. Men det gör, att det närliggande och av Sjöros använda uttrycket »nära dubbelt så många», får ändras till »drygt en halv gång till så många». Vi få sålunda även här en varning mot lättvindigt umgänge med siffrorna. Om de slutsatser, som dragits ur siffermaterialet, ha vi här icke anledning tala.

Som en förberedande orientering i »de stora talens lag» må här en liten tabell uppställas. Vi välja n -värdena så, att tredubbla medelfelet blir synnerligen lätt att uträkna även i huvudet (jämba kvadrater). Tabellen ger maximivärden, och dessa gälla då båda alternativen äro lika sannolika, alltså $p = 1 - p = \frac{1}{2}$.

n	$3m$ högst	n	$3m$ högst
9	0,5	361	0,08
25	0,3	625	0,06
100	0,15	900	0,05
225	0,10	1225	0,04

Tabellens innebörd är följande:

Sunda förnuftet säger kanske, att så litet material som 9 fall icke ger säkra resultat. Matematiskt uttryckes detta så, att tredubbla medelfelet i detta fall blir 0,5. Om den verkliga sannolikheten för två alternativa händelser är $= \frac{1}{2}$, så kan ändå inom ett så litet material det ena helt utebliva. Inga siffror »tala» eller äro »symtomatiska». Allt kan bero på ren slump. Gå vi till 25, så finna vi, att redan här en del siffror kunna ha betydelse, men de måste ligga under 20 eller över 80 %. Komma vi upp till trakterna av 600, så finna vi, att tal, som ligga så pass nära $\frac{1}{2}$ som å ena sidan 0,43, å andra sidan 0,57, få tagas på allvar. En ökning av materialet ger här visserligen ökad noggrannhet, men vinsten är ringa i jämförelse med mödan. Då för några och trettio år sedan en sanskritist, vars arbete jag lärde känna i en recension, undersökte olika texters förhållande till Paninis regler och därvid av varje kategori medtog 1000 belägg, så var materialets kvantitet tydligen lämpligt avvägd, snarare för stor än för liten.

Jag skall nu återgå till nordiska undersökningar. I samma häfte, som innehöll min skarpa dom över Sjöros som språklig statistiker, finnes en uppsats, som berör bl. a. vissa danska bibeltexter. Med klander mot Dr Lis Jacobsen, som ansett regellöshet föreligga i avseende på ändelserna *it; et*, framhåller Sjöros, att efter *v* överbäger *i*. Fallen äro resp. 15 och 7, summa 22. »Det torde vara svårt att efter en blick på ovanstående godtaga Lis

Jacobsens uttalanden» säger Sjöros¹. Vi finna lätt procenttalen 68 och 32. Men vi finna också i överensstämmelse med tabellen ett medelfel $m = 0,1$. $3m$ blir alltså $= 0,3$, och de vunna talen kunna sålunda vid justering kastas helt om. Anbringa vi korrektionen $3m$ på sådant sätt, att det större talet minskas och tvärtom, så blir $0,68$ till $0,38$ och $0,32$ blir $0,62$. Lis Jacobsen, som antagligen icke älskar matematisk statistik, har tydligen haft sunt förstånd. Det är alls inte säkert, att $0,68$ är mer än $0,32$.

Då den ärade författaren i samma sammanhang (s. 215) vill vindicera vokalbalans, som bekant en utpräglad nordlig företeelse, åt forndanskan på grund av samlingar, där n är $= 57$ ($= 18 + 39$) eller 36 ($= 22 + 14$), så må ett allvarsamt varningens ord vara på sin plats. Ett påstående, att statistik av denna art ger siffror, som »kraftigt stödja» den uppställda regeln, är uppenbarligen otillåtligt.

Det bör ännu en gång skarpt framhållas, att siffran $0,5, \frac{1}{2}$, är en kritisk punkt av första ordningen. Om den preliminära frekvenssiffran a ligger på ena sidan om $\frac{1}{2}$, och den korrigerade kommer på andra sidan, så ger ju den första siffran indikation för att A gynnas, den justerade för den rakt motsatta slutsatsen. Påtagligen är »non liquet» den enda riktiga ståndpunkten, då $\frac{1}{2}$ ligger inom en frekvenssiffras tredubbla medelfel. På sin högsta höjd kan indikationen, om $\frac{1}{2}$ ligger mycket nära yttersta gränsen, förtjäna annoteras som ett indicium, vilket med stöd av andra indicier kan förtjäna avseende. Se därom nedan.

Ett arbete, som blivit åtskilligt omdebatterat, och som bygger på statistisk metod, är Doc. A. Nordlings gradualavhandling »Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning i fornsvenska och äldre nysvenska urkunder såsom ett medel att beteckna olika betoning»². Arbetet har med ogillande av huvudtesen recenserats av Olson, Arkiv XXXIX, 342 ff. men av Pipping i samma avseende gillats enligt ett av Nordling i Studier i Nor-

¹ Nysvenska studier 1926, s. 214.

² Studier i Nordisk Filologi XI. 1.

disk filologi XIV: 4, 64 ff. avtryckt intyg. Varken Nordling själv eller någon av hans bedömare gör något försök att pröva statistikens siffror objektivt.

Jag har studerat den reviderade statistik, som uppgjorts av Pipping, nyss anförda ställe s. 70. Beträffande växlingen $a : \text{æ}$ vid sammanskrivna sammansättningar är det även utan matematisk statistik påfallande, att två av de undersökta fyra urkunderna praktiskt taget förete jämvikt, resp. 3 mot 3 och 32 mot 31. Redan detta gör det ovisst, om man får räkna något vidare på talen. Statistiken ger för detta fall $p = 0,39$. Då n är = 123 är uträkningen lätt gjord. Tredubbla medelfelet blir = 0,13 och 0,5 kommer att ligga inom ehuru mycket nära gränsvärdet $p + 3m$. Den bredvid stående tabellen med $p = 0,21$ och $n = 276$ ger ju bättre resultat. Emellertid måste jag lämna Doc. Nordlings avhandling. Det är karakteristiskt, att Nordling måst ställa Pippings auktoritet mot Olsons. Då man utgår från siffror, böra dessa kunna ge ett resultat, som kan fälla skiljedom mellan auktoriteterna. Att vi här icke söka fälla någon sådan skiljedom, beror på att materialet är allt för komplicerat. Det är här frågan om två olika frekvensserier: sammanskrivning och vokalharmoni, och problemet är att studera sambandet mellan dessa. Men ett sådant studium kan icke ske enligt den primitiva metoden att subjektivt värdesätta talens vittnesbörd, icke heller med så enkla medel som Bernoullis teorem. Lösningen av den fråga, Doc. Nordling ställt sig, kan icke ske utan en »korrelationsräkning», och på denna skall här icke ingås¹.

En mycket god belysning av den fråga, vi nu behandla, lämnar däremot Nordling Stud. i Nord. Fil. XIV. 4: 16 ff. Här lämnas ett antal sammanställningar i tabellform, och Nordling har med fetstil tryckt vissa siffror, tydligen sådana, som han funnit särskilt bevisande. Mätta med tredubbla medelfelet förlora sig många av dessa såsom alldeles osäkra. När, såsom på sid. 20, total-

¹ Angående korrelationsräkning se Charlier, Vorlesungen über die Grundzüge der mathematischen Statistik, 85 ff., Wicksell a. arb. 76 ff.

antalet fall, n , är 17 eller 20, så är en frekvensfördelning av 24 mot 76 eller 25 mot 75 % alldeles icke imponerande. Tredubbla medelfelet blir omkring 30 %, och skillnaden kan allt för väl bero på tillfälligheter.

Innan jag lämnar detta kapitel, måste ett par ord sägas om ett specialfall. Om i ett undersökt material det ena av två alternativ icke förefinnes, så blir ju $p = 0$, och medelfelet skulle då också bli $= 0$, m. a. o. resultatet absolut visst. Detta kan naturligtvis icke vara riktigt. Man får gå en omväg och söka ett p -värde, som är så lågt, att det kan upphävas av sitt eget medelfel, m. a. o. uppställa ekvationen

$$p = \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}.$$

Denna ger

$$p = \frac{1}{n+1}.$$

Om detta tal tredubblas, så kan man få ett ungefärligt uttryck för den noggrannhet, som kan tillmätas resultatet. Då hos Nordling, a. arb. ett material av 72 fall ger för två alternativ 0 och 100 %, så kan ingalunda slutas, att det ena alternativet aldrig förekommer, med en viss sannolikhet, att dess frekvens icke överstiger $\frac{3}{73}$ (4 %).

Andra sifferuppställningar, som skulle kräva en vidlyftigare behandling, än här kan ägnas åt saken, förekomma ofta i våra monografiska avhandlingar, t. ex. då man vill visa, att urkundens språk företer blandning av vokalbalans och vokalharmoni. De invecklade frågor, som därvid uppställa sig, kunna här icke behandlas. Både den subjektiva uppskattningen av sannolikheterna och Bernoullis teorem äro otillräckliga för de behandlade frågornas lösning. Att resp. författare icke varit medvetna om svårigheten hos de problem, de undersökt, är ganska tydligt.

En enda sak från äldre tid må i hast beröras. I Vestmannalagens Ljudlära, s. 42 diskuterar Brate den växling av ändelsevokaler, som förekommer i den av honom granskade urkunden.

Han menar, att man måste tillmäta de från normalformen avvikande skrivningarna vitsord såsom avgörande, att en förändring skett. »Deras större eller mindre antal, i förhållande till de regelbundna *a*, *i*, *u* utgör . . . måttet på storleken av den ljudförändring, vars riktning de som kvalitetstecken angiva». Om vi t. ex. mötte 33 % av fallen med *e* och 67 % med *i*, så skulle detta betyda, att ljudet varit ett ljud, som var på väg från *i* till *e* och av sträckan medhunnit en tredjedel. Från formellt statistisk synpunkt är häremot ingenting att invända, men teorien laborerar med två betänkliga antaganden, dels att *e* resp. *i* hade för alla tider givna normalvärden, som vi kände, dels att endast ljudet, inga skriftreminiscenser, påverkade skrivaren vid valet av tecken.

Innan jag går över till frågor av en ny typ, bör jag kanske försvara mig mot en invändning. Varför stannar man precis vid tredubbla medelfelet, icke på något annat ställe? Till svar därå skall jag först meddela, att om man i stället väljer dubbla medelfelet, sålunda stannar inom gränserna $p - 2m$ och $p + 2m$, så har man en sannolikhet att ha infångat det riktiga värdet, som blott uppgår till 0,964. Man kan sålunda i detta fall hålla något över 20 mot 1 att ha värdet inom de valda gränserna. Stannar man vid gränserna $p - 2,5m$ och $p + 2,5m$, så blir det betydligt bättre; man har då en sannolikhet av 0,988, man kan hålla 81 mot 1 på att värdet ligger inom gränserna. Troligen äro många hypoteser, som vi vant oss att räkna med, svagare än så, men det torde, då vi beslutat oss för att göra en del av vår undersökning på siffermässig bas, vara lämpligt att i denna del gå ganska strängt tillväga. De enkla räkningar, som här rekommenderas, kunna endast bevisa, att ett funnet frekvensförhållande betyder något. Vad det betyder, få vi söka sluta oss till på hypotesens väg. Och otvivelaktigt är det önskligt, att själva det faktum, vi genom hypotes söka förklara, må vara strängt fastslaget, innan hypoteserna till dess förklarande sätta in.

Ibland kan det vara nyttigt att fråga, hur stort material som bort fordras för att ett visst påstående skulle vara hållbart. Jag

har i detta avseeende prövat en sammanställning, som gjorts av Pipping, rörande frekvensen för vokalharmoni i olika fall i VGL I. Resultatet blev, aatt de av Pipping dragna slutsatserna skulle vara väl styrkta, om materialet hade varit tjugufem (25) gånger större, alltså utgjort 25 volymer av Äldre Västgötalagens omfattning.¹

Som bekant; har man även försökt genom statistiska utredningar påvisa olika ursprung för olika delar av sammanhörande texter. Inom vårt fack är det Sjöros, som först försökt dylikt på Äldre Västgötalagen och delvis på andra västgötska texter I en del fall äro hans resultat orubbliga. Då t. ex. Kyrkobalken, sedan man frånskilt fall, där överhuvud *c* icke gärna användes, har en frekvens aav 53 % *c* mot 47 % *k*, och den närmaste lekmanbalken Af mandrapi har 3,3 % mot 96,7, så är detta, då i båda fallen materialet är 210 fall, i och för sig tillräckligt att visa, att här är fråga om helt skilda ortografiska vanor². En uträkning av medelfelet kunde för denna fråga vara alldeles obehöfelig, men dåå det gäller att taga ställning till andra partier med rätt skiftandee siffror, blir en sådan nyttig.

För Kyrkobaalkens *c*-frekvens blir tredubbla medelfelet 0,10. Detta kunde, då vi befinna oss nära $\frac{1}{10}$, nästan tagas ur vår tabell. Den rätta frekvenassiffran bör sålunda ligga mellan 0,43 och 0,53. Conungsbalker med 63, pinglot med 44 och Västgöta kyrkor med 55 % gå sålunda utan vidare in under samma typ som Kyrkobalken. Brynolfs stadga, som ju veterligen har annat ursprung och där vissa latinska lånord äro rikligt företrädda, ser, då lånorden medräknas, ut att utgöra en egen typ med 69 %; om åter de specifiska lånorden (*Biskupær* o. d.) avräknas, så blir frekvensen 61 % och faller sålunda in under huvudtypen.

För Mandræpsbalken är frekvensen 0,033. Tredubbla medelfelet blir 0,037. Allt, som ligger mellan 0 och 0,07, går in under typen. Denna koommer sålunda att omfatta samtliga lekmanbalkar, som icke iförut medtagits, med undantag av ett litet sam-

¹ Se Stud. i Nörd. Fil. III: 10, s. 6, jämförd med formeln s. 258.

² Se Stud. i Nörd. Fil. VI. 4: 29.

manhängande parti: Vådasår med 14,6, Bardage med 8,8 och Orbotamål med 7,4 %. Då siffrorna äro små och partiet hänger samman, blir det bäst sammanslå de tre balkarna, då medeltalet blir 10 % (på 136 fall).

Här har emellertid, såsom det lätt händer vid sannolikhetsberäkning, en helt ny sak smugit sig in under det gamla namnet. Förut ha vi jämfört med ett exakt tal, $\frac{1}{2}$. Nu gäller jämförelsen två frekvenskvoter, vilka båda laborera med fel. Det ligger i öppen dag, att hänsyn måste tagas till bådas medelfel. I själva verket finnes en formel även för detta fall. Om man har två frekvenskvoter p och P , vunna ur talen n och N , samt behäftade med medelfelen m och M , så kräves en formel för medelfelet för skillnaden. Detta brukar tecknas $E(P - p)$.

$$E(P - p) = \sqrt{M^2 + m^2} = \sqrt{\frac{P(1 - P)}{N} + \frac{p(1 - p)}{n}}.$$

Även här tillämpar man regeln, att först om skillnaden överstiger sitt eget medelfel tredubblat, förtjänar den beaktande. Räkningen är lika elementär som förut, men en smula längre. Det nya medelfelet förhåller sig till de förut kända som hypotenusan i en rätvinklig triangel till kateterna; det är större än vart och ett av dem men mindre än deras summa och mindre än $1\frac{1}{2}$ gång det större felet.

Om man i vår formel insätter de värden på Mm , Pp och Nn , som ovan hämtats av Sjöros tabeller, så finna vi ett medelfel på skillnaden mellan Mdr och den maximala gruppen på omkring 8 %, vadan inga av de skillnader, som förekomma mellan olika lekmanabalkar, oavsett de sista, äga symtomatisk betydelse. En liknande räkning skulle visa oss, att Brynolfs stadga i ortografiskt avseende i denna punkt icke symtomatiskt avviker från Kyrkobalken, även om lånorden medtagas.

Det synes mig uppenbart, att den undersökning, Sjöros gjort på denna punkt, är ett vackert exempel på, att en statistisk undersökning, även av en ganska oväsentlig detalj, kan ge positiva resultat. Det står fast, att de olika frekvenssiffrorna betyda

något. Vad de betyda, skall här icke närmare diskuteras. Den matematiska bearbetningen kunde för de extrema fallen synas nära nog överflödigt, men den ledde till att detaljstatistikens brokiga virrvarr lät sig sammanföras i två större grupper, vilka icke behövde godtyckligt avgränsas utan kunde ordnas så, att vad som sammanhölls, bevisligen borde sammanhållas.

Stora betänkligheter väcker det däremot, då samme förf. vill på språkliga grunder samlägga Kyrkobalken i olika partier. Det visar sig snart, att då man, såsom Sjöros vill, utsöndrar ett par flockar och från dem samlar statistiskt material, så blir detta en tillämpning av »de stora talens lag» på mycket små tal. I den tabell, som meddelas anf. arb. s. 12, finna vi för växlingen $a : \alpha : e$ en totalsumma av 196 fall. Som vi sett av det föregående är detta intet överdrivet »stort tal». Då nu balken består av 22 flockar och dessa behandlas var för sig, så komma vi ned till en obehaglig närhet till talet 9 för varje flock, och vi ha ovan sett, att ett så litet n -värde möjliggör ett obegränsat spelrum för rena slumpen. Sjöros säger: Det är särskilt flockarna 12, 13, 15, 17, i vilka frekvensen av a är så påfallande, att det icke torde vara berättigat att betrakta det som en tillfällighet. De nämnda flockarna ha resp. 10, 11, 25 och 12 belägg. Frekvenssiffrorna röra sig mycket nära 50 %, medelfelen sålunda nära de i vår tabell upptagna maxima. En blick på vår tabell är nästan nog för att visa, att siffrorna samt och synnerligen sakna värde. Den, som vill räkna, får ha i minnet, att vi ha att göra med jämförelser mellan osäkra kvoter och i varje fall ha två stora medelfel att ta hänsyn till.

Då Sjöros vunnit ett så gott resultat genom analys av bruket av c och k , hade man väntat, att han skulle fullfölja sin framgång och undersöka, huruvida de uppvisade partierna även i andra avseenden uppvisa bestämda skillnader. Detta sker dock endast delvis. Så uppvisas, Stud. i Nord. Fil. IX. 2: 10 efter Pipping, att beteckningen för svarabhaktivokal är helt olika i KkB å ena sidan och lekmanbalkarna å andra sidan. Något försök att tillse, om just de sista lekmanbalkarna, resp. Brynolfs stadga

följa KkB, har här icke publicerats. De använda talen 28 och 83 % på ett material av resp. c. 100 och 600 belägg, se ju genast ut att vara symptomatiska, och en räkning bekräftar detta. Där- emot äro de siffror, som meddelas sid. 17, i många fall härledda ur ett så litet material, att de fullständigt sakna beviskraft, och de i det följande meddelade siffrorna, som samläggas på sidor i Schlyters upplaga, lida samtliga av samma brist.

För att icke helt begränsa mig till polemik utan antyda en positiv undersökning, skall jag till sist taga upp en fråga från modern litteratur. N. Gobom har i »Rimmen hos Karlfeldt»¹ gjort vissa sammanställningar, av vilka den på sid. 64 meddelade statistiken över olika vokaler i rimmens starka stavelser här skall behandlas. Statistiken omfattar 5,903 rimord, sålunda ett i förhållande till förut behandlade sammanställningar betydande material.

Siffror som dessa få ju betydelse först vid en jämförelse. Möjlighet till en sådan har beretts mig av min son, Fil. Lic. Bj. Beckman, som ställt till mitt förfogande en liknande statistik för en volym av Fröding med 2,830 rimord, och från tre volymer av Stjerne med 4,606 rimord².

Såsom vid så pass stort material var att vänta, är skillnaden i frekvens ytterst ringa för flertalet vokaler. Då t. ex. *å* möter med 13,3 % hos Karlfeldt, med 14,0 hos Fröding och med 14,3 hos Stjerne, så lockar ju detta knappast till vittgående slutsatser. Men då den sonoraste vokalen *a* möter med 18,4 % hos Stjerne, med 20,5 hos Karlfeldt och med 27,0 hos Fröding, så vill man ju gärna veta, om detta kan vara slumpens verk.

Ett provisoriskt svar vinnes mycket lätt, om man uträknar

¹ Meddelande från Nordiska Seminarieriet 2, Uppsala Universitets årsskrift 1911.

² Siffrorna äro icke absolut exakta. Bj. B. hade räknat rimpar, därvid genom tre rader gående rim räknats som ett "par", medan rim, som genomgått fyra rader, räknats som två "par". Då jag här ger siffror för rimorden, som vunnits genom multiplikation med 2 av siffrorna för rimparen, så äro mina siffror något för låga, dock ej så, att det kan påverka de här meddelade resultaten.

tredubbla medelffelet för det mellersta procenttalet. En sådan uträkning ger vid handen, att den exakta frekvenssiffran för Karlfeldt bör ligga mellan 18,9 och 22,1 %. Med nuvarande material har en skillnad på några få % betydelse. Men här måste vi ju, om vi önska exakta resultat, söka medelffelet till skillnaden mellan de jämförda frekvenssiffrorna. Den blir för Karlfeldt och Stjerne ungefär 0,75 %, vid tredubbling ungefär 2,3 %.

Frekvenstalen äro sålunda för jämförelse mellan Karlfeldt och Stjerne icke symtomatiska. Att de däremot vid uträkning skulle visa sig ha denna egenskap för jämförelse mellan Karlfeldt och Fröding, och ännu mer vid jämförelse mellan de båda värm-länningarna Fröding och Stjerne, ligger ju för öppen dag.

Jag torde här lämpligen böra avsluta dessa anmärkningar, icke därför, att stoff till fortsättning saknas, utan därför, att läsaren antagligen tröttnar, om jag fortsätter. Mitt syfte har varit i första rummet att visa, att en matematisk bearbetning av språklig statistik är alldeles nödvändig, särskilt därför, att vi så ofta tvingas använda relativt små tal, vilka lätt kunna ge ett opålitligt resultat, som blir farligt genom att ikläda sig statistikens skenbart objektiva dräkt. Men jag har också sökt visa, att de räkningar, som behövas, i många fall äro synnerligen enkla, i varje fall icke svåra nog för att ursäktas det laborerande med subjektiva uppskattningar, som blivit vanligt, särskilt under senare tid. Kritiken av ett antal föreliggande studier har visserligen visat, att mycket bort vara gjort, att annat kanske framdeles kan få en bevisning, som hittills saknas, men också, att skenbart ointressanta detaljer kunna undersökas med goda resultat.

Göteborg i mars 1927.

Nat. Beckman.

Om kommentaren til Håttatal.

I. Kommentarens systematik.

Der skal i det følgende gøres et forsøg på at udføre det forsæt, jeg tilkendegav ved slutningen af den anden af mine af-handlinger om Snorra Edda (i Acta Philologica I), ud fra de der vundne resultater nærmere at undersøge Håttatals komposition. Vi må derfor begynde med kort at referere den del af disse resultater, som vi har at gå ud fra.

Den kommentar til Snorres digte om kong Håkon og Skule jarl, som bærer titelen Håttatal, er anden del af en lærebog i digtekunsten, som efter Snorres tid er blevet sammensat på grundlag af to meget uensartede skrifter af Snorre. Det ene af dem er den bog, som Snorre selv synes at have kaldt 'Edda' og som indeholdt to dele, Gylfaginning og Bragarœður med et til den sidste del hørende tillæg. Dette tillæg, som blandt andet indeholdt nogle meddelelser om poetiske omskrivninger, er af en yngre forfatter blevet udvidet til en lære om omskrivninger, som nu kaldes Skáldskaparmál. Samme forfatter har forsynet de digte, som allerede i et ældre håndskrift fulgte på Snorres 'Edda', med en i hovedsagen metrisk kommentar¹. Disse to skrifter er af forfatteren blevet bestemt til at danne et sammenhørende hele; det fremgår med sikkerhed af hans indledning til Skm. Her spørges der om *kyn skáldskaparins*, og der svares, at det er *mál* og *hættir*. Derpå tales der i den første afhandling om *mál*, i den anden om *hættir*. Den forbindelse mellem Gylfaginning og Bragarœður på den ene, Skm. og Hått. på den anden side, som har sin grund i disse skrifers oprindelse, og som består i, at de har stået ved siden af hinanden i samme bog, er blevet opret-

¹ Det er uvist, om digtene allerede bar den fælles titel 'Håttatal', eller om de senere har lånt den fra kommentaren.

holdt i de fleste håndskrifter, og således opstod senere den mening, at Snorre havde skrevet en bog i tre afdelinger (Gylfg., Skm., Hátt., — Brgr. opfattes hyppig som en indledning til Skm.), som nu bærer titelen 'Snorra Edda'.

Den mand, som har skrevet Skm. og Hátt., har uden tvivl, da han sagde at *kyn skáldskaparins* er *mál* og *hættir*, ved *mál* tænkt på 'sprog', ved *hættir* på 'metra'. Men det skulde snart vise sig, at han i længden ikke konsekvent kunde fastholde denne principielle inddeling. Med Skáldskaparmáls indhold er nemlig begrebet *mál* langt fra udtømt. Skm. handler om poetiske omskrivninger og poetiske benævnelser. Men til det poetiske sprog hører mere end dette. Her skal kun nævnes sætningens forhold til versene, som spiller en rolle i det digt, som kommenteres i Hátt. Derved opstod som en selvfølge nødvendigheden af at omtale dette forhold i afhandlingen. Endvidere indeholder digtet ikke så få strofer, som har intet andet særmærke end at de illustrerer de forskellige måder, hvorpå poetiske omskrivninger dannes. Der måtte altså i kommentaren blive tale om omskrivninger. Således har *mál* fået plads i den del af bogen, om hvilken der i den fælles indledning til de to afhandlinger er blevet sagt, at den i modsætning til *mál* skal handle om *hættir*. En følge deraf er, at ordet *háttir* i Hátt. ikke altid betyder det samme. Det kan betyde 'versemál', men det har også en mere udvidet mening. Detsamme gælder om nogle andre fagord. Forfatteren gør mange distinktioner, men han har forholdsvis få tekniske udtryk til sin rådighed. Den som vil forstå afhandlingen, må derfor nødvendigvis ved hvert enkelt sted danne sig en nøjagtig forestilling om, hvad der menes med et fagudtryk. Måske har den omstændighed, at forfatteren så sig nødt til i Hátt. ikke udelukkende at tale om metriske spørgsmål, været årsag til, at han begynder sin udredning i en større stil end han ellers vilde have gjort. Han gør straks en principiel tredeling af alt, hvad der kan tænkes at forekomme i poesi og søger så ved stedse yderligere gående underafdelinger at komme til de virkelige foreteelser. Naturligvis ikke uden at snuble og tilsidst

at blive nødt til at gå over til en empirisk opregning. Det har sin interesse at følge ham på denne vej¹.

Han begynder med at spørge, hvad *hættir skáldskapar* er, ligesom der i den foregående afhandling spørges om *máltak skáldskapar*. Men svaret viser straks, at spørgsmålet ikke alene angår versmålenes tal og art. Det lyder nemlig: *setning, leyfi, fyrirboðning*. De to sidstnævnte ord betyder: 'hvad der er tilstedet' (altså omtrent 'licens' eller 'digterisk frihed') og 'hvad der er forbudt'; man kan deraf slutte, at *setning* må betyde: 'normal måde at digte' eller ligefrem: 'norm' og *hættir* kan her ikke være noget andet end 'måder at digte på', 'poetiske muligheder' uden nogen som helst nærmere bestemmelse. Meget er der endnu ikke vundet ved denne tredeling; *fyrirboðning* bliver i det følgende udenfor betragtning², frasen et par, som det vil vise sig, senere tilføjede advarsler, som gøres i forbigående; om *leyfi* er der senere et par gange tale. Forfatteren fortsætter nu med underafdelinger af *setning, rétt setning* og *breytt setning*. *breytt*, 'forandret' kan ikke betyde 'dårlig', thi i så fald er det *fyrirboðit*; det kan heller ikke være *leyfi*, thi i så fald er det ikke *setning*; det er altså en variation, men en sådan, som konstituerer en ny norm. Denne nærmere bestemmelse er nødvendig for at adskille det fra *leyfi*. Modsætningen til *breytt setning* fører til, at vi må opfatte *rétt setning* som 'grundnorm'.

Der følger en ny underinddeling. Spørgsmålet lyder: 'Hvat er *rétt setning*?' og svaret bliver: 'To slags; *taln* og *grein*'. Det er flinkt svaret, men logisk klart er det næppe. Uklarheden

¹ I 1879 har Möbius i sin udgave af Håttatal udførlig behandlet både digtet og kommentaren. Det er et nøjagtigt och for sin tid ypperligt arbejde. Men det er selvfølgeligt, at vi efter 48 år ser mange spørgsmål i et andet lys. Vi vil i det følgende hyppig have anledning til at omtale hans meninger.

² Tanken at opstille *fyrirboðning* som en *háttir skáldskaparins* minder om et sted i Málkrúðsfræði (Sn. E II, 94): *Því ritaði hann (Donatus) um löstu málsins, at sá einn má mæla eða yrkja fagrliga, er veit bæði lof ok löst í málinu, sem mælt er: malum non vitatur nisi cognitum*. I Hått. bliver det dog ved det ene udsagn, at der findes noget, som er forbudt.

består i, at identitetsverbet *vera* bruges i en altfor udstrakt betydning. Meningen kan kun være, at *tala* og *grein* er to synspunkter, som kommer til anvendelse ved bestemmelsen af begrebet *rétt setning*. Hvad vil disse to ord sige? *tala* er 'tal', og det siges da også, at der er tre tal, nemlig 1. versemålenes antal (her bruges *hátttr* afvigende fra afhandlingens første spørgsmål og svar i den tekniske betydning 'versemål'); der menes poesiens hovedmetra: dróttkvætt, fornyrðislag osv.; et bestemt tal nævnes ikke; 2. linjernes antal i en strofe i hvert særskilt versemål (hvorved der stillestående går ud fra, at al poesi, som ikke er 'forbudt', er strofisk, noget, man efter den deduktive indledning vilde vente at der skulde være blevet sagt, inden der blev knyttet refleksioner dertil); 3. stavelsernes antal i enhver verslinje i ethvert metrum. Man ser, at ræsonnementet er endnu fuldstændig deduktivt; om bestemte metra eller bestemte tal er der slet ikke tale. Forf. går nu over fra *tala* til *grein*. *Grein*, 'gren' kan betyde 'adskillelse', 'distinktion'; den arnamagneanske udgave oversætter ordet her da også ved 'distinctio'. Men da der siges, at *grein* er en del af grundnormen, *rétt setning*, kan her ikke være tale om 'distinctio', thi grundnormen er én, i det minste én i ethvert metrum, og det vil straks vise sig, at der foreløbig — og endnu langt fremad — kun tænkes på ét eneste metrum, som endog anses for at være *upphaf allra háttta*. *Grein* betyder altså ikke variationernes distinktion, ikke engang indenfor ét hovedmetrum, thi variationerne er ikke *rétt setning*, men *breytt setning*. *Grein* betyder: 'karakteristiske ejendommeligheder, konstituerende egenskaber, som hører til grundnormen'. Disse egenskaber består i *málsgrein* og *hljóðsgrein*, d. e. ejendommeligheder i sproget (d. v. s. udtrykket i den videste mening) og i *hljóð*, 'lyd', d. v. s. alt hvad der angår de særskilte sproglyd. Om alt dette er nøjagtig givet, får man den éne strofe, som kan stå som eksempel på grundnormen. Blandt de tre digtes 102 strofer er der da også kun én, som i enhver henseende svarer til disse fordringer. Men vi har endnu ikke lært en eneste af disse egenskaber at kende, og nu følger der atter et nyt spørgsmål: 'Hvat er máls-

grein? Her gør forf. sin første alvorlige fejl, forsåvidt den ikke skyldes overleveringen. Han giver nemlig en definition, som han senere — og det med rette — ikke fastholder¹. *Stafasetning* (bestemte lyds stilling i linjen), siger han, udgør det hele *mål*, men *hljóðgrein* består i, at man har lange og korte stavelser, hårde og bløde², og det er hljóðgrein'ernes *setning* (altså lydenes normale ordning), hvad vi kalder *hendingar* (rim)³. Derpå følger str. 1 med oplysninger.

Fejlen består i, at *stafasetning* regnes til *mål* i stedet for til *hljóð*. Hvad forf. nøjagtig mener med *stafasetning*, fremgår ikke af dette sted. Modsætningen til det, som umiddelbart følger (men til *hljóðgrein* hører ... rimene), tyder dog på, at han her alene tænker på alliterationen.

I de bemærkninger, som slutter sig til strofen, omtales også først alliterationen, og den kaldes der *stafasetning*, men derpå er der tale om rimene, og disse kaldes da *önnur stafasetning*⁴. Benævnelsen gælder altså såvel for alliterationen som for rimene, og det passer godt, thi i bægge to har man at gøre med visse lyds stilling i verslinjen. Det er altså underligt, at den ene foreteelse skal høre til *mål*, den anden til *hljóð*. Dertil kommer, at også i en senere del af afhandlingen, hvor der er tale om

¹ I *U* mangler spørgsmålet '*Hvat er málsgrein?*' Men Möbius tager fejl, når han (II, 40) deraf slutter, at det er interpoletet i *r*. Af svaret i *U*, som stemmer overens med *r*, fremgår, at samme spørgsmål stod i kilden til *U*. I *U* er det udeladt.

² Om 'hårde' og 'bløde' stavelser er der senere i kommentaren ikke tale. Möbius (II, 42) tror, at udtrykket skulde være tankeløst efterlignet og lånt fra et latinsk grammatisk skrift (han henviser til Sn E II, 4, 16, hvor der er tale om 'hårde' og 'bløde' bogstaver [*stafir*] — ikke stavelser). Det er dog ikke sandsynligt, at udtrykket skulde være aldeles meningsløst. Muligvis har forf. tænkt på aksentueringen, som han ingenstedes går nærmere ind på, men som dog spiller en stor rolle i versbygningen og også hører til nogle af de i kommentaren omtalte strofes variationdannende ejendommeligheder.

³ Möbius' oversættelse (II, 41) er urigtig.

⁴ Der står i anledning af rimet, at *fjórðungr visu skal þar saman fara at allri stafasetning ok hljóða*. (AM I, 598; sál. også i de senere udgaver). Her må *fjórðungr visu* rettes til *visuorð*.

variationerne (*breytt setning*), alliteration og rim stadig omtales og behandles som fænomener, der hører til én og samme kategori. Det er da også ganske vist forfatterens mening. Alligevel tror jeg ikke, at her er en fejl i overleveringen. Sagen er snarere den, at forf. holdt på med at dele og skematisere, og da han engang havde delt *grein* i *málsgrein* og *hljóðsgrein*, var han nødt til at lade spørgsmålet: '*Hvat er málsgrein?*' følge. Derpå kunde han fra *rétt setning*'s standpunkt ikke give noget svar. *mál* i *rétt setning* er netop sådant *mál*, hvorom der ingenting er at sige. Om omskrivninger og hvad dermed sammenhænger, kunde han her ikke tale, thi sådanne forekommer ikke i str. 1; han behandler dem da også senere i anledning af en særskilt kategori af strofer. Han kunde have sagt noget om sætningens indviklede bygning, men den er ikke en speciel og heller ikke en nødvendig egenskab ved *rétt setning*; iøvrigt omtaler han sætningens bygning senere i anledning af en del foreteelser, som er typiske for bestemte strofer, og dem regner han til variationerne. Det bedste, han her kunde have sagt, var detsamme, som han siger i Skáldskaparmál c. 54 om *úkend setning*, nemlig at *málsgrein* ved *rétt setning* er *at nefna hvern lut sem heitir*. Da han altså ikke havde noget at sige om *málsgrein* og alligevel måtte sige noget, har han af de to ting, som hører til *hljóð* (alliteration og rim), tildelt *málsgrein* den ene, men så forlader han med det samme dette æmne, som er blevet ham for vanskeligt, og behandler senere i overensstemmelse med sin bedre indsigt alliteration og rim som foreteelser, der hører tilsammen.

På str. 1 følger, som allerede antydet, en hel metrisk analyse af strofen, hvori de vigtigste ejendommeligheder meddeles, som hører til en normal strofe. Ved at anføre strofen er forf. nu med det samme kommet til realitetens og praksis' område; strofen er en dróttkvættstrofe, og forf. går, uden at opholde sig videre ved sine divisioner og subdivisioner ud fra denne strofe som den normale. Først ved slutningen af en beskrivelse, som indtager to tryksider, får vi at vide, at dette her er dróttkvæðr

háttir, alle hættirs oprindelse, såsom málrúnar går foran alle andre runer.

Beskrivelsen er meget klar og interessant nok. Forholdene opfattes naturligvis ikke historisk, men systematisk, og forf. gengiver de meninger, en lærd mand fra trettende århundrede havde om de regler, som gælder for en dróttkvættstrofes bygning. Vi møder her forskriften om strofens otte linjer, om linjens seks stavelser, om hovedstaven og de to *stúðlar*, reglerne for vokalsk og konsonantisk alliteration, endvidere bemærkninger om helrim og halvrim, om rimordenes stilling, om deres benævnelser efter deres stilling, kort alt hvad der endnu den dag i dag hører til den elementære oldnordiske metrik og hvad vel også for en del altfor dogmatisk af senere filologer er blevet overført til ældre perioder og til andre metra.

I dette stykke optræder for første gang efter indledningen begrebet *leyfi*. Som sådan betegnes her brugt af svagt betonedede ord med vokal som forlyd såsom *ek, en, er, at* osv. i verspar, som allitererer vokalsk. Den øjensynlige grund til, at det er tilladt at bruge disse ord, er, at deres tilstedeværelse, om end teoretisk forkastelig, ifølge deres ringe lydverdi alligevel næppe bliver mærkelig. Med hensyn til ubetonede ord med konsonant som forlyd er der ikke en tilsvarende frihed, da en konsonant som forlyd gør et stærkere indtryk og derfor lettere lægges mærke til end en vokal som forlyd.

Efter afhandlingens storstilede eksposition er det i grunden ulogisk, at her midt i drøftelsen af *setning* tales om skemaets anden hovedafdeling, *leyfi*. Vi vil nærmere gå ind på denne inkonsekvens i anledning af et senere sted, som ligeledes omtaler *leyfi*.

Forf. går nu over til *breytt setning háttanna*. Her skelner han ikke mellem *tala* og *grein* som to særskilte 'afdelinger', og det lader sig godt forstå, da forandringerne i *tala* og i *grein* altid går sammen. Enhver forandring i *grein* er årsag til, at en ny form opstår, og derved forandrer med detsamme *hættir*-nes antal, siden alle variationer opfattes som *hættir*. Men om forf. end

ikke straks nævner ordet *tala*, så viser det sig dog, at han tænker derpå. Efterat der er blevet sagt, at man kan *breyta* (forandre) *setning með máli ok hljóðum*, stilles nemlig det spørgsmål, hvorledes man skal forandre (*skipta*) *hættir með máli*. Det sker på to måder, ved at *halda eða skipta háttunum*. Så spørges der, hvorledes man kan *breyta háttunum* og *halda sama hætti*, — et spørgsmål, som vist har sin gode grund, thi sagen indeholder en modsigelse. Spørgsmålet betyder, hvorledes man kan gøre variationer på en sådan måde, at antallet på *hættir* (det første af de tre tal, der tidligere har været tale om) ikke forandres. Dermed sigtes altså til *tala*. Det kunststykke at variere *hátt*-en og alligevel at beholde samme *hátt* udfører forf. ved at anføre syv variationer, som han ikke regner med til de nye — afledede — normer. De forøger altså ikke versmålenes antal. Fem af disse variationer har at gøre med *mál*, de to sidste med *hljóð*; disse to kalder han *leyfi*. Ligesom de fem første hører de til *breyttir hættir* og er på samme tid *óbreyttir*. For såvidt de må kaldes *breyttir*, må man sige at de er *breyttir með hljóði*, men forf. unddrager sig denne slutning ved at kalde dem *leyfi*. De fem første derimod sammenfatter han med en del andre, som følger efter de syv strofer (str. 2—8) og som erkendes at være virkelige variationer, til en gruppe, som repræsenterer *breytt setning með máli*. Således får man følgende inddeling:

breytt setning.

a. með máli.

I. *halda háttum* str. 2—6.

Her indskydes to strofer med *leyfi*, str. 7—8.

II. *skipta háttum* str. 9—27.

b. með hljóði.

skipta háttum str. 28 fgg.

Str. 7—8 har med *a* I det tilfælles, at de ikke forøger *hættir*-nes antal, med *b*, at de indeholder variationer, som kun har med *hljóð* at gøre. Konsekvent skulde de altså antydes som *breytt setning með hljóði* med tillægget: *halda háttum*. Følgende

inndeling vilde altså være følgerigtig og tillige nøjagtig gengive forfatterens virkelige opfattelse af forholdet:

breytt setning.

a. halda háttum.

I. *með máli* str. 2—6.

II. *með hljóði* 7—8.

b. skipta háttum.

I. *með máli* str. 9—27.

II. *með hljóði* str. 28 fgg.

I anledning af ovenstående påfaldende inddeling rejser sig to spørgsmål, nemlig 1. hvad udskiller str. 2—8 fra de følgende strofer til den grad, at forf. giver dem en fuldstændig særstilling og påstår, at de ikke såsom de øvrige strofer repræsenterer *hættir*? og 2. hvis han gør så med rette, hvorfor beskriver han da alligevel disse syv former hver for sig og regner dem i sin sammenfattende redegørelse ved andet digts slutning (efter str. 67) med til de tresindstve *hættir* og syv (mindre rigtig otte, jfr. senere) *greinir*, tilsammen syv og tresindstve former, som han har beskrevet?¹ Svaret på det sidste spørgsmål er enkelt nok. Forf. har omtalt disse strofer, ligesom de øvrige, særskilt, fordi det digt, han kommenterer, indeholder dem. Hans æmne nøder ham til at anse hver eneste strofe i digtet som en repræsentant for en særskilt form, men systematisk erkender han disse syv strofer ikke som sådanne; derfor siger han, at det er selvstændige former og alligevel ikke selvstændige former. Det er altså en følge af, at et overlevereret kunstverk indtvinges i et logisk skema, hvorefter det ikke er digtet. At forf. dog ikke erkender disse former som selvstændige former, har sin grund i, at stroferne kun har sådanne ejendommeligheder, som faktisk ikke for dem alene er særegne, men som kan forekomme i de fleste strofeformer. De første fem tilfælde har endog ingenting at gøre med strofernes bygning. Her findes

¹ De kaldes her endogså for *hættir*. Først skelnes der mellem 60 *háttar ok umfram átta greinir*; derpå tales der om *þessir hættir allir* (d. e. *hættir* og *greinir* tilsammen).

eksempler på visse kunstfærdigheder i det poetiske billedsprog. Digteren har i Ædigtets begyndelse illustreret også denne kunst og systematisk gennemført nogle sproglige dannelser, som ellers forekommer mere spredt. Strofernes metrum er regelmæssigt dróttkvætt uden nogen anden forskel fra str. 1, end at de har kenninger, hvad str. 1 ikke har. De repræsenterer da heller ikke nogen typus, som har fået et særskilt navn¹. Dette moment har uden tvivl spillet en rolle ved tilblivelsen af forfatterens om-dømme. (Jfr. nedlenfor s. 278).

De to andre strofer (7—8) har vel formelle afvigelser fra normen, men kun sådanne, som ofte forekommer i andre strofer, hvor de heller ikke danner en ny typus. Også her har digteren stiliseret et spredt forekommende fænomen ved at gennemføre afvigelser i en hel strofe. Forandringerne består i en indskrænkning af stavelsernes antal i bestemte (her de lige) linjer ved at forlænge en stavelse udover dens normale kvantitet² og en forøgelse af dette antal, tildels ved opløsning af en i arsis stående stavelse (f. eks. *kilofinn*), tildels ved brugen af fulde ordformer i stedet for synkoperede eller andre korte biformer, som bedre vilde passe i seksstavelseskemaet (*spyr ek, fyrir* i st. f. *spyrk, fyr*)³.

¹ Vistnok tales der om *kenning, stuðning,byggðing* osv., men det er navne på fioreteelser, som forekommer i stroferne, men ikke på stroferne selv eller på typer, som de repræsenterer.

² At denne frihed har sin grund i kontraktionsfænomener — hvad forf. næppe har forstået, — fremgår af, at tre af de fire eksempler, som strofen indeholder, har et langt *á*, som er opstået af *áa* (i to stavelser).

³ I str. 7 har de ulige linjer ni, de lige syv stavelser. Man kunde være fristet til at tro, at de ulige linjers nital er opstået i den skriftlige overlevering, som imod digteren skulde have indsat de længere former. Om man læser l. 1: *Kilofinn spyrk hjalm fyr hilmis* bliver stavelsernes antal syv som i de lige linjer. Men netop den regelmæssighed, hvormed nitallet vender tilbage i alle ulige linjer, viser, at det ikke beror på en forvanskning. Digteren havde såvel de lange som de korte former til sin rådighed; i denne strofe har han forsætlig brugt de lange for at give et eksempel på, hvor langt den frihed, som der her er tale om, kan gå. Kommentarens forfatter har rigtig forstået ham; han udtaler med rene ord, at disse linjer

Sådant forekommer også andre steder i digtet, uden at derved opstår en variation, men det er da ikke gennemført, og strofen har noget andet som særmærke.¹

Vi har lagt mærke til, at forf. dømmer lidt anderledes om disse to strofer end om de fem, som går foran. Om disse hedder det på samme tid, at de er noget andet end normalstrofen og at de ikke er noget andet. Men ved str. 7 og 8 eksisterer faktisk en metrisk afvigelse fra normalstrofen, og derfor synes han, at han ikke har ret til at omtale dem på samme måde, og så kalder han dem *leyfi*. Det er ufortjent, når Möbius i anledning deraf gør ham en bebrejdelse og siger, at han ikke kendte til den forteelse, som vi kalder opløsning. Det, han ikke kendte til, er det moderne navn, vi giver denne figur, men sagen selv er ham nok så bekendt. Naturligvis havde han et andet syn på forholdet mellem den længere og den kortere form end vi. Vi er vant til at udtrykke os således, at en lang betonet stavelse har samme metriske værdi som en kort betonet stavelse + anceps og at udtrykke dette forhold efter matematisk forbillede i en formel, som skrives $\perp = \cup x$. For kommentarens forfatter og hans samtidige eksisterer det lighedstegn, som her anvendes, ikke. Een form var den normale; en anden form var alltså ikke normal; var den ikke *breytt setning*, så var den altså *leyfi*; en anden udvej gaves ikke.

har ni stavelser og at man her kan se, *hversu flestar samstøfur megu vera í visuorði*. Ved forandringer metri causa vilde der altså også opstå en modsigelse mellem digtets tekst og kommentarens. Her foreligger et af de mange beviser for, at man ikke uden videre må presse alle gamle digte i et fast skema.

¹ Forf. gør i anledning af str. 8 en bemærkning om hendinernes plads i verslinjen. Han siger: "I denne strofe er alle *odd-hendingar hluthendingar*", — de står ikke i linjens begyndelse. Han tror at det er grunden til, at verslinjerne kan være så lange. Helt rigtigt er det vistnok ikke, men alligevel har han rigtig set, at der består en sammenhæng mellem hluthending og de lange verslinjer. Da i alle linjer første arsis er opløst, begynder linjerne med en kort betonet stavelse, som ikke godt kan danne rim med næstsidste — lange — stavelse. Derfor er det en senere stavelse, som rimer.

Vi har lejlighed til at bestemme begrebet *leyfi* lidt nærmere. Det står, som vi her får se, ikke aldeles på linje med hvad vi kalder en poetisk licens. En licens er en farlig ting. Man tilgiver den en digter på grund af hans fortjenester og fordi en digter er i stand til at gøre endogså en fejl til et fortrin. Men om en lægmand nogen gang indlader sig på at digte, må han helst tage sig i vare for poetiske licenser. Samme opfattelse venter man at møde hos kommentarens forfatter, når man læser det skema, hvormed han begynder sin avhandling, hvori *leyfi* står halvvejs imellem *setning* og *fyrirboðning*. *Leyfi* er ikke forbudt — men det er vel bedst at holde sig ifra det. Det er dog kun en følge af skematiseringen. Når man læser de steder, hvor der for alvor er tale om *leyfi*, viser det sig, at *leyfi* står ikke så langt fra *setning*, ja at afstanden fra *setning* til *leyfi* er mindre end den fra *rétt setning* til *breytt setning*. De afvigelser, som er for ringe til at frembringe en selvstændig variation, men som dog er almindelig i brug, det er dem, som kaldes *leyfi*; man kan uden ringeste fare gøre sig skyldig i dem. Men *setning* er de ikke, thi *setning* er som sandheden én og udelelig. Fjerner man sig længere fra *rétt setning*, så havner man enten i *breytt setning*, eller man synker ned i *fyrirboðnings* afgrund, hvorfra der ingen udvej er.

Spørgsmålet i c. 78, hvorledes man skal forandre *hættir* og alligevel beholde *hættir*, giver anledning til en videre inddeling. Svaret lyder nemlig: 'ved at *kenna* eller *styðja* eller *reka* eller *sannkenna* eller digte *at nýgörringum*'. Her nævnes fem verber, og der følger fem strofer med prosabemærkninger. Stroferne og de tilføjede oplysninger svarer dog ikke fuldstændig til de fem verber.

Det første tilfælde, som kommer på tale, er enkelt. Der spørges, hvad *kendir hættir* er, og der svares: 'såsom her følger'. Så kommer en strofe med omskrivninger og den bemærkning, at i denne strofe er alle navne omskrevne.

Et nyt kapitel (79) meddeler, att der er tre slags kenninger. En enkelt (altså toledet) omskrivning hedder *kenning*, den føl-

gende (det er den trelede) *tvíriðit*, den tredje (altså fire- eller flerlede) *rekit*. På *kenning* og *tvíkent* anføres et eksempel fra den foregående strofe; så siges der endnu engang, at det er *rekit*, *ef lengra er*, og derpå følger str. 3. Strofen indeholder dog ikke, som man skulde vente, noget eksempel på *rekit*, men på *tvíkent*.

Af de fem verber, som c. 78 nævner, er tilsvarende *kenna* og *reka* nærmere blevet forklaret; om *styðja*, som i c. 78 står imellem *kenna* och *reka*, har der endnu ikke været tale; *tvíkent* er kommet til. Begrebene *kenna*, *tvíkenna*, *reka* udgør en snævrere gruppe og danner en stigning.

Et nyt kapitel (80) spørger om *sannkenningar* og giver et eksempel med oplysninger. Her forekommer verbet *styðja* i en anden betydning end i fortegnelsen c. 78. Der opstår på ny en liden uklarhed ved brugen af ét og samme ord i mere end én betydning. *Styðja* er her ikke et teknisk udtryk, som sideordnes med *kenna*, *reka* o. a., men det betyder uden videre 'bestemme'. 'Sankenna', siges der 'er at støtte (*styðja*) et ord med et rigtigt attribut (*sonnu efni*)', altså t. eks. et substantiv med et adjektiv eller et pronomen, et adjektiv eller verbum med et adverb. Således er 'einhverr manna' *sannkenning*, men det vilde være *rétt mál*, at sige *maðr*. Den hele strofe er opfyldt med eksempler. Men derpå udvikles begrebet *sannkenning* videre (c. 81). *Sannkenning* kan ligesom *kenning* forekomme i flere grader. Her vender nu den tekniske anvendelse af *styðja* (i den substantiviske form *stuðning*) tilbage; det er nu navnet på anden grad af *sannkenning* (at t. eks. et adjektiv, som bestemmer et substantiv, selv bestemmes ved et kompositionsforled: *óðharða egg*). Den tredje grad kaldes *tvíriðit*. Strofen giver et eksempel på *stuðning* (i *r T* urigtig betegnet som *tvíriðit*; den afsluttende prosa har den rigtige opfattelse, og i *T* står desuden efter ordene *þetta er tvíriðit callat* en overskrift, som lyder: *stuðningar V*). Derpå handler et nyt kapitel (82) — med strofe — om *nýggjörvingar*, der består i at fastholde et poetisk billede, og så følger en afsluttende bemærkning til det hele afsnit, at det her er

dróttkvætt med fem *greinir* (samme benævnelse som i c. 142 på de ikke selvstændige variationer). Faktisk har forf. dog ikke behandlet fem *greinir*, men *syv*, som han deler i tre grupper og illustrerer med fem strofer. Skematisk vilde det se således ud:

det almindelige begreb *kenning*

I 1. enkelt <i>kenning</i> 2. <i>tvíkent</i> 3. <i>rekit</i>	II 1. <i>sannkenning</i> 2. <i>stuðning</i> 3. <i>tvíriðit</i>	III. <i>nýgörvingar</i>
--	--	-------------------------

Illustrerende strofer findes til I, 1. 2. II, 1. 2. III. Denne omstændighed er det, som bestemmer talangivelsen 'fem' i teksten.

Til drøftelsen af str. 7 og 8 med deres metriske afvigelser slutter sig en opregning af endnu et ellevetal andre *leyfi*. Da det digt, som kommenteres, ikke giver nogen anledning til at nævne dem, er der tilstrækkelig grund til at undersøge stykket med hensyn til des ægthed. Følgende *leyfi* anføres:

n:r 2. at have i dróttkvætt ét eller to verslinjer *með álogum* (d. e. en selvstændig sætning, som indtager linjens sidste fem stavelser) eller med *detthent* eller *dunhent* eller *skjálfhent* 'eller på en anden måde, som ikke forstyrrer versmålet'. De fire ting, som nævnes særskilt, forekommer alle blandt variationerne (str. 13. 29. 24. 35). Licensen kunde altså i bedste fald bestå i, at afvigelsen forekommer vilkårlig kun på et enkelt sted i strofen og derfor ikke opfattes som en variation, såsom tilfældet er, når den føres gennem flere korresponderende steder.

n:r 3. at have *aðalhendingar* i første eller tredje verslinje (forekommer i str. 35 [3. l.], 37 [1. og 3. l.] som variation; jfr. også str. 42. 44. og nogle andre).

n:r 4. *bragarmál*, at *metri causa* udstøde en vokal i et svagt betonet ord, t. eks. *þars* i st. f. *þar er*, *þar es*, en grammatisk — ikke udelukkende metrisk — frihed, som også forekommer i prosa. Iøvrigt er allerede under *n:r* 1 den frihed blevet omtalt, at man ikke anvender *bragarmál*, at man altså i poesien siger *spyr ek* i st. f. *spyrk*. Det forudsætter som noget

selvfølgelig, at man også kan sige, måske endog helst bør sige *spyrk*, hvad der altså ikke er en licens.

n:r 5. at skipta tíðum i en halvstrofe. Bemærkningen er ganske vist opstået under indflydelsen af udsagnet om '*tíð*' i c. 93.

n:r 6. at have i dróttkvætt samhendingar og liðhendingar. Her tilføjes der ikke engang som ved *n:r 2*, at det kan ske vilkårlig på et enkelt sted. Som variationer omtales disse former i anledning af str. 46. 41.

n:r 7. at have ét ord, som forekommer i bægge halvstrofer. Forekommer og beskrives som variation str. 39.

n:r 8. at gentage en verslinje eller en del af en verslinje. Det er formelt en udvidelse af *n:r 7*, forekommer str. 101.

n:r 9. at reka til hinnar fimtu kenningar. Hvad *reka* er, beskrives i anledning af str. 3. Der hører det, *at reka*, til *dróttkvætt með fimm greinum*, om hvilken háttur der siges, at den er *réttr ok úbrugðinn* (s. 606). At *reka* er altså efter forfatterens mening ikke noget *leyfi*. Så tilføjes der, at man 'nu for tiden' ikke går længere end til den femte kenning.

n:r 10. at visu fylgir drag eða stuðill, d. e. nærmest en udvidelse af strofen ved tilføjelse af én eller flere linjer (se Möbius). En sådan strofe forekommer i tredje digt (str. 101) og må opfattes som en variation, ikke som en licens.

Under samme nummer anføres det tilfælde, at nogen antydes ved et pronomen, efter at hans navn i forvejen er blevet nævnt. Det kan være en randglose til *n:r 7*, som på et urigtigt sted er optaget i teksten. Med licenser har det intet at bestille.

n:r 11. at ubetonede ord som er, eð, en, at forekommer mere end én gang i en halvstrofe (med et eksempel af skjalden Refr). Ganske vist findes denne frihed; det er dog ikke nogen licens, men en naturlig brug af sproget. Stedets forfatter har formodenlig tænkt på, at gentagelser af ord i det hele ikke hører til den bedre stil, og så har han betegnet som licens den undtagelse som helt naturlig består for svagbetonede formord.

n:r 12. atriðs klauf, uden oplysning. Af den tredje grammatiske afhandling ved vi, at *klauf* betyder en koordination af

parallelle ord f. eks. adjektiver, som bestemmer samme substantiv, uden noget forbindende ord (som *ok*). En særskilt licens for poesi er det ikke.

Det fremgår af ovenstående undersøgelse, at alle de anførte udtryksmåder enten efter afhandlingens forfatter ikke hører til licenserne men til variationerne og at han også har omtalt dem som sådanne på de dertil egnede steder, eller at det er foreteelser, som vel forekommer i poesi, men derfor dog ikke bør opfattes som poetiske, endnu mindre som metriske licenser, da de også forekommer andre steder, eller da de, såsom det er tilfældet med nr. 10 b og 11, er selvfølgelig. Disse forhold er tilstrækkelige til at overbevise os om, at den hele passus ikke stammer fra kommentarens forfatter¹.

Det må her bemærkes, at dette stykke indeholder to af de tre citater fra andre digter end Háttatal, som findes i afhandlingen. Denne kendsgerning kan være af ikke ringe betydning ved bedømmelsen af det tredje sted (jfr. til str. 44).

Fra samme interpolator stammer det derpå følgende spørgsmål, hvad *tíðaskipti* er, med det svar, at det er det som var, det som er og det som kommer. Med Háttatal har det intet at gøre. Det hænger sammen med bemærkningen om det femte *leyfi* og står som denne under indflydelse fra c. 93.

Forf. kommer nu (c. 85) til de virkelige variationer, og i overensstemmelse med c. 78 holder han sig til tvedelingen i *breyta með máli* og *breyta með hljóði*. Raden kommer først til *mál*. I stedet for *hljóð* (c. 78) står c. 100 *með hendingum eða orða lengd* og c. 103 *með hljóðum ok hendingaskipti eða orðalengd*². Dette udtryk er mindre klart, men at det omfatter alt, hvad der efter vore bemærkninger s. 266 fg. må regnes til *hljóð*, altså både alliteration og rim, fremgår af, at disse to ting gennemgående behandles tilsammen.

¹ Også Möbius forkaster dette stykke, især på grund af dets 'wirres Durcheinander' (II, 45).

² Om forholdet mellem disse to steder se nedenfor s. 279.

I c. 85 siges nu, at *breyta háttum með máli* består i, at man giver *hættir*-ne navne og således forandrer det første tal, nemlig *hættir*-nes, medens de to andre tal bliver uforandrede. Af disse to tal angives nu også størrelsen; verslinjernes er otte og stavelsernes tal i linjen er seks. Denne nærmere præcisering er en følge af, at der nu ikke længere er tale om poesien i det hele, men om dróttkvættstrofen. Endvidere meddeles der, at hendingernes stilling bliver densamme som før. Meningen med denne tilsyneladende overflødige bemærkning er vel, endnu engang at tilkendegive, at forandringerne udelukkende angår *mál*. Den definition, som her gives af den handling, som kaldes *breyta háttum með máli*, viser klart, at den omstændighed, at de strofeformer, som nu følger, har særskilte navne, virkelig har været en overvejende grund til her i modsætning til str. 2—6 (og 7—8) at tale om en selvstændig variation. Iøvrigt begår forf. den logiske fejl, at han mener, at man skaber en ny form ved at give en variation et navn, i stedet for at man omvendt giver et nyt navn, når en ny form er opstået. Aldeles fri for undtagelser er hans regel dog ikke; flere strofeformer har ikke noget navn og ikke så få sammenfattes i grupper under en fælles benævnelse.

Nu følger der en række strofer, som alle har det særmærke, at der består et ejendommeligt forhold imellem sætningen og verslinjerne. Den første strofe (9) har seksten sætninger, to i hver linje; så følger str. 10 med otte, str. 11 med fire sætninger, enhver på én resp. to linjer. De to førstnævnte strofer kaldes *sextánmælt* og *óttímælt*; str. 11 meddeles uden navn.

C. 88 begynder med en bemærkning som viser, at forf. fremdeles holder øje med talforholdene. Den strofe, som her følger, siger han, er den fjerde blandt variationerne men den femte at *háttu tali*. Det er efter kommentarens system rigtigt. Ved hætternes opregning tælles nemlig str. 1 med, men str. 2—8 ikke.

Forf. fortsætter med *breyttir hættir með máli* indtil prosaen efter str. 23. De oplysninger, som gives, gælder de enkelte strofer, ikke systemet. Vi skal i en anden sammenhæng gen-

nemgå dem. Efter bemærkningerne til str. 23 vender forf. tilbage til systemet. Først siger han: 'disse *hættir*, som her er skrevne, er *dróttkvæðir*, hvad *hendingar* og *orðalengd* angår'. Med *orð* menes her *visuorð*, 'verslinje'; han tænker på forskriften om de seks stavelser. Tanken udvikles derpå videre: 'her er seks stavelser i hver linje og *aðalhendingar* i anden og fjerde linje og *skothendingar* i første og tredje'. Det er klart, at forfatterens forsæt har været, her at slutte en afdeling. Der følger da også det spørgsmål, hvorledes man skal forandre dróttkvætt *með hendingum eða orðalengd*. Svaret lyder: 'Såsom her er gjort: *dunhenda*', og så følger str. 24. Forf. gør sig her skyldig i en forseelse. Strofens særmærke består i, at de lige linjer begynder med samme ord, hvormed den forangående linje slutter. Det er på en måde en forandring *með máli* (gentagelse af et ord). Men det medfører, at den næstsidste stavelse i de ulige linjer danner helrim med hendingerne i den følgende (lige) linje. Det er en ejendommelighed med hendingerne og hører altså til *hljóð*. Jfr. et fuldstændig analogt tilfælde i str. 47 og 48, hvor der da også med rette kun er tale om *hljóð*. Dette forhold er grunden til, at forf. her går over til *hljóð*. Der vilde ikke være noget at indvende imod denne fremgangsmåde, da man med samme ret kan gøre det ene synspunkt gældende som det andet, om det ikke fremgik af de følgende strofer, at digteren her har givet et eksempel på gentagelsen og ikke har lagt eftertryk på *aðalhendingen*, som følger med som et sekundært fænomen, thi der følger endnu tre strofer, som kun har variationer *með máli*. Forf. bliver da også nødt til foran str. 28 at gentage, at han *heðan frá* (fra nu af) skal beskrive de former, hvori dróttkvætt er forandret *með hljóðum*. I ordene *heðan frá* ligger et slags undskyldning, som om han vil tilkendegive, at han nu virkelig skal udføre det forsæt, som han allerede tidligere har udtalt¹.

¹ Umiddelbart foran de ovenfor anførte ord: *ok heðan frá skal nú rita* osv. står: '*Þessi er hinn fyrsti háttir er ritaðr sé þeirra er breytt er af dróttkvæðum hætti með fullu háttaskipti*'. Denne bemærkning kan efter siit indhold kun henføres til den følgende, ikke til

Stedet giver et indblik i forfatterens arbejdsmåde. Endskønt man i det hele taget må sige, att han godt har forstået strofernes særegenheder, er der dog ved hans metode den mangel, at han øjensynlig har betragtet de enkelte strofer hver for sig og så har kommenteret dem, før end han i hvert særskilt tilfælde havde fået et fyldestgørende overblik over det følgende.

Fra og med str. 28 har man altså at gøre med virkelig formelle afvigelser. Str. 28—30 hører endnu til det første digt; med str. 31 begynder audet digt, som kun indledes med ordene: *‘Nú hefr upp annat kvæði’*. Kommentaren fortsættes regelmæssig indtil dette digts sidste strofe (67). Så følger en slutningsbemærkning: *Nú eru saman settir í tveim kvæðum sex tígur háttu ok umfram þær átta greinir, er fyrst er skipat dróttkvæðum hætti, með málsgreinum þeim er fylgja hættinum, ok eru þessir hættir allir vel fullnir til at yrkja kvæði eptir, ef vill.*

Med de tresindstyve hættir og de otte greinir, hvori dróttkvætt deles, henviser forf. til den distinktion, han har gjort i begyndelsen, og man kan heraf se, om tvivl ellers skulde være mulig, at man har at gøre med samme forfatter. Han gør her en lille regnefejl, idet han medtager str. 1 to gange; den hører til de tresindstyve hættir men regnes af forf. også til de otte greinir. Greinernes tal er syv, ikke otte. Strofernes antal er da også hidtil ikke 68, men 67. Tallet 60 har forf. fundet i den sidste strofe, hvor digteren siger: *ortak ... of síklinga snjallu með sex tígum háttu*. Det er langt fra umuligt, at disse ord har gjort sit til at overbevise kommentarens forfatter om, at der var syv strofer, som tilkom en undtagelsesstilling, så at der blev 60 tilbage. Om det også har været digterens mening, er et andet spørgsmål. Ifald man skal opfatte hans ord nøjagtig, som de lyder, så har også han i tanken udskilt syv strofer fra de øvrige,

den forangående strofe. Meningen med de to sætninger tilsammen må altså være: ‘her følger nu en strofe, som er *breytt með hljóði*; det er den første (der ved tages altså tilbage, hvad der er sagt om str. 24), og fra nu af skal vi fortsætte med at beskrive sådanne strofer.’

og i så fald kan der meget tale for, at det er desamme syv strofer, som kommentatoren undtager. Men tallet 60 i strofen kan også bero på en unøjagtig angivelse, som er forårsaget ved, at digteren ikke så nogen mulighed til at anbringe det lange navn på tallet 67. For denne opfattelse taler med stor sandsynlighed, man kan vel sige med sikkerhed, en anden talangivelse, som han gør i tredje digt. I str. 100 siger han nemlig, at han har givet et nøjagtigt antal eksempler, '*svá er tírótt hundraut talil*'; og at alle disse strofer repræsenterer hættir, ser man af det, som følger: en mand fortjener ros, '*ef sá (d. e. svá) fær alla háttu ort*, når han på denne måde har lykkedes at digte i alle hættir'. Det er betegnende, at der endnu følger to strofer; strofernes hele antal er 102, men den bemærkning, at han har lykkedes at digte i alle hættir, gør digteren ikke i den sidste strofe, men i den, hvis rangnummer i digtet er det tal, som han nævner, nemlig 100. Her er beregningen ikke gjort på en slump, men den er nøjagtig. Man må heraf slutte, at det udelukkende har været kommentatoren, ikke digteren, som har udskilt str. 2—8 fra de øvrige hættir.

Forfatterens meddelelse om de 67 (68) hættir og greinir og ikke mindre hans derpå følgende bemærkning, at alle disse hættir er egnede til eksempler for at digte efter dem, gør det indtryk at være afsluttende bemærkninger, og de giver altså anledning til at stille det spørgsmål, om det ikke er her, kommentaren i dens oprindelige skikkelse slutter. Oplysningerne til det tredje digt — såvidt de rækker — er i så fald en anden mands arbejde; man tænker nærmest på den interpolator, som vi allerede har lært at kende som forfatter af den lange ekskurs om elleve slags leyfi. Principielt lader det sig godt forstå, om kommentarens forfatter har sluttet her, da med andet digts slutning variationerne til dróttkvætt ophører og andre versemål begynder. Vi har set, at han opfatter dróttkvætt som alle versemåls oprindelse; det vilde da ikke være noget at undres over, om hans nærmere interesse havde indskrænket sig til de to digte i dróttkvætt og dets variationer. Undersøgelsen af bemærkningerne til

de enkelte strofer, hvortil vi nu går over, vil føre til de synspunkter, hvorfra dette spørgsmål kan bedømmes.

II. Kommentarens bemærkninger til de enkelte strofer.

1. Første og andet digt.

Forfatteren har i det hele godt forstået, hvorom det drejer sig. Vi skal i det følgende kort gennemgå hans oplysninger, men kun dvæle ved de steder, som af en eller anden årsag trænger til en nærmere udredelse.

Om str. 1—11 har der allerede været tale (s. 267 fgg., 278).

Str. 12—14 (c. 88—90) udgør en gruppe. I str. 12 danner l. 1 og 4 tilsammen en sætning, og ligeså l. 2—3. Denne form kaldes *stælt*. Så følger i str. 13 *hjástælt*; her slutter en sætning efter den første stavelse af l. 4 og 8; de fem stavelser, som er tilovers, danner en sætning for sig, hvis indhold skal være et *fornt minni*. I str. 14 danner l. 1—8 en sætning; formen kaldes *langlokur*.

Str. 15 (c. 91) *tiltekit*. Strofens særmærke består i, at den begynder med et relativt pronomen, som henviser til et ord i den forangående strofe. Kommentarens udtryk behøver en forklaring. Der står: *Hér er enn fyrri víshelmingr leiddr af þeirri vísu, er áðr var kveðin, ok fylgír þat málsorð, er afleiðing er kölluð, er (ok W) síðarst var í enni fyrri vísu, þessum víshelmingi* osv. Der kan ikke være tvivl om, at *afleiðing* er benævnelsen på det relative pronomen, ikke på det ord, hvortil det henviser¹. Det er også denne *visuhelmingr*, der siges at være *leiddr af* den foregående. Ordene *er síðarst var* kan derfor ikke betyde: 'som var den sidste', thi det relative pronomen står slet ikke i den forangående strofe. Meningen må da være: 'som logisk skulde være den sidste'. Forf. vil sige, at den grammatiske stilling, som tilkommer pronomen relativum, er tæt ved det ord, det henviser til. Det lader sig vel forstå, især da pronomen i grunden er demonstrativt, medens relativiteten udtrykkes ved det følgende *er*.

¹ Sål. også Möbius.

Str. 16 (c. 92) *drogur*; et beslægtet tilfælde.

Str. 17—22 (c. 93—98) indeholder forskellige arter af *refhvorf*, som grupperes efter fænomenets hyppighed og kaldes *meiri*, *minni* og *minsta*. Forf. giver sig megen møje for at give oplysninger om de enkelte tilfælde; især str. 17 behandles udførlig. Man ser, at han forstår sig rigtig på æmnet; der er intet at tilføje. Til disse strofer slutter sig str. 23 (c. 99) *refhvarfa bróðir*.

Str. 24 (c. 100) *dunhenda*, se ovenfor s. 279.

Str. 25 (c. 101) *tílsagt*. 26 (c. 102) *orðskviðuhátt*, bægge uden oplysninger, men let forståelige i deres bygning.

Str. 27 (c. 103) *álagshátt* har en selvstændig sætning i de lige linjers anden til og med sidste stavelse. Efter l. 2 forekommer en liden afvigelse, vistnok en metrisk fejl, som ikke omtales i kommentaren. Her hører nemlig imod regelen tredje linjes første stavelse syntaktisk sammen med anden til sjette stavelse af l. 2.

Med str. 28 (c. 104) *tvískelft* begynder de i strængere forstand formelle variationer. Strofens særmærke består såvel i rimenes som i hendingernes stilling. Forf. gør opmærksom på en lille variation i frumhendingens stilling, som kan forekomme, uden at *skjalfhenda* derved forstyrres. Den består i, at frumhendingen ikke står i linjens første men i dens anden stavelse. Den onstændighed, at denne variation her forekommer i alle lige linjer, viser dog, at den ikke er tilfældig, som man efter kommentarens udtryk vilde tro.

Str. 29 och 30 (c. 105, 106) *detthendr* og *draugshátt*. Forf. siger i anledning af str. 29, at strofens særmærke findes i de lige linjer, og at det her er den fjerde stavelse, som bestemmer den metriske form (*ræðr kveðandi*). Udtrykket er ikke klart. For alle lige linjer er skemaet $_ | _ x _ | _ x$ (*heims vistir óvistir*). Også ved str. 30 gøres de lige linjer ansvarlige for variationen; her er det linjens tredje stavelse, som *ræðr kveðandi*. Typen er aldeles regelmæssig efter skemaet $_ x | _ x | _ x$ (*halda grænna skjalda*). Möbius (II, 72) ser i begge strofer analoge foreteelser; den stavelse,

som forf. udpeger, skal være den, som et grammatisk eller syntaktisk kompositum begynder med. Hvad det kan have at gøre med strofens bygning, er ikke forståeligt. De to typer må bedømmes hver for sig. Variationen i str. 29 har ganske vist at gøre med kompositionen, men på en særskilt måde. Det er et eksempel på en bekendt formel ejendommelighed, som blandt andet forekommer hyppig i málahátt, nemlig at der ved linjens slutning står et trestavelser kompositum med hovedtonen på anden (d. e. andet sammensætningsleds første) stavelse. Dermed hænger det sammen, at linjens første fire stavelser ikke kan deles i to gange to, men kun i én + tre stavelser. I linjens anden takt falder der en stærk bitone på dens tredje stavelse, som er første kompositionsled. Forf. har rigtig set, at den første stavelse i ordet *ótvistar* indtager en ejendommelig stilling; den har en stærk bitone ved en takts slutning, og den underordnes den næstfølgende stavelse, som hører til andet kompositionsled og som står i arsis. Men forf. har — hvad der ikke er påfaldende — ikke været i stand til nøjagtig at udtrykke forholdet. Nogen fejl gør han dog ikke. Også i et par andre strofer er det ord af denne form, som bestemmer en verslinjes rhythmus. Det er den springende bevægelse i de lige linjers første to takter, som har givet anledning til benævnelsen *detthendr* (*detta*, 'falde').

Ved *draughátt* (str. 30) er det, som drager opmærksomheden til sig, de lige linjers fuldstændig regelmæssige gang; de består alle af tre gange ∟x . Derved danner strofen en fuldstændig modsætning til str. 29. Vanskeligere er det at se, hvorved denne typus adskiller sig fra normalformen. Det forekommer hyppig i dróttkvættlinjer med regelmæssig aksentfordeling, at anden takt har kort arsisstavelse. Betingelsen er, at en lang stavelse med bitone går umiddelbart foran; linjens skema er i så fald $\text{∟∟}|\text{∟x}|\text{∟x}$. I str. 30, hvor man på grund af de tre tostavelsestakter, som danner de lige linjer, kunde vente, at denne form lejlighedsvis skulde optræde, forekommer den slet ikke; de tre takter har alle lang arsisstavelse. Grunden til at opfatte strofen som en selvstændig variation, hvad ikke alene kommentarens

forfatter men også digteren har gjort, synes at være den regelmæssighed, hvormed en i øvrigt slet ikke påfaldende rhythmus er ført igennem alle lige linjer. Når forf. speciel gør opmærksom på linjens tredje stavelse, er det altså den gennemgående lange kvantitet, som han har i tanken. — Det fortjener måske endnu at lægges mærke til, — endskønt det ikke er hovedsagen — at i ingen af disse linjer forekommer en hending i tredje stavelse.

Str. 31 (c. 107) *bragarbót*, andet digts første strofe. Forf. søger strofens særmærke i, at studlarne står langt fra hinanden, medens hendingerne i de ulige linjer kun er adskilte ved én mellemliggende stavelse. Det er også uden tvivl noget, som kommer med i betragtning. Men der kommer det til — og det synes at være strofens vigtigste særmærke, — at der i de ulige linjer forekommer komposita af samme form, som vi ovenfor har omtalt i anledning af str. 29, nemlig i l. 1 *dynblakka*, l. 3 *bifsæki*, l. 5 *bláferla*, l. 7 *saltonnu*. Disse komposita indtager overalt samme sted, nemlig anden til og med fjerde stavelse; hovedtonen falder her som i str. 29 på sidste led. Et spring som ved *detthent* gøres her ikke, da de anførte ord kun foregås af én stavelse, som sammen med kompositums første led danner linjens første takt; bevægelsen bliver således tre gange $\angle x$ (i første takt $\angle \Delta$). Det er indlysende, at i denne variations bygning disse sammensætnings betoning spiller en hovedrolle.

Detsamme gælder om str. 32 (c. 108 *riðhendur*), hvor ord af samme form forekommer i de lige linjer på samme sted (2.—4. stavelse) som i de ulige linjer i str. 31: l. 2 *snavinda*, 4 *dynbrunnum*, 6 *ilstafna*, 8 *þrábarni*. Den ejendommelighed, som forf. påpeger, at hendingerne i de lige linjer står nær ved hinanden i linjens slutning, er også her et sekundært kendetegn. (Altså bærer i alle disse komposita andet sammensætningsled en hending.) Der tilføjes: *ok lúkast báðar* (nemlig *hendingar*) *i einn hljóðstaf*. *lúkast i* betyder her som på andre steder i kommentaren 'følges af'. I et rim som *stafna—hrafni* slutter rimet med *n*, men bægge steder følger en — ubetonet — vokal.

Endvidere siges der, at det er bedre, at *samhljóðandi sé eptir aðra*. Denne ulighed mellem de to ubetonede stavelser medvirker til at modarbejde den opfattelse, hvortil rhythmene kunde give anledning, at disse stavelser deltager i rimet. Bemærkningen om den vokal, som må følge på rimstavelserne, udelukker sådanne tilfælde, hvor to indbyrdes rimende stavelser står ved siden af hinanden og andre dermed beslægtede rimstillinger såsom i de verse-mål, som kaldes *stýfðir hættir*, hvorom senere (jfr. til str. 74).

Str. 33 (c. 109) *veggjat*. Der er *háttaskipti* i de lige linjer; her er der 'indsat' en stavelse, *svá at tvær eru síðurr*; altså er antepaenultima tilovers. De lige linjers skema er $\underline{\underline{\text{L}}}\text{L}|\underline{\underline{\text{L}}}\text{XX}|\underline{\underline{\text{L}}}\text{X}$. Efter $\underline{\underline{\text{L}}}\text{L}$ er den regelmæssige form for anden takt $\underline{\underline{\text{L}}}\text{X}$ (jfr ovenfor til str. 30); det er altså netop som forf. siger den femte stavelse, som er tilføjet.

Str. 34 (c. 110) *flagða hátr*. Her er i de lige linjer *aukit bæði samstofu ok* ('derved' er meningen) *fullnat orðtak sem framast, ok eptir þá samstofun eru þrjár samstofur*. Det er altså fjerde stavelse fra slutningen som anses at være tilføjet. Rhythmen er $\underline{\underline{\text{L}}}\text{L}|\underline{\underline{\text{L}}}\text{XXX}|\underline{\underline{\text{L}}}\text{X}$. Første takt har én stavelse; altså er det normale kvantum til anden takt $\underline{\underline{\text{L}}}\text{XX}$; her er én svagt betonet stavelse for meget. Taktens næstsidste stavelse er positione lang; det er vel grunden til, at det netop er denne stavelse, som forf. anser som overflødig. De fire verslinjer, her er tale om, er fuldstændig parallelle, hvad sprogmaterialiet angår; de indeholder på en og samme måde dannede superlativformer: *fagrskjölduðustum, bjartveggjuðustu* osv.

Str. 35 (c. 111) *en forna skjalfhenda*. Beskrivelsen er rigtig; der er *skjalfhent* (med nær tilsammenstående *stuðlar*) og desuden i l. 3 og 7 (ikke i l. 1 og 5) *aðalhending*. Der mangler kun en meddelelse om, at stuðlarne i l. 1 og 5 står ved linjens slutning, i l. 3 og 7 ved dens begyndelse. Så følger en bemærkning om denne variations oprindelse: den blev opfundet af (Þorvaldr) veili, da han lå ude om vintren og frøs, og således forklares verse-målets navn af den kulde, digteren har været udsat for. At det ikke er rigtigt, trænger ikke til noget bevis, men kommentarens

forfatter har næppe skrevet det. Sådanne oplysninger og andre bemærkninger, som ingenting har at gøre med afhandlingens æmne, er nemlig i det hele taget meget sjældne; de forekommer derimod hyppig i de interpolerede stykker, jfr. ovenfor s. 275 fg. om opregningen af *leyfi*. Også der omtales og citeres endogså på to steder andre digtere. Vi vil nedenfor møde flere lignende steder. Bemærkningen mangler i *U* og står i *W* på et urigtigt sted (efter str. 38). Denne omstændighed kan der dog efter det, hvad vi nu ved om håndskrifternes forhold, ikke tillægges nogen beviskraft i spørgsmålet om stedets oprindelighed.

Str. 36 (c. 112) *þríhent*. De lige linjer har alle tre rimstavelser med *aðalhending*. Det er stumpe rim uden følgende vokal, i skarp modsætning til det krav, som stilles ved str. 32. Rhythmen en $\cup\cup|\cup\cup|\cup\cup$ (*herfong mjök löng véstong*). En nærmere udredelse behøver udtrykket: *fylgir samstofun fyrir hverja*, d. v. s. 'enhver af dem forangås af en stavelse'. Det er de svage taktdele, som rimer; *mjök* hører altså rhythmisk (og sytaktisk) sammen med det følgende *löng*. Dette forhold udtrykkes ved at sige, at de stavelser, som har rim, foregås (ikke følges) af en stavelse.

Str. 37 (c. 113) *enn dýri hátt*. Alle verslinjer (de ulige linjer *r*, urigtigt) har tre rimstavelser. De to første er stumpe, hvad kommentaren ikke meddeler direkte, men det indbefattes dog i udtrykket *tvær aðalhendingar samt í uphafi*. *Samt* giver tilkende, at disse stavelser står umiddelbart ved siden af hinanden, og da de bægge to står i første takt og der altså følger en arsisstavelse, er de stumpe (*vann kann | virðum | banna*).

Str. 38 uden navn. Strofen står i alle håndskrifter på en forskellig plads. *U* har den her; *W* efter str. 54, *r* ved slutningen. I *T*, hvor afhandlingens slutning er tabt, mangler den; sandsynligvis har dens plads her været densamme som i *r*. Strovens stilling i *U* er den rigtige, thi formen er en nær variant til 37. Der er — som i 37 — i hver linje tre indbyrdes rimende stavelser, men i de ulige linjer danner tredje rimstavelse skothending med de to første. Første og anden rimstavelse i linjernes begyndelse er opløste til $\cup x$, og her udstrækker rimet sig

over to stavelser. Rimbindingen med pænultíma, som selvfølgelig er lang, bliver således mindre fuldkommen. Altså bliver det i de ulige linjer således: *farar, snarar ... byrjar*, i de lige linjer: *freka, breka ... snekkjum*. Strofen har ejendommeligheder tilfælles med fire forangående strofer: opløsning som i 33 (ikke på samme sted), en stavelse for meget som i 33 og 34, tredobbelt rim som i 36 og 37. Opløsningen er årsag til, at rimene i første takt ikke er stumpe som i 37.

Str. 39 (c. 114) *tíltekit* (strofen har samme navn som str. 15). Her er der pludselig atter tale om en rhetorisk variation, som forf. er nødt til at inklade sig på, fordi digtet har den. Mangelen på konsekvens er altså ikke hans fejl. Variationen består i, at første ord i l. 5 også forekommer i første halvstrofe. Der gøres også opmærksom på, at rimstavelserne i l. 5 slutter sig til *skjalfhenda en nýja*. Det ser ud til at være tilfældigt og har i så fald ingen betydning for typen. Også str. 40 (c. 115) *greppa minni* indeholder en rhetorisk variation, hvad forf. gør opmærksom på uden nærmere at gå ind på den.

Ved str. 41 (c. 116) *líðhendur* og 42 (c. 117) *rétthent* har vi intet at tilføje til forfatterens rigtige oplysninger. Om str. 43 og 44 (c. 118 og 119) er der først at sige, at Möbius rigtig retter i prosaen foran 43 ordet *aðalhendu* (*r T*) efter *U* til *alhendu* (stedet mangler i *W*) og med *W* stiller 44 foran 43. Ved 44 står atter et prosastykke, hvis ægthed er overmåde fordægtig. Der påstås, at denne háttur er den skønneste og den vanskeligste, om den bruges rigtig, og at i så fald sådanne ord som *at, ek, en* osv. kun som rimord må forekomme i strofen. (I den strofe, der her er tale om, forekommer de ikke). Men ikke alle digtere har holdt sig til denne regel, og derfor er det ikke galt, hvad bisp Klæingr har digtet. Derpå følger en halv strofe af Klæingr. En ekskurs som denne er i den hele afhandling enestående, men den er dog beslægtet med et par andre yngre steder. Ved siden af c. 84 er det det eneste sted, som anfører en fremmed strofe. På bægge steder er der tale om svagt betonedede monosyllaba (i c. 84 anføres *er, eð, en, at*) og er det i anledning af dem, at

en strofe citeres. I anførelsen af en fremmed digters navn består desuden en lighed med bemærkningen om Þorvaldr veili i anledning af str. 35 (s. ovenfor s. 286). Der er altså tilstrækkelig grund til at tilskrive de tre steder en og samme forfatter.

Også om *minni alhenda* gøres der (til str. 43) en bemærkning, som især i lys af det ovenstående er mistænkelig. *En minni alhenda er þá rétt ort at haldit sé vísulengð saman, en ef henni er skotit i fulla alhenda, svá at skothendar sé þar sumar eða allar í vísuorði, þá er þat eigi rétt.* Man kan gætte sig til, hvad meningen skal være, men rigtig sagt er dette ikke. *Minni alhenda* har i de ulige linjer to par skothending, i de lige linjer to par aðalhending. *Full alhenda* har i alle linjer to par aðalhending. Om nu *minni alhenda* på grund af en digters mangel på teknisk færdighed kommer til at ligne *full alhenda*, bliver resultatet, at der i én eller flere linjer, som skulde have skothending, optræder udelukkende eller delvis aðalhending. Det er det omvendte af det som her antages. At der optræder skothending, hvor der skal være aðalhending, kan man kun vente, når en *full alhenda* bliver *skotit i minni alhendu*, men derom er her ikke tale. Såvel bemærkningen i og for sig om vanskeligheden ved denne strofeform som det urigtige udtryk tyder på en anden forfatter, uden tvivl densamme, som har udvidet kommentaren til str. 44.¹

Str. 45 (c. 120) *stamhendr háttr.* Beskrivelsen er i hovedsagen rigtig men ikke helt. I de ulige linjer dannes aðalhendinger ved to enslydende stavelser, som følger umiddelbart på hinanden: *Lætr undin brot brotna.* Det er urigtigt, når kommentaren siger, at disse hendinger står som *riðhendur*. *Riðhent* forklares i anledning af str. 37; der stilles det bestemte krav, at bægge rimstavelser følges af en vokal (*stafna—hrafni*). Ved *stamhendr* derimod følger der på den første rimstavelse principielt

¹ Man skulde iøvrigt tro, at *full alhenda* vilde være et vanskeligere metrum end *minni alhenda*. Det er ikke utænkeligt, at den sætning, der her er tale om, oprindelig hører til oplysningerne til *full alhenda* og at den skal læses: *Full alhenda er þá rétt ort ... en ef henni er skotit i minni alhendu* osv.

ikke nogen vokal, da anden rimstavelse slutter sig umiddelbart til den. Her har altså forf. begået en fejltagelse, forsåvidt man ikke anser bemærkningen for et senere tillæg.

Om str. 46. 47. 48. (c. 121—123) *samhent, iturmælt, klifaf* er ingenting at tilføje; beskrivelsen er forståelig og rigtig.

Der følger en gruppe *stúfar* str. 49—51 (c. 124—126). Kommentaren til str. 51 har undergået en udvidelse. Foran strofen står i *r*: *Nú er hinn mesti stúfr. Hér eru öll vísuorð stýft*¹. Efter strofen følger så en sætning, som slutter med ordene: *sá er enn þriði er alstýfð er, þviat hér eru öll vísuorð stýft*. Det er en fuldstændig tildels ordret gentagelse af indledningen til strofen. Både gentagelsen og den imellemliggende sætnings indhold viser, at vi har at gøre med et tillæg, som har været årsag til gentagelsen. Det er en uklar bemærkning om en mangel på teknisk færdighed hos tidligere skjalde, af samme beskaffenhed som den til str. 43. Den lyder: 'disse hættir er delte i tre, thi (*þviat*!) man har tidligere digtet således, at en strofes ene halvdel var *stýfðr*, den anden var *tvístýfðr*, og det er *háttaföll*. Med ordene *sá er enn þriði*, som her slet ikke passer, da der ikke har været tale om nogen opregning men om fejl hos gamle digtere, vender interpolatoren tilbage til æmnet og til sit forlæg.

Str. 52 (c. 127) *skothendr hátr*. 53 (c. 128) *liðhendur*. Navnet og typen forekommer allerede str. 41. Der er imellem 41 og 53 den forskel, at, medens i str. 41 de lige linjer har skothending med de ulige linjer, er der i str. 53 *aðalhending* mellem de ulige og de lige linjers første rimstavelser.

Forf. har været opmærksom derpå, men han udtrykker sig ikke fuldstændig klart. Der står: '*Í þessum hætti eru liðhendur með tvönnu móti en aðrar á þá lund at við ena fyrri hending í fyrsta ok þriðju vísuorði.*' Ordene *með tvönnu móti* hentyder på forskellen mellem de to strofer, og *þessum hætti* må altså ligeledes

¹ Ordene *Hér—stýft* står i *W U* efter strofen; i *T* mangler de. Man kan med nogen ret antage, at deres stilling i *W U* er den oprindelige, jfr. de tilsvarende bemærkninger til str. 49 og 50. Det har dog for stedets kritik i det hele ingen videre betydning.

forstås om bægge to. Derpå går forf. med *en aðrar* over til nærmere at beskrive str. 53. Her er desværre slutningen gået tabt. Den AM. udgave supplerer det manglende rigtig: *er oddhending ok aðalhending í øðru ok fjórða* (jfr. *ibid.* s. 652 til str. 41).

Foran str. 54 (c. 129) står en udredelse, som gælder for en hel gruppe af strofer (til og med 58). Gruppens slutning angives ved en gentagelse af samme tanke efter str. 58. Disse meddelelser har intet at gøre med kommentarens æmne, og de hænger tildels sammen med steder, som allerede er blevet fundne at være senere tillæg. I c. 129 siges, at der nu skal beskrives hættir, som de gamle skjalde har benyttet, og at 'de her er blevet sammenstillet, endskønt (*þótt*) de (skjaldene) har digtet for en del *með háttafollum*, men disse hættir kaldes alligevel i gamle digte (meningen er vistnok: når den forekommer i gamle digte) *dróttkvæðir*, og nogle står i lausavisur'. Og ved gruppens slutning (c. 133): 'Det forekommer ofte i gamle digteres kvad, at der bruges i én og samme strofe forskelligt metrum eller *háttafoll*, og man må nu ikke efterligne det, endskønt det ikke er nogen fejl i gamle digte'. De strofer i gamle metra, som her står, har ikke denne fejl, og det er derfor aldeles urigtigt at sige, at disse hættir her er blevet sammenstillet, *endskønt* man har digtet i dem med *háttafoll*. Thi det, at et metrum er blevet urigtig benyttet, kan aldrig være en grund til ikke at anføre strofer, hvori det er rigtig anvendt. Den eneste grund til, at forf. omtaler disse strofer, er iøvrigt, at de står i det digt, han kommenterer. Meningen med disse bemærkninger er kun, at meddele nogen visdom om *háttafoll* som slet ikke vedkommer det digt, der er tale om; de stammer fra samme mand, som allerede en gang før har udtalt sig om formentlige fejl hos ældre digtere (jfr. til str. 51, hvor også ordet *háttafoll* bruges).

Ved begyndelsen af c. 129 foran str. 54 har sandsynligvis stået: *Nú skal ríta* (eller *Hér er*) *Ragnars hátt(r)*. I sammenhæng med den yngre indledning til strofen er det blevet til: *Svá sem*

orti Ragnarr konungr loðbrók með þessum hætti. Versemålets navn er således gået tabt.

Fraset den her omtalte senere udvidelse er oplysningerne til str. 54—58 udadelige.

Str. 59—61 (c. 134—136) indeholder *kimlabönd* i flere grader. Kommenteringen er kort og klar.

Str. 62—64 (c. 137—139) *hrynjandi hættir*. De tre strofer betegnes ikke ved særskilte navne; den første kaldes *hin fyrsti*; kun for anden strofe angives et navn (*trollsháttir*); den tredje kaldes i overskriften *einn hrynjandi háttir* og ved slutningen *hrynhenda óbreytt*. Til den første strofe føjes en nøjagtig beskrivelse. Ejendommeligheden ved *hrynhent* består i, at linjerne har otte stavelser. Forf. angiver, hvilke stavelser efter hans mening er overtallige. Det er i de ulige linjer første og anden stavelse, i de lige linjer femte og sjette. Denne opfattelse har øjensynlig sin grund i, at disse stavelser hverken har rim eller alliteration; ved at borttage dem får man altså, som forf. siger, regelmæssigt dróttkvætt.

Derpå følger den meddelelse, at der i *hrynhendir hættir* sædvanlig (*sem optast*) er otte stavelser i en linje og at *hendingar* og *stafaskipti* behandles som i dróttkvætt. Derfor, siges det, kaldes dette *dróttkvætt hrynjandi*. Möbius bebrejder på grund af dette udsagn forfatteren, at han ikke engang ved, at otte stavelser netop er særmærket på *hrynjandi*. Men af strofens nøjagtige beskrivelse fremgår, at forf. slet ikke mangler denne kundskab. Der må konstateres en modsigelse mellem strofens beskrivelse og den derpå følgende bemærkning om stavelsernes antal. Det hjælper ikke at opfatte bemærkningen således, at der ikke skal lægges vægt på ordene *sem optast*, thi i så fald bliver det hele til en blot og bar tautologi. Den eneste mulige slutning er, at disse ord ikke stammer fra forfatteren, men fra omarbejderen.

Den følgende strofe (63 *trollsháttir*) skiller sig fra 62 ved hendingernes ejendommelige meget regelmæssige stilling; de står i alle linjers tredje og syvende stavelse, så at der overalt står tre stavelser imellem dem. Strofen beskrives rigtig.

Ved str. 64 mangler enhver oplysning. Den afviger fra 62 ved studlarnes stilling og stemmer deri overens med 63. Men den har ikke den fuldstændig regelmæssige hendingernes stilling, som er betegnende for 63.

Str. 65 (*draughent*) beskrives rigtig. Den opfattes som dróttkvætt med en efter første stavelse tilføjlet stavelse (*Vápnna hrít velta náði*). Om man borttager den, opstår *dróttkvætt, ok verðr sumt eigi mjúkt*. I stedet for *ok* — *mjúkt* skriver *W ok allmjúkt* (*U T* mgl.). Det er på en måde en smagssag, men man må dog vel tro, at *r* har det rette. Det er i øvrigt tvivlsomt, om denne bemærkning stammer fra forf. Sætningen er parallel med den foregående, hvor der siges om de ulige linjer, at man kan borttage en stavelse, *þá falla hljóðin öll sem í dróttkvæðum hætti*. Derpå udtales detsamme om de lige linjer, og også her tilføjes der: *ok er þá þat dróttkvætt*. Man får et stærkt indtryk af, at der kun er tale om strofens tekniske bygning og slet ikke om det æstetiske indtryk, verslinjerne gør. Det er også i det hele forfatterens metode; oplysninger af samme art giver han t. eks. også i c. 137 om *hrynjandi hátt*. Ordene *ok er sumt eigi mjúkt* er snarere en tilføjelse af omarbejderen, som også andre steder (jfr. til str. 54—58) kommer frem med sit æstetiske omdømme.

Forf. har som sagt opfattet strofen som opstået af dróttkvætt ved tilføjelse af en stavelse. Den plads, strofen indtager i digtet, synes at vise, at digteren har været af en anden mening. Strofen følger straks efter *hrynhendir hættir*. Altså har digteren opfattet den som en variation af hrynhent, som er opstået ved at borttage en stavelse. Den er i så fald i grunden en *stýftr hátt* (med *stúfr* i tredje stavelse).

Om str. 66. 67 (c. 141. 142) *munnvörp, háttlausá*, er der ingenting at tilføje. Derpå følger de s. 280 fgg. omtalte slutningsbemærkninger.

Som et resultat af denne undersøgelse kan vi fastslå, at forfatteren af kommentaren til første og andet digt var i besiddelse af store kundskaber i poesiens teknik. Hans begavelse er i første linje systematiserende. Vistnok begår han en gang i

mellem logiske fejl, men hans opgave, at passe et digt af en anden ind i et logisk skema, var ikke let, og næppe vilde nogen samtidig skribent og vel heller ikke så mange senere forfattere med større held have givet sig i kast med den. Han kender de poetiske former, som var i brug, fuldstændig, og også hvor han nogle gange ikke finder det rette udtryk — en følge af sprogets endnu manglende udvikling i retning af videnskabelig terminologi — anviser han dog næsten altid med sikkerhed, hvor en strofes ejendommelighed er at søge. Vi må nu undersøge, hvorledes det i disse henseender forholder sig med forfatteren til kommentaren til det tredje digt.

2. Tredje digt.

I begyndelsen står der endnu en hel del beskrivelser, som har lighed med de foregående og som i hovedsagen er rigtige.

Stykkets første sætning røber dog straks en anden forfatter. Den meddelelse, at man nu skal tage fat på det tredje digt, som er gjort efter de *smærri hættir*, og at disse hyppig forekommer i lokvæder, er ikke i kommentarens stil. I dens oprindelige skikkelse, forsåvidt vi har lært den at kende, indeholder den ikke den slags bemærkninger. Forf. opstiller Snorres digt som mønster for andre digte, men han taler ikke om digterens forebilleder, — et æmne som omarbejderen også tidligere berører. Stedet er nær beslægtet med udtalelserne foran str. 54, hvor der tilkendegives, at der nu følger sådanne hættir, som de gamle skjalde brugte.

Så følger foran str. 68 (c. 143) den meddelelse, at her begynder *togdrápu lag*. Om strofens hendinger, dens alliteration og stavelsernes antal gives oplysninger.

Str. 69 (c. 144) er en variation, som ligeledes beskrives; det er *annat toglag*. Også str. 70 (c. 145) regnes til toglag. Det er linjer med fire og fem stavelser, som rhythmisk stemmer overens med fornyrdslag, men iøvrigt ved hendingernes tilstedeværelse viser sig at høre til kunstpoesien. De tre strofers indbyrdes af-

vigelser består i hendingernes og studlarnes antal. Hvad der siges om stavelsernes antal, er ikke ganske nøjagtigt; om str. 68 hedder det, at de ulige linjer har fem stavelser, deriblandt én *afkleyfis samstafa*, *þat er ek eða af eða en eða er eða þvilíkt*, men ved l. 1 stemmer det ikke; ved str. 69 står ikke noget derom, men tre lige linjer i denne strofe har fem stavelser. Ved str. 70 står efter strofens beskrivelse et par bemærkninger om toglag i det hele, som altså må have gyldighed for de tre strofer. Her siges først, at en linje (ikke alene en ulige linje) kan have fem stavelser, hvis der er 'korte og hurtige' iblandt dem. Dette udsagn beror på, at den ottende linje i str. 70 tilfældigvis har denne form. Den spredte og uregelmæssige måde, hvorpå femstavelleslinjer forekommer i str. 68—70, viser, at deres optræden ikke hører til toglags konstituerende egenskaber; forf. har ikke rigtig vidst, hvad han skulde tænke om dette femtal, og så begrænser han det først til de ulige linjer, hvor det skal være nødvendigt, og lader det derpå bero på digterens forgodtbefindende, om nogle, og i så fald hvilke linjer, der skal have fem stavelser. Den sidste mening er som sagt den rigtige. Så følger en bemærkning om *stef* og *stefjamel* i togdrápa, som næppe har nogen betydning for dette digt og forråder den bekendte omarbejder.

Str. 71 (c. 146) *grænlenzki háttr* har som str. 68—70 fire stavelser — aldrig fem —, men den hører vist ikke med til toglag; det er en speciel kunststrofe med ejendommelige rimforhold, nemlig tostavellesaðalhendingar i de lige linjer, som altså helt består av rimstavelser. Prosaen udtrykker det ved at sige, at der findes *tvær samstafur aðalhendar* (det er de betonedede rimstavelser) *ok enda báttar í einn staf*. Det er intet mindre end klart. *enda* bruges her i samme betydelse som et par andre steder *líkaz*, nemlig 'følges af'; *einn* betyder her *einn ok sama*, 'deusamme'¹, og *stafr* skal være detsamme som *hljóðstafr*, 'vokal'.

¹ *Einn* betyder i kommentaren i aldeles ligelydende udtryk både *idem* og *aliquis*; c. 108 (efter str. 32) *einn hljóðstafr* 'en vokal', ikke 'samme vokal'.

Da alle disse ord ender vokalsk, medfører udtrykket, at også anden og fjerde stavelse i linjen danner helrim.

Str. 72 (c. 147) *enn skammi háttir* er en variation til den foregående uden rim i de ulige og med tostavelserim i de lige linjer. Rimet dannes her af en kort betonet med derpå følgende ubetonet stavelse. Skemaet er altså $\cup x | \cup x$. Det udtrykkes forståelig men ikke nøjagtig med ordene *ok skemri orðtökin*.

Str. 73 (c. 148) *nji háttir* gennemfører det kunststykke, som str. 71 har i de lige linjer, gennem hele strofen. Alle stavelser er altså rimstavelser. Også her bruges udtrykket: *ok lúkas í einn staf báðir*. Dette udtryk er her endnu mindre heldigt end ved str. 71, da i fire af de otte linjer anden og fjerde stavelse, som danner helrim, slutter konsonantisk. Stavelsen *-ir* i *skreytir breytir* betegnes således ved ordene *einn staf*. Denne udtryksmåde er så kortfattet, at den bliver helt uforståelig. Så tilføjes der: *ok engi aþkleyfisorð*, ganske rigtigt, men aldeles overflødigt, da der allerede siden str. 71 er tale om strofer udelukkende med firestavelseslinjer.

Str. 74 (c. 149) *stúfhent*. Benævnelsen er interessant, fordi betegnelserne *stúfr* og *stýfa* her bruges på en ny måde. Da disse ord også senere hyppig forekommer, skal vi her nærmere gå ind på det begreb, som dermed forbindes. *stúfr* betyder 'stump', *stýfa* 'afstumpe', 'bortskære noget, således at der opstår en stump'. I poesien vil det sige at afkappe en svagt betonet stavelse, især ved linjens slutning. Tre indbyrdes nær beslægtede hættir, som på denne måde er *stýfðir*, står i andet digt (str. 49—51). En linje som *hers valdandi tjald er stýfð*; den vilde være fuldstændig, om det sidste ord lød *tjalda*. Et sådant metrisk tab af en stavelse kan også forekomme på et tidligere sted i linjen. Om man t. eks. opfatter str. 65 som forkortet *hrynhent* (se ovenfor s. 293), er i l. 1 *vápnar | hrið | velta | náði* anden takt *stýfðir*; her mangler en svagt betonet stavelse; rhytmen er $\cup x | \cup | \cup x | \cup x$. Da nu i en linje som er *stýfð*, sidste stavelse ofte bærer en hending — sål. t. eks. i den ovenfor anførte linje *hers valdandi tjald*, — kan man også udtrykke sagen således, at man kalder — ikke

linjen, men — hendingen *stýfð*. Da endvidere de fleste hendinger forekommer i stavelser, som står i arsis, er det naturligt, at en hending sædvanlig følges af en svagt betonet stavelse. Dette forhold er ikke uden betydelse for opfattelsen af rimene. Vistnok udstrækker rimet sig i de fleste tilfælde ikke længere end over én stavelse. Men dog er der en lighed tilstede, som rækker længere; det er rhythmens. I en linje som t. eks. str. 32, 6 *snjallr ilstafna hrafni* holder ligheden i lyd op efter *n*, men ordenes parallelle bygning og dermed den parallelle bevægelse fortsættes, endskønt de følgende stavelser har forskellige vokaler. Således kan der opstå en følelse, som om i sådanne tilfælde, hvor én af de to indbyrdes rimende stavelser ikke følges af en svagt betonet stavelse, denne rimstavelse er *stýfð*, endskønt der rhythmisk ingenting mangler ved verslinjen. En sådan følelse vil gøre sig gældende med dobbelt styrke, når de to rimstavelser umiddelbart følger på hinanden. Således forholder det sig i alle linjer af str. 74. En linje som l. 2 *hlunnvigg tiggja* er ikke *stýfð*; bevægelsen er regelmæssig $\angle \angle | \angle x$. Men linjens første ord er et kompositum; dens anden stavelse har en stærk bitone og kan derfor rime, og det gør den også. Derfor siges der i kommentaren, at dette rim er *stýfð*. Alligevel har linjen fuldstændig samme bygning som t. eks. str. 76, 6: *snjallmæltr stíllir*. Den eneste forskel er, at i 76, 6 første, i 74, 2 anden stavelse rimer med tredje, men denne forskel har intet med linjens rytme at gøre. Ved 76, 6 vil man dog ikke et øjeblik tænke på *stúfr*. Heller ikke opstår en sådan opfattelse så let, når rimene er skilte ved et længere mellemrum. Sål. t. eks. 48, 5: *verr heit- | frømuðr | heitúr*. Første rimord følges her af en fortisstavelse i arsis. Men om *stúfr* er der ingen tale. Derimod kaldes str. 74, som har en regelmæssig bevægelse af to tostavelsestakter, *stúfhent*, fordi linjens anden og tredje stavelse rimer indbyrdes¹.

¹ Forholdene i str. 74 er aldeles de samme som i nogle udviklede dróttkvættstrofer, t. eks. str. 45, 1: *brot brotna*. Her anvendes dog ikke udtrykkene *stúfr* og *stýfð*. Måske har en rigtig

Denne rimenes stilling kaldes *náhend* (*allar hendingar eru náhendar*), og umiddelbart derpå følger en strofe (75 c. 150), som selv bærer navnet *náhent*. Den har de samme ejendommeligheder som 74, men kun i de lige linjer. De ulige linjer er lidt friere i deres bygning; de kan ligesom de populære metra have en svagt betonet stavelse tilovers. Også her siges i beskrivelsen, at den første hending i de lige linjer er *stýft*.

Str. 76 (c. 151) *hnugghent* er et meget interessant eksempel på afveksling i tempoet. Gamle friheder såsom de findes i Edda, især i ljóðaháttur, er her stilerede (se mine Studiën over de Metriek van het Alliteratievers s. 124 fgg.). De ulige linjer har syv stavelser¹, de lige har fire. Man kan læse versene i fire og i to takter, — ikke i tre —; rhythmisk falder fordelingen i to bedst. Strofens bygning er meget kunstfuld; første takt har et hurtigt tempo; den indeholder to gange $\perp x$; anden takt har opløst arsis og en slutningsstavelse med stærk bitone. Linjens skema bliver således:

$\perp x \perp x | \cup x \perp$ *hrannir strykkva hlaðinn bekk.*

Derpå følger en linje med langsomt tempo:

$\perp \perp | \perp x$ *haflautr skeflir,*

som slutter sig meget værdigt og behersket til den forangående.

Kommentatoren tæller stavelserne rigtig, han beskriver også hendingerne og alliterationen. Så gør han den bemærkning, at den første hending i de lige linjer er *stýft*. Det er endog efter den i anledning af str. 74 omtalte uoprindelige opfattelse af begrebet *stúfr* ikke rigtigt. Vistnok følger på linjens første rimstavelse en relativ stærk tone (semifortis), men rimstavelsen selv er første kompositionsled og står i arsis, og de to rimstavelser

følelse for dróttkvætt's rhythmus modarbejdet den opfattelse som udtales i anledning af str. 74. Det er dog ikke umuligt, at forskellen i den måde, hvorpå fænomenet bedømmes i anledning af str. 45 og af str. 74, hænger sammen med kommentarens to bearbejdere. Ved str. 1—67 er der kun tale om *stúfr*, hvor der virkelig mangler en stavelse.

¹ I l. 7 skal der læses *yfir* i st. for *of*.

følger heller ikke umiddelbart efter hinanden. Den eneste mulighed for at forsvare den opfattelse, at første stavelse i anden linje er *stýfð*, er, at man læser linjen i fire énstavelsestakter, altså: *haf- | lauðr | skef- | lir*. I så fald fylder stavelsen *haf-* en takt, og deraf kunde man da slutte, at taktens thesis er synkoperet og at altså første stavelse er *stýfð*. Men om man ræsonnerer således, gælder detsamme om alle stavelser i linjen, også om anden rimstavelse (linjens tredje), som da med samme ret måtte kaldes *stýfð*. Forfatterens urigtige mening lader sig forklare ved, at det stærke indtryk, den pludselig indtrædende forandring i tempoet tilvejebringer, har vakt forestillingen om en synkopering. Denne forestilling har han givet udtryk ved at kalde hendingen *stýfð*. Om anden hending har han ikke fældet samme dom, fordi her fulgte en grammatisk svagt betonet stavelse, og fordi han var vant til, at der i et sådant tilfælde ingen *stúfr* foreligger.

Derimod har forf. ikke været opmærksom på, at anden hending i de ulige linjer virkelig er *stýfð*, også efter ordets oprindelige betydelse. Thi her er der ingen tvivl om, at der mangler en sluttende svagt betonet stavelse¹.

Str. 77 (c. 152) *hálfhnept*. Kommentaren meddeler, at *hnept* er detsamme som *stýfð*. Strofens særmærke består i, at alle linjer slutter i en stavelse med stærk bitone, som rimer. Da man er vant til, at verslinjernes sidste stavelse har infortis, er benævnelsen *hnept* forståelig. Og set fra rimenes standpunkt er den også rigtig, da alle sidste stavelser rimer. Om man her virkelig kan tale om en metrisk synkope, er et historisk spørgsmål,

¹ Linjens anden takt må bedømmes i forhold til første takt og til linjens rytme i det hele. Efter bevægelsen $\underline{x}x\underline{x}$ i første takt må en takt med indholdet $\underline{x}x\underline{\quad}$ opfattes som forkortet. I sammenligning med anden linjens takter, som indeholder $\underline{x}x$ og $\underline{x}x$, vilde $\underline{x}x\underline{\quad}$ naturligvis være fyldestgørende. Men tempoets forandring begynder med anden linje. Om man udtrykker forholdet i musiknoter, bliver første linjens bevægelse , medens anden linje har .

som sammenhænger med strofens oprindelse. Den har linjer med fem og med seks stavelser. De må bedømmes i deres indbyrdes sammenhæng, ikke hver for sig. Om man tager l. 1 *snyðja lætr í sólroð* ud af sammenhængen, kan den let opfattes som en dróttkvættlinje med stærk bitone på sidste stavelse (altså ingen forkortning, men aksentforstærkning). L. 4 *allvaldr breka fall* kan derimod, om den betragtes isoleret, blive forstået som en dróttkvættlinje med synkope af sidste stavelse. Men af rytthmen i flertallet af strofens linjer fremgår, at der ikke som i dróttkvætt hersker tredeling, men todeling. Således må l. 3 læses *árla sèr | úngr jàrl*, og altså l. 4 *állvældr | bréka fáll* (ikke *bréka | fáll*)¹.

I versmålets beskrivelse forekommer en uklarhed, som skyldes udgaverne. Den er stillestående blevet rettet af Möbius, men senere udgaver lader fejlen stå. Der står: *í fyrsta ok þriðja vísuorði eru skothendur, en áttalhendingar í qðru ok hinu fjórða í hvárumtveggja stað, en fyrri hending rétt í dróttkvæðu, en en síðarri stíffá eða hnept, þat er alt eitt*. Kommaet efter *stað* må stryges, men efter *fjórða* må stå komma. Meningen er: bægge steder (i de ulige og i de lige linjer) står første hending som i dróttkvætt og er anden hending *stíffá*.

Samme foreteelser som i str. 77 optræder i fordoblet omfang i str. 78 (c. 153) *alhneptr*. Verslinjerne har fire stavelser, alle med hoved- eller bitone. Anden og fjerde stavelse dauner helrim: *Hrǫnn skerr | hvat ferr* osv. Om synkope er der ingen tale; det er linjer som består af tostavelsestakter, som ved rimet i den relativt stærkt betonedede anden og fjerde stavelse gør det indtryk at være *stíffá*. Kommentaren siger da også, fra rimeens standpunkt med rette, at alle hendinger er *hneptar*.

Str. 79 (c. 154) *Háttar lag*. Alle linjer har rytthmen $\underline{x}x\underline{|}x$; seks gange er sidste ord et trestavelseskompositum med metrisk hovedtone på andet led (*landa út|strandir*), altså af samme typus, som vi har omtalt i anledning af str. 29. Kommentaren siger derom alene, at linjerne har fem stavelser.

¹ - angiver her kvantiteten, ' og ` aksenten.

Med str. 80 (c. 155) begynder *runhendir hættir*, det er verse-målene med enderim. Der gøres et forsøg på at fordele dem i grupper, som aldeles mislykkes. Den hele afdeling indeholder femten strofer (80—94). I en indledning siges der, at enhver runhendr háttir har to rimstavelser med helrim, i hver verslinje én. Der er altså tale om versparret, hvad ikke udtrykkelig siges. Digteren har nu vist sin formelle kunstfærdighed ved uden hensyn til de rhythmiske distinktioner, som også findes, at lade samme rim afvekslende gå over to, fire og otte linjer. Kommentatoren har aldeles misforstået dette, og han deler på grund af disse rimforhold det hele i fem grupper af tre strofer, endskønt de strofer, som han på denne måde forbinder, hverken i metrisk eller i nogen anden henseende hører tilsammen. De strofer, som han således sammenfatter, adskiller han ved at kalde dem, som har fire indbyrdes rimende linjer, *en minni* og dem, som kun har to, *en minsta runhenda*. Dette gentager han flere gange; nogle steder har han udeladt disse bemærkninger, men meningen er at det skal gælde for de fem grupper¹. I virkelighed forekommer det flere gange, at en strofe, som således regnes til en gruppe, er nærmest beslægtet med én eller flere strofer, som står i en anden gruppe. For de enkelte grupper er da, som det forstås sig ikke navne overleveret. Heller ikke for de enkelte strofer.

Den første strofe (80) kaldes *rétt runhenda*. Så følger en meddelelse om rimet, som går gennem den hele strofe. Det følgende er uklart: *ok svá er sú runhending er skilr hendingar ok skiptir orðum*. Ordene *ok svá—hendingar* kan næppe oversættes: 'og dette rim er det altså, som adskiller rimene', i det mindste opstår således den bare meningsløshed. Om det skal betyde 'på

¹ På en måde er der ikke noget at sige til, at benævnelser som *meiri*, *minni*, *minsta* anvendes på graderne i runhenda. Det er en efterligning af *stúfr*, *meiri stúfr*, *mesti stúfr* (str. 49—51) og lignende steder. Men ved den idelige gentagelse af disse udtryk akcentueres modsætningen mellem de fem vilkårlige grupper, idet der ved den forestilling vækkes, at rimenes forhold er en sekundær indbyrdes forskel i et tretal strofer, som i alt andet stemmer overens.

denne endelse kan man se, hvor rimene står', så er det ikke alene dårligt udtrykt men også en ren tautologi, thi hvorpå vil man se, hvor rimene står, om ikke på rimene? Muligvis vil forf. sige: »denne runhending er det, hvori rimet består», d. v. s. 'et andet rim findes ikke'. I så fald er der en mening i ordene, men udtrykket er meget uheldigt. *ok skiptir orðum* giver rigtig tilkende, at efter rimstavelsen en ny linje begynder. Det følgende *því er þetta runhent kallat* er aldeles betydingsløs. Her siges, at dette her kaldes *runhent*, fordi det er *runhending*.

Str. 81 (c. 156) *en minni runhending*. Ordene *Þessi háttir er stíffær eða hneptir af enum fyrra*, hvormed kapitlet slutter, kan ikke være sagt om str. 81; de gælder om str. 82. Det er dog ingen grund til med Möbius at flytte dem. Sammenhængen bliver forståelig, om c. 156 slutter foran denne sætning, som da bliver til en indledning til c. 157. Str. 82 kan virkelig på en måde opfattes som *stíffær* af 81 (eller også af 80). Forskellen mellem de tre strofer består, fraset de indbyrdes rimende linjers antal, i de enkelte linjers bygning. 80 og 81 har fire (nogle steder fem) stavelser (én linje i str. 80 har kun tre; dens skema er $\perp|\cup x$), men i str. 80 er anden arsisstavelse kort; i 81 er den lang. 82 har tre stavelser; alle linjer har rytmen $\perp x|\perp$. Strofen er strængere bygt end både 80 og 81, men forsåvidt man mener at kunne lade denne omstændighed blive ude af betragtning, kan verslinjen i 82 opfattes som en forkortelse af linjen i en af de to foregående strofer.

Kapitlets slutningsord lyder: *Enn finnz þat svá, at eigi er rangt, ef stendr einu sinni fyrir málsorð hljóðslafr, sá er kveðandi ræðr*. Det betyder: »det forekommer også (altså: det er tilladt), at ét af de to enstavelser rimord begynder med en vokal og at denne vokal allitererer». Et eksempel fra strofen er: *jarla er austan ver; er* rimer og begynder med en vokal, som *ræðr kveðandi*; den allitererer nemlig med *austan*.

En anden gruppe runhendir bebudes med ordene *Þessir eru enn runhendir*. Str. 83 har for det meste femstavelleslinjer (l. 1 har seks, men hiatus: *gnapa ógn*, og l. 8 har opløsning). Rytmen

er aldeles som i målahátttr. Kommentaren meddeler alene, at strofen har *full runhending* og nævner antallet på linjens stavelser.

Str. 84: *Þessi er annarr*; så følger strofen, og derpå den meddelelse, at denne hátttr er *hneptr* af den foregående. Det forholder sig kun tilsyneladende således. Verslinjen består af to stavelsestakter; anden takt har tung slutningsstavelse. Rhythmen er altså $\underline{\text{x}}|\underline{\text{x}}$. Tanken at opfatte den som en forkortelse af 83 er dog forståelig, da nogle linjer i 83 har rhythmene $\underline{\text{x}}\underline{\text{x}}|\underline{\text{x}}$, hvori de to sidste aksenter vilde kunne omstilles, om sidste stavelse bortfaldt. Rhythmen i 83 er iøvrigt opstået ved en udvidelse, medens 84 repræsenterer en oprindeligere form. Man kan dog næppe bebrejde forfatteren, at han ikke kunde se det.

Str. 85 har ingen indledning. Verslinjen har som i 84 fire stavelser. Rhythmen er $\underline{\text{x}}|\underline{\text{x}}$; rimet strækker sig over linjens to sidste stavelser som i 81. Strofen adskiller sig fra 81 kun ved, at rimet ikke går gennem fire, men gennem to linjer, og at der kun er én studill imod to i 81. Kommentaren omtaler ikke disse ejendommeligheder. Efter rhythmene at dømme måtte 81 og 85 regnes til én og samme gruppe.

Med str. 86 siges den tredje *hátttr runhendr* at begynde. Det udtales altså udtrykkelig, at de tre følgende strofer hører til én og samme hátttr. Str. 86 stemmer i alt overens med 80. Rhythmen er i begge strofer $\underline{\text{x}}|\underline{\text{x}}$. Der meddeles kun (som ved 80), at det her er *rétt runhending*, og endvidere, at den er *tekinn af toglagi*, d. v. s. at den kun ved enderimet adskiller sig fra toglag. Overensstemmelsen med toglag er ikke større end med andre strofer, som har firestavelseslinjer; den fuldstændige lighed med 80 omtales ikke.

Str. 87 har linjer på fire og fem stavelser, som ender i en betonet rimstavelse og derfor kaldes *stýfð*. Der siges, at den er *hnept af enum fyrra*, hvad der er aldeles urigtigt, thi den foregående strofe, som slutter med $\underline{\text{x}}$, har endnu kortere linjer end denne. Her er det umuligt, som ved str. 81 at få forfatteren

frikendt ved at flytte bemærkningen til næste kapitel, thi så kommer den til at gælde str. 88, som har en stavelse mere end 87. Frasen er tankeløst nedskrevet efter andre steders forbillede.

Str. 88 har tostavelserim med tung pænultima ($\perp x$). Linjen har seks stavelser; rhythmten er densamme som i dróttkvætt. Der består ikke ringeste slægtskab med 86 og 87, hvormed den er forbunden til en gruppe.

Med str. 89 *hefr upp en fjórða bálk runhendinga*. Her og foran str. 92 bruges endog om den tilfældige gruppe af tre strofer det vægtige ord *bálkr*, som vækker forventningen om noget fuldstændig nyt. Strofen har femstavelseslinjer og énstavelserim. Den kaldes *hnefr af enum fyrra*, og det synes at være rigtigt. Den forholder sig til str. 88 som i andet digt str. 51 til almindeligt dróttkvætt. Om man vilde danne grupper efter slægtskab, måtte 89 med 88 sammenfattes. Det er da heller ikke tilfældigt, at disse to strofer følger umiddelbart på hinanden. Digteren har stillet dem sammen. Med 88 begynder overhovedet en række tunge rhythmter, som er ordnede meget fornuftig; først *dróttkvætt*, så dets *stúfr*, så den ottestavelses *hrunhenda*, så dens *stúfr*. Disse fire strofer hører nøje sammen; de danner en stigning fra de fire- og femstavelseslinjer, som går foran.

Str. 90 og 91 bedømmes, hvad deres typus angår, rigtig.

Med str. 92 begynder den femte '*bálkr*'. Om 92 meddeles kun, at strofen er *full runhendu* og at den er *tekin af hálfhneptum hætti eða náhendum*. Det er aldeles galt; strofen har med disse to former, som bægge har en fuldstændig afvigende rhythmus, intet tilfælles. Háttatal indeholder ingen strofe, som frasen rimene i alt stemmer overens med 92. Men der er én strofe, som står den meget nær, nemlig *Haðar lag* (str. 79). En forskel består i grunden kun i pænultimas kvantitet, som er kort i 79, lang i 92. Og så er 79 lidt regelmæssigere, idet første takt gennemgående har tre stavelser, medens 92 fremviser små afvigelser. I øvrigt er ligheden fuldstændig. Jfr.:

79, 8 *jaðri hrænaðra* $\perp x \perp | \perp x$

92, 8 *merkir blóðsvara* $\perp x \perp | \perp x$

Det metrum, som er nærmest beslægtet både med 79 og med 92, er málaháttr. Kommentatoren har intet forstået af disse forhold.

Om str. 93 påstås atter, at den er *stýfjár eða hneþr af fyrra hætti*. Det forholder sig ikke således; strofens linjer er endog tungere end den forangående strofes. Men her vilde det have været rigtigt at meddele, at den er tekin *af hálfhneptum hætti*, thi med denne meget ejendommelige *háttr* har den rytmen tilfælles. Jfr.:

77, 1 *Snyðja lætr í sólroð* ˘x˘x|˘˘

93, 2 *hónum fylgir dáð mest* ˘x˘x|˘˘

77, 5 *lypta kná ljátr opt* ˘x˘|˘˘

93, 1 *Þengill lætr hopp hrest* ˘x˘|˘˘

93 synes at være lidt friere, hvad stavelsernes antal angår, end 77, forsåvidt de små afvigelser ikke er tilfældige. L. 4 har kun fire stavelser:

verbál ólest ˘˘|˘˘

Str. 94 har intet navn, og kommentaren siger ingenting om den. Den har regelmæssige syvstavelseslinjer. Rytmen stemmer overens med 91; kun studlernes stilling er en anden.

Der følger endnu syv strofer i forskellige versemål uden anden kommentering end en meddelelse efter str. 97 om forskellen mellem fornyrdislæg, stikkalæg og bálkarlæg. En beskrivelse gives ingensteds; navnene på versemålene (*málaháttr* osv.), forsåvidt de forekommer, er i det eneste håndskrift, som indeholder slutningen af Háttatal (*v*), senere tilføjede.

Ved denne undersøgelse turde det være blevet klart, at kommentaren til tredje digt er forfattet med meget mindre omhu og sagkundskab end kommentaren til første og andet digt. Behandlingen er fra begyndelsen mindre nøjagtig og bliver efterhånden stadig ufuldstændigere og mere skødesløs; tilsidst standser det hele brat længe for digtets slutning. Nogle forklaringer rammer ikke hovedsagen, andre er aldeles urigtige, strofernes gruppering mangler et fornuftigt grundlag. Den s. 281 på grund af slutningsbemærkningerne efter str. 67 udtalte formodning, at denne del af kommentaren skulde stamme fra en anden forfatter

end den, som går foran, får altså ved undersøgelsen af enkelt-hederne fuldstændig bekræftelse. Da vi fremdeles har kunnet påvise et slægtskab mellem nogle steder i kommentarens sidste del og interpolationerne i dens første del, kan man ikke undrage sig den slutning, at samme mand er ansvarlig såvel for afhandlingens udvidelse som for dens fortsættelse.

Denne successive virksomhed af to forfattere med hensyn til kommentaren til Háttatal er i fuldstændig overensstemmelse med vore tidligere, i den s. 262 anførte afhandling vundne resultater i spørgsmålet angående Snorra-Eddas komposition i det hele. Vi havde der lejlighed til at vise, at Skáldskaparmál er opstået på samme måde. En bog af Snorre, som i hovedsagen indeholdt fortællinger, er blevet omarbejdet til det i håndskrifterne fremtrædende Skm. af en meget begavet forfatter, som var godt bekendt med poesiens formelle krav og som med denne kundskab forenede en usædvanlig ævne til at sætte foreteelserne i system. En yngre, meget mindre begavet forfatter har udvidet dette arbejde og derved i ikke ringe grad skadet stoffets disposition. Fremdeles tror vi sammesteds at have bevist, at Skáldskaparmál og Háttatal er to hinanden udfyldende dele af én og samme bog og har samme forfatter, og så trængte det spørgsmål sig på, om ikke nogle uklarheder i Háttatal, som endog ved en overfladisk betragtning kan iakttages, skulde være opstået ved en omarbejdelse, som skyldes samme mand, der har udvidet Skm. Denne omarbejdelse er det, vi nu har lært at kende. Det er ikke vanskeligt at se, at tillæggene i Skm. og i Hátt. er af beslægtet karakter. I bægge afhandlinger bliver omarbejderens virksomhed i længden værre og værre. Først slutter han sig til originalens manér; senere fremtræder træthedssymptomer, som viser sig i Skm. i en sammenhobning af uordnet stof, i Hátt. i urigtige oplysninger, overfladiske beskrivelser, tilsidst i, at det hele opgives.

Det er under sådanne forhold overflødigt, på ny at diskutere spørgsmålet, om Snorre kan være kommentarens forfatter. Jeg har dertil så meget mindre anledning, som jeg for et år

siden udførlig har drøftet det¹. Men i denne sammenhæng kan det have sin nytte, kort at erindre os, hvad der tidligere har været fremført for denne anskuelse. Vi skal derfor et øjeblik opholde os ved Möbius' argumentation.

Det kan på en måde vække forundring, at Möbius er af en sådan mening, da han i grunden bedømmer Hátt. meget strængere end ovenfor er sket. Han søger at undgå en inkonsekvens ved at antage, at det er en medhjælper af Snorre, som har skrevet kommentaren under hans tilsyn. Vi har vidnesbyrd for², at Snorre ikke selv har nedskrevet sine bøger, men at han haft skrivere i sin tjeneste. Et sådant vidnesbyrd kan naturligvis, for så vidt det er pålideligt³, kun have gyldighed for bøger, hvorom der foreligger en udtrykkelig meddelelse, at Snorre 'lod' dem skrive. Hvor der derimod er tale om et skrift, hvorom sådant ikke berettes og med hensyn til hvilket Snorres virksomhed overhovedet betvivles, er antagelsen om en medhjælper naturligvis ikke mere end en blot og bar hypotese. Men det er i forvejen sandsynligt, at om nogen bog er skrevet under Snorres tilsyn, hans medvirkning i første linje vil have bestået i at kontrollere, hvad der kom til at stå i den. Det er derfor overmåde betænkeligt at forklare meget store mangler, dem man tror at finde ved en bog, som man tilskriver Snorre, ved at han selv ikke har nedskrevet den men dertil har benyttet en medhjælper.

¹ Kommentaren selv afgiver iøvrigt yderligere argumenter mod Snorres forfatterskab på de steder, hvor forfatteren ikke har forstået digteren. Et sådant er hans omdømme om str. 2—8, som vi på flere steder har dvælet ved, og som digteren selv i str. 100 modsiger (jfr. ovenfor s. 281).

² F. eks. Heimskr. I s. 3, 402.

³ Pålidelige er vistnok sådanne steder, hvor forf. selv meddeler, at han har brugt en skriver. Hertil hører de to i foranstående note anførte, hvor der tales i første person: *Í bók þessi lét ek rita; Þat vil et nú næst rita láta.* Man måtte her ellers tænke på en forsætlig forvanskning. Anderledes forholder det sig med de steder, som omtaler Snorre i tredje person. De kan være sene og skyldes en forfatter, som ikke vidste godt besked. Jfr. s. 308 note.

I Heimskringla viser sig da heller ikke noget spor af en sådan medarbejders fordærvelige indflydelse.

Möbius anfører Sveinbjørn Egilssons omdømme om spørgsmålet. Egilsson var overbevist om Snorres forfatterskab og han citerer et sted fra fortalen til de grammatiske afhandlinger i *W* (Sn E II, 8), hvor der står: *En vel má þat nýta at hafa eptir þeim* (d. e. efter de gamle digteres forbillede) *heiti ok kenningar eigi lengra reknar en Snorri lofar*. Det sigter til Sn E I, 612: *en ór ættum er ef lengra er rekit, en þótt þat finnis í fornskálda verka, þá látum vér þat nú únytt*. Möbius lægger kun liden vægt på dette argument; han siger: »das Angeführte aber dürfte bei seiner Allgemeinheit kaum beweiskräftig genug erscheinen». Denne anskuelse er aldeles urigtig. Om man tilkender stedet autoritet, er den fuldstændig bevisende; om nogen »Allgemeinheit» kan der ikke være tale. Men en anden sag er, at Möbius fra sit eget standpunkt ikke har ret til at tilkende stedet nogen som helst autoritet, da han selv, og med rette, anser det for en interpolation. Deraf følger, at hans indsigelse burde være meget positivere; han burde absolut have forkastet vidnesbyrdet af stedet i fortalen til de grammatiske afhandlinger, fordi det tilskriver Snorre et sted, som nu står i Háttatal men ikke engang tilhører det oprindelige Háttatal — endsige Snorre¹.

De argumenter, som Möbius selv fremfører, er meget tarvelige. De er 1. at Snorre i kommentaren ikke nævnes. Han mener, at enhver anden forfatter, som kommenterede Snorres digt, måtte have omtalt digteren; 2. at der i anledning af str. 17 siges, at det er vanskeligt at fylde en hel strofe med modsætninger, og at det her (i strofen) viser sig, »at flest frumsmið stendr til bóta». Disse ord opfattes af Möbius som en anmod-

¹ Om overskriften til Sn E i *U*, som tilkender Snorre Háttatal, se Acta Phil. Scand. I, 91 fg. Overskriften er på ingen måde pålidelig; iøvrigt taler den kun om digtet (*hatta tal er snorri hevir ort vm Hakon konvng ok skvla hertvga*), ikke om kommentaren. Om Sn E II, 427—8, som nævner Snorre i forbindelsen med Skáldskaparmál, se sammesteds.

ning til læseren om at vise overbærenhed, altså et udtryk for spagfærdighed, som efter hans mening alene kan stamme fra strofens digter. Denne slutning går ud fra, at det skulde være fuldstændig umuligt, at en forfatter kunde have noget, om end kun det allerringeste, at sige på en strofe, som en anden havde digtet. En lignende udtalelse, men endnu meget svagere, tror Möbius at læse i bemærkningerne om sannkenningar (I, 604, 5—6).

Det er alt. Og deraf drages den slutning, at af disse argumenter fremgår, »unter allen Umständen eine Beteiligung, eine Mitarbeit (det er Möbius, som spærrer) Snorre's am Commentar», hvorpå der i ét væk endnu i samme sætning følger, at Snorre dog umuligt selv kan have skrevet kommentaren (fordi den er så dårlig affattet). Jeg tror, at denne fuldstændig kraftløse bevisførelse må forklares ud fra den tid, i hvilken Möbius' i flere henseender fremragende bog er blevet til. De overleverede meninger om Snorres forfatterskab var endnu så hellige, at der krævedes allerede stor uafhængighed til at gøre kritikken den indrømmelse, som her gjordes. Men forsøget på, forsåvidt man ikke vil støtte sig til den traditionelle mening, at grunde Snorres forfatterskab på indre kriterier, måtte mislykkes. De indre kriterier nøder netop til en omvendt opfattelse. Men til at se det, manglede den gang forudsætningerne. Nu, da disse forudsætninger er tilstede, er det på tide, at den traditionelle mening holder op at være et dogme, som udbredes gennem håndbøger og populære skrifter.

Amsterdam.

R. C. Boer.

Bibliografi för 1925¹.

Av Sven Grén Broberg.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

- Aberstén, S.* Bibliographia Gothoburgensis. Systematisk förteckning över skrifter rörande Göteborg, utkomna t. o. m. år 1920. Tillägg och rättelser. Gbg. 8:o. 14 s.
- Bring, Ragnar.* Bibliografi över de under 1924 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift f. modersmålslärares förening. 1925. S. 32—57.)
- Broberg, Sven Grén.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1923. (Ark. Bd 41. S. 346—384.)
- Krarup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1921 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. R. 9. Bd 7. S. 415 453.) — ... for Aaret 1922 ... (Ibid. S. 454—488.) — ... for Aaret 1923 ... (Ibid. R. 9. Litteraturhefte 1923. S. 1—40.)
- Ljunggren, Evald.* Fragment av en katolsk andaktsbok på svenska från 1525 (?). (Bok- och bibliotekshistoriska studier, tillägn. I. Collijn. S. 265—267, 1 faksim.)
- Munthe, W.* Norske boksamlere i eldre tid. (Bok- och bibliotekshistoriska studier, tillägn. I. Collijn. S. 249—263, 3 faksim.)
- Ólason, Páll Eggert.* Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. 1, 4. S. 497—631. Rvík. 4:o.
- Rogne, M.* Arkivregistratur. Register og katalog til sunnmørske arkivsaker i Bergens statsarkiv. Utarbeidd i 1920. (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Årg. 14—15. S. 27—56.)
- Setterwall, Kristian.* [Svensk historisk] Bibliografi 1924. (HTsv. Årg. 45. Bilaga. 54 s.)
- Skrifter til Norges lokalhistorie og topografi, utkommet 1891—1924. (Norsk bokhandlertidende. Aarg. 46. S. 64, 68—69, 76—77, 81, 84—85, 92—93, 96.)
- Wirde, Gottlieb.* Handlingar rörande Blekinge i Kungl. Bibliotekets i Stockholm handskriftssamlingar. (Blekinge-bygder. 1925. S. 77—85.)

¹ Några skrifter, tryckta före 1925, som icke kommit att medtagas i föregående årsbibliografier, anföras även här. Av utrymmesskäl hava tyvärr 43 skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna V, VI och »Bihang», måst uteslutas. — Förteckning å starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

- Belfrage, Sixten.* Allitterationen hos Stiernhielm. (NsvSt. Årg. 5. S. 225—255.)
- Bugge, Alexander.* Paulus Diaconus's "Langobardernes historie" og dens betydning for forstaaelse av anden nyere og ældre literatur. (Edda. Bd 23. S. 41—50.)
- Heusler, Andreas.* Deutsche Versgeschichte mit Einschluss des altenglischen und altnordischen Stabreimverses. Bd 1. T. 1—2. Einführendes; Grundbegriffe der Verslehre; der altgermanische Vers. Berlin u. Lpz. 8:o. (1), III, 314 s. (= Grundriss d. german. Philol., begründet von *Hermann Paul.* 8, 1.)
- Krause, Wolfg.* Altindische und altnordische Kunstpoesie, ein Vergleich ihres Sprachstils. (ZfvglSpr. Bd 53. S. 213—248.)
- Liestøl, Knut.* Til Draumkvædet. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 113—123.)
- Naumann, Hans.* Die neue Perspektive. Ein Literaturbericht zum frühgermanischen Altertum. (Deutsche Vierteljahrsschrift. Bd 3. S. 642—657.)
- Nordling, Arnold.* Helsingfors Universitetsbiblioteks fragment av Flores och Blanzeflor. (Helsingfors Universitetsbiblioteks skrifter. 8 = Miscellanea bibliographica. 1. S. 129—142.)
- Panzer, Friedrich.* Zur Erzählung von Nornagest. (Vom Werden des deutschen Geistes. Festgabe G. Ehrismann. S. 27—34.)
- Rytter, Henrik.* Håvamål. (Ung Norig. Aarg. 8. S. 128—144.)
— Rigs-tula. (Ung Norig. Aarg. 8. S. 145—153.)
— Skirnesmål. (Ung Norig. Aarg. 8. S. 176—181.)
— Völuspå. (Ung Norig. Aarg. 8. S. 103—110.)
- Sylwan, Otto.* Den svenska versen från 1600-talets början. En litteraturhistorisk översikt. 1:1. Gbg. 8:o. V, 200 s. (= GHÅ. Extraband. 1.)

Arill, David. Tre halländska bygdekännare. Lars Johan Bengtsson, Edv. Erlandsson, Joh. Kalén. (Vår bygd. 1925. S. 15—20.)

Gering, H.

Sijmons, B. Hugo Gering. Ein Nachruf. (Ark. Bd 41. S. 339—345.)

Keyland, N.

Hammarstedt, N. E. Nils Keyland. Några ord om hans vetenskapliga verksamhet. (Fataburen. 1925. S. 25—29.) — [Tillägg:] Bibliografi över N. Keylands etnologiska författarskap. (Ibid. S. 29—33.)

Noreen, A. G.

Hesselman, Bengt. Adolf Gotthard Noreen †. (Ark. Bd 42. S. 84—96.)

- Olsen, Magnus.* Adolf Noreen. (NT(Lett). 1925. S. 521—538.)
Pipping, Hugo. Adolf Gotthard Noreen. (FT. T. 99. S. 127—136.)

Söderwall, K. F.

- Hellquist, Elof.* K. F. Söderwall. (Ark. Bd 41. S. 207—212.)
Kock, Axel. Inträdestal i Svenska akademien den 20 december 1924 [över K. F. Söderwall]. (Sv. akad:s handlingar ifrån år 1886. D. 35. S. 371—413.)
Olson, Emil. Minnesord över K. F. Söderwall. (K. Humanist. vetenskapssamf. i Lund. Årsberättelse. 1924—1925. S. 15—22.)
Wetterberg, Gunnar. Professor K. F. Söderwalls efterlämnade papper. (NTBB. Årg. 12. S. 72—74.)

Ögmundsson, J.

- Helgason, Jón.* Jón Ögmundsson den Hellige, Biskop i Hólar. Et Forsøg paa en tidshistorisk Monografi. (Norvegia sacra. 1925. S. 1—34.)

II. Lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1924. R. 3. Bd 14. Kbh. 8:o. (3), 272, V s.
- Arkiv för nordisk filologi, utg. . . . genom *Axel Kock*. Bd 41 (= N. F. Bd 37). H. 2—4. S. 101—384, (4) s. — Bd 42 (= N. F. Bd 38). H. 1. S. 1—96. Lund. 8:o.
- Bergens museums aarbok. 1923—1924. H. 3. Historisk-antikvarisk række. Red. av *Carl Fred. Kolderup*. Bergen. 8:o. (3), 48, 111, 18 s.
- Danmarks Folkeminder. Nr. [30], 31, 32. Kbh. 8:o. (7), 240 s.; 98 s.; 136 s.
- Danske Studier, udg. af *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen*. 1925. (= Bd 22 = N. R. Bd 10 = Univ.-Jubilæets danske Samfund. Nr. 266, 269.)
- Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Bd 23. Redaktør: *Gerhard Gran*. — Bd 24. Red. av *Francis Bull*. Oslo. 8:o. (3), 336 s.; (3), 340 s., 1 portr.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift, utg. av *Gustaf Upmark*. 1925. Sthm. 8:o. (4), 168, 77, 13 s.
- Folkminnen och folktankar. Populär-vetenskaplig tidskrift, red. av *C. W. von Sydow* och *H. Celander*. Utg. av Västsvenska folkminnesföreningen. Bd 12 (1925). Gbg. 8:o. (3), 48, 48, 48, 52 s.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, historie- och antikvi-

- tetsakademien. Under redaktion av *Sigurd Curman*. 1925. Årg. 20. Sthm. 8:o. (4), 406 s., 2 rättelseblad.
- Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. 1924. Gbg. 8:o. (3), 69 s.
- Historisk tidskrift för Finland. Utg. av *Eric Anthoni*. Årg. 10 (1925). Hfors. 8:o. (4), 204 s.
- Historisk tidskrift, utg. av Svenska historiska föreningen genom *Sven Tunberg*. Årg. 45 (1925). Sthm. 8:o. (1), V, 400, 5, 54 s.
- Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening . . . Red. af *Ellen Jørgensen*. R. 9. Bd 3. H. 4. S. 345—456, (4) s. — Bd 4. H. 1, 2. S. 1—220. — Bd 7. Litteraturhefte 1921—22. S. 415—584, (1) s. — Litteraturhefte 1923. S. 1—40. Kbh. 8:o.
- Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. 1925. Lev. 1—3 (= *Birkeland, M.* Historiske Skrifter. 2. (7), 402 s.), Lev. 4 (= R. 5. Bd 6. H. 5. S. 353—480). Oslo. 8:o.
- Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic collection in Cornell university library. Vol. 16. *Hermannsson, Halldór*. Eggert Ólafsson. A biographical sketch. Ithaca, N.Y. 8:o. (3), 56 s., 1 pl.
- Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitets-akademiens handlingar. D. 28 (= N. F. 8): H. 2—3. S. 193—297, (5) s. — D. 34 (= 3:e följden. D. 1): H. 6. 105 s. Sthm. 8:o.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 46 (1925). Lpz. 4:o. XXVIII, 408 sp.
- Maal og minne. Norske studier, utg. av Bymaals-laget ved *Magnus Olsen*. 1925. Oslo. 8:o. (4), 156 s.
- Mémoires de la Société Royale des antiquaires du Nord. Nouv. série. 1920—1924. Copenh. [1925]. 8:o. 336 s., 1 faksim. [Innehåller avhandlingar i fransk övers., förut publicerade i Aarb.]
- Namn och bygd. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning . . . utg. av *Jöran Sahlgren*. Årg. 13 (1925): H. 1—4. — H. 5 (= Bil. B: 1). Lund. 8:o. (6), 208, 48 s. — H. 6 (= Bil. A: 5). Upps. 8:o. (4), 20 s.
- Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift, styrt av *Rikard Berge* . . . Aarg. 11. Risør. 8:o. (4), 152, 42 s.
- Nysvenska studier. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning, utg. av *Bengt Hesselman, Olof Östergren*. Årg. 5 (1925). Upps. 8:o. (3), 272 s.
- Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. Vol. 8. No. 5—8. S. 133—274, (4) s. Lawrence, Kansas, U.S.A. 8:o.
- Rig. Föreningen för svensk kulturhistoria. Tidskrift. Under redaktion av *Sune Ambrosiani*. Bd 8 (1925). Sthm. 8:o. (3), 228 s.

- Samfundet S:t Eriks årsbok. 1925. Utg. genom *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. (8), 162 s., 1 pl.
- Samlingar, utg. af Svenska fornskrift-sällskapet. H. 161. S. 321—592, XXXII s. Sthm (tr. i Upps.). 8:o.
- Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 178: 1, 179—184. Hfors. 8:o. [178: 1] XXXII, (1), 320, (1) s.; [179:] (7), 159, (8) s.; [180:] (4), 362 s., 1 portr.; [181:] XX, 600, XXXIV s.; [182 = StNF. Bd 16:] (5), 116, 52 s., 1 pl.-bl.; [183:] X, 464 s., 1 portr.; [184:] 287 s.
- Svenska landsmål ock svenskt folkliv. Tidskrift, utg. genom *J. A. Lundell*. 1925. H. 3. (= H. 168 fr. början. = Sv. Lm. B. 23.) Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 162 s. (= *Tydén, Folke*. Vok. u ock o i gammal kort stavelse i upp- ock mellansvenska folkmål. Ak. avh. [Upps. 1924. Här äro tillagda fransk résumé samt Rättelser ock tillägg.]
- Sydsvenska ortnamssällskapets årsskrift. 1925. Lund. 8:o. (4), 60 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

- Belsheim, Einar*. Norge og Vest-Europa i gammel tid, fra begyndelsen av vor tidsregning indtil slutningen av vikingetiden (ca. aar 1 til ca. 1050). En historisk-linguistisk undersøkelse. Lev. 1—2. S. 1—164. Oslo. 8:o.
- Björkman, Gunnar*. Metaforernas bleknande. En orientering. Ak. avh. (Gbg). Uddevalla. 8:o. 116 s.
- Bucht, Torsten*. Växtnamnet dådra 'Camelina'. (NsvSt. Årg. 5. S. 214—224.)
- Celander, Hilding*. Orden fock, focka och deras släktingar. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: 3. S. 112—117.)
- Ekblom, R.* Die Waräger im Weichselgebiet. (Arch. f. slav. Philol. Bd 39. S. 185—211.)
- Flom, George T.* Scandinavian philology. Survey of the study; relation to other sciences; major problems of the present. (The Amer. journal of philol. Vol. 46. S. 52—71.)
- Friesen, Otto v.* Om det svaga preteritum i germanska språk. Upps. 8:o. 58 s. (= Skrifter, utg. av K. Hum. Vetenskapssamf. i Uppsala. 22: 5.)
- Hartmann, Felix*. Das Alter der finnisch-germanischen Berührungen. (Neue Jahrbücher f. Wissenschaft u. Jugendbildung. Jahrg. 1. S. 728—739.)
- Hoops, Johannes*. Werder, Rasen und Wiese. Eine Untersuchung zur germanischen Wortgeschichte. [Anord. ver, vqr m. m.] (Palaestra. 147. S. 67—79.)

- Iacobsohn, Hermann.* Über die ältesten germanischen Lehnwörter im Finnischen. (Ark. Bd 41. S. 246—276.)
- Jespersen, Otto.* Menneskehed, nasjon og individ i sproget. Oslo. 8:o. (4), 208 s. (= Inst. f. sammenlign. kulturforsk. Ser. A: 4a.)
- Karsten, T. E.* Germanerna. En inledning till studiet av deras språk och kultur. Sthm (tr. i Hfors). 8:o. 205 s. (= Natur och kultur. 47.) (Anm. Meddelelser fra Norsk foren. f. sprogvidenskab. Bd 1. S. 39—41 av *Alf Sommerfelt.*)
- Landhebung und Sprachgeschichte. (Die Umschau. Jahrg. 29. S. 605—607.)
- Keller, Wolfgang.* Skandinavischer Einfluss in der englischen Flexion. (Probleme der englischen Sprache u. Kultur. Festschrift J. Hoops . . . überreicht. S. 80—87.)
- Lindgren, J. V.* Dansk och norsk grammatik. 3. uppl. Sthm. 8:o. 94 s.
- Lollesgaard, Johs.* Sprogfilosofien og Sprogforsken i Danmark ved det 18. Aarhundredes Midte. Kbh. 8:o. 127 s.
- Loewenthal, John.* Etymologische miscellen. (PBB. Bd 49. S. 415—420.)
- Etymologische parerga. (PBB. Bd 49. S. 421—423.)
- Malone, Kemp.* King Alfred's 'Geats'. (MLR. Vol. 20. S. 1—11.)
- The Suiones of Tacitus. (The Amer. journal of philol. Vol. 46. S. 170—176.)
- Marstrander, Carl J. S.* Klodvignavnet og den germanske dissimilationslov. Oslo. 8:o. 40 s. (= Avhandlinger, utg. av Det norske Vid.-akad. i Oslo. 2. Hist.-filos. Kl. 1925. No. 1.) (Anm. BSL. T. 26. CR. S. 173—175 av *Maurice Cahen.*)
- Træll. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 173—176.)
- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren, og Borup, Morten.* Svensk-dansk Ordliste. Kbh. 8:o. 64 s.
- Nyrop, Kristoffer.* Ordenes Liv. Bd 1. 2. gennemsete Udg. Kbh. 8:o. (8), 192 s.
- Paludan, Hans Aage.* Om Gaard og Have i de nordiske Sprog. (Havekunst. Aarg. 6. S. 80—82.)
- Sahlgren, Jöran.* Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. 7—8. [7. Sunnerbo, Vadsbo och Lungbo. — 8. Landskapsnamnet Närke.] (NoB. Årg. 13. S. 129—193.)
- [*Schütte, Gudmund.*] Ingtypens Udvikling i geografiske Navne og Slægtsnavne. (FoN. Bd 5. S. 103—136.)
- Selmer, Ernst W.* Hvor kommer "båten" fra? (MoM. 1925. S. 62—71.)
- Noen bemerkninger om "stød" og tonelag. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 90—98.)
- Stern, Gustaf.* Om pregnant och emfatisk betydelse. (Mélanges . . . Vising. S. 246—255.)

- Sundén, K. F.* Three Middle English verbs of Scandinavian origin. [ME. chymble, nurne, skruke.] (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 75—84.)
- Svensson, J. V.* Jordanes' liothida. (NoB. Årg. 13. S. 25—29.)
- Wadstein, Elis.* Die nordischen Völkernamen bei Ptolemaios. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 189—200.)
- Le mot viking. Anglo-saxon wicing, frison wising, etc. (Mélanges ... Vising. S. 381—386.)
- Wessén, Elias.* Norsk-svensk ordlista. Lund. 8:o. 64 s. (= Skrif-ter, utg. av Modersmållärarnas förening. N:o 26.)
- Till Birca-frågan. (NoB. Årg. 13. S. 39—60.)
- Vising, Johan.* Bisatser inledda av preposition i germanska och romanska språk. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 1—22.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Falk, Hjalmar.* Die altnordischen Namen der Beizvögel. (Germanica, E. Sievers zum 75. Geburtstage. S. 236—246.)
- Hesselman, Bengt.* Kritiska småbidrag till fornisländsk ordhistoria. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 105—111.)
- Jónsson, Finnur.* Grammatik for det islandske oldsprog. Kbh. 8:o. VIII, 99 s.
- Jónsson, Margeir.* Torskilin bæjanöfn. 1. Í Skagafjarðarsýslu. 2. Í Húnavatnspingi. Rannsókn og leiðrjettingar. Akureyri 1921, 1924. 8:o. 56, 52 s.
- Kock, Axel.* Studier i västnordisk grammatik. (Ark. Bd 42. S. 61—76.)
- Kristensen, Marius.* "Nokkur blöð úr Hauksbók". Et færøsk håndskrift fra o. 1300 undersøgt og bestemt med hensyn til dets sprogform. Kbh. 8:o. 77 s. (= Det kgl. danske Vid. Selsk. Hist.-filol. Meddelelser. 9: 5.)
- Matras, Chr.* Um stavsetning av færoyiskum staðanøvnum. Tórs-havn 1924. 8:o. 15 s. (Serprent av grein í Tingakrossi fyri 6. august 1924.)
- Seip, Didrik Arup.* Zur mittelnorwegischen Sprachgeschichte. (Germanica, E. Sievers zum 75. Geburtstage. S. 223—235.)
- Sommerfelt, Alf.* Et par bemerkninger om nasalvokaler i gammel-norsk. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 164—165.)
- Sturtevant, Albert Morey.* Hiatuserscheinungen im Altisländischen. (MLN. Vol. 40. S. 25—29.)
- Old Norse notes. (PSS. Vol. 8. S. 199—209.)
- Þórólfsson, Björn K.* Um islenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr formálinu. Með viðauka um nýjungar í

- ordmyndum á 16. öld og síðar. Rvík. 8:o. XXXIV, 138 s.
(Anm. Skirnir. ÁR 99. S. 233—234 av *A. J[óhannesson]*.)
Uppskot til stavsetingar av föroyskum staðanövnunum. Kph. 1924.
8:o. 15 s.
Vogt, Walther Heinrich. Hroptr rögna. (ZfdA. Bd 62. S. 41—48.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

- Alexanders saga. Islandsk översættelse ved *Brandr Jónsson*. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske legat [ved *Finnur Jónsson*]. Kbh. 8:o. (6), XXII, 172 s.
- Annales islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800. Gefnir út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 1: 4. S. 321—480. Rvík. 8:o.
- Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. 11: 6. S. 881—993, XXVII s.
- Fóstrbrœðra saga. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Bj. Þórólfsson*. H. 1. S. 1—96. Kbh. 8:o.
- Landnámabók Íslands. Udg. efter de gamle håndskrifter af Det kongelige nordiske Oldskriftselskab . . . [ved *Finnur Jónsson*]. Kbh. 8:o. XVI, 235 s.
- Sögur Danakonunga. 1. Sögubrot af fornkonungum. 2. Knytlinga saga. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur av *Carl af Petersens* och *Emil Olson*. H. 5. (2) s., s. I—LXVIII. Kbh. (tr. i Lund.) 8:o.
- Ynglingatal. Text, översättning och kommentar av *Adolf Noreen*. (KVHAAH. D. 28. S. 193—254.)
-
- Af Grimmirs-Maal. Overs. fra Oldnordisk af *Thøger Larsen*. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 166—173.)
- De saga van Gisli den Vogelvrijverklaarde. Een IJslandsch verhaal vertaald en ingeleid door *Jan de Vries*. Lochem. 8:o. XIII, 87 s.
- Eyrbyggja Saga og Laksdøla Saga eller Fortællinger om Eyrbyggjerne og Laksdølerne. Efter de islandske Grundskrifter ved *N. M. Petersen*. 4. Udg. ved *Verner Dahlerup* og *F. Jónsson*. Verserne ved *Olaf Hansen*. Kbh. 8:o. 276 s. (= Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude. [3].)
- Hymirkvadet. Overs. fra Oldnordisk af *Thøger Larsen*. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 55—65.)
- Ísländska sagor, övers. av *A. U. Bååth*. Ånyo utg. av *Emil Olson*. Sthm. 8:o. 442 s.
- La saga de Gunnlaug Langue de serpent. Trad. de l'ancien islandais par *F. Wagner*. Gand & Paris. 8:o. (83) s., 10 pl.

- La saga du scalde Egil Skallagrimsson. Histoire poétique d'un viking scandinave du Xe siècle. Trad. de l'ancien islandais, précédée d'une introduction et annotée par *F. Wagner*. Brux. 8:o. XVIII, 269 s. (Anm. Revue critique. T. 92. S. 391 av *Léon Pineau*.)
- [*Markús Skeggjason*.] Eriksdrapa. Overs. . . af *Gudmund Schütte*. (Den ny Tid. Aarg. 8. Halvbd 1. S. 4—11.)
- Norwegische Königsgeschichten. Bd 2 (Sverris- und Hakonssaga.) Übertr. von *Felix Niedner*. Jena. 8:o. (3), 388 s. (= Thule. R. 2. Bd 18.)
- Odin hos Billings Mø. Udtog af Havamal. Overs. af *Thøger Larsen*. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 309—311.)
- Sagaen om Ravnkjell frøisgode. Omsatt frå gammalnorsk ta *Helge Refsum*. 6—17. (Østagleit. Årg. 5. S. 10—12, 29—31, 49—50, 67—68, 74—76, 87—88.)
- Sagaen om vår Drottin Kristis nedferd til Helheim (Nidrstigningar saga). Omsatt fra fornnorsk av *Ingeborg Møller*. (Kirke og kultur. Aarg. 32. S. 236—245.)
- [*Snorri Sturluson*.] Die jüngere Edda mit dem sogenannten ersten grammatischen Traktat. Übertr. von *Gustav Neckel* und *Felix Niedner*. Jena. 8:o. (4), 358 s. (= Thule. R. 2. Bd 20.)
- Soga um Fridtjov den frøkne. Umsett frå gamalnorsk av *Hans Høeg*. Bergen. 8:o. 54 s.
- Soga um Ramnkjell Frøys-gøde. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Torleiv Hannaas*. 2. utg. Oslo. 8:o. 67 s. (= Gamalnorske bokverk. 4.)
- Soga um Sigmund Bresteson. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Jørgen Reitan*. 2. utg. Oslo. 8:o. 135 s. (= Gamalnorske bokverk. 5.)
- Soga um Torgjils errabeinstjup eller Floamanna saga. Umsett fraa norrøna ved *Albert Joleik*. Bergen [1925]. 8:o. 120 s.
- The Laxdæla saga. Transl. from the Icelandic with an introduction by *Thorsten Veblen*. N.Y. 8:o. XV, (1), 302 s. (Anm. PSS. Vol. 8. S. 258—259 av *L. M. Hollander*.)
- Tryms-Kvadet. Overs. fra Oldnordisk af *Thøger Larsen*. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 249—258.)
- Vålund-Kvadet. Overs. fra Oldnordisk af *Thøger Larsen*. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 130—139.)
-
- Beckman, Nat.* Romanisches in der ältesten isländischen Literatur. (Mélanges . . . Vising. S. 107—109.)
- Boer, R. C.* Studier over Snorra Edda. (Aarb. 1924. S. 145—272.)
- Bugge, Alexander.* Atle i Eddakvadene og den historiske Attila. Et par literaturhistoriske og historiske spørsmål. (Edda. Bd 23. S. 275—284.)

- Eggen, Erik.* Den norrøne musikk-lærde frå 1200-talet. (Musik. Aarg. 9. S. 49—50.)
- Falk, Hjalmar.* Himmelsfærene i vår gamle litteratur. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 34—38.)
- Finnbogason, Guðm.* Um mannlysingar. Brot úr fyrirlestri. [Om Gunnarr á Hliðarenda i Njáls saga.] (Eimreiðin. Ár 31. S. 263—269.)
- Um nokkrar visur Egils Skallagrimssonar. (Skírnir. Ár 99. S. 161—165.)
- Hamel, A. G. van.* Völuspá 27—29. (Ark. Bd 41. S. 293—305.)
- Hasund, S.* Røys og rysesberg. (MoM. 1925. S. 34—36.) — Tillæg av *Magnus Olsen.* (Ibid. S. 36—38.)
- Kock, Ernst A.* Notationes norrønæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning. D. 5, 6. Lund. 8:o. 112, 106 s. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 21. Nr 1, 3.) (Anm. [av D. 1—4:] AfdA. Bd 44. S. 170—174 av *Felix Niedner.*)
- Krijn, S. A.* Sturlaugssagaen og Sturlaugsrímur. (Ark. Bd 41. S. 101—113.)
- Kvålen, Eivind.* Den eldste norske kongesoga. Morkinskinna og Hryggjarstykki. Oslo. 8:o. (8), 200 s.
- Kva meinast det med finnar i gamalnorsk litteratur? (MoM. 1925. S. 44—49.)
- Tilhøvet millom Morkinskinna, Fagrskinna, Ágrip og Orkneyinga saga. (Edda. Bd 24. S. 285—335.)
- Lid, Nils.* At hitta i lið. Til Hávamál 66, s. (MoM. 1925. S. 18—24.)
- Lindroth, Hjalmar.* Om lämlarna i Gisle Surrssons saga. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 62—70.)
- Malone, Kemp.* Widsith and the Hervararsaga. (Publications of the mod. language assoc. of America. Vol. 40. S. 769—813.)
- Meissner, R.* Atlakviða 36, s. (ZfdA. Bd 62. S. 21—26.)
- Ermengarde, Vicegräfin von Narbonne, und Jarl Rögnvald. (Ark. Bd 41. S. 140—191.)
- Mogk, E.* Zur bewertung des cod. Upsaliensis der Snorra-Edda. (PBB. Bd 49. S. 402—414.)
- Zur Gigantomachie der Völuspá. (FFCommunications. N:o 58. 10 s.)
- Neckel, Gustav.* Snorri Sturlusons Edda. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 12. S. 53—57.)
- Nordal, Sig.* Egils religiöse Stellung. (Frei übersetzt und sehr gekürzt.) (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 12. S. 34—39.)
- Olsen, Magnus.* Hjadningekampen og Hallfreds arvedraapa over Olav Tryggvason. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 23—33.)
- Kórmt ok Órmt. (Germanica, E. Sievers zum 75. Geburtstage. S. 247—257.)

- Pipping, Hugo.* Eddastudier. 1. Hfors. 8:o. 52 s., 1 pl.-bl. (= StNF. Bd 16: 2 i SSLF. 182.)
- Valfaders pant [i Völuspa, str. 27, 29]. (Nylänningen. Hfors 1925. S. 2—4.)
- Völuspa och Sverige. Föredrag . . . Hfors. 8:o. 15 s. (= Finska vetenskapssocieteten. Minnesteckningar o. föredrag. 4: 1. I Societas scient. fennica. Årsbok. 4.)
- Sturtevant, Albert Morey.* Regarding circumlocutions in the Elder Edda. (MLN. Vol. 40. S. 216—219.)
- Toll, Hans.* Form och innehåll uti "Austrfararvisur". (Edda. Bd 23. S. 155—158.)
- Wiget, Wilhelm.* Ítrlaukur. (Ark. Bd 41. S. 277—280.)

3. Norska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Aasen, Ivar.* Norsk maalebunad. Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding. Oslo. 8:o. XVI, 231 s. (Anm. NFK. Aarg. 11. S. 72—73 av *R. B[erge]*.)
- Alnæs, Ivar.* Norsk uttale-ordbok. Utg. av Bymålslaget. 2. utg. Oslo. 8:o. 270 s. (Anm. BSL. T. 26. CR. S. 190—192 av *Alf Sommerfelt*.)
- Bekkestad, E.* Gaupekroken. (Dølaminne. Aarg. 7. S. 96.)
- Berge, Rikard.* Ringsko. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 124—127.)
- Bull, Edv.* Oslo — Kristiania. (NT(Lett). 1925. S. 15—32.)
- Grieg, Sigurd.* Smug og almenning. Om gamle gatenavn i Bergen. (Norge. Årg. 1. S. 204—209.)
- Hagen, O. Tr., Ellingbø, Martin, Th.* Kolbotn — Kølabbonn. (Østaglett. Årg. 5. S. 4, 23—24.)
- Hasund, S.* Tjørvaaganne (gn. 53, Herøy S). (MoM. 1925. S. 79—80.) — Med anledn. härav: *Kopperstad, Knut.* Tjørva'ganñi — Kyrrvågar? (Ibid. S. 143—144.)
- Heggstad, Leiv.* Teigenamn frå Voss. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 43—64.)
- Hægstad, Marius.* Norsk målsoga for skule og heim. 4. uppl. Oslo 1924. 8:o. 51 s. (= Norske folkeskrifter. 22.)
- Indrebø, Gustav.* Nokre stadnamn. [Vannen, Bifr—Bjordalen, Rondane, Aaborrtjørni—aaborr.] (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 65—80.)
- Noreg. Ein polemikk. Oslo. 8:o. 44 s. — Med anledn. härav: *Seip, Didrik Arup.* Norge. Svar til dosent Indrebø. Oslo. 8:o. 19 s. (Anm. BSL. T. 26. CR. S. 193 av *Alf Sommerfelt*.)
- Sigvaldasteinar — Steilene. (MoM. 1925. S. 97—101.)

- Joleik, Albert.* Inkjekyn minkar. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 39—42.)
- Kleiven, Ivar.* Embetsmenn og folkemåle i dansketida. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 18—22.)
- Koht, Halvdan.* Det store mål-vende i 1885. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 7—17.)
- Kopperstad, Knut.* Vol'da. (Herredsn. 7, Romsdals amt.) (MoM. 1925. S. 39—43.) — Med anledn. härav: *Riste, Olav.* Vol'da. Nokre småmerknader. (Ibid. S. 141—143.)
- *Årbe'nda.* (MoM. 1925. S. 106—109.)
- Larsen, Amund B., yngre.* Eg — jeg — je. (Østaglett. Årg. 5. S. 17—18.)
- Lindroth, Hjalmar.* Kristiania — Oslo. (SvT. Årg. 15. S. 37—46.)
- Litleskare, Joh.* Øydejorder. Gløynde gardsnamn og burttynnte gardar i Nordhordland. Oslo. 8:o. 100 s.
- Melhus, Alf C.* P. A. Heiberg og det norske sprog. (MoM. 1925. S. 136—138.)
- Mo, Eilert.* Tonelagsvald og stavingar. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 166—172.)
- Refsum, Helge.* Norges innbyggernavn. (MoM. 1925. S. 50—61.) — Med anledn. härav: *Heggstad, Leiv.* Norske ibuarnamn. (Ibid. S. 144—145.)
- Seip, Didrik Arup.* Om talordet 100 i norsk. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 99—104.)
- Solheim, Ludvig.* Bemerkninger til stedsnavn. (MoM. 1925. S. 102—105.)
- Støren, [E.]* Døende Ord. (Orkdølafylket. 1925. S. 82—88.)
- *Kalstad i Meldalen.* (Orkdølafylket. 1925. S. 77—79.)

b. Texter.

- Frihetsbreve for østerdølene 1552—1752. [Meddelt av *Oliver Finstad.* Utg. av *Oluf Kolsrud.*] (BoB. Aarg. 7. S. 135—148.)
- Nokre gamle brev fraa Heggveit i Laardal. Ved *Alexander Bugge.* (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925. S. 5—16.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Abrahamson, Erik.* Namnet Långedrag. (NoB. Årg. 13. S. 112—119.)
- Belanner, Ivar.* Äldre och yngre beteckningar av namnen på vissa ljud, som äro särskilt viktiga i rättskrivningsläran. (Verdandi. Årg. 42. S. 47—61, 125—130.)

- Berglund, Aug.* Namnet Häradsbygden. (DHFT. Årg. 5. S. 159—160.)
- Brieskorn, Roland.* Språk och rytm i Thorilds Passionerna. (NsvSt. Årg. 5. S. 93—146.)
- Collinder, Björn.* Språkkrensning. (Ergo. Årg. 2. S. 67—68.) — Med anledn. härav inlägg av *N. Moosberg* (Ibid. S. 109—110), *Gösta Eklundh* (Ibid. S. 133—134). — Replik av *Björn Collinder*. (Ibid. S. 134—135.)
- Dalín, A. F.* Svenska språkets synonymer. 3. uppl., granskad och redigerad av *N. G. Bergman*. Sthm. 8:o. (6), 408 s.
- Danell, Gideon.* Kortfattad svensk ljudlära. Sthm. 8:o. 35 s.
- Eile, Axel.* Två småländska sockennamn [Tannåker, Tännö]. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1925. S. 17—18.)
- Värends sockennamn. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 1925. S. 3—37.)
- Ekholm, Gunnar.* Gödåker. En förberedande studie. (NoB. Årg. 13. S. 75—103.)
- Grapengiesser, Sten.* Västerbottniska ortnamn, deras ursprung och betydelse. (Västerbotten. 1924—1925. S. 129—138.)
- Hellquist, Elof.* Några namn på utdöda svenska djurarter i våra ortnamn. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1925. S. 1—8.)
- Hesselman, Bengt.* Ett gammalt svenskt växtnamn [Båldemåå], dess utländska släktingar och dess historia. (Mélanges ... Vising. S. 211—227.)
- Ytterligare om utvecklingen av kort i-ljud i svenskan. Ett genmäle. (Ark. Bd 41. S. 192—197.)
- Isaacsson, August.* Några inlånade neutrala substantivs pluralbildning i svenskan. (Pedag. tidskr. Årg. 61. S. 115—119, 148—153.)
- Karsten, T. E.* Böte. (NoB. Årg. 13. S. 1—6.)
- Kommonen, Civi.* Skolungdomens slangspråk. (Nordan. Organ för Finlands svenska skolungdomsförbund. Årg. 5. S. 95.)
- Langenfelt, Gösta.* Blå måndag i historiens ljus. (Fackföreningsrörelsen. Årg. 5. Bd 2. S. 176—185.)
- Lidén, Evald.* Drag ur senmedeltida stockholmspråk. (Ark. Bd 41. S. 306—327.)
- Om ordet tjog, dess betydelse och form i äldre svenska. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 85—91.)
- Lindgren, John.* Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. H. 4. S. 121—160 [Hvalraf—Kaolin]. Lund. 8:o.
- Lindroth, Hjalmar.* Adjektivet trög. (Mélanges ... Vising. S. 146—153.)
- Malepert. En replik. (NoB. Årg. 13. S. 21—24.)
- Tydlighetskommatering? (NsvSt. Årg. 5. S. 68—86.) — Med anledn. härav: *Gjerdman, Olof*. Skrift och komma. (Ibid. S. 256—265.)

- Läffler, L. Fr.* Om huruledes Gustav Vasa själv förklarade sitt namn och om namnet Gustavs växlande former och deras förklaring. (NoB. Årg. 13. S. 120—126.)
- Malmstedt, A.* "Svenska Akadémien". Jämte några andra anmärkningar över svenskt latinuttal. (Moderna språk. Årg. 19. S. 65—83, 157—163.)
- Neuman, Erik.* Kritiska strövtåg i svensk historisk formlära. Första och andra pers. plur. av verbet. (NsvSt. Årg. 5. S. 165—213.)
- Nordén, Arthur.* Den heliga murgrönans offerställe. Ett bidrag till frågan om vi-namnets äkthetsbevis. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1925. S. 40—46.) — Med anledn. härav: *Sahlgren, Jöran.* Vrindavi. Ett genmäle. (Ibid. S. 47—48.)
- Noreen, Adolf.* Det svenska riksspråket. Lund. 8:o. 16 s. (= Skrif-ter, utg. av Modersmålslärares förening. [N:o 25.]
- Norstedts ordförteckning, innehållande över 1700 svenska och försvenskade ords stavning enligt Sv. Akad:s ordlista, 8:e upplagan. Sthm. 8:o. 23 s.
- Ordbok öfver svenska språket, utg. af Svenska akademien. H. 71—74. Sp. B 4321—B 4928 [Brudsäta—Böxa]. — H. 75—78. Sp. F 241—F 880 [Famna—Flugnä]. Lund. 4:o.
- Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 2. Ortnamnen på Göteborgs stads område jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. H. 1. (6) s., s. 1—58. Gbg. 8:o. (Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola.) (Ann. [av 1:] GoBFT. 1924. S. 53—56 av *Erik Noreen*.)
- Ortnamnen i Värmlands län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. Ortnamnskommittén. D. 10. Nyeds härad. Upps. 8:o. (4), 20 s. (= NoB. Årg. 13. H. 6. Bil. A: 5.)
- Palm, David.* Majorna, Grösbacke och Bohus. Några ortnamnsförklaringar. (NoB. Årg. 13. S. 61—74.)
- Vad betyder namnet Medelpad? (Ålsta. Medelpads folkhögskolas elevförbunds årsskr. 1925. S. 14—17.)
- Palmér, Johan.* Den s. k. fristående satsförkortningen i modern svenska. (Pedag. tidskr. Årg. 61. S. 171—183.)
- Luggude härads namn. (Sydsv. ortnamnssällsk:s årsskr. 1925. S. 19—24.) — Replik av *Jöran Sahlgren*. (Ibid. S. 25—27.)
- Reformatorerna och översättningen av Nya testamentet 1526. [1.] (Ark. Bd 42. S. 20—60.)
- Pipping, Hugo.* Yxne = Orchis. (Soc. scient. fennica. Commentationes humanarum litterarum. 1: s. 6 s.)
- Pipping, Rolf.* Ein Fall von absoluter Konstruktion im Altschwedischen. (NphM. Jahrg. 26. S. 23—26.)
- Riegler, Richard.* Schwedisch tordyvel "Mistkäfer". (NphM. Jahrg. 26. S. 179—181.)

- Sahlgren, Jöran.* De skånska städernas namn. (Sydsv. ortnamns-sällsk:s årsskr. 1925. S. 9—16.)
- Sunnerbo, Västbo och Östbo. Ett bidrag till det svenska häradets historia. (Sydsv. ortnamns-sällsk:s årsskr. S. 33—39.)
- Sjöros, Bruno.* Högsvenskt och finlandssvenskt uttal. (Nya Argus. Årg. 18. S. 46—48.)
- "Kolifej och Rantafej". (NsvSt. Årg. 5. S. 87—89.)
- Svennung, J.* Om ortnamn av typen Alseda. (Rig. Bd 8. S. 193—196.)
- Tegnér, Esaias.* Ur språkens värld. 2. Fyra uppsatser. Om genus i svenskan. Poesiens språk. Hemmets ord. Komedierna om Doktor Simon. Sthm. 8:o. (7), 464 s.
- Toll, Hans.* Ett önskemål för ortnamnsforskningen. (Sydsv. ortnamns-sällsk:s årsskr. 1925. S. 28—32.)
- Wennström, Torsten.* Studier över vokalväxlingar i Äldre Västgötalagen. 1. Växlingen a : æ : e i stamstavelse. Ak. avh. Lund. 8:o. (1), 95 s.
- Wessén, Elias.* Anmärkningar till några 1500-talstexter. Till kommenteringen av "Valda stycken av svenska författare 1526—1732", utg. av Ad. Noreen. Tredje upplagan. Sthm 1921. (NsvSt. Årg. 5. S. 147—164.)
- Östergren, Olof.* Nusvensk ordbok. H. 25—26. [Bd 2:] Sp. 1185—1376 [Glasaffär—Grönfoder]. Sthm. 8:o.

b. Texter.

- Alanus de Rupe.* Jungfru Marie psaltare (Rosenkrans). Öfvers. från latinet, efter den enda kända handskriften, från 1534, med inledning utg. af *Robert Geete*. H. 3. S. 321—592, XXXII s. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (= SSF. H. 161.) (Anm. av H. 1—3: NTBB. Årg. 12. S. 129—131 av *Isak Collijn*.)
- Dalin, Olof.* Then swänska Argus. I urval utg. av *Bengt Hesselman*. Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 164 s. (Anm. FT. T. 98. S. 393—395 av *Rolf Pipping*.)
- Ett dombrev av 1454 rörande Vittensten i Eda. Meddelat av *Erik Noreen*. (Värmland förr och nu. 1925. S. 87—92.)
- Månsson, Johan.* Een siö-book, som innehåller om siöfarten i Östersjön. Stockholm 1644. Med inledning, anmärkningar och register utg. av *Herman Richter*. H. 1. S. 1—48. Lund. 8:o. (= NoB. Årg. 13. H. 5. Bil. B: 1.)
- Variarum rerum vocabula cum sueca interpretatione. Formulæ puerilium colloquiorum.* Stockholm 1579. Faksimile av de enda kända exemplaren i Preussische Staatsbibliothek, Berlin. Med en efterskrift av *Isak Collijn*. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (5),

(195), 22, (1) s. (= Faksimileupplagor av äldre svenska tryck under red. av *Isak Collijn*. 6)

Vendels sockens dombok 1615—1645 . . . utg. genom *Nils Edling*. Upps. 8:o. (3), 44, 261 s., 1 faksim., 2 kartor. (= Uppländska domböcker, utg. av K. Hum. vet.-samf. i Upps. 1.)

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Aakjær, Jeppe*. Blusjord. (Skivebogen. Bd 17. S. 1—9.)
- Aakjær, Svend*. Sydfynske Stednavne. (Turistforen. f. Danmark. Aarvog. 1925. S. 36—47.)
- [—] Vore yngre Landsbynavne. (Frem. A. Bd 1. S. 411—415.)
- [—] Vore ældre Landsbynavne. (Frem. A. Bd 1. S. 187—191, 2 bl. kartor.)
- Brøndal, Viggo*. Marknavne fra Angel. (SM. Aarg. 2. S. 20—23.)
- Nordøstfynske Stednavne. (Beretning om det 2. danske Hjemstavnskursus . . . 1924. S. 81—93.)
- Byskov, J.* Det danske Sprog. (Medlemsblad f. Provins-Journalistforeningen. 1925. Nr 9. S. 16—20.)
- Nogle Ordbetragtninger. 1. ærlig og redelig. 2. Ordet Raad. (Højskolebladet. 1925. Sp. 735—740, 789—796.)
- Gadenavne. (Frem. A. Bd 1. S. 538—543.)
- Glahder, Jørgen*. Dansk Retskrivningsordbog. Udg. af Undervisningsministeriets Retskrivningsudvalg . . . Med en Retskrivningsvejledning af *Henrik Bertelsen*. 2. Udg. Kbh. 8:o. (4), XXXIX, (1), 193 s.
- Hansen, H. P.* "Æ Amtsstaaww". (Hardsyssels Aarvog. Bd 19. S. 161—162.)
- Kalkar, Otto*. Ordbog til det ældre danske sprog. Kilde-fortegnelse og forkortelse-liste til 1.—5. bind. Kbh. 8:o. XXVIII s.
- Kall, Rolf*. Hærens Dansk. (Militært Tidsskr. Kbh. Aarg. 54. Sp. 209—219, 225—233.)
- Kjølby, Anton*. Lødderup Sogns Stednavne. (Fortsættelse.) (Hist. Aarvog f. Mors. 7. S. 29—76.)
- Knudsen, Gunnar*. Lidt om Stednavnene i vore Skove. (Dansk Skovforenings Tidsskr. Bd 10. S. 5—21.)
- Lange, Axel*. Danske Plantenavne. (Den unge Gartner. Aarg. 1. S. 118—120, 129—131.)
- Logeman, H.* Holbergiana. [Kalloepers m. m.] (DSt. 1925. S. 156—167.)
- Ordbog over det danske sprog. Grundlagt av *Verner Dahlerup* . . . Udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 7. Gran — Herpaa. Kbh. 8:o. (4) s., 1274 sp.

- Paludan, Hans Aage.* Græsplænen i sproglig Belysning. (Havekunst. Aarg. 6. S. 47—48.)
- Rasmussen, F.* Vends Herreds Stednavne. Udg. som Særtryk af Middelfart Venstreblad. Middelfart [1925]. 8:o. 37 s.
- Schütte, Gudmund.* Friske Skud af gammel dansk Navneskik. (DSt. 1925. S. 90—92.)
- Sproglige Misfostre. (Frem. A. Bd 1. S. 285—287.)
- Zahrtmann, M. K.* Løse-Formen i bornholmske Stednavne. (DSt. 1925. S. 180—181.) Replik av *Gunnar Knudsen.* (Ibid. S. 181—182.)
- Tilnavnet Menved. (DSt. 1925. S. 183—186.)

b. Texter.

- Bergens rimkrønike. Utgave efter håndskriftene. Med en undersøkelse av krønikens tilblivelse og kilder av *Geirmund Vislie.* Oslo. 8:o. (3), 95 s. (= Småskrifter fra det litt.-hist. seminar, utg. av *Francis Bull.* 20.)
- Danske Sprogtekster til Universitetsbrug. Ved *Johs. Brøndum-Nielsen.* 1. Kbh. 8:o. 16 s.
- Mariager Legende-Haandskrift. Gl. kgl. Saml. 1586 4to. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Gunnar Knudsen.* H. 5. S. 401—448. Kbh. 8:o.
- Norske Herredags-Dombøger. Udg. for Det norske historiske Kildeskriftfond. R. 2 (1607—1623). 5. Dombog for 1619. Ved *P. Groth.* Oslo. 8:o. (6), 264 s.
- Palladius, Peder.* Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *Lis Jacobsen.* Lev. 17—19. [Visitatsbogen c. 1543.] Kbh. 8:o. (3), 240 s. (= Univ.-Jubil:s danske Samfund. Nr. 265. Även = Danmarks Folkeminder. Nr. 30.)
- Sydrak. Efter Haandskriftet Ny kgl. Saml. 236 4to udg. for Universitetsjubilæets danske Samfund ved *Gunnar Knudsen.* H. 2. S. 81—144. Kbh. 8:o. (= Univ.-Jubil:s danske Samfund. Nr. 267.)

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- [*Aakjær, Svend.*] Tingsted og Maalkærne. (Frem. A. Bd 1. S. 571—575.)
- Vore Folkemaal's Oprindelse. 1. Dialekter. (Frem. A. Bd 1. S. 763—767.)
- Abrahamson, Erik.* Några västsvenska dialektord. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 165—172.)
- Beckman, Nat.* Västgötska småbidrag. (MFS 1925 = GHÅ. Bd 31: s. S. 37—43.)

- Berntsen, M.*, og *Larsen, Amund B.* Stavanger bymål. Utg. av By-
målslaget. Oslo. 8:o. VIII, 528 s.
- Hegge, Ole O.* Utgreiding um målet i Øystre Slidre i Valdres. Oslo.
8:o. 33 s. (= Norske maalføre. 7.)
- Herweghr, Daniel.* Ordbok över Västmanlandsmålet. *Idioticon west-*
mannicum. [Utg. av *Samuel Landtmanson.*] Västerås. 8:o. 121 s.
- Hu og ho. [Av] *D. S. & Th.* (Østagleit. Årg. 5. S. 4, 18.)
- Kopperstad, Knut.* Uttynte manns-navn. [Ei'rik'e, Sju'r'e, Tore.]
(MoM. 1925. S. 147—148.)
- Korch, Morten.* Om fynske Dialekter. (Beretning om det 2. danske
Hjemstavnskursus . . . 1924. S. 68—73.)
- Lech, Gillis.* Skånemålens böjningslära. Ak. avh. Lund. 8:o. VIII,
141 s.
- Levander, Lars.* Dalmålet. Beskrivning och historia. 1. Upps. 8:o.
(3), 321 s.
- Lindskog, Olof.* Gamla härjedalska ord och uttryck. [Med förord
av] *Eric Festin:* Olof Lindskog och hans dialektordsamling.
(Fornvårdaren. Bd 1. S. 176—190.)
- Mo, Eilert.* Rindalske namn på dyr og vokstrar. (Aarsskr. f. Nord-
mør historielag. 1925. S. 75—86.)
- *Tobba—merra.* (MoM. 1925. S. 146—147.)
- "Øyd-itte-legg." (MoM. 1925. S. 146.)
- Reitan, Jørg.* Dativbruken i Ålbyggmålet. (Heidersskrift t. M. Hæg-
stad. S. 105—112.)
- Solstrand, Väinö.* Svensk stavelseförlängning. Med särskild hänsyn
till språket i Åland och Uppland. Hfors. 8:o. 116 s. (= StNF.
Bd 16:1 i SSSLF. 182.)
- Wessman, V. E. V.* Samling av ord ur östsvenska folk-mål. Tillägg
till *H. Vendells* Ordbok över de östsvenska dialekterna. H. 1.
XXXII, (1) s., s. 1—320, (1) s. Hfors. 8:o. (= SSSLF. 178:1.)

b. **Texter.**

- Clausen, Lars.* [Vestfynske] Dialektidigte. [Med Forklaring og Noter
ved] *Poul Andersen.* (I förf:s Viser og Vers. Digte i Udvalg.
S. 67—95.)
- Dialekttekster til Universitetsbrug. Ved *Johs. Brøndum-Nielsen.* Kbh.
8:o. 16 s.

IV. **Runkunskap, mytologi och sagohistoria.**

- Almgren, Oscar.* Ein Runenstein auf Rügen? Eine archivalische
Notiz aus Schweden. (Studien zur vorgeschichtlichen Archäo-
logie, A. Götze . . . dargebracht. S. 215—219.)

- Beckman, Nat.* Några notiser om västgötska runstenar. (Fornv. 1925. S. 129—137.)
- Friesen, Otto v.* Runinskrifter som åtkomsthandlingar. (Upsala Nya Tidning. Julnummer 1925. S. 14—15.)
- Kermode, P. M. C.* The Hedin cross, Maughold, Isle of Man. (SBVS. Vol. 9. S. 333—342.)
- Kristensen, Marius.* Avnslev-Runestenen. (Svendborg Amt. Aarskrift. 1924. S. 74—86.)
- Lindroth, Hjalmar.* Zur urnordischen Runeninschrift des sog. Rösternes in Bohuslän. (Germanica, E. Sievers zum 75. Geburtstage. S. 212—222.)
- Orluf, Fr.* Sørupstenens Gaade. (Svendborg Amt. Aarskrift. S. 110—143.)
- Til runeindskriften paa Heden røgelsekar. (DSt. 1925. S. 78—83.)
- Plutzer, Friedrich.* Die Ornamentik der Runensteine. Sthm. 8:o. 105 s. (= KVHAAH. D. 34. H. 6.)
- Vogt, Walther Heinrich.* Der Runenstein von Eggjum. (Der Schönhof. Blätter für Weltanschauung und Kunst. 1925. S. 23—28.)
- "Wenn du nach Runen forschest —". (Ein Nachtrag zu *Meissners* Ganga til fréttar, ein Beitrag zu *Olsens* Deutung des Eggjumsteins.) (ZfVk. Jahrg. 35 u. 36. S. 7—13.)
-
- Andrén, K. O.* Njords dyrkan i Jämtland. (Jämten. Årg. 19. S. 111—112.)
- Bugge, Alexander.* Celtic tribes in Jutland? A Celtic divinity among the Scandinavian gods? (SBVS. Vol. 9. S. 355—371.)
- Fenger, Sven.* Lidt om danske fremstillinger af nordisk hedenskab. 1. (Dansk Udsyn. Aarg. 5. S. 257—264.)
- Herrmann, Paul.* Deutsche und nordische Göttersagen. Lpz. 8:o. 43 s. (= Deutschkundliche Bücherei. [21].)
- Karsten, Rafael.* Den fornordiska valan. (Valan. Publikation, utg. av Vasa nation. 3. Hfors. S. 11—14.)
- Larsen, Thøger.* Afsluttende Studier over den nordiske Mytologi. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 108—117, 443—453, 504—510.)
- Fenja og Menja. (Atlantis. Dansk Maanedsskrift. Bd 3. S. 433—438.)
- Mogk, E.* Lokis Anteil an Baldrs Tode. (FFCommunications. N:o 57. 5 s.)
- Nordgermanische Götterverehrung nach den Kultquellen. (Germanica, E. Sievers zum 75. Geburtstage. S. 258—272.)
- Otrik, Axel.* Nordens guder. (Højskolebladet. 1925. Sp. 1297—1304, 1373—1378, 1433—1440.)

- Olrik, Axel.* Odins ridt. [Med] Efterskrift [av] *Hans Ellekilde.* (DSt. 1925. S. 1—18.)
- Skjaldemjøden. (Edda. Bd 24. S. 236—241.)
- Schlender, J. H.* Germanische Mythologie. Religion und Leben unserer Urväter. Dresden. 8:o. VII, (2), 275 s.
- Brøgger, A. W.* Vestfold. Fra småkongedømme til rikssamling. (Vestfoldminne. Bd 1. S. 157—192.)
- Holmesland, P.* Iagttagelser fra Vestfold. (Vestfoldminne. Bd 1. S. 240—244.)
- Jensen, Albert.* To danske Varianter af Hildsagnet. (HTno. R. 5. Bd 6. S. 364—372.)
- Schütte, Gudmund.* Saxer norske Skjoldungrække og Vidsid. (HTno. R. 5. Bd 6. S. 353—364.)
- Stalheim, Th.* Sagogudarnes land. D. 2. Fornkonungar i Jotunheim. H. 11—12. S. 641—790. — D. 3. Forndanernas konungaätt. H. 1—2. S. 1—128. Uddevalla. 8:o.

V. Arkeologi, kulturhistoria och konsthistoria samt folklore.

- Almgren, Oscar.* Felsenzeichnung. Skandinavien. (Reallexikon der Vorgeschichte, hrsg. von *Max Ebert.* Bd 3. S. 207—223, 3 pl.-bl.)
- Andresen, P.* Oldtid og oldforskning. (Højskolebladet. 1925. Sp. 333—340.)
- Arne, T. J.* Blekinge fornminnen. (Sv. turistfören:s årsskr. 1925. S. 32—45.)
- Hus från bronsåldern i Sverige. (Rig. Bd 8. S. 122—127.)
- Bing, Just.* Rock carvings of the Norse bronze age. (SBVS. Vol. 9. S. 275—300.)
- Broholm, H. C.* Nye Fund fra den ældste Stenalder. Holmegaard og Sværdborgfundene. Med Bidrag af *Knud Jessen* og *Hertuf Winge.* (Aarb. 1924. S. 1—144.)
- Brøgger, A. W.* Arkæologi og historie. (Samtiden. Aarg. 36. S. 467—482.)
- Det norske folk i oldtiden. Oslo. 8:o. 222 s. (= Inst. f. sammenlign. kulturforskn. Ser. A: 6 a.)
- og *Bugge, Anders.* Bronsefløiene fra Heggen og Tingelstad kirker. Oslo. 4:o. (5), 27 s. (= Norske oldfunn. 5.)
- Brøndsted, J.* Lurerne fra Bronzealderen. (Frem. A. Bd 1. S. 757—762.)
- Oldtidsbaaden fra Als, Nordens ældste Fartøj. (SM. Aarg. 2. S. 1—10.)
- Christensen, Carl.* Iagttagelser og Fund i Roskilde og Omegn. (Aar-

- bog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1925. S. 124—129.)
- Clason, E.* Om i korsbetningsgraven vid Visby funna skelett. (KVHAAH. D. 28. S. 255—298.)
- Dedekam, Hans.* Et tekstilfund i myr fra romersk jernalder. (Stavanger museums aarshefte f. 1921—24. 1. 32 s.)
- Ekkholm, Gunnar.* De ostbaltiska nationalitetsförhållandena i förhistorisk tid. (Rig. Bd 8. S. 37—48.)
- Die erste Besiedlung des Ostseegebietes. (Wiener prähist. Zeitschr. Jahrg. 12. S. 1—16.)
- Gravfältet vid Gödåker. En preliminär redogörelse. (Fornv. 1925. S. 326—346.)
- Människor i Skandinavien under sista interglacialen? (Ymer. Årg. 45. S. 416—422.)
- Zur Chronologie der ältesten Bronzezeit. (Wiener prähist. Zeitschrift. Jahrg. 12. S. 97—106.)
- E[tkholm], H. J.* Fornlämningar i Tjökar. (Nya Argus. Årg. 18. S. 189—191.)
- Engvist, A.* Två fynd från stenåldern i Turinge. (Bygden. Årsskr., utg. av Ö. Södermanlands kulturhist. fören. 1925. S. 96—100.)
- Europæus, Aarne.* Polemik i nordiska stenåldersfrågor. (Finskt museum. 31. 1924. S. 31—64.)
- Fürst, Carl M.* Stångenäskraniets renässans. (Fornv. 1925. S. 274—294.)
- Undersökning av de vid grävningarna i Visby 1924 tillvaratagna skeletten dels från St. Drottensgatan, dels från Stora torget. (Fornv. 1925. S. 266—273.)
- Fynd och forskningar [inom Kalmar län. Av olika förf.]. (Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden. 13. S. 28—39.)
- Grieg, Sigurd.* Hadeland. Vei og bygd i oldtiden. (Norge. Årg. 1. S. 100—104.)
- Hackman, A.* Eisenzeitliche Peitschenstiele und Leitstockbeschlüge aus Finnland. (Studien zur vorgeschichtlichen Archäologie, A. Götze . . . dargebracht. S. 207—214.)
- Hallström, Gustaf.* En importvara till Västerbotten för 4,000 år sedan. Ett bidrag till vår kunskap om hur länet bebyggdes. (Västerbotten. 1924—1925. S. 88—109.)
- Utriggade kanoter i Sverige? (Fornv. 1925. S. 50—70.)
- Hansson, Harald.* Den forntida bebyggelsen i norra Kalmar län, särskilt Tjust. (Rig. Bd 8. S. 170—176.)
- Haugholt, Olav H.* Fra forhistorisk tid ved Heddalsvatn. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925. S. 46—52.)
- Hedlund, Karl.* Ur Ockelbo sockens äldre historia. (Från Gästrikbygder. Årg. 6. S. 84—96.)

- (SoS. Aarg. 31. S. 8—11.) — *Bull, Edv.* Klimaskifte og nedgang i Noreg i seinmillomalderen. (Ibid. S. 12—19.) — *Hasund, S.* Grønland og klimat-teorien. (Ibid. S. 69—73.) — *Nansen, Fridtjof.* Klimat-vekslinger i Nordens historie. Oslo. 8:o. 64 s. (= Avhandlingar, utg. av Det norske videnskaps-akad. i Oslo. I. Mat.-naturv. kl. 1925. No. 3.) — *Nordmann, V.* Klimatförändringar i de nordlige Polarlande. (Naturens Verden. Aarg. 9. S. 97—116, 145—155.) — [Inlägg av] *Homme, Torleif.* Noko um Noregs nedgang i slutten av millumalderen. (SoS. S. 114—118.) — *Christiansen, Reidar Th.* Ein gamal norsk utpost. Dei nyaste utgravingane på Grønland. (Ibid. S. 220—228, 252—263.) — (Jfr Bibliografi för 1924 i Ark. 42. S. 368 *Nørlund*, S. 380 *Røstad*.)
- Olafsen-Holm, Jørgen.* [Romsdalens] Historie og forhistorie. Kap. 15—16. (Årsskr. åt Romsdals sogelag. 1925. S. 52—64.)
- Olsen, H. Norby.* Hellemålingi på Honnhamar i Tingvoll. (Norsk aarbok. Aarg. 6. S. 132—137.)
- Petersen, Th.* Et hedensk kultcentrum i Vistdalen. (Årsskr. åt Romsdals sogelag. 1925. S. 31—34.)
- Gravfundene på Flemma i Tingvoll. (Aarsskr. f. Nordmør historielag. 1925. S. 31—47.)
- Helleristningerne på Okkenhaug i Frol. (Nordtrøndelag historielag. Aarbok f. 1925. S. 26—34.)
- Post, Lennart von, Walterstorff, Emelie von, Lindqvist, Sune.* Bronsåldersmanteln från Gerumsberget i Västergötland. Sthm. 4:o. 71 s., 5 pl. (K. Vitt.-, hist.- o. ant.-akad. Monografiserien. N:o 15.)
- Schulz, Walther.* Die germanische Familie in der Vorzeit. Lpz. 8:o. (4), 37 s. (= Vorzeit. Bd 3.)
- Shetelig, Haakon.* Manx crosses — relating to Great Britain and Norway. (SBVS. Vol. 9. S. 253—274.)
- Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi. Oslo. 8:o. (6), 227 s. (= Inst. f. sammenlign. kulturforsk. Ser. A: 5 a.)
- Sillasen, T.* Kulturhistoriske Billeder fra Nordens Oldtid. Kbh. Pat.-fol. 6 pl. [Med text:] Danmarks Oldtid. Tekst til Kulturhistoriske Billeder . . ., udg. af *T. Sillasen* under Medvirkning af *Hans Kjær*. Kbh. 8:o. (7), 119 s., 1 rättelselapp.
- Smärre [arkeologiska] meddelanden [av olika författare]. (Fornv. 1925. S. 71—86, 208—220, 316—317, 392—402.)
- Stenberger, Mårten.* En preliminär undersökning av Ismantorps borg. (Fornv. 1925. S. 358—375.)
- Ett säreget fornminnesmärke på Öland [Ismantorps borg]. (Sv. turistfören:s årsskr. 1925. S. 327—330.)
- Tegengren, Jacob.* Ur Vöråbygdens fornhävd. Ett manuskript av

- C. J. Estlander* med en efterskrift. (Budkavlen. Årg. 4. S. 40—50.)
- Åberg, Nils.* Förhistorisk nordisk ornamentik. Upps. (tr. i Sthm). 8:o. XXIV, (1), 154 s. (= Föreningen Urds skrifter. 3.) (Anm. Fornv. 1925. S. 402 av *Axel Bagge.*)
-
- Arne, T. J.* Einige Aufzeichnungen über in Schweden gefundene byzantinische Silbermünzen. (Studien zur vorgeschichtlichen Archäologie, A. Götze . . . dargebracht. S. 220—224.)
- Hackmann, A.* Solidusfunde in Finnland. (Præhist. Zeitschr. Bd 16. S. 165—172.)
- Hasund, S.* Gamalnorsk kornvekt. (Meldinger fra Norges landbruks-høiskole. 1925. S. 258—266.)
- Modin, Erik.* Några anteckningar om skrift, permebrev och sigill i det gamla Härjedalen. (Fornvårdaren. Bd 1. S. 145—151.)
- Rydh, Hanna.* Die Verbreitung deutscher Münzen in den Funden aus der Wikingerzeit Schwedens. (Studien zur vorgeschichtlichen Archäologie, A. Götze . . . dargebracht. S. 225—236.)
- Ulander, Hugo.* Söderköpings stadsvapen. En historisk utredning. (S:t Ragnhilds gilles årsbok. 1925. S. 85—88.)
- Wachmeister, Axel.* Blekinge vapen. (Blekinge-bygder. 1925. S. 3—7.)
-
- Ambrosiani, Sune.* Nyfunna nordiska medeltidsdräkter. (Rig. Bd 8. S. 49—56.)
- Andersson, Albert.* Halländskt arbetsliv. 3. Något om ullberedning, spånad och bindslöjd i norra Halland. (Vår bygd. 1925. S. 12—14.)
- Berg, Gösta.* Några anteckningar om svedjebbruk, fallkratta och gaffelplog i Västmanland. (VFÅ. 15. S. 62—71.)
- Berge, Rikard.* Norskt bondesylv. H. 21—24. Sp. 417—570. VIII, (9) s., 10 pl. Risør. 8:o.
- Björkström, Sigfrid.* Ockelbokrogen. Tingsstället, färdvägshärberget och midsommarplatsen. (Från Gästrikebygder. Årg. 6. S. 69—83.)
- Blöndal, Sigfús.* Islands Kulturminder. (Det nye Nord. Aarg. 7. S. 31—36.)
- Boëthius, Gerda.* Ett värdefullt bidrag till kändedomen om konstslöjden i Norden på 1000-talet. (Sv. slöjdfören:s tidskr. Årg. 20. 1924. S. 170—173.)
- Branting, Agnes.* Läggsöm, en medeltida sömnadsteknik. (Svensk nyttokonst. 1924. S. 51—62.)
- Bugge, Alexander.* Den norske trøelasthandels historie. 1. Fra de ældste tider indtil freden i Speier 1544. Skien. 8:o. (3), 357 s. (Anm. HTno. R. 5. Bd 6. S. 472—475 av *Fr. Scheel.*)

- Bugge, Anders.* Byggekunst og byggeskik i Vestfold. (Vestfoldminne. Bd 1. S. 223—239.)
- Campbell, Åke.* Bygd och bygdekultur i Västerbotten. (Västerbotten. 1924—1925. S. 3—40.)
- Hemorts rätt och lån. Några kritiska anteckningar om den danskskånska gården. (FoF. Bd 12. H. 1. S. 11—29.)
- Carlborg, Harald.* En översikt af den värmländska järnhandterings utveckling. Örebro. 8:o. 27 s. (= Sancte Örjens gille. N:o 13.)
- Cnattingius, Bengt.* En notis om vingåkersdräkten 1794. (Fataburen. 1925. S. 42—43.) — Tillägg av *Gerda Cederblom*. (Ibid. S. 44—45.)
- Den norske sjöfarts historie fra de ældste tider til vore dage. Utg. av Norges Rederforbund under red. av *Jac. S. Worm-Müller*. H. 5—11. S. 257—591, LXIII, (1) s., 1 portr. Kria (Oslo). 4:o.
- Eggen, Erik.* Gigje og fele i eldre norsk musikk. (NFK. Aarg. 11. S. 81—93.)
- Einarsson, Stefán.* Isländskt byggnadssätt på landet. (Brage. 15—18. S. 103—110.)
- Ekström, Gunnar.* Sockendräkten i Mockfjärd. Med teckningar av *Olle Homman*. (DHFT. Årg. 5. S. 49—64.)
- Elfstrand, Percy.* Ur Mackmyra bruks historia. (Meddelanden av Gestriklands kulturhist. förening. 1925. S. 9—65.)
- Elgh, Magnus.* Om åkerbruket i Småland. År 1749. Sthm. 8:o. 64 s. (= Småländska hembygdsböcker, utg. av *N. Werner*.)
- En 1700-tals beskrivning över Snävringe härad i Västmanland. Utg. med förord av *Sigurd Erixon*. (VFÅ. 15. S. 3—29.)
- Englundh, O.* Intendenten *Keylands* forskning om äldre tiders ölbrygd. Ur . . . [Keylands] efterlämnade papper. (Sv. bryggarefören:s månadsblad. Årg. 39. 1924. S. 233—236.)
- Mältning och brygd i nordvästra Värmland. Efter anteckningar i Nordiska museets gamla skrifter. (Sv. bryggarefören:s månadsblad. Årg. 39. 1924. S. 132—133.)
- Eriksson, Manne.* Bondeliv i norra Uppland vid mitten av förra århundradet. Materieell kultur. (Fataburen. 1925. S. 65—120.)
- Erixon, Sigurd.* [Bondemålaren] Anders Eriksson i Ås. (Rig. Bd 8. S. 197—205.)
- Gärdesgårdstyper i Blekinge. (Blekinge-bygder. 1925. S. 8—26.)
- Knuttimrade gärdesgårdar och andra hägnader på Södertörn. (Bygden. Årsskr., utg. av Ö. Södermanlands kulturhist. fören. 1925. S. 49—65.)
- Möbler och heminredning i svenska bygder. D. 1. Sthm. 8:o. LIX, 248 s., 7 färgpl., 4 rubrikbl., 1 rättelapp. (Nord. museet.)
- Ewald, Victor.* Bastuan. (Vår bygd. 1925. S. 11—12.)
- Five, Ola.* Dagligt liv i Stod ikring midten av fyrra hundraåret.

- Eit yversyn. (Nordtrøndelag historielag. Aarbok f. 1925. S. 8—26.)
- [*Frberg, Sven.*] Västgötaknallen [och "knallespråket"]. (Finis, utg. av avgångsklassen vid Tekn. Elementarskolan i Norrköping. 1925. S. 4—5.)
- Gardberg, John.* Bomärken och trodmärken i Nötö skärgårdstrakt. (Budkavlen. Årg. 4. S. 1—6.)
- Grevenor, Henrik.* Fra laugstiden i Norge. Kria 1924. 8:o. (5), II, 257 s.
- Gårdplaner och beskrivningar. Upptecknade av deltagare i hembygds-kursen i Umeå 1924. (Västerbotten. 1924—1925. S. 40—59.)
- Hagberg, Louise.* Julstakar och julträd. (Från Nord. museets samlingar . . . tillägn. G. Upmark. S. 62—64, 1 pl.-bl.)
- Halländsk bygdekultur. Studier rörande fornminnen, folk-mål och folk-liv, red. av *David Arill, Hj. Lindroth, Elof Lindälv* [tillägnad Joh. Kalén]. Gbg (tr. i Uddevalla). 8:o. 243 s., 1 portr., 1 karta. [Innehåller bl. a.: *Ahlberg, Gunnar.* Vägar och fornminnen i norra Halland. — *Ewald, Victor.* Sydhalländska stenåldersboplatser. — *Lindälv, Elof.* Två hällkistor med gavelhål. — *Alin, Johan.* Labyrinterna på Onsalalandet. — *Berglund, Allan.* Den nordhalländska ryggåsstugan. — *Lindroth, Hjalmar.* En egendomlig halländsk ordbildningstyp. — *Peterson, P. N.* Den blivande ordboken över det gamla Vallda-målet. — *Sahlgren, Jöran.* Fornborgarna och namnet Börsås. — *Anderson, Albert.* Bin och biskötsel i norra Halland. — *Celander, Hilding.* Den halländska Knutgubben och hans släktingar i nordisk folk-sed. — *Arill, David.* Halländska bröllopträd. — *Lundqvist, Martin.* Halländsk folktro om den vita ormen. — *Lundahl, Ernst.* Majvisor från Halland. — *Ek, Sverker.* Visan om Palle Bosons brudrov.] (Anm. FoF. Bd 12. H. 3. S. 31—47 av *Åke Campbell.*)
- Hammarstedt, N. E.* Julkakor — solbilder. (Från Nord. museets samlingar . . . tillägn. G. Upmark. S. 58—60, 2 pl.-bl.)
- Svenska folklivsmålningar från 1600- och 1700-talen. (Rig. Bd 8. S. 128—134.)
- Hasund, S.* Pliktarbetet i Norge omkring middelalderens slutning. (Nordisk Jordbrugsforskning. 1925. S. 113—125.)
- Hedlund, Greta.* Något om Ovensjö sockens gamla dräkter. 2. (Från Gästrikebygder. Årg. 6. S. 113—121.)
- Heikel, Yngvar.* Allmogens dräktskick i Lappfjärd och Tjock socknar. (Brage. 15—18. S. 81—102.)
- Julstjärnor och jullyktor i Soklot by i Nykarleby socken. (Budkavlen. Årg. 4. S. 112—113.)
- Hofren, Manne.* Korsvirke i Kalmarbygden. (Rig. Bd 8. S. 135—142.)

- Holmlund, Gottfr.* Fyra, sex och åtta knuta byggnader från Grund-sunda socken i norra Ångermanland. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1924—1925. S. 18—30.)
- Hukkelberg, M.* Om Torskefisket i gamle Dage paa Gossen. (Årskr. åt Romsdals sogelag. 1925. S. 64—68.)
- Hörman, Ernst.* Tomtningarna på Skeppsholmen vid Lysekil. Några bidrag till belysandet av bebyggelseförhållandena i mellersta Bohuslän i slutet av 1500-talet. (GoBFT. 1924. S. 33—52.)
- Høverstad, Torstein.* Renaissance i norrøn livskunst. (Norsk pedagog. årbok. 1925. S. 45—80.)
- Jahn, Gunnar.* Byggeskikker på den norske landsbygd. Utg. av Det statistiske centralbyrå. Oslo. 8:o. (7), 197 s., 1 tabell, 4 pl. (= Folketellingen i Norge 1 desember 1920. H. 12 = Norges off. statistik. VII: 154.)
- Jensen, L. P.* Bondeliv paa en vestsjællandsk Bondegaard i ca. 200 Aar. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. 12 (1924): S. 3—72, 1 bil.; 13 (1925): S. 3—65.)
- Johansson, Levi.* På en storbondes gård i Frostviken i mitten av 1800-talet. Kulturbilder från Frostviken på 1850-talet. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1924—1925. S. 57—95.)
- [*Jonsson, Martin.*] Bostad och klädedräkt i Sandby socken på Öland vid 1800-talets början. (Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden. 13. S. 20—24.)
- Juhlin-Dannfelt, H.* Lantbrukets historia. Världshistorisk översikt av lantbrukets och lantmannalivets utveckling. Sthm. 8:o. XI, 875 s., 1 rättelselapp.
- Keyland, Nils.* Några olika sätt att bränna tjära. Bilder och anteckningar från västra Värmland. (Fataburen. 1925. S. 1—24.)
- Kjellberg, Sven T.* Från garveriernas sista dagar i Arboga. (VFÅ. 15. S. 48—61.)
- Klinting, Torben.* Vestjyske Skildringer. Kostræde pr. Lundby. 8:o. 115 s.
- Kloster, Robert.* Røkovnen; badstue og røkstue. (BMÅ. 1923—1924. H. 3. Nr. 3. 18 s.)
- Langslet, Ola.* Gamle "bumark" frå Hallingdal. (Dølaminne. Aarg. 7. S. 44—46.)
- Liabø, O. E.* Gamle tradisjoner om laksefiske i Driva elv. (Orkdølafylket. 1925. S. 39—45.)
- Lid, Nils.* Gumbe, gumme. (MoM. 1925. S. 110—112.)
- Lindgren, Emil.* Spår av katolsk kultur i Skelleftebygden. (Från bygd och vildmark. Luleå stifts julbok. 1925. S. 92—103.)
- Lødøen, O. I. K.* Om folkedraktene i Nordfjord. (Nordfjord, utgj. av Nordfjordlaget i Oslo. Mars 1925. S. 8—11.)
- Löfgren, Albert.* Det svenska tenngjutarehantverkets historia. D. 1. Bd 1. Sthm. 8:o. XXIV, 321, 89 s., 8 pl.-bl. (Nord. museet.)

- Magnus, Olaus.* Historia om de nordiska folken. Nu för första gången i svensk översättning utg. genom Michaelisgillet. D. 4 (17.—22. boken). Upps. & Sthm. 8:o. (5), III, 331 s.
- Molander, Arvid R.* Från det bohuslänska sillfiskets historia. (GoBFT. 1924. S. 1—32.)
- Mygdal, Elna.* Lidt om Folkedragter fra Svendborg Amt. (Turistforen. f. Danmark. Aarboeg. 1925. S. 69—81.)
- Nelsson, Signe.* Liv och arbete bland bönder i Blekinge. (Sv. turistforen:s årsskr. 1925. S. 106—118.)
- Om Blekingedräkten. (Blekinge-bygder. 1925. S. 56—76.)
- Nihlén, John.* Till den gotländska järnhanteringens historia. (Rig. Bd 8. S. 102—106.)
- Norlind, Tobias.* Svenska allmogens liv i folksed, folketro och folkdiktning. 2. uppl. Sthm. 8:o. (4), 636 s., 5 pl.
- Ohlsson, N. Eucharius.* Hemindustri i Nora socken för en mansålder sedan. 4. (VFÅ. 15. S. 30—47.)
- Olrik, Axel.* Et demokratisk element i dansk åndsliv. (DSt. 1925. S. 147—155.)
- Rise, Ola J. Lin.* (Orkdølafylket. 1925. S. 1—15.) — Med anledn. härav: *Støren, E.* Mer om Lin. (Ibid. S. 16—19.) — Enda mer om Linavl i gamle Dage. (Ibid. S. 19—20.)
- Roos, C. J.* Själskyttet i Replot. En skildring från 1870-talet . . . med några anmärkningar av *K. Rob. V. Wikman.* (Budkavlen. Årg. 4. S. 97—102.)
- Schück, Adolf.* S:t Jakobsgillet i Stockholm. (Samf. S:t Eriks årsbok. 1925. S. 116—120.)
- Sirelius, U. T.* Finlands ryor. Textilhistorisk undersökning. Sthm & Hfors 1924—1925. 8:o. (11), 236 s., 94 pl.-bl. (Anm. Nya Argus. Årg. 18. S. 27—28 av *R. E[kelund].*)
- Sjöbeck, Märten.* Skånska gärdesgårdar. Ett bidrag till kunskapen om deras former och utbredning. (Rig. Bd 8. S. 73—93.)
- Sjöberg, H. R. A.* Livet bland Kvarkens söner och döttrar. 1. Sägen och sed. 2. Havets, skärens och hemmens arbeten. Vasa. 8:o. 158, 163 s.
- Smith, Otto.* Bornholmske sognegilder. (Bornholmske Samlinger. Bd 16. S. 169—218.)
- Steffen, Kerstin.* Trasmattan och dess förhistoria. (Sv. slöjdfören:s tidskr. Årg. 20. 1924. S. 128—137.)
- Stridsberg, Laura.* Halmkrona från Wormsö. (Från Nord. museets samlingar . . . tillägn. G. Upmark. S. 60—61, 1 pl.)
- Stub, Jens C. J.* Fortidens Arbejdsmaader og Arbejdsredskaber paa Nordfalster. 5. Forskellige Arbejder. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarboeg. 1925. S. 62—66.)
- Støren, E.* Hjemmeindustri i Gamledage. (Orkdølafylket. 1925. S. 123—128.)

- Sundholm, Herman.* Om gillen i allmänhet och Sancte Örjens gille vid Kopparberget i synnerhet. Örebro. 8:o. 85 s. (= Sancte Örjens gille. N:o 14.)
- Taraldsen, N.* Bumerk. (Nordtrøndelag historielag. Aarbok f. 1925. S. 38—39.)
- Trotzig, Karl.* Forbønder och færdvægar. (DHFT. Årg. 5. S. 23—28.)
- Uhrskov, Anders.* Det gamle Husmandssted. Hillerød. 8:o. 32 s. (Nordsjællandsk Folkemuseum.)
- Waldén, Bertil.* Från en byundersökning i Rekarnebygden. (Sv. turistfören:s årsskr. 1925. S. 178—188.)
- Vasegaard, Søren.* Fra Klejtrup Sogn. Bidrag til Belysning af himmerlandsk Bondekultur i 70erne. Kbh. 8:o. 186, (1) s.
- Vesterstrøm, Gustaf.* Uppteckningar från Svärdsjö. (DHFT. Årg. 5. S. 114—121.)
- Wiklund, K. B.* Linné och lapparna. [Med exkurs av *Evald Lidén* om äldre småländska sitel 'silträ'.] (Sv. Linné-sällskapet's årsskr. Årg. 8. S. 59—93.)
- Några tankar om snöskors och skidors upprinnelse. (På skidor. 1926. S. 1—18.)
- Volckmann, Erwin.* Germanischer Handel und Verkehr. Synoptische Handelsgeschichte der germanischen Völker (von der Urzeit bis 1600). Würzburg. 8:o. (8), 540 s.
- Wrangel, Ewert.* Småländska kulturbilder. Lund. 8:o. 246 s.
- Zangenberg, H.* Danske Bøndergaarde. Grundplaner og Konstruktioner. Kbh. 8:o. 98 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 31.)
- Byggeskik i gamle danske Bøndergaarde. (Dansk Udsyn. Aarg. 5. S. 187—209, 6 pl.-bl.)
- Byggeskikken i de gamle Bønderbygninger i Thy. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt. 1925. S. 75—95.)
- Byggeskikken i Præstø Amts gamle Bøndergaarde. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt. Aarg. 14. S. 59—102.)
- Bygningsskikkene i de gamle Bønderbygninger. (Turistforen. f. Danmark. Aarbog. 1925. S. 49—67.)
- Åge, K. J.* Ockelbo sockens bomärken. (Från Gästrikebygder. Årg. 6. S. 61—68.)
- Åmark, Mats.* Medeltida kyrkklockor i Södermanland. (Bidrag t. Södermanlands äldre kulturhistoria. 20. S. 3—62, 10 pl.-bl.)
- Ölet under medeltiden i Tyskland och dess betydelse för handelsförbindelserna mellan Tyskland och Skandinavien. (Ref. efter Allg. Brauer- u. Hopfen-Zeitung, N:o 130, 1925.) (Sv. bryggarefören:s månadsblad. Årg. 40. S. 187—189.)
- Östberg, Kristian.* Dugnad. (Ny jord. Aarg. 12. S. 1—30.)
-
- Anderson, William.* Dalby. En cluniacensisk förhallsbyggnad i Skåne. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 9. S. 112—121.)

- Anderson, William.* Kyrkor i Blekinge. (Sv. turistfören:s årsskr. 1925. S. 119—136.)
- Blomqvist, Ragnar.* En "fabeldjursfunt" i Småland. (Fornv. 1925. S. 347—357.)
- Hofrén, Manne.* Norrländska konstprovinser. En översikt. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 9. S. 1—28.)
- Johansson, Gotthard.* En romansk dopfuntsgrupp i Småland. (Rig. Bd 8. S. 206—225.)
- Lorenzen, Vilh.* De danske Klostres Bygningshistorie. 6. De danske Præmonstratenserklostres Bygningshistorie. Med Tegninger og Opmaalinger af *Charles Christensen*. Kbh. 4:o. (6), 116 s., 23 pl.-bl.
- Lundmark, Efraim.* Bilefeld, Strelow och de gotländska kyrkornas kronologi. (Fornv. 1925. S. 162—180.)
- Mackeprang, [M.]* De fyenske Landsbykirker. (Beretning om det 2. danske Hjemstavnskursus . . . 1924. S. 135—141.)
- Nordberg, Tord O:son.* Säbydopfunten och besläktade funtar. (Rig. Bd 8. S. 163—169.)
- Nordbø, G. O.* Gaara kirke. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1925. S. 53—74.)
- Norsk billedkunst gjennom tusen aar. Redaktion: *Henrik Grevenor, Anders Bugge, Thor B. Kielland*. Oslo. (5), 22, (1) s., 75 pl.-bl., XII s.
- Norsk kunsthistorie. Fremstillet av *Harald Aars* . . . Bd 1. Oslo. 8:o. (5), 436 s., 4 pl.
- Roosval, Johnny.* Revision av gotländska dateringar. (Fornv. 1925. S. 97—104, 295—308.)
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Med stöd av K. Vitt.-, hist.- o. ant.-akad. utg. av *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval*. Gotland. Bd 1. H. 2. *Lundmark, Efraim*. Tingstäde kyrka i Lummelunda ting. S. 121—180. Sthm. 8:o. (Anm. av detta och närmast föregående häften: Fornv. 1925. S. 317—320 av *Ragnar Blomqvist*.)
-
- Achelis, T. O.* Om "gammel Haderslev". (DSt. 1925. S. 93—94.)
- Andersen, Esper.* Helligkilden. ("Æ Hellekjell"). (Skivebogen. Bd 17. S. 82—85.)
- Arbman, Sven.* Om "vitra". (Jämtens. Årg. 19. S. 114—116.)
- Arill, David.* Kyrkan och trolovningen. Några anteckningar. (FoF. Bd 12. H. 3. S. 1—5.)
- Berg, Gösta.* Bondbröllop i Sorunda. (Bygden. Årsskr., utg. av Ö. Södermanlands kulturhist. fören. 1925. S. 21—32.)
- B[erge], R.* Den vene møy. (NFK. Aarg. 11. S. 98—101.)
- Norske brudlaupsleikar. (NFK. Aarg. 11. S. 111—144.)
- Bånregler frå Romerike. 1—2. (Østaglett. Årg. 5. S. 27.)

- Celander, Hilding.* Jordfasta stenar i tro, sed och sägen. (FoF. Bd 12. H. 1. S. 30—32.)
- Julen som ärlingsfest. 1—8. (FoF. B. 12. H. 3. S. 6—18. — H. 4. S. 1—38.)
- Julgrisen och Frös galt. (Upsala Nya Tidning. Julnummer 1925. S. 16—18.)
- Christensen, P.* Bidrag til Belysning af Folketroen i Sognene omkring Hjøring. (Vendsysselske Aarbøger. 1925. S. 74—97.)
- Dahlström, Greta.* Några anteckningar om folkvisan i Åboland. (Brage. 15—18. S. 62—80.)
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af *J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik* og *R. Paulli*. Bd 6. Kbh. 8:o. (8), LXXIX, 523 s.
- Dybeck, Richard.* Folksägner i Dalsland, m. m. Ed (tr. i Gbg). 8:o. 36 s. (= Skriftserien Ur Dalslands forntid och nutid. 2.)
- Eggen, Erik.* En förhistorisk intervall. (Sv. tidskr. f. musikforskning. Årg. 7. S. 83—88.)
- Ein nord-norsk barnesull. Opskriven . . . av *Jens Solvang*. (Håløygminne. Årg. 6. S. 62—63.)
- Eitrem, S.* Optegnelser fra Hallingdal med nogen forklaringer. (MoM. S. 81—96.)
- Ellekilde, Hans.* Fynske Folkesagn fra Svenskekrigen. (Beretning om det 2. danske Hjemstavnskursus . . . 1924. S. 52—67.)
- Sagnet om Marsk Stigs Begravelse. (Beretning om det 2. danske Hjemstavnskursus . . . 1924. S. 120—123.)
- Elling, Catharinus.* Strøbemærkninger til vor musikhistorie. Oslo. 8:o. 44 s. — Med anledn. härav: *Eggen, Erik*. Ulike synsmaat i folketonegranskinga. (SoS. Aarg. 31. S. 127—138, 176—188.)
- En samling folkminnen från Västerbotten. Upptecknade av *Gustaf Renhorn*. (Västerbotten. 1924—1925. S. 60—71.)
- Fagerström, K. J.* Folketro i Lojo. (Budkavlen. Årg. 4. S. 81—83.)
- 1500- och 1600-talens visböcker, utg. af *Adolf Noreen* och *Anders Grape*. 13. Supplement. 1—3. Upps. 8:o. (1), 40 s. (= Skrifter, utg. af Svenska litteratursällskapet. 7: 13.)
- Finlands svenska folkdiktning. VII. Folketro och trolldom. 2. Växtlighetsriter. Utg. av *Gunnar Landtman*. Hfors. 8:o. 287 s. (= SSSLF. 184.)
- Folkdiktning från Bara härad, insamlad av *Per Andersson* och *Ingemar Ingers*. Lund. 8:o. (6), 83 s. (= Bidrag till Bara härad's beskrivning. 3.)
- Folkeminne ifraa Valdres og Hallingdal. Uppskrevne av *Hallvard Bergh*. Risør. 8:o. (3), 136 s. (= Landslaget for folkeminnesamlarar. 5.)
- Folketru. (NFK. Aarg. 11. S. 69—72.)

- Folkeviser fra Telemarken. [Saml. av] *M. B. Landstad*. Utg. av *Knut Liestøl*. Oslo. 8:o. XV, 168 s. (Anm. NFK. Aarg. 11. S. 80 av *R. B[erge]*. — PSS. Vol. 8. S. 260 av *Henning Larsen*.)
- Folksagor [från Härjedalen. Upptecknade av *Härje Dal*]. (Vår hembygd, Hälsingland och Härjedalen. 1925. S. 133—135.)
- Forsslund, Karl-Erik*. Bergfrun och godsgubbar. Gruv- och malm-sågner. Örebro 1924. 8:o. 37 s. (= Sancte Örjens gille. N:o 11.) (Anm. FoF. Bd 12. H. 3. S. 30—31 av *David Arill*.)
- Fredriksson, Paul Richard*. I ny och nedan. (Budkavlen. Årg. 4. S. 57.)
- Från förbundets [= Dalarnas hembygdsförbunds] folklivsforskning. (DHFT. Årg. 4. 1924. S. 180. — Årg. 5. 1925. S. 29—35, 76—79.)
- Gaader. Samlede i Telemarken af *Sophus Bøgge*. Risør. 8:o. 42 s. (= NFK. Aarg. 11. Tilleggsbok.)
- Gaamaalt etti bestemor av *John Lie* og *Hallvor Lie*. Risør. 8:o. 43 s.
- Gamalt fraa Fjotland. Uppskrive paa Fjotlands-maal av *Johan Jerstad*. (NFK. Aarg. 11. S. 12—17.)
- Gamalt or Sætesdal. Ihopsamla av *Johannes Skar*. 1. Ny auka utg. Oslo. 8:o. XVI, 248 s., 1 portr.
- Gamle visor og rim. Samla i Nordhordland av *Elias Mjaatveit*. (NFK. Aarg. 11. S. 18—29.)
- Gammalt frå Romerike. [Ordtak, Værspådommer.] Av *H. R.* (Østagleit. Årg. 5. S. 64—65, 72.)
- Gammalt frå Sør-Høland og derikring. Samla av *Aug. Krogh*. (Østagleit. Årg. 5. S. 12—14, 31—32, 39.)
- Gammelt fra Salten. Av *L. K.* (Håløygminne. Årg. 6. S. 58—60, 78—80.)
- Gill, Johs*. Gamalt frå Jøsenfjorden. (Rogalands historielag. Aarshefte no. 11. S. 10—14.)
- Gjerde, Olav*. Gamalt fraa Lyngdal. (Dølaminne. Aarg. 7. S. 28—30.)
- Granberg, Einar*. Några glimtar ur de gamla härjedalingarnas liv. (Jänten. Årg. 19. S. 64—75.)
- Gravlund, Thorkild*. Folkeliv [på Sydfyn]. (Turistforen. f. Danmark. Aarbog. 1925. S. 111—125.)
- Gåter, oppskrevne av *A. Nordeng*. (Håløygminne. Årg. 6. S. 108—113.)
- Gåtor. [Av] *R. Buset*. (Tidskr. f. Sunnmør hist. lag. Årg. 14—15. S. 56—65.)
- Haak, Victor*. Skervan och dess nio arter. Anteckningar från Rums-kulla. (Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden. 13. S. 25—27.)
- Hagberg, Louise*. Fadderkrona och fadderkyss. (Rig. Bd 8. S. 143—154.)

- Hannaas, Torleiv.* Ei gamal norsk vise i svensk uppskrift. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 81—89.)
- Hansen, H. P.* Kloge Folk i Vestjylland. Holstebro—Struer—Lemvig Egnen. Kbh. 8:o. 216 s. (Anm. Den ny Tid. Aarg. 8. Halvbd 2. S. 171—174 av *Søren Vasegaard.* — DSt. 1925. S. 174—177 av *J. W. S. Johnsson.*)
- Hauberg, Poul.* Planter i Læggekunstens og Overtroens Tjeneste. (Naturens Verden. Aarg. 9. S. 125—138.)
- Heckscher, Kurt.* Die Volkskunde des germanischen Kulturkreises. An Hand der Schriften Ernst Moritz Arndts und gleichzeitlicher wie neuerer Parallelbelege dargestellt. T. 1—2. Hamburg. 8:o. 589 s.
- Heikel, Yngvar.* Bröllopseder i Lappfjärd och Tjock. (Budkavlen. Årg. 4. S. 70—76.)
- Henriksson, J.* Kvacksalveri hos de gamla dalborna. (Färgelanda. Årg. 6. H. 1. S. 3—9.)
- Herbransen, S. H.* Kulturdrag frå Kongsberg. [Med ordlista.] (Døla-minne. Aarg. 7. S. 97—114.)
- Heurgren, Paul.* Husdjuren i nordisk folktro. Örebro. 8:o. 456 s. (Anm. DSt. 1925. S. 178—179 av *J. W. S. Johnsson.*)
- Hofrén, Manne.* När mörksens furste härjade i Ådalen. Några kulturhistoriska anteckningar från 1600-talets Ångermanland. (Ark. f. norrl. hembygdsforskning. 1924—1925. S. 1—10.)
- Holmberg, Uno.* Västanter hand och motsols. (Rig. Bd 8. S. 23—36.)
- Huldrelökk. (Østaglett. Årg. 5. S. 14.)
- Íslenzkar þjóðsögur og -sagnir. Safnað hefir og skráð *Sigfús Sigfússon.* 1—3. Seydisfirði 1922—1925. 8:o. 104 s., 1 rät-telselapp; 222, (1) s.; 308 s.
- Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri. Safnað hefur *Jón Árnason.* Endurprentun eptir frumútgáfunni 1862—1864. 1: 1. S. 1—64. Rvk. 8:o. (Sögurit. 19.)
- Jansen, Dirch.* Fastelavn i Hollænderbyen paa Amager. (Aarbog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1925. S. 46—56.)
- Jansson, Birger.* Sagen, tro och bruk i den gamla Kyrkslätt. (Hem och hembygd. 4. S. 64—79.)
- Johnsson, Pehr.* Hunden i dansk folktro och sägen. (Sv. kennelklubbens tidskr. Årg. 32 (1924). S. 15—21.)
- Jungner, Amanda.* Bröllopsupptåg på västgötaslätten från mitten av förra århundradet. (Fataburen. 1925. S. 37—41.)
- Kalén, Johan.* Några utbyggda ordstäv från Halland. (FoF. Bd 12. H. 2. S. 27—38.)
- Kannik, Knud.* Den danske Middelalders Kvaddans. (DSt. 1925. S. 84—89.)
- Karsten, T. E.* Om julen och dess plägseder i fordomtima. (Pedersöre, tr. i Jakobstad. 1925. S. 6—9.)

- Knudsen, Fr.* "At slaa Kagen" og andre Lege. (SM. Aarg. 2. S. 10—13.)
- Kristensen, Marius.* En Hellig-tre-Kongers-vise og Hellig-tre-Kongersdansen i Danmark. (DSt. 1925. S. 56—77.)
- Lid, Nils.* Ein bindetrolldom. (SoS. Aarg. 31. S. 229—236.)
— Ullins øyra. (Heidersskrift t. M. Hægstad. S. 128—144.)
— Um opphavet til jolehøgtidi. Kritikk av dei ymse teoriane. (SoS. Aarg. 31. S. 417—434.)
- Liungman, Waldemar.* En traditionsstudie över sagan om prinsessan i jordkulan (Aarnes 870). D. 1—2 (Bilagor och anmärkningar). Ak. avh. Gbg. 8:o. [1:] VIII, 115 s. [2:] 174 s., 20 kartbilagor. (Anm. MoM. 1925. S. 150—156 av *Reidar Th. Christiansen*. — NFK. Aarg. 11. S. 73—77 av *Kjell Bondevik*.)
— Två folkminnesundersökningar. Brud icke mö och Liten Åsa Gåsapiga samt Kung Ingewalls dotter (DgF 274, Aarnes 871 och 533). Gbg. 8:o. VIII, 73 s. (= Folkloristiska studier och samlingar. 1.)
- Lundahl, Ernst.* Bära maj i by. (Från Finnveden. Värnamo folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årg. 4. S. 16—23.)
- Lång, O. E.* Magisk folkmedicin i Petalax. (Budkavlen. Årg. 4. S. 78—79.)
- Löfström, Karl.* Stockholmska ordstäv med personhistorisk bakgrund. (Samf. S:t Eriks årsbok. 1925. S. 140—146.)
- Meddelanden från Svenska litteratursällskapets folkloristiska arkiv. (Budkavlen. Årg. 4. S. 84—87, 114—121.)
- Mensel, E. H.* Einige norwegische Zauberformeln. (JEGPh. Vol. 24. S. 309—314.)
- Moberg, C. Allan.* Överhogdalstapetens livsträd. (Fornvårdaren. Bd 1. S. 17—27.)
- Moe, Moltke.* Samlede skrifter. Utg. ved *Knut Liestøl*. Vol. 1. Oslo. 8:o. (6), 302 s. (= Inst. f. sammenlign. kulturforsk. Ser. B. 1.)
- Nergaard, Sigurd.* Utsyn over folkeminna i Østerdalen. (BoB. Aarg. 7. S. 152—178.)
- Nilsson, K.* Pingelsleken. Kulturbild av folklivet i sydöstra Blekinge under mitten av 1800-talet, framställd i form av lustspel . . . Karlskrona. 8:o. 47 s.
- Nilsson, Martin P:n.* Fstedagar och vardagar. Uppsatser om folkseder och kalender. Sthm. 8:o. 220 s.
- Nordeng, A.* Gåter. (Håløygminne. Årg. 6. S. 19—22.) — Med anledn. härav: *Riksheim, Vilhjelm*. Gåtemerknader — eit svar. (Ibid. S. 47—48.)
- Norsk folkeminnelag. 9. Folkeminne frå Bøherad. Etter uppskrifter av *Moltke Moe*. — 11. *Nergaard, Sigurd*. Hulder og trollskap. Folkeminne fraa Østerdalen. 4. — 12. *Christiansen, Reidar Th.* Norske folkeminne. En veiledning for samlere og interes-

- serte. Oslo. 8:o. [9:] VII, 173 s., 1 pl. — [11:] (7), 250 s. — [12:] 125 s.
- Norske folkedansar. 1. Dansevisor. 3. auka utg. ved *Knut Liestøl*. 136 s. — 2. Rettleiding um dansen. 2. utg., auka, av *Klara Semb*. 212 s. — 3. Slåttar. Ved *Klara Semb*. 52 s. Oslo [1, 2:] 1925, [3:] 1924. 8:o.
- Något om folkliv, sed och tro i gångna tiders Frändefors. [Ur Landsmålsarkivets i Uppsala samlingar.] (Färgelanda. Årg. 6. H. 1. S. 34—41.)
- Några historier om vitra. Upptecknade av *Ruben Andersson*. (Västerbotten. 1924—1925. S. 71—72.)
- Några sägner från Härjedalen. Av *Erik Modin*. (Jämten. Årg. 19. S. 98—101.)
- Ordspråk, ordstäv och härmningar. (Västerbotten. 1924—1925. S. 151.)
- Ordstäv, härmningar m. m. (Jämten. Årg. 19. S. 180.)
- Ordtak frå Romerike. Opskrivi av *Eriksen & Helge Refsum*. (Østtaglett. Årg. 5. S. 50—51.)
- Ordtak frå Vestby. Av *Th. Thomassen*. (Østtaglett. Årg. 5. S. 24—26.)
- Ordtøke. Uppskrivne av *Kristine Vassdal*, utgj. med nokre merknader av *Vilhelm Riksheim*. (Håloygminne. Årg. 6. S. 33—48, 65—77.)
- Paludan, Hans Aage*. Til visen om Torbens Datter. (DSt. 1925. S. 133—146.)
- Pedersen, Axel H.* Sagn fra Ballerup og Omegn. (Aarboeg, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1925. S. 134—137.)
- Pedersen, Peter*. Ringridninger og Fastelavnsridt i gamle Dage. (Vejle Amts Aarbøger. 1925. S. 232—234.)
- Pipping, Hugo*. Ett fornsvenskt ordspråk [Thæn wardhir tysswa gladhir, som a stenen sythir]. (Nylänningen. Hfors 1924. S. 4—5.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Medicinske forhold i Norge i 1300-aarene. (Norsk magazin f. lægevidensk. Aarg. 86. S. 637—653.)
- Åndetruer i norsk trolldomsmedisin. (SoS. Aarg. 31. S. 391—405.)
- Riedel, Kai*. Folkeviser og Adelsliv. (Frem. A. Bd 2. S. 181—187.)
- Roos, Carl Johan*. Frieri og bröllop i Replot. En folklivsbeskrivning från 1870-talet. [Meddelat av *K. Rob. V. Wikman*.] (Budkavlen. Årg. 4. S. 9—16.)
- Samleren. [Folkloristiska notiser m. m.] (SM. Aarg. 1. S. 110—112, 127—128, 142—144, 158—160, 174—176, 188—192; Aarg. 2. S. 13—16, 29—32, 46—48, 61—64, 78—80, 92—96.)
- Sauar, Ingebjørg*. Gamle bryllupsskikke fra Saudherad. (NFK. Aarg. 11. S. 102—110.)
- Saxon, J. L.* Moderskap och barnavård i gamla tiders Närke. Sthm. 8:o. 16 s.
- Schjelderup-Ebbe, Th.* Overtro om kløver. (Naturen. 1925. S. 188—189.)

- Schmidt, Aug. F.* Blusfester i Sønderjylland. (SM. Aarg. 2. S. 52—55, 67—72, 91.)
- Helligkilder i Københavns Amt. (Aarvog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1925. S. 36—45.)
- Helligkilder i Randers Amt. (Fra Randers Amt. Aarvog. 1925. S. 5—26.)
- Helligkilder i Thy og Vester Han Herred. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt. 1925. S. 64—74.)
- Helligkilder i Vejle Amt. (Vejle Amts Aarbøger. 1925. S. 141—159.)
- Morsøs Helligkilder. (Nogle Tilføjelser.) (Hist. Aarvog f. Mors. 7. S. 122—124.)
- Om Danmarks hellige Kilder. (En Oversigt.) (FoN. Bd 5. S. 137—144.)
- Schütte, Gudmund.* Hedenskab i Danmark. Kbh. 8:o. 46 s.
- Hvornaar blev Danmark kristent? (Tilskueren. Aarg. 42. Halvbd 2. S. 22—30.)
- Sagnet om Soen og den sunkne Gaard. (DSt. 1925. S. 117—132.)
- Sallingsk og furlandsk Hedenskab. (Skivebogen. Bd 17. S. 53—81.)
- Segner ifraa Sogn. Samla av *Hallvard Bergh*. (NFK. Aarg. 11. S. 1—6.)
- Seierstad, Andreas.* Presten i norsk folketradisjon. (Norvegia sacra. 1925. S. 97—144.)
- Slotte, Marta.* Ett barnbröllop. (Budkavlen. Årg. 4. S. 111.)
- Åkerbruksplägseder i Nedervetil. (Budkavlen. Årg. 4. S. 113—114.)
- Smaamat. [Innehåller bl. a. "Ol som ta te koma or brukji".] (Døla-minne. Aarg. 7. S. 73—80.)
- Smith-Dampier, N.* Some Danish ballads. (SBVS. Vol. 9. S. 343—354.)
- Smärre [folkloristiska] bidrag. (Budkavlen. Årg. 4. S. 90—93, 121—122.)
- Støren, E.* Gammel Tro om Hanen. (Orkdølafylket. 1925. S. 93—96.)
- Torre og Gjøl og endel Veirmærker. (Orkdølafylket. 1925. S. 89—91.)
- Sydow, C. W. v.* Folksagan såsom indoeuropeisk tradition. (Ark. Bd 42. S. 1—19.)
- Spöktro och vättetro. (FoF. Bd 12. H. 1. S. 1—10. — H. 2. S. 3—22.)
- Sylvan, B.* Sagen om Ronnebyåns och Mörrumsåns tillkomst. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 1925. S. 143—145.)
- Synnes, Hjalmar.* Terningkastet. (Tidskr. f. Sunnmör hist. lag. Årg. 14—15. S. 77—78.)
- Sånga kyrkas hälsokälla. Av *Erik Modin, Erik Salvén, Ragnar*

- Lidén, Carl Setterberg.* (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1924—1925. S. 31—50.)
- Sågner och minnen från Wedbo härad. Upptecknade av *Tage Heimer*.
1. (Färgelanda. Årg. 6. H. 2. S. 37—41.)
- Tegengren, Jacob.* Tro och trolldom i Vörrå. (Budkavlen. Årg. 4. S. 108—110.)
- Troll-Marksens svartkonstbok. Med inledning och ordförklaringar av *Herman Geijer*. (Fornvårdaren. Bd 1. S. 59—69.)
- Tule Vognsen. Folkeviser, Historie og Sagn. Ved *H. Lausten-Thomsen*. (SM. Aarg. 2. S. 72—76.)
- Ullberg, Gösta.* Köuklätar från Klövsjö. (Jämten. Årg. 19. S. 35—49.)
- Ussing, Henrik.* Aarets og Livets Højtider. Kbh. 8:o. 136 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 32.) (Anm. FoF. Bd 12. H. 4. S. 46—48 av *W[aldema]r L[jungma]n*.)
- Wikman, K. Rob. V.* En vävluna med inskuren "femhörning". (Budkavlen. Årg. 4. S. 80—81.)
- Virdestam, Gotth.* Boddrakar. Några ord om ett obeaktat kryddbods-inventarium. (FoF. Bd 12. H. 2. S. 23—26.)
- Tröjemåla söndag och Hallaryds torsdag. Några ord om en kyrklig folksed. (FoF. Bd 12. H. 4. S. 39—45.)
- Visan om de två systrarna eller den underbara harpan. [Meddelad av] *Greta Dahlström*. (Budkavlen. Årg. 4. S. 6—9.)
- Västerbergs elevförbunds folktraditionsinsamling. 6. Gamla seder, bruk och föreställningar hos allmogen. 69—77. — Sagor och sågner. 113—122. — Trolldom och övertro. 58—82. (Från Gästrikebygder. Årg. 6. S. 129—152.)
- Åkerman, Venny.* Fastlags- och påskskrock i Snappertuna. (Budkavlen. Årg. 4. S. 52—56.)
- Örnfeldt, Gunhild.* Frieri och bröllop på Västerbottens landsbygd i mitten av förra århundradet. (Västerbotten. 1924—1925. S. 119—123.)
- Østberg, Kristian.* Aarets merkedage. (Heimen. Bd 1. S. 356—378.) — Svartboka. Oslo [1925]. 8:o. 142 s.
- Øventyr aa sagn fraa Romerike. Fortelde ta *Anna Monrad*. (NFK. Aarg. 11. S. 51—64.)
- Övernaturliga väsen. Sågner från Korsholms socken. (Budkavlen. Årg. 4. S. 83—84.)
- Övertro i lappmarken. Uppteckningar av *Nils Eriksson*. (Västerbotten. 1924—1925. S. 80—83.)

VI. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

- Bull, Edv.* Eidsivatingslov og håndskriftene av landsloven. (HTno. R. 5. Bd 6. S. 373—384.)
- Danmarks gamle landskabslove med kirkeloven . . . Udg. af det

- Danske sprog- og litteraturselskab ved *Johs. Brøndum-Nielsen* under medvirkning af *Svend Aaakjær* og *Poul Johs. Jørgensen*. H. 4. S. 385—512, (1) s. Kbh. 8:o.
- Delin, Carl*. Om tvenne nya översättningar av den äldre västgötalagen [av *B. Sjöros*, 1923; av *N. Beckman*, 1924]. Anmärkningar från rättshistorisk synpunkt med bidrag till tolkningen av några ställen i lagen. (Svensk juristtidning. Årg. 10. S. 183—195.)
- Gravlund, Thorkild*. Danerloven. De danske Middelalderlove i Skildringer. Kbh. 8:o. (8), 255 s.
- Hasund, S.* Herad og heradsinndeling i Trøndelag. (Meldinger fra Norges landbrukshøiskole. 1925. S. 219—222.)
- *Kyrleiga i gamal tid*. (Meldinger fra Norges landbrukshøiskole. 1925. S. 217—218.)
- Holmbäck, Åke*. Varifrån har Magnus Erikssons stadslag erhållit regeln, att rådet skall bestå av hälften svenskar och hälften tyskar? (HTsv. Årg. 45. S. 47—49.)
- Persson, Per*. Rättskipning och fogdevälde i Jämtland i början av 1500-talet. (Fornvårdaren. Bd 1. S. 152—153.)
- The Borgarthing law of the Codex Tunsbergensis. C. R. 1642, 4to. An old Norwegian manuscript of 1320—1330. Diplomatic edition, with an introduction on the paleography and the orthography. Edit. by *George T. Flom*. Urbana. 8:o. 202 s. (= Univ. of Illinois studies in language and literature. Vol. 10. No. 4.)
- Åström, Adolf*. Jordrätten i Sverige under världsåldrarna. Lund. 8:o. XV, 460 s.
-
- Adigard des Gautries, Jean*. Var den fjerde normanniske hertuginde av vestfoldsk æt? (Vestfoldminne. Bd 1. S. 149—156.)
- Arup, Erik*. Danmarks historie. Bøg 1. Land og folk til 1282. Kbh. 8:o. 344 s. (Anm. Højskolebladet. 1925. Sp. 1361—1364 av *Marius Kristensen*. Repliker av *Erik Arup*, Ibid. Sp. 1455—1458, 1519—1520, av *Marius Kristensen*, Ibid. Sp. 1458—1462, 1521—1523. — NT(Lett). 1925. S. 574—587 av *Knud Fabricius*.)
- Brilioth, Yngve*. Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414. Upps. 8:o. IX, (1), 389 s. (= UUÅ. 1925. Bd 1. Teologi. 1.)
- Bull, Edv.* Bergen og hansestædene. Nogen oplysninger fra nordtyske arkiver. (Bergens hist. forening. Skrifter. No. 31. S. 121—156.)
- Bulmer, Johan*. Om Opførelsen af Hammershus og Ødelæggelsen af Lilleborg. (Bornholmske Samlinger. Bd 16. S. 110—119.)
- Carlsson, Gottfrid*. En historisk uppsats av Olaus Petri från 1530-talets början. (HTsv. Årg. 45. S. 49—59.)

- Christiansen, Reidar Th.* Norske minne på Suderøyane. (Norsk aarbok. Aarg. 6. S. 7—20.)
- Clouston, J. Storer.* The "goodmen" & "hirdmen" of Orkney. (Proc. of the Orkney antiquarian soc. Vol. 3. S. 9—19.)
- Edlund, N. D.* Östergötland under folkvandringstid. (S:t Ragnhilds gilles årsbok. 1925. S. 36—84.)
- Espeland, Anton.* Adel og træl i den vestnorske landsbyen. Bosetningsforholdene i Vest-Noreg. (NFK. Aarg. 11. S. 33—50.)
- Hamel, A. G. van.* Norse history in Hanes Gruffydd ap Cynan. (Revue celtique. Vol. 42. S. 336—344.)
- Handagard, Idar.* Naar eit tungemaal døyr. [Um Hjaltland.] (SoS. Aarg. 31. S. 241—251.)
- Hasund, S.* Bønder og hanseatar. (SoS. Aarg. 31. S. 167—175.)
— Klasseskipnaden i det gamle bondesamfundet. (SoS. Aarg. 31. S. 297—310.)
- Haugsted, Ejler.* Aarhusegnens historiske Minder. Aarhus. 4:o. 19 s.
- Helgason, Jón.* Íslands Kirke fra dens Grundlæggelse til Reformationen. En historisk Fremstilling. Kbh. 8:o. 300 s.
— Kristnisaga Íslands frá öndverðu til vorra tíma. 1. Kristnihald þjóðar vorrar fyrir síðaskifti. Rvík. 8:o. VII, 271 s.
- Holm, Gustav.* Small additions to the Vinland problem in consequence of professor *H. P. Steensby's* "Norsemen's route from Greenland to Wineland". (Meddelelser om Grønland. Bd 59. S. 11—37.)
- Indrebø, Gustav.* Den norske historiske skulen og Danmark. (SoS. Aarg. 31. S. 337—351, 369—383, 437—446.)
- Isaksson, Joh.* Bidrag till frågan om tiondeuppboriden i Finland under äldre tid. (HTfi. Årg. 10. S. 105—123.)
- Johnston, A. W.* Orkney and Shetland folk 880—1350. (SBVS. Vol. 9. S. 372—414.)
- Jónsson, Finnur.* Olav den heilage og islendingarne. (Olsok. 1925. S. 10—17.)
- Jonzon, B. G.* Kristendomens första framträdande i Hälsingland. (Vår hembygd, Hälsingland och Härjedalen. 1925. S. 43—53.)
- Koht, Halvdan.* Norsk biskop under Håkon Adalsteinsfostre? (HTno. R. 5. Bd 6. S. 458—463.)
- Kretzschmar, Johannes.* Gotland, Wisby und die deutsche Hanse. (Deutsch-nordisches Jahrbuch. 1925. S. 106—114.)
- Malin, Aarno.* Der Heiligenkalender Finnlands, seine Zusammensetzung und Entwicklung. (Diss.) Hfors. 8:o. XVI, 261 s. (= Finska kyrkohist. samf:s handlingar. 20.)
- Mörner, Robert.* Jämtlands medeltid. (Snöfrid. Birkaförbundets årsbok. Årg. 22. S. 19—38.)
- Naadland, Jakob.* Olav den heilage i europæisk samanheng. (Norsk aarbok. Aarg. 6. S. 87—111.)

- Neckel, Gustav.* Die gemeingermanische Zeit. (Zeitschr. f. Deutschkunde. 1925. S. 1—20.)
- Nerman, Birger.* Det svenska rikets uppkomst. Sthm. 8:o. IV, 271 s., 8 pl.-bl. (=Föreningen för svensk kulturhistoria. Böcker. N:o 6.)
- Nordenstreng, Rolf.* Die Züge der Wikinger. Aus dem Schwedischen übers. von *Ludwig Meyn.* Lpz. 8:o. VII, 221 s.
- Olrik, Axel.* De nordiska folken under vikingatiden och den äldsta medeltiden. Efter författarens död genomsedd av *Hans Ellekilde.* Övers. från danskan. Sthm. 8:o. 160 s.
- Paasche, Fredrik.* Olav den heilage. (Oslo 1925. S. 21—30.)
- Qvigstad, J.* Hvor på Hinnøy overvintret Sigurd Slembe 1138—1139? (Håløygminne. Årg. 6. S. 7—10.)
- Ruuth, J. W.* Tanskalaisten annaalien merkintä Suomen retkestä v. 1191, annaalitutkimuksen kannalta valaistuna. [Med tyskt referat: Der Vermerk der dänischen Annalen über den Zug nach Finnland von 1191, vom Standpunkte der Annalenforschung beleuchtet.] (Hist. arkisto. 34: 1. 29 s.; Referate. S. 1—4.)
- Samuelsson, Sixten.* Daljunkern och Värmland. (Värmland förr och nu. 1925. S. 93—99.)
- [*Saxo.*] Saksæ Danesaga. [1—2.] Oldtid og ældste Middelalder. Med en Indledning om Sakse og hans Værk. [3—4.] Svensønernes, Borgerkrigenes, Absalons og Valdemars Tid (1076—1185). Overs. af *Jørgen Olrik.* 2. gennemsete Udg. Kbh. 8:o. 579 s.; 475 s., 1 karta, 1 bil.
- Schreiner, Johan.* Studier til Olav den Helliges historie. (HTno. R. 5. Bd 6. S. 403—457.)
- Schück, Adolf.* En oppublicerad annalanteckning rörande Söderköping. (Fornv. 1925. S. 309—315.)
- Sjödén, Lars.* Biskop Thomas' fosterlands- och frihetskärlek i belysning av hans liv och diktning. (HTsv. Årg. 45. S. 197—524.)
- Steenstrup, Johannes.* Normandiets Historie under de syv første Hertuger 911—1066. Kbh. 4:o. 319 s. (= D. kgl. danske Vidensk. Selsk. Skrifter. R. 7. Hist. og filos. Afd. 5, 1.)
- Thoner, Just.* Hvor gikk kong Sverre? (Den norske turistforens årsbok. 1925. S. 126—150.) (Utförligt referat härav i Vossebygdene. Nr 15. 1925. S. 29—44 av *O. Olafsen.*)
- Toll, Hans.* Levene och Huum. (NoB. Årg. 13. S. 104—111.)
— Något om "Erikskrönikans" kronologiska uppställningssystem. (HTfi. Årg. 10. S. 124—131.)
- Wadstein, Elis.* Norden och Västeuropa i gammal tid. Sthm. 8:o. VIII, 192 s. (= Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola. N. F. 22.) (Anm. HTsv. Årg. 45. S. 279—282 av *A. S[chück].k.*)

- Virdestam, Gotthard.* Hur Varend kristnades. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 1925. S. 60—86.)
- Voionmaa, Väinö.* "Ledung"-laitoksen muistoja Lounais-Suomen rannikoilla. [Med tyskt referat: Erinnerungen an die "Ledung"-Institution in Küstengegenden Südwestfinnlands.] (Hist. arkisto. 34: 2. 44 s. Referate. S. 4—5.)
- Östberg, H. O.* Sankt Elin. (Mélanges . . . Vising. S. 110—122.)
- Aaen, Tore.* Til hvilken landsdel hørte Tynset i gammel tid? (BoB. Aarg. 7. S. 149—151.)
- Tynset. Oslo. 8:o. 704 s., 1 karta.
- Adelborg, Ottilia.* Om läget av det näs, som åsyftas med senare sammansättningsleden i ordet Gagnef. (DHFT. Årg. 5. S. 20—22.)
- Allardt, Anders.* Borgå sockens historia till freden i Nystad. Hfors. 8:o. (7), 529 s., 1 karta.
- Andresen, P.* Sundeveds bebyggelse m. m. (Sønderjydske Aarbøger. R. 2. 1925: 2. S. 282—298.)
- Aschaneus, Martinus.* Sigtuna och Norrsunda. Tvenne antikvariskt-topografiska manuskript, utg. och kommenterade af *Gunnar Gihl*. Ak. avh. Upps. 8:o. XXXVIII, (1), 104 s., 1 pl., 1 karta.
- Bannon, H. W.* Some old historic homesteads of Iceland. (SBVS. Vol. 9. S. 301—310.)
- Bisgaard, H.* Om "Øjet". En Helligdom for Frey i Baag Herred. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. Bd 3. S. 498—508.)
- Carlsen-Skiødt, C. A.* Historiske Oplysninger om Barløse Sogn. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. Bd 3. S. 559—601.)
- Cedermarck, Jöns.* Beskrivning över Söderköping 1691. Utg. med förord av *Sigurd Erixon*. (S:t Ragnhilds gilles årsbok. 1925. S. 5—15.)
- Dinesen, H. J.* Bidrag til Køng Sogns Historie. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. Bd 3. S. 509—525.)
- Ewald, Gustaf.* Beskrivning över Kullings härad, dess pastorat, socknar och gårdar. Historiska, topografiska och biografiska anteckningar. Alingsås. 8:o. 240 s. (= Ur Älvsborgsbygdens hävder. D. 1.)
- Fagerlund, L. W.* Anteckningar rörande samfärdseln emellan Sverige och Finland öfver Ålands haf och de åländska öarna. 1. Hfors. 8:o. VIII, 450 s., 1 bil., 6 kartor. (= Åland . . . 8.)
- Forsslund, Karl-Erik.* Med Dalälven från källorna till havet. D. 2. Väster Dalälven. Bok 3. Malung. 212 s., 1 pl. — Bok 4. Malungs kapell-lag och Äppelbo. 198 s., 1 pl. Sthm. 8:o.
- Frödin, John.* Siljansområdets fäbodbygd. Lund. 8:o. (2), 317 s.,

- 4 pl.-bl., 5 kartor. (= Skrifter, utg. av Vetenskaps-societeten i Lund. 5.)
- Gustafsson, Per.* Smålandslagens Bråtabäck. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 1925. S. 38--43.)
- Haglund, Sven.* Dalarnas enda kloster. (DHFT. Årg. 4. 1924. S. 145--154.)
- Halland. [Utg. av] *Gunnar Ahlberg* och *Elof Lindälv*. Upps. (tr. i Gbg). 8:o. 372 s., 1 karta. (Hembygdsböckerna.)
- Hamnström, Malte.* Ångermanlands och Medelpads gränser i forna tider. 7. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1924--1925. S. 11--17.)
- Heilskov, Chr.* Hjelslev Herred. Historisk-topografisk skildret. (Forts.) (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 18. S. 56--86.)
- Hällgren, Bror.* En bok om Delsbo. D. 1--2. Sthm. 8:o. 118 s., 1 karta; 126 s., 1 karta.
- Homman, Olof.* Något om Mockfjärd, dess osmundshyttor och andra fornminnen. (DHFT. Årg. 5. S. 153--158.)
- Hälsingborgs historia. Efter uppdrag av Stadsfullmäktige i Hälsingborg utg. . . . under red. av *L. M. Bååth*. 1. Forntiden och den äldre medeltiden. Hälsingborg (tr. i Upps.). 8:o. XI, 310 s., 35 pl.-bl., 5 kartbl. [Innehåller bl. a.: *Schnüttger, Bror.* Hälsingborgstrakten under forntiden. — *Sahlgren, Jöran.* Hälsingborgstraktens ortnamn. — *Bååth, L. M.* Hälsingborgs medeltid intill 1250.] (Anm. av *Sahlgrens* uppsats: DSt. 1925. S. 187--188 av *Gunnar Knudsen*.)
- Indrebø, Gustav.* Kor ganall er grensa millom Agder og Rogaland — og kor gamle Egdafylket og Rygjafylket? (MoM. 1925. S. 5--17.)
- Johnsson, Per.* Helgeådalens vägar. (Göinge hembygdsfören:s årsbok. 1925. S. 37--45.)
- Jørgensen, J. P.* Historiske Optegnelser om Ledøje—Smørum Sogne fra Oldtiden til den nyere Tid. Roskilde. 8:o. 69 s.
- Klitgaard, C.* Hjørring Bys Historie indtil det 19. Aarh. Midte. Hjørring. 8:o. (8), 386 s., 2 kartor.
- Koht, Halvdan.* Om Bærum's bebyggelse og navnet Oslo. (MoM. 1925. S. 1--4.)
- Langlois.* La découverte de l'Amérique par les Normands vers l'an 1000. Deux sagas islandaises. Paris 1924. 8:o. 167 s., 1 pl. (Anm. Ymer. Årg. 45. S. 84--85 av *A. Nordlind*.)
- Lindvall, O. D.* Något om Ockelbo. (Från Gästrikebygder. Årg. 6. S. 22--38.)
- Lundberg, Oskar, & Friesen, Otto v.* En farled och en hamnplats från forna tider. [Vassundatrakten i Uppland.] (Upsala Nya Tidning. Julnummer 1925. S. 4--6.)

- Lundbye, J. T.* Studier over Vejenes Udviklingshistorie i Aarhus og Skanderborg Amter. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 18. S. 129—147, 4 kartor.)
- Veje i Danmark i ældre Tid. (Dansk Vejtidskr. Aarg. 2. S. 152—160.)
- Løgstrup, T.* Danmarks ældste Præstegaard og Bidrag til Nyborg Bys Historie i 500 Aar. (Svendborg Amt. Aarsskrift. 1924. S. 3—60.)
- Löw, Gustav.* Anteckningar om Strängnäs stad och Strängnäs stift i äldre tid. 1. Några frågor rörande Strängnäs topografi. Sthm. 8:o. 30 s.
- Magnevill, A.* Grangärde församlings minnesbok. D. 1—2. 2. uppl. 8:o. VIII, 238 s., 1 pl.; (3), 207 s., 1 pl.
- Matthiessen, Hugo.* Lollands Købstæder. Studier over deres Grundplaner. 1. (Lolland-Falsters hist. Samf:s Aarvog. 1925. S. 92—102.)
- Nielsen, K.* Vejene i Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbøger. 1925. S. 173—175.)
- Nielsen, Rasmus.* Næstved Købstads Historie. D. 1. (Næstved under Skovklosters Herredøme 1135—1536.) Næstved. 8:o. 99 s.
- Nordberg, Karl,* m. fl. En öst-äländsk skärgårdsby. Åbo. 8:o. 186 s.
- Norra Ångermanland i ord och bild från förr och nu. Utg. av *N. J. Nätterlund*. D. 1. Nätra älvdal. Örnsköldsvik. 8:o. 270 s.
- Näsström, Gustaf.* Med Olof Rudbeck genom Jotunheim. Axplock ur Atlantican. (Jämten. Årg. 19. S. 102—111.)
- Olafsen, O.* Ulvik i fortid og nutid. En bygdebok. Bd 1—2. Norheimsund. 8:o. VIII, (2), 451 s.; 341 s. (Anm. NFK. Aarg. 11. S. 148—150 av *R. B[erge]*.)
- Olmersdiget. [Av] *Th.* (SM. Aarg. 1. S. 169—171.)
- Persson, Per.* Sundsjö socken i Jämtlands län. Historiska och geografiska anteckningar samt dokumentavskrifter, saml. och utg. Östersund. 8:o. 176 s.
- Philippson, H.* Schleswig-Haithabu. Eine Studie zur Geschichte der doppelnamigen Stadt als Handelsplatz während der Wikingerzeit. Schleswig. 8:o. 24 s., 1 kartbilaga.
- Pilegaard, Hans G. J.,* og *Schmidt, August F.* Fra Lintrup Sogn. Aabenraa [1925]. 8:o. 73 s.
- Rasmussen, Alexander.* Komdrup Sogns Beskrivelse og Historie. (Fortsættelse.) (Fra Himmerland og Kjær Herred. 14. S. 173—241.)
- Resen, Peder Hansen.* Atlas danicus III, B: Bornholm. I dansk Oversættelse ved *Johannes Knudsen*. Kbh. 4:o. XVI, 86 s. (Anm. HTda. R. 9. Bd 4. S. 193—197 av *Ellen Jørgensen*.)
- Rømer, Chr. Munck.* Veje i det nordlige Vendsyssel især i Midten

- af det gamle Horns Herred. (Vendsysselske Aarbøger. 1925. S. 159—172.)
- Schmidt, August F.* Lyrskov. (SM. Aarg. 1. S. 181—184.)
- Similengjar. Gards- og ætte-soga frå eldste tider til 1865. (Tidsskr. f. Valdres historielag. Årg. 7. S. 49—92.)
- Stavanger 1125—1425—1925. Utg. av Stavanger kommune. Stavanger. 8:o. (2), 185 s., 1 pl.
- Stranna, Olav.* Lundesoga. Skien. 8:o. (6), 767 s. (= Bd 2 av "Lunde herad med Flaabygd".)
- Sulkjær, Johan C.* Snebjerg Sogn. 1. Herning. 8:o. 120 s.
- Sørensen, Aage.* Torpene i Tvede Fang i Nørhald Herred. (Fra Randers Amt. Aarvog. 1925. S. 27—69.)
- Thomsen, Albert.* Fra "Agnslaf Fjerding". Lidt Landsbyhistorie fra Middelalderen. (Svendborg Amt. Aarsskrift. S. 87—109.)
- Tiselius, Carl A.* Bohusläns gamla adliga gods och sätesgårdar. Bidrag till gårdarnas och släkternas historia. Gbg. 8:o. (1), XXVI, 269 s., 1 pl.
- Trotzig, Karl.* Pilgrimsvägarna till Sankt Olofs helgedom i Nidaros. (DHFT. Årg. 5. S. 138—152.)
- Tuneld, Eric.* Om Dalarna. Utdrag ur "Inledning til geographien öfwer Sweriges rike ... Fjärde upplagan ... 1762". (DHFT. Årg. 5. S. 65—75.)
- Weibull, Lauritz.* Jordanes' framställning av Scandza och dess folk. (Vetenskaps-societeten i Lund. Årsbok. 1925. S. 39—69.)
- Skandza und ihre Völker in der Darstellung des Jordanes. (Ark. Bd 41. S. 213—246, 1 karta.)
- Vejde, Albert.* Borgar och samfärdsleder i medeltidens Varend. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 1925. S. 146—170, 1 karta.)
- Wessén, Elias.* Gamla Uppsala eller Domberget? En lärd stridsfråga på 1600-talet. (HTsv. Årg. 45. S. 152—155.)
- Wessman, V. E. V.* Boken om Sibbo. Borgå. 8:o. (11), 237 s.
- Vest-Agder. 1. Bergen. 4:o. 187 s. (= Norske bygder. Utg. av *Hans Aall* ... Bd 2. Halvbd 1.) (Innehåller bl. a.: *Hannaas, Torleiv.* Vestegde-målet. — *Gjessing, Helge.* Vest-Agder i forhistorisk tid. — *Indrebø, Gustav.* Økonomisk og administrativ historie. — *Liestøl, Knut.* Folkedikting. — *Sandvik, O. M.* Musikk. — *Olsen, Magnus.* Vest-Agders runeinnskrifter.)
- Ytterbø, S.* Holla. Historisk skildring av bygda og dens utvikling. Gårds- og slektshistorie. Oslo. 8:o. X, (1), 650 s., 1 karta.
- Ångman, J. F.* Försök till beskrifning om Norbergs bergslags härad och dess gamla Jern-bergslag. [2. uppl.] Norberg (tr. i Hedemora). 8:o. (3), 362 s., 10 tab.
- Ödmann, Otto Emanuel.* Listerby. En sockenbeskrivning. Meddelad av *Pehr Johnsson.* (Blekinge-bygder. 1925. S. 27—45.)

Bihang.

Recensionier av tidigare utkomna arbeten.

- Blöndal, Sigfús.* Islandsk-dansk Ordbog. Rvík 1920—1924. 4:o. (Anm. Skirnir. År 99. S. 219—226 av *Jóhannes L. L. Jóhannsson.*)
- Boor, Helmut de.* Studien zur altschwedischen Syntax in den ältesten Gesetztexten und Urkunden. Breslau 1922. 8:o. (= Germanist. Abhandlungen. H. 55.) (Anm. Ark. Bd 41. S. 197—206 av *Emil Olson.*)
- Danmarks Stednavne. Nr. 1. Samsøs Stednavne, udg. af Stednavneudvalget. Kbh. 1922. 8:o. (Anm. Ark. Bd 42. S. 82—83 av *Elof Hellquist.*)
- Die Edda mit historisch-kritischem Commentar hrsg. von *R. C. Boer.* Bd 1—2. Haarlem 1922. 8:o. (Anm. Archiv f. d. Stud. d. neueren Sprachen. Bd 149. S. 85—86 av *Gustav Neckel.* — Ark. Bd 41. S. 281—288 av *Andreas Heusler.*)
- Die Eddalieder, klanglich untersucht und hrsg. von *Eduard Sievers.* Lpz. 1923. 8:o. (= Abhandl. d. philol.-hist. Kl. d. sächs. Ak. d. Wiss. Bd 37. No. 3.) (Anm. BSL. T. 25. CR. S. 136—140 av *Maurice Cahen.*)
- Eggjum-Stenens Indskrift med de ældre Runer. Udg. . . ved *Magnus Olsen.* Chria 1919. 4:o. (Anm. BSL. T. 25. CR. S. 124—126 av *Alf Sommerfelt.*)
- Ek, Sverker.* Den svenska folkvisan. Sthm 1924. 8:o. (= Natur och kultur. 29.) (Anm. FoF. Bd 12. H. 2. S. 44—47 av *Hans Ellekilde.* Med anledn. härav: *Ek, Sverker.* Dansk nationalism och norsk kämpavisa. Ibid. H. 3. S. 19—26. — Nya Argus. Årg. 18. S. 130—132 av *O. A[ndersson].*)
- Flom, George T.* The language of the Konungs skuggsjá (Speculum regale), according to the chief manuscript, AM. 243 B α folio. P. 1—2. Urbana 1921—1923. 8:o. (Anm. [av P. 1:] JEGPh. Vol. 24. S. 438—439 av *A. LeRoy Andrews.* — [av P. 2:] Anglia. Beiblatt. Jahrg. 36. S. 322—323 av *E. Mogk.* — PSS. Vol. 8. S. 156—163 av *Albert Morey Sturtevant.* Replik av *George T. Flom.* Ibid. S. 195—197.)
- Friesen, Otto v.* Rö-stenen i Bohuslän och runorna i Norden under folkvandringstiden. Upps. 1924. 8:o. (= UUA. 1924. Bd 1. Filos., språkv. . . . 4. (Anm. BSL. T. 25. CR. S. 133—135 av *Maurice Cahen.* — Litteris. Vol. 2. S. 142—153 av *Emil Olson.* — OoB. Årg. 34. S. 62—64 av *Arthur Nordén.*)
- Guðmundsson, Valtýr.* Islandsk Grammatik. Islandsk Nutidssprog. Kbh. 1922. 8:o. (Anm. BSL. T. 25. CR. S. 146—150 av *Maurice Cahen.* — Revue germanique. Année 16. S. 348—352 av *M. C[ahen].*)

- Hellquist, Elof.* Svensk etymologisk ordbok. Lund 1922. 8:o. (Anm. Ark. Bd 41. S. 113—139 av *Hjalmar Falk*. — Pedag. tidskr. Årg. 61. S. 272—277 av *Bernhard Risberg*.)
- Hjelholt, Holger.* Den danske Sprogordning og det danske Sprogstyre i Slesvig mellem Krigene (1850—1864). (Diss.) Kbh. 1923. 8:o. (Anm. HTda. R. 9. Bd 3. S. 407—418 av *Aage Friis*.)
- Indrebø, Gustav.* Norske innsjønamn. 1. Upplands fylke. Kria 1924. 8:o. (= Vid.-selsk. skrifter. 2. Hist.-fil. kl. 1923. No. 7.) (Anm. Heimen. Bd 1. S. 382—386 av *Johan Agerholt*. — MoM. 1925. S. 113—131 av *Jakob Sverdrup*. — NoB. Årg. 13. S. 194—197 av *George T. Flom*. — SoS. Aarg. 31. S. 411—413 av *Sigurd Kolsrud*.)
- Iversen, Ragvald.* Norrøn grammatikk. Kria 1923. 8:o. (Anm. JEGPh. Vol. 24. S. 144—154 av *Albert Morey Sturtevant*. — Revue germanique. Année 16. S. 352—353 av *M. Cahen*.)
- Jóhannesson, Alexander.* Grammatik der urnordischen Runenschriften. Heidelberg 1923. 8:o. (= Germ. Bibliothek. Abt. 1. R. 1. Bd 11.) (Anm. Museum. Jaarg. 32. Sp. 123—126 av *A. G. van Hamel*. — Revue germanique. Année 16. S. 347—348 av *Maurice Cahen*.)
- Íslenzk tunga í fornöld. Rvík 1923—24. 8:o. (Anm. BSL. T. 26. CR. S. 147—154 av *Maurice Cahen*.)
- Jóhannsson, Jóhannes L. L.* Nokkrar sögulegar athaganir um helztu hljóðbreytingar o. fl. í íslenzku, einkum í miðaldarmálinu (1300—1600). Rvík 1924. 8:o. (Anm. Ark. Bd 42. S. 77—81 av *Björn K. Þórólfsson*. — Skirnir. Ár 99. S. 236—237 av *Freysteinn Gunnarsson*.)
- Jónsson, Finnur.* Norsk-íslandske kultur- og sprogforhold i 9. og 10. årh. Kbh. 1921. 8:o. (= Det kgl. danske Vid. Selsk. Hist.-filol. Meddelelser. 3: 2.) (Anm. JEGPh. Vol. 24. S. 299—305 av *George T. Flom*. — Museum. Jaarg. 32. Sp. 151—152 av *R. C. Boer*.)
- Kalén, Joh.* Halländska gränsmärken. Gbg 1924. 8:o. — Med anledn. härav: *Beckman, Nat.* Gränsorter och bygdehistoria. (NoB. Årg. 13. S. 7—20.) *Noreen, Erik.* Suntrv as och Astæbiærgh. (NoB. Årg. 13. S. 127—128.)
- Karsten, T. E.* Svensk bygd i Österbotten nu och fordom. En namnundersökning. 1—2. Hfors 1921—23. 8:o. (= SSLF. 155, 171.) (Anm. AfdA. Bd 44. S. 108—110 av *Felix Hartmann*. — NoB. Årg. 13. S. 30—38 av *Hugo Pipping*. — Ibid. S. 202—205 av *Jöran Sahlgren*.)
- Klein, Ernst.* Runö. Folklivet i ett gammalsvenskt samhälle. Upps. 1924. 8:o. (Anm. FoF. Bd 12. H. 1. S. 33—41 av *Gideon Danell*.)

- Kristianias historie . . . Bd 1. *Bull, Edv.* Oslos historie. Kria 1922. 8:o. (Anm. HTda. R. 9. Bd 7. S. 533—536 av *Axel Linvald.*)
- Leem, Knud.* Norske Maalsamlinger fraa 1740-aari (Handschr. nr. 597 4to i Kallske samling). Utg. . . ved *Torleiv Hannaas.* Kria 1923. 8:o. (Anm. MoM. 1925. S. 25—33 av *Hjalmar Falk* och *I. Reichborn-Kjennerud.*)
- Lindqvist, Ivar.* Galdrar. De gamla germanska trollsångernas stil undersökt i samband med en svensk runinskrift från folkvandringstiden. Ak. avh. Gbg 1923. 8:o. (Även = GHÅ. Bd 29:1.) (Anm. Ark. Bd 41. S. 328—335 av *Erik Brate.*)
- Lindroth, Hjalmar.* Grundvalarna för vår kommatering. Historik, kritik och reformyrkanden. Sthm 1924. 8:o. (Anm. Pedag. tidskr. Årg. 61. S. 96, 122—123 av *J. N[ordlande]r.* — Svensk juristtidning. Årg. 10. S. 457—459 av *Birger Wedberg.*)
- Kust- och skärgårdsnamnen i Göteborgs och Bohus län. 1. Sjökortet Tjörn. D. 1. Gbg 1922. 8:o. (= Skrifter, utg. av Institutet f. ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. 3.) (Anm. MPh. Vol. 23. S. 125—128 av *George T. Flom.*)
- Malone, Kemp.* The phonology of modern Icelandic. Menasha, Wisconsin 1923. 8:o. (= NewYork university. Ottendorfer memorial series of Germanic monographs. No. 15.) (Anm. BSL. T. 25. CR. S. 140—145 av *Maurice Cahen.* — Revue germanique. Année 16. S. 353—356 av *M. C[ahen].*)
- Njaals saga, overs. av *Fredrik Paasche.* Kria 1922. 8:o. (Anm. Revue germanique. Année 16. S. 88—91 av *M. C[ahen].*)
- Noreen, Adolf.* Altisländische und altnorwegische grammatik . . . 4. vollständig umgearbeitete aufl. Halle (Saale) 1923. 8:o. (= Sammlung kurzer grammatiken germanischer dialekte, hrsg. von *Wilhelm Braune.* 4. Altnordische grammatik. 1.) (Anm. AfdA. Bd 44. S. 164—170 av *Wolfgang Krause.* — BSL. T. 25. CR. S. 135—136 och Litteris. Vol. 2. S. 196—199 av *Maurice Cahen.* — MLR. Vol. 20. S. 374—375 av *M. A.*)
- Nörlund, Poul.* Buried Norsemen at Herjolfsnes. An archæological and historical study. (Meddelelser om Grønland. Bd 67. S. 1—270.) (Anm. Litteris. Vol. 2. S. 174—178 av *A. Haberlandt.* — Skirnir. År 99. S. 107—130, 6 pl., av *Matthias Þórðarson.*)
- Pedersen, Holger.* Runernes oprindelse. (Aarb. 1923. S. 37—82.) (Anm. BSL. T. 25. CR. S. 150—154 av *Maurice Cahen.*)
- Pétursson, Sig. Kristófer.* Hrynjandi islenskrar tungu. Rvík 1924. 8:o. (Anm. Eimreiðin. År 31. S. 78—81 av *A. J[óhannesson].* Replik av *S. K. Pétursson:* Íslensk hrynjandi og ritdómur dr. Alexanders Jóhannessonar. Rvík. 8:o. 28 s. — Skirnir. År 99. S. 232—233 av *Jakob Jóh. Smári.*)

- Pipping, Hugo.* Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära. Hfors 1922. 8:o. (Anm. Ark. Bd 41. S. 288—292 av *Emil Olson.*)
- Sahlgren, Jöran.* Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. 1—6. Lund 1924. 8:o. (Anm. DSt. 1925. S. 187—188 av *Gunnar Knudsen.* — JEGPh. Vol. 24. S. 589—592 av *George T. Flom.*)
-

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter, samlingar m. m.

Se förteckningen, som åtföljer bibliografien för 1923 i Arkiv f. nord. filologi, bd 41, s. 383—384.

Dessutom: BSL = Bulletin de la société de linguistique de Paris. — CR = Comptes rendus. — DLz = Deutsche Literaturzeitung. — Mélanges . . . Vising = Mélanges de philologie offerts à M. Johan Vising . . . le 20 avril 1925. — MFS = Minnesskrift, utg. av Filologiska samfundet i Göteborg. — NphM = Neuphilologische Mitteilungen. — SBVS = Saga book of the Viking society for Northern research. — SM = Sønderjydsk Maanedsskrift. — SvT = Svensk tidskrift. — ZfVk = Zeitschrift des Vereins für Volkskunde.

Zu den Eddaliedern.

In Braunes Beiträgen 40, 48 ff. habe ich unter der überschrift 'Untersuchungen zur Eddakritik I' vorarbeiten zu meiner handausgabe der lieder veröffentlicht.

Das folgende ist eine art nachtrag zu der ausgabe, veranlasst durch das erscheinen des glossars und der 2. auflage des textes (Heidelberg 1927). Es könnte auch 'Untersuchungen zur Eddakritik II' überschrieben sein, obgleich die beiden ersten abschnitte weniger text- als selbstkritik enthalten.

I. Zur textgestalt.

Infolge der eile der drucklegung, die nach einem neuen, abgekürzten verfahren geschah, weist auch die 2. auflage noch eine anzahl versehen auf; vgl. glossar s. XII. Eine liste von solchen, die A. Heusler mir zur verfügung stellte, bildet den grundstock der hier folgenden aufzählung.

Um kein blosses versehen, sondern um eine neue beurteilung, die bei ausarbeitung des glossars sich ergab, handelt es sich bei *Háv. 107, 6*. Diese stelle muss verderbt sein. Das überlieferte ist sinnlos und metrisch abnorm. Kein erklärer hat etwas rechtes damit anzufangen gewusst, auch Bugge nicht. Aber wir verdanken Bugges scharfblick die besserung von *iarðar* in *iaðar* (wol die erste spur seiner entdeckung der kadenzregel). Nur seine deutung von *alda vé* *iaðar* als = *Miðgarðr* konnte nicht befriedigen. Deswegen verwarfen schon Grundtvig und Hildebrand nicht nur sie, sondern auch die Buggesche konjektur selbst. Nach Bugges vortrag von 1876 ist dann letztere wieder zu ehren gekommen. Aber weil man nicht zu interpretieren vermochte, meinte man weiter emendieren zu müssen. Bugges und Grundtvigs lesungen zusammenfassend, entschied sich Finnur Jónsson (1888) für *alda vé iaðars*, wohnung des herrn der ge-

schlechter = Odins, und Gering stellte dies um zu dem normaleren *vé alda iad̄ars*. Der schritt Finnur Jónssons war insofern ein fortschritt über Bugge und die andern älteren erklärer hinaus, als unzweifelhaft von Walhall, nicht von Midgard die rede ist.

Dies ist manchen nicht klar geworden, weil sie den quellen nicht glauben wollten, dass Walhall im himmel liegt. Der wahn von dem irdischen Asgard stammt möglicherweise gerade aus dieser stelle in ihrer erst von Bugge erkannten verderbtheit. Der zusammenhang und Snorris angabe (ed. Finnur Jónsson 73) machen es evident, dass Asgard (Walhall) gemeint ist. Da aber diese örtlichkeit als *iarđar* (oder *iarđir*, so Mogk in seinen übungen 1898 laut notiz in meinem damals benutzten exemplar von F. J.'s Eddaliedern) bezeichnet zu sein schien, so konnte man folgern, dass Walhall auf der erde liege. Dass man so nicht folgern durfte, ergibt sich schon aus der unmöglichkeit, den ganzen vers in seinem rohzustand einwandfrei zu übersetzen. Es ergibt sich vollends aus der übereinstimmung aller quellen, die deutliche aussagen über die lage von Asgard enthalten, und die es sämtlich im himmel (*á himni*, Snorri) oder in der luft lokalisieren, eine übereinstimmung, die in keiner weise dadurch beeinträchtigt wird, dass Snorris kosmologie christliche einflüsse aufweist. Denn dass seine himmlische Walhall nicht dieser herkunft ist, zeigen Eddalieder und skalden. Die himmlische Walhall ist also die einheitliche vorstellung aller quellen. Sie muss auch Háv. 107 vorschweben. Das ergibt ein neues argument zu gunsten der Buggeschen emendation: von der erde kann hier schwerlich die rede sein. Das hat Bugge noch nicht erkannt, sondern erst Finnur Jónsson. Nötigt uns dies aber, dem letzteren in seiner weitergehenden kritik zu folgen oder sie gar mit Gering noch weiter zu treiben? Je mehr änderungen, umso bedenklicher das verfahren. Das wird auch Finnur Jónsson zugeben, und ich glaube daher ihn grundsätzlich auf meiner seite zu haben, wenn ich versuche, mit der leichten änderung von *iarđar* in *iad̄ar* auszukommen.

Dass *vé* 'heiligtum, tempel' auch die mythische götterwohnung,

speziell Walhall, bezeichnen kann, lehren fast alle eddischen belege für das wort deutlich. Es ist ganz plausibel, denn die götterhäuser werden wie tempel beschrieben und wurden mithin so gedacht. Ohne zweifel bedeutet also *alda vé* wirklich das, was der zusammenhang erheischt, nämlich Walhall oder Asgard. Was aber ist *alda*? Am nächsten liegt vielleicht, es für den gen. des öfters belegten *aldir* 'menschen' zu halten. Dann kann es aber nicht zu *vé* gehören, denn der begriff 'menschen' passt als attribut weder zu 'Walhall' noch zu 'tempel'. Daher zieht Finnur Jónsson es zu *iaðar* und fasst *alda iaðar* als 'Odin'. Dieser ausweg ist zwar findig, kann jedoch nicht der richtige sein, denn Odin selber ist der redende, und er wird Walhall nicht in solcher weise nach sich selbst benennen; vor allem ist *alda iaðar* als Odinsbezeichnung ohne parallele und unwahrscheinlich, denn sowohl *Aldafoðr* als *ása iaðarr* (Freyr) ist etwas anderes; auch die wortstellung spricht gegen die verbindung, und Gering hat daher umgestellt, was die wahrscheinlichkeit nicht erhöhen kann. Da *alda vé* zusammensteht und die syntaktische trennung sich als undurchführbar erweist, muss es zusammengehören und *alda* etwas anderes sein als der gen. von *aldir*. In der tat ist diese nach dem eddischen befund nächstliegende auffassung nicht die einzig mögliche und wol nicht einmal die nächstliegende überhaupt. In den Hyndlolióð heisst Walhall *vé heilagt*, hier stellt also ein adjektivum den begriff her; das adjektivum 'alt' ist gemeingermanisch, es passt sehr gut als attribut zu Asgard, da die götter seit urzeiten Asgard bewohnen, und gerade die schwache form nimmt sich vortrefflich aus in einer namenartigen bezeichnung.

Wenn man auf die einfache lösung 'altes heiligtum' bisher nicht gekommen ist, so liegt dies an der ungeläufigkeit von altnordisch *aldr* 'alt'. Das adj. *alda-* gilt als »westgerm.«, während es im nord. durch *gamall* und *forn*, in der alten poesie auch durch die ableitung *aldinn* vertreten wird. Sieht man näher zu, so lässt sich nicht verkennen, dass sowohl anord. *forn* wie ags. *eald*, ahd. *alt* gemeingermanisch sind, nur dass jenes im südischen, dieses im nordischen früh verschwindet. Die nordischen

reste sind zwar spärlich, aber unbestreitbar: *ald-iptunn* in der ersten strophe des Bergbúapátr, *alda-vinr*, *alda-þópti*, jenes im Lex. poet.² zuerst nachgewiesen, *alda-vinr* weithin gebräuchlich, gewöhnlich auf *old* f. bezogen, aber offenbar mit Vigfusson als 'old friend' zu übersetzen, da dies allein einen ungesuchten, befriedigenden sinn gibt und die erstarrung in der schwachen form (g. *alda vinar* u. s. w.) leicht begreiflich wird, wenn man will, unter zuhilfenahme eines einflusses von *alda* g. pl. Alle diese ausdrücke, auch das *alda-vé* der Hávamál, sind zusammensetzungen oder dem ähnliche feste verbindungen, und es ist eine bekannte sprachgeschichtliche erfahrung, über die ich mich hier nicht weiter zu verbreiten brauche, dass untergehendes sprachgut sich in der composition und in festen formeln oft viel länger erhält als in freiem gebrauch.

Es steht also der deutung von *alda vé* als 'altes heiligtum' = Walhall nicht nur nichts im wege, sondern sie erweist sich schlechthin als notwendig. Da Walhall wie jeder tempel (*hof*) als umzäuntes gehöft zu denken ist, so passt *iaðar* vortrefflich: es ist der zaun um Walhall. Auf dieser zaun mag sich der fliehende Odinsadler einst gesetzt haben (obgleich Snorri ihn über den zaun weg, *inn of Ásgarð*, in den hofraum fliegen lässt); abgehetzt, wie er war, bediente er sich gern des pallisadenrandes, zumal schon dorthin der verfolger sich nicht wagen konnte angesichts der geschosse der asen. Denken wir uns das doppelte ausströmen des skaldenmetes von dem zaunrand von Walhall aus erfolgend, so wird es klarer, wie die *skúldfiðl* zu ihrem antheil gekommen sind: was an der äussern wand von Odins himmelsburg herabfällt, gelangt zur erde herab. Vgl. glossar unter *vé*.

Háv. 111, 9 sollte die langzeile nicht eingerückt sein.

Grm. pr. 2 l. átti.

6, 4 l. Valaskialf.

36, 7 l. Randgríð.

Skm. 35, 2 tilge das komma. »Hrímgrínnir heisst der

thurse, der dich unter das leichengitter schaffen (helwärts entführen) soll.» S. glossar, *hafa*.

Mehrmals ist statt *in* vor dem comparativ fälschlich *-inn*, *inn* gedruckt, so *Hrbl.* 3, 4; 14, 3; *Þrk.* 25, 7; *Gðr.* I 10, 6; *Odr.* 16, 5 l. *in* statt des überlieferten *ina*.

Hrbl. 42 stellt nicht prosa, sondern wohl zwei langzeilen dar, deren zweite vokalischen stabreim des *v* zeigt:

sem iafnendr unno þeir er okkr vilia sætta.

Der erste vers ist eine variante zum anfang der *Tryggðamál* (Edd. min. 129, 4. 5. 7).

Þrk. 16, 3; 19, 7 l. *kven-*.

17, 1 l. *kvað*.

20, 1 kursiviere *þat*, da es in **R** fehlt.

31, 6 l. *dróttin*.

Vkv. 17, 9 l. *setið*.

Alv. 14, 2 setze komma hinter *goðom*.

Im apparat zu *Alv.* 14, 3 l. *Háv.* 84, 4.

HH II 27, 6 setze kolon statt komma am versende und fasse 7 nicht als relativsatz (dessen rumpf sich schlug), auf den eine abnorme parenthese als bestimmung folgen würde, sondern als temporal oder concessiv: während der rumpf sich schlug, war der kopf ab.

Br. 10, 5: anführungszeichen.

Gðr. I 25, 6 setze punkt oder kolon statt komma und 26, 4 komma statt gedankenstrich.

Sg. 38, 6 l. *Sigmundar*.

Gðr. II 40, 3 l. *vildigak* mit **R** und streiche *app*.

Akv. 4, 5 l. *silfrgyld* mit *hgbb*.

Am. 53, 7 l. *áðr*. Das komma vor diesem worte ist notwendig, weil sonst kein annehmbarer sinn herauskommt, *Hjelmqvist* aber *Arkiv* 11, 112 ff. schlagend gezeigt hat, dass die stelle ihren von *Grundtvig* erkannten wirklichen sinn auf diese weise ohne änderung des wortlauts ergibt.

Anhang zu Hm.: erster *hjelming* gehört hinter s. 269, z. 5.

Rþ. 5, 3 l. reis.

7, 2 komma hinter vatni; vgl. 21, 2.

32, 2 l. fulla skutla; app.: fulla skutla *R*, skutla fulla *W*.

Hdl. 49, 8 l. heilli.

Gg. 11, 4 l. logn ok lǫgr; vgl. glossar unter lopt.

s. 318, nr. 3 l. *Brynhildr* zu *Guðrún*.

II. Zum glossar.

Ausser den s. 216 gegebenen nachträgen sind an den alphabetischen stellen einzufügen¹:

alda-vé *n.* 'das alte heiligtum' = *Walhall*, *Háv.* 107, 6.

2. frá *prt.* von fregna (vorher: 1. frá *ortspartikel*).

göngomk = gakk mér, *s.* ganga.

hór (*g.* hós, *a.* hó) = hórr (*g.* hór), *s.* d.

hæri *compar.* zu hár 3.

höfugr *adj.* schwer; *Vkv.* 11, 6; *Grt.* 12, 7; 23, 7.

mér *s.* ek.

mik *s.* ek.

1. mín *s.* ek.

2. mín *n. sg. fem. od. n. a. pl. ntr.* zu minn.

óð *prt.* zu vaða.

snugga *swv.* sich wenden (?), *Skm.* 27, 4.

2. varna *s.* vörn (vorher: 1. varna *swv.*).

vón = ván, *s.* d.

önnor *s.* annarr.

hinter auð-fengr ergänze: auðigr *adj.* reich, und streiche den artikel auðgr.

hinter hrista ergänze: hróðigr *adj.* = hróðugr, *s.* d., aber fest als beiwort Odins: *Grm.* 19, 3; *Bdr.* 14, 2 (dagegen *Ls.* 45, 4 hróðugr, von *Loki*, und *Sg.* 46, 1 óhróðugr).

hinter nauð-göngull ergänze: nauðigr *adj.* gezwungen, notge-

¹ Ein teil dieser nachträge wird der sorgfalt meines zuhörers stud. phil. Bruno Schwchow verdankt.

drungen, *HH II* 30, 3; *Gǫr. II* 34, 4; 42, 7; *Bdr.* 4, 7; vgl. nauðugr.

hinter nauðr ergänze: nauðugr *adj.* = nauðigr, s. d., *Akv.* 35, 5 und imkehrreim von *Bdr.* (7, 7, 9, 7, 11, 9).

Im innern von artikeln ist folgendes nachzutragen, bezw. zu verbessern:

bei den mit all- zusammengesetzten adjektiven ist (im gegensatz zu denen mit al- und zum subst. allvaldr) der sinn nicht ganz froh u. s. w., sondern sehr froh u. s. w. (allfeginn).

bei bitr ergänze (bitrs).

s. 32 r., z. 21 l. ár 3, 3.

bei fólk streiche die bedeutung 'gefolgschaft' und setze dafür 'heerhaufe'.

bei gøfugr setze 'vornehm' für 'stattlich'.

s. 59 r., z. 2 v. u. l. kinder.

unter hafa füge s. 70 l., z. 8 v. u. hinzu: *gleichbedeutend* h. fyr nágrindr neðan *unter das leichengitter befördern*.

bei iaðarr füge hinter rand hinzu: zaun, und hinter dem semikolon: fólks, hers, ása i. bedeutet 'anführer der heerschar, der asen'.

s. 91 r., z. 8 l. keypts.

s. 103 r., z. 18 l. batst.

für líki n. ist die bedeutung 'gestalt' anzusetzen, so insbesondere für *Háv.* 92, 4; daneben 'leiche' für *Am.* 103, 4.

liótr *adj.* bedeutet 'widrig', 'abstossend' (hat somit in der anord. poesie noch die alte bedeutung, die der von got. liuts zugrunde liegt).

s. 114 l., z. 25 l. hixti.

s. 116 schreibe für menskr wie s. 109 meunnzkr (menzkr).

bei minn füge hinzu: (st. mín-).

s. 172 l., z. 11 v. u. l. Týr.

s. 174 r., z. 24 stelle 'Alv. 2, 2' hinter 'sicher acc.'.

s. 176 l., z. 1 v. u. rücke 'freier Sf. 34 (an)' zwei zeilen nach oben an das ende von a.

unter urðr f. füge hinzu: *Gðr. II 21, 6* erscheint u-ar magn, die kraft des bösen schicksals, als ingrediens eines unheilvollen trankes.

s. 188 r., z. 24 l. Am. 78, 3.

s. 194 l., z. 21 l. við.

vind-slot bedeutet 'windschloss' = einriegelung des windes.

s. 202 l., z. 10 l. *Skm. 28, 6*.

Die starke verschiedenheit der bedeutungen bei mehreren verben hätte verdeutlicht werden sollen durch hinweis auf die vorstufen: so setzen *bīða* 4 und 5 ein altes *ga-bīðan* = zu ende erwarten, erleben, fort; *reyna* ist altes *ga-raunjan*, wo das ergebnis der probe hervorgehoben wird; *leika* bedeutet weder 'überlisten' noch 'verwirren' noch 'zum verhängnis werden', geht aber zuweilen auf *bi-laikan* 'mitspielen' und zuweilen auf *for-laikan* 'verspielen' zurück. Entsprechend sollte unter *ørlog* für die zweite bedeutung, 'krieg', auf ahd. *urliugi* 'fehde, eigtl. vertragloser zustand, vgl. got. *liugan*', verwiesen sein.

s. XII, z. 1 v. u. l. *Rþ.*

s. XXVIII, z. 13 v. u. l. 81, 2—4. 6.

s. 85, überschrift, l. *högr*.

Die angaben über bedeutung und gebrauch mögen in ihrer mehrzahl für sich selber sprechen. Mein verfahren dürfte sich schon von vornherein dadurch empfehlen, dass ich in vielen fällen mit einer geringeren, manchmal mit einer viel geringeren zahl von bedeutungen ausgekommen bin als Gering. Der versuch, den gebrauch eines jeden wortes einheitlich zu erfassen, führte von selbst hierzu und damit auch zu, wie ich glaube, richtigerer bestimmung und besserer anordnung der bedeutungen.

Bei *fríðr* wäre vielleicht besser 'schonung' als grundbedeutung anzugeben gewesen und hierzu zu stellen *bīða fríðar* und *gefa fríð*; als abgeleitete bedeutungen 1) 'friede', in *Fróða fríðr*, 2) 'liebe' (Heusler).

geisa (aus **ga-aisōn*) hat nach Krause, Die frau in der

sprache der altisländischen familiengeschichten, Göttingen 1926, s. 59 perfektiven sinn, ist also = losbrechen, in die höhe rasen.

gǫrvir at eiskra Hm. 11, 2 (unter gǫrr) soll nach Detter-Heinzel 2, 43 und Krause a. a. o. bedeuten 'frementes', 'voll kochender wut' und nicht 'nahe daran zu schmauben (vor wut zu heulen)'. Wie das sprachlich möglich ist, haben uns diese erklärer nicht gesagt. Der sinn von gǫrr und der von at mit dem infinitiv liegt völlig klar. Die österreichischen gelehrten liessen sich irreführen durch Vsp. 30, 3 gǫrvar at ríða, wo sie den sinn 'bereit aufzusitzen' mit recht unmöglich fanden, dieser sinn aber gar nicht in frage kommt, denn die walkyrien, die beritten erschienen sind, stehn (halten) in der vision der vǫlva nunmehr bereit, den grossen ritt til Goðþjóðar anzutreten; der sinnesnachdruck liegt auf dem ziel, nicht auf der art des sichfortbewegens. Hamðir und Sǫrli aber sind muster germanischer heldengesinnung und lassen sich nicht so weit gehen, at eiskra, d. h. ihre erregung laut werden zu lassen; allerdings erfüllt diese sie wie der höchste erträgliche atmosphärendruck den dampfkessel; aber sie bleiben hier wie später herren ihrer leidenschaft. Wenn die Þuríðr der Heiðarvígasaga, die ihre söhne zur rache antreibt, eiskrandi eptir gólfinu geht, so ist sie eben eine frau, und eine saga stilisiert weniger hoch als ein heldenlied; von den söhnen, die auch hier auf die mütterliche hvöt hin ausreiten, heisst es nicht, dass sie eiskra oder gǫrvir at eiskra sind; wohl aber spielen sie der mutter, die eiskrandi gekk, recht respektlos mit.

Hœlaz bedeutet nicht, wie allgemein bisher angenommen, schlechtthin 'sich rühmen', 'prahlen', sondern 'hohl prahlen'. Guðrúns wort Am. 84, 4 hœlomk þó ekki, das Gering und Genzmer beide mit 'rühmen will ich mich nicht' (nicht will ich mich rühmen) wiedergeben, würde ja, wenn dies richtig wäre, voraussetzen, dass es unziemlich war, sich zu rühmen. Dass davon nicht die rede sein kann, zeigt die altuordische literatur passim. Seine wirkliche überlegenheit, sein tatsächliches verdienst darf der überlegene und verdiente auch äussern. Man denke an Torf-Einarr, an Gísli, der durch eine strophe voll menschlicher genug-

tuung sich tragisch verrät, an Vémundr Hrólfsson, der seinen hammerschlag auf den amboss mit versen des siegerstolzes zu begleiten pflegt, an Þormóðr Kolbrúnarskáld, der seine víg aufzählt (Gíslason, Njala 2, 135). Schon von Ariovist berichtet uns Caesar, er habe von seinen eignen tugenden viel rühmens gemacht (de suis virtutibus multa praedicavit, Bell. gall. 1, 44). Auch der gebrauch des verbums *hœlaz* an allen stellen, wo es sonst in der älteren poesie gebraucht wird, legt deutlich zeugnis ab von dem sinn 'wahrheitswidrig prahlen', 'aufschneiden'; vgl. Finnur Jónsson, Skjaldedigtning B 1, 261 (Þorm. 2, 4); 376 (Ófeigr 5); 518 (Nefari); 519 (Blakkr, anno 1187). Erst im 14. jahrh. begegnet *hœla* = (verdientermassen) rühmen, Arni Guðmundardrápa 15, 4 (B 2, 444), während eine stelle der Hugsvinns-mál (127) zweideutig bleibt (B 2, 207). Endlich weisen die germanischen verwandten unseres verbums alle den sinn der unwahrhaftigkeit, nicht aber den des rühmens auf: ags. *hōl* loquela inanis, calumnia (Grein); got. *hōlōn* σοχοφαντεῖν; ahd. *huolen* betrügen. Man könnte also Gudruns versicherung auch übersetzen: ich spreche die wahrheit. (Vgl. über Gudrun s. XXV.)

Weitere (prosaische) belege dafür, dass *með* den acc. regiert, wenn es sich um ein gefolge handelt, das jemand mitnimmt, oder um etwas, was jemand in der hand oder sonstwie bei sich trägt, finden sich bei Fritzner 2, 660 b, wo jedoch die regel nicht erkannt ist. Krause a. a. o. 220 hat richtig gesehen, dass es in den sagas einerseits heisst *kona Sáms fór til bús með honum*, andererseits *fór Bárðr heim með konu sína*, und er hat den unterschied so formuliert, dass *fara með* c. acc. besage 'in gesellschaft mit einem gleichwertigen ziehen', *fara með* c. dat. dagegen 'einen nicht ebenbürtigen auf seinem zuge mitnehmen'. Dass diese abstraktion das richtige trifft, zeigt mein artikel *með*. Der acc. ist der des objekts. Vgl. auch Heusler, Aisl. elementarbuch² § 451, anm. 1.

Der zweite bedeutungsansatz bei *meta*, schicksalhaft bestimmen, ist nicht nur für die stelle Sd. 20, 6 nötig, sondern wird auch durch den begriff *miqtuðr* vorausgesetzt. Ein bestimmen,

anordnen, regieren durch menschliche subjekte bezeichnet meta öfters, so in der formel metendr máto der Tryggðarmál und in umschreibungen wie bógsvels metandi (Lex. poet.²). Das hohe alter dieses gebrauchs erhellt aus homerischem ἡγήτορες ἦδ' ἐ μέδοντες, vgl. Alexander Jóhannesson, Íslenzk tunga 283. Ags. met-end, das Cosijn Gen. 1809 beanstandet und durch metud ersetzt hat, wird durch die parallelen genügend geschützt. Es bedeutet natürlich nicht eigentlich 'schöpfer' (Grein), sondern 'weltregierer' oder 'schicksalszuteiler', vgl. den zusammenhang.

III. Zur sprache.

Im glossar und in der ersten einleitung dazu sind, wie ich glaube, eine anzahl neue sprachliche beobachtungen beigebracht, die einerseits dem verständnis der denkmäler, andererseits der linguistik zu gute kommen können. Das folgende dient zur näheren ausführung oder begründung, sowie zur fortsetzung dieser beobachtungen.

Die eddischen formen des typus *máttigak* (s. XVI) sind gesammelt von A. Kock, Arkiv 14, 225, und dort findet sich auch die principiell richtige erklärung der verschiedenheit zwischen *máttigak*, *kalliga* einerseits und *vættak*, *ætlak* andererseits: die formen, in denen auf das suffigierte *ek* noch die negation *-a* folgte, trugen dank ihres inkorporierenden betonungsschemas auf dem pronomem einen schwächeren akzent als diejenigen, bei denen jenes nicht der fall war. Es liegt auf der hand, dass diese akzentverschiedenheit bestanden hat und dass sie die ursache der vokaldifferenz nicht nur, sondern auch der lenierung der fortis *k* sein muss. Doch glaube ich den kausalzusammenhang etwas anders auffassen zu sollen. Kock selbst gibt s. 228 f. zu, dass über den relativen betonungsgrad der zweiten und dritten silbe in *kalla-ek-a* nichts auszumachen ist; er möchte zunächst beiden denselben akzent, nämlich levissimus, zuschreiben. Hieraus folgt, dass die annahme, in *kalliga* sei das *a* und nicht das *e* synkopiert worden, keineswegs notwendig ist. Der mittlere

vokal von *kalliga* kann ja auch durch schwächung aus *a* entstanden sein. Diese auffassung dürfte, weil *ætlak* daneben steht, an sich näher liegen, obgleich sie sich von der verfehlten hypothese Noreens, von der Kock ausging, weiter entfernt. Auch wird sie von vornherein empfohlen durch eine einsicht, die wir späteren arbeiten von Axel Kock selbst verdanken: wie dieser Beiträge 23, 484 ff. und Idg. Forsch. 33, 337 ff. gezeigt hat, sind die endungs-*i* in *farinn*, *Óðinn*, *brostit* u. s. w. nicht, wie man bis dahin sich vorgestellt hatte, alte *i*, sondern aus *a* geschwächt vor nasal + konsonant (s. zuletzt Sv. Ijudhist. 4, 15 f.). Die schwächung in **kallaka* > *kalliga* wäre hierzu offenbar ein nahes gegenstück. Dass wirklich ebenso wie vor dentaler nasalverbindung auch vor (palatalem) *g* schwachtoniges *a* zu *i* geworden ist, zeigen die adjektiva *auðigr*, *hróðigr*, *kunnigr* (-*kunnigr*), *nauðigr*, *úrigr*, sämtlich so im Cod. reg. belegt und durch umlautlosigkeit ihre vorgeschichte aufklärend, wobei die got. und ahd. entsprechungen (got. *audags* = ahd. *ôtag*; ahd. *nôtag*) nur zu hülfe kommen. Das ags. stellt sich als nördlicher dialekt, der auch sonst viel sekundäres mit dem skandinavischen gemein hat, auf die nordische seite mit seinen *éadig*, *fámig*, *hálig*, *monig* (woneben *hrémig*, nordhumbr. *hælig* mit germ. -i-, Sievers Ags. gr. § 296). Ebenso entspricht anord. *farinn* ags. *faren* (got. *farans*) und andererseits mit labialisierung anord. *góðum* ags. *gódum* (got. *gōðaim*). Das weist auf hohes alter der nordischen schwächungen und beleuchtet also die altertümlichkeit auch der eddischen *kalliga*, *máttigak*.

Während in diesen verbalen typen das *i* ausnahmslos ist, steht neben *auðigr* und seinesgleichen das isolierte *heilagr* = ahd. *heilag*, as. *hēlag*, got.-run. *hailags*. Nach Torp, Gamalnorsk ordavleiding § 40 (Hægstad-Torp, Gamalnorsk ordbok s. LIII) wäre es entlehnt. Als quelle der entlehnung käme wohl nur die niederdeutsche (as.) mission in frage. Allein man wird bedenken tragen, einem worte wie *heilagr*, das — einschl. komposita und ableitung *helgi* — in heidnischer, bezw. ausserkirchlicher bedeutung ganz gewöhnlich ist, eine solche herkunft zuzutrauen. Auch

nhd. *heiland* und mhd. *wīgant* sind sicher keine lehnwörter in dem sinne, dass sie dem ihr unregelmässiges *a* verdankten, denn sie sind viel früher einheimisch gewesen als die mhd. schwächung der endungsvokale, und eine entlehnungsquelle ist nicht absehbar. Die ursache der auffällig bewahrten endungs-*a* wird in allen diesen fällen darin zu suchen sein, dass die wörter der gehobenen sprache angehörten und viel in alten texten vorkamen, die jahrhundertelang wörtlich weitergegeben wurden. —

Zu den sprachlichen merkwürdigkeiten des Cod. reg. gehören ferner *Surta logi* Vm. 50, 6; *til varna víðar* Grm. 39, 3; *til foðurhefnða* HH II 24 pr. Den drei schreibungen gemeinsam ist der dissimilatorische schwund des auslautenden endungs-*r*, und dadurch werden sie erklärt. Zwar könnte man sich für den dritten fall auf den bekannten plural von *hefnð* berufen, der sich in der bedeutung vom singular nicht zu unterscheiden scheint, mithin als ein sogenannter 'intensiver plural' aufgefasst werden kann nach Havers, Festschrift für Paul Kretschmer (1926), s. 39—62. Aber der 'intensive plural' bedarf selbst der erklärungs, d. h. der zurückführung auf den begriff der mehrzahl. Ferner ist er im altnordischen, wie anderswo, vorzugsweise poetisch, so dass man versucht ist, seine erklärungs in spezifischen eigenschaften der dichtersprache zu suchen, und unser beleg steht in einem prosastück. Wenn Vigfússon und Fritzner *foðurhefnðir* als plural tantum aufführen, im gegensatz zum simplex *hefnð*, so spricht dies ebenfalls für den angenommenen schwund im gen. sing. Ohne diese folgerungs schlechthin unverständlich ist *varna víðr*. Selbst wer mit Bugge übersetzen möchte 'til skovens værn' — statt 'til værnets skov', 'zum schützenden walde' —, könnte den plural schwer annehmbar machen. Endlich *Surta logi*, das so vielsagend dem *Surtar sefi* der Vsp. 47 (H) gegenübersteht, auf einen nirgends belegten nominativ **Surti* beziehen zu wollen, ist eine verlegenheitshypothese, deren einziger wert darin besteht, dass sie auf das auffallende der form *Surta* hinweist. Da diese in der festen verbindung mit *logi* auftritt, ist sie schon dadurch als die lautgerechte entwicklungs aus *Surtar* gesichert, und um

welchen vorgang es sich handelt, zeigen die parallelen. Man könnte diese *r*-losen abnormitäten unter den begriff des *bragarmál* bringen, ähnlich wie die adjektivischen neutra ohne *-t* (s. XVII f.).

Ein gegenstück zu dem sinnvollen wechsel der relativpartikeln *er* und *-z, -s* bildet das nebeneinander von *um* und *of*. Vergleicht man die einschlägigen artikel des glossars (auf welche beide s. VIII, z. 12 von unten verwiesen sein sollte), so zeigt sich, dass die funktionen der partikeln zwar grossenteils dieselben sind, zugleich aber deutliche beziehungen zu den recht verschiedenen etymologischen grundbedeutungen und zu dem ebenfalls verschiedenen gebrauch in den südischen sprachen hervortreten. An jeder stelle, wo *um* überliefert ist, dafür *of* einzusetzen, geht daher keineswegs an (während das umgekehrte anginge!). Z. b. sind die ausdrücke *grimt um hiarta* Grp. 51, 2; *sorgir þiðni um hiarta* Ghv. 20, 7 offenbar die einzig sprachgemässen gewesen, da es auch as. *sér umbi herta* u. ähnl. heisst, wir heute noch sagen 'mir ist schwer ums herz' und die dabei ausgedrückte vorstellung durchaus einleuchtend ist, während von dem '*of hiarta*' der konstruktiven herausgeber dies alles nicht gesagt werden kann. Denn *of* bedeutet ebenso wenig jemals 'um', 'circa' wie seine ahd. und got. entsprechungen (ags. *of* < *af*). Ob es jemals auf Island oder anderswo eine gegend gegeben hat, wo *of* auf kosten von *um* allein herrschend als präposition geworden war, bedarf der untersuchung, zunächst an der hand derjenigen alten geistlichen handschriften, von denen man annimmt, dass sie diesen zustand aufweisen. Denn mit der aufzählung sämtlicher belegstellen (in Larssons Ordförrådet) ist es nicht getan; die belege müssen von der bedeutungsseite geprüft werden. Ergäbe sich eine bejahung der frage, so könnte es sich nur um eine sekundäre entwicklung handeln, der gegenüber der befund des Regius das ältere darstellen würde. Schon durch die übereinstimmung mit dem südischen in dem gebrauch beider partikeln neben einander erweist sich die handschriftliche Eddasprache als primär nicht bloss gegenüber der sagasprache mit ihrer viel ausschliess-

licheren vorliebe für *um* und dem neuisländischen, sondern auch gegenüber einer etwaigen sprache ohne präpositionales *um*.

Ein interessanter fall von anscheinender gleichwertigkeit beider präpositionen wird dargestellt durch *of lengi* Rm. 4, 6 und *um lengi* Bdr. 3, 4. Diese ausdrücke bestätigen nämlich evident die richtigkeit der lautlichen gleichsetzung des adverbiums *lengi* mit got. *laggei* 'die länge'. Das adverbium selbst ist ursprünglich ein accusativ der zeiterstreckung gewesen. Rm. 4 aber zeigt uns einen accusativ der raumerstreckung oder des weges, Bdr. wieder einen solchen der zeiterstreckung, beide mit verdeutlichender präposition. Vgl. die temporale gleichung *of aldr* = *um aldr*.

Wie die eddische sprache als solche ihre besonderheiten hat, so auch die sprache einzelner lieder. Bei Hrbl. liegt dies auf der hand. Der fall Hrbl. ist aber vermutlich rein stilistischer art; er hat mit geschichtlichen oder geographischen unterschieden der sprechsprache anscheinend nichts zu tun. (Dass die vielen artikel dieses denkmals mit unrecht sprachgeschichtlich verwertet worden sind, glaube ich in der Festschrift für Eugen Mogk s. 397—399 gezeigt zu haben.)

Anders dürfte es sich mit Am. verhalten. Es trifft sich für den sprachforscher glücklich, dass dieses sicher grönländische gedicht so lang ist — es ist ja das umfangreichste aller erhaltenen Eddalieder — und dass seine diction der alltagsrede so nahe steht. Da sind die aussichten günstig, dass der besondere habitus des textes auch sprachgeographisch oder dialektologisch in die erscheinung tritt. In der tat finden sich einige sonst unbekannte ausdrücke, bzw. gebrauchswesen von wörtern: das verallgemeinernde *hvargi* (105, 8), die partikel *ní* für *nei* (SnE. I 192 nur zitiert), mit der zweimaliges *nita* harmoniert (48, 8. 7, 7; 71, 2), die redensart *ef hann við rétti* 63, 8, die sehr stark nach örtlicher umgangssprache schmeckt. Solange also weitere verbreitung nicht nachgewiesen ist, dürfen diese spracheigen-

tümlichkeiten als groenlandismen gelten. Dass noch mehr solche namentlich in den dialogen von Am. stecken, ist anzunehmen und bei fortgesetzter beobachtung vielleicht auch zu begründen.

Gustav Neckel.

Alexander Jóhannesson, Íslensk tunga í fornöld. Reykjavík, 1924. 406 s. 8:o.

Dieses gross angelegte, fleißige und fördersame werk ist einerseits für die landsleute des verfassers geschrieben, die daraus unter anderem orthoepische kräftigung ziehen sollen, und deren Gesichtspunkten titel und stoffanordnung angepasst sind, andererseits für alle sprachforscher auf germanischem gebiet. Denn es stellt die geschichtliche laut- und formenlehre des altisländischen in ihren engeren nordischen und ihren weiteren germanischen zusammenhang, und es bringt auf dem gebiete der wortkunde und etymologie allerhand neues.

Allerdings kommen jene zusammenhänge nicht voll zur geltung. S. 59 heisst es sehr richtig: flestallar breytingar íslenskrar tungu frá frumtungu Germana hafa gerzt fyrir sögulegan tíma, d. h. in vorisländischer zeit — auch für jede andere germanische einzelsprache gilt, dass sie das meiste ihres bestandes und ihrer eigenschaften bereits ererbt hat, so dass sie aus der vergleichenden vorgeschichte mehr licht empfängt als aus ihrer eigenen entwicklung —, aber die allerdings schwierige und neue aufgabe, diesen Gesichtspunkt durch den stoff durchzuführen, bleibt weithin ungelöst. Lautwandel, die viel älter sind als Islands besiedlung, werden als isländisch, gemeingermanische als »früh nordisch« (frumnorræn) bezeichnet. Geschieht derartiges in spezialgrammatiken, so kann man es sich bei genügend vorsichtiger formulierung gefallen lassen. Unser autor aber verschmäht erstens solche formulierungen — er weist den lautübergängen selbst in klaren worten zeit und raum an —, zweitens beginnt er mit Frumtungu Germana und gelangt von da erst über eine reihe von charakteristiken der nicht-nordischen germanensprachen zum nordischen und isländischen. Er wird mir, denke ich, bereitwillig zugeben, dass diese dankenswerte erweiterung der grenzen eigentlich eine gleichmäßigere beherzigung des suum cuique erfordert. Die bekannte entwicklung der *ggv* und *ggj* geschah auch nach seiner wirklichen meinung schwerlich í íslensku (s. 128. 131), auch nicht seint á frumnorrænum tíma (s. 129); da sie nordisch-gotisch ist, fällt sie mindestens mit ihren anfängen vor

die auswanderung der Goten aus Gotland, mithin sicher ein gutes stück vor den beginn unserer zeitrechnung. Dasselbe gilt von den übrigen gotisch-nordischen gemeinsamkeiten (wie *trudan-troða* gegenüber ags. as. *tredan*, ahd. *tretan*) und von den gotisch-ostnordischen und gotisch-gutnischen. Es sind die ältesten erkennbaren nordischen sondermerkmale, die nebst der charakteristik des gotischen unter »Frumnorræna» gehört hätten. Andererseits ist der wandel von *æ* zu *ā* (*māri* Υ) einer von denen, die in dem sinne gemeingermanisch heißen können, dass sie sich in den ersten jahrhunderten unserer zeitrechnung, nach der südöstlichen abwanderung der Weichselgoten, aber vor dem westlichen abzug der Angelsachsen, auf dem ganzen verbliebenen rumpfgebiet zusammenhängend durchgesetzt haben.

Diese korrekturen bedeuten für die innere sprachbetrachtung nichts, und in dieser, der grammatik, liegt der schwerpunkt des werkes fast ebenso entschieden wie bei den vorgängern Äxel Kock und Adolf Noreen, welches letzteren Altisländische und altnorwegische Grammatik das hauptvorbild gewesen ist und an vielen stellen ausdrücklich und unausdrücklich zitiert wird. An Noreen erinnern auch die nicht gerade dünn gesäten flüchtigkeiten, die bei der zu erhoffenden neuauflage leicht zu besseru sind (s. 2 das alter der ags. denkmäler; s. 5 ahd. dialekte und dialektmischungen; s. 78 »zusammenfall» von nasalem und oralem *ā*; s. 144 i Eddukvæðum statt i Rigspulu; s. 181 verbreitung der genitivendung *-as*; s. 182 fussnoten 7 und 9; s. 108 (§ 155) wäre vor allem die balanz zu nennen gewesen; die zahlreichen literaturangaben sehen nach vollständigkeit aus, trotzdem fehlen solche beim Nekrologium augiense s. 24 (wo auch die dänischen begleiter der isländischen pilgergesellschaft übersehen sind), es fehlt s. 27 note 2 Beiträge 38, 459 ff., am ende der einleitung Beiträge 40, 48 ff. (unerwartet wird später stellenweise der isländischen dialekte gedacht, so s. 68 und 82), s. 111 f. Zs. f. dt. alt. 49, 314 ff. und Tijdschr. f. nld. taal- en letterkunde 39, 212 ff., s. 120 n.1 Ark, 35, 55 ff. (und Festschrift für Eugen Mogk 1924, s. 387 ff., welche stelle auch zu § 190 und § 406 zu vergleichen), s. 254, § 408, meine erstlingsschrift über die altgerm. relativsätze, in der ich die partikeln *er* und *es* besser erklärt zu haben glaube als nach der zu einseitig lautlichen betrachtungsweise, der A. J. sich anschliesst; manche angaben stehen nicht dort, wo man sie erwartet, sondern an andern stellen, z. b. sollte der Eggjum-stein schon s. 15 erwähnt sein; wenn endlich gewissen unwahrscheinlichen thesen neuesten ursprungs, wie besonders der »japhetischen», allzu ehrenvolle erwähnungen zuteil werden, so möchte ich auch das auf zeitmangel zurückführen).

Nicht in herabsetzender tendenz, sondern der sache wegen und um zu zeigen, welche grosse anziehungskraft das buch auf mich ausgeübt hat, seien noch einige anmerkungen vorgebracht, größtenteils nicht gegen den verfassers selbst, sondern gegen seine vorgänger oder die communis opinio (von der ich mich bereits oben zu entfernen glaube). *Gutpiuda* (s. 3) bezeichnet so wenig die Goten selbst — oder das Gotenland — wie *Svipióð* die Schweden; vielmehr bedeutet es »Gotenland« so gut wie *Svipióð* »Schweden«; das fordert auch die präposition *ana* (*á*), die eben bei ländernamen und andern länderbezeichnungen steht. Die namensform »*Völundr*« (s. 83) ist lautlich unmöglich, da vor dem stark gerundeten vokal das *v* geschwunden wäre; das nach der neuisländischen aussprache näherliegende *Vplundr* ist völlig unanstößig und wird durch ahd. *Walant* (afz. *Galans*) bestätigt; vgl. Finnur Jónsson, Arkiv 9, 377 und Heusler, Zs. f. dt. alt. 52, 97. Dass die doppelte entwicklung des *ai* in nebensilben, zu *i* und zu *a*, mit dem betonungsgrad zusammenhängt (s. 113), dürfte richtig sein, da keine andere erklärung absehbar; aber der gesamtbefund läßt als ursache des *a* nicht létt, sondern þyngri áherzla erscheinen (s. 113; *starker* nebeton nach Noreen). Unverständlich ist mir die lehre von § 30, wonach verse wie *látvarðaðar garði* (Egill), *goll bauð dróttinhollum* (Sigvatr) stärkere betonung der zweiten kompositionsglieder erweisen. Warum soll die binnenreimende silbe stärker gewesen sein als die stabreimende? Und warum soll zwischen den gliedern einer aðalhending nichts haben stehen können, was an sprachlichem accent die zweite reimsilbe übertraf oder ihr gleichstand? Man wüsste gern, wie A. J. die dróttkvættverse liest, und woraufhin er meint, ihren rhythmus sicher erschliessen zu können. Während an dieser stelle der verf. als neuerer erscheint, schliesst er sich Finnur Jónsson (als herausgeber) und andern an mit seiner ablehnung der ergebnisse Hilding Celanders s. 160 f. Ich glaube mit Heusler, dass Celanders recht hat, vgl. mein Eddaglossar (Heidelberg 1927) s. XV.

Schon durch die schlagende gleichung got. *þlaqus* = nisl. *flökur* (*mjer verður flökurt*), KZ. 1923, hat A. J. sich als findiger etymologe erwiesen. In seinem buche zeigen schon die liebevoll, mit deutlichem streben nach neuem und seltenem zusammengestellten beispilsammlungen der formenlehre, dass wortforschung ihm besonders am herzen liegt (vgl. Formáli s. IV). Und auch hier begegnen kombinationen, die wenigstens mir als neu erscheinen, so s. 266 *þrífa* = lat. *trepit*, gr. *τρέπω*, s. 269 *líótr* zu *líta*, s. 287 *vaka* zu lat. *vegeo*. Diese und andere zusammenstellungen sind einleuchtend, weil auch bedeutung und gebrauch für sie sprechen. Dies gilt nicht von *'kalla* zu gr. *χόλος* s. 135; man wundert sich, die verknüpfung von *kalla* mit lat. *gallus*

und russ. *golos* 'stimme' aufgegeben zu sehen. Umgekehrt ist s. 273 die fragwürdige, weil semasiologisch unklare verbindung von *finna* mit *pons* und *πόντος* und s. 280 die von *nema* mit lat. *nemus* acceptiert. Besonders interessant ist die s. 283 kurz vortragene (nicht neue) gleichung *meta* = gr. μέω, zu lat. *modus*. Wie nahe sich auch hier die konstaterbaren bedeutungen stehen, zeigt ein vergleich des homerischen ἡγήτορες ἡδὲ μέδοντες mit dem formelhaften *metendr mátu*, 'schiedsrichter entschieden', in den Tryggðamál, Edd. min. 129, mit *metin* 'verhängt, schicksalsmäßig bestimmt' Sigdrifomál 20, und mit dem gemeingerm. *miptuātr*; ferner von μέδομαι und μέδομαι, lat. *meditor* mit got. *mitōn* und *mitōns*. Da die bedeutung 'messen' ebenfalls auch aussergermanisch ist, ergibt sich eine ziemlich reiche, stark kulturhaltige sinnesentwicklung dieser wortsippe bereits für eine sehr frühe zeit.

Möge das buch zunächst auf Island viele leser finden, damit des verfassers landsleute den wert ihrer alten schönen sprache und von deren gesunder linguistischer betrachtung seinem wunsche gemäss erkennen und der verwandten völker mit der gleichen wärme gedenken wie er selbst. Möchten aber auch die germanisten und sprachvergleichler es nicht übersehen. Ein ausführliches register erleichtert die benutzung, und ein reichhaltiges literaturverzeichnis kann selbständigen wert beanspruchen.

Charlottenburg.

Gustav Neckel.

J. F. Schroeter, Haandbog i Kronologi. I: Kristiania 1923. II: Oslo 1926.

Det arbete, jag här med några ord vill anmäla, behandlar ju ett ämne, för vilket väl de flesta filologer närmast känna en »reverentia e longinquo». Jag skall emellertid nöja mig med att peka på sådana partier av arbetet, som direkt beröra nordiska filologers intressen. Den första delen, som av mig tidigare anmäls dels i dagspressen, dels i *Historisk Tidskrift* (1923, s. 396 ff.), innehåller först en allmän inledning, som behandlar de kronologiska grundproblemen, lagarna för rörelsen hos de himlakroppar, vilka använts som tidmätare. Ur denna skall jag blott framdraga en enda punkt, då denna har betydelse för ett ofta, även helt nyligen, diskuterat textställe. Jag syftar på Vsp. 5, som börjar

Sól varp sunnan sinni mána

och slutar

Máni ne vissi, hvat megins átti.

Man har sökt ge en astronomisk tolkning åt detta ställe¹. Man har hänvisat till midnattssolen. Men knappast låter det sig göra att med denna ensam förklara texten. Midnattssolen är ett fenomen, som inom vissa områden återkommer varje år. Den ter sig för befolkningen i dessa områden icke som något onormalt. Något annorlunda förhåller det sig med avseende på månen. Då solen står lägst, eventuellt icke är synlig alls, står fullmånen högst. Detta är i och för sig icke allt för påfallande. Men då månen pendlar 5 grader på vardera sidan om ekliptikan, så kunna en del märkliga ting hända. Under vissa förhållanden kan den bli cirkumpolär, hålla sig över himmelranden (*um himin-jöður?*) under förhållanden, då den enligt vanliga regler borde ha gått ned. Och detta kan inträffa så sydligt som vid 62 grader n. br., alltså var som helst på Island och i Norge långt söder om Trondhjem, d. v. s. på orter, som aldrig ha midnattssol. Längst i söder är företeelsen ganska sällsynt, den regleras av den 18-åriga s. k. metonska cykeln. En person, som nått 35 års ålder, kan gott ha upplevat blott en enda sådan händelse, och även en person, som blivit vida äldre, kan ha observerat den blott någon enda gång, om ogynnsamt väder förhindrat observationen vid andra tillfällen. En sådan sällsynthet kunde nog väcka tanken

¹ Senast H. Pipping, (*Eddastudier II* ==), *Studier i Nordisk Filologi* XVII, 3: 9 ff.

på ett underverk, och det vore möjligt, att vi på denna väg kunde finna grundtanken i den citerade strofen. I största kort-
het beröres vårt ämne av Schroeter I s. 18 f. Och den filolog,
som skulle vilja behandla Vsp. 5, torde denna gång snarare
önska mer än mindre astronomi.

Efter den allmänna inledningen behandlar del I först natur-
folken, sedan vissa avlägsna men för kalenderväsendets utveck-
ling ofta viktiga kulturfolk, bl. a. kineserna, araberna och judarna.
De flesta av Arkivets läsare gå kanske förbi detta. För dem
torde del II visa sig ojämförligt viktigast. Här behandlas först
greker och romare, sedermera makedouer och en del folk i Främre
Asien, och därefter kommer det utförliga kapitlet om »medel-
tiden och nyare tiden» (s. 88—279). Efter ryssarnas kalender
och revolutionskalendern i Frankrike komma nu Germaner och
Kelter, däribland Skandinaverna intaga ett brett utrymme (sid.
300—351). Och efter detta kommer som särskilt kapitel ett
stycke om runstaven (sid. 352—385)¹.

I den mån förhållandena i Norden voro identiska med dem,
som rådde i det medeltida Europa för övrigt, resp. blott förete
oväsentliga modifikationer av dessa förhållanden, komma de ju
till behandling på den allmänna medeltidsavdelningen, resp. i
det av Kolsrud utarbetade bihanget »Nordiske kalenderdags-
navn», som bifogats del II av Schroeters verk.

Det största intresset synes mig samla sig om det specifikt
isländska året. Schroeter har vid skildringen av denna egendom-
liga kulturskapelse i huvudsak stött sig på de texter, som fram-
lagts av Kålund och Rec. i »Alfræði islenzk» II med Inledning
av Rec.². Det är mycket glädjande, att en så framstående auk-
toritet som Schroeter har kunnat i allt väsentligt sluta sig till
de av mig uttalade åsikterna.

Att en och annan mindre meningsskiljaktighet föreligger,
kan ju icke förvåna. Och att andra källor, särskilt den på Island
så starka muntliga traditionen, tagits till hjälp, är ju blott tack-
nämligt.

Kulturhistoriskt sett märkligast av allt är väl, att nord-
borna ha känt sjudagarsveckan före kristendomens införande.
Bilfinger har bestritt detta, men veckodagsnamnen stå som det
oöverläggliga beviset. Efter kristendomens införande skulle man

¹ Sidohänvisningarna i det följande avse alltid del II.

² Att tillvaron av en nyreviderad upplaga av de isländska
komputistiska texterna och en revision av deras tolkning skulle vara
alldeles obekant för Golther, kunde ursäktas av kriget; men hans
nordiske meddelare hade kunnat komplettera hans vetande. Se nya
upplagan (1923) av Íslendingabók (= Sagabibl. 1; 1923) s. 10.

icke ha gjort sig besvär att översätta gudanamnen; och att det t. ex. är guden Mercurius-Oden, icke den på Nordens himmel föga framträdande planeten Mercurius, som givit onsdagen namn, är uppenbart. Hur man hållit reda på veckoräkningen, må vara oviss; faktum är ofrånkomligt¹.

Ur denna synpunkt få vi bedöma berättelsen om Torsten Surts kalenderreform. Schroeter antyder, s. 323 not, att denna skulle förutsätta kalendariskt vetande, som före år 1000 icke kan förutsättas. Detta är knappast riktigt. Intet kulturfolk hade så lätt som isländarna att genom observation fastställa sommarsolståndet; det visade sig ett stycke söder om 66 grader n. br. som en enda natt med midnattssol. Att fastslå, att altinget kom tidigare år från år i förhållande till solståndet, var icke svårt, och det var ju där skon klämde. Torsten visste, enligt vad Schroeter själv meddelar, icke, att det isländska året var 1,25 dagar för kort, han visste att det var för kort och föreslog den närmast till hands liggande korrektionen: en vecka vart sjunde år². Detta skulle tills vidare försökas (*ök freista, hversu hlýddi*). Försöket krävde ett nytt försök: flyttningen av altinget = 999. Men detta räckte icke. Först på 1100-talet var man färdig med Bjarnes geniala reform — men vid den tiden kände de lärda isländarna julianska kalendern i botten och hade uppsnappat enstaka arabiska stjärnnamn.

Beträffande dagens indelning opponerar Schroeter på goda grunder mot Fritznerns och andra lexikografers tillvägagående att med vissa klockslag (låt vara approximativt) identifiera *eyktarstað* och andra isländska beteckningar. Han ger tab. 32 en redogörelse för solens nedgång och uppgång, angiven såväl med avseende på tiden (timvinkeln) som väderstrecket (azimut). Med dennas hjälp kan man lätt pröva de föreliggande möjligheterna³.

Med avseende på den isländska årsindelningen finnes en egendomlig motsägelse mellan källorna. De av Kålund och mig

¹ En veckoräkning av samma typ som isländarnas, tillbaka från någon fixerad dag, är känd även från Sverge och från sen tid. Se t. ex. Salander, Åslede församling 56, n. 2 (1811).

² Att denna vecka skulle haft åtta dagar, har förmodats av Maurer och eftersäges ännu 1923 av Golther. Men en sådan vecka bryter sönder fundamentet för den isländska tideräkningen, som är veckan på 7 dagar. Och den avhjälpur icke kalenderens fel. På 28 år behöves en korrektion på 35 dagar. Maurers teori ger $4 \cdot 8 = 32$ dagar.

³ Om man nöjer sig med tiden, finnas andra tabeller, som för vissa fall kanske äro bekvämare; se mitt arbete "Tideräkning och Historia".

utgivna texterna ange i tydliga ord, resp. förutsätta nödvändigt, att vinterhalvåret ingick på en lördag. Men det på Island rådande bruket förlägger vinterns början till dagen förut (fredag). I min tabell, Alfræði, s. CLXXXVI, följer jag de medeltida källorna. Schroeter, tab. 34, följer de nyisländska uppgifterna, av vilka den äldsta lämnas av prästen Gottskalk Jónsson (d. 1593), och återges i detta arkiv VIII, 224. Vem som kommer bäst i överensstämmelse med de tidigare rådande förhållandena, skall jag här icke söka bestämt avgöra. Så som tabellen framträder hos mig, befinner årsindelningen sig i god ordning. Utom *midsumar* ha alla månaderna 30 dagar; hos Schroeter få vi en månad vid sommarens slut på 29, en vid vinterns början på 31. Här föreligga två möjligheter:

antingen är den nu rådande seden urgamal. I så fall måste antagas, att kalenderförbättraren på 1100-talet (Bjarne Bergthorsson den talvise?) har försökt en reglering, som aldrig slagit igenom bland folket,

eller ock har av någon anledning en ändring i den folkliga räkningen skett.

För det senare alternativet talar i någon mån, att Schroeters tabell vid årets slut får tre isländska månader, som börja på samma datonummer i resp. julianska månader. Avgörande är emellertid icke detta.

Att en del av den i Rimbegla föreliggande kalendariska ordningen stannat »på papperet», är i varje fall säkert. Som Schroeter påpekar, är det blott ett fåtal månadsnamn, som finnas belagda utanför Snorres Edda. Icke ens den s. k. Bókabót (Alfr. s. 78), som ger den bästa sammanträngda framställningen av det isländska månadssystemet och därför lagts till grund för min tabell, har namn mer än på vissa månader. Ett par av dessa har jag träffat på andra håll i litteraturen, t. ex. *tvímanáðr* Heiðarviga saga 43 (*at tvímanuðe sumars*), Grettis saga (uppl. 1852), s. 174, *einmanáðr* Hönsathoris saga (Islendingasögur II), s. 134, Vatsdöla saga s. 67, Isl. annaler, s. 208 (1340).

Att ett isländskt månadsnamn användes till direkt datering, är ytterligt sällsynt. Jag har antecknat ur en av handskrifterna till Sturlunga saga: *þat nar tíðinda en síðusta dag í goi (1222), þá vóru þrjár vikur til páska.* (Kálunds uppl. I 354). Sista dagen i goe var detta år måndagen d. 14 mars. Söndagen d. 13 låg precis tre veckor före påskdagen. Att skrivarna varit av olika mening rörande lämpligheten att medtaga den isländska dateringen, är karakteristiskt.

För att tillägga en liten anmärkning synes det mig kunna sättas i fråga, om man, som Schroeter gör s. 329, bör upptaga den s. k. Rimspiller för vissa år på 1000-talet. Av allt att döma,

är ju den definitiva kalenderreformen genomförd först efter mitten av 1100-talet. Hur vinter och sommar började tidigare, kan icke exakt bestämmas.

Kapitlet om runstaven, s. 352 ff., skall jag behandla helt kortfattat. Huruvida verkligen »fämten», som är väl bekant såsom en termin, efter vars förlopp från dagen för ett meddelande vissa processuella förpliktelser skulle fullgöras, även ingått i en genomförd uppdelning av året, synes ytterst ovisst. Visserligen indelar Finn Magnusen i det kalendarium, som åtföljer 1828 års upplaga av den poetiska Eddan, året i både veckor och femter, men sistnämnda indelning äger, såvitt jag känner, intet stöd i källorna. Den härrör nog från utgivarens fantasi i lika hög grad som de namnsdagar, förf. insatt i sitt hedniska kalendarium.

I det hela lämnas en god översikt över litteraturen om runstavarna och en klar redogörelse för några av runstavens (primstavens, äldst kanske rimstavens) huvudformer. Måhända hade det varit önskligt, att den hypotetiska karaktären av vissa uttalanden i början något starkare framhållits. Runorna brukas ännu i dag till vidskepelse, och av synnerlig vikt är, att inga nu existerande runstavar ha den ålder och den urnordiska karaktär, som fantasirika fornväuner ibland velat tilldela dem; deras innehåll är den julianska, ibland gregorianska kalendern, och intet känt exemplar går tillbaka till medeltiden.

I sin avslutning till kapitlet om Islands kalender framhåller Schroeter, att man absolut icke, som Bilfinger velat, kan anse denna framgången av en lärd mans nyck att som utgångspunkt för årets beräkning sätta ett datum, som ligger mittemellan den första och den sista möjliga torsdagen efter påsk. Vida sannolikare är, att utvecklingen gått vanliga vägar, att nordborna, liksom andra naturfolk, byggt primitiva indelningar dels på direkta naturiakttagelser, dels på utifrån lånade element (särskilt veckan). Möjligen skulle detta stycke kunnat skarpas formuleras. Möjligen skulle en bestämdare skillnad kunnat göras mellan de tidigare, trevande, rent folkliga försöken och det senare med ovanlig skärpa genomförda vetenskapliga fixerandet, resp. mellan nog så antagliga hypoteser och strängt matematiska räkneresultat. I olika skrifter har anmälaren framhållit ett par viktiga fakta¹: Oddes observation av solståndet, som ter sig oklar, om man antager, att han arbetat med vaga, populärastronomiska föreställningar, blir fullständigt klar och sakligt exakt, om man går ut från att han rört sig med skarpt definierade vetenskapliga begrepp. Och den isländska årsindelningens fullbordare (Bjarne

¹ Alfræði s. CXC, Festskrift till H. Pipping.

Bergthorsson?) har givit en lösning av det svåra problemet att förena isländskt veckoår med kyrkans julianska år, som är icke blott god utan den bästa tänkbara, särskilt därigenom att diskrepanserna hållos bort från den del av året, då påsken, den kyrkliga kalenderns allra heligaste, ändå gjorde förhållandena komplicerade.

För en isländsk filolog ter det sig som önskligt, att detta hade fått positivt uttryck i den fackmässiga utformningen av vårt vetande om den isländska kalendern. Att Island på 1100-talet hade en hög vetenskaplig kultur, är ett faktum av största vikt, bl. a. för bedömandet av det historiska arbetet på ön. Något klander kan emellertid icke riktas mot en outsider, som haft blott ett område av isländsk kultur under arbete. Tvärtom framgår det av mina egna uttalanden, att först ett flerårigt sysslande med isländsk tideräkning och astronomi visat, vilket sinne för exakt vetenskaplighet som fanns hos detta skönlitterärt begåvade, sagokunniga folk.

Nat. Beckman.

Die Edda übertragen von Karl Simrock, herausgegeben von Prof. Dr. G. Neckel. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1926. 435 s. 8:o.

Vad jag i denna nya upplaga av den Simrockska eddaöversättningen värderar högst, är den av utjivaren tillsatta inledningen. Den jer en även för den stora allmänheten lättfattlig översikt över sammanhanget mellan gammal kontinental och gammal nordisk diktning. Ett prov må anföras: 'Die Sagen von Sigurd und Brynhild, von den Burgunden oder Nibelungen, von Wölund und noch andere sind als Lieder aus oder über Deutschland nach dem Norden und schliesslich bis nach Island gelangt. Jedes dieser Lieder überschritt die skandinavische Sprachgrenze in niederdeutscher Sprachform. Ursprünglich niederdeutsch aber war von den uns bekannten nur das Wielandlied, dessen Heimat im südlichen Westfalen gesucht wird. Andere waren von Hause aus in einer hochdeutschen Mundart oder auf gotisch gedichtet, jedoch bei ihrer Nordwanderung ins Niederdeutsche umgesetzt worden, ebenso wie sich das im späteren Mittelalter bei den Volksliedern und in Skandinavien bei den Balladen beobachten lässt; ganz gewöhnlich bleiben dabei

Reste der älteren Sprachform stehen. In Dänemark oder weiter nördlich vollzog sich endlich die Umsetzung ins Nordische'. Det hade varit önskligt, att de i detta citat berörda förhållandena — av mig markerade medelst spärning — hade varit allmänt bekanta bland dem, som i Norden inriktat sig på tolkningen av hemlandets älsta poesi.

Till det inledande parti, som jäller eddadiktningen i allmänhet och även redo för eddans värskonst (sid. 7—34), sluta sig orienterande översikter över de särskilda sångernas innehåll och egenart (sid. 35—162). Den, som exempelvis läser ijenom det korta stycket om Völundskvädet (sid. 99—102) blir på ett förträffligt sätt införd i hela den föreställningskrets, som sången representerar. Skildringens raska, behagliga takt och kraftiga kolorit lockar honom alltjämt till fortsatt studium.

Om själva översättningen (sid. 165—435) är det ej så lätt att yttra sig. Den är varken Simrocks eller Neckels eller någon annans, utan en kompromiss mellan olika uppfattningar, principer och smakriktningar. Ganska betecknande äro några rader i inledningen, sid. 8: 'So konnte öfters etwas als freie Übersetzung unterschlüpfen, was sein Dasein eigentlich einem Irrtum verdankt. Wo weder der Zusammenhang geschädigt noch der Charakter der Dichtung verfälscht wird, schadet ein ungenauer oder unrichtiger Ausdruck nicht'. En granskning från filologisk synpunkt är härigenom i viss mån avböjd. Och det estetiska ter sig ju för olika individer så olika. För mig personligen går ingen tysk översättning upp emot Genzmers. Utjivaren menar emellertid, att Simrocks tolkning är uttryck för 'eine andere Betrachtungsweise' och därför allt fortfarande eger sitt värde. Kanske har han rätt. Jag skulle vilja tillägga: för den breda allmänhet, som vill någorlunda taga reda på, hurudan denna edda, som den så ofta hört talas om, egentligen är beskaffad, torde den Simrockska versionen vara mera praktisk än både Genzmers och Gerings, i det ena fallet på grund av den rent yttre anordningen, i det andra fallet på grund av den inre beskaffenheten.

För jämförelses skull må ett par välbekanta Havamalsstrofer anföras.

Simrock (1851):

Das Vieh stirbt,
Die Freunde sterben,
Endlich stirbt man selbst;
Doch nimmer mag ihm
Der Nachruhm sterben,
welcher sich guten gewann.

Das Vieh stirbt,
Die Freunde sterben,
Endlich stirbt man selbst;
Doch Eines weiss ich,
Das immer bleibt:
Das Urtheil über den Todten.

Genzmer (1922):

Besitz stirbt, Sippen sterben, Du selbst stirbst wie sie; Doch Nachruhm Stirbt nimmermehr, Den der Wackre gewinnt.	Besitz stirbt, Sippen sterben, Du selbst stirbst wie sie; Eins weiss ich, Das ewig lebt: Des Toten Tatenruhm
---	---

Neckel (1926):

Der Besitz stirbt, es sterben die Freunde,
Endlich stirbt man selbst;
Doch nimmer osv.

Var forntida värsteknik går troget ijen, är lätt att se. Icke som skulle en dylik trohet vara obetingat att prisa. Men hos Genzmer är den det. Ty han offerar ej för dess skull vare sig åldrig tanke eller nutida meddeleseform. Ett avskräckande exempel på motsatsen är Thule-samlingens tjugonde band (Jena 1925), där exempelvis första strofen i Snorres Håttatal har till fromma för värstekniken (sex stavelser i värsen, fyllig allitteration, halvassonans i udda värstrader, helassonans i jämna) iklätt sig följande skepnad:

Drost, der Hakon heisset Heerwart, Landes Wehrer, Bruch des Friedens, frechem, Fehd' ansagt, stärkt Mannen.	Gandwik, Elf' zu, endlos All'n Reichs selbst er waltet. Schien das Glück drum ständig Schöner jungem Kön'ge.
--	---

Det vill på begriplig tunga säga:

Der Monarch, der Hakon heisset
(er ermutigt seine Mannen
und beschützt das Land), verbietet
Leuten frechen Friedensbruch.
Zwischen Götaelf und Gandvik
herrscht der junge Held, der König
(um so grösser Glück genießt er)
über all das Land allein!

Vad troheten mot forntida tanke beträffar, har i det valda provet ur Havamal det dominerande ordets pregnanta innebörd hos Genzmer funnit ett fullödigt uttryck, 'Tatenruhm', medan hos Neckel Simrocks håtlösa vox media går ijen.

Den rent yttre framgång, som arbetet vinner jenom att tillhöra det ovan nämnda sällskapets skriftserie, gläder förvisso alla vänner av forntida sång och saga.

Lund.

Ernst A. Kock.